KODÁLY ZOLTÁN

A MAGYAR NÉPZENE

A PÉLDATÁRT
SZERKESZTETTE

VARGYAS LAJOS

BUDAPEST

ZENEMŰKIADÓ
1952

Z. 308.

Copyright 1952 by Zeneműkiadó Vállalat, Budapest

F. k.: Korvin László

Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd-utca 10. — Felelős vezető: Radnóti Károly

AZ ELSŐ KIADÁSHOZ

Ez a tanulmány a „Magyarság Néprajza" számára készült, s annak IV. kötetében jelent meg. Megszabott terjedelme miatt nem bocsátkozhatott annyira a részletekbe, amennyire talán kívánatos lett volna. Mai tudásunk rövid összefoglalása mellett igyekszik rámutatni arra, amit nem tudunk. Mindazáltal nem lesz fölösleges összefüggésben is áttekinteni a népzenekutatás legközelebbi feladatait.

A munka két részre osztható: falusi és könyvtári részre.

I. A falusi munka elsősorban gyűjtés. Bár lényegében új anyagra már alig számíthatunk: a meglevőnek alaposabb megismerésére, újabb és pontosabb megfigyelésére, a hiányos szövegek kiegészítésére állandóan szükség van.

Mivel még mindig közölnek dallamuktól megfosztott szövegeket, szükséges lesz hangsúlyoznunk, hogy dallam és szöveg egymástól el nem választható, osztatlan egység. A népdal műfaját éppen a szöveg és dallam szerves kapcsolata teszi. Egyik sem teljes mű magában. Puszta szövegek feljegyzése néprajzi szempontból értéktelen. Puszta dallamoké is; de ezt meg sem igen kísérelte senki.

Sokan azt hiszik, fonográf nélkül ma már nem érdemes gyűjteni. A fonográf, mint a nagyító-üveg, megmutatja a dallam legapróbb, szabad füllel észre sem vehető részleteit. De nincs szükség minden egyes dallam nagyított képére. Jófülű, gyakorlott zenész, ha alaposan áttanulmányozta a fonográffal készült részletes lejegyzéseket, kifogástalan anyagot gyűjthet fonográf nélkül is. Különösen első, felderítő gyűjtésre nem is érdemes a fonográf költségeit kockáztatni.

Ha pedig sikerül a sokkal tökéletesebb gramofont bevonni a népzenekutatásba, mint ezt már másutt (Romániában, Bulgáriában) nagy eredménnyel megkezdték, a falujáró kutató fő dolga a felvételre legalkalmasabb egyének kiválogatása lesz. Ez sem történhetik előzetes, alapos gyűjtőmunka nélkül. Leghelytelenebb eljárás, előre le nem jegyzett dallamokat felvenni a fonográfba. Ilyenek utólagos lejegyzése a hengerről nagy nehézséggel jár, szövegük gyakran érthetetlen.

De van bőven egyéb tennivaló, amihez nem kell fonográf. Ilyen a tempómegfigyelés. Egy-két fonográf-felvétel alapján valamely dallam hiteles tempóját megállapítani nem lehet. A felvétel tempója nem ritkán egészen más, mint az életé. Sokszor, különböző alkalommal kell hallanunk a dallamot, kezünkben metronommal, míg legszokottabb s attól eltérő kivételes tempóját megismerjük. A dallamon belül jelentkező tempóváltozások értelmét, állandóságát, tipikus vagy kivételes voltát is csak

sokszor ismételt helyszíni megfigyelés alapján állapíthatjuk meg. Nem képzelhető, még ha a népzenekutatás váratlanul bőséges anyagi eszközökhöz jutna is, hogy valaha teljen annyi felvételre, ahányszor egy-egy dallamot meg kell figyelni.

Van azután olyan zenei jelenség, melynek megfigyelésében a fonográf nemcsak nem segít, hanem félrevezet. Ilyen a hangszín és a hangsúly. A hangszínt elváltoztatja, a hangsúlyt néha nem veszi fel, néha hangsúlyt teremt, ahol nincs. Mindkettő iránt érzékenyebb a fül, mint a felvevőkészülék. Végső finomságaikat csak szabad füllel lehet megállapítani.

Nem kell fonográf a szöveg és dallam viszonyának vizsgálatához. Hogy ebben tisztán lássunk, még sok adatra van szükség. Melyek az állandóan együttjáró, melyek a lazábban kapcsolódó, dallamcserélgető szövegek. Egyéni dallamcsere, ha nem erősíti meg a közösség, véletlen tévedés is lehet. Szükség van továbbá többversszakos dalok új meg új megfigyelésére csoportos és egyesénekben: hogyan változik a dallam ritmusa versszakról versszakra. Változik-e ugyanazon szöveg mellett is, vagy állandó marad különböző szöveggel.

Szöveg és dallam puszta feljegyzése, ha mégoly pontos, még semmit sem mond a dallam életéről, élettanáról. Megállapítandó: változik-e ismétléskor, vagy idővel, ugyanazon énekes ajkán? Szándékosan-e, vagy öntudatlanul? Továbbterjedése jelent-e mindig változást? Mik a változatképződés körülményei, okai, törvényszerűségei? Régi feljegyzések helyi és személyi adatai alapján újra felkereshetők az énekesek. Nagyérdekű megfigyelésekre számíthatunk: évek, évtizedek mulva változott-e a dalok előadása? Ha nem élnek már: van-e nyoma a dalnak vagy velük tűnt el? A megváltozott élettel változott-e a zenei ízlés? Miért hagytak el egy-egy dalt?

Külön tanulmányozás tárgya: a zene a közösség életében. Mennyire becsüli, mennyire fontos számára. Mekkora a zeneszükséglete. Becsüli-e a feltűnőbb dalostehetséget, vagy rossz szemmel nézi, haszontalan időtöltésnek tartja a dalolást. Nem csak azt tartják-e „jó dalos"-nak, aki egynéhány, a közösségben nem használatos, „uras" nóta modoros előadásával tűnik föl? A közösség vezető rétege mennyiben törekszik „fölfelé" zenei szokásaiban is? Hat ez a többiekre? Az egyre élesebben elváló falusi proletariátus zenei ízlésben is elkülönöl-e a törpe- és kisbirtokos osztálytól? Vannak-e még közös dalaik? Melyek az osztályhoz kötött dalok?

Keveset tudunk a dallamok elterjedtségéről. Milyen mélyen gyökereznek a társadalomban. Hányan tudják, elhatárolható-e valamely szűkebb körön belül. Dalolási alkalmak, szokások. A terjedés módja: puszta hallás útján, vagy írás, nyomtatás segítségével. (Írott, vásári nyomtatott daloskönyvek.) Van-e tudatos, szándékos dallamtanulás, vagy csak „ráragad" az új nóta, aki hallja. Mennyi része van a terjedésben szövegnek, dallamnak? Tudnak-e szöveget dallam nélkül és viszont? Ráfognak-e tudatosan új szöveget régi dallamra? Van-e aki vállalja ilyennek a szerzőségét?

Nincs pontos tudomásunk a nép énektechnikájáról, hangterjedelméről, zenei hallásáról, felfogóképességéről. Mi a dallamismeret átlaga, hol kezdődik a kivételes emlékezőtehetség, mindig együttjár-e kivételes előadóképességgel.

Nem ismerjük eléggé a nép hangszereit, s a velük való foglalatosságát. Hogyan tanulja meg, aki tudja: magától-e vagy mástól? Mikor, mit, kinek játszik? Pénzért is (táncra) vagy csak kedvtelésből. Parasztbandák, kótanemértő falusi cigányok zeneéletéről nincs semmi pontos leírás.

Milyen hangszerekkel élnek, ki a szervezőjük, tanítójuk, hogyan készülnek, egyenként és együtt a szereplésre. Hogyan gyarapodik zenekészletük.

Mindezek kutatására nem kell fonográf. Sőt értékes zenefolklorista munkát lehet végezni akár egyetlen dallam lejegyzése nélkül. De a legtanulságosabb volna egy-egy község teljes dallamtérképét, zenei életének minden részletre kiterjedő leírását, másszóval zenei monografiáját elkészíteni, akár önállóan, akár egy teljes községleírásba szervesen beleillesztve.

A falusi munka hosszabb helybenlakást kíván, állandó érintkezést ugyanazon emberekkel. A vándorgyűjtő típusa régebben volt időszerű, mikor rövid idő alatt is sok anyagot talált. Egyes különlegességek kutatója ma is igyekezni fog minél több helyen megfordulni. De legfontosabb kérdéseinkre választ elsősorban az egy-egy helyet hosszasabban megfigyelő kutatástól várhatunk.

II. Akinek nincsen kedve, rátermettsége a falusi munkára, könyvtári kutatással szolgálhatja az ügyet. Itt is előnyben lesz, aki egyszersmind gyűjtő s élőszóból, nemcsak papírról ismeri a néphagyományt. Akiben nem él az eredeti hallásképzetekből alakult teljes képe a népdalnak, léptennyomon hiányát fogja érezni. Még leginkább a puszta szövegkutatás lehet el nélküle. Ilyennek jogosultságát sem vonjuk kétségbe, sőt van itt elég megoldandó feladat az irodalomtudomány részére is, *Horváth János* úttörő kezdeményezése nyomán. Nem történt még kísérlet a népdalszövegek és régi irodalmunk kapcsolatainak rendszeres feltárására. E nélkül a népköltészet stíluskritikája nem állhat biztos alapon. Nem hasonlítottuk még össze szövegeinket a szomszéd népekével sem.

A könyvtári munka zenetudományi része: a dallamok eredetének, összefüggéseinek kutatása, részint más népek folklore-anyagában, részint a zenetörténeti emlékekben. Mindkét területen kevés még a hibátlan anyagközlés. Elsősorban a magyar dalkincs rendszeres és teljes kiadása kellene a kutató kezébe. Azután szükség lesz a magyar zenei emlékek, esetleg még lappangó kéziratok összefoglaló ismertetésére. Hogy a ma hozzáférhető források sincsenek még kimerítve, arra e tanulmány néhány idevágó példája is figyelmeztet.

A minket leginkább érdeklő keleti rokonnépek tudományos értékű gyüjteményeire alkalmasint még soká kell várnunk. Magyar feladat volna az is. Világháború nélkül kétségtelenül közelebb jut a megvalósuláshoz. De kicsinyhitűség volna a magyar tudomány célkitűzései közül végleg törölni.

Ennyiben tartozik a népzene a tudományra. De túlnő a tudományon. Egészséges nemzet életének annyira szerves része, hogy ott találjuk mindenütt: jelen van a művészetben, a közoktatásban, a társadalmi élet megnyilvánulásaiban. Mindig a nemzeti élet satnyulásának jele, ha a népzene valamely téren háttérbe szorul.

Messzejárunk a nemzeti élet olyan fokú teljességétől, mint a nagy európai népek, ezért nincs nálunk annyira benne a köztudatban, az *egész* nemzet vérkeringésében a népzene, mint például Angliában.

Újabban ez érdeklődés mintha emelkedőben volna. Ez vitt rá, hogy Czakó Elemér felszólítására rászánjam az időt és fáradságot e tanulmányra, bár még nincs itt az ideje a végleges összefoglalásnak. Ha nem nyujthattam tökéletes, lezáró munkát: legyen megnyitója további termékeny kutatásoknak, s azzal egyengesse útját egy szebb, teljesebb, zenében is igazabb magyar életnek.

A MÁSODIK KIADÁSHOZ

Bár a mű terjedelme nem változhatott, a kiadó előzékenysége lehetővé tette a példák szaporítását, s ezzel néhány kérdés jobb megvilágítását.

A népdalkutatás terén az I. kiadás óta legfontosabb esemény a Rádió és Néprajzi Múzeum hanglemez-sorozata. (Pátria, Néprajzi felvételek. 1942-ig 560 dallam, 20 népmese.) Ezeken az eredeti előadásnak még írásban ki nem fejezhető sajátságait is tanulmányozhatja az érdeklődő.

A HARMADIK KIADÁSHOZ

A két első kiadás tízezer példánya (nyolcezer a Magyarság Néprajzában, kettő különnyomatban) teljesen elfogyott s új kiadás vált szükségessé. A nagyfokú tájékozatlanság, mellyel e tárgyban lépten-nyomon találkozunk az életben, sőt újságcikkekben, azt a gyanút kelti, hogy a példányok olvasatlanul hűsölnek a könyvtárakban. Olyan emberről pedig, aki a jegyzetekben lerakott adatoknak is utánanézett, alig egynéhányról van tudomásunk. Pedig a teljes képhez az is szükséges. Kissé fáradságos ugyan, de a jegyzetek anyagát feloldva a könyvbe szőni: mód nélkül megnövelte volna terjedelmét.

Gyökeres átdolgozásának, bővítésének nincs még itt az ideje. Az majd akkor jön el, ha a M. Tud. Akadémia készülő nagy gyűjteménye megjelenik, mindenki kezében lesz és példáira egyszerű számmal lehet majd hivatkozni. Egyelőre az I. kötet hagyta el a sajtót, arra hivatkozunk is (Gyermekjátékok. Magyar Népzene Tára I. = M. N. T. I.).

A II. kiadás óta nem sok történhetett: hogy a világrengető események után újra élünk, annak egyik szerény jele e kiadás is. A Népművelési Minisztérium bőkezűsége lehetővé tette egy terjedelmesebb példatár hozzácsatolását, amely az időközben szinte teljesen elfogyott gyűjteményekre való hivatkozást van hivatva pótolni. Azért meghagytuk a hivatkozásokat is, ha netán valaki a gyűjtemények birtokában óhajtja használni a könyvet.

Az első kiadásban kívánatosnak jelzett falu-monográfiák közül csak kettő készülhetett el. *Járdányi Pál:* Kide, *Vargyas Lajos* Áj község zeneéletét dolgozta fel. Eredményeik kell, hogy hasonló vállalkozásra buzdítsanak másokat.

A gramofon-felvételek is újra megkezdődtek. Számuk a háborúelőtti 108-ról 155-re emelkedett, kidolgozásuk részben még folyamatban van.

A népzene jelentősége a nemzeti életben újabban sehol oly fokra nem emelkedett, mint a Szovjetunióban. Szolgáljon ez intő és ösztönző például azoknak, akik a maguk életében nem eszméltek rá. Valóban a népzene akkor él igazán és akkor élteti a népet, ha nem csak professzionátus énekművészek vagy karok előadásában élvezi mint passzív hallgató, hanem ha átjárja egész életét, saját, bármily szerény, ösztönös zenei tevékenysége is abból táplálkozik, a munka közben felötlő dalfoszlányok is mind abból erednek.

Akkor, és csak akkor fogja megérteni az egész nemzet a népzene talaján álló művészeti alkotásokat.

I. ZENEI NÉPHAGYOMÁNY

SZÁJHAGYOMÁNY, ÍRÁSBELISÉG

Az európai népek élete már századok óta megállás nélküli átmenet az írástalan, őstermelő népkultúrából a városi, könyv- és gyárkultúra felé.

Népművészete nagyjából megmutatja, az átmenet mely pontjára ért el valamely nép. De eltolódások is lehetnek, a kultúrának nem minden ága alakul át egyforma gyorsasággal. Mint mikor a közlekedő edény egyikmásik csöve eldugul, a víz nem áll mindenütt egy szinten. Mielőtt a gyáripar kiszorítja a háziipart, párhuzamosan is élhetnek egymás mellett. Időnként megáll a folyamat: az első világháború alatti drágaság nálunk például új virágzásnak indította a már-már abbamaradt háziszövést, fazekasságot. A háborúutáni szegénység újra divatba hozta a dudát.[1] A szellemi kultúrában is sokféleképp keveredhetik a régi az újjal, s a könyvkultúra terjedése nem szorít ki szükségképpen minden ősi szájhagyományt.

A magyar nép, legalább egy része, már századok óta ír és olvas, s így eredeti, szájhagyomány fenntartotta kultúrájába már a XVI. század óta belekerülhettek a kezdődő írás- és könyvkultúra elemei.

De zeneileg nemcsak a magyar nép, hanem vele a középosztály a XIX. század végén is még az írástalan korszakban tartott: kótát nem ismert. Zeneélete még teljesen a szájhagyománykultúra jellegzetes külső formáit mutatta s csak kivételesen nyúlt a hangjegyírás eszközéhez. Az egyszólamú ének — az uralkodó, szinte egyetlen zenei tevékenység — valóban „szájról-szájra" szállt, nem írás, nem kóta révén, csak hallás útján terjedt a régi és új egyaránt. Ahol a kóta látszólag nélkülözhetetlen volt — dalárdák — ott is inkább csak a szöveg emlékeztetőjéül szolgált. Mert a zenét a dalárdák tömegei kivétel nélkül hallás után tanulták be s tanulják jobbára mai napig is. Az egyházi énekeskönyvek kótái sem jelentettek többet: 1607 óta látja maga előtt a nép, máig sem tanulta meg olvasni: a dallamokat szájhagyomány tartotta fenn.

Az a maroknyi elitcsapat, melynek „írásos" zeneigénye a fővárosban és néhány vidéki városban a XIX. század közepétől fogva lassanként európai városokéhoz hasonló zeneéletet fejlesztett, elenyésző kisebbség volt a nemzet tömegéhez képest.

Így hát a nemzet zömének zeneélete még a XIX. század végén is régibb fokon állt, mint általános kultúrája: az írástalan szájhagyomány jellegét viselte magán.

1 A magyar népzene 4387 (2)

Innen magyarázható az a félreértés, hogy mikor 1900 táján népdal, népzene szóbakerült, a nemzet nagy többsége, önmagát is népnek érezve, arra a közszájon forgó dalkincsre gondolt, mellyel naponta élt, melyet mindenki ismert.

NÉPIES MŰDAL

Ez a daltermés lényegében a XIX. század közepetáján keletkezett, szerzőinek lelki összetétele ugyanaz, mint közönségüké: a népkultúrából már kinőtt, de a magaskultúráig még el nem jutott, átmeneti embertípus. A kor átlag-magyarja önmagára ismert, önmagát szerette bennök. Zenetudásuk hiányos, néha még dalaik helyes leírására sem elegendő, annál kevésbbé a zongorakíséret megszerkesztésére. Mások segítségével tudják csak műveiket nyilvánosságra hozni. Ha ők nem tudnak írni: közönségük nem tud olvasni. Hiába adják ki dalaikat nyomtatásban, abból igen kevesen tudják megszólaltatni, a tömegek hallás után tanulják meg; a népszínművek, „jó nótás" emberek, cigánybandák a terjesztői. Nem ritkaság, hogy egyesek több száz dalt is tudnak, de kótát nem ismernek. Inkább csak a dalok szövegeit irogatják össze, vagy nyomtatott szöveggyűjteményeket vásárolnak. A hangjegyírás már itt van, de nincs, aki elolvassa.

Tipikus félművelt zeneélet; városi műzene: de falusi, népkultúrai formák közt. Sokban emlékeztet a franciák, németek XV—XVI. századára. Náluk akkor virágzott így az egyszólamú népszerű dal, s kísérte az élet minden megnyilvánulását. Mindenki dalolt, aki élt. Ott is gyakran más írta a dallamot, más a kíséretet. De meglepő hasonlóságok ellenére is valószínű, hogy a náluk akkoriban nagy számban megjelent kótás gyűjteményeket többen tudták olvasni, mint nálunk a mieinket, mert már századokkal előbb városi életet éltek. A lassan kialakuló magyar városi élet csak a XIX. század végén kezdett olyan formát ölteni, melynek már a zenei írásbeliség is szerves része.

A magyar daltörténet dolga lesz e népies műdalirodalom eredetét, fejlődését felderíteni. A néprajzra csak annyiban tartozik, amennyiben egyes darabjai átmentek a nép ajkára is, s ott kisebb-nagyobb változást szenvedtek. Ezek a változások, melyeknek rendszeres összefoglaló tanulmányozása még a jövő feladata, értékes adatokkal járulhatnak a népi ízlés, a népi stílus-hajlam megismeréséhez. Annál inkább, mert itt előttünk van az eredeti, az ősalak. Vele szembeállított változatain sokkal jobban megfigyelhetjük a szájhagyomány alakító munkáját, mint a szorosan vett népzene változatain, ahol ősalakot nem tudunk kimutatni.

Érdekli a néprajzot ez a zene még annyiban is, hogy a fiatalabb nemzedék dalainak egy csoportja szemmelláthatóan hatása alatt áll. A falura került műzene termékenyítő hatással volt a népzenére, s abban újabb, azelőtt ismeretlen alakulatok létrejöttére adott ösztönzést.

RÉGI DALHAGYOMÁNY

Népünk azonban ezrével énekel olyan dalokat is, amelyeknek a XIX. század műzenéjével semmi közösségük nincs. Elsősorban ezekre irányul a néprajz figyelme. Ha valahol, itt kell lenni annak a zenének, amely mint

a népkultúra szerves része, századok, talán évezredek óta kíséri a nép életét, s eredete, a nép, a nyelv eredetével együtt, régi idők homályába vész.

Megismerésének útja éppoly hosszas és nehéz volt, mint a népköltészeté.

Bár *Csokonai* már 1803-ban írja: „Hallgassátok figyelemmel a danoló falusi leányt és a jámbor puttonost..." *Kölcsey* pedig 1826-ban kimondja: „a való nemzeti poézis szikráit a köznépi dalokban kell nyomozni"; mégis az első népdalgyűjtemények, beleértve *Erdélyiét* és *Kriza* „Vadrózsáit", keverik a szájhagyomány költészetét írók népies darabjaival.[2]

Csak az *Arany—Gyulai* szerkesztette sorozat folyamán kezdődött a szigorúbb elválasztás.[3] A szövegek rendszeres, tudományos feldolgozása, stíluskritikai vizsgálata, a régi irodalommal, a külföldi népköltészettel való összevetése még mindig a jövő feladata.

Még tovább tartott, míg zenei téren valamennyire tisztultak a fogalmak. *Pálóczi Horváth Ádám*[4] még nem népdalgyűjtő. Csak a maga dalismeretét akarta írásba foglalni. Tarka keveredésben érik itt egymást: régi népdal, újabb műdal, idegen dal, „maga tsinálmánya", egyházi ének. Egészben érdekes művelődéstörténeti dokumentum. Minthogy kéziratban maradt, a közre semmi hatása nem lehetett, csakúgy mint *Tóth István* fülöpszállási kántor „Áriák és Dallok" c. kéziratának. Ebben már sűrűbben találunk mai értelemben is népdalnak nevezhető dallamot.

Liszt Ferenc lehetett volna első népdalgyűjtőnk. 1838-ban írja:[5] „Szándékom volt, hogy nekivágok Magyarország legpusztább vidékeinek, egyedül, gyalogszerrel, útizsákkal a hátamon. Semmi sem lett belőle."

Káprázatos elgondolni: hol tartanánk ma, ha ő elvégezhette volna azt a munkát, amelyet majdnem egy századdal később lehetett csak elvégezni.

De azt kell hinnünk, nem ért volna célt, még ha sikerül is futó ötletét valóra váltani. Látjuk, a XIX. század folyamán mily roppant nehezen indul a művelt osztály közeledése a nép felé. Jellemző *Virág Benedek* esete:[6] „A' minapában — írja *Kazinczy*nak 1803-ban — elalkonyodott vala már a' Nap, — ablakomnál dohányozgatván, egy tiszta torokból hallám énekelni: „Mi haszna Galambom! ha előtted járok." A hirtelen támadt kiabálás, s' zaj miatt többet nem érthettem. Nem tudná-e ezt valaki nálatok? Ha úgy: írd meg édes *Kazinczym!* és más akármiféle tréfás énekeket, 's nevetséges dalokat!"

Valóban, mintha ablakán kinézve, egy más, idegen világba tekintene, madártávlatból. S amit kapuján kilépve könnyen megtalálhatott volna: a dal folytatását a hétnapi járóföldnyire lakó *Kazinczy*tól kéri. De sok példát hozhatnánk föl egész napjainkig, mily kevéssé ismeri a népet és dalait még a közte lakó nemesi és művelt osztály is, mintha érctal választaná el tőle.

Goethe, városi előkelő polgárcsalád sarja, mennyivel közelebb jutott népéhez: nemcsak, hogy maga is beáll gyűjtőnek mint *Herder* barátja és lelkes híve, hanem költészetében meg is valósítja azt, amiről *Kölcsey* olyan forró vággyal álmodott, s amit emésztő küzdelmek, emberfeletti erőfeszítések árán sem tudott elérni: a népi alapon nyugvó nemzeti költészetet. Ez nálunk csak a következő nemzedéknek jutott osztályrészül oly történeti folyamat során, melynek kérlelhetetlen lassúságát egyéni erőfeszítés alig tudta volna meggyorsítani. Ezért joggal kételkedhetünk benne, hogy *Liszt* eljutott volna a népig, még ha személyében közéje vegyül is.

DALLAMGYŰJTEMÉNYEK

A gyűjtők és kiadók nagy többsége a dallammal nem törődött. Mintha nem is létezett volna. A dallamukvesztett szövegeket irodalomnak nézték. Pedig a nép számára nem is élt a szöveg dallam nélkül. Együttes megrögzítését már csak a valósághoz hű adatközlés is megkívánta volna. De a népdalnak egyik alapvető műfaji sajátsága ez a magasabb egységbe olvadt kettősség. Tudták ezt már első gyűjtőink közül jó néhányan; Mindszenty Dániel és Udvardy János írásban is kifejtették. Nagy kár, hogy írásuk is, gyűjteményük is kéziratban maradt mai napig.

Erdélyi János is tudatában volt a dallam fontosságának, nem rajta múlt, hogy a hozzá beküldött közel ezer dallamból csak 12 jelenhetett meg.[7]

1850-es évek óta megjelent néhány, majdnem mindig ugyanazt az egy-kétszáz dallamot ismétlő gyűjteményt *(Füredi, Mátray, Bognár, Szini)* nem számítva, csak 50 évvel *Erdélyi* után, 1896-ban fejeződött be eddig legnagyobb igényű dallamgyűjteményünk: *Bartalusé*. Ha azt várjuk tőle, hogy a közben megjelent, sajnálatos módon dallamuktól megfosztott szövegekhez meghozza a dallamot, csalódunk. Igen sok szöveg és éppen a legértékesebbje dallam nélkül maradt.

Nagyobbszabású újabb gyűjtések indultak a századfordulón s már rövid idő alatt nem várt kincseket tártak fel. Rendszeres folytatásuknak végzetes akadálya lett a világháború, annyiban is, hogy ugrásszerűen lendítette tovább a népet régi kultúrájából kifelé törekvő útján.

Eredményeik első rendszeres leírása: *Bartók Béla* „A magyar népdal" c. alapvető műve csak 1924-ben jelenhetett meg 320 dallammal. 150 székely dallam az „Erdélyi Magyarság" című sorozat „Népdalok" köteteként jelent meg 1923-ban. (Sz. Nd. jelzéssel idézzük.) A magyar népdallamok teljes gyűjteményének kiadását a M. T. Akadémia 1933-ban elhatározta. Sajtó alá rendezése folyamatban van. Első kötete, „Gyermekjátékok" 1951-ben jelent meg.

Már a megkésett és félbenmaradt gyűjtések eredménye is világosan mutatja: mélyebben éltünk még a népkultúrában, a magyar lélek ősi rétegéből még a XX. században is több az eleven valóság, mint valaha gondoltuk. Ezt mutatja a Tud. Akadémia által kezdett, majd a Rádió és Néprajzi Múzeum által folytatott gramofongyűjtemény, az utóbbi évek legjelentősebb eseménye a népzene terén. A háború előtt 107 lemez készült el, 550-nél több dallammal, 1949-től folytatódtak a felvételek a népművelési minisztérium költségén. Eddig 159-re szaporodtak és részben még kidolgozás alatt állanak. Ezek az eredeti előadás minden sajátosságával szemléltetik a népdalt, mert nem tanult művészek, hanem a nép fiai éneke után készültek.

Kétségtelen: a XIX. század népdalkiadványaiba is bejutott néhány darab a mélyebben fekvő rétegből.[7] De természetesen: nagyobb tömegekben csak akkor kerülhettek elő, mikor határozottan és kizárólag ahhoz a népréteghez fordultak a gyűjtők, amely még a régi népkultúra maradványai közt élt: a falusi őstermelő réteghez, annak is a legkevésbbé civilizált részéhez.

Erdélyi 1848-ban a „Kőmíves Kelemen" 5 sornyi töredékét közli (III. 151. l.). Pedig 1900 után még tucatszámra akadt ép változata. Bizonyos, hogy 1848-ban még sokkal több helyen ismerték és dalolták. De az akkori gyűjtők, talán az egy *Kriza* kivételével inkább csak a középosztályba feljutott dalokat vették tudomásul, nem fordultak eléggé a néphez, nem tették meg azt az elhatározó tíz lépést, a falusi udvarháztól a parasztkunyhóig.

Ennek a tíz lépésnek köszönhetik az újabb gyűjtők eredményeiket. Mert kunyhókba szorult a magyar lélek ősrétegének minden maradványa, míg a belőle kinőtt műveltebb nemzetrész újabb, magasabb, részben idegen kultúra utáni törekvésében azokat rég levetkezte. Természetes fejlődés során is eljutottunk volna idáig. Nálunk azonban a középosztály oly tömegekben vett fel idegen bevándorlókat,[8] hogy máig sem bírta őket teljesen asszimilálni; utódaiknál akár a magyar néphagyomány nyomait, akár az iránta való érzéket rendszerint hiába keressük. De rég elhagyta a magyar zenei hagyományt a törzsökös magyar származású nemesség is, kivéve falun, paraszti sorban élő tömegeinek egy részét.

Szini Károly 1865-ben megjelent dalgyűjteménye előszavában egyenesen „nemesi népdalok"-nak nevezi azokat az idegen eredetű, vagy szellemű, rendesen jambikus dallamokat, melyeknek uralkodó szerepét a nemességnél már akkor megállapította.[9] Tőle függetlenül a nép is „nemes nóták"-nak, „nóbel nóták"-nak nevezi az efféle dalokat, együtt a mesterkéltebb népies műdalokkal.

Viszont „parasztnóta" félreérthető elnevezés volna mindaddig, míg e szóhoz tapadó becsmérlő mellékértelem a magyar nyelvterület nagyobb részén megvan. „Falusi-városi" nagyjából elég jól kifejezi a népdal-műdal ellentétet. Ha pedig pontosabb meghatározás kell: a társadalmilag sokrétegű, nem egységes parasztosztályról való elnevezés sem elég egyértelmű.

A NÉPHAGYOMÁNY JELENTŐSÉGE

Másfél századnyi gondolatfejlődés után a nemzet kezd ráeszmélni, hogy névtelen tömegeiben nemcsak hatalmas anyagi és erkölcsi erőtartalék rejlik, hanem hogy éppen legsajátabb kulturális, művészi értékeinek is elsősorban a nép a letéteményese. Erre idő kellett. *Erdélyi János* mondja: „a nemzet irodalma rendszerint akkor fordul egész szeretettel önnépi költészetéhez, midőn már félreismerhetetlen jeleit adá művelődésének. Innen úgy látszik, hogy a míveletlen osztály és költészetének méltánylására bizonyos előhaladási fok szükséges."

Hogy a nemzet legjava lehajol a néphez, igyekszik megérteni és felemelni: nem pusztán irodalmi, vagy zenei jelentőségű dolog. Életbevágó fontosságú és hosszantartó történeti folyamat fordulópontja ez. A regeneráló folyamaté, mely lassan, még akkor indult meg a nemzetben, mikor a török háborúk után szinte végelgyengülésben, aléltan feküdt, s mely még ma is tart. Öntudatlan célja: a homogén nemzet, melynek minden egyes tagja a közös életcél tudatában végzi a reáeső feladatot. Olyan ideál ez, melyért a nyugati, nálunk sokkal egységesebb nemzetek is időnként újra meg újra küzdeni kénytelenek.

E küzdelemben rész jut a népköltészetnek, népzenének. Az iránta való érdeklődés, majd bekapcsolódása az irodalmi, zenei életbe, ott termékeny hatóerővé válása: szintén egyik jele a nemzet élniakarásának, régi mivoltához ragaszkodó, „kulturális azonosságát" fenntartó erejének.[10]

Erdélyi János világosan látta ezt: „Csak a tények és meggyőződések szigorú egybefoglalása viheti oda műveltségi haladásunkat, hogy saját egész valónk, nemzeti méltóságunk, magunk és az emberiség irányában önismeretté világosíttassék fel, s egész történelmi életünk átlátszóvá tétes-

sék a nemzeti öntudalomban." Csak az a kár, hogy nagyon hamar beértük az eredményekkel. *Greguss, Erdélyiről* szóló akadémiai emlékbeszédében mondja: „A nemzetet saját lelkével megismertetni: ez volt *Erdélyi János* életének feladata, s dicsőség neki, mert megoldotta!" Hol vagyunk még ma is a megoldástól? Csak elindította, mert ez a feladat megoldhatatlan és befejezhetetlen!

S mert annyiszor hittük: meg van már oldva — nem akadt elég munkás a folytatására, a legértékesebb időt elmulasztottuk.

A NÉPHAGYOMÁNY MEGOSZLÁSA

Mi a népdal? Erre a kérdésre kielégítő választ adni eddig senki sem tudott.[11]

Inkább elindulhatunk a nehezen megfogható tárgy megismerésére ezzel a kérdéssel: „Mi az, amit a nép énekel?" Elvétve egy-egy mai, „divatos pesti nóta" is megütheti fülünket, még régi, népkultúrában élő falvainkban is. Egyesek, városjárt, némi városi mázt felszedett s azzal kérkedő egyének ajkán. De közhasználatba sohasem kerültek. Könnyelmű következtetés volna azt hinni, hogy az egész falu nem tud mást.

Innen a sok elhamarkodott panasz a népdal pusztulásáról. Valójában a népdal, különösen az 1914-es világháború előtti évtizedekben, páratlan virágzás korát élte. Virágzik ma is; gyakran megtörtént, hogy amit 1910 táján mint ritkaságot, már csak kevés öreg-embertől jegyezhettünk le, 10—20 év múlva másutt újra felbukkant, mint eléggé ismert dal. De meg lehetetlen bármily kis ország dalkészletét is például 1935-re szólóan megállapítani. A legújabb gyűjtések, főkép a Rádió gramofón-felvételei azt mutatják, hogy a régibb típusok még mindig élnek, jellegzetes előadásmódjukkal együtt.

Egyes dallamok talán elhallgattak; egyes vidékek elvesztették néprajzi érdekességüket, másoké viszont csak most jut napfényre.

A néphagyományt nem szabad valami egységes, azonos halmazállapotú anyagnak képzelnünk.

Mélyreható különbségek vannak életkor, társadalmi, vagyoni állapot, vallás, civilizáltság, vidék és nem szerint.

1910 táján elég éles különbség mutatkozott a három fő életkor dalkészlete közt. Az akkori ifjúság legkedveltebb dalait a középkorúak és öregek nemcsak nem énekelték, de jórészt nem is ismerték. Még kevésbbé ismerte az ifjúság a középkorúak és öregek dalait, mert hiszen azok ritkán, vagy sohasem szoktak dalolni. A falusi illemtan a házas ember, férjes nő jogát a daloláshoz már csak lakodalom, búcsú, vagy más kivételes alkalommal ismeri el, akkor is csak zárt helyen. Öreg embert, asszonyt meg feltétlenül részegnek tartanak, ha dalra gyujt. Utcán, mezőn dalolni: az ifjúság kiváltsága. Vidékenkint enyhül ez iratlan törvények szigora. De mindenképen nehéz idősebb embereket megszólaltatni.

Ha valami kapcsolat volt az ifjúság és az idősebbek dalkincse közt, még inkább nagyszüleikét ismerték, mint szüleikét. Ennek oka a falusi élet formájában keresendő: a naphosszat munkába járó szülők helyett, a gyermekek gondozása sokszor a nagyszülőkre marad. Így hallhattak egyet-mást nagyszüleiktől, amit szüleiktől már nem hallottak.

Városi embernek legismertebb az akkori középkorúak dalkészlete volt. Tudták ők a népszínmű virágkorában (1840—1900) forgalomba került városi műdalokat egytől-egyig. Nem csoda: az ő ifjúságuk abba a korba esett, mikor az egész ország visszhangzott e daloktól. Már az öregek keveset, az ifjak még kevesebbet tudtak a népszínművek dalaiból. Amazok megőriztek a régi néphagyományból annyit, hogy legalább némi fogalmat alkothatunk róla, s rokonnépeink dalaival számos egyezését felismerhetjük. Megőriztek azonkívül néhány olyan darabot, amely XVI—XVII. századi énekes líránk zenei részére vet némi világot.

Emezek pedig feldolgozva a közben rajtunk áthullámzott idegen hatásokat, s a XIX. század műdalát, egyrészt újabb formákat fejlesztettek, másrészt határozottan régiesebbek lettek apáik nemzedékénél: mintha félkézzel újra a régiek hagyománya felé nyúltak volna.

Az életkor szerinti rétegeződést keresztezi két másik: a társadalmi, s a vidék szerinti.

A falu társadalma csak messziről egységes. Mennél figyelmesebben nézzük, annál több fokát látjuk meg. Különbséget jelent a foglalkozás (iparos, földmíves, cseléd, pásztor); egyfoglalkozásúak közt a vagyon, vallás. Meglátszik ez a daltudáson is. Jobbmódú emberek szeretnek dalaikban is különbözni a szegényektől. „Tudtuk mi is ezt!", mondta 1905-ben egy nemes, húsz holdas farkasdi (Nyitra vm.) gazda a „Sági bíróné" balladájára, „de nem kaptunk rajta". Alföldi módos gazdák is megvetéssel néztek a *gányó* nótára. Mennél jobban közelít a földmívelő nép vagyonban és életmódban a kisbirtokos nemességhez, annál érdektelenebb néprajzilag. Bizonyos vagyoni színvonalon felül már nem is illik dalolni a gazdalánynak, még kevésbbé a gazdának! Az iparos osztály egy fokkal városiasabb. Rendszerint jó dalos, de ritkán nyújt néprajzilag érdekes anyagot. Néha egyénenkint alsóbb fokon is mutatkozik a zenei „feltörekvés". Egy szatmármegyei széphangú kocsisné mondta: „Én mindig csak az olyan ‚nóbel' nótákat szerettem."

A vidék szerinti különbség döntően tolja el a fentebbi kettő adta meghatározásokat. Civilizáltabb vidéken néha már a legszegényebbek dalkészlete is városi hatás alá került, — régiesebb vidéken ugyanolyan társadalmi és életkorviszonyok közt, sokkal értékesebb anyagot találunk, mint másutt.

Moldvában ma még fiatal lányoktól is hallani olyan régiesen cifrázó énekmódot, még pedig többektől együtt, karban, amilyent Magyarországon már 1910 táján is csak a legöregebbeknél találtunk, és csak egyénenként.

A legszebb és legrégiesebb székely dallamokat Csíkban még jómódú gazdáktól is hallani, míg a civilizáltabb Udvarhelyszéken, Marosszéken, már ú. n. „koldúsnóták"-ká lettek, azaz alsóbb társadalmi rétegbe „süllyedtek alá". Balladát Csíkban, Moldvában, Bukovinában még mindenki tud. Marosszéken néhol már a cigányokra maradt, mint a karácsonyi kántálás az ország legtöbb vidékén. (Ennek kapcsán őrzik legrégibb egyházi énekeink töredékeit is a kolduló cigányok).

Utolsónak járul mindezekhez a nemek szerinti megoszlás. Bizonyos dalokat csak nőktől hallani, másokat csak férfiaktól. Általában a nők dalkincse gazdagabb; rendszerint a férfiakét is tudják, még ha a maguk kedvtelésére nem éneklik is. A „Székely Népdalok" 150 dallamából csak 32 való férfiénekesektől, 23 bizonytalan, tehát legalább kétharmada nőktől való. Pedig Erdélyben az idősebb férfi is könnyebben szólalt meg, mint

egyebütt, s többet is tudott. Kizárólag nők dolga: a sirató, a lakodalmi, házasító dalok, jobbára a balladák is. Amint a néphit, babona őrzője: szintúgy a zene, költészet tárháza is inkább a női lélek.

II. A NÉPZENE ŐSRÉTEGE

A népdal társadalmi funkcióját csak a fenti rétegek gondos elkülönítésével értjük meg. Ennek kapcsán vizsgálnunk kell, mi a szerepe, jelentősége egyes daloknak, daltípusoknak a nép mindennapi életében. Másszóval: nemcsak a dalokat kell ismernünk, hanem tudnunk kell, hogyan, mire használja őket a nép. Ebbeli ismereteink még igen hézagosak, a legközelebbi idők népdalkutatásának ez lesz egyik legfőbb gondja.

Azonban társadalmi réteg, használat szerint egy csoportba tartozó dalok még nem jelentenek zenei stílusfajtákat.

Ebből a szempontból külön kell vizsgálat alá vennünk a teljes anyagot. Eleinte zavarba ejt sokfélesége, még a népies műdalirodalom kirekesztése után is, nem egy stílus, de a stílusok egész sora bontakozik ki a vizsgáló előtt. Melyik ezek közül a magyar zenei nyelv régi törzse, melyek az oldalágak, ráoltott jövevénystílusok, kölcsöndalok? Csupa oly kérdés, melyre ma még alig lehet véglegesen válaszolni. Nemcsak mert az erre szükséges vizsgálatok nincsnek végrehajtva, de még a vizsgálandó anyag sincs meg, s részben nem is lehet meg soha.

A nyelvtudomány és őstörténet élesen megvilágította már a magyarság kialakulásának útját. Végigmehetünk ezen az úton: sem a magyarságnak, sem semmiféle népnek, amellyel a magyarság az V.—XV. században érintkezett, nem maradt fenn egyetlen hangnyi egykorú írott zenei emléke.

A magyar zene kialakulásának útja sem lehetett más, mint a nyelvé, a népé. Amerre járt, amint nőtt a nép, zenéje velejárt, ami hatott a nyelvre, hathatott a zenére is. Egyorú adatok minden reménye nélkül a rokon és érintkező népek vagy azok utódainak zenéjére vagyunk utalva. Azon kellene végigmennünk, keresve a rokonságot. Csakhogy e népek zenéje jóformán még feltáratlan, tudományos feldolgozásuk a kezdet kezdetén van. Egyedül a finn nép rendelkezik gazdag zenei gyűjteményekkel Zenéje azonban annyira távol áll a magyartól, hogy eddig lényeges egyezéseket kimutatni nem sikerült.[12]

KAPCSOLATOK A ROKONNÉPEKKEL

Van azonban egy kis rokonnép, a mári (cseremisz): ami ennek zenéjéből eddig napfényre került, a magyar népzene egy rétegével oly meglepő és mélyenjáró hasonlatosságot mutat, hogy ősi összefüggésükben már ma is alig lehet kételkedni. Annál kevésbbé, mert a magyar dalkincsnek éppen az a rétege leginkább idegenszerű Európában, s a körüllakó népek közt. Viszont amerre csak magyar lakik, mindenütt kimutatható. Ha kiveszőben vannak régi, csak öregek közt élő típusai: tovább él, változott formák között a fiatalság dalaiban, mint a réginek szerves folytatása.

Ezt a réteget jellemzi az ötfokú hangsor és az alsó kvinten ismétlő dallamszerkezet.

Alig van magyar, a művelt osztályt is beleértve, aki ne ismerné ezt a dallamot, vagy valamelyik változatát. (L. *Bartalus* I. 48. „A falu rossza" révén is elterjedt.)

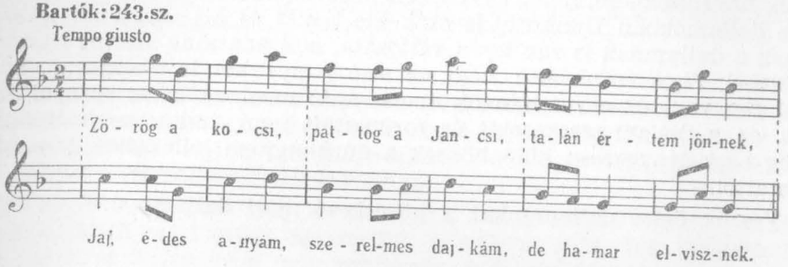

Második része nem egyéb, mint az elsőnek pontos ismétlése, egy kvinttel mélyebben. Ez a kvintszerkezet uralkodó a mári zenében. Uralkodó, szinte kizárólagos hangrendszer ott az ötfokúság is, mégpedig az a fajtája, mely úgy látszik az orosz síkságon lakó török-tatár népektől egész Kináig mindenütt otthonos: a félhangnélküli:

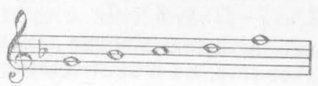

Fenti dallamunkban ez öt hang mellett még a_2, e_2, a_1 is előfordul. A cseremisz dallamok második fele, mikor egy kvinttel mélyebben megismétli a dallam első felét, gyakran egyszersmind új, kvinttel mélyebben álló ötfokú rendszer vezet be. Ha így értelmezzük a mi dallamunkat is, hogy t. i. első fele a *dfgac*, második fele a *gbcdf* rendszeren alapul, akkor csak egyetlen, súlytalan, átfutó hanggal kell számolnunk, mint idegennel. A felső rendszerben e_2, az alsóban a_2, ez az idegen hang Ilyen futólag érintett hangok ott is előfordulnak, ahol az ötfokúság teljes virágzásban van. A kínai elmélet *pien* néven ismeri őket.

Nálunk, ahol az ötfokú mellett majdnem minden európai rendszer használatban van, nem az a csodálatos, hogy gyakran keverednek bele a hétfokú hangrendszernek hatása alatt idegen hangok, hanem az, hogy nem homályosult el még jobban.

Bartók: 244. sz. alatt egy rokonát találjuk a fenti dallamnak. Ezt már csak régi hagyományokban gazdagabb dunántúli falvaink ismerik:

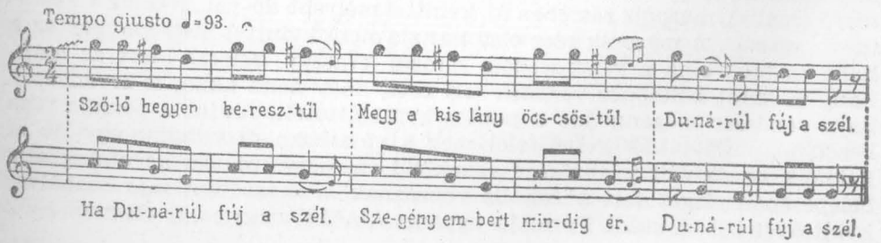

Hangról-hangra pontos kvinttávolságra követi a második rész az elsőt. Mind a két része ugyanazon rendszerbe tartozik, idegen hang csak az ékítésben mutatkozik. Ötfokú, de terce és szeptimája félhanggal magasabb a rendesnél: *gbcdf* helyet *ghcdfisz*. Dunántúli dallamok sajátsága ez. Nyilván a dúr-hangsor hatása. Nem mindig tiszta az intonációja: hol mélyebb, hol magasabb, néha ugyanazon énekesnél is változó. Amellett bizonyos dallamokban Dunántúl is csak kis tercet és kis szeptimát hallunk. Ennek a dallamnak is van ilyen változata, mai adataink szerint ritkább a közöltnél. Figyelemreméltó, hogy az alsó *f* olyankor is megmarad, mikor felül *fisz* van. Az egyes hangok magasságát megingatta az európai befolyás, de a dallam szerkezetét és fordulatait nem tudta megváltoztatni. Pedig azok lényegesen különböznek a dúrhangnem jellegzetes dallamfordulataitól.

Vessük össze dallamunkat a következő mári dallammal:[12]

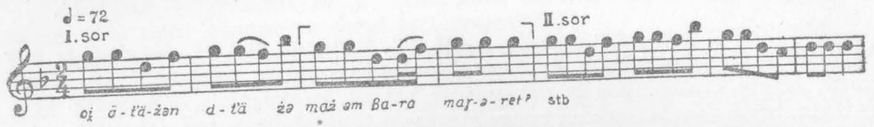

Ez a két dallamsor ismétlődik *Lach* feljegyzésében meglehetős rendszertelenül: I—I—II. v. I.[2]—I—II. v. I.[2]—I.

Egy pillantás a mári gyűjteményekbe meggyőz arról, hogy ez csak féldallam. Teljes akkor lesz, ha a fenti előtagot egy kvinttel mélyebben megismételjük:

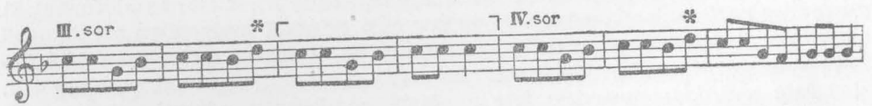

A *-gal jelzett hang nem kvintje az előtag megfelelő hangjának, mert a kvint: *esz* nincs meg a *g—bcd—f* rendszerben. Ilyenkor azt tapasztaljuk a mári dalokban, hogy a kvint helyett az alsó, ritkábban felső szomszéd hang jelenik meg a utótagban.[14]

Az egyrendszerű dallamokban a kvintszerkezet enged a pontosságból, hogy az ötfokúság érvényesülhessen. Nyilvánvaló: a kettő eredetileg nem járt együtt. Hangról-hangra való megfelelés egy rendszeren belül csak akkor lehetséges, ha az előhangban nem szerepel a — kínai nevén — *kung*-nak nevezett főhang, írásunk szerint *b*. De nemcsak a *kung* jelenléte dönti el, hogy egyrendszerű (tonális) lehet-e a dallam, vagy kétrendszerű (reális), második részében új, kvinttel mélyebb *dó*-val. Nézzük a Példatár 1. számát. A második rész első hangja nem kvinttel mélyebb, bár az alaphang is megvolna a rendszerben, hanem kvarttal. Miért? Mert az alaphang és kvint kölcsönös vonzása oly erős, hogy néha akkor is érvényesül, ha a rendszer megengedné a pontos kvint-áttételt. Amint a tonális fúga kezdő alaphangjának kvint felel meg a válaszban és viszont, úgy itt is. Példánk rendkívüli jelentősége ezenkívül az, hogy miután az utótag első belépésében eleget tett a tonális vonzásnak, a másodikat már szabályos kvinttávolságban kezdi. Formája ugyanis A^5A^5AA, vagyis egy elemből épül.

Betetőzi jelentőségét, hogy mári változata még ebben a tonális-reális váltakozásban is megegyezik vele. (L. Ötfokú zene c. kiadványom III. 45. Eredetije: Espaj, Pjeszni naroda mari, Moszkva, 1930. 4. sz.)

A kezdő kvart-ugrásra először a fordítottja: kvintugrás felel, s ez maga után vonja az egész harmadik sor többi hangját, mindegyik — a rendszer szerinti — egy hellyel magasabban jár, míg a negyedik sor helyre nem állítja a szabályos kvint-távolságot.

Az egyezés szembetűnőbb, ha elhagyjuk a mári dallam minden sorának első hangját. A mári ősibb, egyszerűbb, a magyar valamivel differenciáltabb: az 1. és 2. sor vége nem egyforma. A 2. sor végén szabályszerűen *d*-nek kellene lenni, gyakori elváltozás ötfokú dalainkban, hogy helyette *b* áll, sőt néha *g*. (Példatár 4., 21., 36., 37., 38. sz.)

Példatárunk 5. száma azt mutatja, hogy a tonális vonzás nemcsak a sorok elején érvényesül, hanem a végén is: a III. sor utolsó hangja *d*-vel felel az I. sor *g*-jére. Néha az ilyen helyen felmerült kvart-távolság azután végig megmarad. (L. még 23., 25., 63., 389. sz.)

Bár semmi kétség, hogy a fenti *Bartók: 244.* szám[15] és a kiegészített mári dallam zeneileg azonos, vegyük figyelembe a köztük lévő formai eltérést. A magyar dal 2×6, a mári 2×8 ütem. Tökéletesen egybevágó akkor lesz a magyarral, ha a zárójelbe tett 2—2 ütemet elhagyjuk. Ez ugyan elvétve a maguk területén is megesik a mári dallamokkal. (L. például *Lach:* Cser. 219. sz. alatt ugyane dallamnak egy változatát.) Nyugateurópai hatást kereshetünk a magyar dal sajátságos *aabaab* rímképletre s a középkori *„tripertitus caudatus"-ra* emlékeztető versformájában. Már a hymnusköltészet hozhatott hozzánk efféle formákat, mielőtt a francia eredetű „Simeon-éneke" s a 6-soros Balassa-strófa, mely a nép ajkára is eljutott, közkinccsé tette.

Lehetséges, hogy a nyugati *aabaab* forma itt már hasonló, keleti gyökérből nőtt eredeti formát talált. Van ugyanis néhány hasonló szerkezetű mári és csuvas dallam. Van azonban a fenti mári dallamnak 2×8 ütemes magyar rokona is: a dunántúli „kanásznóta". (Karád, 1934.)

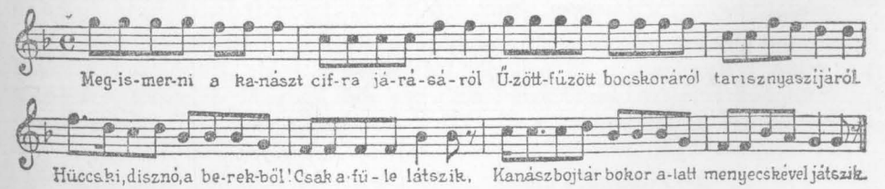

Ennek a dallamtípusnak (7 5 ♭3 sorvégzők) nagy elterjedtsége és sokféle szótagszámú változatai is bizonyítják régiségét. 6 és 13—14 szótagú változatain kívül (Példatár 1. sz. és a fenti „kanásznóta") előfordul 7, 8, 9, 10, 11 és 12 szótag is. Lásd a példatár 4., 27., 30., 31., 32., 35., 39., 40. és 157.

számát, továbbá alábbi példáinkat és az utánuk következő, farkasdi dallamot.

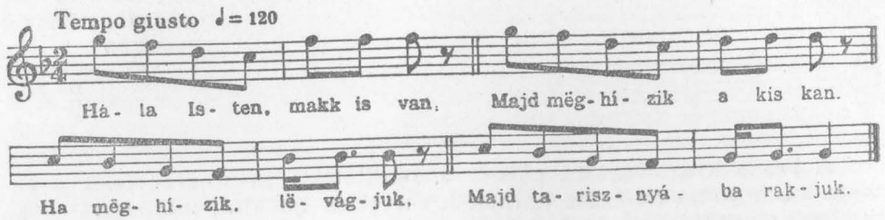

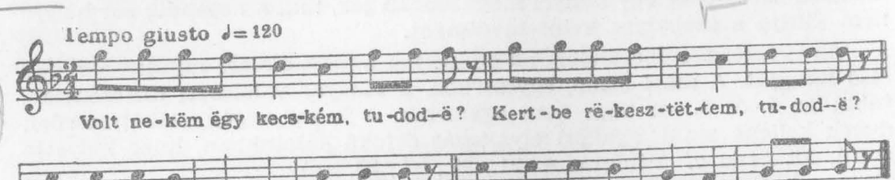

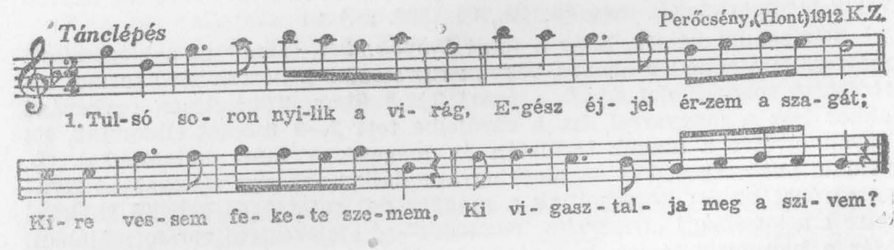

Nálunk is, keleten is rendkívül elterjedt dallamtípus a következő.[16] (Farkasd, Nyitra vm. 1905. K. Z. feljegyzése. *Czuczor Gergely* szövege, régi dallamra. Alatta Vasziljev, 1923. 96. sz., mári, Maximov, 1932. 87. sz. csuvas dallam.)

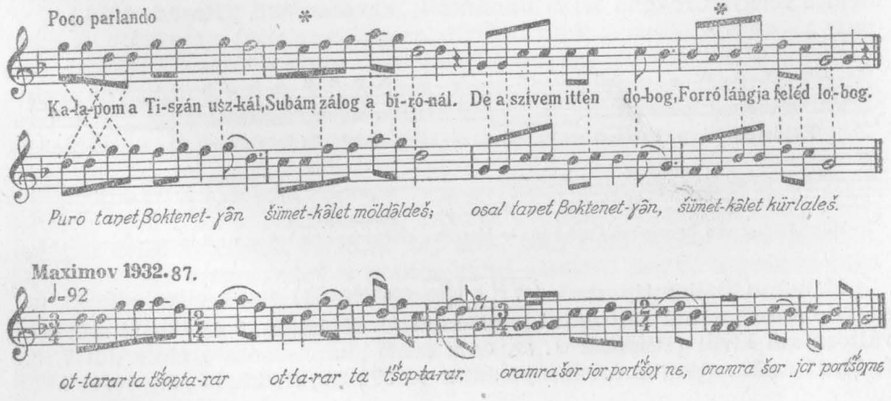

Mind a három dallam kétrendszerű: előtagja *d-fga-c*, utótagja *g-bcd-f* rendszerben. A magyarban *-gal megjelölt hangsúlytalan, idegen mellékhangok. A magyar eleje kissé különbözik a második résztől. a mári és csuvas két fele teljesen egyforma. Minthogy számos esetben nálunk is megvan a teljes egyformaság, feltehető, hogy régebben minden ilyen dallamunkban megvolt.

Következő dallamunk: Sz Nd. 135. sz. (Var. Bartók: 65. sz.), alatta Vasziljev, 1923. 150. sz. és Maximov, 1932. 88. sz.

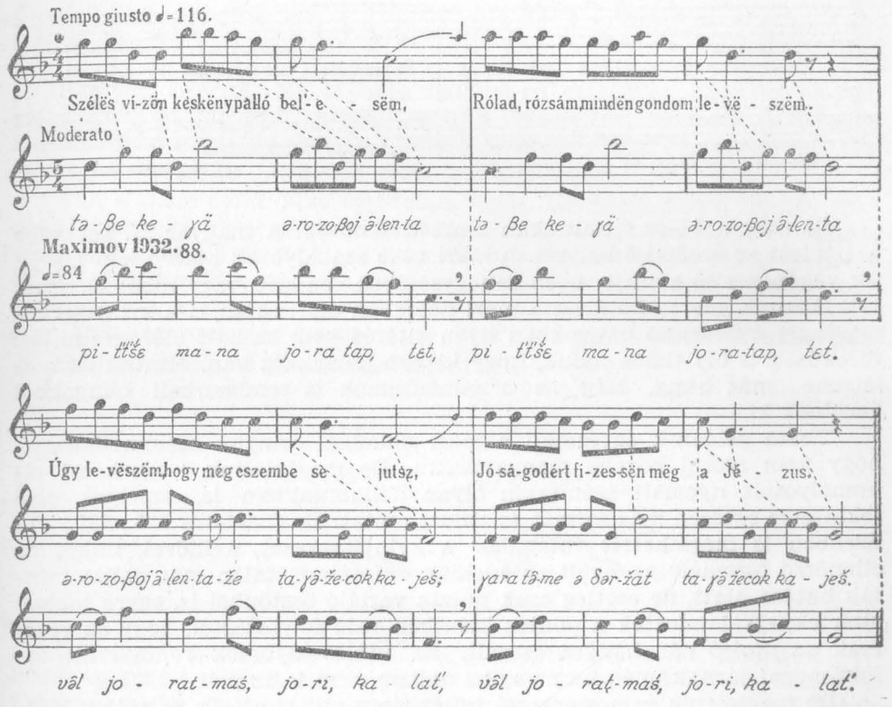

A ritmustól eltekintve, a dallamtartalom soronként még felismerhetően azonos. A mári 11-es összetétele 4 + 7 a III. és IV. sorban 14-re szaporodik: 8 + 6 és 7 + 7. A mári dalok szövegében gyakori jelenség, nincs oly kötött szótagszámuk, mint a magyarban. A csuvas szöveg 8-szótagú, talán elcserélődött, mert a dallamtól lehetne 11, éppen annyi hang van minden sorban. A magyar III. sor első hangjaiban eltér a pontos kvint megfeleléstől. Ez néha ugyancsak a III. sor elején, mári és csuvas dalokban is előfordul.

Vessük össze *Bartók:* 58. sz.-át *Lach:* Cser. 230. sz.-ával.

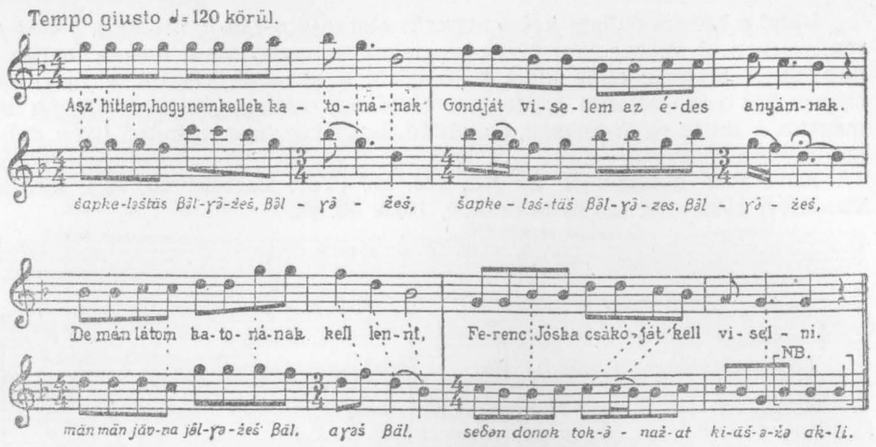

Itt már a 11-es ritmusában sincs különbség. A magyar II. sor vége [♭3] lett az eredeti 5 helyett. A mári vége szabályosan csak *g* lehet, a II. sor végének alsó kvintje. *Lach* feljegyzésében romlást, vagy hibás előadást kell látnunk, mert általában a mári dalokban oly tisztán él a kvintszerkezet, hogy a befejező hangokban ilyen eltérés nem szokott előfordulni. Az ötfokúság is oly tiszta náluk, hogy idegen hang alig van. Mintha nem is létezne más hang. Még az ornamentumok is rendszerbeli hangokból kerülnek ki.

Tiszta példáink egyezése[17] a mári dalokkal annyira szemmelláthető, hogy nem szorul bővebb magyarázatra. De megtaláljuk e szerkezet elhomályosult nyomait számtalan olyan dallamunkban is, amelyek első tekintetre egészen más formát és stílust mutatnak (Példatár 123., 231., 15.) Ezekben is meglehetett valamikor a kvintszerkezet, s idővel, mikor az ellenőrző formaelv gyengült az éneklők tudatában, talán más dallammin-ták hatása alatt, de esetleg csak puszta variáló ösztönből is, egyre jobban eltértek, elkalandoztak a pontos kvintben való folytatástól, hogy az végre csak az utolsó pár hangra szorult. Ez utolsó nyomok rendszerint ötfokúsággal járnak, még ha az egész dallam nem is az már.

De megjelenik ez a szerkezet teljes tisztaságában — s ez másik bizonyítéka rendkívüli ható. erejének nálunk — különféle hétfokú hangsorú dallamokban is (P. tár 202.). Közismert példája az erdélyi párnatánc. *Bartalus* I. 120. sz. alatt is látható, de hibásan: a mélyebb része van elől. Ha megfordítjuk, szerkezetünkre ismerünk. Effajta dallamokban, melyekhez hasonlók a cseh, szlovák, lengyel népzenében is előfordulnak, a nyugati hangrendszer egyesült a keleti kvintszerkezettel.

Ezeknek persze nincs megfelelőjük a mári vagy csuvas dalok közt, ahol, eddigi adatok szerint, jóformán nincs is más hangrendszer, mint az ötfokú. Aminthogy másfelől hiába keresnők magyar megfelelőjét egy csomó mári és csuvas dallamnak, melyek a kvintszerkezetet nagy tisztasággal őrzik ugyan, de zenei tartalmuk egy, a mienktől elütő, önálló népjelleget tükröz. Ami szerkezetben is, zeneanyagban is egyezik: abba kereshetjük a két nép ősi közös tulajdonát. Különösen a ritmusegyezések hatnak meggyőzően még gyakorlatban fülre is. De a fenti egyeztetésekből láttuk, hogy eltérő ritmusú két dallam is lehet azonos.

A kvintszerkezet grafikus ábrázolása ilyenféle lehetne:

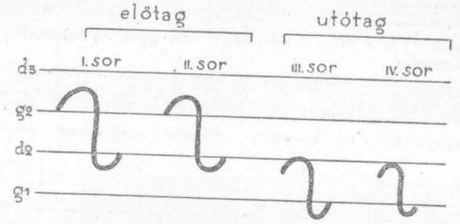

Betűvel: A^5A^5AA. Ha II. sora dallamban erősebben eltér az elsőtől, más alakú vonal jelezné, betűvel: A^5B^5AB, de a lényeg akkor is: két magas sor, rendszerint c_2—d_2—b_2—(d_3) terjedelemben, s ugyanaz a két sor egy kvinttel mélyebben: f_1—g_1—d_2—(g_2) terjedelemben.

Van a mári dalok közt egy rokon típus. Hangterjedelme kisebb, rendesen csak egy oktáva. Az előbbié t. i. igen nagy: néha két oktáva. Hossza sem több 8 ütemnél, míg az előbbi a kétszeresét is eléri. Tempója élénk, előadása ütemes, táncszerű. Az előbbihez sok lassú menetű, sőt, amennyire fogyatékos leírásból sejthető, rubato-jellegű dal is tartozik, nagy lírai íveléssel, míg emezek apró, kevés hangnyi motívumokból állanak.

Dallamvonalának grafikonja ilyenféle:

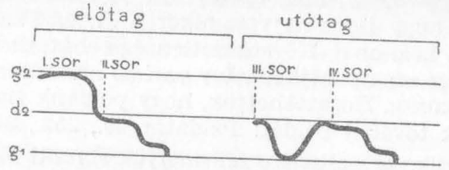

Látnivaló: formagondolata rokon, a nagyobb típusával; magasan kezdődik, de már a második sor végén lefut a záróhangra. A III. sor mintha a kvintmegfelelés elvét akarná keresztülvinni: rendesen az I. sor első hangjait halljuk, kvinttel ,néha kvarttal mélyebben.[14] De a IV. sor nem folytatja: nem az alsó kvintben, hanem az eredeti hangmagasságban ismétli a II. sort, kevés vagy semmi változással. Jellemzi, hogy összesen háromszor érkezik le az alaphangra. (Kivételesen 4-szer, l. *Lach:* Cser. 1—10. Muz. Fo. 624a és 627a.) Betűvel: A^5BAB.

Muz. Fo. 1022b). Karcfalva, Csík vm. 1907. *Bartók* gy. Mári megfelelője: Muz. Fo. 628a).

Ritmusban csak annyi az eltérés, hogy a magyar II. és IV. sor hatszótagos. Ez kivétel, más ilyen szerkezetű dalaink ritmusa teljesen egyezik a márival: 4×7, vagy 8, 7, 8, 7 szótag. A mári szöveg szabadon fellépő aprózásairól már fentebb szóltunk.

A II. sor kadenciája, az Erdélyben túlnyomó [♭3] hatása alatt felugrik [1] *helyett* [♭3]-ra, van azonban [1] végű változata is. (P.-tár 56.)

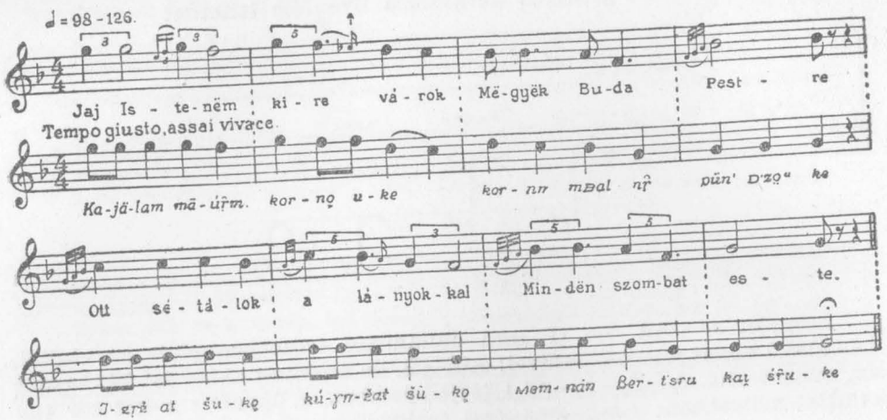

A magyar a II. sortól kezdve egy hanggal mélyebben jár, kivéve a II. és IV. sor záróhangját. Hogy mennyire ugyanazt a dallamelgondolást fejezi ki, érdekesen látjuk a részletek összehasonlításából. Mintha csak hangrólhangra követné. A II. és IV. sor *c—b—g* „trichord"-jának (így nevezik az ötfokúságot jellemző szekund-terc kapcsolatokat) *b—a—f* trichord felel meg. Így kerül *a*, idegen hang a dallamba. A III. sor is egy hanggal mélyebb a magyarban, de nem gépies pontossággal, hanem az ötfokúság szellemében: d_2—c_2—b_1—g_1-nek, c_2—b_1—g_1—f_1 felel meg, nem pedig c_2—b_1—a_1—f_1. Lehet, hogy így volt valamikor a II. és IV. sor hasonló helye is, s később került bele az *a*. Következetlenség tehát, de mind a két alakulat jogosult a maga szempontjából. Így van ez nálunk, ahol homályosul és ingadozik az ötfokúság. Hozzátehetjük, hogy példánk fiatal énekestől való. Ennek a típusnak további példái: Példatár 89., 252., 249.

Eltérő harmadik sora ellenére felismerjük a fenti dallam típusát ezekben: (1) elterjedt dunántúli dallam (Beleg, Somogy vm. 1922. K. Z. Változatai: *Kiss G.* Ormánység 60. sz. *Berze Nagy J.* Baranyai Néphagyományok I. 517. és 567. l.) (2) Erdélyi változata: Lengyelfalva, Udvarhely vm. Muz. Fo. 361c). (3) Mári dallam: Lobacsev, 12 djesztkich pjeszen. Moszkva, 1930. 8. sz.

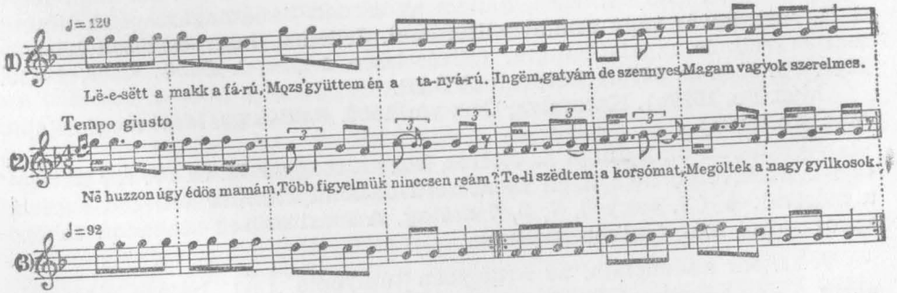

Vessünk össze egy mohi (Bars vm. 1912. K. Z.) dudanótát egy mári dallammal. (Muz. Fo. 628b). Var. *Lach:* Cser. 109—111., 113., 159a.

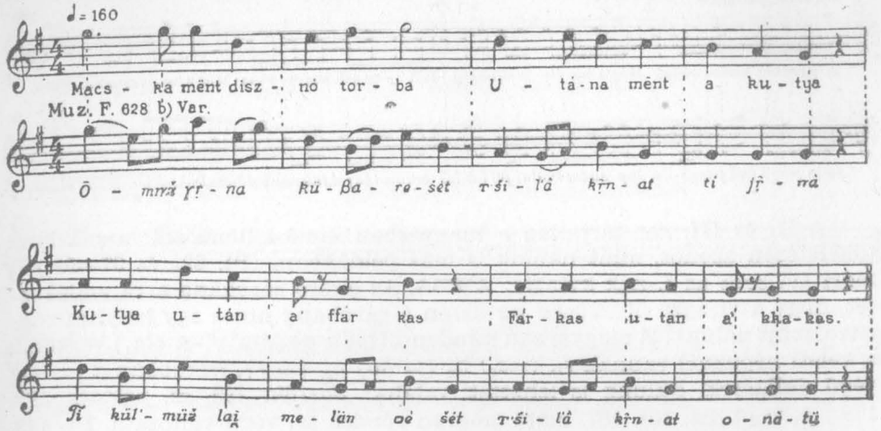

Itt már egyes dallamrészletek jobban eltérnek, de a dallamvonal s a szerkezet azonos. Az ötfokúságból a magyarban már hétfokú dúr lett. Azonban vegyük figyelembe, hogy a mári dallam is dúr-jellegű.[18]

A dúrakkord megérzése a mári dalok egy részében határozottan megállapítható. Ez azonban még nem jelent dúrhangnemet és hangsort. Ezeket kétségtelenül az európai zenétől kaptuk. A magyar változatban már a dominans-tonika viszony is kiütközik, a máriban nyoma sincs. Így hát lehetséges, hogy első tekintetre dúrrendszerűnek látszó dallamaink némelyike szintén az ötfokúságban gyökerezik. (L. alább a 20. lapon.)

Vannak e szerkezetnek oktávnál kisebb terjedelmű példái. Magyar: Bodok, (Nyitra vm. 1906. K. Z.) mári változata: M. F. 627b).

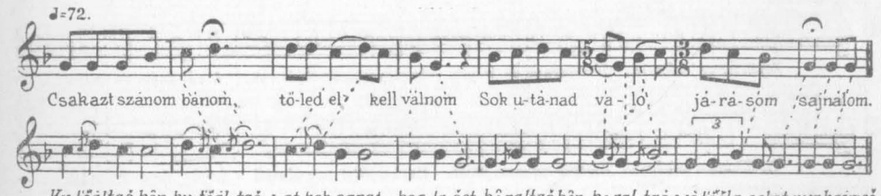

Hangterjedelemben mintegy zsugorodott formája az előbbinek. A III.—IV. sor már csak a $\overline{p_3}$-ig bír felemelkedni. Ha nem is ily közeli, de még felismerhető kapcsolat van e dallam és Példatár 54. között. A harmadik sor végének jellemző felugrása a tercre az előbbi dallampárban is megvan. A III. sor kvint- vagy kvartviszonya az I. sorhoz itt már erősen elmosódik a magyar változatban. De a máriban még pontosan érvényesül.[14] Vannak mári példák — hitelességükhöz szó fér — amelyekben teljesen eltűnt, s a II., III., IV. sor egészen vagy majdnem ugyanaz: ABBB. (*Lach:* Cser. 1—11., 13—14., 17—18., 24—25. stb. sz. A fentemlített 111., 113. is.)

De más ötfokú mári és csuvas típusoknak is akad nálunk megfelelője. Sz. Nd. 61. (Var. Bartók 14., Pt. 132.), alatta Vasziljev, 1923. 37. (Var. ugyanott 43.)

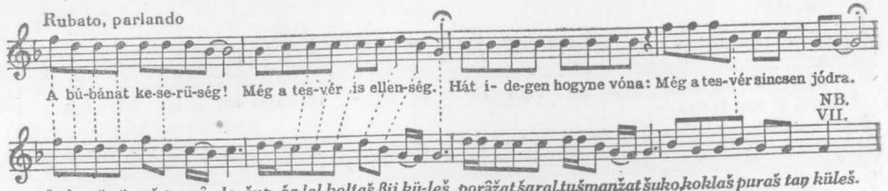

A II. és III. sor tartalma a magyarban kissé különbözik: a máriban tökéletesen azonos, mint nálunk is más példákban. (Pt. 89., és 87—92.) A mári IV. sora az I.-nek kvintje: A^5BBA. Az eltérő záróhang arra emlékeztet, hogy a virágzó ötfokúság területén a záróhang nincs egy helyhez rögzítve, mint nálunk. A magyarban minden ötfokú dallam g_1-n (la_1) végződik a keleti népeknél vannak f_1, ($=s_1$) b_2 (= dó) c_2, (= r), *ritkábban* d (= m) végű dallamok. Nálunk is lehettek valaha: *Bartók:* 193. sz. példája (Pt. 179.) s_1 végű. Sz. Nd. 107. alatt megvan rendes la_1 végű változata. Pt. 142. Muz. Fo. 45. II. b alatt pedig dó-végű variansa is van! Sz. Nd. 123. (Pt. 180.) is s_1 végű, eddig la_1 végű változatát nem ismerünk.

Meglehet, hogy sok más, ma g_1-végű dallamunk valaha f_1-en végződött. Ez a gyakoribb keleten, mint az alábbi példák is mutatják.

A XVIII. században Bukovinába vándorolt, ma már hazakerült székelyek tartották fenn a következő, pontos $\frac{6}{8}$-ban énekelt dallamot. (1) Istensegíts, K. Z. 1914. Sz. Nd. 104. (2) Andrásfalva, 1934. Muz. Fo. 3235b). Mári párja: (3) Vasziljev III. 1937. 37. sz. kétakkora, ugyanis az egész egy kvinttel mélyebben megismétlődik, tehát nálunk az eredeti kvintszerkezet „felére kopott". (De van ilyen csuvas változata is: Fedorov, 146 csuvas dal, Moszkva, 1934. 140. sz.)

+1

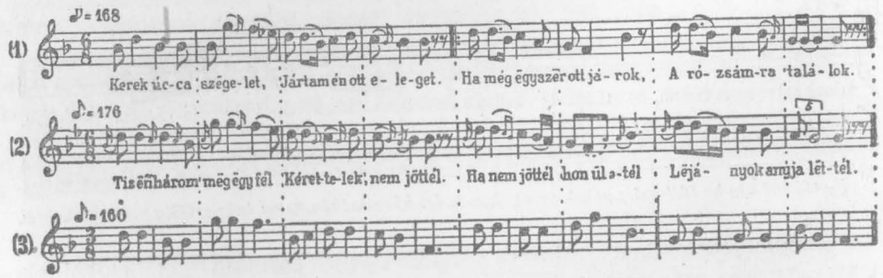

A végén itt is f_1 felel meg g_1-nek, a közepén pedig b_1 helyett van f_1. Más dallamokban magyar változatok közt is előfordul, hogy a II. sor b_1 vagy f_1-el végződik. Néha ugyanazon változatban mind a két hang szerepel, úgy, hogy a b_1 lecsúszik f_1-re. Hasonló váltakozás figyelhető meg sok dalunk legvégén: ugyanaz a dallam kétféle végzőhanggal fordul elő. Nyugati szóval: egyik változat a *tonikán* (= dó), másik a dominánson (= sol) végződik. (Pt. 293—296 és 407—408.) Többnyire a *dó* végét kell újabb fejleménynek tartanunk. Alábbi dallamunk (Muz. Fo. 10b) *tonika*-szerű végződés mellett csuvas megfelelője (Maximov 61.) *dominánsszerű* végével ősibb alaknak látszik, már csak az efféle végződések ottani nagy többsége miatt is (további csuvas vált. Kodály: Ötfokú zene IV, 48.)

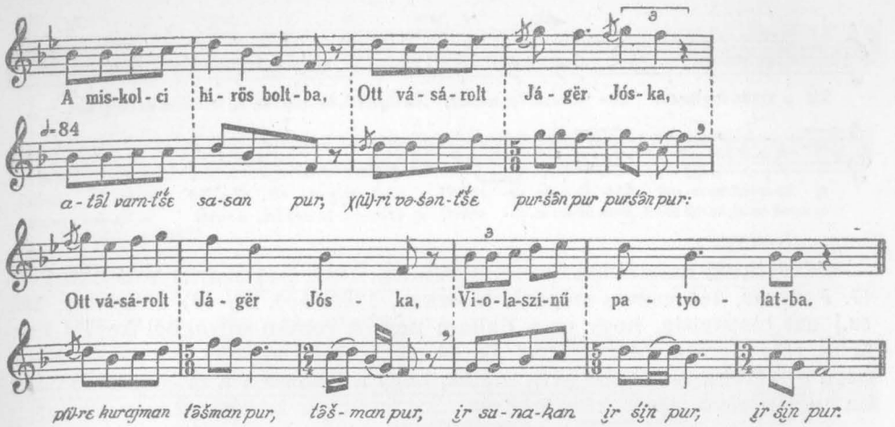

E csuvas változat nélkül senki sem gyanított volna ötfokúságot fenti dallamunkban, kivált mert legtöbb alakja hiánytalan dúr-hangsort mutat; az itt közölt változatban nincs meg a hetedik fok. Arra intsen ez a példa, hogy hétfokú dúrnak látszó dallamban is lappanghat ötfokúság, még ha nincs is tiszta ötfokú változata, mint az alábbinak. (1) Sz. Ábrahám, Udvarhely vm. Muz. Fo. 415d). (2) Hódmezővásárhely, *Péczely A.* lejegyzése. Harmadik változata, melyben már sűrűn szerepel *fa*, a „Háry János"-ból Ismert „Sej Nagyabonyban csak két torony látszik". V. ö. a 28. lapon közölt csuvas dallammal.

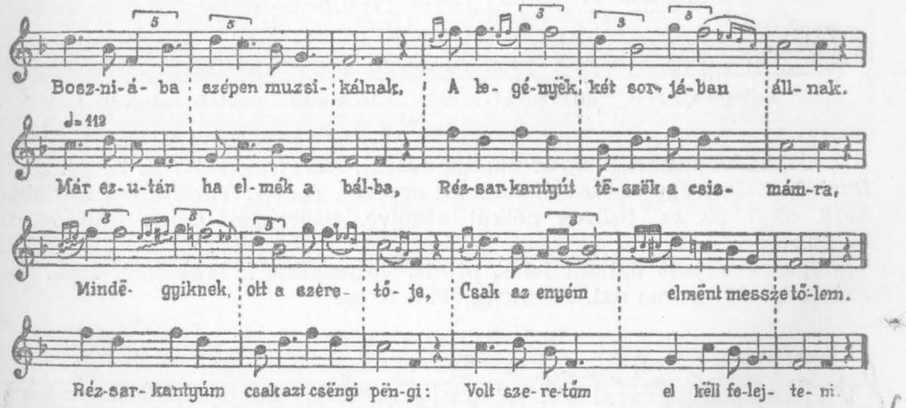

+1

Más érdekes példa a következő AABC szerkezet. (Sz. Nd. 58. szám, mári megfelelője: Vasziljev, II. 44. szám.)

A feljegyzés hűsége azt követelte a gyűjtőtől, hogy úgy írja, amint hallja: a_1-t a jelzett helyen. Azonban kétségtelen, hogy a dallam rendszere b_1-t kíván oda. Egyetlen énekestől származó, egyetlen adatról lévén szó, remélhető, hogy újabb adatok eldöntik a kérdést: egyszeri véletlen vagy állandósult romlás az a_1 eredeti b_1 helyett.

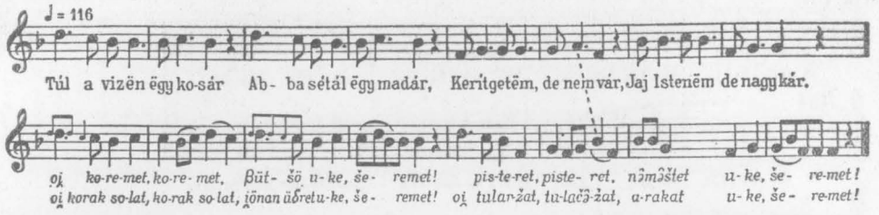

Következő dallamunk [(1) Hadikfalva, 1914. két csuvas változata. (2) *G. Fedorov,* 146 csuvas népdal. Moszkva, 1934. 100. sz. (3) *Maximov,* 121. sz.] azt bizonyítja, hogy ez a dallam nem a román anyagból került hozzánk [(4) *Bartók,* Máramarosi gy. 84. sz. L. 149. jegyzet]. Az újabb fejlődésű g_1 záróhang inkább arra mutat, hogy a románba a magyarból került, ha ugyan nem közös kún örökség.

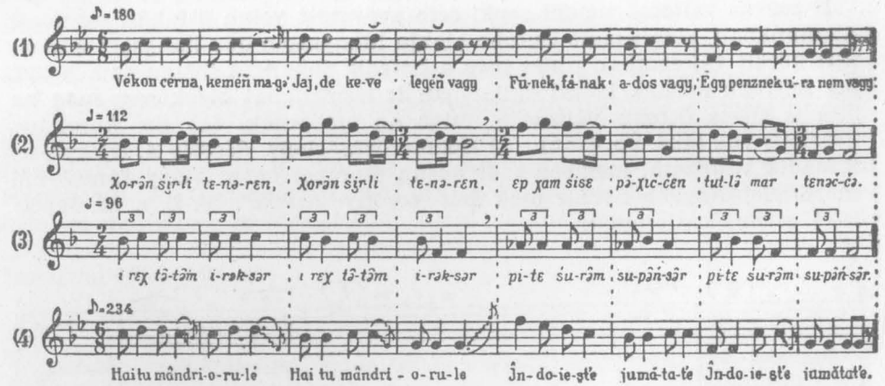

Alábbi közismert magyar dallam (Mohi, Bars vm. 1912. K. Z. gy. Var. *Bartók:* 275a.) egy csuvas dallammal egyezik. *(Lach:* Vorläufiger Bericht. 1918. 63. l. 30. sz. Szöveg nélkül közölve. Szöveggel: Csuv. 1940. 74. l. 33. sz.)

Igen elterjedt dallam lehet ott is. Változatait l. *Maximov,* 1932. 65. *Feinberg:* 25 csuvas dal. Moszkva, 1937. 6. sz.

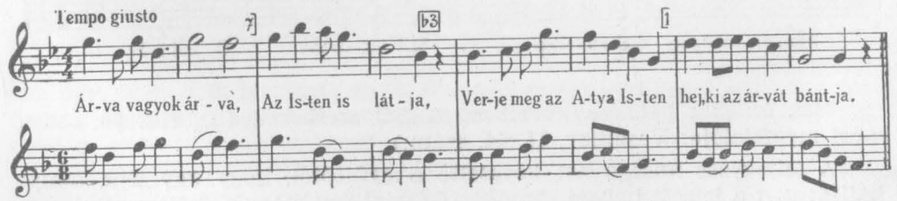

Példatárunk 188. száma AABB szerkezetével nálunk elég ritka. Mári változata sok van. Például

Dó-végű ötfokúságnak ezenkívül is vannak nálunk nyomai. Bartók 269. sz. (Körösfő, Kolozs m. 1907. B)

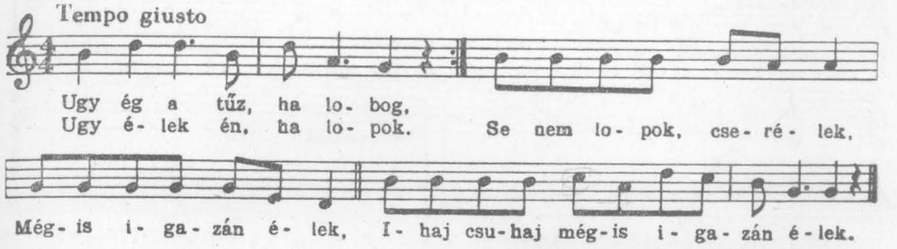

Példatárunk 63. sz.-nak csuvas változatát lásd Kodály: Ötfokú zene, IV. 85., Pt. 178. = Ötf. z. IV. 60. sz., Pt. 180. = IV. 17., 21. sz.

A többi rokon, vagy érintkező nép zenéjével ma még keveset tudunk egyeztetni. Ám néhány feltűnő találkozást nem hagyhatunk említés nélkül.

Következő dallampárunk magyarja egy zoborvidéki népballada, a „Sási kijó"-ról. Teljes szöv. *Eth.* 1907. 112. K. Z. gy. Muz. Fo. 1149a). Alatta egy votják dallam, szöveg nélkül közölve: S. B. I. M. III. 437. l. 12. sz.

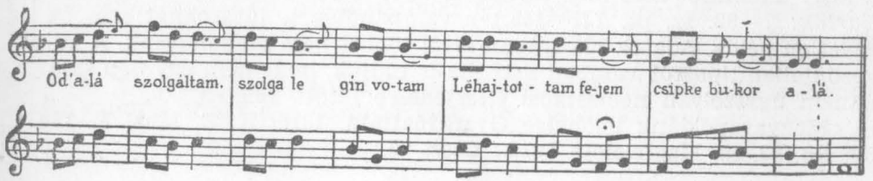

Itt is az előbb említett s_1 végződést látjuk, ami ez esetben nem végződés, mert a dallam folytatódik.

A következő nogáj-tatár dallamot *V. A. Moskov* közli.[19]

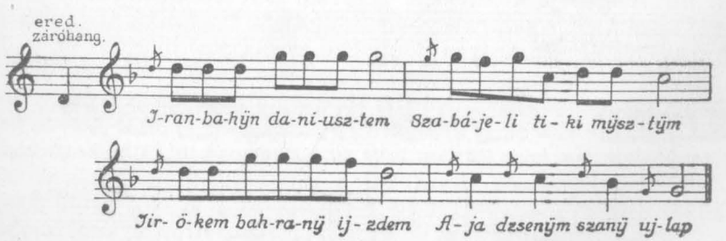

Azonossága a *Bartók* gyűjtötte nagymegyeri (Csallóköz) dallammal kétségtelen. Rendkívül tanulságos az itt közölt eredeti feljegyzés: az orosz gyűjtő zeneérzéke a hangsúlyos rövid hangokat „előke"-szerűen fogta fel!

Akárcsak azok az „idegen hangművészek", akik a mi dallamaink ritmusát hallották félre, német füllel.[20]

Valószínű ritmizálása, magyar párjával szembe állítva:

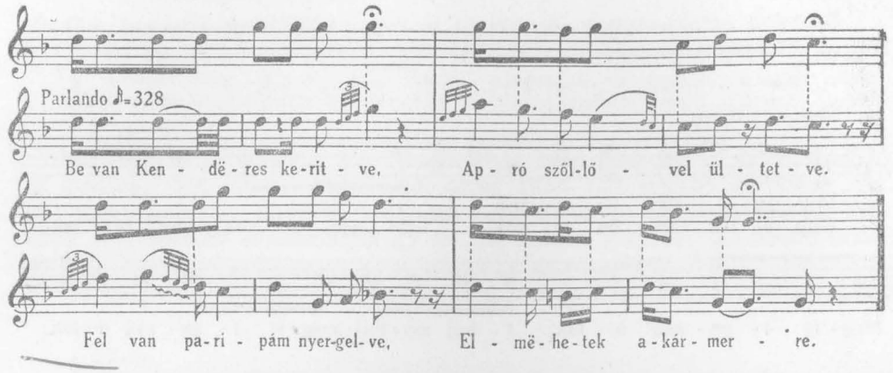

+2

A III. sor eltérése semmit sem von le a két dallam azonosságából. Élő, elég elterjedt dallam a mienk, még előkerülhet III. sorában is szorosabban egyező változata. Vagy a tatárnak pontosabb lejegyzései lesznek közelebb a magyarhoz. Azonos a ritmus is: a 8-as első 7 szótagja parlandó, az utolsó nyújtott. Azonos a lefelé haladó dallamvonal, az ötfokú rendszer, a tatárban tiszta, a magyarban 3 idegen hang: a_2, e_2, a_1. Kvintszerkezet nincs (hacsak a magyar IV. sorában nem akarjuk némi halvány nyomát látni), a négy dallamsor más-más tartalmú. Ilyen stílusú dallamunk van sok (L. *Bartók:* 7—32. sz. pt. 121—145.) s valószínűleg a tatároknál sem ez az egyetlen példa. Adatok hiányában erről többet nem mondhatunk. A következő dallamtípusról azonban már ma is tudjuk, hogy nem egy nép sajátja, hanem úgyszólván nemzetközi elterjedésre jutott keleten.

Magyar példánk lelőhelye Gyergyóalfalu, 1910. K. Z. Muz. F. 1263a. Sz. Nd. 83. sz. Megfelelője *Lach: Cser.* 70.

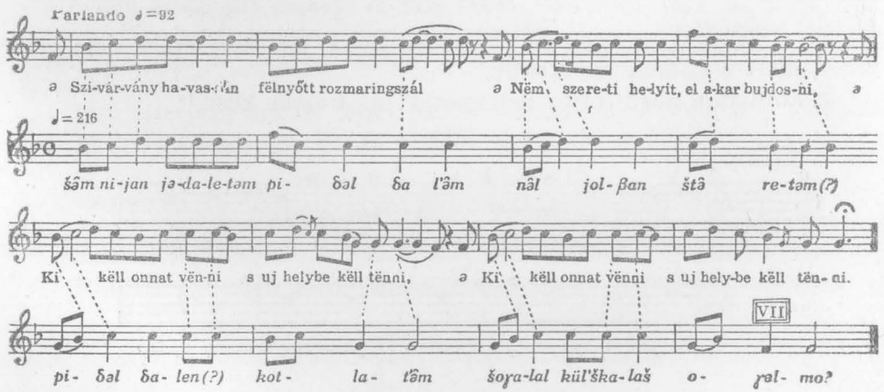

Ennek a dallamnak, legalább első felének, töméntelen változata van a *Lach*-gyűjtötte mordvin, zürjén, votják dallamok közt is. Mégsem láthatunk benne finn-ugor vagy török őstípust: úgylátszik valami általánosabb, nemzetfeletti, ősi recitáló-formula él benne, mert a fenti népek aligha meríthették akár a keresztény, akár a zsidó egyház liturgikus zsoltárénekéből, ahol maig nagy szerepe van.[21] L. *Graduale Romanum.* Ratisbonae. 1923. 551. l.

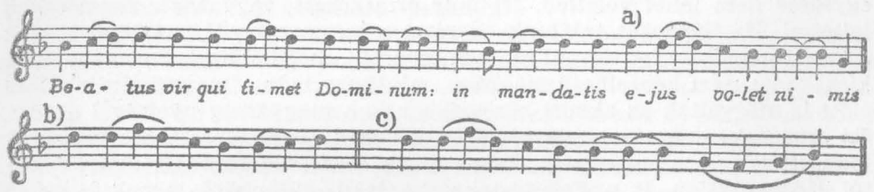

E dallamnak háromféle záradéka lehet; a), b) és c). A záróhang fennebb említett változékonyságának példája.

Tekintve, hogy az ötfokú dallamok magva és legtöbbet használt hangcsoportja a három szomszédos hang (írásunkban *bcd*, a kétrendszerűek magas felében *fga*), igen könnyen elképzelhető magának az ötfokú rendszernek létrejötte e 3 hangnyi recitáló-formulából. Primitív példák nagy tömege ki sem lép a 3 hang köréből. Kezdi az elsőn (b_1), hosszabban állomásozik a harmadikon (d_2), esetleg a másodikon (c_2), befejezésül leszáll az elsőre. Fejlettebb formák egy-egy kiemelkedő hangsúllyal megérintik a kezdőhang kvintjét (*f*); pentaton érzésre mutat, hogy sohasem a kvartját;[22] nyomatékosabb befejezésül leszállnak a kezdőhang alsó tercére, g_1-re, vagy kvartjára, $f_1$re. Íme: f_1g_1—$b_1c_2d_2$—f_2 az ötfokú hangsor. Mind a mári, mind a magyar példa egy már fejlettebb, ritmusban szabályozott, a magyarban még állandó szótagszámmal is megkötött formát tüntet fel. A s_1-ra leszálló befejezést már láttuk az előbbi példákban. A magyar szövegtelen ütemelőzők f_1 hangja (ə = tökéletlenül képzett e-féle hang) olyan, mintha ennek a s_1 záróhangnak volna elhomályosult emléke.

ÖTFOKÚ DALLAMAINK KELETI EREDETE

Összegezzük: három típus válik ki ötfokú és keleti megfelelőre talált dallamaink közül:

1. A kvintszerkezet, A^5A^5AA vagy A^5B^5AB. Nagyterjedelmű dallamok, ritmusuk igen sokféle, 7 szótagútól 15-ig (a magyarban csak 11-ig).

2. A kisebb kvintszerkezet, legfeljebb egy oktáva terjedelmű 8 ütemes dallamok: A^5BAB. Rokon szerkezet az előbbivel, csak II. sora tér el; nem marad fönn, mindjárt lekerül, a IV. sorral egy magasságba. Ritmusuk rendszerint 8, 7, 8, 7, vagy ezzel egy méretű 7, 7, 7, 7 szótag.

3. Parallelizmus (a részleteik pontos tartalmi megfelelése) nélküli dallamok. Ezek hangterjedelme a legkisebb: rendszerint a felső oktávát sem érik el, terjedelmük 1—7, VII—7, de leginkább 3—5 közt mozognak. Sok idetartozó primitív recitáló dallam nem is lép ki ebből a tercből. Ezeknek a rokonnépeknél szabályos periódusszerkezete sincs, szótagszámuk szabadon változó, szövegük próza. Nálunk csak kötött szótagszámú példáit találni, köztük 6—8 és 12 szótagút láttunk.[23]

Mi következik a felhozott egyeztetésekből?

Egyes zenei alapelemek egymástól távol élő, különböző népeknél érintkezés nélkül is hasonlókká fejlődhetnek.

Kifejlődhetett az ötfokú hangrendszer is oly népeknél, melyek egymással való érintkezését bajos elképzelni: afrikai négerek, északamerikai indiánok, kelták, kínaiak stb.

De már a dallamszerkezet, frazeológia, ritmus ily feltűnő, lényegbeli egyezése nem lehet véletlen. Itt már érintkezést, vagy közös forrást kell feltenni. Ha ilyeneket találunk egyrészt a magyarságnál, másrészt annak a keleti népközösségnek mai maradványainál, melyből egykor a magyarság kiszakadt: nem képzelhető másképp, minthogy már a magyarság kiválása előtt is megvoltak az akkori közösségben, s a magyarság nyelvével együtt, ősi örökségként hozta magával régi hazájából. A magyarság ma legszélső, idehajlott ága a nagy ázsiai zenekultúra évezredes fájának, mely Kínától Közép-Ázsián át a Fekete-tengerig lakó különböző népek lelkében gyökeredzik.[24]

S amint nyelve, bármennyire változott, alapjában ugyanaz maradt: úgy népzenéje máig az onnan magával hozott alapokon nyugszik.

E zene ugor és török elemeit elválasztani ma még nem tudjuk. Arra majd akkor kerül a sor, ha a szóbanforgó népek zenéjét nem néhány véletlenül felmerült, dilettáns kézzel lejegyzett adatból, hanem rendszeres, beható, helyszíni kutatások alapján ismerjük majd.[24c]

Addig is a magyar népzene minden olyan jelenségét, aminek sem az európai, sem a körüllakó népek zenéjével kapcsolata nincs, keleti eredetűnek, vagy régi gyökerekből itt támadt újabb fejleménynek kell tartanunk. Már ma is valószínűnek látszik, hogy zenénknek a mári és csuvas anyaggal egyező formái annak az ó-bolgár hatásnak emléke, melynek nyelvünk mintegy kétszáz szót köszön. Amennyire átalakulhatott e szavak tanusága szerint az V—VII. században az egész magyar élet, annyira változhatott, gazdagodhatott a zene is.

Letörölhette az idő a magyarság arcáról a keleti vonásokat; lelke mélyén, ahol a zene forrása fakad, ott él még egy darab őskelet, s összeköti oly népekkel, kiknek nyelvét már rég nem érti, s kiktől egész lelki berendezése merőben különbözik.

Csodálatos, hogy annyi idegen hatás, vérkeveredés után is legalább néhány száz dallamban szinte érintetlenül megmaradt a magyarság ősi zenei nyelve. Sőt, úgylátszik, megmarad továbbra is. Az alábbiakban látni fogjuk: hogyha kiveszőben van is az a dallamtípus, melyben a keleti örökség legtisztábban él, szerves folytatását megtaláljuk a most virágzó újabb dallamstílusban.

III. A MAI NÉPI DALLAM STÍLUSA

Az eddig tárgyalt, ősrétegnek nevehető dallamfajta mintegy 200 törzsdallamot jelent, változataikat nem számítva. Mostanában kezd elhallgatni, nagyobb részét csak öregek tudják, s velük lassankint kihal. Nem mindenütt és nem máról-holnapra. Sokhelyt bámulatos szívóssággal ragaszkodnak hozzá, de országos átlagban talán hetedrésze tartozik a közismertek közé. Lássuk, milyen a fiatalok dala, amit mindenki tud. Melyik a felületen lévő, mélyebb kutatás nélkül is felénk áramló zenéje a falu népének, milyen a mai népzenei köznyelv, a mai nép mai dala?

Mintegy ezer dallam az állandóan hallható része a kb. háromezernyi teljes dalkincsnek. (Mindig változatok nélkül számítva.) Ebből közel 800 visszatérő formájú: a dallam végén újra halljuk a kezdősort. A négy sor zenei tartalmát betűvel jelezve, kisebb jelentőségű típusokat mellőzve: AA^5A^5A, A B B A, AA^5BA, AABA a főtípusok. Ezek egyikéhez tartozik közismert dalaink legtöbbje. Számra legnagyobb egységes stíluscsoport, s még növeli jelentőségét a folytonos használat.

Felületes hallgatónak eleinte egyik olyan mint a másik. Valóban sok hasonló van köztük. De ez jellemzi minden stílus virágkorát, a művészet minden ágában. Gondoljunk csak a németalföldi, vagy az olasz festőiskolákra, mikor a vezető tehetségek kezében kialakult stílust számtalan kisebb tehetség követte, az egymáshoz hasonló műalkotások ezreiben.

Vagy, hogy népművészeti példát idézzünk: a mezőkövesdi kötény hímzése messziről mind egyforma. Mégis, sok ezre közt sem találunk két egészen egyezőt.

A mostani magyar dal stílusa pontosan körülírható, lezárt, kialakult, bár még nem merev: még naponta terem újat. De ez a meglevőtől csak apróbb vonásokban különbözik.

Legkedveltebb formánk a statisztika szerint ABBA.[25] Annyiban is rokon AA^5A^5A-val, hogy B hangfekvése rendszerint, úgy mint A^5-é: nagyjában egy kvinttel magasabban jár A-nál. E két képlet együttvéve mintegy 60 százaléka a visszatérő formáknak.

A nyugateurópai zenében mindkettő ritkának látszik.[26] Annál gyakoribb az AABA; de csak néhány századja. Az 1530 táján legismertebb német népies dalok közt 147 közül még csak egyet találunk. Ritka a francia chansonok közt is. Ritka a gregorián zenében s a trubadúr-dallamok közt.[27]

Nálunk *Tinódi* még nem ismer visszatérő formát. A *Hoffgreff*-gyüjteményben egyetlen — cseh eredetű — ABCA-t találunk, s az I. genfi zsoltár a maga ABCCDA-szerű alakulatával egymaga képvisel hasonló formaelvet 125 dallam közt. Az a katholikus énekgyüjtemény, mely a legrégibb forrásokra nyúlt vissza, a *Harmat—Sik-féle* Szent vagy Uram mintegy 30 AABA-t tartalmaz. Ezekből csak egy mutatható ki a XVII. századból, a többi mind újabb, legjava a XVIII. sz. végéről.

E jelek szerint a visszatérő forma, különösen AABA alakban az európai zenében csak a XVI. század óta lett lassanként gyakoribb. Viszont a keleti zenében, amennyire eddig ismerjük, nincs nyoma.[28]

Valószínű tehát, hogy nálunk is európai hatásra fejlődött ki. Nyugati s egyben műzenei hatásra kell visszavinnünk e forma egy változatát az AA^5BA-t is, melynek legrégebbi eddig ismert mintája egy XV. századi francia chanson.[29]

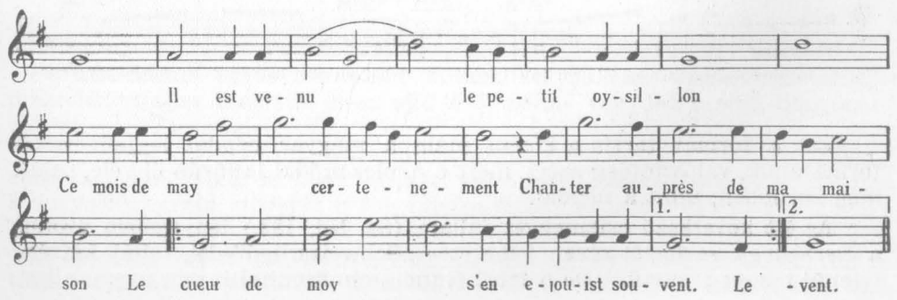

A-nak egy kvinttel magasabb ismétlése talán összefügg a többszólamú zenével is, melyben oly gyakori a második szólamnak felső kvinten való belépése. Legrégibb magyar példája egy 1777-ben keltezett kéziratunkban van.[30] *(Kovács Ferenc* kézirata. M. Tud. Ak. — Alatta mai változata: Újszász, 1918. Bartók gy.)

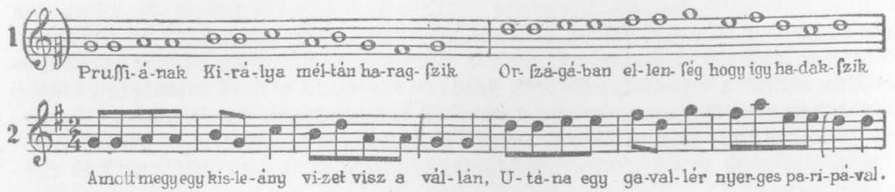

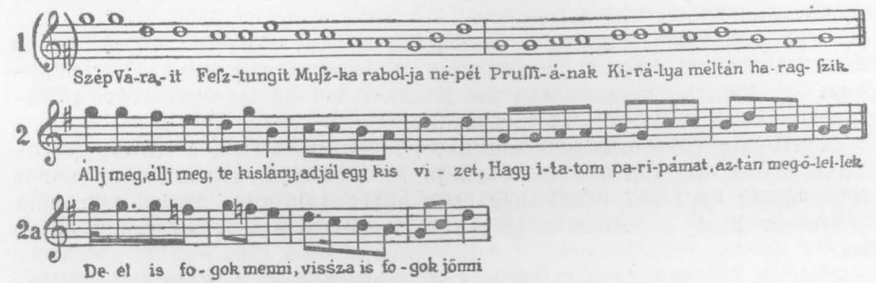

Ez a dallam számos változatban él a nép közt. Néhány mollváltozata is van. 2/a alatt egy másik változatból való, a kéziratéhoz hasonlóbb III. sorát közöljük. Egy különösen érdekes dunántúli változata alább következik. Itt az eredetében kétségtelenül tiszta dur-dallamba behatolt néhány jellemző dunántúliasan ötfokú fordulat: a sorvégek tritónus-frázisai. (Nagybajom, Somogy vármegye. 1922. K. Z.)

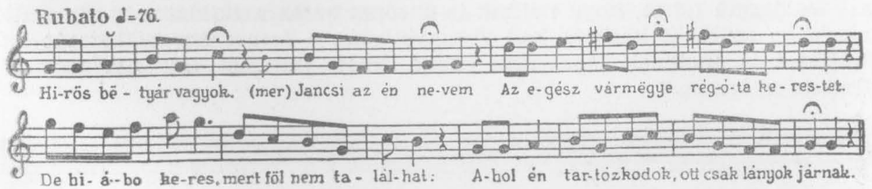

Ezt a formát tartja a közhit máig a magyar népdal legjellemzőbb formájának, valószínűleg azért, mert a népies műdal is sűrűn él vele, talán még sűrűbben, mint a népdal.

Az itt következő csíkmegyei dallam (Sz. Nd. 132.) lényegében azonos a *Beethoven* variációi révén ismeretes „Schweizerlied"-del, tehát kétségtelenül német eredetű.[31] De a fenti francia chansonnal is egy nyomon jár.

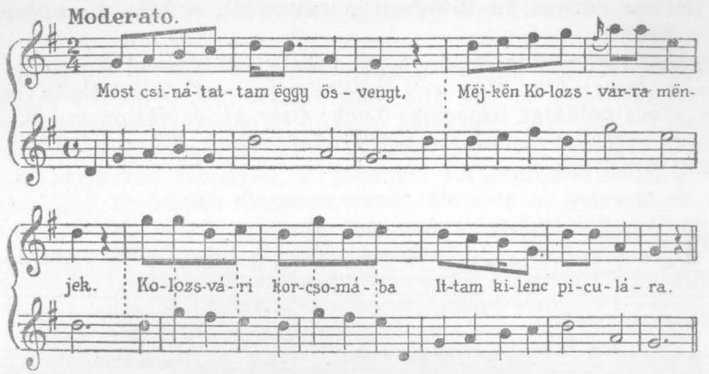

Ilyen formájában és anyagában pontos egyezést éppen német dallamokkal ritkán tudunk kimutatni. De a formaelv európai eredetű, s nálunk az idegenből behozott egyházi és világi dallamok, s azok nyomán itthon keletkezett műdalok révén terjedhetett el.

Korát, fejlődését, formatörténeti kutatások teljes hiányában nem tudjuk közelebbről meghatározni. Még azt sem vizsgálták meg, német vagy francia területen mutatkozik-e előbb. A fenti német dallam és az előbb közölt francia chanson ugyanis egymásnak változatai. Megegyeznek még a II. sor tonális válaszában is. Nálunk két, harmadfél századnál alig lehet régibb.

Azonban nem a nyugateurópai AABA és AA^5BA, hanem ABBA és közeli rokona AA^5A^5A a leggyakoribb és legjellemzőbb típusai e dallamrétegünknek. Ezekben is nyugatról eredhet a végén visszatérő dallamsor elve, de egy másik sajátságuk arra a gondolatra vezet, hogy szorosabban függnek össze az ősréteggel, mint eddig hittük.

Az ÚJ MAGYAR DALLAMFORMA KAPCSOLATA A RÉGIVEL

Gondoljuk meg, hogy egy dallam ritkán hangzik el csak egyszer: ha rákezdik, többször ismétlik egyhuzamban, ha nem is mindig az egyszeri mulató magyar módjára, aki egész éjszaka egyetlenegy nótát dalolt és húzatott.

Tehát nem ezt halljuk: AA^5A^5A, hanem ezt:

A^5A^5 A^5A^5 A^5A^5
A AA AA A...

Nem izolált egyes strófákat, hanem folyamatos, összefüggő zenei meanderszalagot. Hagyjuk el az első A-t: benne vagyunk a régi, magyarmári kvintváltó-rendszerben.

A régi A^5A^5AA forma könnyen átváltozhatott AA^5A^5A formává, még európai hatás nélkül is. Csak egyszer, véletlenül, másképp kellett elosztani a négysoros strófa szövegét a folyamatos dallamvonalon. Egy sorral odébb bekapcsolni, s folyhatott tovább zökkenő nélkül. Ma is megesik, gyengébb énekessel, ha véletlenül elhibáz, vagy elfelejt egy sort, rendületlenül folytatja, még ha a dallam IV. sora az új szövegversszak I. sorára esik is.

Megáll dallam közben, ha kifogyott a szövegből. A hiba állandósul, s az új forma kész.[32]

Eltolódott szövegbeosztáson kívül más, tisztán zenei módon is elképzelhető az átalakulás. Van egy sajátságos mári dallamtípus, melynek egyelőre kevés példáját ismerjük: *Lach:* Cser. 91. és változatai: 83., 88. — A Néprajzi Múzeum fonogramm-gyüjteményében 620/c, 621/a és 623/b. Ez utóbbit közöljük:

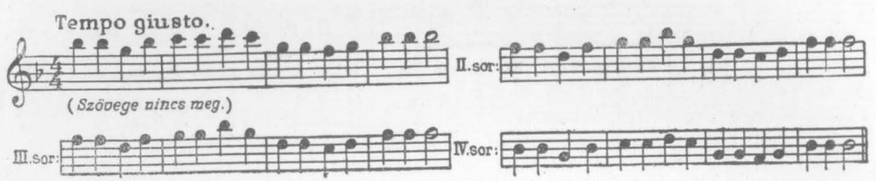

A fonográfhengeren ugyan a IV. sor is az első magasságában van, de a kvint-szerkezet stílustörvénye szerint a IV. sornak kvinttel mélyebben kell lennie a II.-nál. (L. a 14. jegyzetet.)

A dallam betűjegye ez lehetne: $A^8A^5A^5A$. Nemrégiben egy kezdő gyűjtő ilyen alakban jegyzett fel egy közismert magyar dallamot:

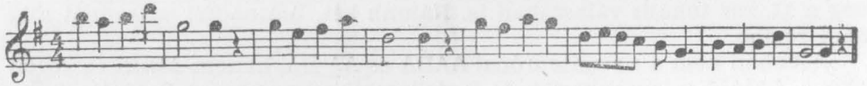

A III. sort kissé elváltozott A^5-nek tekintve: $A^8A^5A^5A$ ez is. Rendesen az I. és IV. sor egymagasságban van, s gyakorlottabb gyűjtő, véletlennek tartva az I. sor szokatlan magasságát, valószínűleg úgy is jegyezte volna le. A fentemlített kvint-példák után, s dallamvonalunk általános, felülről lefelé törekvő hajlamát figyelembevéve: nem utasíthatjuk el azt a lehetőséget, hogy egyes dallamainknak ez volt a formája, mielőtt AA^5A^5A-ra változott olyanformán, hogy a kényelmetlenül magas első sor egy oktávval mélyebbre helyezkedett, egy magasságba a negyedikkel. Nagyobb hangterjedelmű daloknál ma is így segít magán a nép.[33] Az új forma tehát belső fejlődés eredménye is lehet. Megerősítené ezt a feltevést, ha az alábbi csuvas dallamnak több változata kerülközne. Eddig maga van. (Fedorov, 1934. 34. sz.)

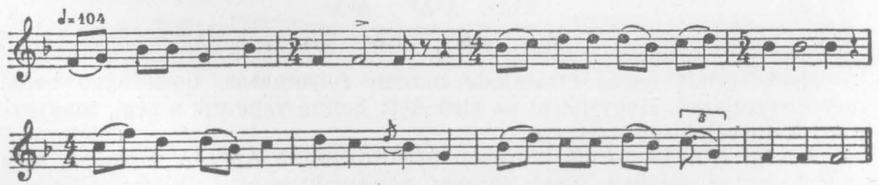

De nemcsak a régi szerkezet nyomát tudjuk kimutatni újabbfajta dalainkban, hanem a régi hangrendszert is. Bár a zöme első tekintetre hétfokú: ha számbavesszük a dallam hangjait, dór, aeol, mixolyd, sőt modern dúr-hangsorokat kapunk. Ez gyakran csak látszat: a mellékes, súlytalan hangokat elhagyva, a jellemző fordulatokat szemügyre véve, kihámozhatjuk az ötfokú alapszerkezetet. De nem is jogosult az egyházi hangnemek neveit alkalmazni oly dallamokra, melyeknek egészen más a járása, frazeológiája, mint az egyházi dallamoké. Meg aztán bőven találunk tiszta ötfokúakat is. Bizonyos fenntartással elmondhatjuk tehát, hogy az új magyar dallamstílusnak is ez a legjellemzőbb hangsora. (Takácsházapuszta, Gömör vm. 1906. K. Z.)

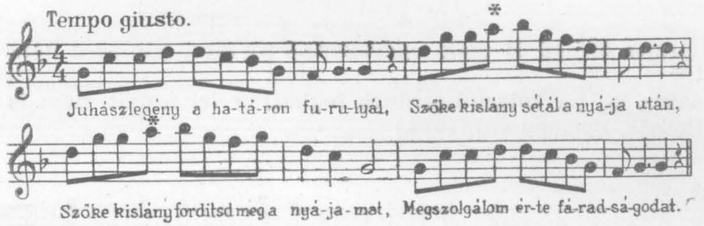

Formája: AA^5A^5A, egyetlen, hangsúlytalan idegen hangja van. Az ötödik szótagra eső *d*-nek fenn *b* felel meg. Ez a mári-csuvas egyrendszerű dallamok szabályszerű hangmegfelelése. (Vikariáló szekszt. L. a 14. jegyzetet.) Talán a *-gal jelzett hang is *b* akar lenni. Tiszta ötfokú a következő kettő (Csurgónagymarton, Somogy vm. 1922. K. Z. gy.):

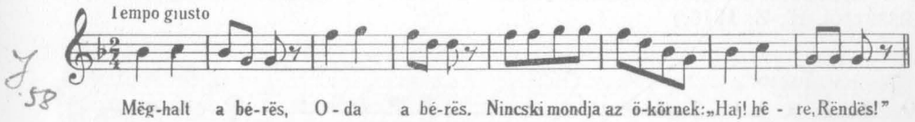

(Bolhás, Somogy vm. 1922. K. Z. gy.)

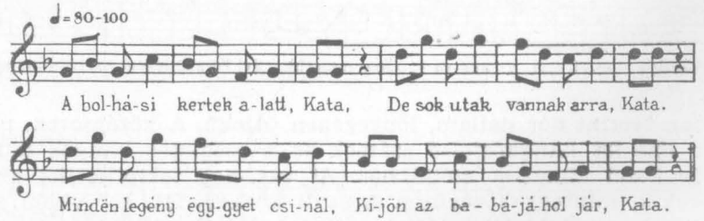

Sajátságos ritmusa emlékeztet egy latin hymnus-versre. Közvetlen kapcsolatát vele kimutatni nem tudjuk.[34]

Ha ezek első sorát egy oktávval feljebb képzeljük, az imént idézett mári típust (Muz. Fo. 623/b) kapjuk.

Némelyikben csak egyetlen idegen hangot találunk, a 11-es sorok befejező képletében:

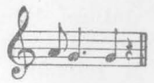

Talán csak erősebb hangsúly emelte az első hangot a_1-ra, az eredeti g_1-ről:

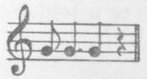

Ez a régifajta ötfokú 11-esek leggyakoribb sorvége, bár az *a* néha oda is behatolt.[35]

A magas a_2, ha kétrendszerűnek foghatjuk fel a dalt, nem is idegen hang. (Bolhás, Somogy vm. 1922.)

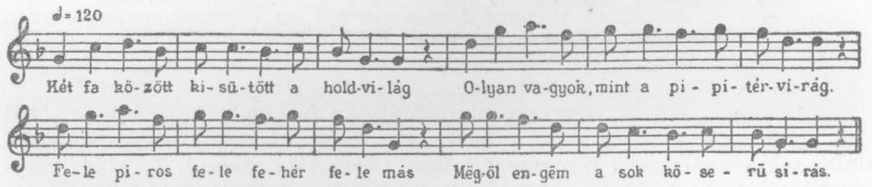

Egyébként sem ez a hang, sem a „dór" vagy „aeol szekszt" nem törli el a különben meglevő ötfokú jelleget.[36] (Dara János 19 éves nyírvajai huszártól. K. Z. 1916.)

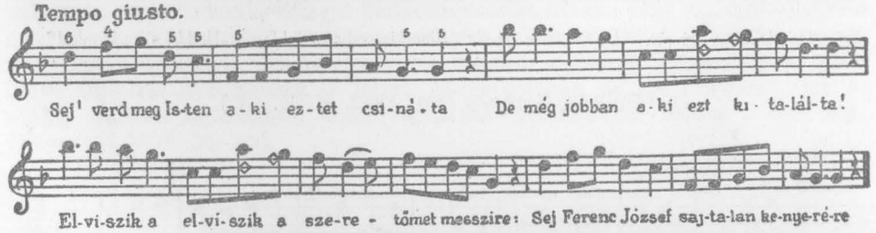

Forma szerint dór dallam, lényegében ötfokú. A középsorok, mint az első sor fölé írt hangközjelző számok és a szögletes hangok mutatják, még elég közel állnak a szélsőkhöz. A[5] var.-nak tekinthetjük az efféle középsorokat, mintegy középúton A és B közt. A III. sor végén néhány hangnyi jellemző toldalék utólérhetetlen bájjal kerüli ki az egyhangúságot, ami esetleg akkor jelentkezik, ha a középső két sor változatlanul egyforma. Íme egy közeli változata, s mégis mennyire más. (Szilágyperecseni fiatal katonáktól. K. Z. 1916.)

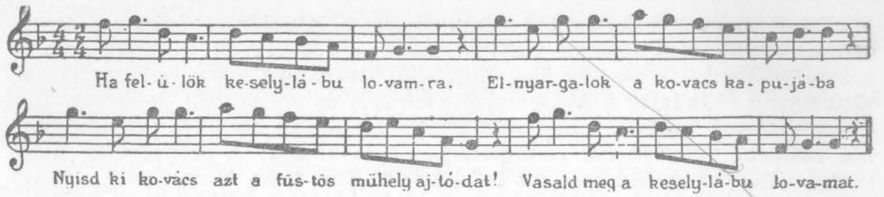

Ha az első és utolsó sor tiszta ötfokú: a középsőknek még távolabbi elkalandozása sem ingatja meg az ötfokú jelleget. A fenti dallam egy harmadik változata közepén a dúrtercet is megszólaltatja (Zsére, Nyitra vm. 1911. K. Z.):

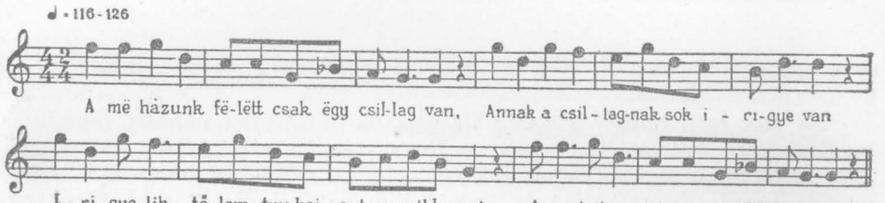

Ez a három változat egyúttal egy kis világot vet a változatok életébe. Némi túlzással el lehet mondani: 20—30 dallamot is egymás mellé rakhatunk úgy, hogy két-két szomszéd közt alig lesz különbség, s a két szélső közt alig lesz hasonlóság.

Két további változata a moll, illetve dúr hangnemhez oly közel vitte dallamunkat, hogy az ötfokúságnak éppen csak némi nyoma maradt meg: $d_2f_2g_2$ „trichord" az elsőben, s a $g_2a_2g_2c_2d_2g_2f_2$ frázis a második II. sorában. (Baracska, Fehér vm.)

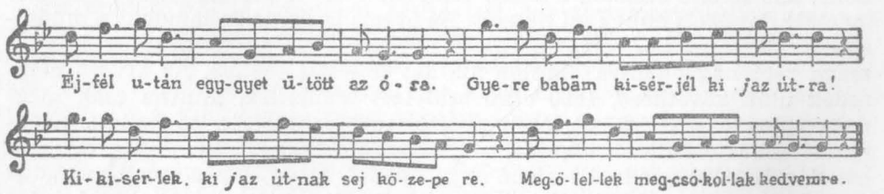

[M. F. 1290 e). Lukanénye, Hont vm. 1911. K. Z.]

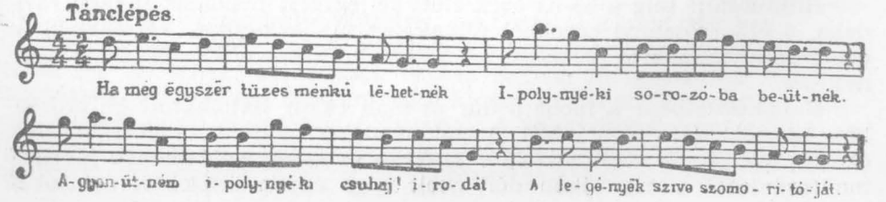

Az új magyar dallamstílus tehát szerves folytatása a réginek. Megvan benne — változott formák alatt — mind a két főelve: az ötfokúság és a kvint-váltó szerkezet. Az összefüggésből kiragadott egyes dallam formaváza ugyan más lett: A^5A^5AA helyett AA^5A^5A és változatai; de folyamatos összefüggésben kitűnik, hogy lényegében azonos az elv: két magasabb és két mélyebb fekvésű sor szimmetrikus váltakozása. A szerkezeten kívül a régi stílus hangrendszere, az ötfokú is tovább él az új dalokban, részint teljes tisztaságában, részint különféle hétfokú hangsorok alatt elrejtve, vagy apróbb-nagyobb nyomokban. E szívós ragaszkodás is amellett tanúskodik, hogy az ötfokúság a magyar lélek ősi, ösztönös zenei kifejezésmódja. Ezért nem tudta eltörölni európai hatás, beolvadás, vérkeveredés, s az újabb, többé-kevésbbé idegen hatásokat magába fogadott műdal befolyása.

A NÉPIES MŰDAL HATÁSA

Mi volt ez a hatás? Tüzetes vizsgálatok hiányában néhány általános megjegyzésre kell szorítkoznunk. — Hogy volt, az kétségtelen. Az 1850 és 1900 közti műdaltermés elárasztotta a magyar vidéket, a nép sokat belőle meg is tanult. Szerzőiket még nem mind sikerült kinyomozni. Gyakran név nélkül, vagy több különböző név alatt jelentek meg.

Azonban a nép közt élő dallamok közül éppen a legértékesebbek és legjellemzőbbek szerzőit sohasem fogjuk megtudni. Ez a félszázad termő ideje volt a népdalnak is. Feltűnik egy csomó dallam, melyhez hasonló a régebbi gyüjteményekben nincs, sem az akkor élt és névszerint ismert szerzők dallamstílusából nem vezethető le. Ismeretlen művelt szerzőktől sem eredhet, mert egész más lelki alapokra mutat. A műdal főkép az ernyedő középosztály, a pusztuló gentry lelkét tükrözi, azt is az 1849 utáni érzésvilág árnyékában. Ezért túltengő benne a reménytelen lemondás hangja. (E műdalszövegek lelki alapja, költői, stílusbeli, verstechnikai fejlődése egyszer már komoly vizsgálatot érdemelne.) A falu, *Kossuth* népe, tele feszítő erőkkel, s annyi csalódás után is örökké remélő optimizmussal: dalaiban ennek ad hangot. Ha átvett is egyes dallamokat a műdalszerzőktől, s azokat variálva jutott is néhány új alakulatra: egészben a maga régi hagyománya alapján áll, azt fejleszti tovább. Az átvevő nemzedék után következő, 1890 után született nemzedék, mintha csak megúnta volna a sok műdalt, amit apáitól egy emberöltön át hallott, határozott stílusfordulatot képvisel. A lankadó életkedv, az örökös céltalan búsulás, halálvágy elleni reakció az új népdal. A lágy, epedő moll-melódiák és aprózó, csicsergő dúr-melódiák helyett újra a nagyapák keményebb, monumentálisabb hangja csendül fel benne. A városi dallamáradat nem tudta a népdalt áthangolni a maga érzelgőssége, siránkozó panasza hangjára. Csak kifejező eszközeit gyarapította egyben-másban.[37]

Ritmubsan: míg a 80-as évek előtt feljegyzett népdalok inkább rövidebb, 6—12 szótagnyi sorokból állnak, az újabbak sorai, kétségkívül az egyre bonyolultabb és hosszabb műdallamok hatására, 25 szótagig is megnyúltak.

Hangkészletben: a modern dúr és moll ekkor hatolhatott be erősebben, bár többségre nem jutott. A mai népdalok nagyobb része is, ha nem ötfokú, inkább dór, aeol, mixolyd. Gyakran az átvett műdallamok jellemző mollfordulatai a nép ajkán dór, aeol, vagy éppen ötfokú fordulatokká

változtak át. Tanulságos a félhang sorsát követni. A tiszta ötfokúság nem ismer félhangot. A diatonikus félhang valószínűleg csak mai hazájában került a magyar nép tudatába. Hogy mikor, azt nem tudjuk megállapítani. Valószínűleg későn. Hisz a ma tiszta ötfokúsággal élő népeknél még a mellékes díszítő-hangok is rendszerbeliek. Mintha más hang nem is létezne számukra.

Ma már teljesen otthonos népünk a hétfokú hangsorokban is. De a kromatikus félhangot nem vette át a műdalokból. Ahol ilyenre akadt: egyszerűsítette. Iskolában, dalárdában, egyesek megtanulják ugyan, de általában azt mondhatjuk, a nép hangrendszerébe a kromatikus félhang ma még nem tartozik bele.

Lássunk egy példát, hogyan bánik a nép a felülről átvett dallammal. Példánk 1877 táján jelent meg először, itt egy 1900-beli gyüjtemény szerint közöljük.[38] (1) A népi változat Tolmácsról való. Nógrád vm. 1921. K. Z. gy.

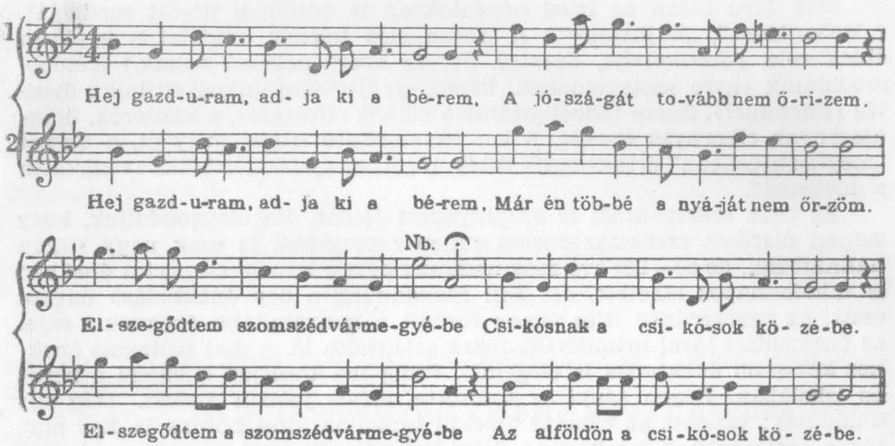

Az eredeti AA^5BA formából ABBA lett, így természetesebben csatlakozik a II. sor az I-höz: nincs szeptimugrás és hirtelen beálló magas hangfekvés. A Nb-vel jelzett, nehezen intonálható szűk-kvintből kvart lett. Igaz, hogy a dallam egy kifejező, bár kissé érzelgős csúcspontja ezáltal elveszett. De a szűk-kvint éppen annyira idegen a nép hangköz-anyagában, mint a kromatikus félhang, s mint minden bővített és szűkített hangköz. Az ú. n. magyar skála: *g-asz-h-c-d-esz-fisz-g* a népdalban ismeretlen. Nem ritkán hallani egy-egy bővített szekundot lefelé, ingadozó intonációval, többnyire idegen eredetű dallamokban. De a többi hangköz sem szerepel válogatás nélkül. Így igen ritka a felugró nagy szekszt, kis szeptim (nagy sohasem található) s még ritkább e hangközök, sőt a felfelé gyakrabban előforduló oktáv és kis szekszt lefelé ugrása. A fenti dallam I. és IV. sorának leugró kis szekszt jét is eltüntette a népi változat.

Nem marad egyéb, mint: nagy és kis szekund, terc, tiszta kvart és kvint, fel- és lefelé; kis szekszt, oktáva felfelé. Ne gondoljuk, hogy ez szegénység, primitívség. Minden nagy klasszikus stílust a szelekció jellemez inkább, mint az eszközök halmozása. A hangközök megválogatásában majdnem teljesen egyezik a magyar népdal a dallamkultúra két csúcspontjával: a gregorián énekkel és a Palestrina-stílus dallamával.

Itt is, ott is: énekhangra, harmóniák nélkül elgondolt egyszólamú dallamstílus áll előttünk.[39]

Nálunk erősen támogatja a hangközök szelekcióját az ötfokúság ma is élő érzése.

Kivételes hangközöknél majdnem mindig kimutatható a műzene hatása. De láttuk a példából, mennyire ellenáll a népi környezet, mennyire igyekszik a maga képére formálni a belekerült műdalt. Előfordul, hogy ilyen elnépiesedett műdal torzképpé lesz. De általában, mint példánk is, nem lesz rosszabb. A népi használat csiszoló, simító hatását szövegre, dallamra egyaránt: számtalan példán lehetne tanulságosan megfigyelni.

Azonban nemcsak gyarapodást jelent a műdal hatása, hanem szegényedést is. Bár az idő kérlelhetetlen kereke elforgatta volna a régi dalokat enélkül is: kétségtelen, hogy az újat, divatosat jelentő műdal siettette a régiek elmúlását. Azonkívül hozzájárult az ornamentika elszegényedéséhez.

Még 1850 táján az igazi népdalokban is közölnek itt-ott melizmát. („Hehentések", „hajlítások".) A század első felének műdalai is gyakran élnek vele. *(Szerdahelyi, Egressy, Füredi* operaénekesek voltak.) Későbbi műdalaink egyre szótagolóbbak, népdal-gyűjteményeinkből eltűnik a díszítés *(Bartalus!)*. Egyre többet szidják a cigány cifrázatát, a kántorok, öregasszonyok cikornyás énekét. A kor egyszerűsítő ízlése, mely pl. a Szózat „megtisztításában" érte el egyik tetőpontját, az újabb népdalból is kiirtotta a melizmát.

Ez több szempontból is szegényedést jelent. Ha meggondoljuk, hogy szépen díszített melizmás éneket mi már öregektől is csak nagy ritkán hallhattunk, de 50—100 éve még nemcsak egyes, hanem csoportos énekben is mindennapos lehetett, azt kell mondanunk:a nép énektudása nagyot esett. Az egyszerűsítő ízlés ellene fordult a bonyolultabb éneknek s ezzel az énektudást jóval primitívebb fokra szállította le. A mai szótagoló énekhez kevesebb énektudás is elegendő. Pedig ma tanítják énekelni a népet az iskolában. Régen senki se tanította, mégis jobban tudott. Még egy különbség: vesztett az előadás érzelmi tartalma, lírai hőfoka is. Egy mai, józan, szótagoló, a közönséges beszédmódtól alig eltérő énekben sokkal kevesebb a lírai hév, mint egy öreg székely melizmákkal ékesen ömlő „keserves" nótájában. Az öregek, különösen Erdélyben, egészen más gégebeállítással, a közönséges beszédtől elütő, megilletődött, ünnepi vagy derűs: egyszóval sokféle hangszínnel énekeltek.

A mai fiatalság éneke a beszédtől legfeljebb hangerőben különbözik. S azt sem változtatja, míg a régi énekmódban itt-ott dinamikai árnyalás nyomait is meg lehetett találni.

A régi ornamentika utolsó nyomaként megmaradt néhány kéthangnyi melizma és portamento mutatja, hogy az ének ezek nélkül nem lehet el egészen. Mintha a legfiatalabbak énekében szaporodnának, talán közeledő ízlésfordulatot jelezve.

IV. GYERMEKDAL ÉS REGÖSÉNEK

Játékaik és körtáncaik közben a gyermekek is dalolnak ütemes, lépésre alkalmas népdalokat, a felnőttekéből. De a tipikus gyermekdal és a vele egytestvér regösének a népdalok tömegétől formában és tartalomban teljesen különválik.

Valamennyi idetartozó gyermekdalunk mintha egyetlen dallamnak változata, kisebb-nagyobb töredéke volna. Hangsora a dúr-skála 1.—6. foka: a g_1-a_1-h_1-c_2-d_2-e_2, az „indogermán hexachord".[40]

Ez a dallam annyira a fülünkben van, hogy tipikus fordulataira ráismerünk, ha csak néhány hangnyi töredékét halljuk is.

Némely rövid mondóka csak két hangot használ:[41]

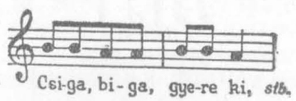

Számtalan analógiából tudjuk, hogy ez nem egy *a*-ból induló hangsor töredéke, hanem a hexachord 3-ik és 2-ik hangja, amint ezt rögtön megmutatja egy három hangnyi változat:[42]

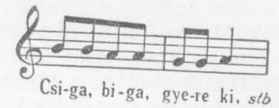

Kistercnyi távolságban mozgó két hangról tudjuk, hogy a 3. és 5. fokkal van dolgunk:[43]

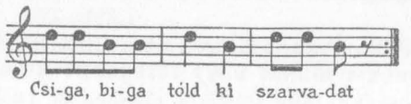

akkor is, ha nem ugrik vagy szalad le befejezésül az 1. fokra, mint egy másik változata.[44]

Még világosabb ez, ha mellette van a 6. fok.[45] Ebben a frázisban érintkezik az ötfokúsággal, talán belőle is ered.

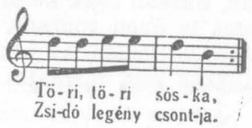

Vagy ha szélső hangjai megvannak, csak közbülsők hiányoznak.[46]

Még *a*-*h*-*c*-hangokból álló dallamot is inkább érzünk a hexachord 2., 3., 4. fokának, mint egy mollhangnem első három fokának.[47]

Ritka esetben a hexachord kibővül. Lefelé VII-ig,[48] esetleg V-ig lemegy.[49] Felfelé érinti *f*-et,[50] talán némely mixolyd dallam hatása alatt,[51] ritkábban g_2-ig is feljut.[52] Mindezek nem változtatják meg a dallam hexachord-karakterét. Még a dúr-szeptima sem, ilyen összefüggésben.[53] Nem bontja meg a hexachord érzést, ha néha, mint váltóhang, fellép a felemelt 4. fok.[54]

Ritmus-szerkezetének alapja a kétütemes motívum:

Két tánclépésnek felel meg: egyhelyben mozgásnál jobb- és balláb felváltva lép a súlyos ütemtagra, míg a súlytalanra mellé húzódik a másik láb. Körtáncban, míg egy irányban forognak, mindig ugyanaz a láb lép a súlyos tagra. Szövege legalább három szótag,

de felbontásokkal szabadon változik, s egészen 9-ig szaporodhat.

A legegyszerűbb mondókákban (l. a fenti példákat) nincs is több mint két ütem, sőt néha az is egyetlen ütem ismétlése.[55] A két ütem ismétlődik, amíg a szöveg tart. Háromütemes motívum ritka.[56] Hosszabb darabokban fellép egy második, harmadik, esetleg negyedik ütempár, a dal megközelíti a szabályos 4-soros szerkezet külső formáját.[57] Legismertebb példája: „Erdő mellett nem jó lakni".[58] De a négysorosság határán mozgó alakulatokat is élesen megkülönbözteti az igazi négysorosaktól az ütempárok gyakori ismétlése.

Abban a kevés dallamban, amelyek nem illenek a hexachord rendszerébe, másféle dallamok nyomait vagy töredékeit kereshetjük.[59]

Általában a gyermekdalban különös szerepe van ismert dallamok töredékeinek. Parafrázisszerű felhígításban halljuk itt-ott egy felnőtt-dal töredékeit, mintha a gyermekdal két-két ütemes hullámzásába belehullott dallam atomjaira bomlana. Körvonalai még látszanak, de alaprajza eltorzul, széttörik. Így *Kiss Áron:* Magyar Gyermekjáték-gyűjtemény 431. l. 9. száma(A Magyar Népzene Tára I. 984.) egy műdal: „A falu rossza" révén elterjedt „Húzzad csak, húzzad csak keservesen" elmosódott vonalát mutatja. Itt még a szerkezet is épen maradt, csak ritmusa és dallama egyszerűsödött, úgyhogy szinte változatának tekinthető. Megkönnyítette a vegyülést a 8-szótagú dudanóták régi formája (Példatár: 258.)

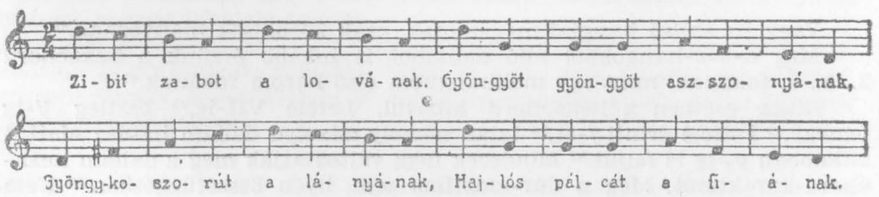

Egy másikban Angyal Bandi töredékeit ismerjük fel.[60] Egészben is megvan, mint újesztendei köszöntő.[61] Más példákat lásd M. N. T. I.

Néhány gyermekdalban a közismert „Nem ettem én ma egyebet" egy darabkája tűnik föl, így *Kiss:* i. m. 422. l. 5. és 10. sorában. (M. N. T. I. 387. sz. 6. és 11. sor.) Egy másikban (u. o. 151. l. M. N. T. I. 1111. utolsó ütemeiben) még hozzávegyül a „Kerek ez a zsemlye" egy részlete. Meg kell

jegyeznünk, hogy 1885. táján, mikor *Kiss* anyagát gyűjtötték, ezek közkedvelt, országszerte hallható dalok voltak. Ugyanúgy meg lehet figyelni a mai divatos nóták lecsapódását és felbomlását a gyermekdalban.

A gyűjtők az ilyesmit rendesen nem méltatják feljegyzésre. Pedig efféléken figyelhető meg legjobban, hogyan kavarog és alakul a gyermek tudatában a belejutott zeneanyag.

Kiss: 277. l. 4—6 sor, M. N. T. I. 563. jól mutatja, hogyan kopik, zsugorodik, homályosul el a felnőtt dallam a gyermeki használatban, ahol a ritmus a fő. A kis gyermek is, első utánzó énekpróbálkozásaiban, a ritmust már pontosan érezteti, mikor a dallam hangváltozásait még csak nagyjából bírja követni, s a nagyobb távolságokat el sem éri hangjával.

Kiss: 277. l. utolsó sorában és 398. l. 12. sz.-ban (M. N. T. I. 645.) egy *Bartók:* 245. és 301. alatt található dallam bomlott fel.(Pt. 376—377.)

Ugyanez rejlik a 19. sz. regösénekben (a Kisfaludy Társaság Népkölt. Gyüjt. IV. kötetében), ezért kivétel köztük. A többi mind hexachord-dallam. Rendesen az 5. fokon s a körüle mozgó hangokon kezdődik, különösen jellemzi egy a párosszámú ütemek súlytalan hangjára felugró kvint: 1—5. Szinte valamennyiben megvan. Helyette 1—4. felugrást találunk a 2., 3. sz.-ban, 1—6. felugrást a 9. sz.-ban. (A 15. sz.-ban éppen csak ez a felugrás maradt meg a dallamból, mint utolsó foszlány!) A gyermekdalban általában a leugró kvint gyakoribb: 5—1. De megvan a felugró is: *Kiss:* 360., 416. l. M. N. T. I. 487., 507. és 555—58., 540., 549., felugró kvart: 401. l. M. N. T. I. 790. Úgy, hogy még ez a sajátsága is a gyermekdalhoz kapcsolja a regöséneket. (Pt. 460—463.)

Kuhač Xav. Ferenc[62] a magyar regösének horvát eredetét vitatta. Példái ugyan azt bizonyítanák, hogy alig van közük a horváthoz, mert igazán jellemző egyezést nem tudott kimutatni. Inkább lehetséges, hogy a hexachord-dallamok egy része az ötfokúságból ered. A rokonnépeknél sok hat hang terjedelmű, hexachordnak látszó dallamot találunk, de minthogy soha sincs bennük 4. vagy 7. fok, ötfokúak ezek is (*dó, re, mi, sol, la,* záróhang *dó,* vagy *sol, la, dó, re mi,* záróhang *sol).* Nálunk is van egy-két példa, s lehet, hogy más hexachordjainkban is csak későbbi jövevény a *fa.* (Regös énekek 1. sz.)

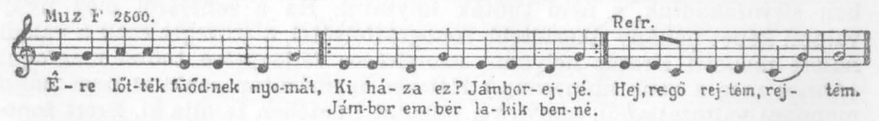

Úgy látszik azonban, hogy a regösének a gyermekdallal együtt egy sokkal nagyobb emberi közösség sajátja. Mindenütt, amerre a hexachord-melodika mutatkozik, elsősorban a németeknél, szlávoknál találhatunk a mienkkel rokon ütempárokat.[63] Még szélesebb körre terjed ki a formája. Az ütempárok, vagy általában rövid motívumok végnélküli ismétlése, ott van mint jellemző forma, minden primitívebb nép zenéjében, sőt fejlettebb népek megmaradt ősi hagyományaiban is. Ezt őrizte meg a gregorián zsoltárének. A gyermek, mint egész fejlődésében, dalában is újra átéli az ember őskorát. Ezért kezdi zenei életét a primitív ismétlő formával.

V. SIRATÓ

Az őskorba nyúlik vissza a halottsirató is. Bár minden vallás, még világi törvény is *(Solon)* igyekezett a gyászt mérsékelni, máig élő szokás maradt. Néhol, különösen déli népeknél, a siratás a fájdalom oly heves kitöréseivel jár, hogy nem sokat különbözhetik az ősember fékezetlen gyászától.[64]

A fegyelmezett magyarnál ily kitörésekről nincs adat. De alig hinné valaki, mekkora területen van még nyoma a siratásnak, s hány helyen gyakorolják ma is. Csak nehéz hozzáférni, mert ahol megvan is: tagadják, idegen előtt semmiért sem hajlandók elmondani. Még temetésre is hiába jár a gyűjtő, mihelyt észreveszik, elmarad a siratás olyan helyen is, ahol különben rendes szokás. Minden gyüjtő egyértelműen vallja, hogy a sirató feljegyzése a legnehezebb feladatok közé tartozik.[65] Ezért kevés az adatunk.[66]

A siratás, mint az egész világon, ahol megvolt, vagy még megvan, asszonyok dolga.[67] A halott legközelebbi nőrokonának kötelessége. A nép élénken figyel rá és utána megbeszéli. „Szépen siratott." „Még csak el se siratta." Megróják a siratót akkor is, ha gyásza őszinteségéhez szó fér, akkor is, ha nem tett eleget várakozásuknak.

A terjedő civilizáció az ember minden érzésnyilvánítását, így a gyászt is egyre halkabbá, személytelenebbé teszi. Ahol a többség számára már elavult, ósdivá lett a siratás, ott kikezdte a tréfa, gúny. Költői tehetség nem egyformán jut ki mindenkinek; akit igaz fájdalma gyönyörű rögtönzésekre ihlet, azt tisztelettel hallgatja még a cinizmusra hajlamos is. De a gyengén sikerült, ha még olyan őszinte „nekrológ"-ok keresetlen naivsága, néha együgyűsége gyakran szolgáltatott alkalmat vaskosan tréfás paródiákra. Efféléket még ott is emlegetnek, ahol a komoly sirató már rég feledésbe merült.

Itt-ott fizetett sirató asszonyokról is szól a hír. Ilyet sehol se találtunk és megbízható adatot se, hogy valaha voltak.[68] Ahol sikerült siratót hallanunk: ritka kivétellel, mindenütt őszinte fájdalom indította. Ez az oka, hogy hibátlan, ép szövegünk jóformán nincs: a legtöbben felvétel közben sírvafakadtak, s nem tudták folytatni. Ha a zenéjéről még nyújt valami képet néhány sikerültebb fonográffelvétel, a szöveget csak a valódi, halott melletti siratás helyszíni gyorsírásos feljegyzése tudná megfogni. (Ahhoz meg a zene hiányozna.) Kétszer egymásután senki el nem tudná mondani változatlanul, annyira a pillanat ihletében találja ki. Ezért fonografált siratóink szövege mind fakóbb, színtelenebb, mint a valódiaké. Másik baj, hogy a fonográf csak két percig forog s a gramofonlemez sem tovább három vagy négy percnél. A henger eleje rendszerint kárbavész, míg a sirató belemelegszik s mikor legjobban mondaná, meg kell állni. Pedig olyik félórákhosszat is tudná mondani megállás nélkül.[68a]

Egy alkalommal felvétel előtt meg akartam hallgatni egy asszony siratóját. Tökéletes szép volt. Rögtön megismételte a gép előtt. Bár a szavakra mind a ketten jól emlékeztünk, s ha elakadt, egy-egy szóval segíteni is tudtam neki: a fonográfba énekelt sirató halvány mása volt csak az előbbinek. Másodszori ismétlése még kevésbbé sikerült.[69]

A sirató zenei műfaji jelentősége nálunk: egyetlen példája a prózai recitáló éneknek és szinte egyedüli tere a rögtönzésnek. A gyermekdalt és regöséneket helytelen szóhasználat nevezi „recitativ"-nek. A *recitativo:* ütem és mérhető ritmus nélküli ének, zenei próza, a zene és beszéd határán, ahol a zene csak a hang magasságának váltakozását szolgáltatja. Ritmus nincs benne más, mint a beszéd ritmusa; pontos méretű ütemről, szabályosan ismétlődő ritmusképletekről nincsen szó. Ez pedig mind megvan a gyermekdalban, hozzá az időt szabályozó testmozgás: legtisztább példája a pontos ütemes zenének.

A sirató ellenben tökéletes recitatív, nincs lépéssel mérhető ritmusa, a nyugvópontok közti részek nem egyenlők, a dallamfrázisok ismétlése szabálytalan, ütemekbe nem osztható. Hogy valami zárt dallam eszméje mégis ott lebeg a szabadon áradó prózasorok felett, azt meglátjuk a példákból.

Leggyakrabban két dallamsor szabálytalan ismétlődéséből áll a sirató.[70] Ha a kezdőhangot 8-nak tekintjük, az első sora 5-ön áll meg, a második 4-en. Mind az 5-ös, mind a 4-es kadenciák tetszés szerint — a mondanivaló hossza szerint — ismétlődnek. Példánk a szokásos beköszöntővel kezdődik. (Ghymes, Nyitra vm. 1915.)

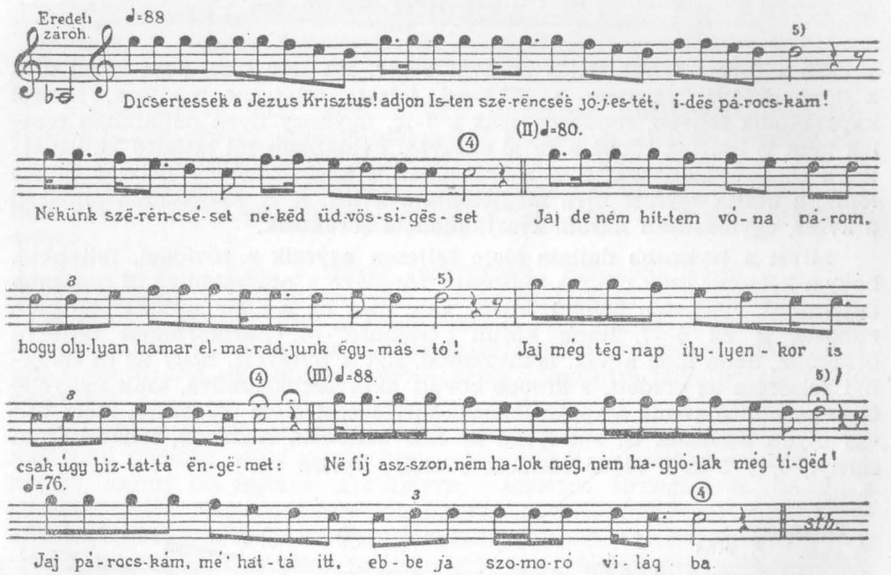

Ritkább esetben a két dallamsorhoz még két, rövidebb járul, egyik a b_3-on, másik 1-en áll meg. Példánk (Zsére, Nyitra vm.) eleje érthetetlen.

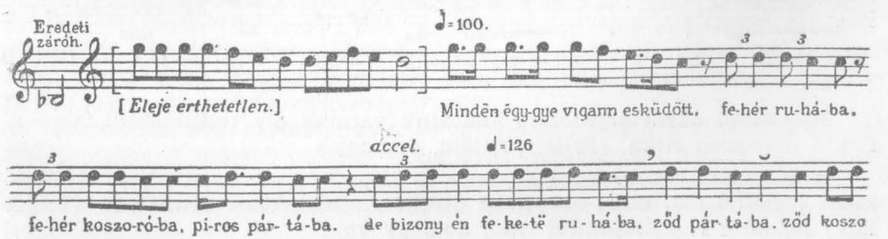

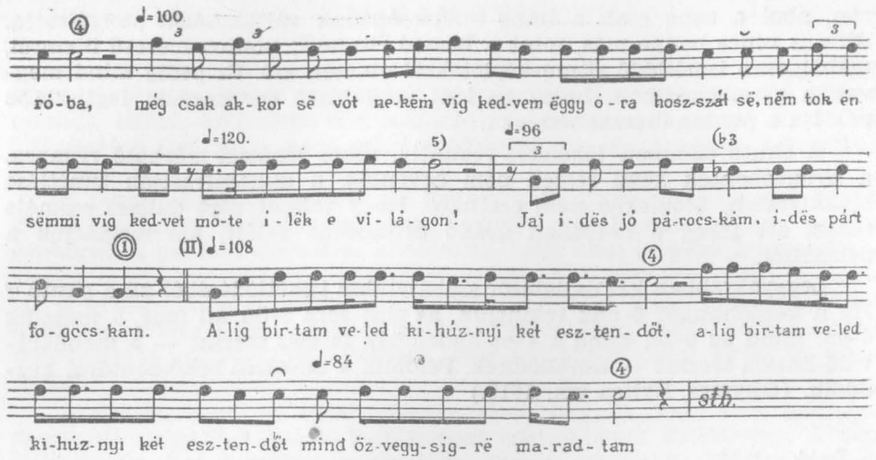

Ez a forma tehát teljes oktávát bejár. Ha leér 1-re, nem kezdi újra a felső oktáván, hanem a (II.)-vel jelzett folytatás módjára, alulról kapaszkodik feljebb, rendesen csak a 7-ig, úgyhogy ilyen dallamban esetleg nem is halljuk többé a felső oktávát. Példánkon jól látható az ismétlések szabálytalansága. Első szakaszában a kvartkadencia hétszer ismétlődik, s utána egyszer újra megjelenik a kvint. A II. szakaszban kimarad a kvint, egymásután három kvartkadencia sorakozik.

Mivel a hosszabb dallam eleje teljesen egyezik a röviddel, feltehető, hogy a kétsoros csak csonka változata, töredéke a hosszabbnak. E hosszabb dallamnak világosan ötfokú jellege van, még ha a „dór szekszt" teljesen elmosta is az 5—7. hang körüli „trichord"-ot. Záróformulái teljesen ötfokúak, néha még a VII. is megszólal. Azt a feltevést, hogy az öt hangnyi felsőrész az eredeti, s később bővült oktávterjedelművé, csak nagyobb összehasonlító anyag alapján lehetne mérlegelni. Nem valószínű, mert van egy olyan típusunk is, amelyben az első kadencia hiányzik, tehát három sornyi, 4, ♭ 3 és 1 végződésekkel. (Csitár, Nyitra vm.)

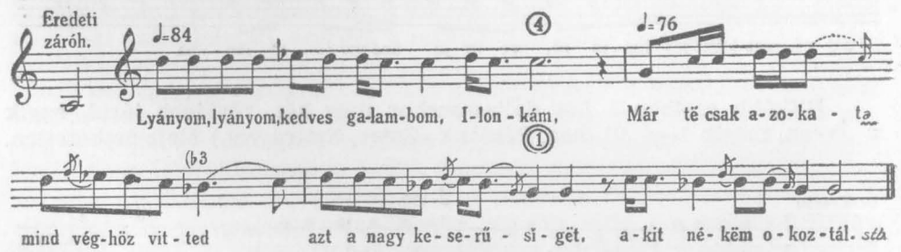

Ezenkívül oktávterjedelmű adataink vannak oly területekről, ahol a siratót már igen ritka. (Erdély, Alföld, Somogy.)

A dunántúli siratót egyik típusán az ötfokúságnak ugyanolyan elváltozását észlelhetjük, mint az ottani ötfokú dallamokban általában. (L. 10. lap.) Példánk Nagybajomról való, Somogy vm.:

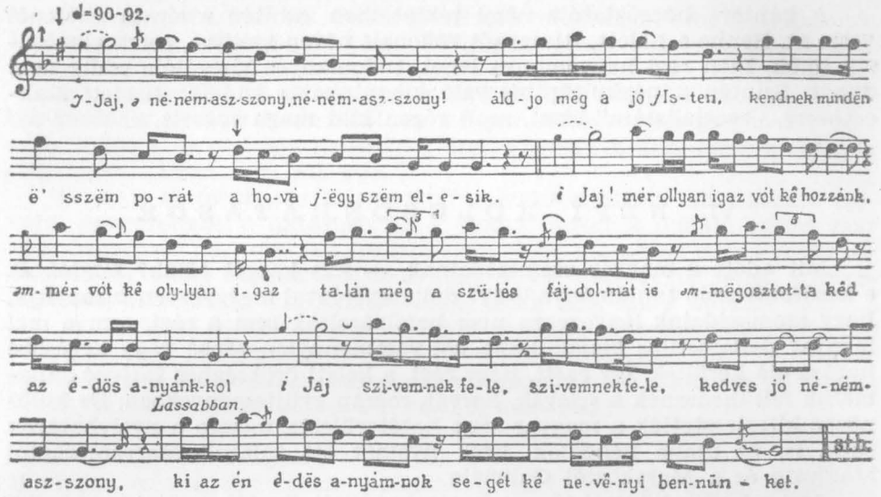

Nagyszalontán már nem hallani prózában rögtönzött, személyes siratót, hanem verses, állandó szövegeket énekelnek, állandó formájú dallamra. E versekben itt-ott felcsillan egyházi halottas énekek egy-két foszlánya, egészében mégis önálló szövegkészletnek látszik. Későbbi fejlődési fok: a személyes, egyéni kifejezést felváltotta a tipikus, rögzített szöveg.

Ez is sirató, mert a halott legközelebbi nőrokona végzi a holttest mellett, s kinn a temetőben. Ott — még 1916 táján is — temetés után elszéledtek a kísérők, kiki a maga halottja fejfájához, s ott folytatták, hogy visszhangzott a temető a sírás-jajgatástól. Hogy valaha ott is megvolt a rögtönzött, egyéni, „jajszóval" siratás: mutatja néhány megmaradt paródia.[71]

Másutt sem volt mindig a temetéshez kötve. A Zoborvidéken egy vasárnap délután megfigyelhettem a temetőben egy magános öreg asszonyt, amint fia fejfáját körüljárva, csendesen sírdogált és recitált a siratódallamra. Közeledésemre abbahagyta. Az első világháború alatt többször tapasztaltam, hogy egy-egy magános asszony, aki férjét, fiát évekig nem látta, róluk hírt nem hallott, téli estéken otthon, egyedül fonásközben órákig siratgatta őket, ilyenféle szavakkal.

„Jaj idës Jankom, ídës fiam, de szomoró az én illetëm! Jaj, së fiam, së fírjem, csak ëgyedül vagyok, ídës jó családom. Jaj, de szomoró az illetëm, mikor nincs kihëz még szóllani, csak az üres szobába magam vagyok. Jaj, biz mindig siratok, íjjel nappal, ídës jó Jankom, ídës jó fírjem! Jaj, mikor jöttök már tík haza, mikor vigasztalkodok még bennetëk? Jaj ídës gyerëkëm, akki az idegën országba szenvedő', ídës jó fiam! Të felőled nëm tudok, apád mëg a kórházba van, jaj, ídës jó gyerëkëm, ídës jó fírjem, aki a harctérën mëgsebësült" stb.

A siratóval nem tévesztendő össze a virrasztó, mikor a kiterített halott mellett néhány idősebb asszony egész éjjel fennvirraszt, halotti énekeket énekelve, imádkozva. Ezek szoktak a halott hozzátartozóitól valami ajándékot kapni, étel-italon kívül is. Innen eredhetett a fizetett siratóasszonyok legendája.

A kántor búcsúztatója némi tekintetben szintén a sirató szerepét vette át. Benne a halott, ittmaradt rokonait néven szólítva, sorra elbúcsúzik tőlük. Igen régi hagyománya lehet, tudományos vizsgálója eddig nem akadt. Szintén a népkultúrából való kibontakozás tünete: fizetett szakemberre, „specialistára" bízni, amit régen kiki maga végzett.

VI. NÉPI KÖLCSÖNHATÁSOK

Mit adott a magyar szomszédainak, — mit kapott tőlük? *Bartók B.* e kérdésről szóló tanulmánya,[72] 127 dallampéldával meggyőzően bizonyítja, hogy szomszédaink lényegesen nem befolyásolták sem a régi, sem a mai magyar dallamstílus kialakulását, sőt valamennyien többé vagy kevésbbé hatása alá kerültek. Így esett, hogy régi, a keleti örökséghez tartozó dallamaink feltünedeznek a szlovák, horvát, román gyüjteményekben. De különösen kiterjesztették a magyar zene hatóterületét, messze a nyelvhatáron túlra is, az újabb népdalok. Ezek nyomát ott találjuk Morvaországtól Moldváig és a Muraköztől Galíciáig.

Ami a hozzánk jutott idegen hatásokat illeti, *Bartók* ezúttal is nagyobb szerepet tulajdonít a művelt vagy félművelt osztály közvetítésének, mint a néptől néphez jutott közvetlen átvételnek. Ez a fentebb említett (5. l.) okoknál fogva természetes is. Az idegenből lett középosztály régi hazája dalaiból hozhatott magával, s azokat a meghonosult nemzedék már magyarul énekelhette. Így alakulhatott az a közelebbről még meg nem határozott „keleteurópai" nemzetközi népdal, melyet *Bartók* említ.[73] Egy csomó vándordallam, amelyek minden kelet-középeurópai népnél megtalálhatók, s amelyeknek eredetét nehéz volna, talán nem is lehet kinyomozni. A mainál részletesebb társadalomtörténeti ismeretek majd tán erre a kérdésre is világosságot derítenek.

Különös ellenállást mutat a magyar néphagyomány német dallamokkal szemben. Ennek főoka kétségtelenül a hangsúly és ritmusrendszer nagy ellentéte. A művelt osztály a XVIII. sz. óta német dallamok nagy tömegét fogadta be és termelt hasonlókat azok szellemében. (*Szini:* „Nemesi népdalok." *Arany János:* „Szövege cikornyás, dallama német.") A néphez ezekből alig jutott el valami, különösen a jambusdallamokból. Ha ezekből valamit átvett, eltolta a hangsúlyt a jambus rövid szótagjára. (*Bartók:* A m. népdal. 165. sz. és Pt. 471.) Könnyebben megbarátkozott a súlyos kezdetű ritmusokkal. (U. o. 257. sz. az ismert zabvető játék, Pt. 470.) Német a „Megcsalt férj" dallama is. (*Bartók:* 260a. sz., Pt. 472.)

Nincs még megállapítva: mit kaptunk közvetlenül német telepeseinktől, mit a középosztály közvetítésével. Az egyházi ének szerepéről egy későbbi fejezetben szólunk.

Aránylag könnyű felismerni a német dallamot a magyar közt. (Kivéve, ha valaki a „Ballag már a vén diák"-ot is magyar népdalnak érzi... Vas megyében a nép erre énekli a „Három árva" balladáját.) Ritka német dallam vegyül el úgy a magyar közt, mint a „Ha nékem szóltál volna".[74]

Közvetlen népi érintkezés legsűrűbben a magyar és szlovák közt volt. Üveges, meszes, drótos szlovákok állandóan járták a magyar vidéket, de főleg aratók jutottak le tömegesen az Alföldre. A jólét éveiben ötholdas zoborvidéki gazda sem aratott legalább 1—2 szlovák arató nélkül. Megtanultak tőlük szlovák dalokat, szlovák szöveggel, amiből egy szót sem értenek. De azért éneklik. (Pt. 483.) Még többet tanultak meg a szlovák

aratók a magyar dalokból. Bármely szlovák népdalgyüjteményt lapozunk, lépten-nyomon rájuk bukkanunk, köztük az újabb népies műdalok nem egy példájára.

E „vendégdalok" azonban idegenségüket nem vesztették el. Az átvétel ott kezdődik, ahol az idegen dallam magyar szöveget kap. Idegensége már nem tudatos és csakúgy magáénak érezve énekli a nép, mint a magyar dallamokat. Ilyen nem sok van.[75]

De ez a kölcsönhatás legegyszerűbb, legkönnyebben kimutatható fajtája. Bonyolultabb a hatásnak az a módja, mikor a dallam egésze már nem ismerhető fel, csak fele, vagy kisebb részei maradtak meg s alakítottak esetleg újabb képződményeket, vagy mikor csak egyes sorok, ritmusképletek, szerkezetek vándoroltak át. E téren még sok a kutatni való.

Az újabban előkerült mári adatok egyelőre a kolomejka-kérdéshez nyújtanak új szempontot. Eddig azt hittük *Bartókkal,* hogy a magyar kanásznóta-típus a rutén kolomejkából származik.[76] (Lásd a 11. lapon közölt karádi kanásznótát és Pt. 38—46., 283—292.)

A mári anyagban nagyobb számmal vannak mind a kisebb (rutén), mind a nagyobb (magyar) formának példái. (L. 16—17. lapon a kisebb, 10. lapon a nagyobb forma példáit.) A mári sorvége ugyan majdnem mindig 3 szótagú. 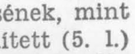 ami a magyarban is elég gyakori arra, hogy ne tekintsük a kéttagú sorvéget kizárólagosnak. Ez viszont a máriban is feltűnik itt-ott.

A rutén példák mindig 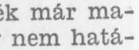 vagy 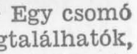 sorvégűek. Íme tehát egy jellemző ritmikus sajátság, amely összekapcsolja a magyar és a mári példákat, a ruténben nincs meg. De még jelentősebb, hogy a mári példa mind, a magyar majdnem mind ötfokú és kvintszerkezetű.

Mindkét sajátság ismeretlen a rutén anyagban.[77] Ha összevetjük *Bartók:* „Népzenénk" 64/a és 64/b példáját:

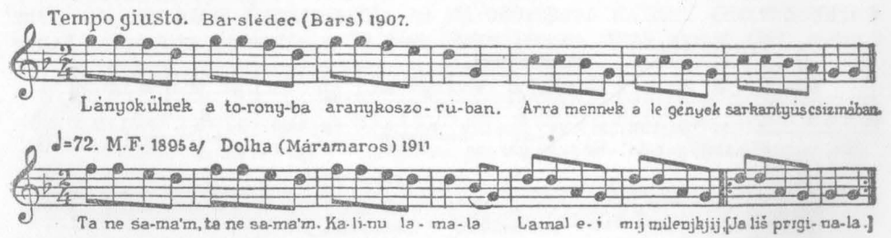

lehetetlen elhinnünk, hogy a rutén az eredeti, s a magyar az átvétel. Sokkal valószínűbb, hogy a magyar az eredeti: több az életereje, élesebb a körvonala, tiszta kvintszerkezet, azonkívül ötfokú, egyetlen hangsúlytalan pien-hanggal.[78]

A rutén dallamban sem a kvintszerkezet, sem az ötfokú rendszer nincs már meg. Mintegy elhalványult, elkopott mása a magyarnak.

A ruténben nincs meg a nagyobb 4-soros forma sem, mely a máriban és magyarban egyaránt számottevő. E nagyobb formán alapuló hangszeres táncdarabok egy része is (pl. *Bartók:* „Népzenénk" 72. példája) kvintszerkezetű. Fölmerül a lehetősége, hogy ezekben is rejlik valami a keleti örökségből. A kérdés eldöntéséhez egyrészt az egész keleteurópai terület hangszeres és énekzenéjét kell pontosabban feltárni, másrészt a rutén-

cseremisz érintkezés lehetőségeit felkutatni. Természetesen a másféle, nem kvint-szerkezetű, 8, 6, 8, 6 szótagú dallamok rutén származása ezekután is valószínű.

Még csak azt jegyezzük meg, hogy a „kolomejka" versformáját (14-es: 4/4/4/2 és 15-ös: 4/4/4/3) nálunk már a XV. század óta műveli az irodalom. Kutatóink középkori latin hatást keresnek benne.[79]

VII. MŰZENE NYOMAI

EGYHÁZI ZENE

GREGORIÁN ÉNEK

Az európai kultúra első nagy hatása, a kereszténység elhozta magával a gregorián ének nagy nemzetközi dallamkincsét. Ez, amennyiben hatott, nem mint elvont hangrendszer, hanem mint élő zene hatott. A nép csak dallamokat vehetett át, nem pedig „egyházi hangnemeket". (E hangnemeket különben csak utólag, s nem minden erőszak nélkül fejtették ki az élő zenéből.)

A gregorián hatás rendkívül bonyolult kérdésében teljesen hiányzik minden előmunkálat. Ezért csak néhány tényre mutatunk rá.

Egyes dallamainknak a gregorián psalmodiával való rokonságára már utaltunk. Nyílt kérdés, hogy a gregorián dallamkincs keleti eredetű részével, így a psalmodiával is, nem volt-e módja találkozni a magyarságnak még a kereszténység felvétele előtt? E mellett szólna a psalmodia típus említett nagy elterjedése a rokon népek közt. (23. lap.)

Ha egyéb gregorián elemek átmentek a nép ajkára, ebből egyelőre csak annyit következtethetünk, hogy azokat különösen gyakran volt módja hallani.

Így egy nagyheti Allelujára ismerünk a zoborvidéki „aratásvégző" énekben.[80]

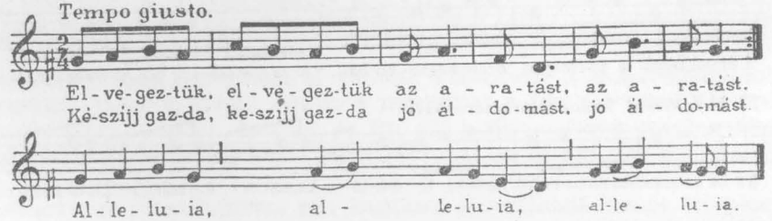

Efféle átvételeket szorgos kereséssel talán többet is ki lehet még mutatni. Hogy közvetlen a latinszövegű liturgikus énekből jutottak-e a magyar népdalkincsbe, vagy magyar graduálok közvetítésével, vagy szomszéd népek közvetítésével, még további részletes kutatás dolga lesz felderíteni.

EGYHÁZI NÉPÉNEK

A magyarnyelvű egyházi népének és a népdal kapcsolatait pusztán szöveg szempontjából is érdemes volna vizsgálat alá venni. Hisz századokon át ez volt jóformán az egyetlen verses irodalmi hatás, ami a népet érte.

A világi lírát szájhagyomány útján is magáévá tehette. Itt azonban könyveket kapott kezébe, rögzített szövegekkel, melyeket ugyan nagyrészt szintén megtanult könyv nélkül, de a nyomtatott szöveg is állandóan kezénél volt, attól eltérni nem lehetett. Így hát a variánsképződés a dallamokra szorítkozott. Dallammal csak 1607. (*Szenci:* Psalterium), illetve 1651 (Cantus Catholici)/óta kezdték ellátni énekeskönyveinket.[80a] Egy-egy dallam itt is erősen eltérő alakban jelentkezik különböző könyvekben és a mai élő énekben. A nép száján élő változatok összegyűjtése sok értékes adattal járulna a variánsképződés törvényeinek megismeréséhez.

A nép tudatában „világi" és „istenes", vagy „nóta" és „ének", ahogy szorosabban nevezik az egyházi éneket, — szinte oly vegyesen van jelen, mint régi kéziratos versgyűjteményeink legtöbbjében. Míg a művelt osztály vallásos éneke a templomra szorítkozik, a nép életében a templomon kívül is szerepel. Akárhányszor hallhatunk vasárnap délután a szérűskertben, vagy téli estéken a házban, órákhosszat vallásos éneket egy-egy ájtatos öregasszonytól. Néhol mezei munka közben is elénekelnek egy-egy éneket.

De nemcsak nálunk: mindenütt sokszorosan összebogozódott az egyházi népének a világival. Dallama akárhányszor világi eredetű. Már a XII. században készültek francia vallásos contrafactumok világi dalokra.[81] A reformáció énekeit is gyakran írták világi dallamokra. Sokszor az eredet kérdését nem is lehet eldönteni.

Nálunk ma is él néhány dallam párhuzamosan egymás mellett egyházi és világi szöveggel. A dallam azonossága a nép előtt nem tudatos, nyilván a tempó és ritmus nagy különbsége miatt, még ha ugyanaz a személy énekli is mind a két alakot.

1. Az „Üdvözlégy Krisztusnak drága szent teste" dallama (Szent vagy Uram! 134. sz.) több világi énekével azonos. Ilyenek:

a) egy nagyszalontai bordal,[82]

b) egy XVIII. sz. kézirat tréfás dala,[83]

c) egy zoborvidéki balladaszerű darab.[84]

Azonkívül az egész csoport rokon a Rákóczi-nóta egyik típusával, melynek egy kései leszármazója az itt következő dallam. Giccze, Gömör vm.-i községben énekelte a 79 éves Beke István, 1913-ban.[85] (XI. tábla.)

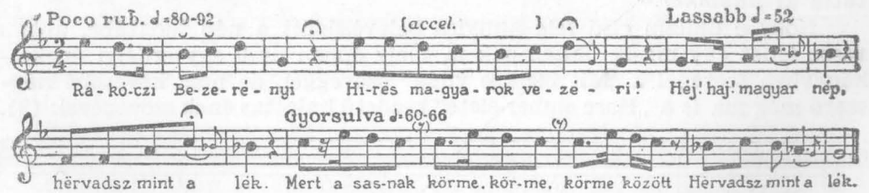

Érdekes, hogy e dallam első feltűnése óta kettős szerepben mutatkozik. Az 1634—71 közt készült *Kájoni*-kódexben, mint táncdarabot találjuk, „Chorea" néven,[86] *Náray:* „Lyra coelestis"-ében (1695, 116., 181. l.) mint egyházi éneket.

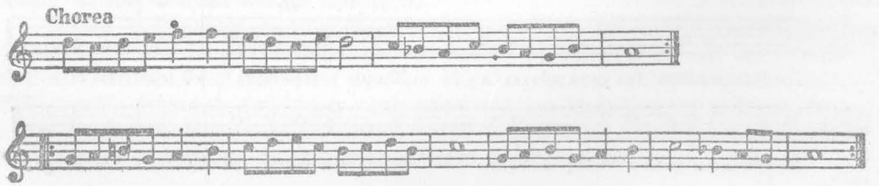

2. *Bartók* 1. sz. példáját, (Pt. 378.) AABB szerkezete miatt feltételesen sorolta a régi stílushoz. Dallama sem igazi tipikus ötfokú. Mint egyházi ének is megvan.[87]

3. Egy dallamon él egy 1674-ben kimutatható egyházi ének a férjgyilkos Benke Julis históriájával.[88] Annál különösebb ez, mert mind egyházi, mind világi szöveggel több változata van elterjedve; mind Csík megyében. Még sincs adatunk rá, hogy a dallam azonosságát a nép felismerte volna.

4. Íme még egy aratási ének a Zobor-vidékről, amelynek többféle egyházi szövege is van s XVIII. századvégi kéziratokban mint halotti ének szerepel.[89]

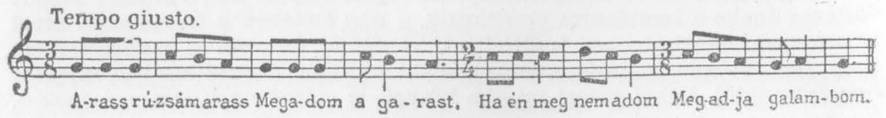

Erre alkalmazta *Zsasskovszky* (először 1855-ben) az „Ah, hol vagy magyarok" kezdetű Szent István-éneket. *Bozóky*-nál (1797) még dallam nélkül szerepel, nincs is adatunk rá, hogy 1855 előtt énekelték. A dallam német eredetű. *(Zahn,* 5257. sz. 1686-ból.)

5. Kétségtelen, hogy a „Nem ettem én ma egyebet" közismert dalunk a 134. genfi zsoltár változata, majdnem pontosan az eredeti ritmusában. Létrejöttéről semmi adatunk nincs.[90] Minthogy nálunk a zsoltárokat sohasem énekelték ritmusban, élő formájukból nem alakulhatott ritmikus változat. Kótaértő ember alkalmazhatta a dallamot a szövegre s úgy terjedt el.

6. Nem ilyen könnyű felismerni a következő dallam származását.

Jacopone da Todi éneke: „Cur mundus militat" legnépszerűbb énekeink egyike lehetett.[91] *Bornemissza* óta[92] számtalanszor megjelenik énekeskönyveinkben „Mit bízik a világ" kezdettel. Dallama háromféle is van. Egyiknek[93] (1) első két sorában ráismerünk a „Biró Szép Anna" népballada dallamára:[94] (2). A dallam idegen; német forrásból 1625-ből mutatja ki *Bäumker*.[95]

Hogy e dallam első fele annyira belevésődött a nép tudatába, abban része lehet egy másik dallamnak is, mely éppen csak egy erdélyi énekeskönyvben szerepel a „Mit bízik e világ" szöveggel, de nem kevésbbé népszerű még ma is a „Harc ember élete" kezdetű halottas ének szövegével: (3).

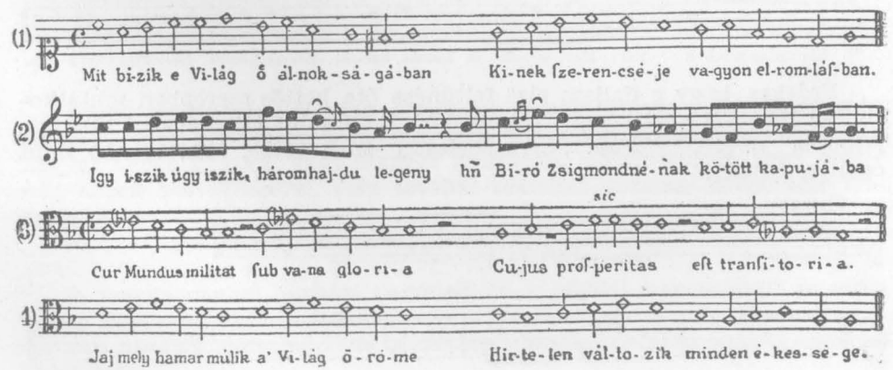

Ez utóbbi ugyan folytatásában más dallam, de első két sora igen közel áll (1) és (2)-hez. A kolozsvári hibás szöveg szerint közöljük. A zárójelbe tett ♭ -ket a jobb kiadások igazolják.

Végül sokat hallhatta a nép e dallam elejét a „Jaj, melly hamar múlik e világ öröme" kezdetű halottas ének formájában. Ennek dallama ugyanis nem más, mint a „Cur mundus", illetve „Harc ember élete" első két sora, megtoldva egy 6-szótagú befejező sorral: (4).[97] Így hát a dallam egy megrövidült alakját is ismerte a nép s ez lehetett az átvétel közvetlen alapja.

7. *Szenci Molnár Albert* zsoltárai előszavában olvassuk: ... „látom hogy fő emberek által a Soltárnak nagy része meg vagyon fordítva, cseh, német és tulajdon nótákra."

A cseh dallamok elterjedtségére mutat, hogy némelyikük a világi népdalkincsbe is bejutott. Egy 1576-i cseh énekeskönyvből való az alábbi két példa.[98] Az elsőnek magyar megfelelője országszerte közismert, *Bartók* 259/b alatti változata (Pt. 206.) egyes hangokban még pontosabban egyezik, mint az itt közölt ghymesi (Nyitra vm.).

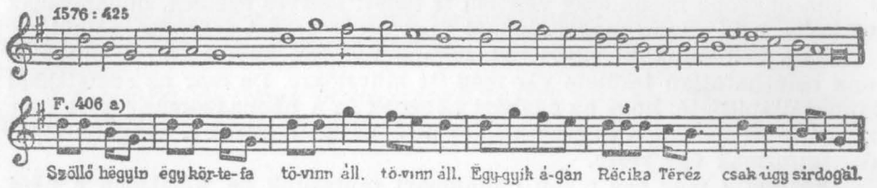

A másodiknak magyarja kevésbbé ismert. A bukovinai Andrásfalváról való.[99]

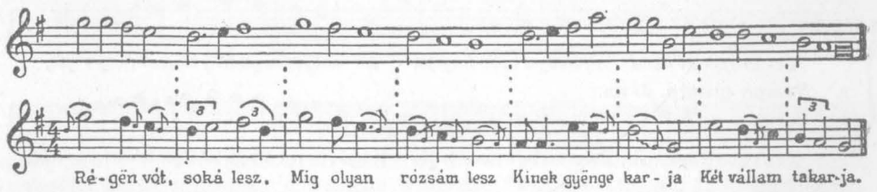

Nem kétséges, hogy e két dallamunk cseh eredetű. Az utóbbi III. sorában mutatkozó eltérésnél még nagyobbakat is találunk összetartozó varianscsoportokban. A leugró szekszt itt is eltűnt. (L. 33. lap.)[99]

8. Valószínűleg cseh közvetítéssel jutott hozzánk az alábbi, XIII. sz. kéziratban fennmaradt spanyol dallam.[100] Magyarját a zoborvidéki falvakban fonóban szokták dalolni késő éjjel, hogy egymást ébrentartsák. Második versszaka ugyanis „párosító": Egyik csillag Balla József csillagja, Másik csillag Mónár Máris csillagja.

Talán erőltetettnek látszik ez az összevetés. De kétségtelen, hogy a dallamtípus azonos, ha a magyar rövidebb is. Magyarország az európai dallamvándorlás útjaiba ezer éve be van kapcsolva, s ha majd a középkori zenét, melynek feltárása csak mostanában indult meg, jobban megismerjük, bizonyára kiderül majd, hogy nálunk is életben maradtak a nép ajkán középkori dallamtípusok késő leszármazói.

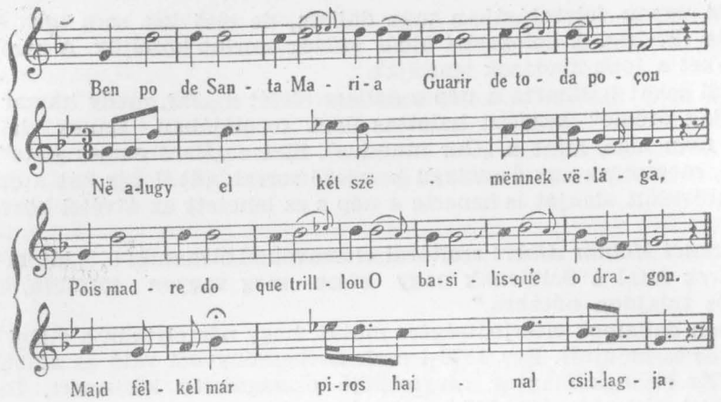

Összevetéseink nem egyes kiragadott dallamsorokat vagy motívumokat, hanem egész szerkezeteket állítanak egymás mellé. Míg amazokban kisebb-nagyobb hasonlóság véletlen is lehet: szerves egészek, dallamvázak egyezése már aligha magyarázható meg közös eredet feltevése nélkül.

Nem térhetünk ki egyes halványabb nyomok követésére. A kutatásnak beláthatatlan területe vár még itt művelőkre. De már az eddigiekből is megállapítható, hogy az egyházi népének és a néphagyomány közt számos érintkezés volt, s valószínűleg ez úton került hozzánk a nyugateurópai dallamformák egy része.

Végezetül még egy olyan dallampárt mutatunk be, amelyben a népi dallam (zoborvidéki adat, de országszerte ismert) mintegy kibővített alakja az egyházi éneknek. Ez egy XVII. századi kéziratunkban[101] dúr-hangnemben van meg, de a nép száján moll-változatban él.[102]

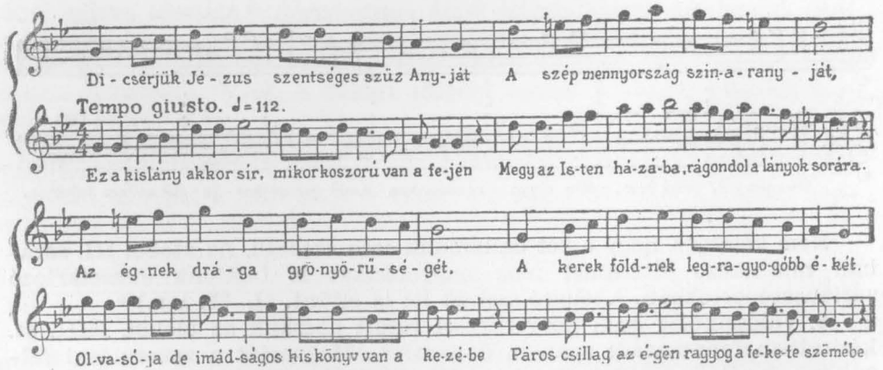

Hogy falusi lányaink e kedves és gyökeresen magyar dalát is titkos szálak fűzik Európához, arra emlékeztessen egyrészt a 25. lapon idézett francia chanson, másrészt egy XVI. századi, violára írt „Recerchar" kezdete. *(Ganassi:* Regola Rubertina. 1542.)[103]

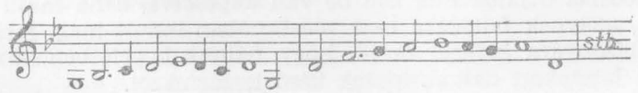

Mint manapság: régente is gyarapodott a nép dalkészlete műzenei kölcsönzésekkel. Azokban az időkben, mikor nem volt akkora társadalmi és műveltségbeli különbség magyar és magyar közt, mint ma, e kölcsönzés még könnyebben is mehetett végbe.

Galeotto Marzio, „Mátyás király jeles, bölcs és tréfás mondásai és tetteiről" írt könyvében csodálkozva állapítja meg, hogy a magyar urak s a nép nyelve egy. Van okunk hinni, hogy az urak s a nép dala közt is több közösség volt akkortájt, mint ma.

Akkor is csak szájhagyomány útján terjedt el, ami elterjedt. A XIX. században a kóta volt érthetetlen és fölösleges hieroglifa a dalos nép számára. A XVI. században még a szöveg is az lett volna. De nyomtatott világi dalokról bibliográfiánk mit sem tud; még *Balassa Bálint* is kéziratban maradt. Azok a régi költői művek, melyek töredékeit a nép élő énekben megőrizte, részben — mai tudomásunk szerint — sohasem láttak nyomdafestéket, s a mai népi változat 2—300 éves kéziratokhoz kapcsolódik. Részben feltünedeznek XVIII—XIX. századi néhány lapnyi ú. n. ponyva-nyomtatványokon. Szövegük fennmaradását tehát olykor nyomtatás is támogatta. Dallamuknak azonban jobbára egyetlen forrása a néphagyomány.

Zoborvidéki kis falvak öregasszonyai tudták még az alábbi töredéket. Teljes szövegét a XVII. századi „Vásárhelyi daloskönyv" tartotta fenn.[104]

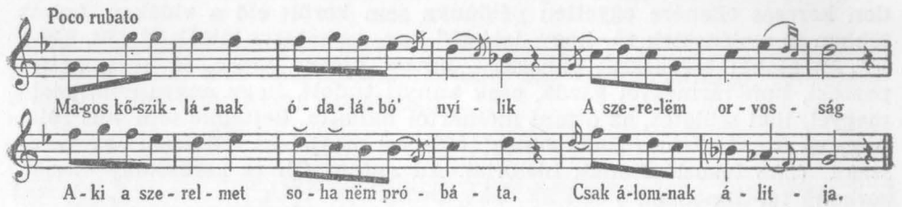

A 9 soros Balassa-versszak 6 sorossá csonkult, a dallamból azonban nem hiányzik semmi, első fele ismétlésével teljes. Akár *Balassáé,* akár nem, szövege XVI. századi, s dallama is az lehet. Ellene nem szól semmi, mellette némi rokonság a *Farkas András* „Cronicá"-jának 1538-ban megjelent dallamával.[105]

Dobai István „Siralmas volt nékem" kezdetű énekét először *Thaly* adta ki,[106] a XVII. századbeli *Szencsey*-kéziratból. Két versszaka gyönyörű dallamával fennmaradt az udvarhelyi Siklód öregasszonyai közt.[107] Alátesszük *P. Horváth Ádám* változatát, melynek dallama megegyezik néhány nála alig félszázaddal régibb kézirattal.[108]

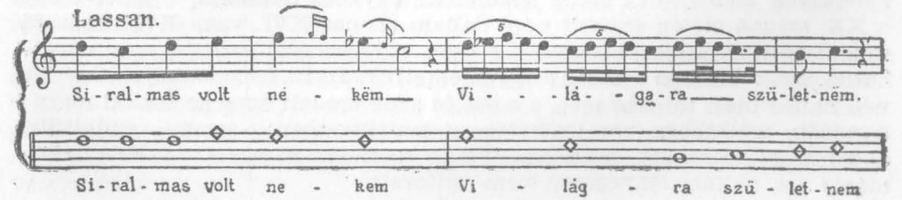

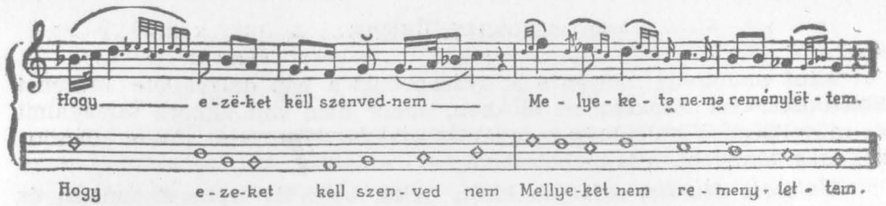

Természetes, hogy *Horváth Ádám* kézirata a dallam terjesztéséhez semmivel sem járult hozzá, még kevésbbé a többi említett kézirat, amely mind más szöveggel párosítja.

Látjuk e párhuzamból: ha volna is több régi dallamfeljegyzésünk, abból a dallam teljes valóságát meg nem ismernők. A régi kóták a dallamnak éppen csak csontvázát adják; többnyire a hangnem és ritmus felől is kétségben hagynak. Ezt a csontvázat eleven hússá és vérré változtatni csak élő, hagyományszerű előadás tudja. Ezért igazi, teljes képünk csak olyan dallamokról lehet, melyek az élő hagyományban is fennmaradtak.[109]

Ha a líra szájhagyományszerű terjedését szabálynak kell vennünk, a históriás énekről tudjuk, hogy nyomtatás is terjesztette. Fennmaradásában mindamellett oroszlánrész illeti az emlékezőtehetséget. Még 1910 táján nem volt ritkaság olyan öregember, aki *Kádár István* históriájának (első kiadása: 1657) nagy részét könyv nélkül tudta, jóllehet sohasem olvasta, esetleg nem is tudott olvasni. (Pt. 351.) Mikor egy nap az a meglepetés ért, hogy Argirus nótájának néhány versszakát hallhattam élő ajakról: minden keresés ellenére egyetlen példánya sem került elő a vidéken, holott többen is emlékeztek rá, hogy „istória"-ban, nyomtatva látták.[110] (Pt. 349.)

Az alábbi töredékről énekese, *Király Vicenc János*, 60 éves, nagypeszeki, hontvármegyei gazda, csak annyit tudott, hogy nagyanyja, pestmegyei, töki születés, az ottani molnártól hallotta. Sejtelme sem volt róla, hogy ez *Szentmártoni Bodó János* 1636-ban megjelent művének egy versszaka. („Az tékozló fiunak historiai. Ad notam Oh te keresztény ember serkeny fel álmodból.")

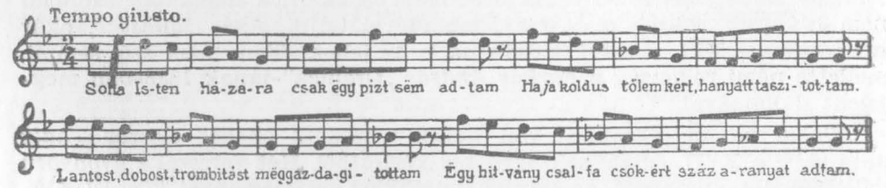

A dallam nem áll elszigetelten a népdalkincsben.[111]

Megakptuk-e vele *Szentmártoni Bodó* históriájának s vele az „Oh te keresztyén ember"-nek eddig ismeretlen, egykorú dallamát,[112] lehet-e egy a XX. század elején énekelt népi dallam azonos XVI. vagy XVII. századi műdal-ősével? Teljes bizonyságot csak egykorú dallamfeljegyzés nyújthatna. Ezt a legtöbb esetben alig remélhetjük. De ha meggondoljuk, hogy a nép hallás után tanulta meg, s a szó és zene eredeti egysége sokkal maradandóbb, mélyebben ver gyökeret az emlékezetben: semmi rendkívülit abban nem láthatunk, ha a szöveg 2—3 századon át együtt maradt dallamával s a dallam lényegesen nem változott.

Íme, egy XVII. századbeli dallam-feljegyzés az 1680 körüli Vietorisz-kódexből, mellette két ma élő alakja.[113] Szövege megvan a XVII. sz. *Szencsey*-kódexben, a Vásárhelyi daloskönyvben s más régi kéziratokban. Felbukkan a ponyván is.

Szencsey változata 4-soros, a Vásárhelyi daloskönyvé 3, *Thalyé* (Vit. É. II. 135.) pedig kétsoros — kétrímű — strófákból áll. Mehetett ez mind ugyanarra a dallamra? A mai népi változat két-soros. A *Vietorisz*-kódex ismétli a dallam mindkét felét, így alkalmas a négysoros változatra. (A kódex a szövegnek csak kezdőszavait írja ki.) A háromsoros változatot úgy lehet énekelni a dallamra, hogy egyik felét ismételjük. Inkább az elsőt szokták. A háromféle alak éppúgy a dal nagy elterjedtségére vall, mint az, hogy máig fennmaradt.[114]

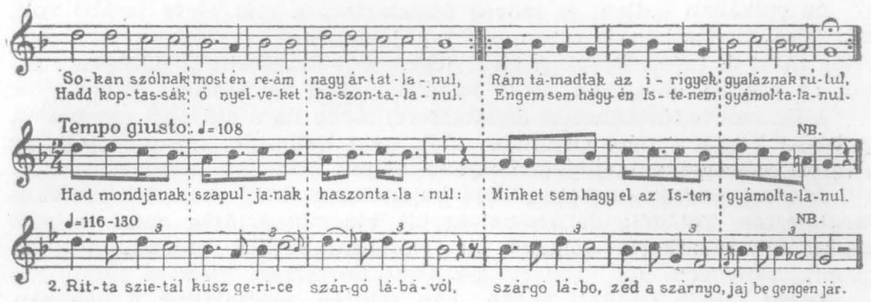

A *Kájoni*-kódexben[115] (1634—71) fennmaradt „Lupul vajdáné éneke" is felismerhető, erős elváltozások ellenére, egy Gyergyóalfalun, 1911-ben, *Molnár Antal* följegyezte dallamban.

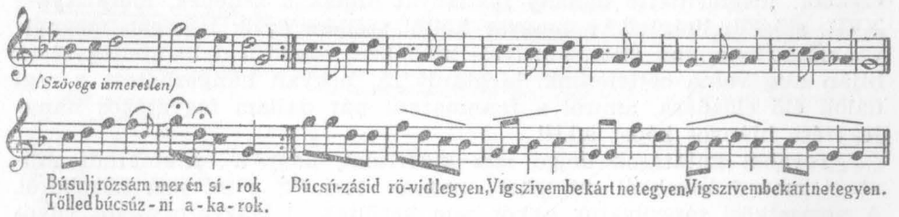

Világosan azonos az ismételt első sor dallamíve. Megmaradt a dal sajátos ötsoros szerkezete (a szöveg kénytelen volt ismétléssel kiteremteni az ötödik sort). A III. és IV. sor dallamban elkülönbözött, de a jelzett helyeken az eredeti irány felismerhető. A „kárt ne tegyen" ütem valószínűleg hibás: a felugró f_2 a szokásos oktávcsere lehet. (L. 28. lap.) Ha itt a felső *f* helyett alsót kell értenünk, azzal is közelebb jutunk a régi dallamhoz.

Ki tudja hány dallamunkban rejlik még szövegét vesztett régi líránk zenéje? Éppúgy lappanghat föl nem ismert históriás dallam, különösen recitáló 12-eseink közt. Ezek közül akárhány stílusban is közel áll a régiekhez;[116] az ú. n. koldusénekek dallama is sokszor emlékeztet rájuk.[117] Azoknak néha még szövegei is mintha a históriás ének utolsó korcs sarjai volnának.[118]

Példánk lelőhelye Ecseg, Nógrád vm. 1922.

Nyolc versszaka az 1866-i éhinséghez fűződő moralizáló elmélkedés, fohásszal végződik. Dallama a „Tékozló fiú"-évei rokon. (III. és IV. sor.)

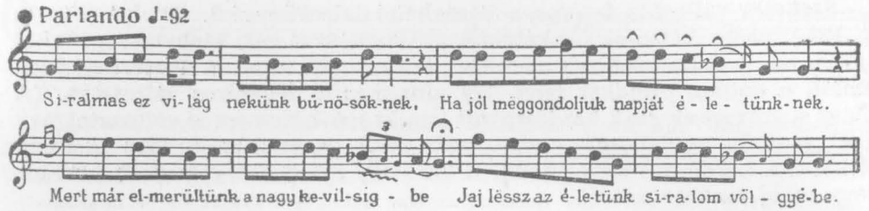

Az epikában dallam és szöveg összetartozása már eleve lazább volt, már első kiadásokon is alternatív nótajelöléseket találunk, későbbieken pedig mást és mást. De pl. Argirus legkésőbbi kiadásain is hűségesen ott van az eredeti nótajelzés: „Oly búval-bánattal az Aeaneas király".

A lírában is történhetett dallamcsere, főkép ha a szöveget nyomtatva is kézbe kapta a nép. Olyankor, akik nem hallották, megpróbálták az olvasott szöveget valamilyen dallamra venni.

Janóczi András énekét: „Ideje bujdosásimnak"[119] más dallammal is megtaláltuk. Többféle dallammal került elő az „Ifjúság mint sólyom madár".[120] Mindkettő többször is előfordul XVIII. századi ponyvanyomtatványokon.

Dobai István említett éneke, bár szintén megtaláljuk a ponyván, eddig csak egy dallammal került elő. Ritkább versformája (*6, 6,* 8, 8) is megnehezítette a dallamcserét. Így hát van okunk hinni, hogy eredeti dallamával maradt fenn mind a népnél, mind *Horváth Ádám* kéziratában.

A néphagyománynak egy nálunk sajátos, külön jelentősége derül ki ezekből: megmentette néhány foszlányát annak a zenének, mely XVI—XVII. századi líránkat, a magyar költői szellem egyik legszebb megnyivánulását szárnyán vitte, amelyről különben, egykorú dallamfeljegyzések híján alig volna sejtelmünk. Megtanít rá, hogyan hangozhatott a régi dalok élő előadása, amiről a fennmaradt pár dallam fogyatékos hangjegyzése hiányos képet ad.[121]

További kutatások dolga lesz kideríteni, hogy a ránkmaradt műzenei maradványokból mi lehet magyar termék, s mi jött külföldről. A nemzetközi táncdivatok akkor sem kerülték el Magyarországot (nyomuk van minden zenekéziratunkban), s ha majd világosabban látunk, meg fogjuk találni ezek emlékét is a néphagyományban. Egy „Volta"-dallam láttára[122] felmerül a kérdés: vajjon nem ennek, a XVI. században járványszerűen elterjedt táncnak maradványát kereshetjük-e alábbi dallamunkban.

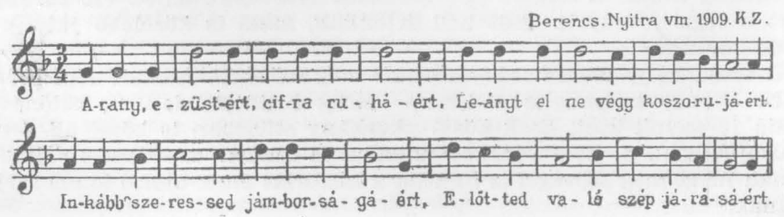

Sokfelé él még nálunk ez a dallam, különösen feleakkora, nyolcütemes változataiban, amelyek tehát terjedelemben is egyeznek a Volta-val. Egyikük a közismert gyermekjáték-dallam: „Kis kacsa fürdik . . ."[123]

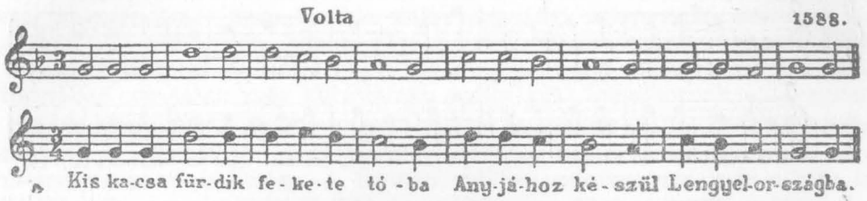

Addig is, míg a régibb időkre nézve biztosabb alapot nem sikerül teremteni a kutatásnak, van elég tennivaló a hozzánk közelebb eső korok termékeinek kinyomozásával. Ismert dallam az „Én vagyok a petri gulyás"-é. Változata egy 1765-ben előadott újhelyi pálos-drámában már szerepel.[124]

A következő dallamot megtaláljuk *Gáti István* zongoraiskolájában (1802) ily címen: „Magyar Ária a Quodlibet operából, Kótsi Úrtól."[125] Fölé illesztett népi változata Füzesgyarmatról való. (Hont vm. 1912. K. Z.) Figyelemreméltó: a második versszak dallama eltér az elsőétől. A nép megtanult és máig megtartott ilyen bonyolultabb szerkezetet is.

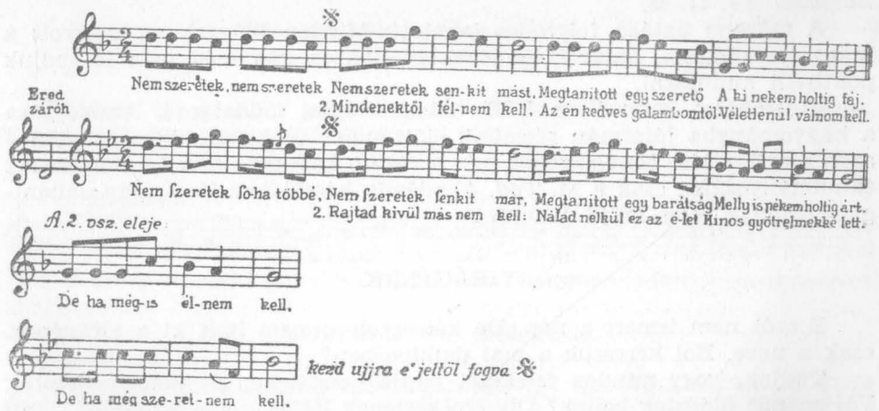

Bartók: 270. sz. alatt (Pt. 379.) egy különös, a népi dallamok főfajtáitól szerkezetével, dallamvonalával egyaránt különböző dallamot találunk. Ötsoros, hangközhasználata XVIII. sz.-végi műdalokra, 3 főkadenciája idegen eredetre vall. Erdélyben lakodalmas szerepe van, a menyasszonyért mennek vele. Az Ethnographia (1915. 141. l.) is „Ó-székely mennyegzői dal" gyanánt közli Udvarhely vm.-ből. Ezenkívül csak Gömörből ismerjük, mint bordalt. A gömöri szövegre ismerünk abban a két sorban, melyet *Tóth István* kéziratos gyüjteménye (1832) alájegyzett. Bordal volt az eredetije is, bár szövegéből egy szó sem maradt meg a nép közt: „Ivó Dal", szerzette *Horváth Endre.* Muzsikára tette *Silberknoll József.* Így találjuk a Tudományos Gyüjteményben. (1824, No. 3.)

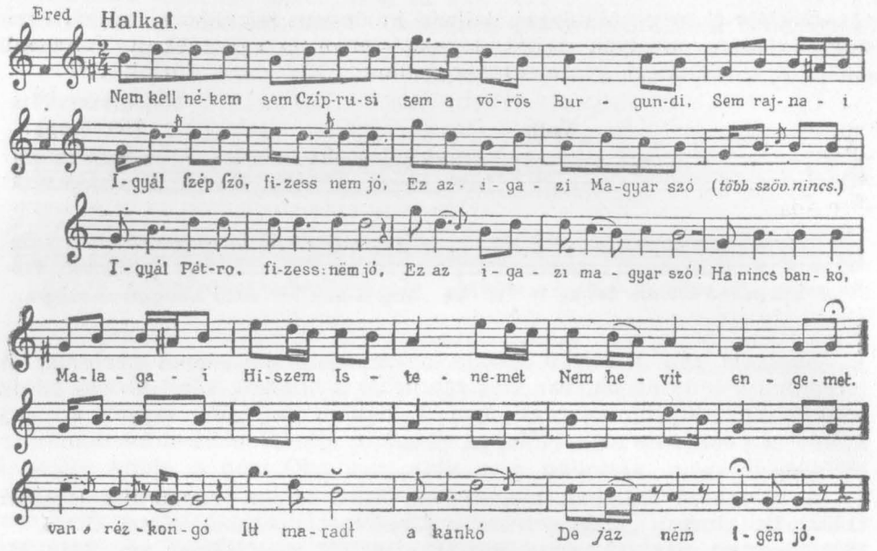

Íme a 3 dallam egymás alá téve, legfelül az eredeti, alatta *Tóth I.* változata, legalul a perjései (Gömör vm. 1912. K. Z.) változat. V. ö. *Bartalus:* IV. 11. sz.

A műzene hatása folytonos lehetett. Minden korszaknak megvolt a maga lecsapódása, ha írott emlékek hiányában ma még nem is tudjuk pontosan kimutatni.

A legutolsó korszak: a XIX. század népies műdalának leszivárgása a hagyományba jóformán szemünk előtt ment végbe. E folyamat pontosabb megfigyelése tanulságokat ígér a régibb korokra nézve is. Rendszeres tanulmányozását csak a M. Tud. Akadémia készülőben lévő nagy dallamgyüjteménye teszi majd lehetővé.

VIRÁGÉNEK

E szót nem ismeri a nép. De kétségtelen: nem halt ki a virágének, csak a neve. Hol keressük a mai dalkincsben?

Tudjuk, hogy minden felekezet papja századokon át üldözte, irtotta. Vajjon mit üldöztek benne? Oly érzéketlenek lettek volna költészet iránt, író létükre, egy *Pázmány*nyal élükön? *Sylvester* megcáfolta ezt a feltevést. Olvassuk végig sokszor csak félig idézett szavait (1541). Mentségül, hogy a biblia nyelvéhez hasonlítja a nép virágénekét „mell' nem egêb hanem Mag'ar poëſis" ezt írja: „Mikoron ill'en felsighes dologban ill'en alā valo pildāual ilek / az ganeyban arant kereſek / nem azon vag'ok hog' az hits ā-got diczirem Nem diczi'rem az mirúl ez ill'en i'nekek vadnak / diczirem az beßidnek nemeſſeñ való ßerzisi't".[125a]

Tehát nem a tárgyat, — a kifejezés módját dícséri. A ganéj — nem lehet egyéb, mint a testi szerelem szókimondó megéneklése. Ezt üldözte az egyház embere, s nem azt, ami a bibliához hasonlított.

Népünk számos dala ma is kendőzetlen nyiltsággal tárgyalja a szerelmi életet.[126] Minden népnek vannak ilyen dalai: az ősköltészet egyik

terebélyes ága ez. A tudományos kutatás „kryptadia" néven sorolja őket külön csoportba. A társadalmi illendőség és erkölcs mai felfogása az üldöző egyházak álláspontján áll velük szemben.

De a XVI. században még aligha okoztak általános botránkozást. Elég egy akkori német vagy francia dalgyüjteményt átlapozunk. Nemcsak az alsóbb nép közt forgó, hanem királyi udvarokban énekelt, a legnagyobb zeneszerzőktől (pl. *Orlando di Lasso)* megzenésített dalok is, raffináltabb formában, de talán még keresettebb nyiltsággal foglalkoznak a tárggyal.

Népünk részben az illendőség e régibb felfogását vallja, s e miatt nem ítélhető el. Együtt jár ezzel szerelmi életének egyszerűsége, nagyobb természetessége és nyiltsága. A legtöbb vidéken azonban ma már a nép is illetlennek tartja e dalokat és nem egykönnyen hozakodik elő velük.

De a virágének nem lehetett tisztára csak kryptadia. Nevét a virágot emlegető, a szerelmest virágok nevén szólítgató énekek adták. Ilyet is sokat tud a nép, ezekben is a virágének utódait láthatjuk. Az 1495 előtti soproni töredéktől és bizonyára még régibb időktől máig meg nem szakadó folytonosságra vall e dalréteg gazdagsága.

Különös figyelmet érdemel a refrénes fajta. Refrén lehet a soproni töredék is.[127]

Wÿ ragh th(u)dyad theuled el kel mennem
Es the ÿrethed kel gÿazba ewlteznem.

akárcsak mai ellenképe (Ghymes, Nyitra vm. 1906):[128]

Virágom, véled elmegyek,
Virágom, tőled el sem maradok.

Virágos refrénekből szép koszorút köthetünk. Íme néhány példa: Nagypeszek, Hont vm. 1912. K. Z.

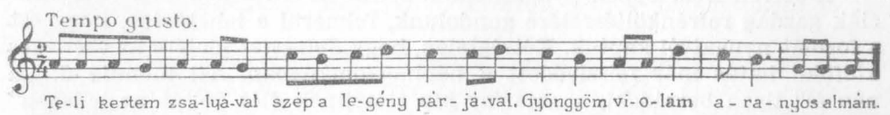

Mohi, Bars vm. 1912. K. Z.

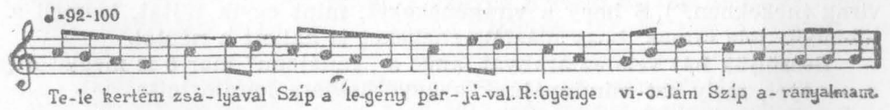

Karád, Somogy vm. 1934. Dávid Gy.

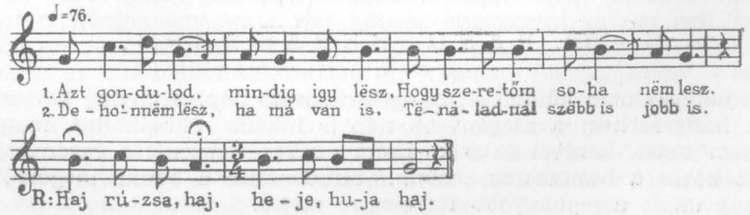

Zsére, Nyitra vm. 1906. K. Z.

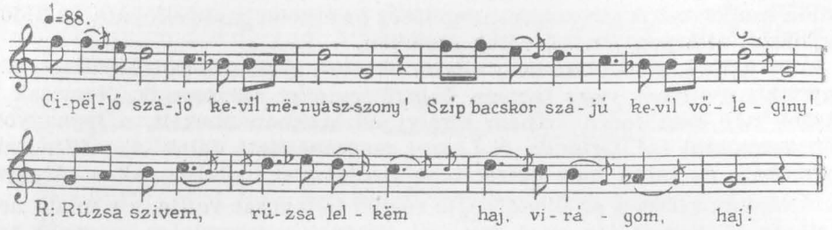

A következővel az új házasokat ébresztik a lakodalom másodnapján Zoborvidéken. Nemcsak ott ismerik, már *Mátray Gábor* gyűjteményében (1852—58) megtaláljuk egy változatát. (71. sz.)

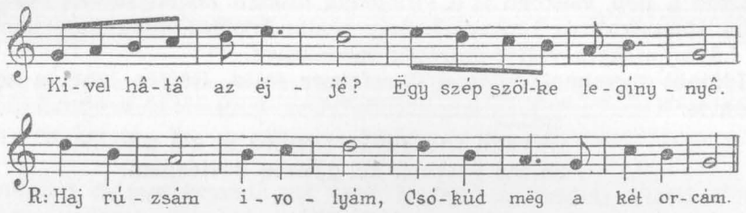

Hosszabb refrén példája a Krizából ismert:

Szerelmes virág, szerelmes virág,
Nincsen annál szebb kincs,
Kinek szíve bánatban nincsen, nincsen, nincs.[129]

A refrén nem éppen gyakori nálunk. Ha az európai középkor, a franciák gazdag refrénköltészetére gondolunk, felmerül a lehetősége, hogy ezt a formát nyugatról kaptuk. Kétségtelen, hogy *Sylvester* idejére az esetleges külföldi hatás már felszívódott a néphagyományban. Azt mondja ő: „a nép él" ilyen beszéddel, a „mag'ar níp elméjinek éles voltát az lelisben" csudálja ő, nem az urakét vagy poétákét. A tudós prédikátor megkülönböztette volna, ha irodalmi eredetű versekről beszél.[130] („Kivaltkippen az virag inekekben.") S hogy a virágénekeket, mint egyik fajtát, kiemeli a többiből: jele annak, hogy másféle énekeket is hallott a néptől.

Becsüljük hát vele az aranyat, amit a „ganéjban" már ő is meglátott, s a népet, mely azt mindnyájunk gyönyörűségére fenntartotta.

VIII. HANGSZERES ZENE

A magyar nem különösen hangszerkedvelő nép. Aránylag kevesen értenek hangszerhez: a szegényebb nép is inkább muzsikáltat magának, mintsem maga kezével játszik. Ezért énekes népzenénk gazdagságához képest kevés a hangszeres zenénk. Mindazáltal a benne megőrzött ősi nyomok miatt a legnagyobb figyelemre méltó.

A nép kezén találunk magakészítette hangszereket (doromb, kanásztülök, pásztorkürt, furulya, duda, citera v. tambura, ritkábban: cimbalom, tekerő) és gyári hangszereket. (Hegedű, klarinét, cimbalom, szárnykürt, harmonika, szájharmonika.)

A szellemi néprajz azt vizsgálja, hogy hangszerein mit játszik a nép. Magakészítette hangszeren is játszhat műzenét, viszont gyári hangszereken is hallhatunk népzenét. A hangszerek és készítésük leírása a tárgyi néprajz feladata.[131] A népzenekutatás vizsgálja hangterjedelmüket, kezelésük módját, amennyire a rajtuk előadott darabok megértéséhez szükséges.

Cigányok. Vitatott kérdés: népzenének számít-e a cigányok zenélése. A cigányzenész néprajzi értéke annyi, amennyit a városi dal- és tánczenén felül tud. Mikor a nép dalait játssza, tárgyunkhoz tartozik. Ezenkívül különösen Erdélyben sok, egyelőre ismeretlen eredetű tánczenét hallani cigányoktól. A nép ugyan táncol rá, de sem dalolni, sem zenélni nem szokta. Ennek tehát a cigány az egyetlen forrása.

A népnek énekhez és hangszeres zenéhez való viszonyában különbség van. Már az énekhagyománynak sem egyformán részese mindenki. Aktív és passzív típus élesen elválik. Van önálló, vezető énekes: sokat és jól tud. Van, aki együtt énekel, ha más elkezdi, de egymaga bizonytalan. Van egynótájú ember. A passzív típus nem dalol, csak hallgató. Ismeri, magáévá tette annyira, hogy a hibát is észreveszi. De tőle soha nem hallani egy hangot sem. (Talán csak mikor részeg.)

Hangszeres zenére nézve: hallgató az egész nép. Ott az előadás egyesek, kevesek dolga. Akár cigány, akár népbeli a zenész: egyedül vagy kevesedmagával áll szemben a hallgató tömeggel. Nem teljesen passzív a tömeg: erre a zenére járja a táncot és nagyon is megérzi, ha nem kedvére való módon játsszák. Ellenőrző, válogató, meg tudja különböztetni a jobbat. 1910-ben mondta egy fiatal falusi cigány Erdélyben: legnehezebb az öreg székelynek muzsikálni. Ahogyan ő kívánja, fiatal cigány nem is igen tudja már.

Itt a nép tehát már rég kilépett a népi kultúra ősformájából, a zenei önellátás állapotából. Rögtönözve eltáncol a fiatalság énekszó mellett is. De bármily szerény bál: hangszer, fogadott muzsikálás nélkül nem eshet meg. Amit a nép maga termel, azért nem fizet. („Pénzen vett kenyér." Szégyen „pénzzê gagyát venni.") Mélyen gyökerező, régi felfogás, hogy a tánc, lakodalom zenei szolgáltatásáért fizetség jár. Itt már a fizetett specialista, a hivatásos szakember foglalta el a „háziipar" helyét.

Hogy a fizetségből megélt-e a zenész: az más kérdés. Úgy látszik primitív viszonyok közt soha. Még 1912-ben tanúja voltam, mikor egy jómódú székely gazda felfogadta fia lakodalmára a cigányt, a tízezernyi lakósú Kászonfeltíz egyetlen zenészét. Étel-italért, „kendők"-ért és öt forintért huszonnégy óráig volt köteles muzsikálni az egy szál hegedűs. Ebből persze meg nem élhetett. Főfoglalkozása a kovácsmesterség volt, akkor is az üllő mellől szólították el.[132] Ekkora igénytelenség — mindkét részről — talán meglepő, mert a köztudat a legkisebb faluba is többtagú cigánybandát képzel. Tudomásul kell vennünk, hogy még az 1880-as években igen sok helyen módos lakodalomban is beérték a dudával. (Garamvölgy, Félegyháza.) A zenészcigányok akkor még inkább a városok, mezővárosok körül húzódtak meg. A nép növekvő úrhatnámsága vitte őket

idővel olyan kis falukba is, ahol azelőtt sohasem jártak. A cigányok terjeszkedésével a nép muzsikáló kedvtelése még szűkebb térre szorulhatott.

A magános hegedűshöz nagyobb igényű vidéken egy, ritkán két kontrás szegődött.[133]

Cimbalom, klarinét, kis v. nagybőgő csak későn váltak kisebb helyen is nélkülözhetetlenné. *Wesselényi Miklós* még beérte 4 szál cigánnyal.[134]

Ahol a cigánybandák mintájára népi zenekarok („magyar banda") alakultak, ugyanazokat a hangszereket használták. Egyébként azonban már hangszereiben is élesen elválik a népi zenélés a cigányokétól.

A cigány sohasem használ: citerát, furulyát, dudát, harmonikát, dorombot, tekerőt. A pásztorkürt és kanásztülök inkább foglalkozási eszköz, mint zenei hangszer, bár zeneileg éppen nem érdektelen, amit belőle ittott ki tudnak hozni.[135]

Közös a hegedű, cimbalom, klarinét. Ez a szárnykürttel együtt az újabban (még a levente zenekarok előtt) magyar falvakban is terjedő rézfúvó-zenekarok révén került a nép kezébe s mint dallamhangszert néha zenekaron kívül is használják.

Citera. Legelterjedtebb népi hangszer a citera. Kétféle van: diatonikus és kromatikus. Ez a kettőség már a képen felismerhető. A diatonikus citera fogólapján („kótafa") a harántrovátkák („kóták") végig futnak mind a 2 × 2 vagy 2 × 3 „kótahúr" alatt. Így nevezik a dallamjátszásra szolgáló balszélső, kissé kiemelkedő fogólap fölé feszített húrokat. Ennek következtében mind a 4 (vagy 6—7) dallamhúr ugyanazt a hangsort adja, rendesen d_1—h_2-ig, nagyobbaknál még feljebb terjedő mixolyd skálát. A skála leolvasható a képről is (II. és III. t.), a rovátkák egymásközti távolsága megmutatja az egész és félhangok helyét.

A kromatikusnak két kótahúr-párja alatt más-más rovátkák láthatók. A szélső húrpár alatt mixolyd skála, rendesen d_1—g_3-ig, ritkábban teljes 3 oktáva d_1-ig. A belső húrpár a hiányzó kromatikus hangokat adja: $disz_1$ (néha hiányzik: II. t. alsó kép), f_1-$gisz_1$-b_1-$cisz_2$ stb.

A kromatikus citerán ügyes játékos már nemcsak dalokat, hanem bármit el tud játszani (csárdásokat, Rákóczi-indulót), amit a hangszer technikája megenged. (Nagyobb ugrások gyors mozgásban nehezek.) Érdekes a kísérő, ú. n. „vendéghúrok" hangolása. Diatonikus citerán rendesen minden kísérőhúr d_1-re van hangolva, egy vastagabb *d*-re. Kromatikus citerán többféle, bonyolultabb hangolást találunk. Itt a hangolás összefügg a hangszer formájával. Négyszögletes, vagy oldalt hajlított hangszerek mellett gyakori az Alföldön a „kölyök-fejes", vagy „kis-fejes" hangszer. A közepe a csigával vagy lófejjel végződő „nagy fej". Jobboldalt fokozatosan rövidülő 1—3 „kis-fej" tapad hozzá, a „nagyfej"-hez hasonló végződéssel. E kisfejek mindegyike 1—2—3 húrt tart, amelyek egyre magasabbra vannak hangolva. Íme egy 3 „kisfejes" (Túrkevéről való) hangszer hangolása: a „nagyfej" első húrja *g*, neve „kisbőgő". A többi *d*, egy *D* (vastagabb, befont húr) ez a „nagybőgő". A kisfejek: 1. g_1. 2. d_2. 3. g_2. A kisfejek használatáról nincs elég megfigyelésünk. Úgy látszik az ügyes játékos meg-megérinti, mikor beleillenek az akkordba. Gyengébb játékos nem is használja. Jó citerás hangja betölti a szobát. Még citerabálokat is tartanak mellette.

A citerák (és némely furulyák) mixolyd alaphangsora kétségkívül összefügg e hangsor nagy szerepével újabb dalainkban. Máshangnemű dalok elhelyezése a hangsorban érdekesen világítja meg a nép csírázó harmoniaérzékét.[136] Sajnos, kevés az ilyen adatunk. Általában a nép hangszerjátszó készségét és szokásait még igen kevéssé figyeltük meg. Azt sem vizsgálta senki, hogy a nép magakészítette citerájának szerkezete és hangolása hogyan viszonylik az osztrák tartományokban annyira kedvelt gyári citerákéhoz.

Furulya. Furulyát kétféle rendszerűt használ a nép. A hosszú, kb. 93 cm-es furulyán 5 lyuk van, közel a végéhez, úgyhogy csak erősen felemelt fejjel játszható. (II. tábla: Furulya 4 darabban. Készítése: IV. t. Játszása: V—VII. t.) Alaphangja *f* vagy *e*. Hangsora:[137]

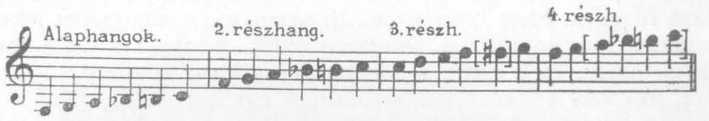

Harmadik hangja néha alacsony, szinte kisterc.

Az alaphangsort nem használják, valószínűleg a c—f hézag miatt. A bekerített hangok kifújhatók, de használatban nem hallottuk. Ritkuló hangszer, már csak Dunántúl fordul elő. Igazi gyakorlott mesterét nem sikerült találnunk. A Néprajzi Múzeumban néhány igen szépen díszített példánya van.

A közönséges *6* lyukú furulyát többféle nagyságban találjuk. Hossza 60 és 30 cm közt, alaphangja c_1—d_2 közt váltakozik. A kisebbeket néhol pikulának nevzik. A rendes jávor- vagy bodzafafurulyán kívül láttunk kisebbeket vörösréz-csőből, sőt bürökszárból. Az alaphangsort itt sem igen használják, úgyhogy a használt hangterjedelem 1—$1^1/_2$ oktáva. Ritkán harántsíp alakú: felső vége zárt, a levegőt oldalnyíláson fújják be.

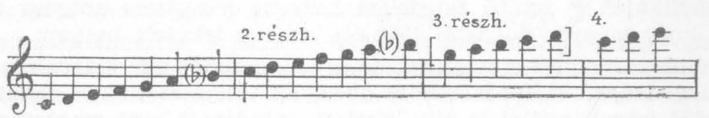

A hangsor többé-kevésbbé dúr vagy mixolyd. De egyes lyukak félig való lefödésével molldallamot is tudnak rajta játszani.

Az alábbi példa egy hontmegyei furulyás próbafutamait mutatja. Látjuk belőle, hogy alaphangja g_1, mixolyd skáláját két oktáván át használja. Majd eljátszik egy dallamot (a 9. lapon szöveggel közölve), melyben *b, esz* is előfordul. (u. az dudán 62. l., hegedűn 63. l.)

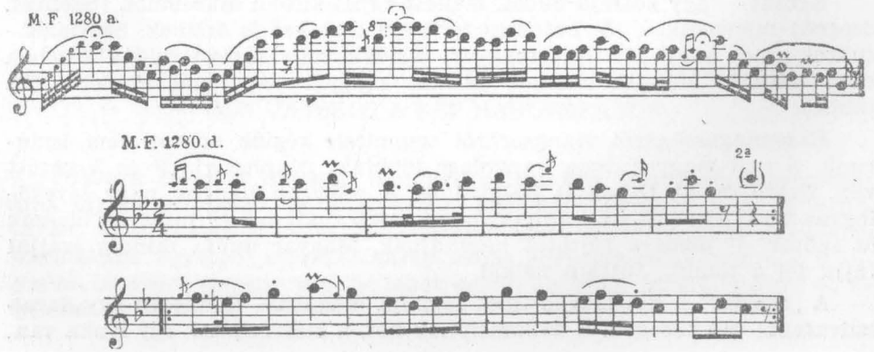

Az oktávterjedelmű dallamokat rendesen nem a hangszer alaphangján kezdik, hanem mint a fenti példában, az alaphang kvartján. Molldallamot erdélyi furulyások gyakran a 2. hangon kezdenek, kétségkívül azért, mert az ötfokú dallamokban VII-nél mélyebb hangra nincs szükségük. Egyébként az énekben megszokott, oktávval elugró folytatás (l. 28. lap) furulyán is előfordul, ha ritkábban is.

Sajátságos szokása a furulyásoknak, különösen Erdélyben, hogy játékközben belemorognak, beledünnyögnek a furulyába valami mély hangot. Mivel ez a felső hangok tisztaságát zavarja, fonográfba vételkor igyekeztünk őket rávenni, hogy hagyják el. Nehezen vagy sehogysem sikerült elérni, annyira megszokták. A beledünnyögött hanggal a duda basszusát akarják utánozni. Ez a hang a furulya hangjaival kombinációs-hangokat hoz létre, úgyhogy gyakran tisztán hallani egy harmadik szólamot.

Ügyes furulyás még ma sem ritkaság, bár a régieknek sem díszítő művészetét, sem dallamtudását nem érik el.

Duda. A dudás sem élt hangszeréből. Rendesen a pásztornépből került ki, ezért volt legtöbb Dunántúl, Csallóközben, Felső-Magyarországon. 1911-ben egy ipolysági tülök- és dudaversenyben (I. tábla) még hat dudás jelent meg a környékről. Más vidéken, ha éltek is még dudások, kiszáradva, némán hevert hangszerük. Legfeljebb gyermekbálon fújták meg, ahol volt ilyen. A felnőttek lenézték, restellették volna dudaszóra táncolni. Legújabban egyre-másra hallani a duda feltámadásáról. 1934-ben a Néprajzi Társaság egyik ülésén, *Madarassy L.* előadásával kapcsolatban[138] egy dudás is megszólaltatta hangserét. *Madarassy* megállapítása szerint a palóc vidéken a háború utáni elszegényedés hozta újra divatba a dudát.

Erdélyben a pásztorkodással együtt románokra maradt a „magyarok első muzsikája".[139] Apaffi fejedelem kedvenc hangszere annyira divatját múlta, hogy magyar dudásról 1900 óta nem is lehetett hallani.

A dudás mindig egymaga játszott. („Két dudás egy csárdában.") Ritkán, kivételképen előfordult, hogy furulyán velejátszották a dallamot. De két dudát összehangolni is alig lehetett, mindegyik más magasságú.

A duda népi formája ma sem más, mint amilyennek egy 1816-beli rajzon látjuk (IX. t.) Ez a rajz azt tanúsítja, hogy még verbung is volt cigány nélkül. Annál inkább meglehetett nélküle a nép, mert a duda országos elterjedését régebbi időkre számos adat és „dudanóta" bizonyítja. A képen ördög ül a bordósíp végén. Ilyet ma már nem látni. De *Arany János* „Ünneprontók" c. balladája régi népmondát dolgoz fel.

Kecske-, vagy kosfejű dudák mellett egyes alföldi múzeumok (Szentes, Szeged) menyecske-, sőt bajuszos férfifejű dudákat is őriznek. Származásukról nincs adat. Mi ilyet magyar, szlovák vagy román dudás kezében nem láttunk. Még tisztázandó kérdés: magyar vagy más eredetű. (X. tábla.)

Hangmagasságáról, hangsoráról semmiféle régibb adatot nem ismerünk. A mai magyar duda hangolása többféle. Alaphangja F és B között van. Szerb dudát D-ben is hallottunk. A mélyebb hangok nagy levegőfogyasztása lehet az oka annak, hogy szerb dudások — mint az olaszok és skótok — jobbára fújtatót használnak. Magyar dudás mindig szájjal fújja fel a tömlőt, fújtató nélkül.

A „sípszár" a két magas sípot foglalja magában. Rendesen egy darab szilvafából van faragva. A dallamsípnak hét, a kísérősípnak egy lyuka van.

Mindkettőnek nádból vágott, egynyelvű fúvókáját a kecskefej rejti. Elhelyezésük nem egyforma. Többnyire, Felső-Magyarországon mindig, a hétlyukú esik a dudás balkeze felé. Ritkábban (l. a somogyi (horvát?) dudát a III. táblán) az egylyukú. Ebből is látható, hogy a VIII. tábla magyar dudást ábrázol.

A dudás a bal hüvelykujja alá eső, belső lyukat nevezi „első"-nek. A vele szemközti, kis emelkedésbe fúrt, a többinél jóval szűkebb nyílást nevezi „váltó"-nak. (Palócosan: „vâttó".) Ezen van a mutatóujja. „Második luk" amire a középujja esik. Harmadikon a gyűrűsujja. A következő lyuk neve „kontra": itt kezdődik a másik kéz szerepe. Az utolsó lyuk, a kisujjal kezelt „váltó" a kísérő síp egyetlen hangváltó nyílása.

Így mondta el Szabó Péter, 70 éves szuhai, karancssági születésű juhász, 1922-ben. *Madarassy László* újabb kutatásai szerint a „primcsövön" a legfelső, a kis lyuk neve *bolhaluk:* „ez alattomos hangot ad", ezen szoktak cifrázni; *fölkiáltóluk:* „ez magos hangot ad"; *másodikluk:* „ez a ‚közhangot' adja", *váltóluk, kontraegyenlítő, hangjátszó.* A belső lyuk: *sikajtóluk,* ez „sikító hangot ad". A *kontracső* lyuka: *kontraluk.* Jellemző nevek; a „sikító" hang: a legmagasabb: az oktáva. A „közhang": a kvint, a kontracső alaphangjának oktávája. Efféle nevek is tanúskodnak a népnek eddig alig kutatott zenei fogalomalkotásáról. A basszus síp rendesen négy darabból van összeállítva, egyetlen hangot ad, neve „bordó" vagy „gordó".

A dallamsíp hangsora rendesen mixolyd. A „bolhaluk" megnyitásával a nála mélyebb hangokat egy félhanggal fel lehet emelni. Ritkán használják, inkább csak a molltercre, egy-egy rövid trillára. Járatlanabb játékosok állandóan viasszal eldugaszolva tartják. Ilyenkor hiányos a hangsor: g_1, a_1, h_1, c_2, d_2, e_2, g_2. Hibásan fúrt síp is akad: az oktáv helyett a nagy szeptima szólal meg. Néha a szekszt hiányzik: g_1, a_1, h_1, c_2, d_2, f_2, *(fisz)*, g_2.

Madarassy kimerítő — palóc — tárgyi leírása után szükség volna még a duda és a többi népi hangszer — beható akusztikai és hangszertani vizsgálatára, valamint a velünk szomszédos népek hangszereinek összehasonlító ismertetésére.[140]

A *tekerő,* akár a duda, valaha nemzetközi hangszer volt. Nálunk már csak Szentesen van nyoma. Az utolsó 1907 táján készült, mestere *Szenyéri János* azóta elhalt.[141] Leírta s rajta játszott darabokat közölt *Bartók Béla*[142] (X. és XI. tábla.) A Rádió és a Néprajzi Múzeum gramofonfelvételeihez is sikerült még tekerőst kapni 1939-ben. (52.—56. sz. lemez. Dudafelvételek az 5., 7.—9. lemezen, furulya a 12., 13., 26., 51., 59. lemezen.)

MIT JÁTSZIK A NÉP HANGSZEREIN?

Jobbára szöveges dalokat, hangszeres formába öltöztetve. Idesorolhatunk olyan darabokat is, melyeknek szöveges formáját nem ismerjük ugyan, de szerkezetük, stílusuk megengedi azt a feltevést, hogy ilyenekből származtak. Egyetlen szöveges darab akadt, melynek előadásában a furulyának lényeges szerepe van. El lehet ugyan énekelni furulya nélkül is, de így nem az igazi.

„Egy mónárhoz éjszakának idején beállít három duhaj s azt mondja:

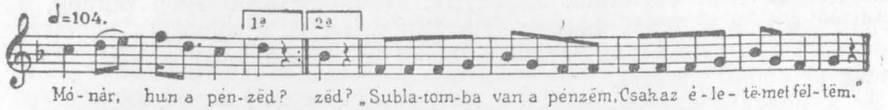

Akkor kérte, engedjék éggyet furuglálni. Mikor mëgengedték, így hivta a kutyáit:" (A zárójeles részt csak furulya hiányában éneklik, cifrázat nélkül.)

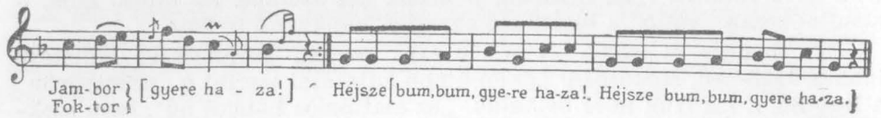

„Mëghallották a kutyák, futottak haza. Mikor már az udvaron voltak, csak ezt fújta:

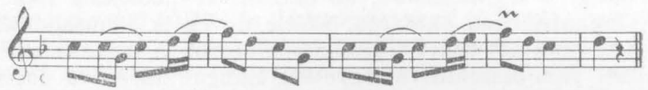

Akkor befutottak a kutyák, széjjel tépték a három duhajt."

Eddig csak Dunántúlról ismerjük, 3—4 változatban. Két változata Népr. Gr. felv. 24. és 29. lemez. Műfaja emlékeztet a román furulyások, hegedűsök számtalan változatban ismert (már *Balassa* egyik nótajelzésében említett) kecskedalára: a pásztor búsul, mert elvesztette kecskéit, majd megörül, mert meglátta őket; de csak kősziklák voltak, újra búsul, míg végre igazán megtalálja őket s víg táncnótával fejezi ki örömét.

Érdekes összevetni a dallam második felének énekelt formáját, a hangszeressel. A dallam módosult, mert nincs a furulyán VII. Helyette hol 1-et, hol 4-et használ. Tipikus eljárása ez a népi muzsikusnak, ha a dallam meghaladja hangszere terjedelmét. Többnyire igen ügyesen őrzik meg a dallam lényegét.

Az alábbi példa nem más, mint a 9. lapon közölt szöveges dallam, egy hontmegyei dudás előadásában. (Gyüjt. *Bartók*, 1911.) A dallam a_2-ja elsikkadt, mert a dudán oktáván túlmenni nem lehet.

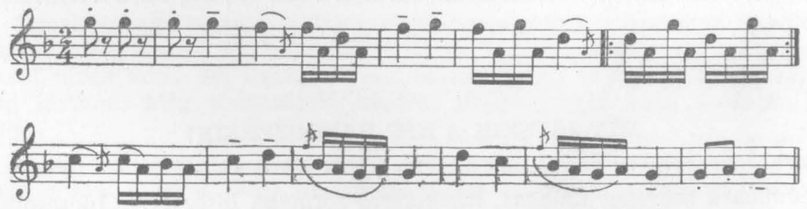

Minthogy leginkább tánchoz kell a hangszer, elsősorban táncra alkalmas dallamokat hallunk rajta. De játszanak lassú, „keserves" nótát is, különösen furulyán. Íme a 22. lapon szöveggel közölt dallam furulyás alakja. (*Bartók* gy. Nyárád-Köszvényes, Maros-Torda vm. 1914.)

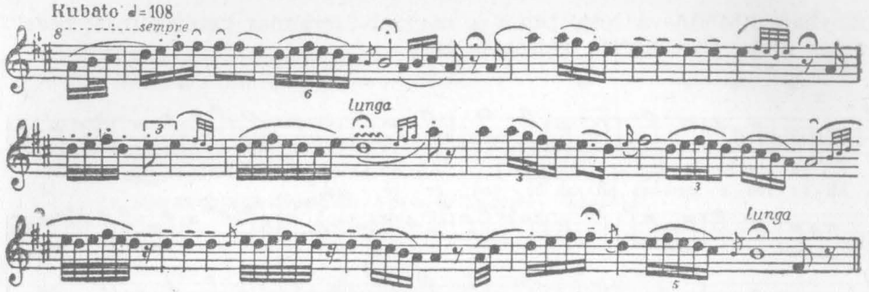

Nem könnyű a furulya futamai közül kihámozni az egyszerűbb, énekelt dallamot. De csak ilyen párhuzamok tanulmánya adja kezünkbe a népi hangszerstílus kulcsát. Néha még táncdallamok is eléggé elrejtőznek a hangszeres figurák közé, ha nem is annyira, mint a lassú keservesek.

Erdélyi táncdallamokon alapuló „Marosszéki táncok" című művemről román részről az a vélemény hangzott el, hogy azok román táncok. Bizonyíték nem volt más, minthogy egyik dallam fele a *Chován Kálmán*-féle „Román-táncok"-ban megtalálható. Az elnevezés nem mindig döntő. A cigányok kezén sok minden összekeveredhetett. Hisz néhol, mint Bukovinában, 4—5 különböző népnek muzsikálnak. Az alábbi hegedűdarabot, mely nem egyéb, mint a 9. lapon közölt, ismert magyar dal variációja, előadója, bukovinai magyar földműves-zenész „Árgyeláná"-nak (azaz: „erdélyi"-nek) nevezte. Holott az ilyen néven ismeretes nagyszámú román táncdarab egészen más szerkezetű. Ritmusban hasonló táncdarabot könnyen kölcsönvesz egyik nép a másiktól. Van olyan zenedarab, hogy magyarok magyar, románok román táncot járnak rá.[142a]

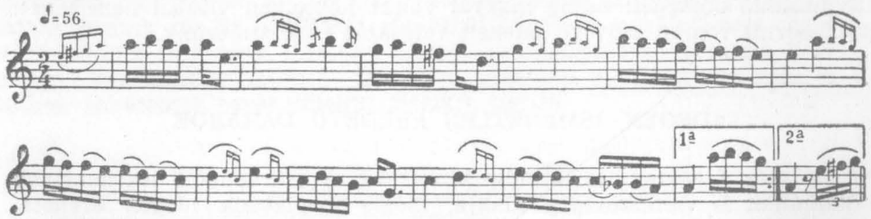

Fontosabb, hogy milyen nyelven van a dallamnak szöveges alakja. A kérdéses dallamot már párhuzamba állítottam egy szöveges magyar dallammal, aminőt a románok nem énekelnek.[143] De még tovább mehetünk. Ugyanaz a dallam, ha jól megnézzük, nem egyéb, mint egy a XVII. századbeli *Vietorisz*-kódexben hangjegyestül ránkmaradt virágének mai változata.[144] Szövege az egykorú Vásárhelyi Daloskönyvben, a *Mátray*-kódexben, továbbá a „Komáromi énekeskönyv"-ben van meg.[145] A dilettánsktől eredő feljegyzés ritmushibáin nem kell fennakadnunk.

Harmadikul egy mai, szöveges változatot írunk alája, Csíksomlyóról. (*Domokos P. Pál* gyűjtése.) Hogy a mai változatok a *-tól fogva egy hanggal, majd egy ötöddel mélyebben járnak, nem ritka jelenség a változatképződés terén. A műzenei eredetű dallam AABA formája a néphagyo-

mányban A^5A^5BA-vá lett, talán a magyar-cseremisz kvintváltószerkezet hatása alatt. Van AA^5BA változata is.[146]

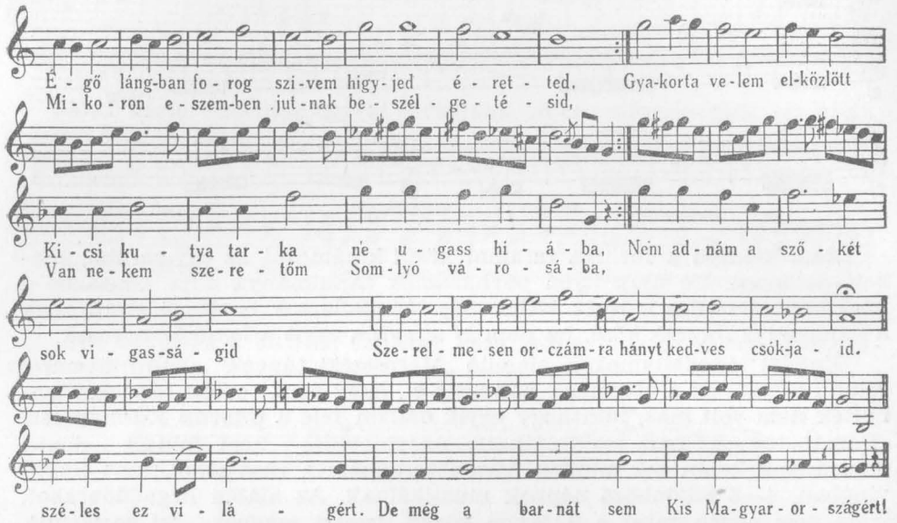

Mennél elágazóbb családfája van valamely dallamnak a magyar hagyományban, annál szorosabban tartozik ide.

A cigányok játszhatták ezt a dallamot román táncnak is. (Bár ezúttal valószínűleg csak a tájékozatlan *Chován* félreértéséről lehet szó.) Míg a román néphagyományban nem mutatható ki énekelt alakja a magyarhoz hasonló bőséggel: addig magyar voltát komolyan vitatni nem lehet. Ezidőszerint román szövegű énekelt formáját nem ismerünk.

IDEGEN, ISMERETLEN EREDETŰ DARABOK

De még a szöveg sem mindig bizonyság. A csűrdöngölő legismertebb dallamának is van szöveges alakja, mégis meglátszik idegen eredete. A Denkmäler der Tonkunst in Österreich[147] közöl egy „Gavotta styriaca" című darabot. *J. H. Schmelzer* (1623—1680) egy balettjéből (kótapéldánk (1) dallama). Lehet, hogy valódi stájer népdalon alapul, erre vall a leugró szekszt jellemző Jódlerszerű motívuma. (Ugyanezt látjuk a „zabvető paraszt" nótájában. Pt. 470. sz.) A nemzetközi tánczene rendes útján, a főúri rend közvetítésével vagy *Balásy Dénes* feltevése szerint,[148] a német katonaság révén kerülhetett hozzánk Bécsből. A néptől sohasem hallottuk. A nép táncol ugyan a legalul (4) közölt hangszeres csűrdöngölő-dallamra, de dalolni nem szokott rá, csak táncszókat kurjant közbe, dallam nélkül. A (2) példa (Bartalus I. 99.) egyedülálló kuriózum, szöveggel ellátott hangszeres zene. Igen ritkának látszik, ha egyáltalán hiteles adat, hogy mint a (3) alatti példában, a táncszót dallamra mondják.[149]

Az egész dallam hangszeres jellegű, ütempárokat ismétlő szerkezete a primitív tánczenére utal.

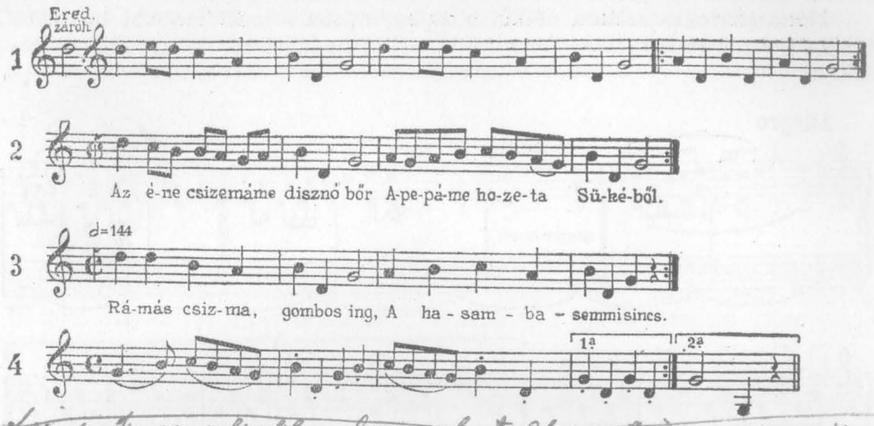

ges dal, ha szerkezete valamennyire rokon a dalokéval.

Más, stílusra, szerkezetre elütő, egyelőre ismeretlen eredetű darabokban vagy — a csűrdöngölő módjára — hozzánk származott nyugati tánczenét kereshetünk (és fogunk idővel találni), vagy a középkori vándormuzsikus-hagyomány maradványait nyomozhatjuk bennük.

Néhány besszarábiai török (gagauz) eredetű dallam arra figyelmeztet, hogy szorosabb kapcsolatok felderítésére ezirányban is számíthatunk.[150]

Primitív maradványok. Nem lesz meglepő, ha egyszer, adatok birtokában, sikerül majd bebizonyítani, hogy tánczenénkben középkori elemek is élnek. Hisz van okunk hinni, hogy még annál is régibb kor maradványai azok a primitív, rendszertelenül ismételt ütempárok, amelyeket különösen dudán hallani. A magyar dudások kivétel nélkül szöveges dallamokat szoktak játszani. De néhány variáció után rátérnek egy figurált befejező szakaszra, melynek neve: „aprája". Szövege nincs, legfeljebb rövid táncszókat fognak rá. Ez a sokszor végnélkül ismételt „aprája" nem egyéb, mint primitív tánczene, formája, mint a gyermekdaloké, tartalma kevéshangú. Íme néhány „aprája"-motívum. Legalább 2—3-szor, de néha 8—10-szer ismételnek egyet, mielőtt másikra térnek.

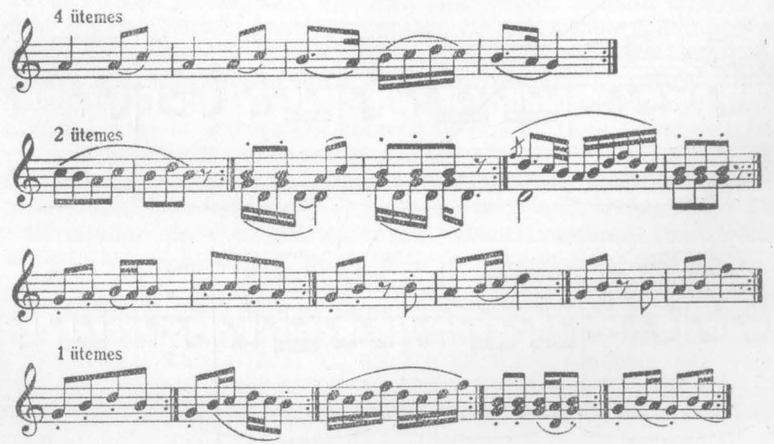

Néha szöveges dallam nélkül öltik egymásba e motívumokat hosszabb ideig is; ismétléskor csaknem mindig — itt nem jelzett — apróbb eltérésekkel.

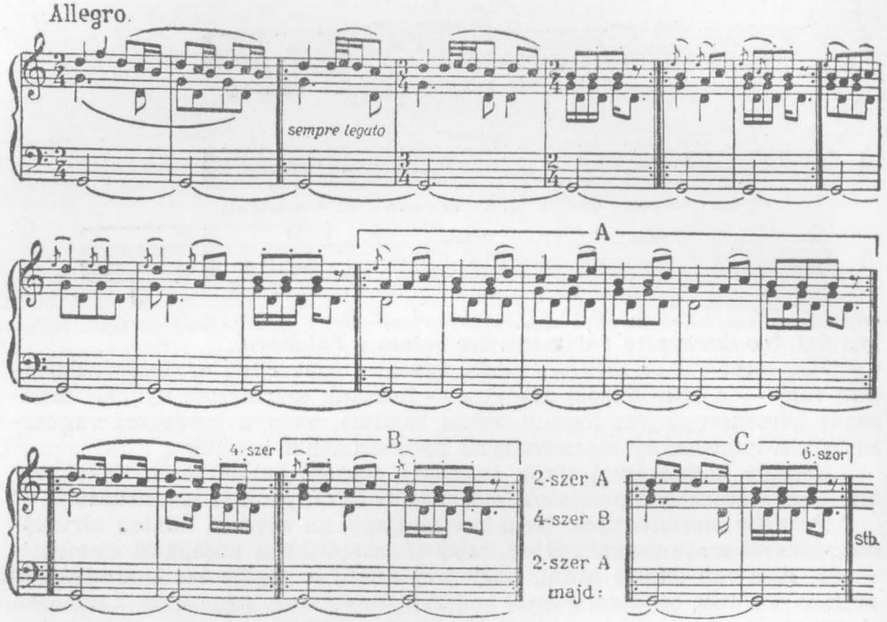

Az ütempárok ismétlése csak egy esetben páratlan számú. Lehet ez véletlen, amint véletlen hiba lehet az elején beékelődött ¾ ütem is.

Újabb műzene dudán. Amellett, hogy ez ősi maradványokat híven megőrizték, a dudások korukkal is igyekeztek lépést tartani. Ennek igazolásául álljon itt *Erkel* „Hunyadi László"-jának egy dallama, amint azt

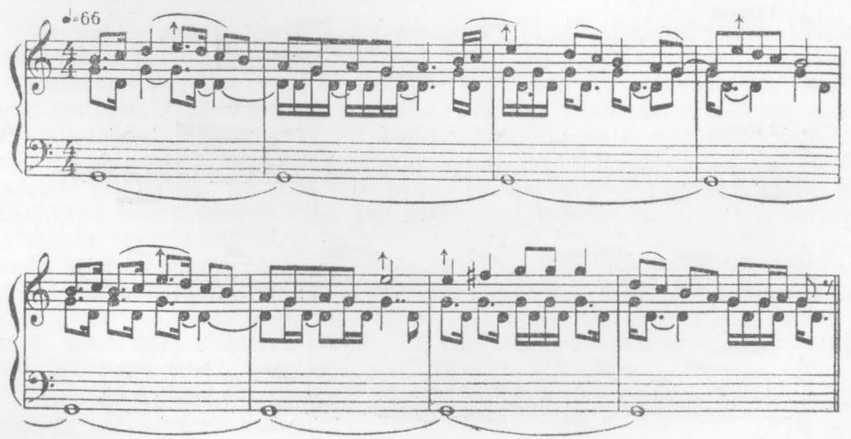

egy zalabai (Hont vm.) dudás fújta 1912-ben. Ő persze semmitsem tudott a darab eredetéről, szerzőjéről. Szerinte ez „németes", „tájcs", vagy „polyka" nevű táncra való. Skálájából hiányzik a szekszt, ezt valamilyen módon kissé mélyített szeptimával igyekszik pótolni.

IX. NÉPHAGYOMÁNY ÉS ZENEKULTÚRA

Igyekeztünk megvilágítani a hagyományos magyar dalkincs rétegeződését stílus, eredet szerint s az egyelőre tovább nem elemezhető ősréteg mellett rámutatni a belőle sarjadt, hozzátapadt újabb rétegekre, beolvasztott idegen elemekre.

Hangsúlyoznunk kell most, hogy az elemeire bontott dalkincs azért egy és oszthatatlan. Mert lényegében: életfunkció. A nép zenei szükségletének ösztönös kielégítése. És láttuk: a nemzet zöme *nép* maradt a legújabb időkig, kiváltképpen zenei tekintetben. De az maradt általában is: elég épségben megtartotta ősi népi kultúráját. Ennek köszönhető, hogy a népi kultúra virága, elválasztható, külön életet is élő terméke, az egyes dal: igen gyakran remekmű. Nemcsak a szegények kincse, de a legmagasabbrendűek igényeit is kielégíti. Nem kezdetlegesség, hanem évezredes fejlődésben kiérlelt, leszűrődött művészet. Tökéletes, mert kiegyensúlyozott egység az a kultúra, amely létrehozta. Amint csak felemás eredményt hozhatott az átmeneti félkultúra, amelyben az újabbkori népies műdal fogant.

Amit *Jókai* az irodalomról mond, hogy „nálunk a Helikon tanult a mezőtől", még inkább áll a zenére, mert még annyi írott hagyománya sem volt, mint az irodalomnak.

Ha nemzeti klasszicizmus annyi, mint egy nemzet lelkét tökéletes formában kifejezni: akkor eddig klasszikus magyar zenét másban, mint a néphagyomány néhány ezer dallamában nem találunk. Ez egyelőre a legtökéletesebb zenei kifejezése a nemzeti léleknek. Nemzeti és nemcsak népi, mert valaha az egész nemzeté volt és ha szerves zenekultúrát akarunk, minél előbb újra azzá kell lennie.

Téves utakon jártak, akik e szilárd alap nélkül akartak magyar zenekultúrát építeni. Nem is ennek hangzatos emlegetésében volt hiány eddig, hanem az alap valóságos megismerésében. A közönség nem ismeri a népdalt, ezért nem lehet tiszta képe esztétikai, nemzeti és emberi értékéről. A néprajzi értékéről itt nem szólunk, az tisztán a tudományra tartozik. De hisszük, hogy a nemzetközi tudomány érdeklődését is fel fogják kelteni azok a problémák, amelyek a magyar népdalanyagban éppen sajátos népközi helyzete és történeti fejlődése következtében felmerülnek.

A közönség nem ismerhette a népzenét, mert nem tárták elébe a maga igazi mivoltában. Selejtes gyűjtemények felismerhetetlenül rossz leírásaikkal árasztották el kezdettől fogva máig és ijesztik el az érdeklődőt, vagy ami még rosszabb: terjesztik az eltorzult alakot. Eredeti környezetében megismerni keveseknek volt alkalma, mert művelt rétegünk a néptől vagy teljesen elszakadt, vagy idegen származásánál fogva nem is volt vele soha kapcsolata. Ehhez járul az, hogy a közönség zenében még nem tud annyira különbséget tenni jó és rossz közt, mint ahogy talán tud a népművészet többi ágában. *A népdalhoz a legrövidebb út a zenei műveltségen át vezet.*

Zenei köztudatunk akkor lesz, mikor az egyötödnyi kisebbség is magáévá teszi a négyötödnyi többség magyar zenei érzését, amire ma még idegenkedve néz. Ha nem áll erre az alapra, gyökértelenül hányódik az egyetemes kultúrában, vagy a nemzetközi félműveltségben.

A néphagyomány nem töltötte be rendeltetését azzal, hogy a nép zeneéletét ellátta. Köze van még az élethez, a mindnyájunk mai életéhez. Megvan benne magja, terve egy nagy nemzeti zenekultúrának. Ennek kifejlesztése, teljessé tétele a művelt réteg dolga. De csak a néppel való lelki egységben lesz rá ereje. Hogy nemzetté lehessünk, előbb újra meg újra néppé kell lennünk.

Világos ebből, hogy ránk nézve a zenei néphagyomány sokkal többet jelent, mint az európai művelt népek közül azoknak, amelyek már századokkal ezelőtt magasrendű műzenét teremtettek. Náluk a népzene felszívódott a műzenébe s ők nagy mestereik műveiben megtalálhatják azt is, amit mi még csak népzenénkben találhatunk meg: a nemzeti hagyomány szerves folytonosságát.

A nép életéből lassan de kérlelhetetlenül irtja a hagyományt maga az élet. Ezzel szembeszállni, egy természetes történeti folyamat elé gátat vetni: hiábavaló törekvés volna. Most a művelt rétegen a sor, hogy felkarolja, megőrizze, hogy élete cselekvő része legyen. Mennyire lehetséges ez: legjobban az angol és orosz példán látjuk. Sok biztató jel mutatkozik ezirányban nálunk is. A népzene iránti érdeklődés nőttön-nő. Énekművészeink java kezdi felismerni, hogy egy sajátságosan magyar művészi énekmód megteremtésére csak hagyományos dalaink népi előadásmódjából lehet elindulni, nem pedig idegen, akár német, akár olasz énekmódok egyszerű átvételéből.

A hagyomány formái változhatnak, de lényege ugyanaz marad, amíg él a nép, amelynek lelkét kifejezi. S eljön az idő, mikor a művelt réteg a néptől átvett hagyományt új, művészi formába öntve újra átadhatja a nemzeti közösségnek, a nemzetté vált népnek.

JEGYZETEK

Az Országos Néprajzi Múzeum fonogrammjait Muz. Fo. jelzéssel idézzük, Pt-vel a példatárra hivatkozunk. A dallamszerkezet jelölésére betűk szolgálnak. A, B, C, D négysoros dallam, melynek nincs két pontosan egyező sora. AA^5BA a legközönségesebben ismert népdalforma: a 2. sor a felső kvinten ismétli az elsőt, a IV. azonos az I.-vel, ABBA a leggyakoribb formánk. A^5A^5AA és A^5B^5AB a magyar-mári kvintszerkezet.

A dallamok közös záróhangra vannak hozva. A IV. sor záróhangja mindig g^1. A többi sor záróhangját rövidítve számok jelzik, különféle kerettel.

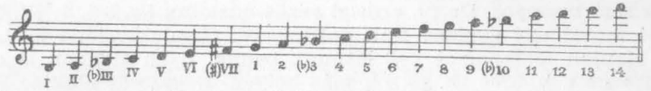

Például ez a jelzés 1 | 73 | 5 olyan dallamot jelent, amelynek I. sora g_1-n, II. sora b-n, III. sora d_2-n végződik. Ha a IV. sort eltérő záróhangja miatt kivételesen jelölni kell: kettős keretbe kerül. A szolmizációs betűk a mindenkori *dó-hoz* igazodnak. Dúr dallamban $g_1 = dó$, moll és ötfokúban b_1.

[1] L. VIII. fejezet.

[2] *Horváth János:* A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. Budapest, 1927.

[3] A Kisfaludy-Társaság Népköltési Gyűjteménye. I—XIV. 1872—1924. Id.: M. N. Gy.

[4] Az „Ó és Új, mint egy ötödfélszáz Énekek" 1814-i példányának dallamait fényképmásolatban közölte a Magyar Zenetudomány c. folyóirat. 1907—11. Az 1813-i példány valamint Tóth István kézirata a M. Tud. Akadémia könyvtáráé.

[5] „Mon intention était... de m'enfoncer seul, à pied, le sac sour le dos, dans les parties les plus désertes de la Hongrie. Il n'en fût point ainsi." Eredeti francia szövege csak 1912-ben jelent meg újra „Pages romantiques" címen, Chantavoine kiadásában. Páris, Alcan. 235. l. Német fordítása: Ges. Schriften II. 225. l. Leipzig. Breitkopf & Härtel.

[6] *Horváth János* i. m. 102. l. Kazinczy Lev. III. 112. l.

[7] Magyar Népdalok | Énekre és Zongorára | vagy egyedül | Zongorára | alkalmazák | Fogarasi és Travnyik | A Kisfaludy-Társaság | megbízásából kiadja *Erdélyi János* | Pesten é. n. 2 füzet. (1847.) Egy másik hasonló című kiadvány 1846-ban jelent meg Bécsben. L. Major E. Ethn. 1939: 316. és 319. l. Egyetlen példánya az ostrom alatt elpusztult. — *Erdélyi* a Magyar Népdalok és Mondák előszavaiban felsorolja, ki mindenkitől kapott hangjegyes kéziratokat. E kéziratok hangjegyei eltűntek, eddig csak kettő került meg. L. Magyar zenei folklore 110 év előtt c. dolgozatom. Magyarságtudomány II. 1943. és különnyomat.

[7]/a Ime néhány adat, hány ötfokú dallamot találunk régebbi gyűjteményekben. Horváth Ádámban és Tóth Istvánéban egy-egyet 366 illetve 318 közül.

Bartalusében 4-et tisztán (egyiket 4 változatban) 18-at még felismerhetően 730 közül. Mátravégben tisztán egyet sem, 4-et felismerhetően 93 közül. Ami kevés volt is, észrevétlenül lappangott. Az ötfokú réteget csak az új gyűjtés tárta föl. L. „Ötfokú hangsor a m. népzenében" c. dolgozatom. Zenei Szemle 1917. Némi pótlással újra a Sepsiszentgyörgyi múzeum Emlékkönyvében. 1929.

[8] *Szekfű Gyula:* A magyarság és a faji kérdés. Történetpolitikai tanulmányok. Budapest, 1924.

[9] Hasonló jelenség az orosz nemesség közt népdalszerű elterjedtségre jutott, szentimentális, olaszízű románcirodalom. A román középosztályról: *Bartók:* A magyar népdal XLIX. l. 1. jegyzet. A művelődni kezdő közép- és felsőosztály úgy látszik mindenütt többé-kevésbbé eltávolodott a népi, nemzeti alapoktól, mert idegenben látta a magasabb kultúra mintáit. A német fejedelmek a XVIII. században a francia irodalmat, olasz operát ápolták, ez utóbbi még a kultúrájukban leginkább autochton angolokat, franciákat is sokáig hatalmában tartotta.

[10] *Horváth János* i. m. 11. l.

[11] L. *Paul Levy:* Geschichte des Begriffes Volkslied. Acta Germanica, VII. 1911.

[12] Behatóbb vizsgálat itt is eredményekre juthat majd. Nem tudjuk megállapítani, újabb magyar daltípusok egyes példái hogyan jutottak a finnbe; irodalmi közvetítés is lehetséges.

Pl. Suomen Kansan sävelmiä. Laulusävelmiä. III. 1929., 1937., 2070. sz. — A Kalevala-dallamok némelyikének egy magyar daltípussal való rokonságára már régebben utaltam. (Nyelvtud. Közl. 1906. 131. l.) V. ö. még Pt. 117—120. E kapcsolat ősisége sem bizonyos. De pl. erdélyi regös-énekünk Sz. Nd. 1. Pt. 462.) közeli rokonságot mutat egy gyakori finn daltípussal. (Laulusävelmiä 3301., 3304., sk. sz). Ezek alapján féldallamot kell látnunk benne. Ilyen alakban is előfordul a finn anyagban: i. h. 3204 sk. és sok más helyen. Négysoros alakja: Ethn. 1947: 296—298. l.

[13] A mári dallamokat a következő forrásokból idézzük: Sammelbände der Internat. Musik-gesellschaft. (SIMG) III. 1902—1903. 430. és 741. sk. lapon *Ilmari Krohn* közöl 15 dallamot. — *Wichmann Györgyné* fonográffelvételeit a M. Nemz. Múzeum Néprajzi osztályában lejegyezte *Bartók Béla.* 24 dallam. (=Muz. Fo.) *V. M. Vasziljev:* Marij Muro. Kazán, 1926. 304 dallam. Második gyűjteménye: Moszkva, 1923. 167 dallam. Harmadik: Moszkva, 1937. 221 dallam. Ez a gyűjtemény nyomtatásban nem jutott el ide. Ismeretét csak *Vargyas Katalin* buzgalmának köszönhetjük, aki moszkvai tartózkodása alatt 1939-ben lemásolta néhány meg nem szerezhető gyűjtemény dallamait. — *I. Sz. Klucsnyikov:* Marla muras tunəktəso sabəs. Moszkva, 1923. 42 dallam. — *R. Lach:* Gesänge russischer Kriegsgefangener I. Bd. 3. Abt. Tscheremissische Gesänge. Wien, 1929. Ak. d. Wissensch. Phil.-hist. Klasse, Sitzungsberichte 204. Bd. 5. Abhdlg. 233 dallam, kb. 70 csak változat. Idézve: *Lach:* Cser. Ugyancsak a bécsi akadémia kiadásában jelentek meg *Lach* egyéb idevágó kiadványai: Mordwinische Gesänge 1933. — Wotjakische, syrjänische und permiakische Gesänge 1926. Vorläufiger Bericht stb. 1918. Legújabban Tschuvaschische Gesänge 1940. Az első fonográffelvételek alapján készült mári gyűjtemény 1951-ben jelent meg: Marij kalük muro. Összefoglaló bibliográfiával.

Csak mellékesen említem meg, hogy az idézett *Lach:* Cser. 216. sz. dallam szövegében is a menyasszonyért jönnek, mint fentebb idézett magyar változatában. *(Bartók:* 243. sz.)

[14] Erről bővebben szól: Sajátságos dallamszerkezet a cseremisz népzenében c. tanulmányom. Balassa-Emlékkönyv (és különlenyomat). Budapest, 1934.

[15] V. ö. még a *Bartók* i. m. 87. l. közölt II. sz.-val. Továbbá u. o. 261. sz. (Pt. 34.) hozzá 87. l. III. sz. A mári dallam fenti kiegészítésére feljogosít teljes alakjának 9 változata *Vasziljev:* II. 89., 123., 157., S. B. I. M. III. 741. l. 4. sz., 743. l. 25. sz. *Lach:* Cser 206., 219., 229. *Bartók* i. m. 87. l. II. Féldallamok: *Vasziljev:* II. 111., 160. Hasonló szerkezetű magyar dallamok: Bartók és Kodály, 20 magyar népdal 1906. 17. sz. Bartalus II. 10.

[16] A következő 3 dallam — *Szabolcsi B.* összeállítása újabban előkerült forrásokból — rávilágít a kvintváltó szerkezet elterjedtségére más népeknél is. Hogy meddig terjed, arról ma adatok hiányában, még semmit sem tudunk bizonyosan.

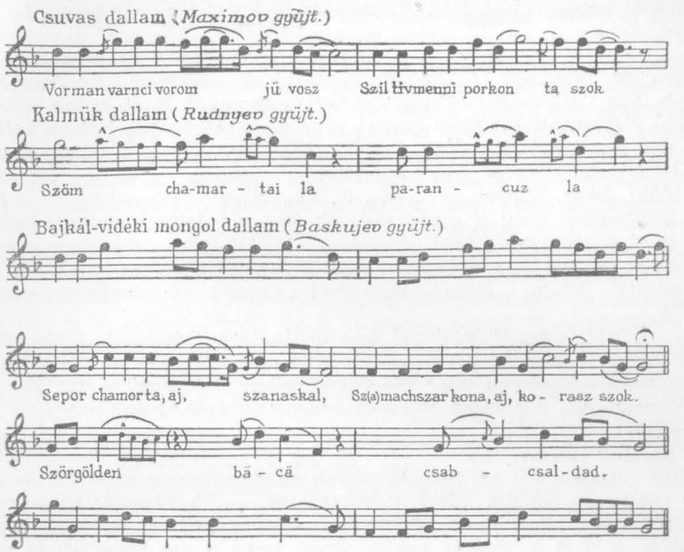

Maximov: Turi dovasszen jurisszem (Pjeszni Verchovych Csuvas), Supaskar 1932. 161. sz. (A dallam első fele eredetiben egy oktávval mélyebb. 4/4 ütemben van osztva két negyed ütemezővel.) *Rudnyev:* Melodii Mongolszkich Pljemen, Szentpétervár, 1909. 58. sz.

(II. dallamsora ered. 3/8 ütemelőzővel.) *Baskujev:* Zbornik burjat-mongolszkich pjeszen, Moszkva, 1935. 31. sz. Baskujev nem közöl eredeti népi szöveget.

[17] Az említetteken kívül l. még: *Bartók:* 302., 201., 261., 21., 40., 67., 71 a) 72., 73., 74 *a).* Nyomok: 6., 8., 15., 18., 20., 22., 24—27., 29—36., 38., 39., 41—45., 48., 49., 51., 53., 54*a) b).*, 56—58., 65., 74 *b) c).*, 167., 259 *d).*

Sz. Nd: 135., 140., 145. *Dúrban:* 139., 144., 147. Nyomok: 8., 9., 17., 25., 49., 77., 82., 100—103., 111., 113., 123., 134., 141., 146. Példatárunkban: 1—40., 45., 63., 123., 300., 202., 231., 234., 247., 252., 259., 262., 266., 277., 298., 323., 345., 377. Továbbá nyomok: 51., 52., 53., 57., 61., 64., 67., 83., 98., 101., 103., 105., 106., 110., 111., 113., 114., 116., 131., 137., 139., 144., 157., 158., 160., 162., 166., 180., 228., 346., 495.

[18] A magyar első két sorát v. ö. a 135. genfi zsoltár elejével. Egy változata *V. M. Vasziljev* I. 304. sz.

[19] Melodij Asztrachanszkich i Orenburgszkich Nogajcev i Kirgiz. Izvesztija Obscsesztva Archeologij, Isztorij i Etnografij, Kazán XVII. 1901. Nr. 1. Erre az adatra Szabolcsi Bence figyelmeztet.

[20] *Fogarasi János:* Művelt magyar nyelvtan 1843. 387. l. „Ti pedig avatott zeneművészek ügyekezzetek a magyar zene szellemét az egyszerű népdalokból ellesni, de nem sok újabb, mesterkélt, minden, csak nem magyar szerzeményekből. Hozzátok szólok, avatottak! mert a himpellérek még csak le sem tudják írni a hallották eredeti szép magyar dalt." Hangjegyfüggelékében példát is ad rá. Hogy panasza még ma is időszerű, arról meggyőz egy pillantás *Popper Dávid* „Ungarische Rhapsodie op. 68" c. művébe, ahol a „Káka tövén költ a ruca" ilyen ritmusban látható:

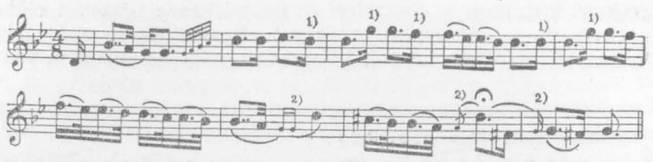

Hangsúlyos főhangok 1) hangsúlytalannak, 2) előkének írva. Hasonló hibák a mű több más dallamában. Pedig *Popper* élete javát Budapesten töltötte.

[21] Zsidó változatait *Idelsohn* ismert gyűjteményeiben sok helyen találjuk. Pl. Gesänge der jemenischen Juden. Leipzig, 1914. 79., 93 stb. Gesänge der babylonischen Juden. Berlin, 1922. 84., 107. l. stb.

[22] Példák: *Lach*, Wotjak. 3., 5—7., 9., 49., 71.

[23] A magyarban még a gyermekdalok hasonló jellegű dallamainak is van bizonyos rend a szótagszámában. Egyetlen recitáló próza nálunk a sirató. Erről alább lesz szó.

[24] *Szabolcsi Bence:* Népvándorláskori elemek a magyar népzenében. Ethn. 1934.

[24]/a *A. O. Väisänen*, Wogulische und Ostjakische Melodien. Helsinki 1930. c. nagyjelentőségű kiadványa lényegesen bővíti ismereteinket az obi ugorok zenéjéről. De „Untersuchungen über die Obugrischen Melodien" u. o. 1939. c. munkájában kimondott, véglegesnek szánt megállapításokra talán mégis kevés az eddigi anyag.

[25] L. *Bartók:* XXXV. lap.

[26] ABBA forma a XV. sz. francia népies dallamaiban is előfordul. — L. *Paris-Gevaert:* Chansons du XV. siècle. 7 db 142-ből. — *Th. Gerold:* Chansons populaires du XV—XVI. siècle. 4 db 50-ből. Ezek nagy részében azonban az *A* refrén, s látszólagos A B B A formát azáltal okoz, hogy a dal kezdetén is megszólal. A dallam folytatólagos menete: A B B A B B A. — Hasonló a középkori „Virelai" formája is. V. ö. *F. Gennrich:* Grundriss einer Formenlehre des mitteralterlichen Liedes. Halle, 1932. 70. s köv. l. Formája: A B B A A csak az utolsó sor ismétlésében különbözik a mienktől. Hogy e nyugateurópai formák voltak-e, lehettek-e valami befolyással a mi formánk kialakulására, arra ma még nem tudunk felelni. Beható formatörténeti vizsgálatokat a nyugateurópai zene szóbanforgó anyagán még senki sem végzett.

[27] L. R. *v. Liliencron:* Das deutsche Volkslied um 1530. 217. l. — *Paris-Gevaert:* Chansons du XV. siècle. 3 db 142 közül. A B C A u. ott 12 db van. — *P. Wagner:* Einführung in die Gregorianischen Melodien III. 473. A B C A-ra 3 példát említ. A A B A-ra csak egyet.

[28] *Gennrich* a 26. jegyzetben idézett műve 233. lapján a gregorián hymnusok A A B A formáját sziriai eredetűnek véli, — *Dom Jeannin:* Mélodies liturgiques syriennes et chaldéennes. Paris, 1925—26. című művére utalva.

[29] *Paris—Gevaert:* Chansons du XV. siècle. 67. sz. Vele rokon egy az 1450 körüli Locheimer Liederbuch 13. l. található AA^5 A^5 A^8 A-féle 5 soros dallam, mely átkerült az egyházi dalkincsbe: XVI. sz. német és cseh énekeskönyvekbe. L. Pisny Ewangelistskych stb. 1576. — 155. lap. (var. 589.) és első sora híján 396. l. — *Zahn:* Die Melodien der deutschen ev. Kirchenlieder: 4068., 1390. sz. A francia chanson egy származékát ismerjük fel egy magyar egyh. énekben. L. *Harmat—Sík:* Szent vagy Uram! 176. sz.

[30] Két változattal közli Bartha Dénes: A XVIII. század magyar dallamai. Budapest, 1935. 121. sz. — E kiadvány 215 dallama közül 21 tartozik az AABA típushoz, az AA^5BA típust a 121. sz. egymaga képviseli.

[31] Beethoven forrása valószínűleg *Fr. Reichardt:* Frohe Lieder für deutsche Männer. Berlin, 1781. L. *Erk—Böhme:* Deutscher Liederhort. I. 80. 281. l. A magyar dallam IV. sora közelebb áll egy XVI. századi német változathoz. U. o. 109. a. — Eltérések: A magyarban eltűnt a súlytalan kezdet, a III. sorban érdekesen eltolódott. A magyar I. sora = német IV. sor. A német II. sor nem megy

fel a_2-ig csak g_2-ig. Ez a nyugati zenében ismeretes „tonális válasz", XV—XVI. századi dallamokban gyakori. Nálunk is megvan. L. pl. *Bartók:* 87., 88., 102., 110., 113., 124., 277., 295/a. Példatárunkban (a két első híjján) 412., 410., 389., 424., 327., 15.)

[32] Hasonló eltolódás következtében van sok A B B A szerkezetű dallamunknak A A B A változata. Hogy A B B A-ból, mire szlovákokhoz került át B B A A is válhat: l. *Bartók:* Népzenénk és a szomszéd népek népzenéje. 13. l. és 16. példa.

[33] L. erről *Bartók:* A m. népdal XLIV. l. A máriknál: a 14. jegyzetben említett tanulmányom. Sok dallamunkban talán úgy vált felismerhetetlenné az eredeti kvintszerkezet, hogy magasan járó első soruk leesett egy oktávval. Ha pl. *Bartók* 26. v. 66. sz. példájának (Pt. 137. és 152.) első sorát egy oktávval feljebb helyezzük: a III. sorban mindjárt mutatkozik az alsó-kvint-felelet némi nyoma.

[34] *Horváth János:* A középkori magyar vers ritmusa. 66. l. Jellemző példája: „Salve Mater misericordiae". Ez a ritmus néhány igen elterjedt egyházi énekünk révén is hathatott a népre: „Angyaloknak nagyságos asszonya", „Felvitetett magas menyországba" stb. Azonban igen kétséges, hogy hallotta-e valaha pontosan, eredeti ritmusban e dallamokat a nép. L. Cantus catholici, 1651. Új kiadása, részben fényképmásolat, a *Vajthó*-féle Irodalmi ritkaságok 35., 38., 39. száma.

[35] *Bartók:* A m. népdal 58. sz. Itt a 14. lapon. Ennek más tekintetben is van valami kapcsolata *Bartók* 105. sz.-al. Pt. 417. Más példák: *Bartók* 84., 86. — Pt. 403. és 404.

[36] *Bartók* 122., 130. dór: 90., 102., 113., 117., 138., 147. Aeol.: 124., 126. — Pt. 425., 450., (varians), 94., (variáns, nem dór), 412., 389., 426., (B. 138. nincs), 453. Aeol.: 424., 415. mixolyd külső alatt is lappanghat ötfokúság, amint a régi ötfokú is mixolyddá vált: *Bartók* 9., 33. c. Pt. 82., 101.

[37] Meg kell azonban állapítani, hogy a középosztály dala *Szini* „nemesi népdalai" óta egyre magyarosabb, s *Dankóig* egyre népiesebb lett. Viszont a nép közt az újabb műzene annál inkább terjedt és hatott, minél közelebb állt a népi formahagyományhoz.

[38] Két magyar népdal: I. Hej! Gazd'uram kérem. II. Csicsáéknál ég a világ. A „kis gróf szerelme" c. népszínműből. Átírta *Pávay G.* Rózsavölgyi és Tsa. 648. sz. Itt *Szunyogh Lorándné* 1900-ban megjelent „Nótáskönyv"-e szerint közöljük, lényeges különbség a két kiadás között nincs. „A kis gróf szerelme" ifj. Ábrányi Kornél népszínműve. A Magyar Színművészeti Lexikon szerint 1877 aug. 10-én adták először a Népszínházban. *Erkel Gyula* zenéjével. Kéziratos zeneanyaga megvan a Népszínház könyvtárában. *Szabolcsi B.* szíves közlése szerint dallamunk nincs benne. Így hát későbbi betét lehet.

[39] L. *Knud Jeppesen:* Der Palestrinastil und die Dissonanz. Leipzig, 1925.

[40] *O. Fleischer:* Ein Kapitel vergleichender Musikwissenschaft. Sammelbände. I. M. G.: I. 1899. — A teljes hangsor példái: *Kiss Áron:* Magyar Gyermekjátékgyűjtemény. 1891. 147., 148. lap. A Magyar Népzene Tára. I. A II.—VII. fejezet.

[41] M. N. T. I. 27. Le is süllyed a *r—d*-ra: v. ö. a 92.-t a 35. és 36.-tal.

[42] M. N. T. I. 58. Még közelebb álló alak: 96.

[43] M. N. T. I. 313. v. ö. 304., 305., 307., 308., 314., 319.

[44] M. N. T. I. 306., 309—312., 315.

[45] M. N. T. I. 237. L. még 158—160.

[46] M. N. T. I. 429. V. ö. 161.

[47] M. N. T. I. 122., 1129. Mert olyan dallamhoz kapcsoljuk, mint 56.

[48] M. N. T. I. 58., 502., 513., 609.

[49] M. N. T. I. 60., 73.

[50] M. N. T. I. 176.

[51] M. N. T. I. 943—948.

[52] M. N. T. I. IX. fejezet, 168.

[53] M. N. T. I. VIII. fejezet.

[54] M. N. T. I. 197., 384.

[55] M. N. T. I. 313.

[56] M. N T. I. 18—20., 36., 82., 94., 97., 107., 135., 141., 144., 337., 668., 948. stb:

[57] M. N. T. I. 70., 215.
[58] M. N. T. I. 956. sk.
[59] M. N. T. I. IX. fejezet függeléke (E).
[60] M. N. T. I. 992.
[61] *Kiss Áron*, 444. l.
[62] Ethnographia, 1901.
[63] *F. M. Böhme:* Kinderlied und Kinderspiel. 1893. c. könyvében lapozva, lépten-nyomon a mi gyermekdalainkra emlékezünk.
[64] *Giulio Fara:* L'amina musicale d'Italia, Róma, 1920. 198. sk. l. különösen a korzikai „vendettára" lázító sirató.
[65] *H. Pernot:* Mélodies populaires grecques de l'ile de Chio. Paris, 1903. 8. l.: „on a la plus grand peine à obtenir des airs funèbres car ils sont toujours accompagnés de larmes et de douleur réelle."
[66] Szövegtöredék már M. N. Gy. II. 346. V. ö. u. o. 496. l. Bővebb leírás: Magyarország képekben. 1867. 61. sk. l. Dallamot Baranyából közöl az Ethnographia 1901: 29. l. Hitelessége éppen bonyolultsága miatt kétes. A zoborvidéki típusra: Zenei Lexikon. II. 67. lap. Alföldi adat: *Kiss L.:* Régi Népdalok Hódmezővásárhelyről. 1927. 46. lap. Emlékezetből, szöveg alátétele pontatlan. Ugyanezt szöveg nélkül közölte: Ethnographia. 1920:87. lap. Nagyszalontáról: M. N. Gy. XIV. 298—301. lap. Mintegy 40 feljegyzés még kiadatlan. A Rádió gramofonfelvételei közül sirató található a 25., 43., 71. sz. lemezen. Néhány szöveget közölt *Kiss Géza:* Ormánység. Bp. 1937. 121. sk. l.
[67] *Lukianos* görög író az egyetlen, aki különben gúnyolódó leírásában egy apa fiát-sirató szavait megőrizte. De luctu. 13.
[68] A rómaiaknál voltak (praefica), de eredetileg ott is családtag siratott. Néha nehéz a tényeket megállapítani. Az erdélyi szászok egyik kutatója állítja, másik tagadja fizetett siratóasszonyok létét. *Böckel:* Psychologie der Volksdichtung. Leipzig, 1906. Kiss G. a 66. jegyzetben i. h.
[68]/*a*. Ezen a nehézségen ma már átsegít a magnetofon.
[69] Hasonló tapasztalatokról más gyűjtők is értesítenek. *Böckel:* i. m. 2. l. id. *Weigand:* Die Aromunen II. 200.
[70] E kétsoros típusnak osztják hősdalokkal és siratóval való összevetését, l. *Szabolcsi B.*-től Ethnographia 1933. 71. lap. Másképpen: Ethn. 1937. 343. l. és *Vargyas* L., Acta Ethn. 1950. 1. sz.
[71] M. N. Gy. XIV. 292. lap.
[72] Népzenénk és a szomszéd népek népzenéje. Budapest, 1934.
[73] U. o. 9. l.
[74] *Horváth Ádám:* 126. sz. után *Bartalus:* M. Orpheus. 5. l. Dunántúl a nép máig énekli. Németül l. pl. *Böhme:* Deutsches Kinderlied. 567. l. 381. sz. 662. l. 603. sz. 666. l. 610. sz. — *Kramer Imre:* A magyarországi német népdal. Budapest, 1933. 64. l. — M. N. T. I. 1085—87.
[75] *Bartók:* A magyar népdal, 160., 178., 185., 205., 239., 254., 318., talán 206. sz. is. Pt. 470—495.
[76] L. *Bartók:* A magyar népdal. LXIII. l. — Népzenénk stb. 19. l.
[77] Legalább is míg *St. Ludkevec:* Etnograficsnej Zbirnek. XXI. 1906. 1040. száma nem marad szórványos kivétel.
[78] *Bartók:* 302. alatti változata még ettől is mentes. Pt. 38.
[79] *Horváth János:* A középkori magyar vers. 50. és 114. l.
[80] Ez a dallam a román kolindák közé is eljutott. L. *Bartók:* Melodien der rumänischen Colinde. Wien 1935. 49. sz. Morva változatai: Sušil 436. l., Bartoš—Janáček 1901. XIX. lap. és 459. sz. L. még Rajeczky B.: Népdaltörténet és gregorián-kutatás. Kodály emlékkönyv. 1943. 308—312. l.
[80]/*a*. Gálszécsi könyve (1536) még nem népénekgyűjtemény.
[81] P. *Aubry:* Trouvères et troubadours. 112. l. — *Savonarola* farsangi dallamokra írt vallásos szöveget, „hogy az ördögtől elragadja dalait". — L. *Knud Jeppesen:* Die mehrstimmige italienische Laude um 1500." Leipzig 1935. XVII. l.
[82] Nagyszalontai gyüjtés. M. N. Gy. XIV. 1924. 290. l. Pt. 373.

[83] „Árokszállásánál volt egy veszedelem." Változatokkal közölte *Bartha Dénes:* A XVIII. sz. magyar dallamai. 116. sz.
[84] *Kodály:* Magyar Népzene. 29. sz. Pt. 374.
[85] E dallamnak két változata is megvan a *Vietorisz*-kéziratban 1680. körül. L. *Szabolcsi B.:* Probleme der alten ung. Musikgesch. 24. l. 17. sz. és 30. l. 35. sz. — Szabolcsi: A XVII. sz. m. világi dallamai. 54. sz.
[86] Közölve: *Sztankó Béla:* A lőcsei tabulaturás könyv choreái c. tanulmánya zenei részének Függelékében *a)* 2. sz. alatt. Szabolcsi B. átírásában. (Különlenyomat a Zenei Szemle XI. évf. 1926—27. 166. sk. l.) = Szabolcsi: XVII. sz. 19. sz.) Morva változata Sušil, 452. l.
[87] *Kovács Márk* énekeskönyvében 1842. III. 86. és *Zsasskovszkynál:* 1855. 289.
[88] „Szent vagy Uram!" 38. = *Bartók:* 192. (=Pt. 375.) Ez a dallam is elkerült a román kolindák közé. *Bartók* i. m.: 100. sz.
[89] *Zsasskovszky:* Egyházi Énektár, 1855. 258. l. Bővített alakja: „Szent vagy Uram!" 294. sz. — XVIII. sz. kéziratokból közölte *Bartha Dénes* i. m. 160. sz.
[90] Nyomtatásban először *Füredi:* 100 magyar népdal. 1851. 74. sz. De már 1848. III. 3-án énekelték a „Párbaj mint istenítélet" c. népszínműben. Ennek zenéjét *Egressy Béni* írta, alkalmasint ő alakította át a zsoltárdallamot, talán öntudatlanul. A zsoltárokkal ugyanis sokat foglalkozott. A Nemz. Múzeum zenei kézirattárában megvan tőle 51 zsoltár-dallam orgonakísérete. A 134-ik nincs közte.
[91] Jacopone szerzősége nem bizonyos: de énekeskönyveink mind őt nevezik meg. L. *Drewes—Blume:* Ein Jahrtausend Lateinischer Hymnendichtung II. 425.
[92] 1582. CLLIX. l.
[93] Cantus Cath. 1651. 143. és 249. l.
[94] Teljes szöveggel Sz. Nd. 66. sz.
[95] Das katholische deutsche Kirchenlied. II. 316.
[96] Kolozsvár, 1751. 460. l. Ez a kolozsvári énekeskönyv egyetlen latin éneke. Utána következik a 461. lapon a magyar fordítás.
[97] Halottas Énekek. Debrecen. 1791. 178. l. Általában a nép legtöbbet a halottas énekeket használja. Ha kezünkbe veszünk egy népi használatban elnyűtt énekeskönyvet, legkopottabbak a halotti énekek lapjai.
[97]/*a*. Lakóit a többi bukovinai magyarral együtt, 1941-ben Bács-Bodrog vármegyébe telepítették át, később Tolna m.-be.
[98] Pisni Ewangelistskich stb. 1576. 425. l. — *Zahn:* 1171. 1566-ból. — A második ugyanannak 797. lapján. — *Zahn:* 4966.
[99] Ugyanazon énekeskönyv 1564. évi kiadásában e helyen nincs leugró szekszt, hanem szekund: *h* helyett *fisz*$_2$. Lehet, hogy ez az eredeti, s a leugró szekszt sajtóhiba. — *Zahn:* 4966. sz. a *Böhm. Brüder* 1566-i énekeskönyvéből szintén szekszt nélküli alakot közöl.
[100] *Th. Gérold:* La Musique au Moyen âge. 1932. 231. l. V. ö. *Zahn:* 1160. A 98. jegyzetben eml. 1576-os énekeskönyv 722. l. — Morva változata Susil. 513. l. 705. sz. — Szlovák: Slov. Spevy: II. 366.
[101] Egyetemi könyvtár. A. 112.
[102] L. „Szent vagy Uram." 180. sz.
[103] *Szabolcsi B.* szíves közlése.
[104] Kiadta *Ferenczi Z.* a Régi Magyar Könyvtárban. 1899. 34. l. Természetesen képtelen feltevés lenne, hogy ez az új kiadás terjesztette el. Dallamunk lelőhelye, Kolon. Nyitra vm. 1906.
[105] L. *Mátray Gábor:* Történeti, bibliai és gúnyoros magyar énekek dallamai a XVI. századból. 1859. 6. lap. Újra: *Szabolcsi B.:* A XVI. század magyar históriás zenéje. Függelék I.
[106] Thaly, Vit. É. II. 283. l.
[107] Múz. F. 433/a.
[108] Közölve *Bartha Dénes* i. m. 50. sz.
[109] L. Néprajz és zenetörténet c. dolgozatomat. 1932.
[110] L. Argirus nótája c. dolgozatom. 1921.

[111] Többé-kevésbbé rokonai: Sz. Nd. 115., 98., 53., 71., 97. (Pt. 335., 336., 311., 338., 334., távolabbi 337.) s más, kiadatlan dallamok.

[112] Szövege egyetlen régi énekeskönyvünkben van meg. *Szabó Károly:* I. 342. *Erdélyi* Pál: Énekeskönyveink. 66. sz.

[113] L. *Szabolcsi B.:* Probleme der alten ung. Musikgeschichte. 21. l. = Szabolcsi: XVII. sz. 13. sz. Az ú. n. Komáromi Énekeskönyvben (Nemz. Múz. kéziratt ár, Oct. Hung. 483.) ugyanez az ének vegyesen 3 és 4-soros strófákból áll. Minthogy ez a kézirat közvetlen használatra vall, s úgy látszik nem papírról készült másolat: feltehető, hogy így is énekelték.

[114] Az első népi változat bukovinai (Istensegíts, 1914), a második moldvai (Somoska, Bákó m. Domokos P. P. fonográf-felvétele. 1932. Múz. 2717/a.). Ez már elcserélte szövegét, de dallama közelebb áll a XVII. századbeli formájához. Egy a XVIII. sz. végén feljegyzett változatot közöl *Bartha Dénes*, i. m. 29. sz. — Egy másik *Vietorisz*-kódexbeli dallam mai változataira utal *Szabolcsi*, i. m. 28. l. 29. sz. Ehhez tartozik *Bartók:* 258. sz. is, ahol még a 3—4 ütem jellemző ismétlését is megtaláljuk.

[115] Ir. Közl. 1909: 395. l.

[116] Sz. Nd. 10, 23., 28., 124., 125. Pt. 349—367.

[117] Sz. Nd. 37. = Pt. 350.

[118] L. *Harsányi István:* Két koldusének forrása. Ethnographia. 1915. 138., 307.

[119] Sz. Nd. 76. Bartók 188. Pt. 347.

[120] Thaly, Vit. É. II. 91. Egyik dallama: *Kodály:* Magyar Népzene, 27. sz. Pt. 62.

[121] V. ö. pl. Sz. Nd. 36. sz.-át (Pt. 319.) egy 1749-i ponyvanyomtatványon (ritka kivételkép) fennmaradt dallammal. Zenei Lexikon. II. 67—68. lap. — A *Kájoni-* és *Vietorisz*-kódexben fennmaradt „Tegnap gróf halála" dallama közelebb jut hozzánk, ha mellétesszük Sz. Nd. 110. sz.-nak L. Irod. tört. közl. 1909. 290. lap és *Szabolcsi:* Probleme 23. lap 14. sz. (Szabolcsi: XVII. sz. 15. sz. és Pt. 171.)

[122] *Arbeau Thoinot:* Orchesographia. 1588.

[123] *Kiss Áron:* 271. l. 2/4-ben. — V. ö. Bartók: 15. (=Pt. 261.) 316. és 209. sz.

[124] Régi Magyar Könyvtár, II. 79.

[125] A' | kótából való | klavirozás | mestersége | mellyet készített | az | abban gyönyörködők' | kedvéért | G. I. | Budán | A' királyi Universitásnak betűivel. 1802. 99. lap. Majdnem hangról-hangra egyező változata Horváth Ádámnál, 406. sz. — *Kócsi Patkó Jánosról* (1763—1842) l. Zenei Lexikon II. 325. lap.

[125a] Sylvester sajátos — gót — betűit csak fénykép mutathatná meg. A betűk melletti vesszők az eredetiben a betűk fölött vannak, *l* és *t* pedig kis kiágazással van jésítve. L. *Gulyás Pál:* A könyvnyomtatás Magyarországon stb. I. füz., XXIV. melléklet.

[126] *Krauss F. S.:* Antropophyteia. Leipzig, 1905. II. 125—153. 1906. III. 51—60.

[127] M. Nyelv. 1929: 88. l.

[128] Dallama: *Bartók—Kodály:* 20 magyar népdal. 1906. L. *Eckhart Sándor:* Az utolsó virágének. Minerva-könyvtár 27. 1930.

[129] Vadrózsák: 248. Dallama Sz. Nd. 3.

[130] Már *Pázmány* szavaiból inkább következtethetünk műköltészetre: szerzőkről is megemlékezik. Préd. II. 621. l. „És hogy nyilvábban szóljak, a kik szerzik, a kik éneklik a virágénekeket, országos kerítők, közönséges kutakat mérgesítők. És mivel nem elégedvén meg magok gonoszságával, egyebeknek tört vetnek, mind-azokban a gonosz indulatok vétkeiben részek vagyon, mellyek az ilyen énekhallásból vagy olvasásból gyuladoznak, és nincs oly büntetés melyet nem érdemlenek." Más helyt meg mintha egyenesen *Sylvester* szavait idézné. Préd. III. 263. l. „Bóldog Isten! Vallyon mit mondanának ezek a jámborok, ha a mi üdőnket látnák? melyben akárminémű rend-béli emberek azzal mutogattyák éles elméjeket, hogy undok virág-énekeket irkálnak; mellyeket mind gyermekek s mind leány-asszonyok kardéra tudnak, és csak nem minden házak ezekkel zengedeznek." Itt az ellenreformáció szelleme áll szemben a szinte száz évvel régibb *Sylvester*rel, aki még érezte a renaissance lehelletét.

A legkülönbözőbb egyházak véleménye e kérdésben máig változatlan. L. pl. „A' KERESZTYÉNEK | KÖZÖTT | EZ IDŐ SZERÉNT | URALKODÓ | ROMLOTT | SÁGNAK | KÚTFEJEIRŐL stb. | Debreczen 1735. II. 289. l. „... mire mutatnak azok a' fok Szerelemről *(Galanteriáról)* írott *Könyvek*, ... annyi Szerelemről tsinált Énekek? Nem egyebek mind ezek, hanem a' mostan uralkodó tíztátalanságnak és feslett Szabadság' Lelkének fajzati." — *Tolsztoj* nézete a szerelmi költészetről nem sokban különbözik a fentiektől. L. „Mi a művészet?" Szeged, 1899. 183. l. s több más helytt.

[131] L. *Viski Károly* cikkét. A Magyarság Néprajza. II. 375. sk. l.

[132] A bukovinai cigányfalvakban a leghíresebb prímás is maga szántja földjét.

[133] Eth. 1910: 297. sk. — *Bihary:* „15 Ung. Tänze für 2 Violinen" c. Bécsben, Artaria-nál, 1808 táján megjelent füzet úgy látszik, megőrzött egyetmást e primitív kísérőmódból.

[134] L. M. *Ujfalvy Sándor:* Az erdélyi régebbi és közelebbi vadászatok. Kolozsvár, 1927. 33. l. U. o. 8. lap. 2 hegedű, brúgó, tárogató és cimbalomból álló zenekart említ. *Gvadányi* is 5—6 tagú zenekarokról tanúskodik. L.: A' mostan folyó Ország Gyűlésének Satyrico criticé való leírása. 1791. 179. és 255. lap. *Berner Ádám:* 6 Magyar nóta (1808) címképén 2 hegedűst, 1 brácsást, 1 cimbalmost és egy brúgóst látunk. — *Br. Prónay Gábor* „Magyar táncz" c. szerzeményén (közölte a „Honderű" 184[illegible]) 4-tagú bandát ábrázol Barabás rajza: hegedű, klarinét, cimbalom, kisbőgő. E rajz plágium-szerű utánzata látható *Frank Ignác* „Apám nótája" c. csárdásán, 1863. Ez a négyes szerepel *Canzi Ágost* ismert képén: Vácvidéki szüret. (1859. Szépműv. Múz.) Utánzata *Mérty* „Szegzárdi szüreti csárdás"-án 1861. — Egy más rajzon ugyanazon négy hangszerésszel *Mérty* „Kalocsai emlék" c. csárdásán és „Csehbogár" csárdásán. 5 tagú bandát ábrázol *Grimm* rajza, *Kubinyi—Vahot:* Magyarország és Erdély képekben, 1853. 100. lap. 3-tagú banda, hegedű, síp, cimbalom látható *Füredi:* „100 m. népdal" címlapján, 1851. *Gr. Fáy István* „Régi magyar zene gyöngyei" Rózsavölgyi kiadásán 3 hegedű, cimbalom, síp, kis- és nagybőgő a zenekar. Még a *Lengyel Miska* „Cigány induló"-ján lévő ábra is csak 7—8 tagú bandát mutat. (1896. táján.) 9-tagú bandát ábrázol „Echt Ungarische Nationaltänze" stb. Jántsy von Lotz (=Lóci Jancsi) III. Lieferung. Haslinger, No 5531. (Nemz. Múzeum) 5 hegedű, 2 klarinét, 1 bőgő; a 9-ik hátul áll, nem látni mit játszik. Ez ábrázolatok rendszeres összegyűjtése is megérdemelné a fáradságot.

[135] *Bartók:* A magyar nép hangszerei. Ethn. 1911: 305.

[136] L. Ethn. 1907: 154. l.

[137] Egyetlen 4 lyukú furulya van a Néprajzi Múzeumban. Alaphangsora: e-fisz-gisz-a-h.

[138] A palóc duda. Népr. Értesítő 1934. 81—88. l. Különlenyomat. 1935. Részben az előadó hatása alatt Nógrád vm. főispánja, *Soldos Béla* összeíratta a dudásokat. 23-an jelentkeztek, de még több lehet. *Madarasy László* szíves közlése. Pedig pl. *Pap Gyula* már 1865-ben panaszolja (Palóc népköltemények, XVIII. l.), hogy a duda kiveszett. Egy pásztor-dudásról l. *Kőmíves Imre* népies költeményei, 1861. 104. lap.

[139] Így nevezi *Geleji Katona István:* Öreg Graduál. 1636. Ajánló levél, 3. sz.-tlan. l.: „Az orgonàn értvén minden fuvos és tömlős fipokat az minemű a' Magyaroknak első *Muficajok*, az bordó fip avagy duda-is".

[140] A dudatípusú hangszerekről széleskörű nemzetközi összehasonlító anyagot állít össze *Bartha Dénes* „A jánoshidai avarkori kettős síp" c. művében. Budapest, 1934.

[141] *Csallány Gábor* várm. múz. igazgató szíves közlése. L. még *Trócsányi Zoltán:* A nyenyere Magyarországon (Új Barázda, 1933).

[142] Zeneközlöny, 1911. 309. Zenei Lex. II. 60.

[142/a.] Már *Gáti István* említ ilyet, a 125. jegyzetben idézett művében: (49. lap.) „Így hasonlít a' Magyar Nótához-is a' Tót, Kozák, Török, Oláh Nóta. Sok Magyar Nótákra el-lehet járni a' Kozák 's Tót tántzokat, és némelly Tót nótára

a' magyar Tántzot. De nem lehet ám a' Német Nótára Magyart, 's a' Magyarra Német Tántzot tellyességgel járni."

[143] Zen. Lexikon II. 68. l. V. ö. még Pt. 337.

[144] *Szabolcsi B.:* Probleme 21. lap. (Szabolcsi: XVII. sz. 4. sz.)

[145] L. 113. jegyzet.

[146] A csíksomlyói változat mása: Bartalus IV. 121. sz. — Egyházi szöveggel megtaláljuk *Amade* Istenes énekei közt. 1755. *(Négyesy* kiad. 519. l.) Német vált.: *Zahn:* IV. 7341/a, 1739-ből. Ez lett a „Búcsút vennem" ref. halotti ének dallama. Először Kovács A. kéziratában (Muz. Oct. Hung. 534. 1767—77) 28/*a.* és *Losontzi:* Halotti Énekek. Pest' 1778. 344. lap. Mindezek abban különböznek a *Vietorisz*-kódex változatától, hogy utolsó 4—5 hangjuk egy terccel magasabb, tehát határozottan dúr-jellegűek. Lehetséges, hogy ez az eredeti s a *Vietorisz*-kódexbeli dallam belőle alakult magyar fejlemény. De, amíg nincs 1739-nél régibb külföldi adatunk, ezt nem dönthetjük el. — Kath. könyvekben mollváltozata jelent meg. *(Kovács Márk,* 1842. II. 16. l. — „Szent vagy Uram". 234.) Egy változatát XVIII. sz.-végi kéziratból közli *Bartha Dénes,* i. m. 32. sz.

[147] 56. köt. 32. l.

[148] Ethnographia. 1910: 297. l.

[149] Ez a négyütemnyi mag szinte minden csűrdöngölőnek nevezett darabban megvan. (3) L. Ethnographia, 1910:297. l. (2) l. Bartalus I. 99. sz. A (4) lelőhelye Gyergyó-Alfalu, cigány játéka után, 1910. K. Z. — Mivel egyelőre igen kevés adatunk van ma élő népi darabok régebbi feljegyzésben fennmaradt alakjára, megemlítjük hogy a *Kájoni*-kódex két tánca („*Mikes Kelemen* tánca"), Ir. Közl. 1909. 393. l. (=Szabolcsi: XVII. sz. 29. sz.), továbbá u. o. 388. l. 13. sz. (=Szabolcsi: XVII. sz. 23. sz.) előkerült *Bartók* máramarosi román gyűjteményében. (Die Volksmusik der Rumänen von Maramuresch. München. 1923. 170. l. 185. sz. és 167. l. 182/*a.* és *b.*)

[150] L. *Radloff:* Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme. X. Mundarten der bessarabischen Gagausen. St.-Petersburg, 1904. Dallam-melléklet.

KÉPEK

Hontmegyei dudások. Ipolyság. 1911.

Citerázó. Cigánd, Zemplén m.

„Hosszi furugla" összeilleszthető négy darabja. Somogyudvarhely.

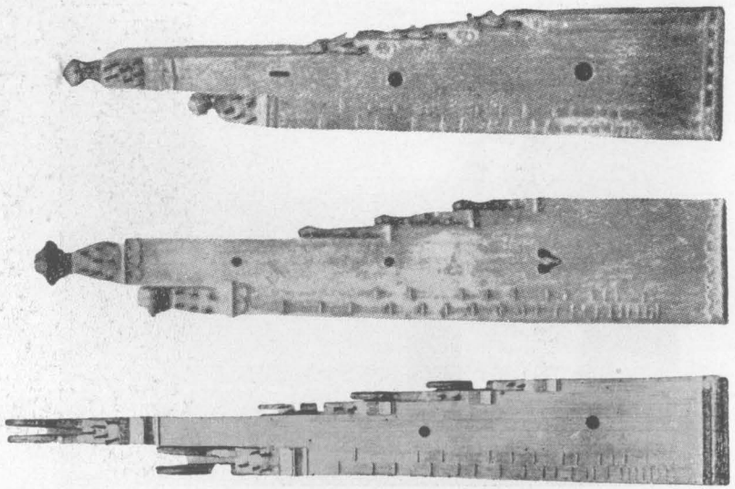

Citerák. Mindeniken lent a „kótafa", csúcsában (balról) a „nagyfej", fent 3—3 „kisfej" vagy „kölyökfej". Szentes, Csongrádvármegyei Múzeum.

Somogyi duda.

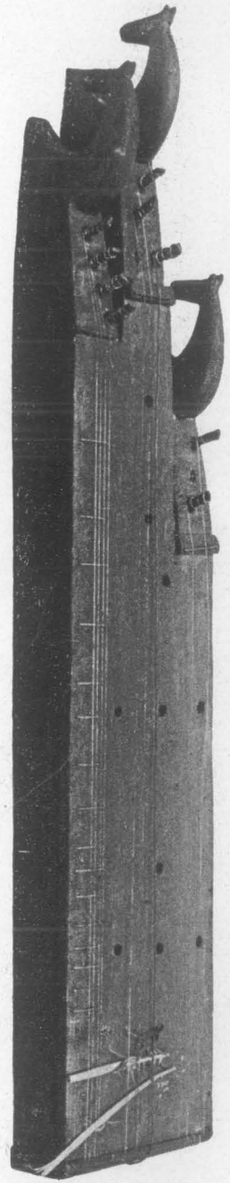

Lófejes ‚tambura'. Debrecen. Déri Múzeum.

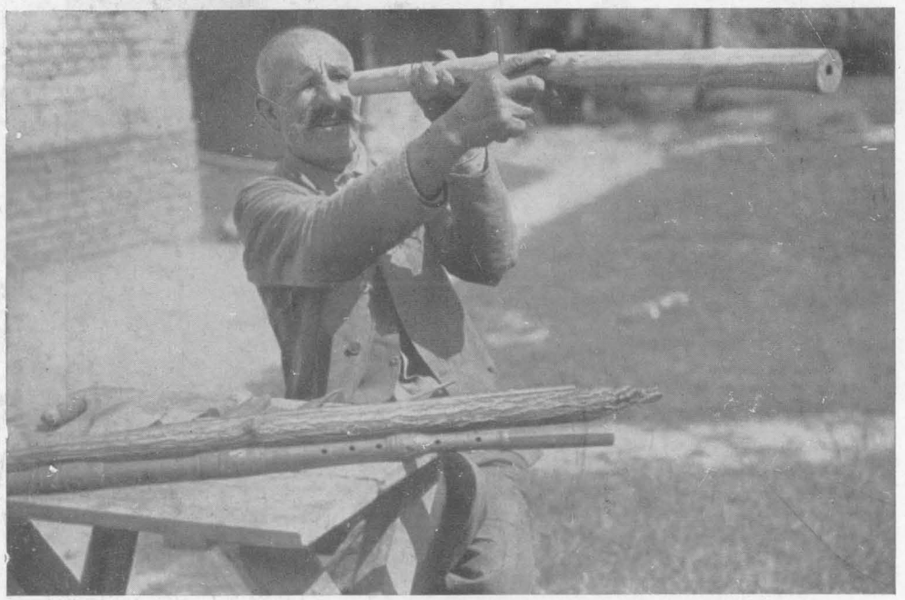

„Hosszi-furugla" készítése bodzafából, Somogyudvarhely.

Furulyázó kecskepásztor. Váralja, Tolna m.

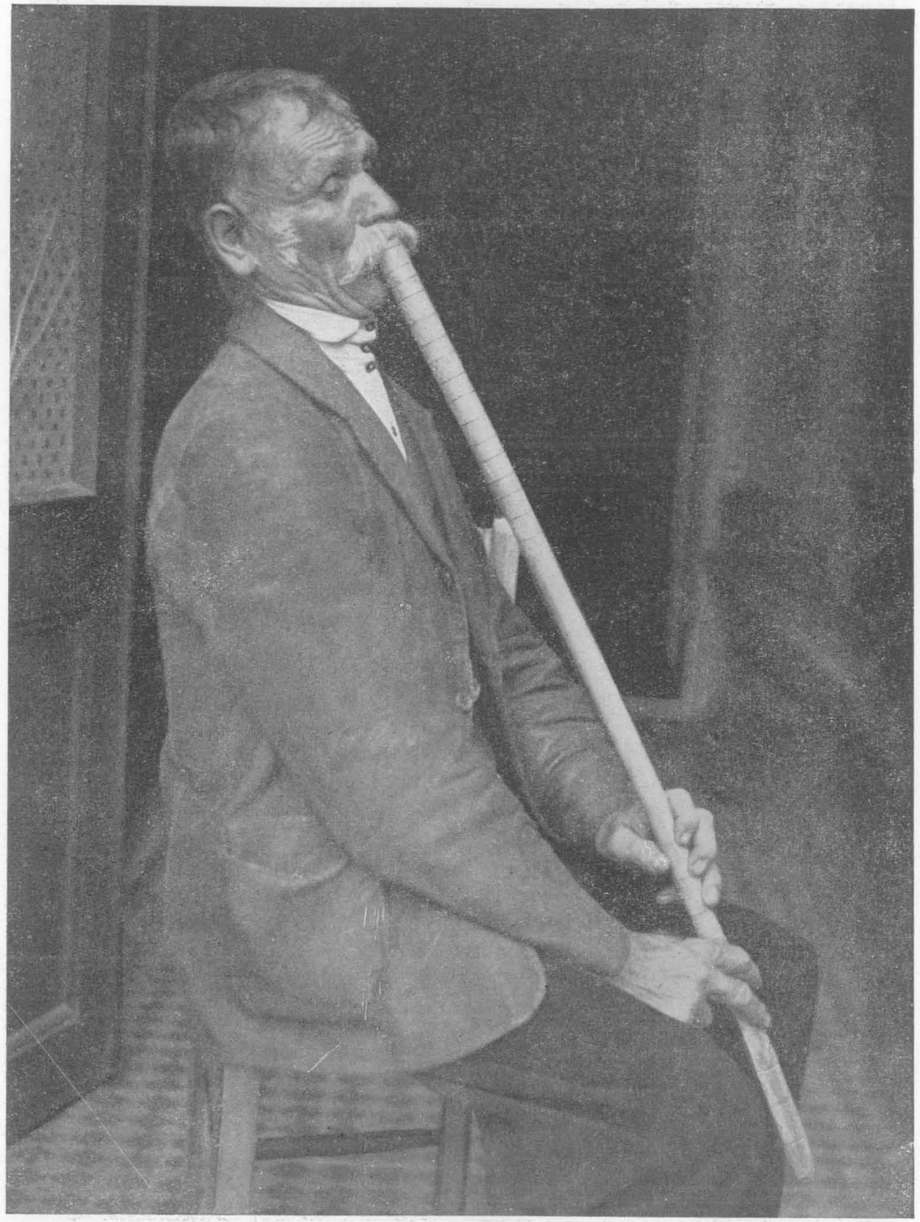

„Hosszi furugla." Váralja, Tolna m.

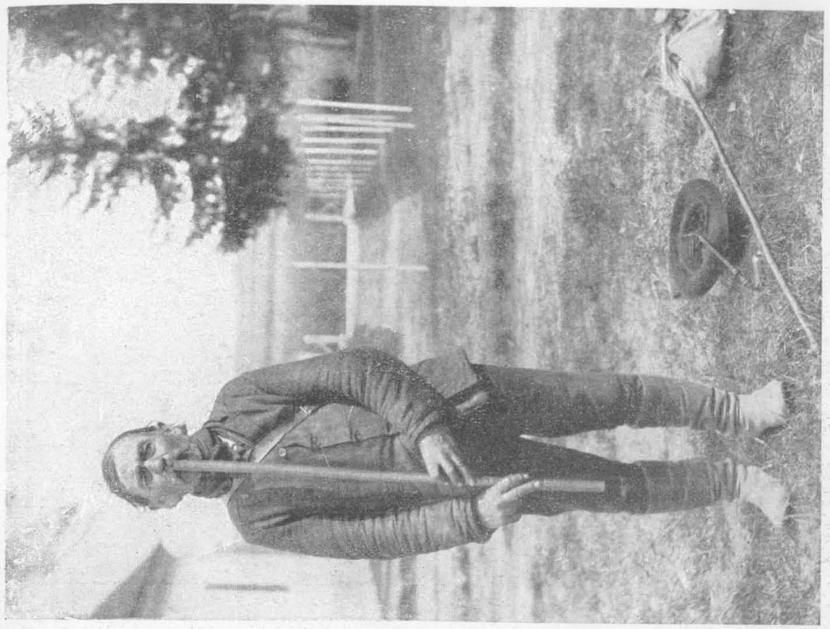

„Hosszifurulgás". Somogy m.

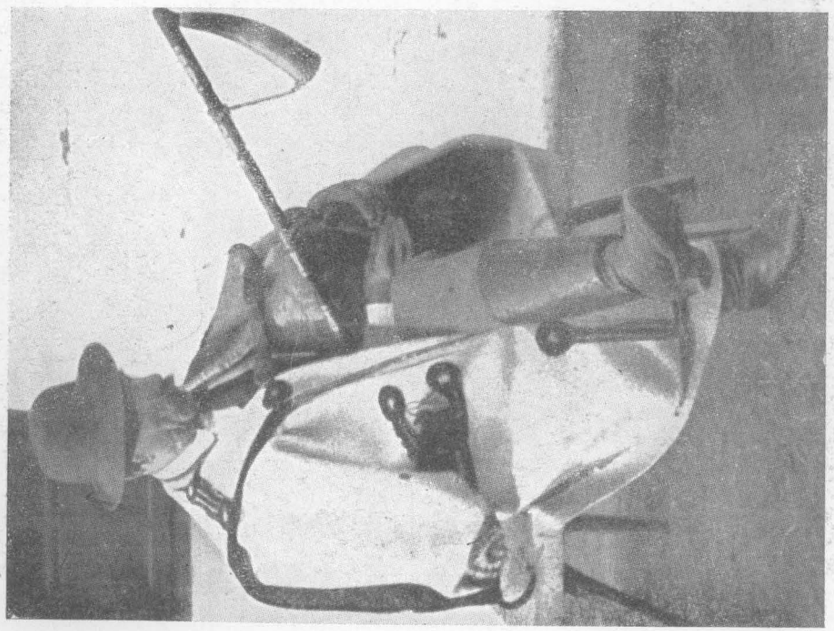

Dudáló pálóc. Szécsény környéke. Nógrád m.

Dudás. Bujak. Nógrád m.

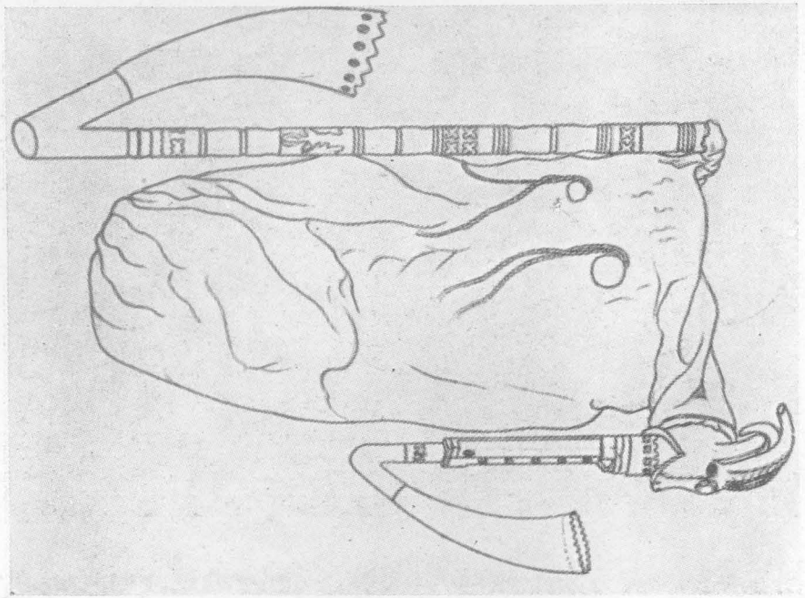

Palóc duda.

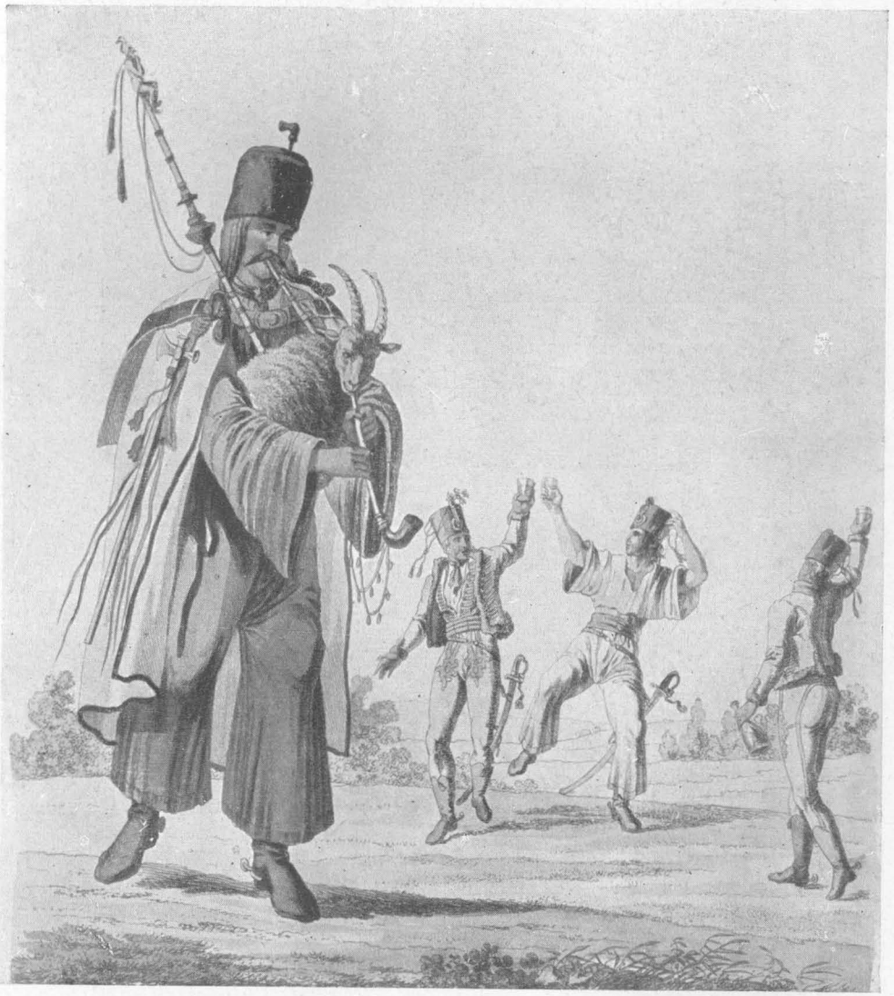

Verbuválás. Elül a dudás, háttérben a két verbuváló katona között a katonának fölcsapott parasztlegény; már fejébe nyomták a katonacsákót s csipejére övezték a kardot. (1816-ban készült rajz.)

Dudafejek. Szeged. Városi Múzeum.

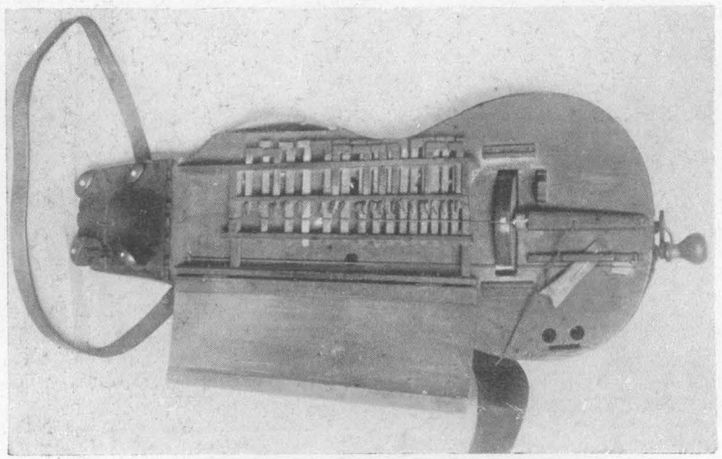

Szentesi tekerő, nyitva.

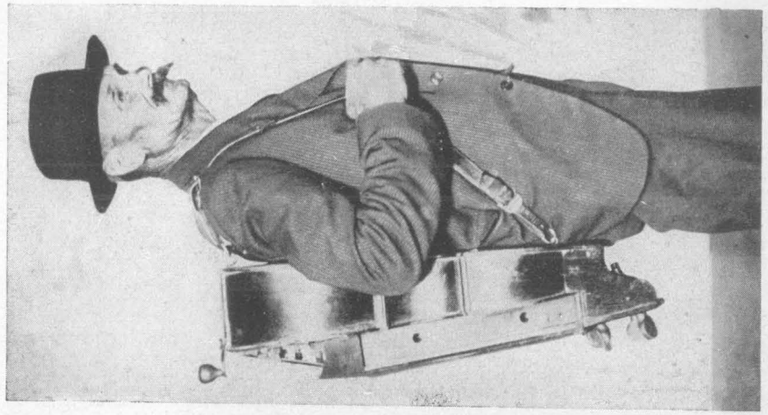

Balla István szentesi tekerős.

Beke István 79 éves gicceí (Gömör m.) lakos. 1913. Dala a 46. lapon.

Furulyázó juhász. Fadd, Tolna m.

PÉLDATÁR

RÖVIDÍTÉS ÉS JELMAGYARÁZAT

A dallam fölött levő rövidítések kiegészítése a következő: Á = Ádám Jenő, Balabán = Balabán Imre, B. P. = Balla Péter, B = Bartók Béla, Bereczky = Bereczky Sándor, Bodon = Bodon Pál, D = Deutsch Jenő, D. O. = Dincsér Oszkár, D. P. P. = Domonkos Péter Pál, G = Garay Ákos, K. Gy. = Kerényi György, K = Kodály Zoltán, K. Z.-né = Kodály Zoltánné, L = Lajtha László, M. J. = Manga János, M = Molnár Antal, S = Sebestyén Gyula, S. V. = Seemayer Vilmos, Seprődi = Seprődi János, V = Vikár Béla, V. L. = Vargyas Lajos, V. S. = Veress Sándor, lej. = a fonográf- vagy gramofon-felvétel lejegyzője.

A helynév a gyüjtés helyét, az utána levő rövidítés a gyüjtőt jelzi.

 = bizonytalan magasságú hang

= kis nyúlás

= kis rövidülés

 = kissé magasabban énekelt hang

 = kissé mélyebben énekelt hang

= csúszás

= az ívvel összekötött hangokat egy szótagra kell énekelni (hajlítás-melizma).

Parlando = beszédszerű énekmód.

Rubato = kimért ütemezés nélküli, szabad ritmus.

Giusto = feszes, táncszerű ritmus.

Muz. Fo. = a Néprajzi Múzeum tulajdonában levő fonográf-felvétel száma.

Erd. Muz. Fo. = Az Erdélyi Múzeum tulajdonában lévő fonográf száma.

Fo. = a gyüjtő magántulajdonában levő fonográf-felvétel száma.

Gr. = Pátria hangfelvétel száma. A hanglemez-felvételeket tudományos bizottság vezette, melynek Bartók Béla (kiválásáig), Kodály Zoltán és Lajtha László volt tagja. Az általuk hitelesített felvételek részletes lejegyzését csak a dallamok egy részénél adjuk: ilyenkor a gramofon-jelzet után közöljük a lejegyző nevét is. Ahol lejegyző nem szerepel, ott a dallamot nem a gramofon-lejegyzés szerint adjuk közre.

Közlésünkben általában kétféle eljárást követünk. A dallamok egy részében gramofon-, vagy fonográf-felvétel alapján részletező lejegyzést adunk, melyben az előadás minden ritmikai és énektechnikai sajátsága mikroszkópikus részletességgel van lerögzítve. Más esetben a közlés vázlatosabb, csak azt adja, ami a mindig változó előadás mögött állandó: a dallamnak a tudatban élő képét. Vázlatos lejegyzést adunk néha, különösen táncdalokról, olyan esetben is, mikor részletes gramofon-lejegyzés is rendelkezésünkre állott: mikor az gyakorlatlanok számára nehezen olvashatóvá tette volna, szinte elrejtette volna a dallamnak ezt a képét. Ilyen „vázlatos" lejegyzés azonban nem csak a közönség számára használható. Jelentősége van szakemberek számára is: többszöri előadásból leszűrődött, átlag-formát képvisel, míg a gramofon- és fonográf-lejegyzés minden esetben egyszeri, egyetlen és talán soha pontosan úgy nem ismétlődő előadási formát rögzít meg.

1

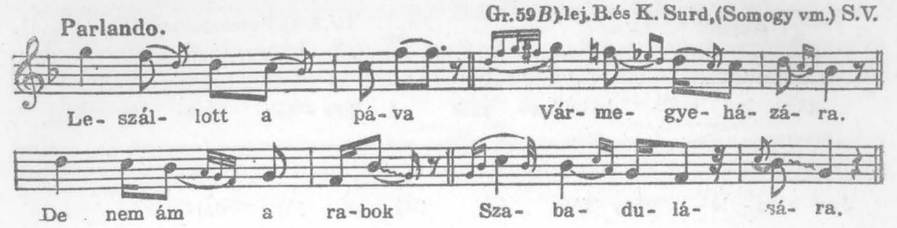

2

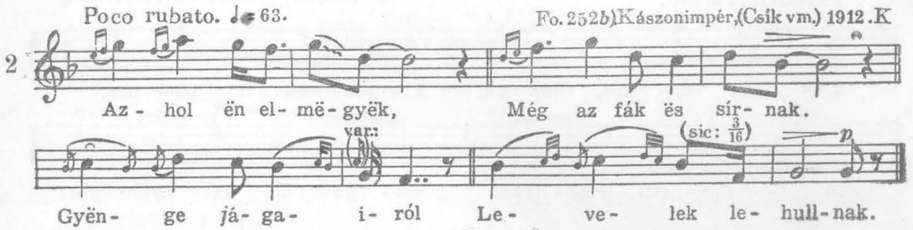

2. Hulljatok levelek,
Rejtsetëk el ingëm,
Mert az én éldëssem
Sirva keres ingëm.

3. Sír az út előttem,
Bánkódik az ösveny,
Még az is azt mondja:
Áldjon meg az isten.

3

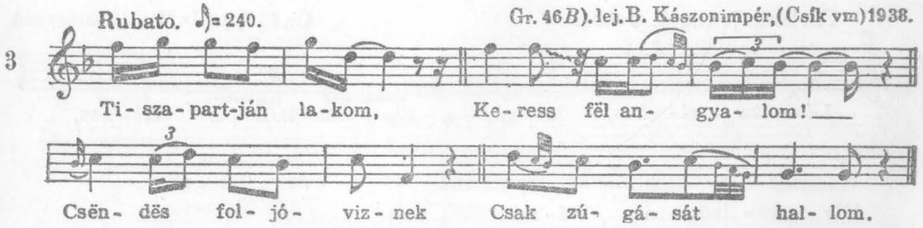

2. Ha foljó víz volnék, Bánatot nem tudnék,
Hëgyek, völgyek között Zëngedëzve járnék.

4

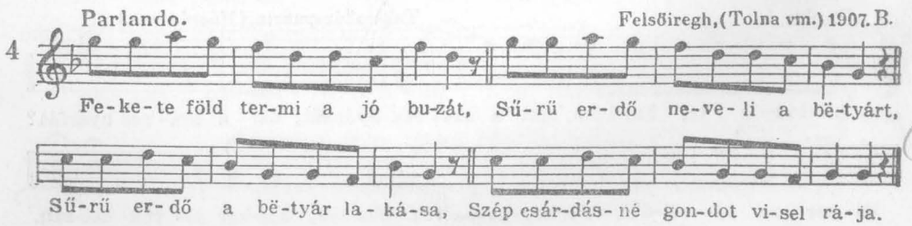

Tempo giusto. ♩ =132. Gr. 8/A). Borsosberény, (Nográd vm.) L.

5

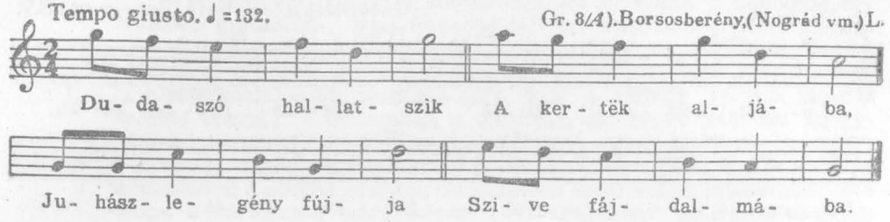

Parlando, rubato. Gr. 73 B). Áj, (Abauj vm.) 1941. V. L.

6

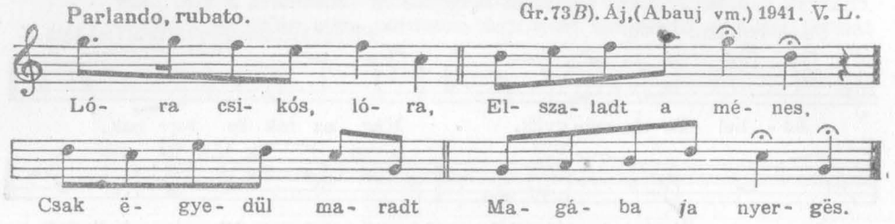

2. Elibe, elibe, Sárga ló elibe,
Mer be talál mënni A virágos kerbe.

3. Ha be talál mënni, Sok kárt fog ott tënni,
Kedves galambomnak Sokat kell fizetni.

4. Jó ember a biró, Szeretem a jányát,
Mer kiadja csókér Lovam kantárszárát.

Parlando, rubato. ♩ = 104. Gr. 69 B). lej. L. Báta, (Somogy vm)

7

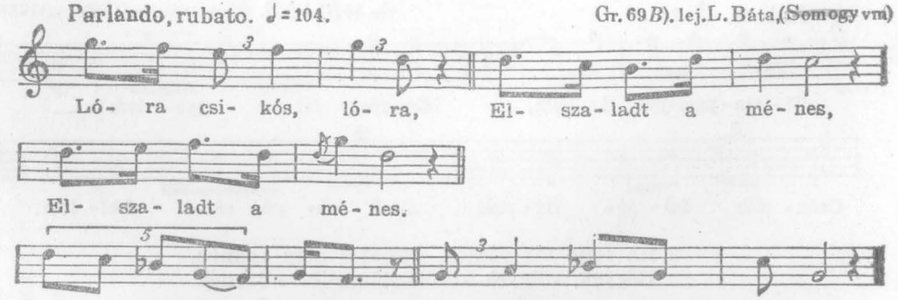

Parlando. Takácsházapuszta, (Nógrád vm.) K.

8

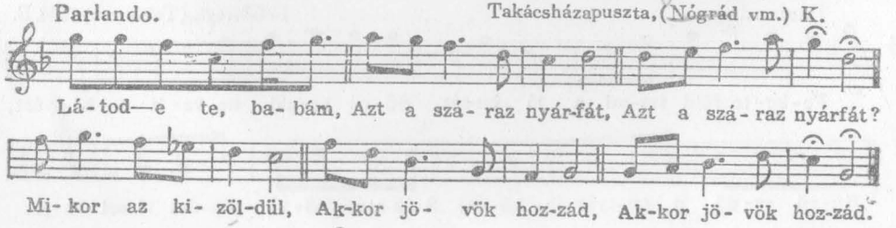

Parlando. Muz. Fo. 1132 a). lej. B. Kórógy, (Szlavónia) G.

9

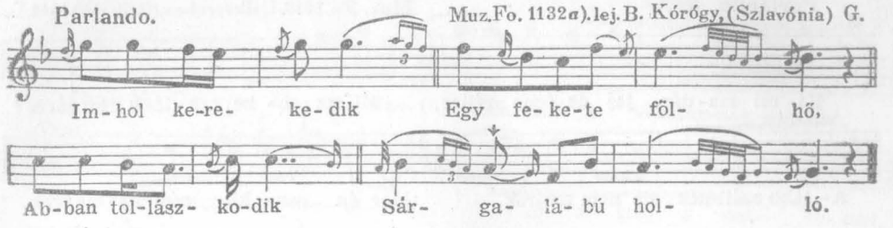

2. Állj meg, holló, állj meg, Had' üzenek tőled
Apámnak, anyámnak, Jegybéli mátkámnak.

3. Ha kérdik, hogy vagyok, Mondd, hogy beteg vagyok,
Győri temetőbe Nyugodni akarok.

Parlando. ♩ = 94. Muz. Fo. 943 a). Tura, (Pest vm.) 1906. B.

10

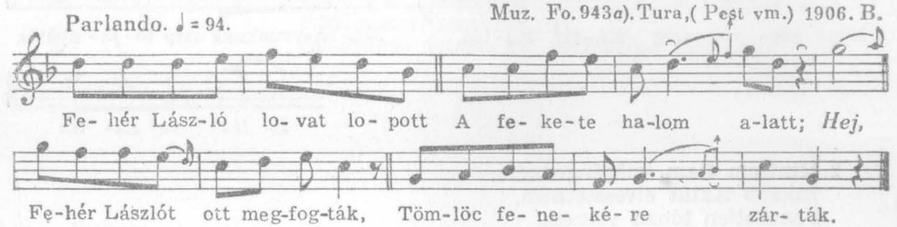

Poco rubato. ♩= 108. Muz. Fo. 1258 b). Gyergyószentmiklós, (Csík vm.) 1910. K.

11

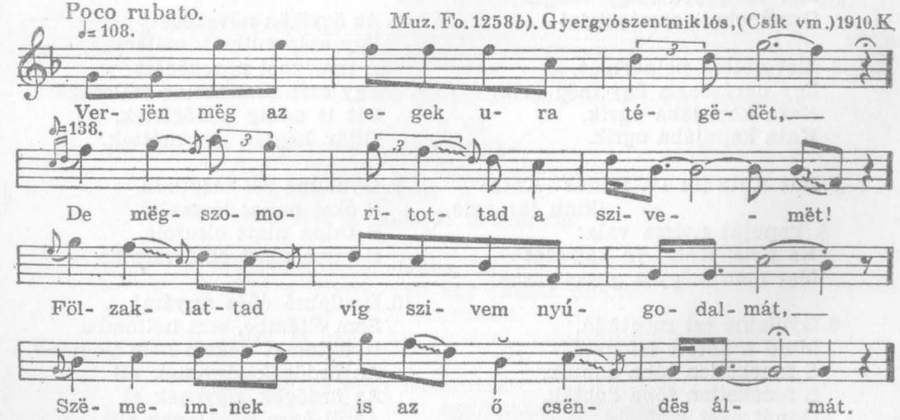

2. Legelső öste, mikor hozzám jöttél,
Akkor magad ëngëmët fëlkérdëztél.
Akkor mondtam, hogy szërëncsétlen vagyok,
Szërëncsétlenségës bánatim nagyok.

12 Parlando. ♪=168. Muz. Fo. 1610. Csíkverebes, (Csík vm.) 1912. L.

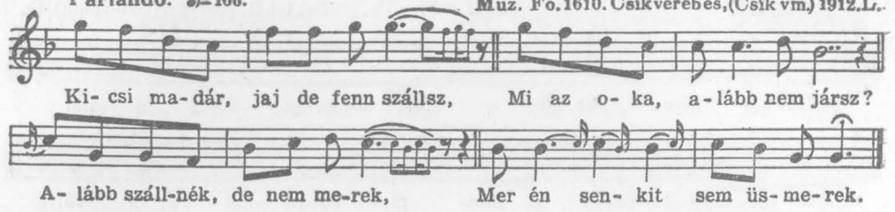

13 Rubato. ♩ = 63—66. Fo. 256). Kászonaltíz, (Csík vm.) 1912. K.

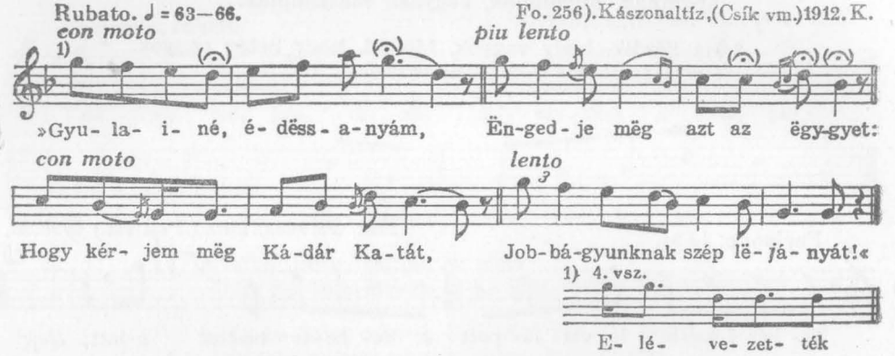

2. Mintsem fiam, mëgëngedném,
Inkább Katát elvesztetném,
Feneketlen tóban vetném,
Feneketlen tóban vetném!

3. Szolgám, szolgám, édës szolgám,
Vezesd elé pejparipám,
Mer elmëgyëk nagy világba,
Országokról országokra!

4. Elévezették pejparipát,
Ëgy ugrásbann úgy mëgugrik:
Kata kapujába ugrik.
Kata kapujába ugrik.

5. Hát Kata im (v. Kádár Kata)
[kinn jár vala,
A kapuját nyissa vala:
Ne nyis' Kata, *ja* kapudot
Mer nem mëgyëk guzsalyasba!

6. Gyulainé ezt mëgtudá,
Mind a kettőt lefogatá,
S feneketlen tóba dobták,
S feneketlen tóba dobták,
Onnét őket kivëteté,
Onnét őket kivëteté.[1]

7. Az ëgyiket temetteté
Kerek oltár háta mëgé,
A másikat temetteté
Kerek oltár elejébe.

8. Az ëgyikën nëvekëdëtt
Ëgy szép tulipán szálacska,
A másikból növekëdëtt
Ëgy szép rozsmarint szálacska.
Ott is addig nődögéltek,
Oltár hëgyin összenőttek.[1]

9. Gyulainé ezt mëgtudá,
S őket onnat lëszakitá,
S talpa alatt elsurolá,
S talpa alatt elhërvasztás.

10. Gyulainé édës anyám!
Sem éltëmbe, sem holtomba
Nyugtomat nékëm nem hagytad.
Az ördögök vigyenek el!
Az ördögök vigyenek el,
Ágról-ágra hordjanak el![1]

[1] Az 5—6. sor a dallam második felére.

14 Rubato. Romhány, (Nógrád vm.) 1922. K.

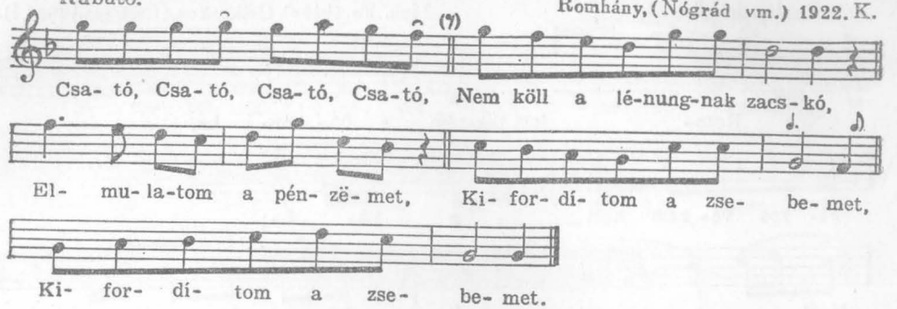

2. Nincsen apám, nincsen anyám,
Az isten is haragszik rám.
Árva vagyok, mind a gólya,
Kinek nincsen pártfogója, Kinek nincsen pártfogója.

3. Elittam már mindënëmet,
Vastëngëlës szekeremet,
Üsztökémet, csoroszlámat,
Imádságos bibliámat, Imádságos bibliámat.

15 Rubato. ♩ = cca 72. Muz. Fo. 953*a*). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1906. B.

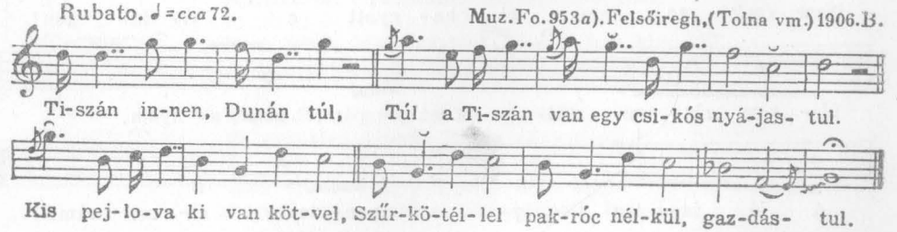

2. Tiszán innen, Dunántúl,
Túl a Tiszán van egy gulás nyájastul.
Legelteti a guláját,
Odavárja a babáját gyepágyra.

3. Tiszán innen, Dunántúl,
Túl a Tiszán van egy juhász nyájastul.
Ott főzik a jó paprikást
Meg is eszik kis vellával, fakalánnyal bográcsbul.[1]

4. Tiszán innen, Dunántúl,
Túl a Tiszán van egy kanász nyájastul.
Ott sütik a jó malacot
Cserfahéjjon, bükkfanyárson, ihajja.

[1] A dallam 10. üteme megismétlődik.

16 Parlando. ♪= 184. Muz. Fo. 1014 c). Csíkrákos, (Csík vm.) 1907. B.

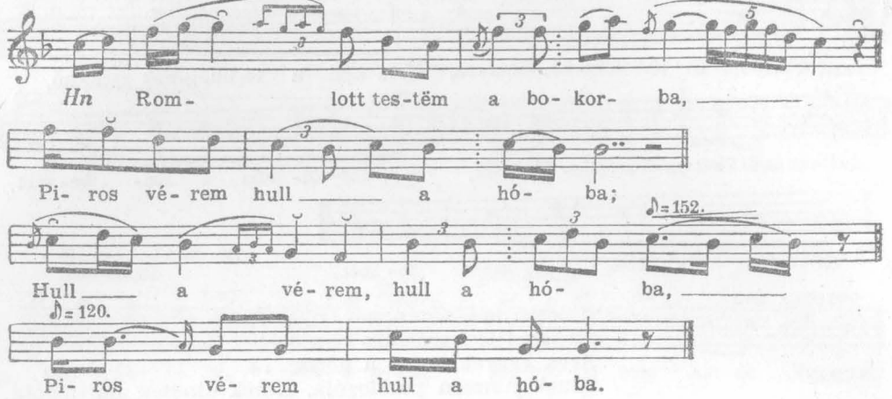

17 Poco rubato. ♩= 58-60. Kászonimpér, (Csík vm.) 1912. K.

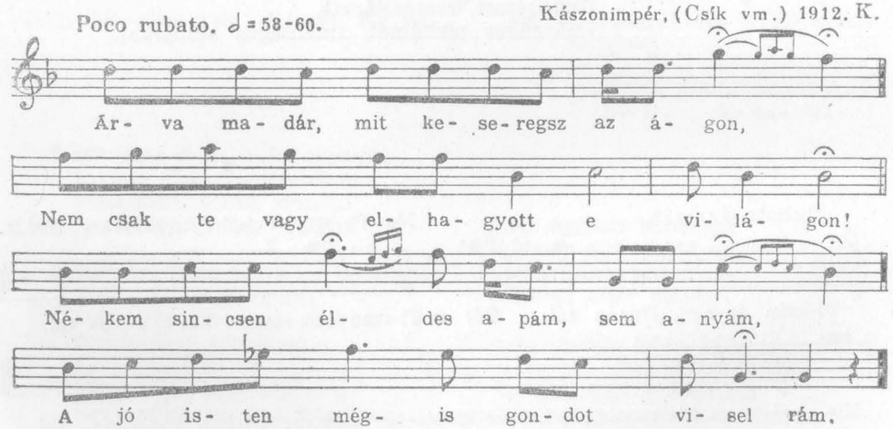

18 Parlando, rubato. Gr. 72 A). Áj, (Abauj vm.) 1940. V. L.

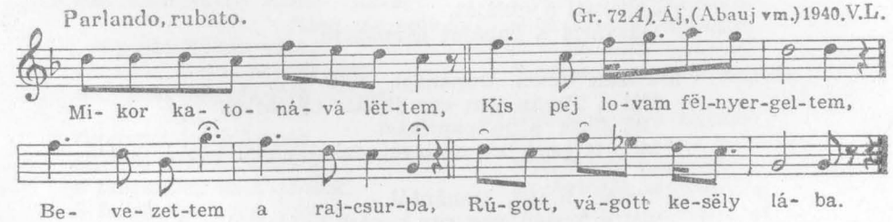

2. Kapitány ur káromkodik, Hogy a lovam nem jól ugrik:
Szorítja më̈g a derëkát, Vágja belë̈ sarkantyuját.

3. Panaszolom a tisztëmnek; Nincs erejë̈ a testëmnek!
Komisz kënyér, só nincs bennë̈, Nincs a huszárnak erejë̈.

19 Rubato. Áj, (Abauj vm.) 1940. V. L.

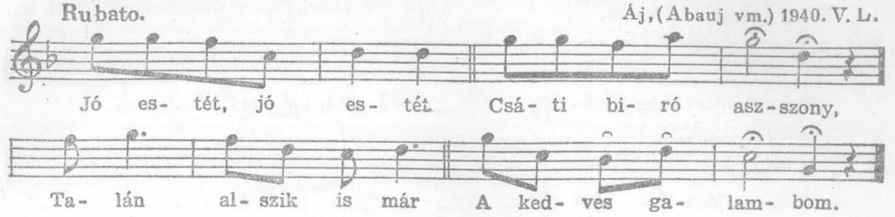

2. Alszik már, alszik már Az utószobába,
Be is van takarva Piros paplanába.

3. Ha alszik, kőtse fel, Kűdje el a bálba,
Kék sejem ruháját Őtse fel magára.

4. Karmazsin csizmáját Vegye a lábára,
Két pár aranygyűrűt Húzzon az ujjára.

5. Jó estét, jó estét, Hát minek hivattál?
Gyere, ülj le mellém, Majd megmondom mindjár.

6. Nem jöttem én ülni, Sem pedig pihenni;
Kedves szeretőmmel Egy kicsit mulatni.

7. Húzd rá cigány, húzd rá Estétől éjfélig,
Éjféltől hajnalig, Hajnal hasadtáig.

8. Eressz ki, bocsáss ki Egy kicsit pihenni,
Karmazsin csizmámból A vért kiönteni.

9. Nem lehet, nem szabad, Nem lehet kimenni,
A muzsikusoknak Nem szabad pihenni.

10. Átkozott az apa, Az az édesanya,
Ki egyetlen lányát Bálba elbocsássa.

11. Este elbocsássa, Reggelig nem látja,
Reggel nyolc órakor Halva viszik haza.

12. Harangoznak délre, Fél tizenkettőre.
Csáti biró jányát Most teszik a fődbe.

13. Szép sejem ruhába, Szép fehér fátyolba,
Szép gyöngykoszoruja Válára van hajtva.

20 Poco rubato. ♩ = 66–69. Fo. 173a). Hadikfalva, (Bukovina) 1914. K.

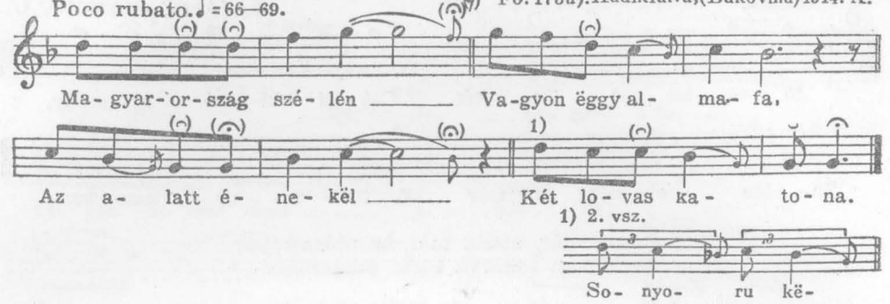

2. Mind azt fujdogálja:
Keserü az élte,
Keserü az élte,
Sonyoru kënyere.

3. Mindën szëgëny legény
Vigyázzon magára,
Hogy az katonaság
Ne sűjön nyakába.

4. Mert az katonaság
Holtig való rabság,
Mert az katonaság
Holtig való rabság.

21 Tempo giusto. Muz. Fo. 2427a). Kákics, (Baranya vm.) 1930. L.

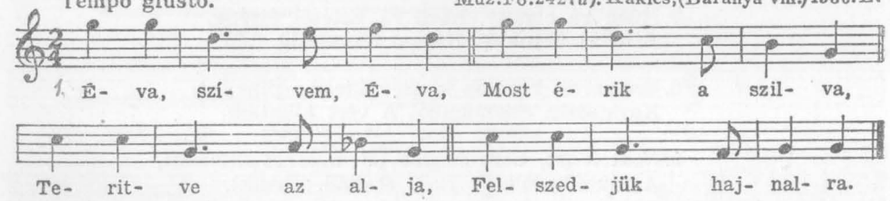

2 3. Szerelem, szerelem, Átkozott gyötrelem,
Mér nem virágoztál Minden fa tetején.

3 4. Minden fa tetején, Cédrusfa levelén,
Had szakasztott volna Minden árva legény.

4 5. Lám, én szakasztottam, El is szalasztottam,
Szelid galamb helyett Vad galambot fogtam.

22 Tempo giusto. ♩ = 120. Muz. Fo. 994a). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

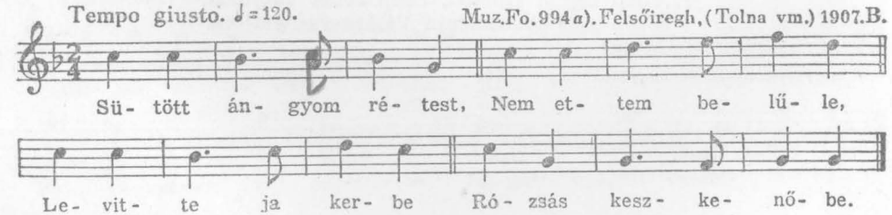

2. Utána ja bácsi Uj galléros szűrbe,
Megcsolkolta gyángyit A ker' közepébe.

Az előző dal nem kvintváltó rokona.

23 Tempo giusto. Muz. Fo. 2230a). lej. B. Szentgyörgyvölgye, (Zala vm.) V.

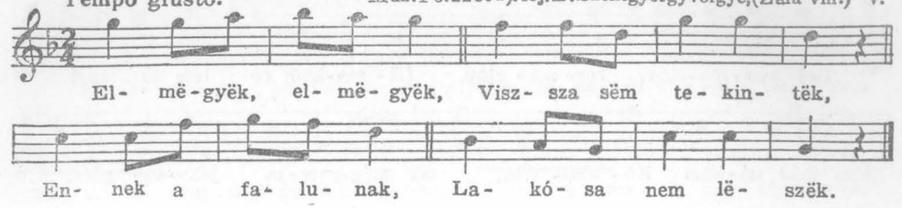

24 Tempo giusto. ♩ = 98. Muz. Fo. 1037d). Gyergyóujfalu, (Csík vm.) 1907. B.

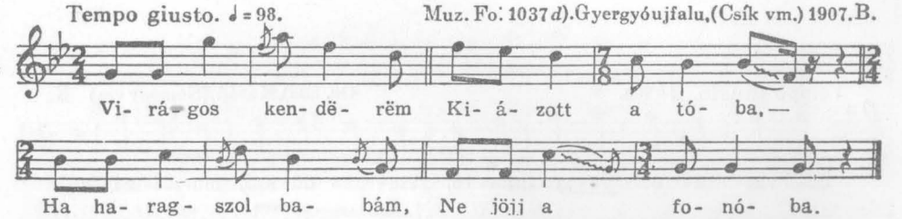

2. Elejtem az orsóm, Nem lesz, ki fëladja,
Bánatos szívemet Ki megvígasztalja.

25 Tempo giusto. ♩ = 108. Muz. Fo. 997c). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

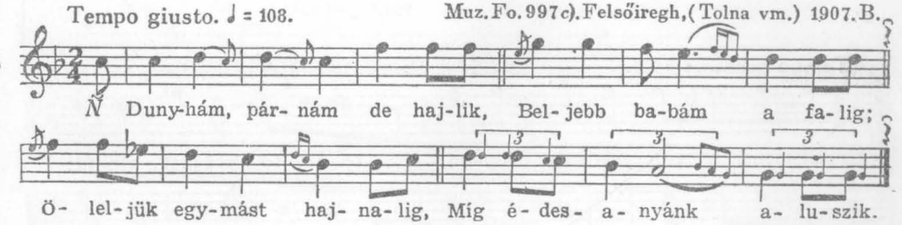

26 Tempo giusto. ♪ = 168. Muz. Fo. 985a). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

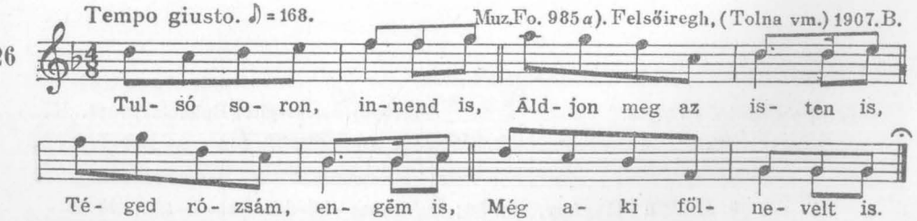

A ritmus-változat a fonográfba énekelt egyszeri előadást tünteti fel. Az általános formát a főhangok mutatják.

27 Tempo giusto. Mezőkövesd, (Borsod vm.) 1929. S.V.

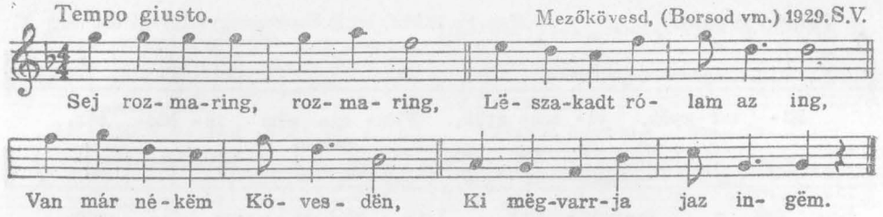

2. Sej rëzëda, rëzëda, Karcsu a lány dërëka.
Karcsúnak is këll lënni, Karcsú legény öleli.

28 Tempo giusto. ♩ = 108. Gr. 33*a*). Karád, (Somogy vm.) K.

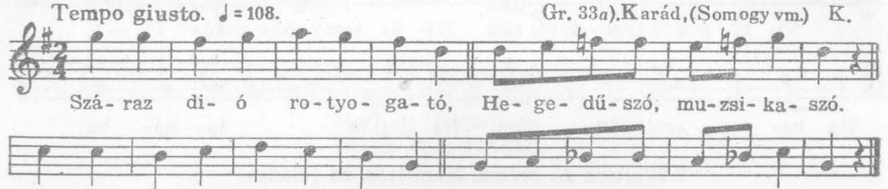

29 Tempo giusto. ♩ = 126. Muz. Fo. 1633). Rafajnaujfalu, (Bereg vm.) 1912. B.

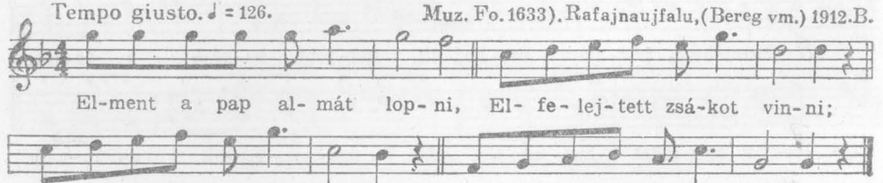

30 Tempo giusto. ♩ = 88,96. Fo. 183*d*). Istensegíts, (Bukovina) 1914. K.

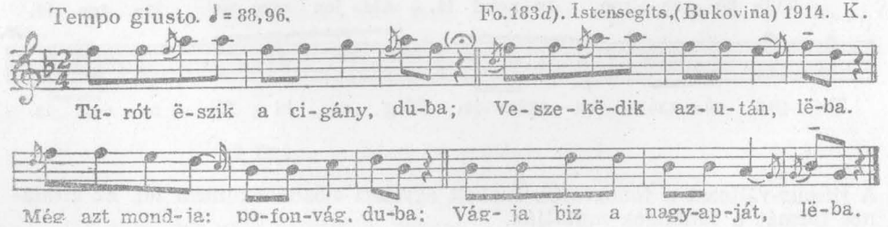

31 Muz. Fo. 972*b*). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

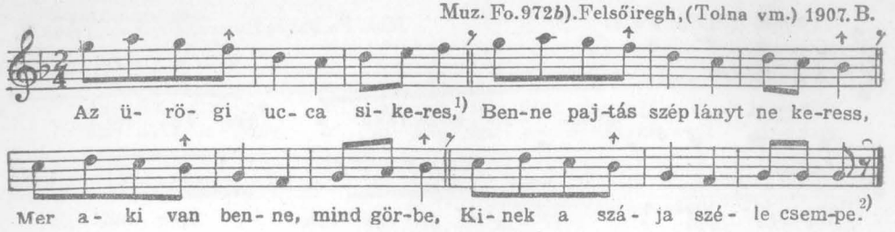

[1] egyenes. [2] csorba, ferde.

32 Allegretto. Gyergyószentmiklós, (Csík vm.) 1910. K.

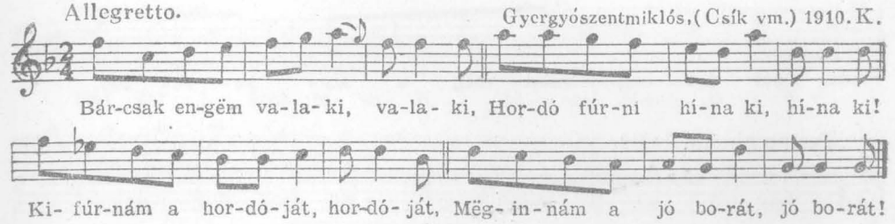

33 Tempo giusto. ♪ = 200. Muz. Fo. 1629*a*). Gyanta, (Bihar vm.) 1912. B.

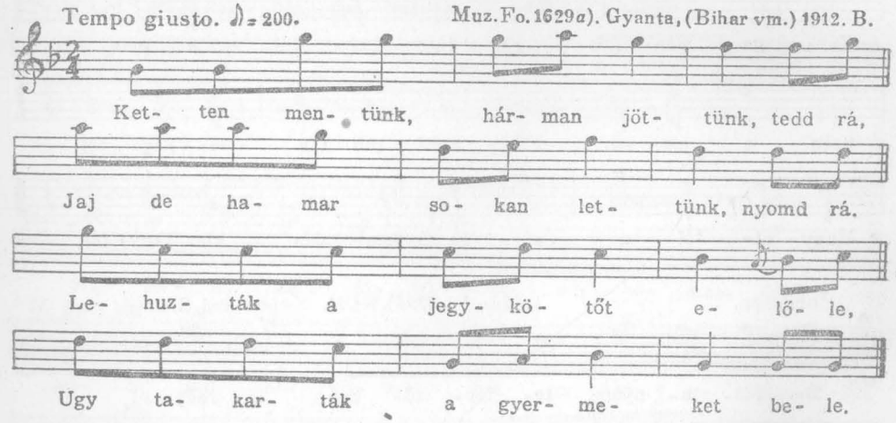

34 Tempo giusto. Muz. Fo. 1194*b*). lej. B. Oriszentpéter, (Vas vm.) V.

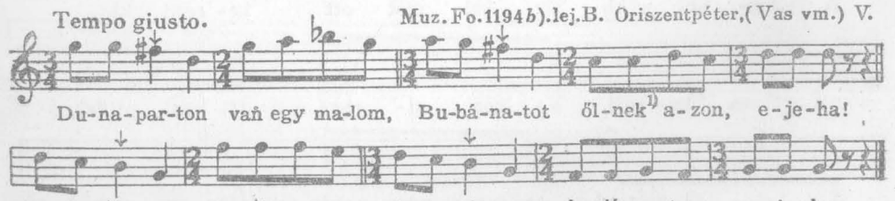

1. Őrölnek

35 Tempo giusto. ♩ = 70. Muz. Fo. 950*a*). Baracs, (Fejér vm.) 1906. B.

Bé- res le- gény, jól meg- rakd a sze- ke- ret,
Sar- ju- tüs- ke bö- kö- di a te- nye- red!
Men- nél job- ban bö- kö- di a te- nye- red,
An- nál job- ban rakd mëg a sze- ke- re- det.

36 Tempo giusto. ♩ = 112. Menyhe, (Nyitra vm.) K.

Pi- ros al- ma mo- so- lyog a domb- te- tőn.
Sár- ga ken- dős kis lány sé- tál a me- zőn.
Szép a me- ző, mëg- szé- pül a vi- rág- tól,
Vagy at- tól a sár- ga ken- dős kis- lány- tól.

37 Parlando. Muz. Fo. 339*b*). lej. B. Kaposfüred, (Somogy vm.) V.

É- dös- a- nyám, te- me- tő- ben e- redj ki,
A leg- ár- vább sír- hal- mot ott ke- resd ki.
Á- ra bu- rujj, a- zon si- rasd fi- a- dat,
Á- ra ül- tesd ta- vasz- kor vi- rá- go- dat.

Az előző dal variánsa kvintváltás nélkül.

38 Tempo giusto. Muz. Fo 637*b*). lej. B. Resznek, (Zala vm.) V.

Ju- ki disz- nu a be- rek- tül csak a fü- lö lát- szik,
Ka- nász- le- gény a bo- kor- ba me- nyecs- kék- kel ját- szik.
El- ve- szett a sis- ká- ja ki- lenc ma- la- cá- val,
U- tá- na ment a ka- nász ü- res ta- risz- nyá- val.

39 Tempo giusto. Bolhás, (Somogy vm.) K.

Hej két ti- kom ta- va- li, há- rom har- mad- é- vi,
Ha tud- tá- tok, hogy az e- nyém, mért ad- ta- tok en- ni?
Tyu- tyu sző- ke, tyu- tyu bar- na, tyu- tyu mind a há- rom,
A ka- ka- som sem ve- szett el, nin- csen sem- mi ká- rom.

40 Tempo giusto. Bogyiszló, (Pest vm.) 1931. V. L.

Hol jár- tál az éj- jel ci- ne- ge- ma- dár?
Ab- la- kid- nál jár- tam, drá- ga vi- o- lám.
Mért be nem jöt- tél hát ci- ne- ge- ma- dár?
Fél- tem az u- rad- tól, hogy- ha rám ta- lál.

2. Nincs itthon az uram, cinegemadár,
Csinálosi erdőn csónakot csinál.
Jó lovai vannak, hamar hazaér,
Mi lesz veled, rózsám, hogyha itten ér?
(Vagy: Rosz lovai vannak, nem ér ma haza,
Mulathatunk rózsám, egész éccaka.)

41 Tempo giusto. ♩= 116. Muz. Fo. 773*d*). Vésztő, (Békés vm.) 1909. B.

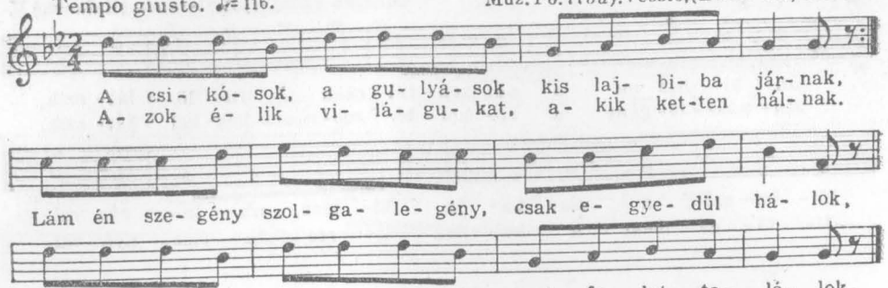

42 Táncképés. ♩=120. csekély ingadozással. Nagyszalonta, (Bihar vm.) 1916. K.

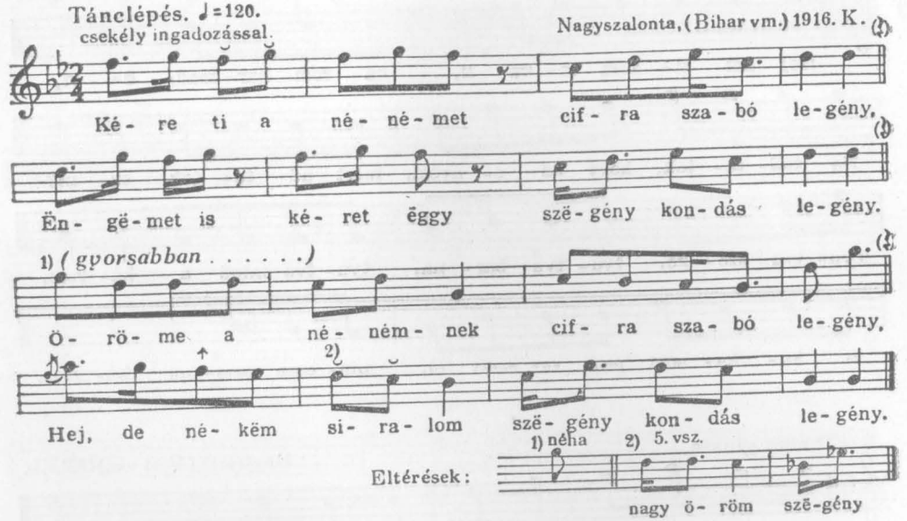

2. Fëltëszik a nénémet aranyos hintóba,
Engëmet is fëltësznek szamártalicskába.
Öröme stb.

3. Kísérik a nénémet hangos muzsikával,
Engëmet is kísérnek egércincogással.
Öröme stb.

4. Ëtetik a nénémet porcellántányérból,
Engëmet is ëtetnek a disznóvályúból,
Öröme stb.

5. Fektetik a nénémet tornyos nyoszolyába,
Engëmet is fektetnek a disznó vackába.
Öröme stb.

6. Kőtik az én nénémet hatágú korbáccsal,
Engëmet is kőtenek szép hajnali csókkal.
Siralom a nénémnek cifra szabólegény,
Hej, de nékëm nagy öröm szëgény kondáslegény.

43 Tempo giusto. ♩= 84. Muz. Fo. 976 c). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

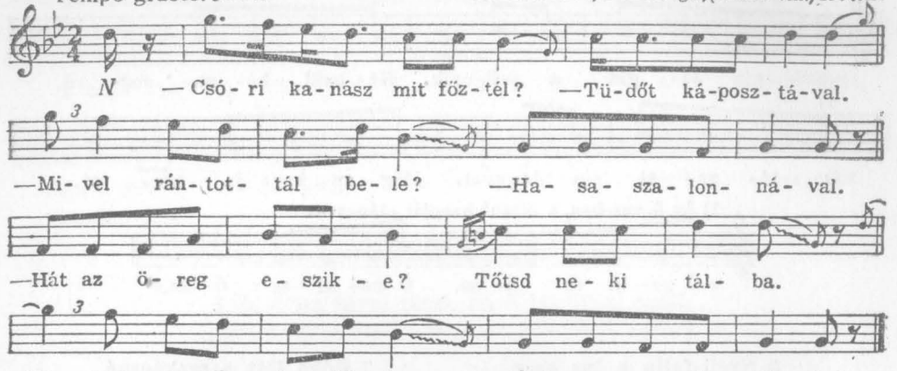

44 Tempo giusto. Tunyog, (Szatmár vm.) L.

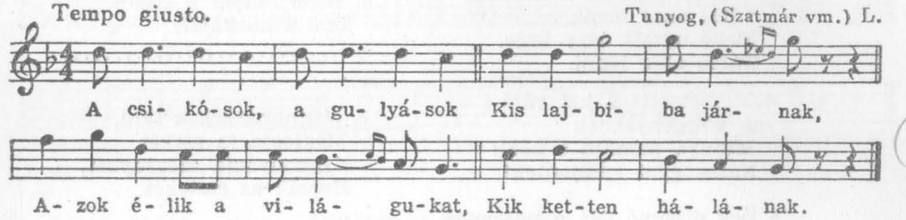

2. Ládd megmondtam Angyal Bandi, në mënj az Alföldre,
Mert megtanulsz csikót lopni, elhajtanak érte.

45 Tempo giusto. ♩= 112. Muz. Fo. 1650 *b*). Derczen, (Bereg vm.) 1912. B.

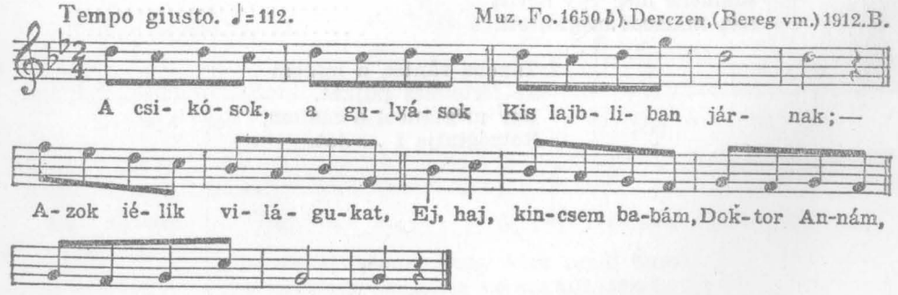

2. Hát én szegény szógalegény Csak magam egyedül
Hogy iélek meg, ha nem lopok, Ej haj kincsem babám
Doktor Annám fehér huszas nélkül.

Az előző dal kibővített változata.

46 Tempo giusto. ♩ =116,120. Fo.189*d*). Fogadjisten,(Bukovina) 1914. K.

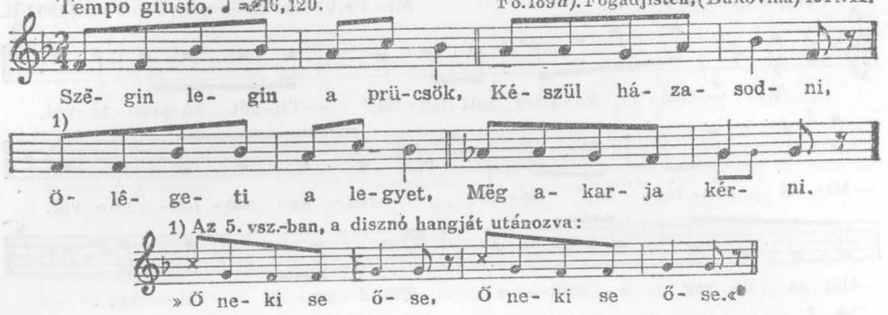

2. Nyeli-falja a kis légy
A prücsöknek száját,
A prücsök is mëgfogja
A kis légynek lábát.

3. Nagyot hërkent a hörcsög,
Vőféj akar lënni,
Mellé ugrott ëggy ürge,
Társa akar lënni.

4. Mëgtetszëtt a két vőfé
A vőlegényëknek
Minnyá mondja ő néki:
Násznagyot kerejsenek!

5. Ëgy disznyó lëtt a násznagy,
Ësszekötte őköt:
„Ő neki se őse,
Ő neki se őse".

6. Farkas lëtt a mészáros,
Jó tinót levágott,
Ammellé még ëgy bévitt
Két malacot mëgfojtott.

7. Róka lëtt a szakácsné,
Az pacalt készíti,
Agár mossa ja hurkát,
A kutya mëgtőti.

8. Hirës betyár a bagoj,
Lesi a hurkáját,
.....
.....

9. Mëgharagszik a tetű,
Mëgfogja ja sërkét,
Nyakonvágja szëgénykét,
Hujzák az esztekét.

10. Ësszeveszëtt a kis légy
A dungó darázsval,
Hadakoznak a földön
Keményen ëgymással.

11. Arra sétál ëgy majom,
Biró akar lenni,
.....
.....

12. Táncba rántsa a majom
Ez fërtelmes pujkát.
Ugy mëgtáncol a majom,
Rotyogtatja f . . .ját.

47 Tempo giusto. Muz.Fo.3276*b*). 3277*a*).Bogdánfalva,(Moldva) D.P.P.és B.P.

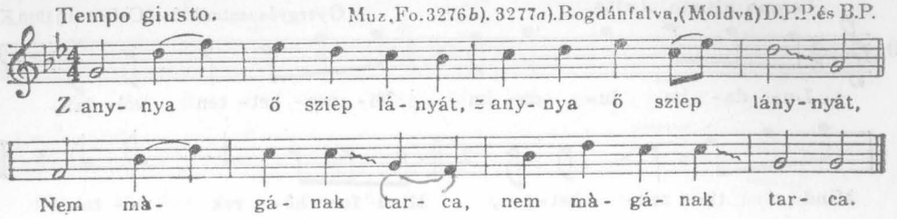

2. Kàrján felneveli, Kàrján felneveli,
Szárnyárà j ereszti, Szányárà j ereszti.

3. Sz ő isz távaI niezi, Sz ő isz távaI niezi,
Had mász szidja sz veri, Had mász szidja sz veri.

48 Tempo giusto. ♩ = *cca* 60. Fo. 425*a*).lej.B. Martonos,(Udvarhely vm.)1902.V.

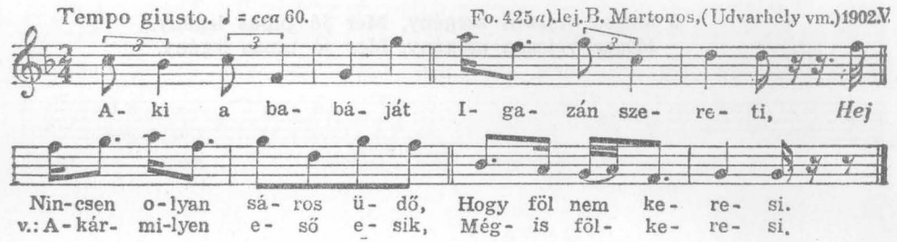

2. Mer én a babámat
Igazán szeretëm,
Akármilyen eső esik,
Mégis fölkeresëm.

49 Tempo giusto. ♩ = 84. Gr.1 *B*).lej.B.Tiszacsege,(Hajdu vm.) 1938. L.

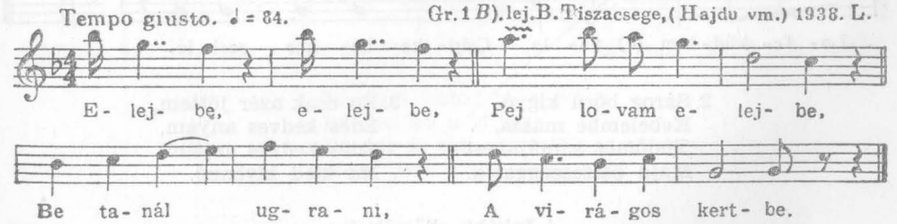

2. Be tanál ugrani, Nagy kárt tanál tenni,
A szerelem bimbaját Lë tanálja törni.

50 Tempo giusto. ♩=152. Gyergyószentmiklós, (Csík vm.) 1910. K.

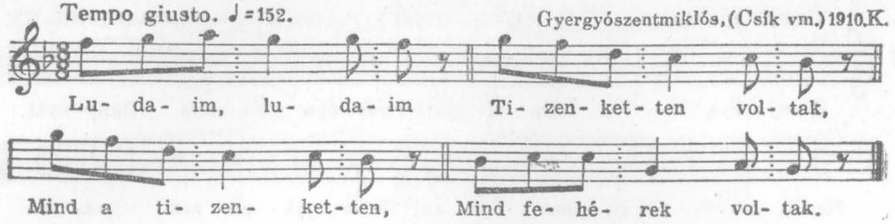

2. Csak az anyjuk tarka, Az is szürkés barna,
Csak az anyjuk tarka, Az is szürkés barna.

3. Elhajtottam ludam Duna közepibe,
Után' küldtem uram, Hajtsa haza ludam,

4. Vejszen oda uram, Jöjjön haza ludam,
Jöjjön haza ludam, Vejszen oda uram!

5. Mégse vejszen szegény, Mer jó pipás legény,
Mégse vejszen szegény, Mer jó pipás legény.

51 Tempo giusto. ♩= 84, 92. Muz. Fo. 1272 *a*). Szárhegy, (Csík vm.) 1910. K.

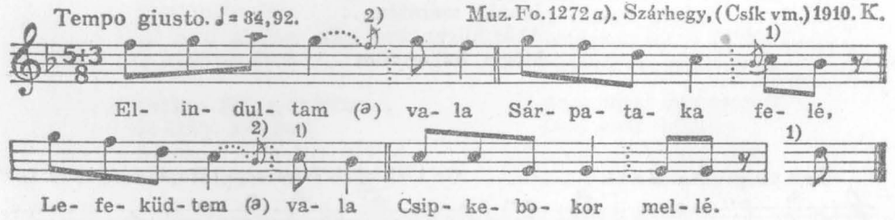

2. Sárog bőrű kigyó
Kebelembe mászа,
Tüdőmöt s májamat
Majd összeszaggatja.

3. Én csak azér jöttem,
Édës kedves anyám,
Édës kedves anyám,
Ha kied kivënné.

4. Inkább ellëszëk én
Szép lëányom nékül,
Szép lëányom nékül,
Mint fékarom nékül.

Más szöveggel más tagolást kap ugyanaz a ritmus.
2. Ha a 4. szótag magánhangzóra végződik, akkor ez a kis hang a következőhöz kapcsolódik, mint a 2. sorban.

52 Tempo giusto. Gyergyóalfalu, (Csík vm.) 1911. M.

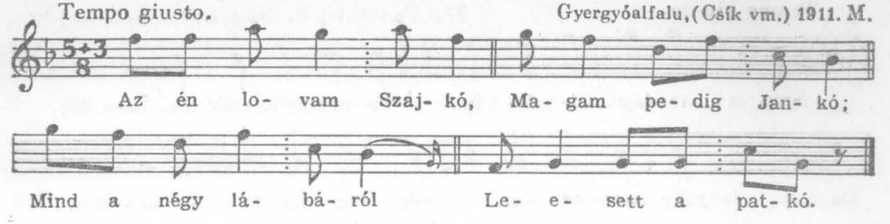

2. Csak egy maradt rajta, S az es kotyog rajta.
Kovács jó barátom, Igazítson rajta.

53 Tempo giusto. ♩= 123. Muz. Fo. 1038 *b*). Gyergyóujfalu, (Csík vm.) 1907. B.

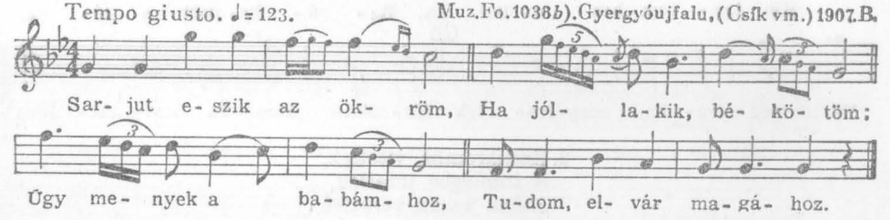

54 Tempo giusto. ♩ = 116. Kászonujfalu, (Csík vm.) 1912. K.

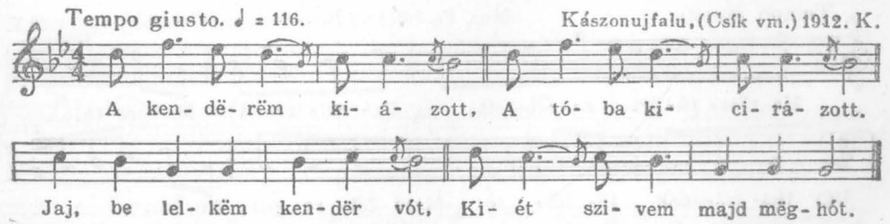

2. Tán azt tudod te virág,
Belőled áll a világ?
Nálunk is van egy virág,
Abból sem áll a világ.

55 Tempo giusto. ♩ = 112. Muz. Fo. 1652 *d*). Fornos, (Bereg vm.) 1912. B.

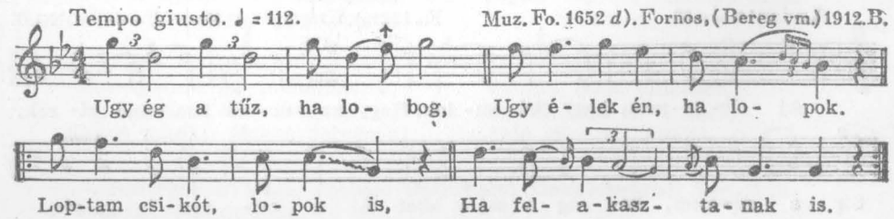

56 Tempo giusto. Muz. Fo. 15*b*). lej. B. Szegvár, (Csongrád vm.) V.

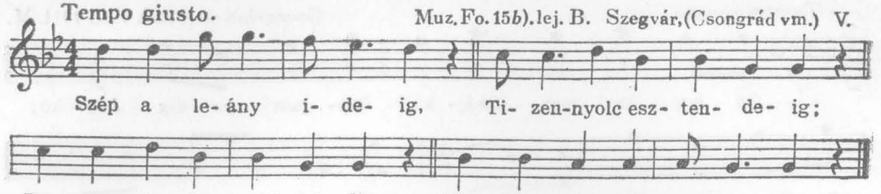

57 Allegro. ♩ = 69. Muz. Fo. 1611*a*). Csíkverebes, (Csík vm.) 1912. L.

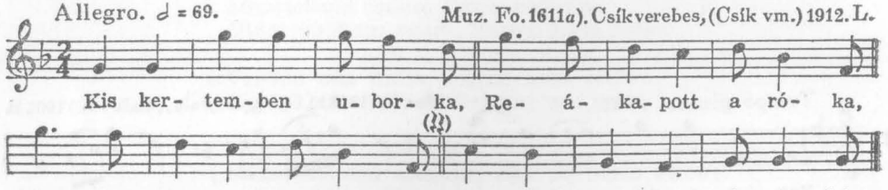

2. Komáromba vitetlek,
A tömlecbe tetetlek,
Kurta vasra veretlek,
Onnan ki sem eresztlek.

58 Tempo giusto. Muz. Fo. 391*e*). lej. B. Oroszhegy, (Udvarhely vm.) 1902. V.

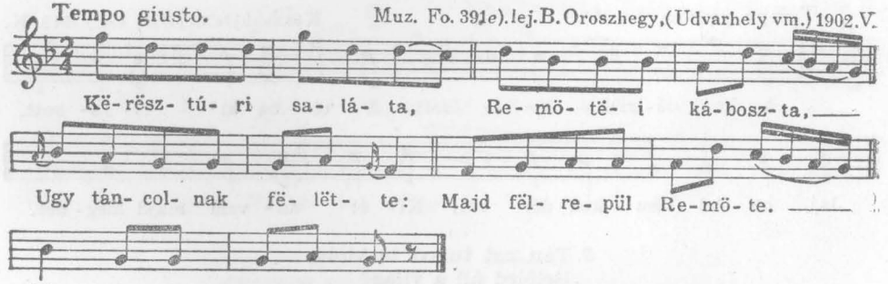

59 Andante. ♩ = 82. Fo. 1321*a*). Kisgörgény, (Maros-Torda vm.) 1914. B.

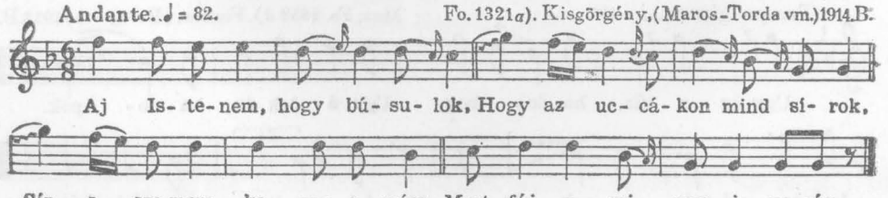

60 Tempo giusto. Gyimesbükk, (Csík vm.) 1912. L.

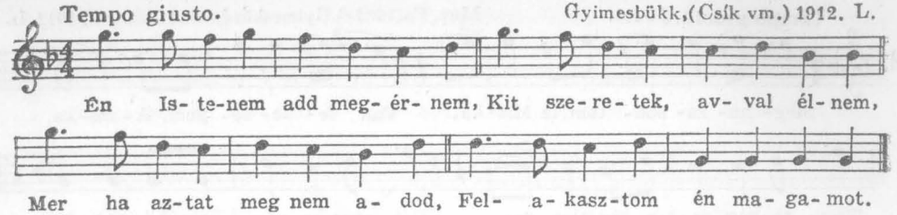

2. El is mennék, itt es ülnék,
Bánatimból kitérülnék.
Bánataim sokak, nagyok,
Magam gyámoltalan vagyok.

3. Kicsi vagyok, nagy az eszem,
Mikor adnak, akkor eszem,
Ha jót adnak, mind megeszem,
De ha ütnek, nem szeretem.

61 Tempo giusto. Muz. Fo. 402*d*). lej. B. Lövéte, (Udvarhely vm.) V.

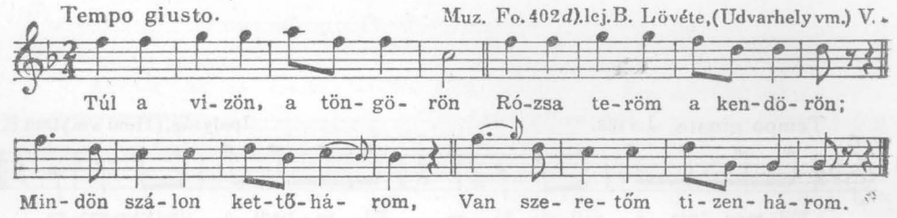

62 Tempo giusto. ♩ = 116. Lédec, (Bars vm.) 1907. K.

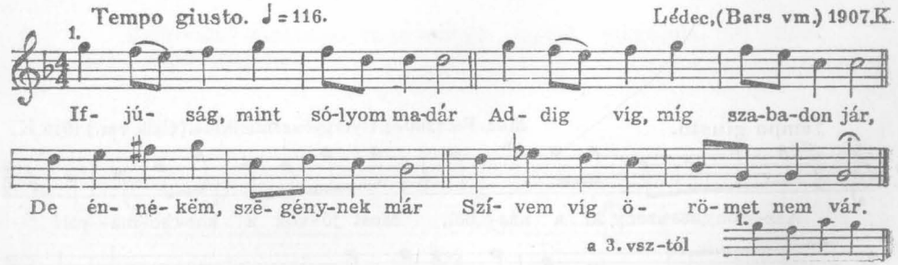

2. Hol mások járnak kettessen,
Mint ëggy Apolló, kedvessen,
Fejem lëhajtván könnyessen,
Nézëk csak nagy keservessen.

3. Mënnék én is, ha mëhetnék,
Szárnyamra ha fölkelhetnék,
Igy magányossan nem élnék,
Mint madár, társat keresnék!

4. De mëg vagyok határozva,
Szabad fejem be van zárva,
Olyan vagyok, mint az árva,
Nagy bánatban elfáradva.

5. Adja Isten, hogy lëhessek
Valaha veled élhessek,
Ezt óhajtja ez a lélëk,
Akié ez a kis ének.[1]

[1] Szövegét a XVII. századi Vásárhelyi Daloskönyvből ismertük.
1. vsz.-val maradt fenn.

63 Tempo giusto. ♩ = 116. Muz. Fo. 1602c). Gyimesközéplok, (Csík vm.) 1912. L.

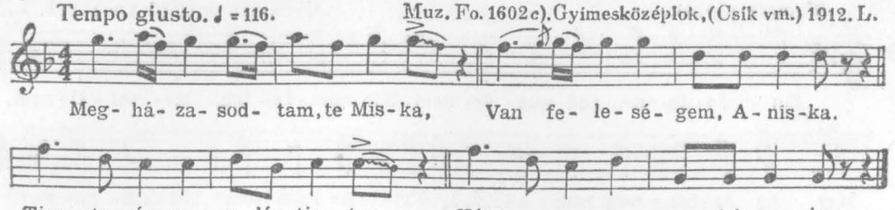

2. Kenyeret es jól tud sütni,
Kétszer kever kovászt neki.
Harmadnapig mind keleti,
Méges keletlen kiveszi.
Negyednapig mind süteti,
Méges sütetlen kiveszi.[1]

3. Feje olyan, mint egy bokor,
Szája olyan, mint egy bocskor,
Szeme nem lát a csipától,
Orra nem szuszog mocsoktól.

[1] A dallam második felére.

64 Tempo giusto. ♩ = 108. Ipolyság, (Hont vm.) 1910. B.

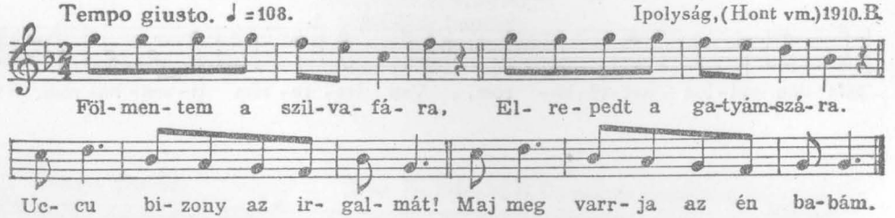

65 Tempo giusto. Muz. Fo. 1260e). Gyergyószentmiklós, (Csík vm.) 1910. K.

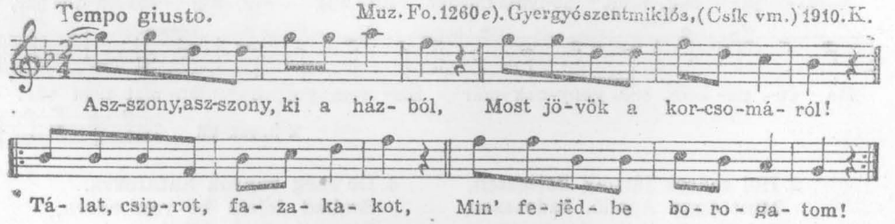

2. Ember, ember ki a házbó',
Most jövök a fonóházbó'!
Guzsaly talpa a fejëdbe,
Orsó hëgye a szëmëdbe!

66 Allegretto. Muz. Fo. 1262b). Gyergyószentmiklós, (Csík vm.) 1910. K.

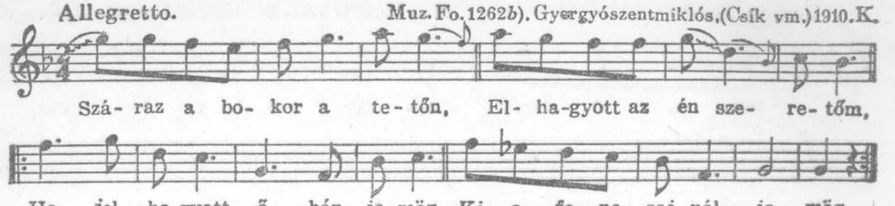

2. Ha elmész is, járj békével,
Rólam ne feledkëzzél el,
Bucsuzásid rövid lëgyën,
Víg szivedbe kárt ne tëgyën.

67 Tempo giusto. Menyhe, (Nyitra vm.) 1909. K.

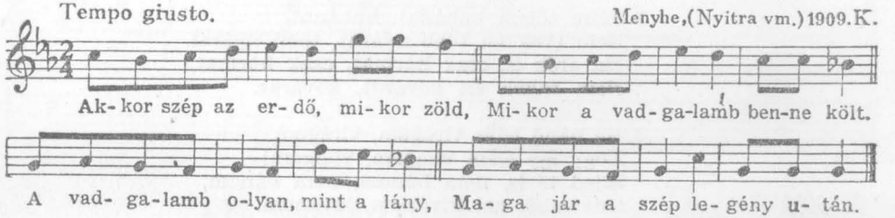

2. Nem vagyok én oka sëmminek,
Édësanyám oka mindënnek,
Mért nem adott engëm olyannak,
Akit választottam magamnak.

3. Mëgvert az Uristen, de nem fáj,
Fügefalevele lehullt már,
Fügefalevele gyógyits mëg,
Régi volt szeretőm csókolj mëg.

Kvintváltó variánsai ismeretesek. Ilyent dolgozott fel Liszt XIII. rapszódiájában.

68 Tempo giusto. Muz. Fo. 357c). lej. B. Kadicsfalva, (Udvarhely vm.) 1903. V.

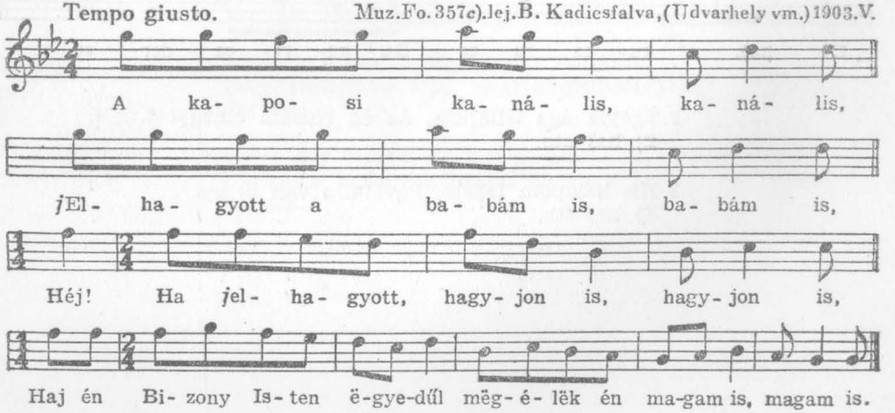

69 Tempo giusto. Muz.Fo. 341c). lej. B. Kaposfüred, (Somogy vm.) V.

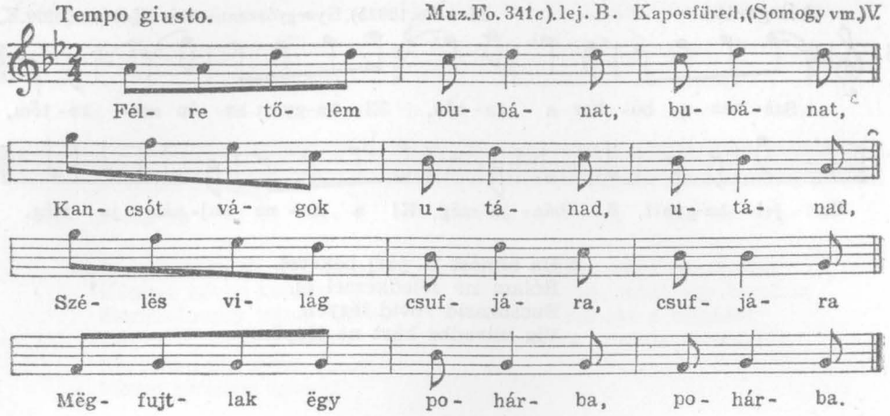

2. Félre tőlem bubánat, bubánat,
Nem érek én több nyárat, több nyárat.
Ha érëk is, csak hármat, csak hármat,
Nem rakok én kővárat, kővárat.

3. Në bánd édës virágom, virágom
Hogy így élëm világom, világom!
Éljed të is, nem bánom, nem bánom,
Szivemből azt kivánom, kivánom.

70 Tempo giusto. Csíksomlyó, (Csík vm.) D.P.P.

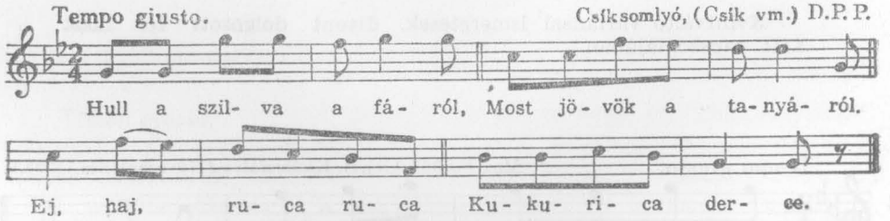

2. Ëggyik ága lëhajlott, Az én rózsám elhagyott.
Ej haj stb.

3. Kis kalapom fekete, Pávatollu van benne.
Ej haj stb.

71 Allegretto. ♩ = 116. Muz. Fo. 810c). Magyargyerőmonostor, (Kolozs vm.) 1910. B.

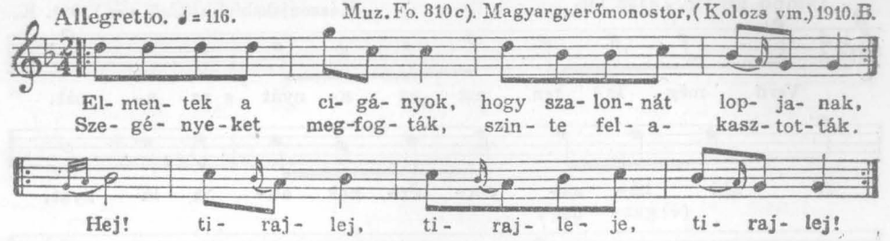

72 Allegretto. Gyergyószentmiklós, (Csík vm.) 1910. K.

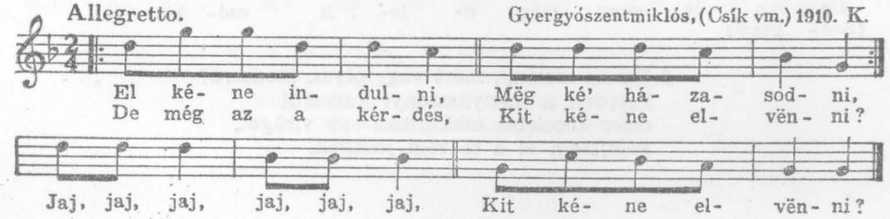

2. Ha kisasszonyt veszek, Nem tud szőni, fonni.
Jaj de szégyen nekem Pénzzê gagyát venni.
Jaj, jaj, jaj, jaj, jaj, jaj, Pénzzê gagyát venni.

3. Ha öreget kérek, Az mindig szomorú,
Annak minden szava Egy égi háború,
Jaj stb.

4. Ha gazdagot kérek, Mindig csak azt hányja,
Hogy „az enyimből élsz Ebadta hitvánnya,"
Jaj stb.

5. Ha szegényt megkérek, Avval mit csinájak,
Egy kódúsbó kettőt Tehát mért csinájak?
Jaj, jaj, jaj, jaj, jaj, Ugyan mért csinájak?

6. Istenem, Istenem, Ugyan mit csinájak,
Legénykedjem-e még, Vagy megházasodjak?
Jaj stb.

7. Az az egy reménység Táplál ezután is,
Jó lesz a legénység Nekem továbbra is,
Jaj stb.

73 Tempo giusto. ♩=132, 136. Kászonjakabfalva, (Csík vm.) 1912. K.

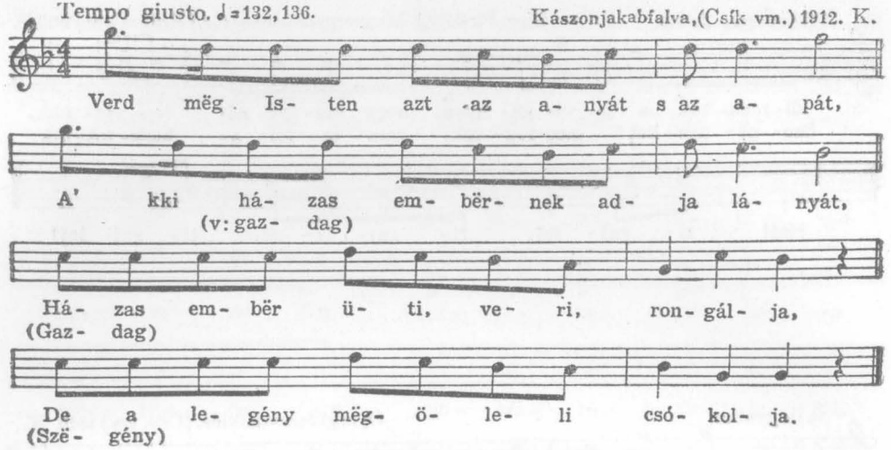

2. Barna kislány, mért vagy olyan szomorú?
Fejeden a menyasszonyi koszorú!
Gyer közelebb, szakajtsak egy virágot,
Felejtsem el a te régi jóságod.

74 Parlando. Muz. Fo. 81 La), lej B. Zentelke, (Kolozs vm.) V.

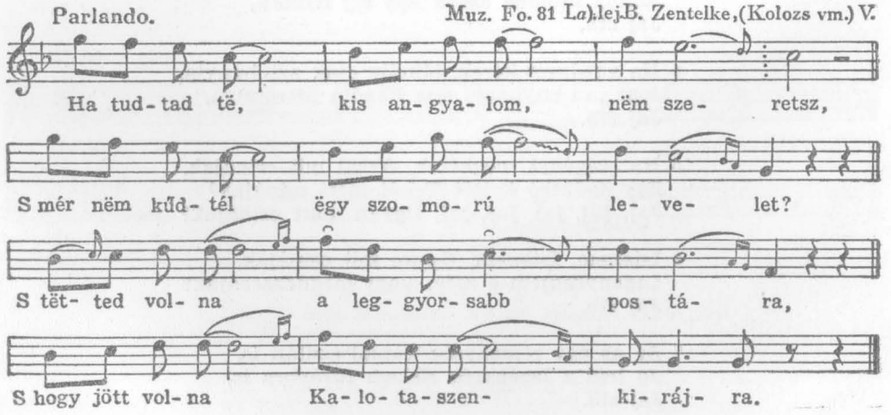

75 Tempo giusto. ♩= 52. Muz. Fo. 810 a). Magyargyerőmonostor, (Kolozs vm.) 1910. B.

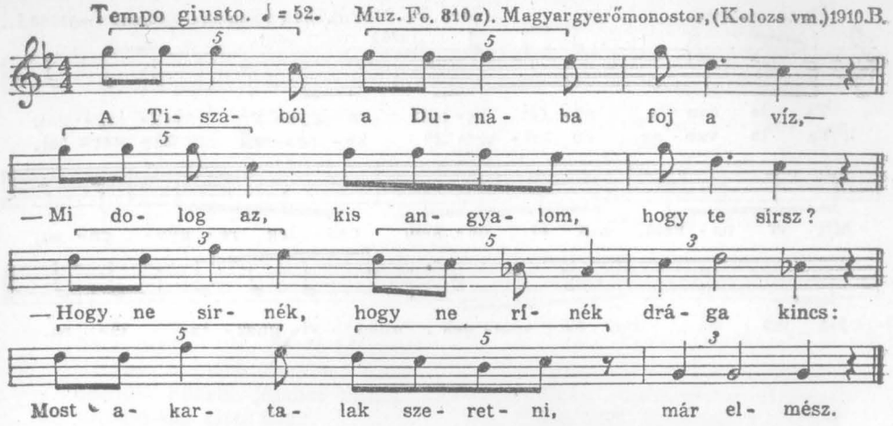

2. Ha te elmész, kis angyalom kívánom,
Hogy az út előtted rózsának váljon,
Még a fű is piros almát teremjen,
A te szived soha el ne felejtsen.

+167. a növése

76 Parlando. Körösfő, (Kolozs vm.) 1908. B.

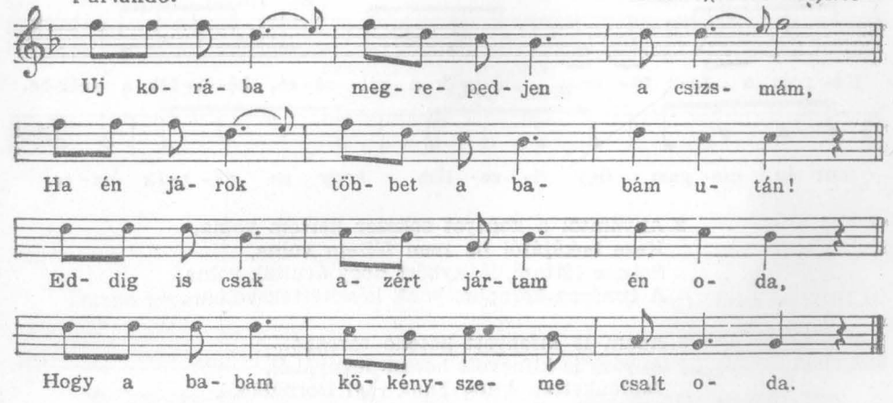

77 Poco rubato. Muz. Fo. 3952*a*). Szék, (Szolnok-Doboka vm.) 1940. L.

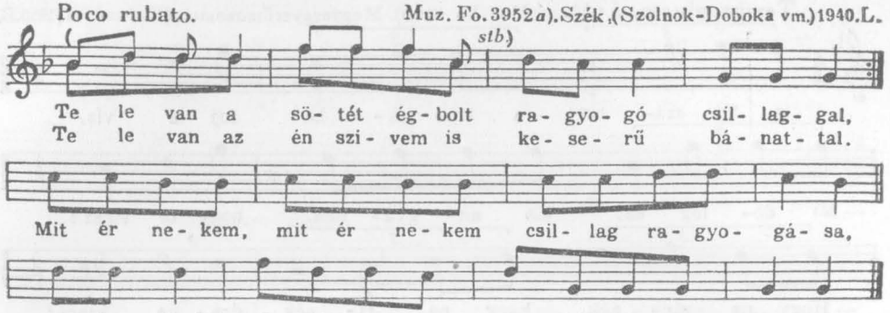

78 Poco parlando. ♩ = 69—72. Muz. Fo. 1261*e*). Gyergyószentmiklós, (Csík vm.) 1910. K.

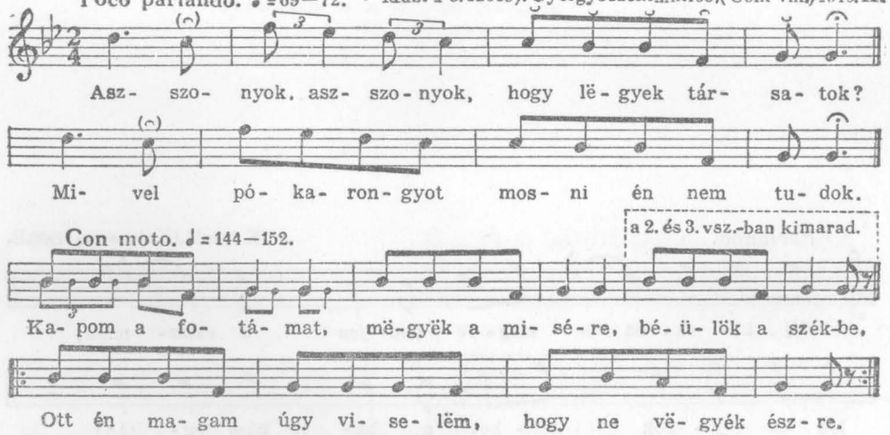

2. Anyámtól a kontyot sokszor kértem volna,
Keze bokájától ha nem féltem volna,
Sohase láttam, leánybőrt hogy árultak volna,
A timárok kordohánynak készitëttek volna.

3. Apám is kifogyott kötődő társából,
Anyám is kifogyott borzas leányából,
Mindaketten kifogyának régi Borbálából,
Mindaketten kifogyának régi Borbálából.

79 Rubato. ♩ = 80—104. Muz. Fo. 1273. Szárhegy, (Csík vm.) 1910. K.

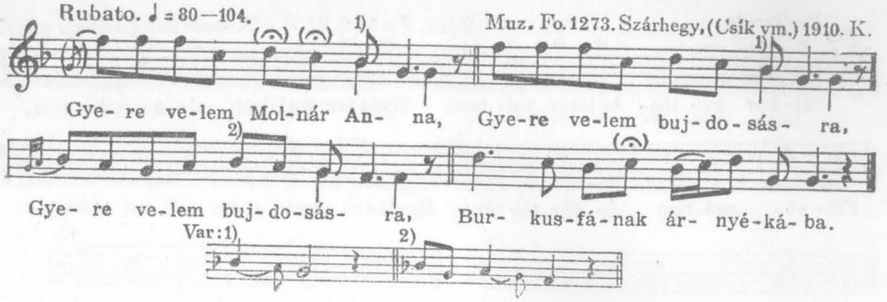

2. Nem megyek én, Zajgó Márton!
Itt nem hagyom csendes házam,
Csendes házam, jámbor uram,
Kartőn ülő kicsi fiam.

3. Elindula Mónár Anna,
Burkusfának árnyékába.
Fëltekinte Mónár Anna
Burkusfának ágaira.

4. Hát hét asszony fëlakasztva!
Sírni kezde Mónár Anna.
Kérdi tőle a katona:
„Mért sirsz, mért sirsz Mónár Anna?"

5. Nem sirok én, Zajgó Márton,
Hull a fának a harmatja,
Burkusfának a harmatja,
Az orcámat az áztatja".

6. Anna, Anna, Mónár Anna,
„Nézz egy kicsit a fejembe!"
Nézni kezde Mónár Anna,
Elaluvék a katona.

7. Kihuzá a fényes kardját,
Elvágá a vitéz nyakát.
Felöltözék gunyájába,
Hazamene udvarába.

8. „Jó estét, te jámbor gazda!
Adj szállást az éccakára!"
„Nem adhatok, jó katona,
Sir a fiam a házamba!"

9. „Gazda, gazda, jámbor gazda,
Van-e jó bor a faluba?"
„Vagyon csak itt a szomszédba".
„Hozz egy kupát vacsorára".

10. Borér ment a jámbor gazda,
Levetkezett a katona,
Kigombolá dolományát,
Megszoptatá siró fiát.

80 Tempo giusto. ♩ = 45. Muz. Fo. 995*b*). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

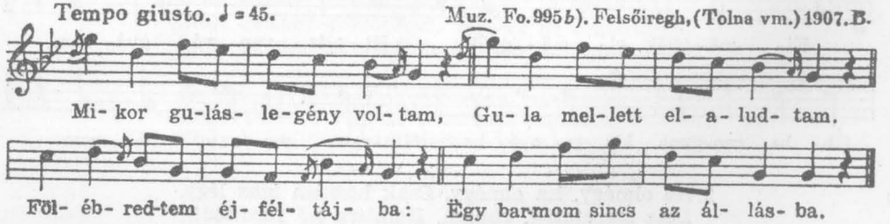

2. Nincsen olyan hires állás, Mint a hortobágyi állás.
Kutágason van az rovás. Könnyen számol ott a gulyás.

81 Parlando. Muz. Fo.55c). lej. B. Kaposujlak, (Somogy vm.) V.

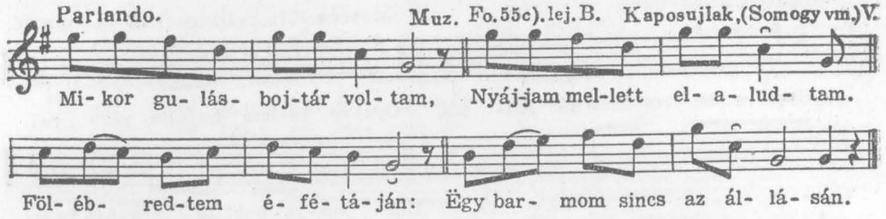
Mi- kor gu- lás- boj-tár vol- tam, Nyáj-jam mel-lett el- a- lud- tam.
Föl- éb- red-tem é- fé- tá- ján: Ëgy bar- mom sincs az ál- lá- sán.

82 Tempo giusto. Vésztő, (Békés vm.) 1917. B.

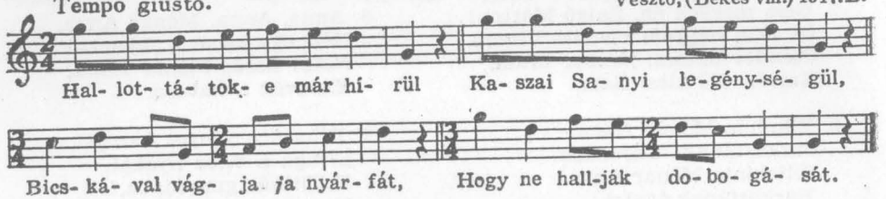
Hal- lot- tá- tok- e már hí- rül Ka- szai Sa- nyi le-gény-sé- gül,
Bics- ká- val vág- ja ja nyár- fát, Hogy ne hall-ják do- bo- gá- sát.

83 Parlando. Muz. Fo. 1331 b). Ipolyság, (Hont vm.) 1910. B.

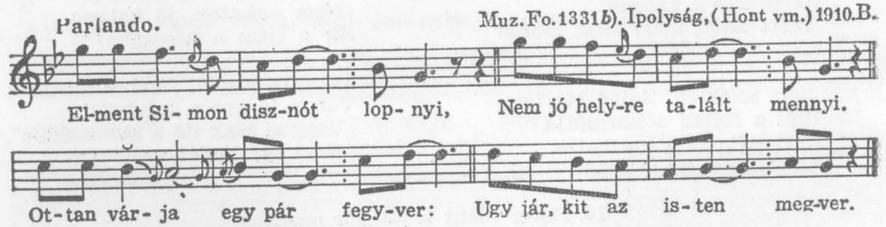
El-ment Si- mon disz-nót lop- nyi, Nem jó hely-re ta-lált mennyi.
Ot-tan vár- ja egy pár fegy-ver: Ugy jár, kit az is- ten meg-ver.

2. Nincs Simonnak siratója, Nincs is annak pártfogója,
Cifra szűre koporsója, Bikkfalevél takarója.

84 Tempo giusto. Mátravidék. K.

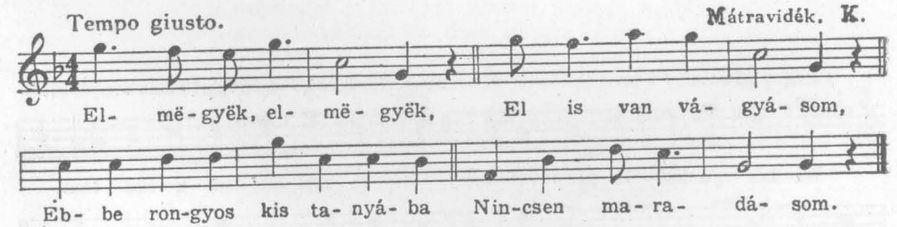
El- më- gyëk, el- më- gyëk, El is van vá- gyá- som,
Ëb- be ron-gyos kis ta- nyá- ba Nin-csen ma- ra- dá- som.

2. Ha elmégy, ha elmégy, Csak hozzám igaz légy.
Igaz szeretetëd, babám, Hamisra në fordítsd!

3. Ha jóra fordítod, Áldjon mëg az Isten,
Ha rosszra fordítod babám, Verjen meg az isten.

85 Tempo giusto. ♩=88. Gr. 1/B). lej. B. Tiszacsege, (Hajdu vm.) 1938 B.P.

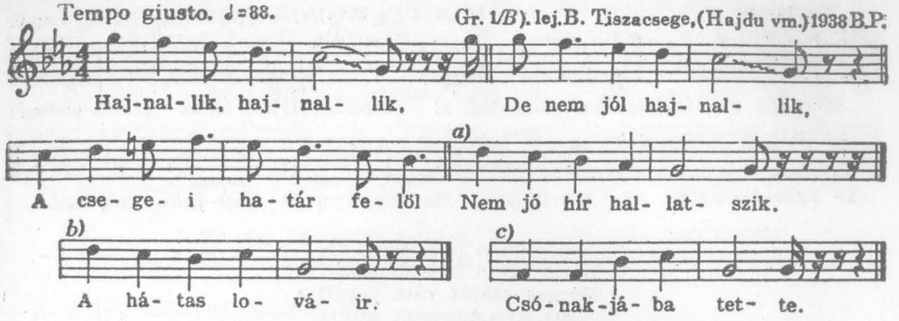
Haj-nal- lik, haj- nal- lik, De nem jól haj- nal- lik,
a)
A cse- ge- i ha- tár fe- löl Nem jó hír hal- lat- szik.
b) c)
A há- tas lo- vá- ir. Csó- nak- já- ba tet- te.

2. Megöltek egy legényt Hatszáz forintjaír,
Belelökték a Tiszába A hátaslováír.

3. Tisza be nem vette, Partjára vetette.
Arra ment egy halászlegény, Csónakjába tette.

84-85: Két területi típus

86 Rubato, parlando. ♩=cca 104. Muz. Fo. 1275 a). Gyergyóremete, (Csík vm.) 1910. K.

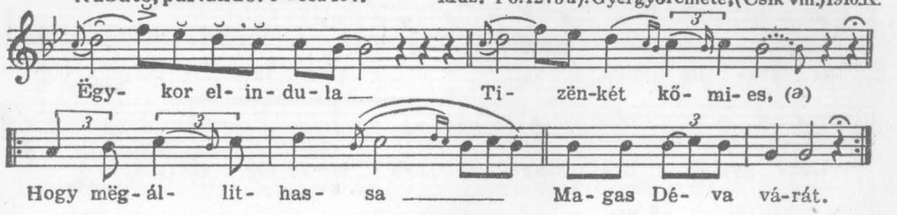
Ëgy- kor el- in- du- la — Ti- zën-két kő- mi- es, (ə)
Hogy mëg- ál- lit- has- sa — Ma- gas Dé- va vá-rát.

2. Akit rëggel raktak, az délre mëgomlott,
Akit délre raktak, estére mëgomlott,
Akit délre raktak, estére mëgomlott.

3. Istenëm, istenëm, mi dolog lëhessën,
Mikor ide jöttem, csak ëgyszër köszöntem,
Mikor ide jöttem, csak ëgyszër köszöntem:

4. Csak ëgyszër köszöntem, kétszër is fogadták,
Most kétszër köszöntem, ëgyszër se fogadták,
Most kétszër köszöntem, ëgyszër se fogadták.

5. Én magam fogadtam vérëdnek vesztését,
Hogy vérëdet vëgyük a meszes csëbërbe,
Hogy mëgállithassuk magas Déva várát.

87 Parlando. Muz. Fo. 256*a*). lej. B. Mezőkövesd, (Borsod vm.) V.

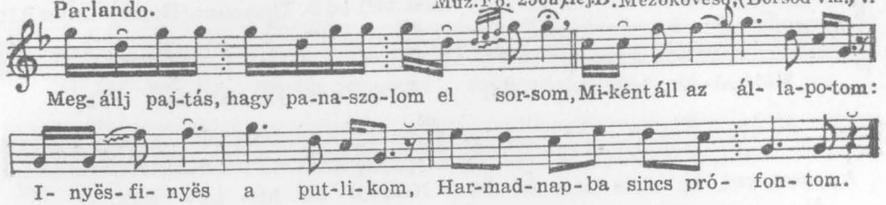

2. Panaszolom a tisztemnek,[1]
Nincs ereje a testemnek.
Mérges száját rám forditja,
Jézus-Krisztusomat szidja.

[1] A dallamrész ismétlése itt kimarad.

88 Poco rubato, lento. Muz. Fo. 2342*b*). Diósad, (Szilágy vm.) 1914. L.

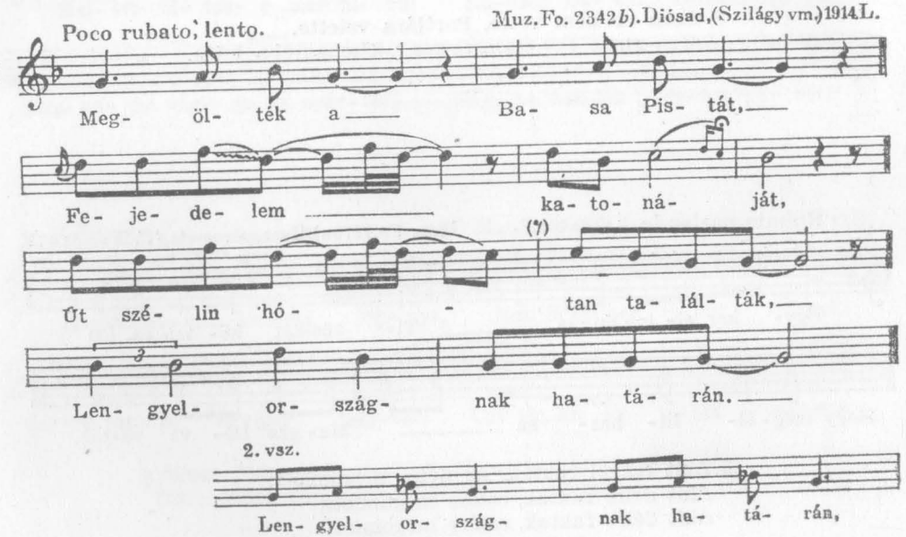

2. Lengyelországnak határán,
Rákóczinak bujdosásán.
Basa Pistát ott megfogták,
Az életit kioltották.

3. Ékes aranyos dolmányán
Végig ömlött piros vére.
„Jaj istenem, jaj Szüz Márja,
Mért is jöttem bujdosásra?

4. Életimet feláldoztam,
Vezérim mególtalmaztam,
Hazám határin megálltam,
Gyilkosokkal megcsatáztam."

5. Fehér Julis hazavárja
Minden este vacsorára.
„Ne várd Julis, ne várd Julis.

89 Parlando. ♩ = 80—90. Muz. Fo. 1635*a*). Rafajnaujfalu, (Bereg vm.) 1912. B.

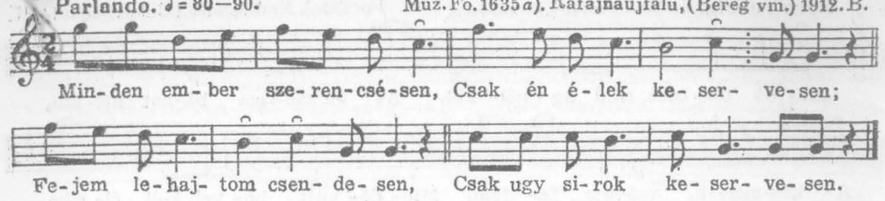

2. Ne sirj kedves feleségem, Ne zokogj édes gyermekem!
Gondodat viseli-az[1] isten, Kiszabadulok még egyszer.

[1] *li-az* egy szótaggá összevonva.

90 Rubato. Gyergyóalfalu, (Csík vm.) 1910. K.

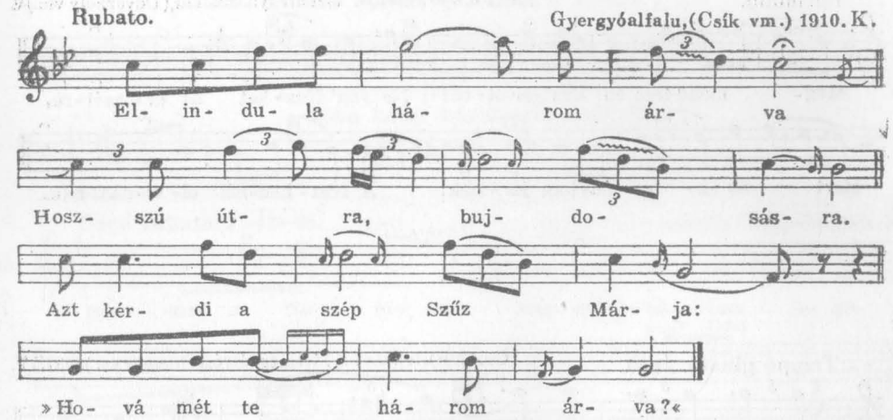

2. Mi elmegyünk bujdosásra, Egyik ajtóról a másra.
Ne menjetek, jertek vissza, Adok néktek három vesszőt.
Adok néktek három vesszőt, Verjétek meg a temetőt.[1]

3. Kelj fel, kelj fel édesanyánk, Mer elszakadt a gyászgúnyánk.
Mer elszakadt a gyászgúnyánk, Nincs ki fehért adjon reánk.

4. Nem kelhetek, három árva, Koporsóba vagyok zárva,
Vagyon néktek mostohátok, Aki gondot visel rátok.

5. Mikor fésüli a fejünk, Sarkunkon foly piros vérünk,
Mikor kenyért ád kezünkbe, Hull a könyü kebelünkbe.

6. Én istenem, valahára Tekints reá az árvára,
Hogy ne jusson bujdosásra, Egyik ajtóról a másra!

[1] *Y.* A dallam második felére.

91 Poco rubato. ♩ = 50, kezdete gyorsabban. Fo. 226*a*). Andrásfalva, (Bukovina) 1914. K.

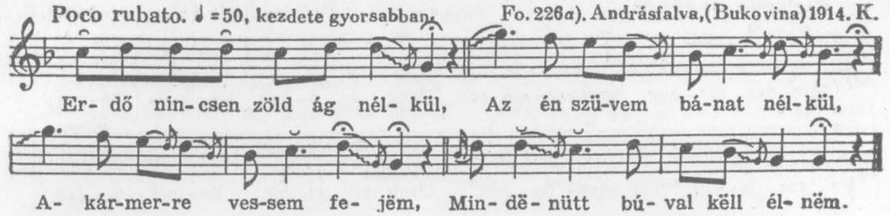

2. Olyan bú van a szüvemën,
Kétrét hajlott az egekën,
Ha még ëgy rét hajlott vóna,
Szüvem ketté hasadt vóna.

3. Elbujdosnám, de nincs kivel,
Kënyerem sincsen, a mivel.
Kérnék kőcsön, de nem adnak,
Mett tudják, hogy szëgény vagyok.

92 Parlando. Muz. Fo. 460 *d*). lej. B. Szentegyházasfalu, (Udvarhely vm.) V.

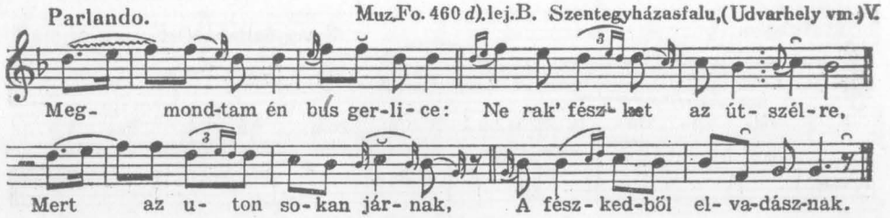

93 Tempo giusto. ♩ = 50. Gr. 58/*B*). lej. B. és K. Nemespátró, (Somogy vm.) 1937. S. V.

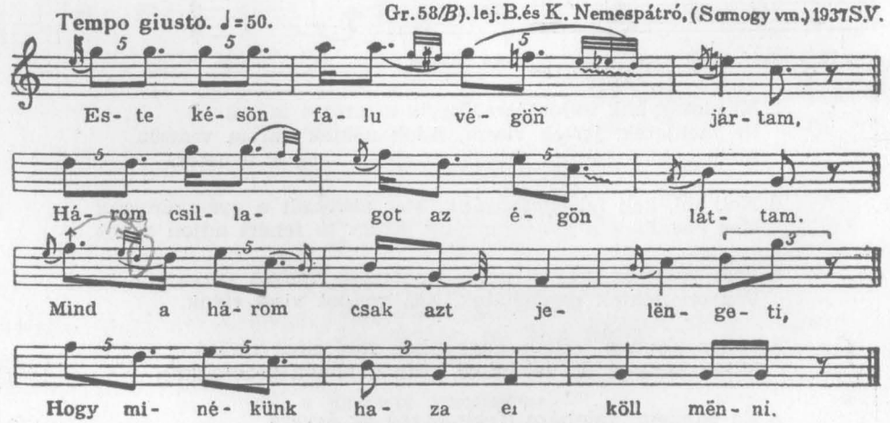

2. Mikor az én vendégségëm lészen,
Összehivom az én szëb vendégem.
Összehivok hettenhét szakácsot,
Hogy levezsbe főzzenek kalácsot.

94 Parlando, rubato. Gr 72 *A/b*). szövegvariánssal. Áj. (Abauj vm.) 1940. V. L.

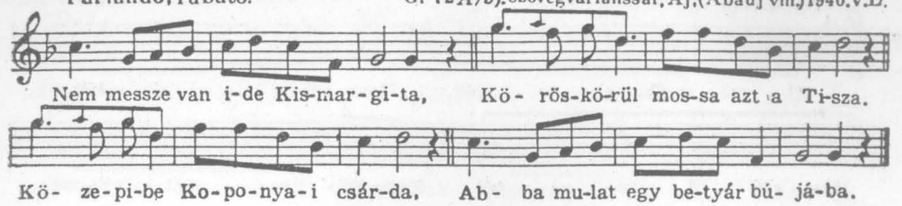

2. Csaplárosné, adj isten jó estét,
Hát az a szép szilajcsikó kié?
Jó bort iszik annak a gazdája,
Most jött ide, nincs egy félórája.

3. Kűdje ki hát annak a gazdáját,
Nem bántjuk mi, ha mëgadja magát,
Ki së megyek, mëg së adom magam,
Aki legény, hajtsa el a lovam.

4. A lovamat nem is nagyon bánom,
Csak a nyereg-izzajtót sajnálom,
Nyeregizzajtóban bugyelláris,
Abba hever háromszáz dollár is.

95 Poco rubato. ♩ = 63—66. Fo. 186 *c*). Istensegits, (Bukovina) 1914. K.

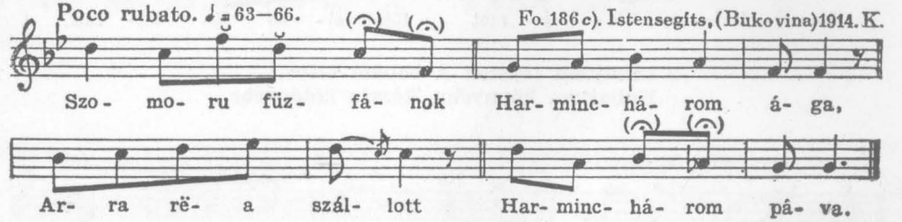

2. Ki ződbe, ki kékbe,
Ki fődig fehérbe,
Csak az én éldëssem
Tiszta feketébe.

3. Szólitottam vóna,
Szántam búsitani,
Ëgy ilyen éfiat
Mëgszomorítani.

96 Poco rubato. ♩ = 63-66. Fo. 251*a*). Kászonujfalu, (Csík vm.) 1912. K.

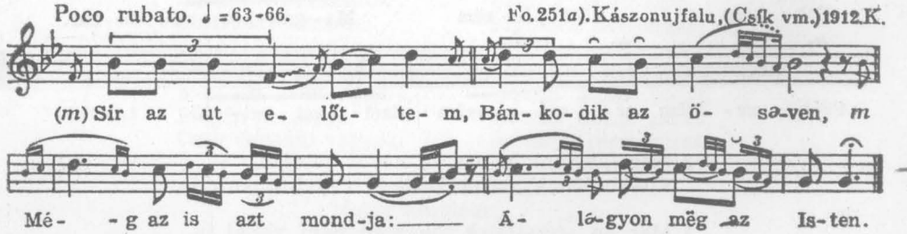

97 **Parlando.** Kászonimpér, (Csík vm.) 1912. K.

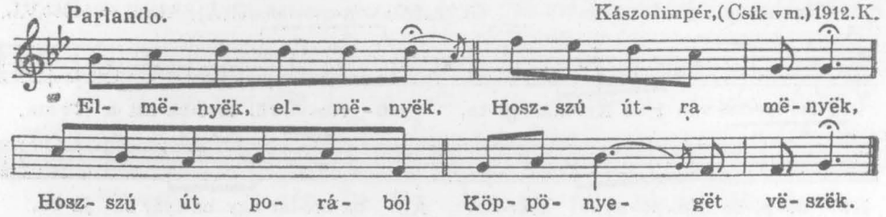

2. Búval és bánattal
Kisinoroztatom,
Sűrű könyveimmel
Kigomboztattatom.

98 **Parlando.** ♩ = 66—56. Ujszász, (Pest vm.) 1918. B.

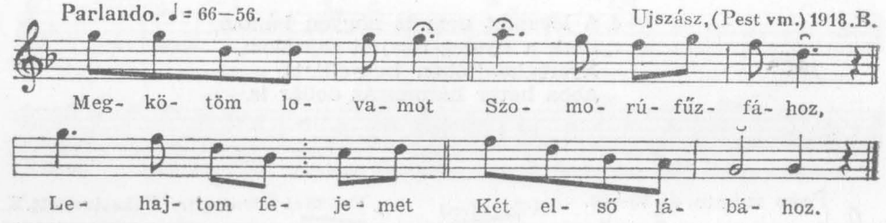

2. Lehajtom fejemet A babám ölébe,
Hullajtom könnyeim Rózsás kötényébe.

99 **Rubato.** ♩ = 138. Fo. 120*a*). Kászonujfalu, (Csík vm.) 1912. K.

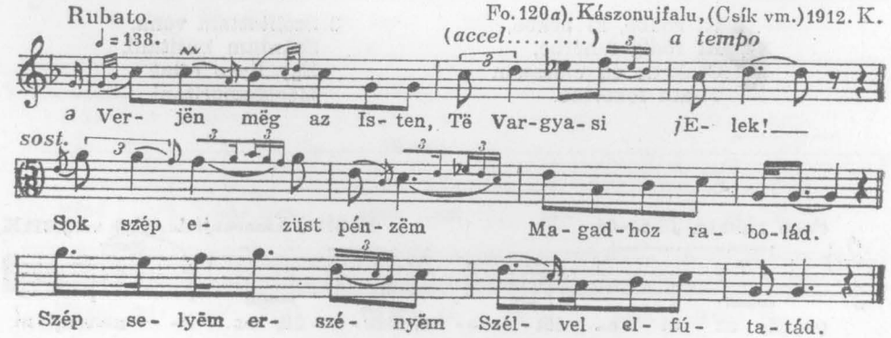

2. Mëgélhettünk volna az havas tetején,
Ellakhattunk volna kettenn ëgy házbann is.

3. Mer én szerettelek, ha szép nëm voltál is,
Szerethetté vóna, ha szëgény vótam is.

100 **Rubato.** Csíkménaság, (Csík vm.) 1911. L.

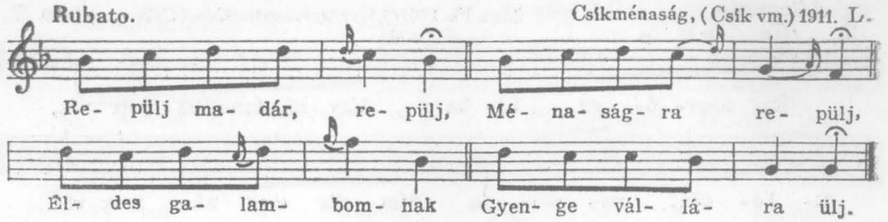

2. Mondjad, én küldtelek,
Mondjad, hogy rab vagyok,
Szerelem tömlöcben
Térdig vasban vagyok.

3. Rab vagy rózsám, rab vagy,
Én meg beteg vagyok.
Mikor eljössz hozzám,
Akkor meggyógyulok.

101 **Parlando.** Muz. Fo. 55*b*). lej. B. Kaposujlak, (Somogy vm.) V.

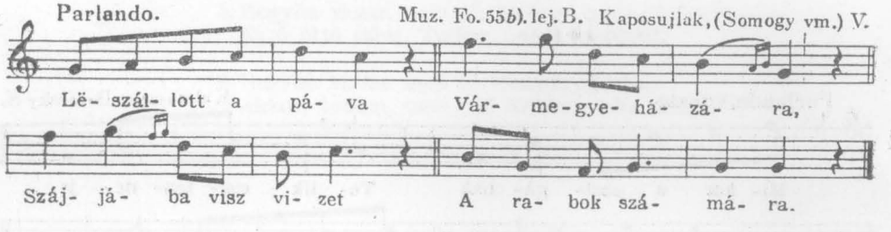

102 **Poco rubato.** ♩ = 96, 80. Fo. 133*b*). Istensegíts, (Bukovina) 1914. K.

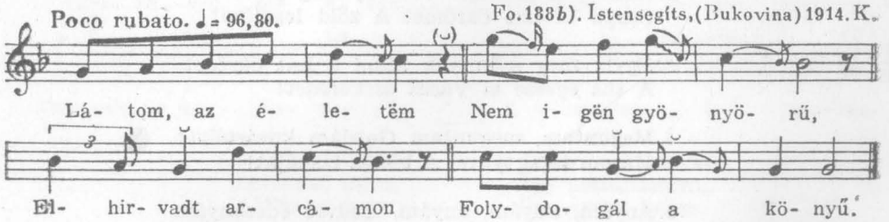

2. Sirjatok szëmeim,
Hulljatok könyveim,
Gyakran áztassátok
Elhirvadt arcáim.

3. Nekëm ne vétsetëk,
Mert én árva vagyok,
Idegën országon
Csak ëgyedül vagyok,

4. Fuvom az énekët,
De nem jó kedvemből,
Csak a bú fútassa
Szomorú szüvemből.

5. Fúdd el jó szél, fúdd el
Hosszú útnak porát,
Hosszú útnak porát,
Az én szüvem búját.

6. Fúdd be édësemnek
Meleg kebelébe,
Hogy haljon më̈g tőlle,
Ne éjën kedvére!

103 Allegretto. Muz. Fo. 1261*a*). Gyergyószentmiklós, (Csík vm.) 1910. K.

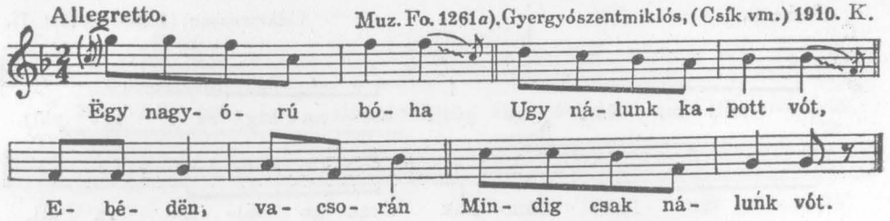

2. De annak a szëme
Olyan szörnyü nagy vót,
Mikor kinyitotta,
A ház világos volt.

3. De annak a körme
Olyan szörnyü nagy vót,
Hogy a ház ódalát
Mind lekörmőte vót.

4. De annak a hasa
Olyan szörnyü nagy vót,
Hogy a Duna vize
Mind belé rekedt vót.

104 Parlando, rubato. Kalotaszeg, Bereczky S.

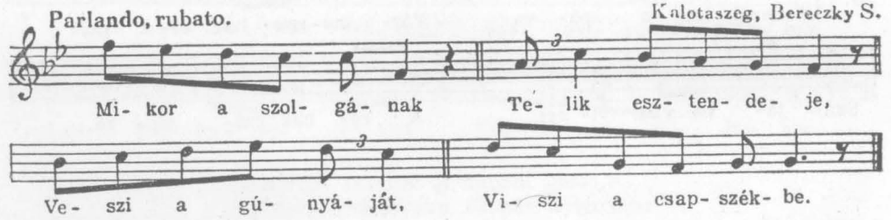

2. Mondja a gazdája: Maradj meg jövőre,
Csapd ki hat ökrömet A zöld legelőre!

3. Egyik meg a kutyák Mind a hat ökrödet
A tüz égesse el Vasas szekeredet!

4. Meguntam, meguntam Gazdám kovártélyát,
Három töpörtyűvel A büdös laskáját!

5. Anyám, anyám, anyám, Kedves édesanyám,
Mikor engem szültél, Mir nem szültél követ!

6. Mikor feresztettél Gyönge langyos vizbe,
Feresztettél volna Tiszta forró vizbe,

7. Mikor takargattál Az én kis pólyámba
Takargattál volna Tüzes parázsába,

8. Mikor tejet adtál, Adtál volna mérget,
Hogy ne enném ezt a Sok keserüséget.

105 Parlando. ♪ = cca 184. Fo. 253). Kászonimpér, (Csík vm.) 1912. K.

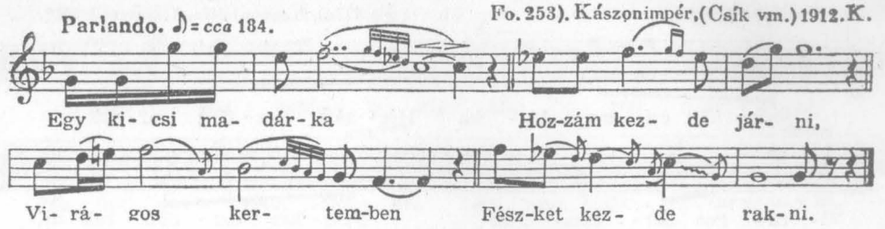

2. De azt az irigyek Eszre kezdték venni,
Kicsi madár fészkét Széjjel kezték hánni.

3. Elment a madarka, Üres a galicka,
Azt izente vissza, Visszajő tavaszra.

4. De nem jöve vissza A kicsi madarka,
S talán az ő szive Más párra talála.

5. Hogyha vissza nem jő, Tudom, mást keresett,
Az ő fájó szive, Tudom, mást szeretett.

6. Hogyha vissza nem jő Buzapiroslásra,
Akkor, tudom, nem jő Többet soha vissza.

106 Rubato. ♩ = 92. Fo. 173*c*). Hadikfalva, (Bukovina) 1914. K.

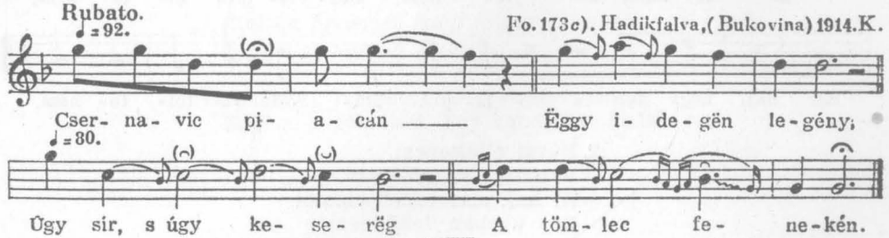

2. A tömlec feneke:
Lefeküvő ágya,
A tömlec oldala:
Az ő háló társa.

3. A tömlec ajtaja:
Beszélgető társa,
A tömlec ajtaja:
Beszélgető társa.

4. Abban a tömlecben
Ëgy asztal letéve,
Ëgy asztal letéve,
Búval béteritve.

5. Ara az asztalra
Ëgy pohár letéve,
Ëgy pohár letéve,
Bánotval mëgtőtve.

6. S akárkijé lënne
Ez a teljes pohár,
Csak ingëm elvágna
Az a gyászos halál!

Poco rubato. Fo. 117*a*). Kászonfeltíz, (Csík vm.) 1912. K.

107

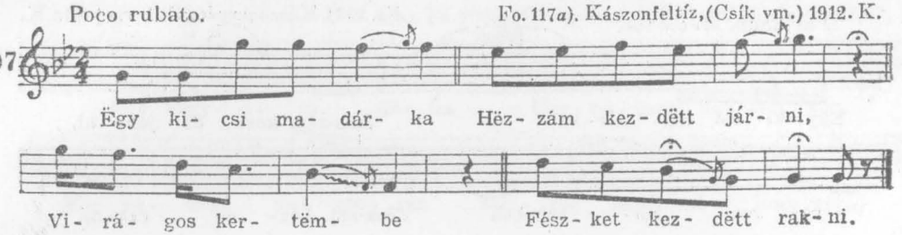

2. De azt az irigyek
Észre kezdték vënni,
Kicsi madár fészkét
Széjjel kezdték hánni.

A 105. sz. dal variánsa.

Andante. ♩=136. Fo. 1209 *c*). Kisgörgény, (Maros-Torda vm) 1914. B

108

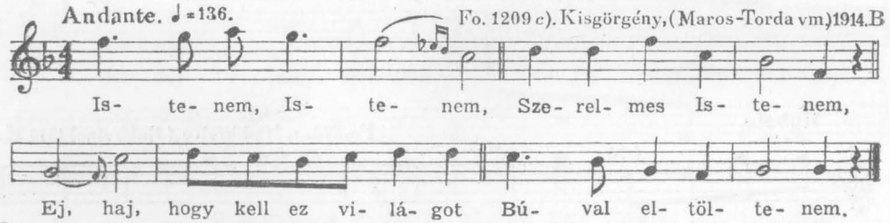

2. Búval eltöltenem,
Bánattal szenvednem,
Ej haj, szeretetlen társsol
Egy ágyban feküdnem.

Poco rubato. Karos, (Zemplén vm.) 1921. L.

109

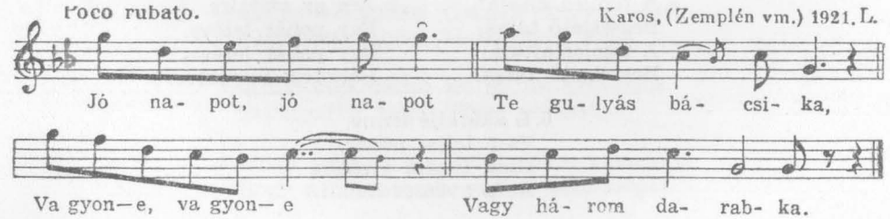

2. Vagyon bizony, vagyon Hatvanhárom tinó!
Bal szarvára vágva, Mind prédára való.

Parlando. Kánya, (Tolna vm.) 1907. B.

110

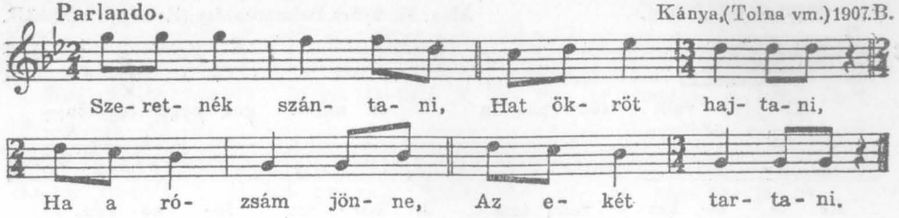

Tempo giusto. ♩ = 89. Muz. Fo. 805*a*). Nagymegyer, (Komárom vm.) 1910. B.

111

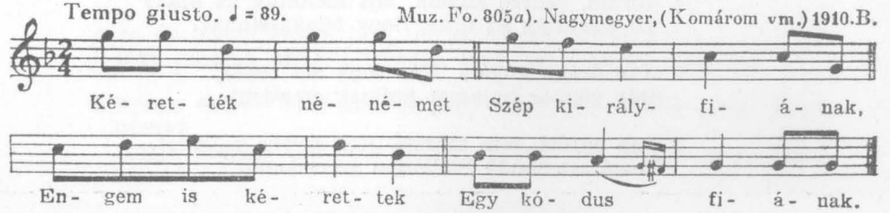

2. Elvitték nénémet Szép aranyhintóba,
Engem is elvittek Egy kóduskordélyba.

3. Ëtették nénémet Szép arany csészéből,
Ëngem is ëtettek Moslékos sajtárból.

4. Fektették nénémet Szép királyfi mellé,
Engem is fektettek Egy kandisznó mellé.

Rubato. ♪ = 236. Gr. 59 *B*). lej. B. és K. Berzence (Somogy vm.) 1937. S.V.

112

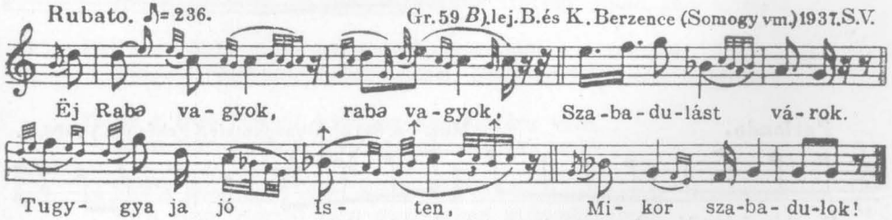

2. Láttam az urakat, Tizënhárman voltak,
Mind a tizënhárman Rólam törvényt szabtak.

3. *j* Elömbe terjëszti *j* A fekete könyvet,
j Abból kiszámlálják (a) Rabi *j*életemet.

113 Parlando. ♪=123. Muz. Fo. 958 c). Balatonberény, (Somogy vm.) 1906. B.

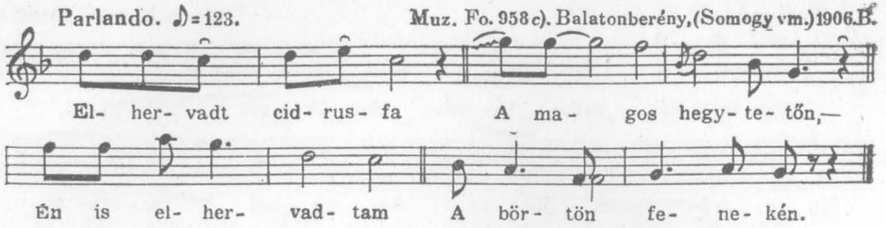

2. Kilencfonos vasat Nyolcat elszaggattam.
Kilencediket is Jól elvásítottam.

3. Anyám, kedves anyám, Kérjed levelemet,
Kérjed levelemet, Szabad életemet.

4. Anyám, kedves anyám, Mit mondtak az urak?
Azt mondták az urak, Hogy felakasztanak.

5. Ó te drága anyám, Kár vóna azt tenni,
Szép göndör hajamat Szélnek ereszteni.

6. Sem egyért, sem másért, Két szürke pejkóért,
Hozzátartozandó Sallangos szerszámért.

A ritmus-változat a fonográfba énekelt egyszeri előadást tünteti fel.
Az általános formát a főhangok mutatják.

114 Parlando. Felsőiregh, (Tolna vm.) 1906. B.

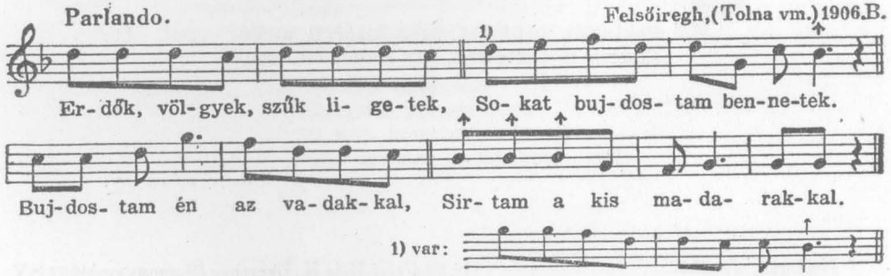

115 Parlando. Muz. Fo. 951 b). Dunapentele, (Fehér vm.) 1906. B.

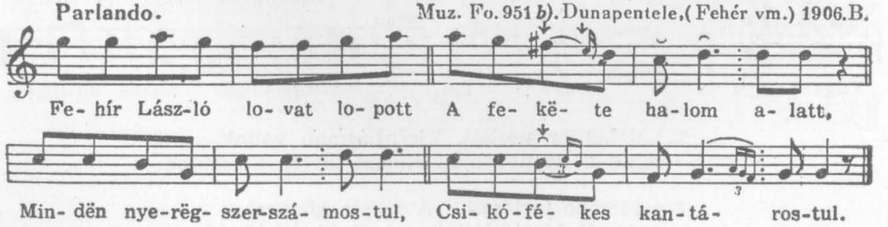

116 Parlando. Vésztő, (Békés vm.) 1913. B.

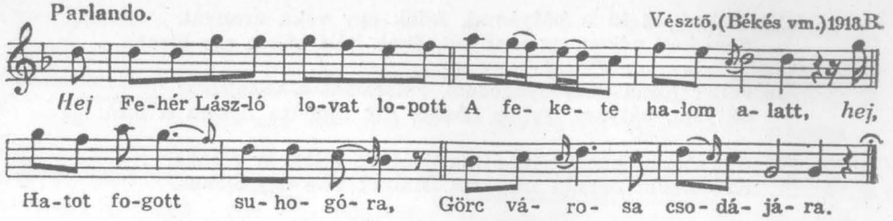

2. Rajta, rajta, Görc városa, Fehér László meg van fogva.
Verjünk vasat a kutyára, Jobb kezére, bal lábára.

3. Kutya betyár, add meg magad, Vagy azt mondd meg, kinek hínak?
Kutya betyár, add meg magad, Vagy azt mondd meg, kinek hínak?

4. Az én lovam kesely lábú, Az én hugom Fehér Anna.
Nem kérdjük mink a lovadat, Sem azt a büszke húgodat.

5. Kutya betyár, add meg magad, Vagy azt mondd meg, kinek hínak?
Kutya betyár, add meg magad, Vagy azt mondd meg, kinek hínak?

6. Az én lovam keselylábú, Az én nevem Fehér László.
Verjünk vasat a kutyára, Jobb kezére, bal lábára.

7. El is vitték jó messzire, Sötét börtön fenekére.
El is vitték jó messzire, Sötét börtön fenekére.

8. Fehér Anna meghallotta, Hogy a bátyja be van fogva.
Parancsolja kocsisának: Kocsisom, fogj be hat lovat!

9. Kocsisom, fogj be hat lovat, Tégy fel egy véka aranyat.
Tégy fel egy véka aranyat, Kiszabaditom bátyámat.

10. Fehér Anna nem nyúgodott, Felszaladt a vasajtóra:
Bátyám, bátyám, Fehér László, Aluszol-e vagy nyúgodol?

11. Se nem alszok, se nem nyugszok, Húgom, rólad gondolkozok.
Se nem alszok, se nem nyugszok, Húgom, rólad gondolkozok.

12. Fehér Anna nem nyúgodott, Felszaladt a vasajtóra:
Bátyám, bátyám, Fehér László, Hogy hivják itten a bírót?

13. Ez a bíró Horvát bíró, Az akasztófára való.
Ez a bíró Horvát bíró, Az akasztófára való.

14. Ekkor megyen Fehér Anna Horvát bíró ablakára:
Bíró, bíró, Horvát bíró, Szabadítsd ki a bátyámat.

15. Szabaditsd ki a bátyámat, Adok egy véka aranyat.
Nem kell nékem az aranyad, Csak hálj vélem egy éjcaka.

16. Fehér Anna nem nyúgodott, Felszaladt a vasajtóra:
Bátyám, bátyám, Fehér László, Azt mondta nekem a bíró:

17. Kiszabadul bátyád még ma. Háljak véle egy éjcaka.
Kiszabadul bátyád még ma. Háljak véle egy éjcaka.

18. Húgom, húgom, Fehér Anna, Ne hálj véle egy éjcaka.
Szüzességedet elveszi, A bátyádnak fejét veszi.

19. Fehér Anna nem nyúgodott, Elment a bíró házához.
Véle is hált egy éjcaka, Az aranyos nyoszolyába.

20. Éjféltájban egy órakor Csörgés esett az udvaron.
Bíró, bíró, Horvát bíró, Mi csörömpöl az udvaron?

21. Kocsisom lovát itatja, Annak csörög zabolája.
Kocsisom lovát itatja, Annak csörög zabolája.

22. Fehér Anna nem nyúgodott, Felszaladt a vasajtóra:
Bátyám, bátyám, Fehér László, Aluszol-e, vagy nyúgodol?

23. Húgom, húgom, Fehér Anna, Ne keresd itt a bátyádat,
Zöld erdőbe, zöld mezőbe, Akasztófa tetejébe!

24. Akkor megyen Fehér Anna Horvát bíró ablakára:
Bíró, bíró, Horvát bíró, Lovad lába megbotoljon.

25. Lovad lába megbotoljon, Tégedet a földhöz vágjon.
Lovad lába megbotoljon, Tégedet a földhöz vágjon.

26. Tizenhárom szekér szalma Rothadjon el az ágyadba,
Tizenhárom esztendeig Nyomjad az ágyad fenekit.

27. Tizenhárom doktor keze Fáradjon ki sebeidbe,
Tizenhárom sor patika Ürüljön ki a számodra.

28. Ugy-e, bíró, jót kivánok? Mosdóvized vérré váljon,
Törülköződ lángot hányjon, Isten téged meg ne áldjon!

117 Parlando. Békésgyula, (Békés vm.) B.

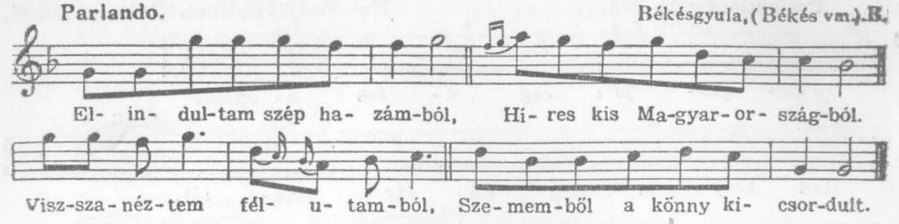

2. Bú ebédëm, bú vacsorám, Boldogtalan mindën órám.
Nézëm a csillagos eget, Sírok alatta ëleget.

3. Jaj Istenëm, rëndëlj szállást, Mert mëguntam a bujdosást,
Idegën földön a lakást, Éjjel-nappal a sok sírást.

118 Parlando, rubato. ♩ = 80. Mátravidék, K.

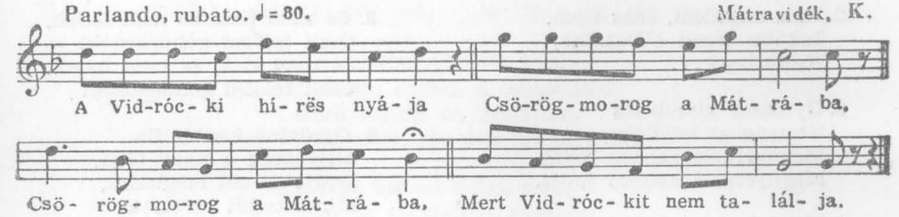

2. Mëgyen az nyáj, mëgyën az nyáj Környeskörül a gaz alján.
Ugyan hol állok elejbe, Kerek erdő közepébe?

3. Hoz' ki babám szűröm, baltám, Hadd mënjek a nyájam után,
Mert lëvágják az kanomat, Keselylábú ártányomat.

4. Esteledik már az idő, Szállást kérnék, de nincs kitől.
Sűrű erdő a szállásom, Csipkebokor a lakásom.

4. A Vidrócki, sírhalmára Gyöngy hull a koporsójára.
Hej Vidrócki, most gyere ki, Hat vármëgye vár ideki!
Mit ér nekëm hat vármëgye, Tizënkettő jöjjön ide![1]

[1] A dallam második felére.

+ más, teljes Vidróckit

119 Parlando. ♩ = 104—108. Muz. Fo. 1279 b). Ditró, (Csík vm.) 1910. K.

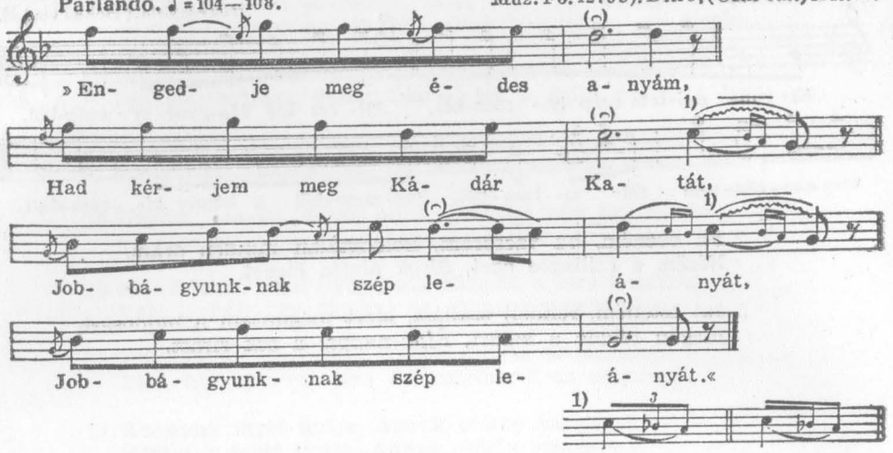

2. Nem engedem, édes fiam,
Inkább téged elfogatlak,
Katonának...

3. Gyulainé kisebb fia
Kimene az istállóba,
Megnyergelé selyem lovát,
Megnyergelé selyem lovát,

4. Elindula hosszú útra,
Hosszú útra, bujdosásra.
Találа egy oláh ficsurt,
Találа egy oláh ficsurt.

5. Hallod-e te oláh ficsur,
Mi hir vagyon a faluba?
Én egyebet nem hallottam,
Kádár Katát elvesztették.
Feneketlen tóba vették,
Feneketlen tóba vették.[1]

6. Mutasd meg nekem azt a tót,
Neked adom a lovamot,
Selyem nyerget, hevederet,
Selyem nyerget, hevederet.

7. Gyulainé kisebb fia
Leüle a tópartjára:
Élsz-e rózsám, vaj meghótál,
Vaj felőlem gondókoztál?

8. Se nem élek, se nem halok,
Csak felőled gondókozok!
Se nem élek, se nem halok,
Csak felőled gondókozok!

9. Gyulainé kisebb fia
Beleugrék a nagy tóba,
Gyulainé azt megtudta,
Mindakettőt kivetette.

10. Az egyiknek csináltatott
Fehér márvánkő koporsót,
A másiknak csináltatott
Veres márvánkő koporsót.

11. Az egyiket temettette
Az ótárnak elejibe,
A másikat temettette
Az ótárnak háta mellé.

12. Az egyiken nevelkedett
Veres csukros vilojaszál,
A másikon nevelkedett
Fejér csukros vilojaszál.

13. Addig s addig nevelkedtek,
Amíg összeölelkeztek,
Addig s addig nevelkedtek,
Amíg összeölelkeztek.

[1] A dallam második felére.

14. Gyulainé azt meglátá,
Mindakettőt leszakasztá,
Kebelibe elhirvasztá,
Kebelibe elhirvasztá.

15. Gyulainé kisebb fia
Hóta után megszólala,
Hóta után megszólala:
Gyulainé, édes anyám,
Éltünkbe se hagyott békét,
Hótunk után se hagy békét.[1]

13. A kenyere kővé váljék,
Kése benne ketté törjék,
Mosdóvize vérré váljék,
S a kendeje gerebenné!

17. Az a palló lánggal égjen,
Méken kied átalmenjen!
— — — — —

120 Poco rubato. ♩ = 63. Somogyszob, (Somogy vm.) V.

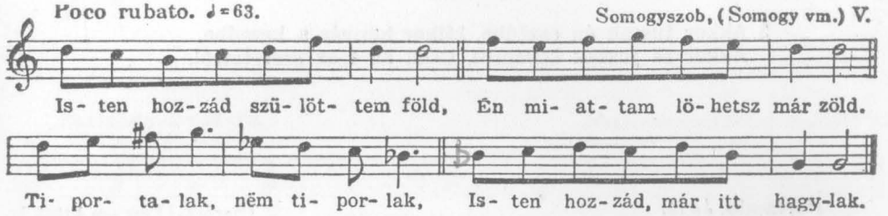

2. Nëm hitted el, édësanyám,
Két szál dëszka a nyoszolyám.
Sűrű csillag és holdvilág,
Még a fényës nap së süt rám.

3. Azt së hittem volna soha,
Tömlöc oldalamat nyomja,
Bodor hajam lëkoptassa,
Piros orcám mëghërvassza.

121 Parlando, rubato. Derzstomaj, (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) 1939. V. L.

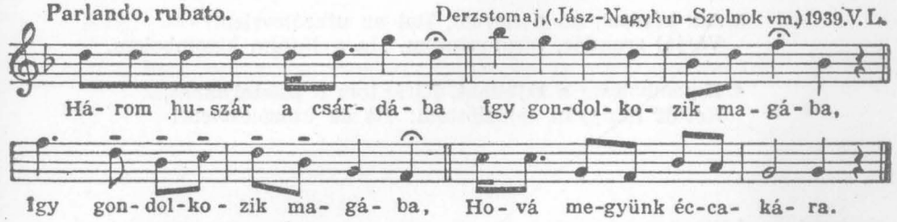

2. Egy közülök kitalálta: Özvegyasszony kunyhójába,
Özvegyasszony kunyhójába, Hol az ajtó nincs bëzárva.

3. Gyer be huszár a házamba, Itt a divány, ülj lë rája,
Az ágyam is lë van vetvë, Hogyha akarsz, fekügy belë.

4. Nem fekszëk lë az ágyadra, Nem költöl fël éjféltájba!
Felköltlek én ojjan jókor: Éjfél után egy órakor.

5. Éjfél után egy az óra, Kelj fel huszár, erigy haza.
Még a kutyák sem ugatnak, Szomszédaim is alusznak.[1]

[1] Szövege: Áj, Abauj m.

122 Rubato. ♩= 60. Gyergyóújfalu, (Csík vm.) B.

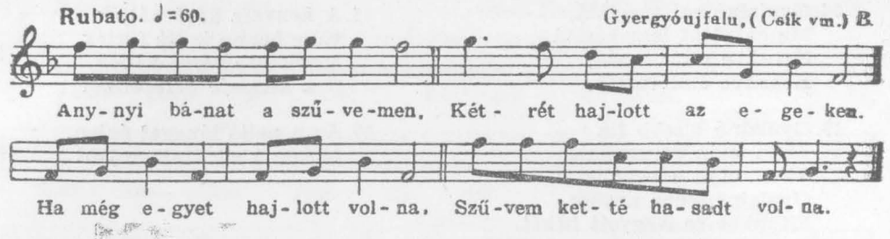

2. Én elmëgyëk közületëk, Isten maradjon veletëk,
Tőlem több panaszt nem hallasz, Kit hallottál, avval maradsz.

3. Akkor jussak én eszëdbe, Mikor kënyér a kezedbe.
Akkor së jussak ëgyébről, Csak az igaz szeretetről.

123 Parlando. ♩= 75. Ujszász, (Pest vm.) 1918. B.

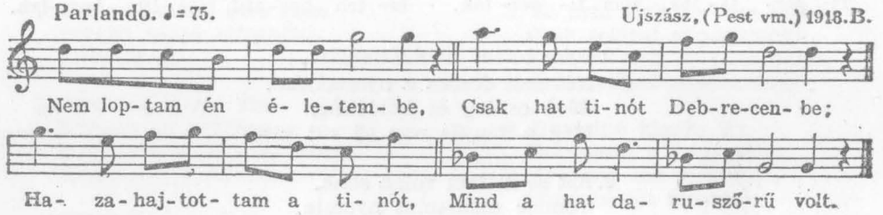

2. Elhajtottam a vásárra, Elhajtottam szerencsésen.
Jászberényi Becsalinál Elejbem áll kilenc zsandár.

3. Asz kérdezi, mi a nevem, Hol az utazólevelem?
Várjál zsandár, megmutatom, Ha a lájbim kigombolom.

4. Kigomboltam a lájbimat, Kirántom a pisztolyomat,
Kettőt mingyán fejbelőttem: Itt az útazólevelem!

124 Parlando. Aj, (Abauj vm.) 1940. V. L.

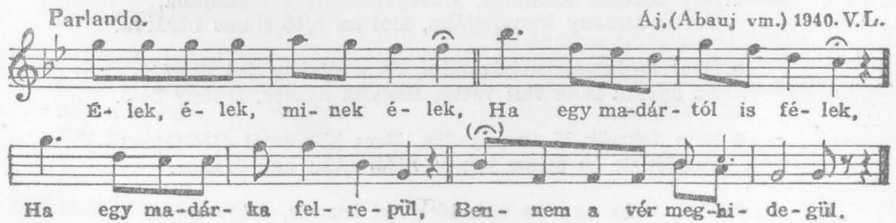

125 Lento, rubato. ♩= 46. Gyergyószentmiklós, (Csík vm.) 1910. K.

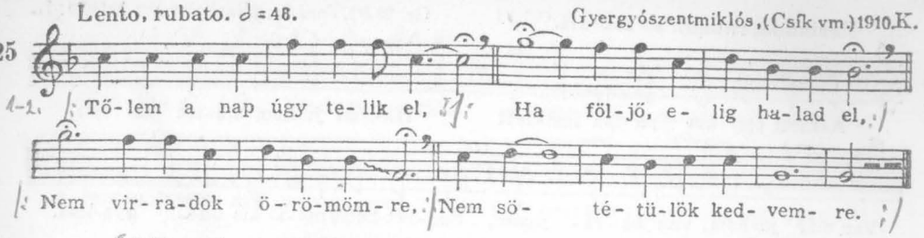

2. Reggel, napfeljötte előtt Könnyemmel megmosdom előbb.
Este, napszentület után Könnyemmel áztatom párnám.

126 Parlando. ♩= 66-69. első ütem gyorsabb. Nagyszalonta, (Bihar vm.) 1916. K.

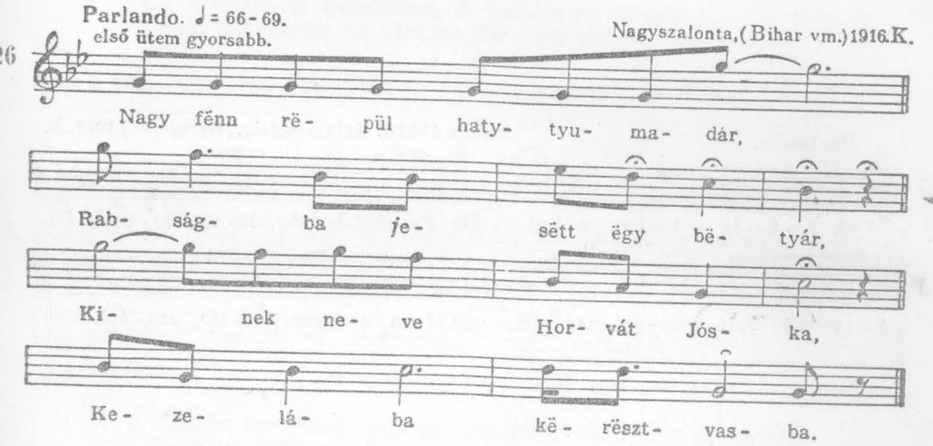

2. Nem loptam én, csak ëgy csikót, Az is seregí' szürke vót.
Azon hajtottam hat tinót, Mind a hat daruszőrű vót.

127 Parlando. ♩= 108. Muz. Fo. 1025 a). Csíkszenttamás, (Csík vm.) 1907. B.

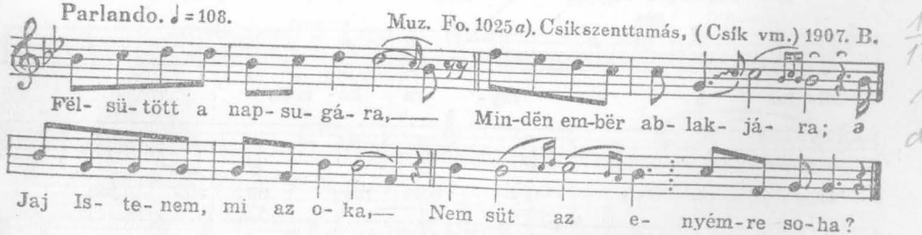

2. Talán meg vagyok átkozva,
Istenemtől ostorozva,
Ne legyen szerencsém soha
Semmi ifijuságomba.

128 Parlando, rubato. ♪= 252-216. Gr. 19 *B*). Tunyog, (Szabolcs vm.) 1937. L.

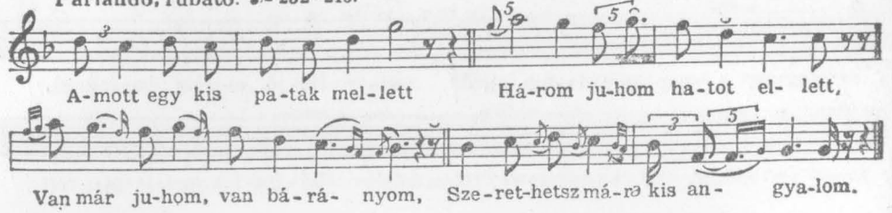

2. Nem ide való vagyok én, Az Alföldről most jöttem én,
Jöttem, babám, látásidra, Hej, de el vagyok fáradva.

3. Csak az a szivemnek nehéz, Téged ölel idegen kéz,
Az én szemem távolról néz, A nagy bánat majd megemészt.

129 Parlando. Muz.Fo 1632 *b*) Kafajnaujfalu, (Bereg vm.) 1912. B.

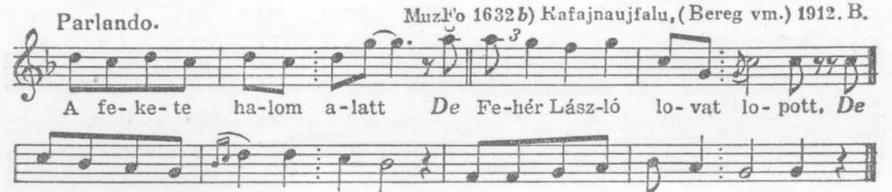

Rubato. ♩= 76-100. Muz.Fo.3987/*b*). Szépkenyerűszentmárton, (Szolnok-Doboka vm.) 1941. L.

130 *Lassan.*

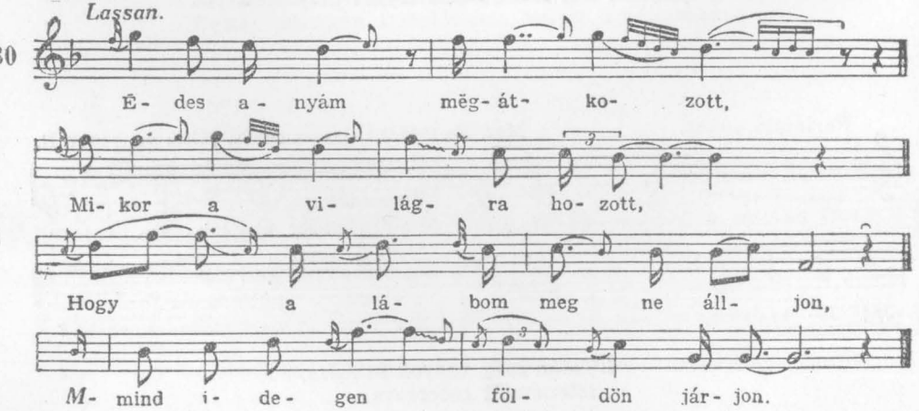

2. Idegen földön jártombo Jutott nékem a bánatbó,
Jutott, jut is, amig élek, Amig bennem zeng a lélek.

131 Parlando. Tura, (Pest vm.) 1906. B.

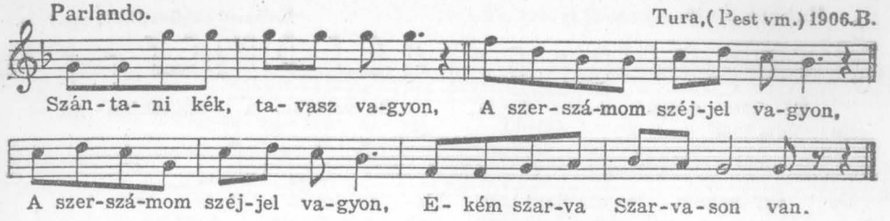

2. A tengelye Tengelyesen, A kereke Kerepesen,
Az patingom[1] fa tövibe, Ostornyelem a hegyibe,

3. Szegje, járma Gyarmaton van, Az al-fája Alfáron van,
A béldeszkám Békésen van, Járomszögem Szögeden van.

4. A béresem az Bácskában, A baltája az Bánátban,
Szép hat ökröm az vásárba, De nem tudom, hol az ára.

[1] Az a szíj, guzs, vagy lánc, mely az ekét és taligát összetartja.

132 Parlando. ♩= 92. Muz. Fo. 1040 *a*). Gyergyóujfalu, (Csík vm.) 1907. B.

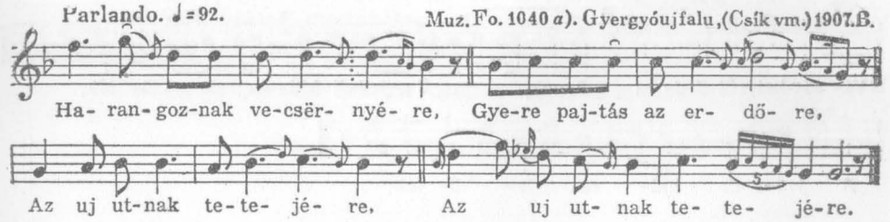

2. Mindën embërnek mëghagyom, Sötét rëggel fát ne vágjon:
Mert én sötét rëggel vágtam, Szerëncsétlen órán jártam.

3. Testem törött a bokorba, Vérem kihullott a porba.
A madarak pásztorolták, Énekszóval virrasztották.

4. Azt a gazdája megtudta, Mindgyár utána indula,
Meg van a koporsó festve, Uti Miska fekszik benne.

5. Nyisd ki apám a kapudat, Halva hozzák szép fiadat.
Sirass anyám, ne bizd másra, Most siratsz meg utoljára.

133 Parlando. ♪= 150. Muz. Fo. 1028 *a*). Tekerőpatak, (Csík vm.) 1907. B.

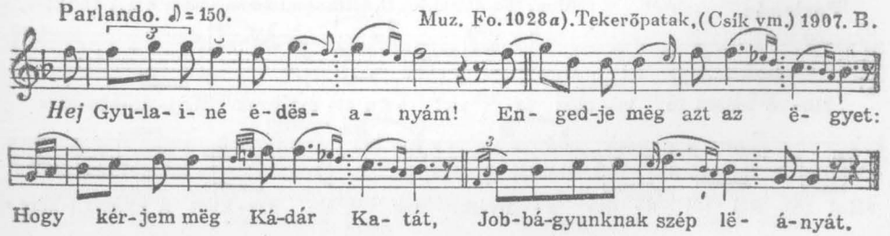

134 Rubato. ♩ = 72. Csíkcsobotfalva, (Csík vm.) L.

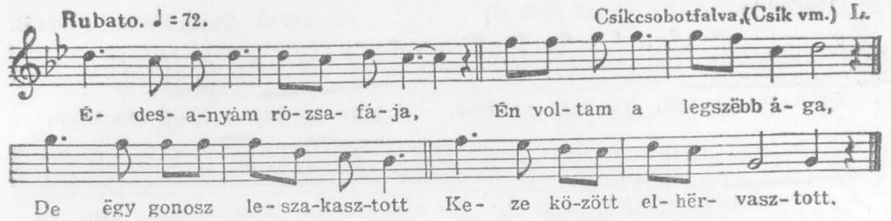

2. Mindënkinek azt ajánlom, Szerelëmnél jobb az álom,
Mert az álom nyugodalom. A szerelëm szűfájdalom.

135 Parlando, rubato. Muz. Fo. 1533*b*). M. Muz. Fo. 1263*b*). K. Gyergyóalfalu, 1911. M. és K.

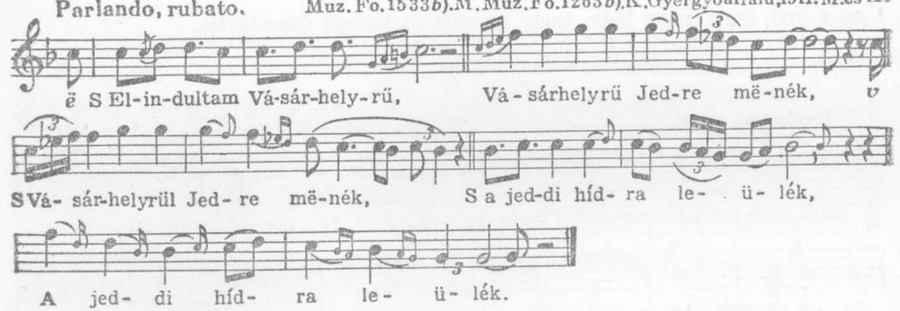

2. Mikor elindulsz bujdosni, Jere bë hozzám búcsúzni,
Hadd írjak egy bús levelet, Mivel világból kimöhess,
Mivel világból kimöhess.

3. Ha më nem kapsz az hazámba, Jere le Galiciába,
Ott fëltalálsz kaszárnyába. Ott fëltalálsz kaszárnyába,
A nevem ës fël van irva.[1]

[1] Az előző dal kibővült formája.

136 Parlando. Muz. Fo. 489*a*). lej. B. Csíkszentsimon, (Csík vm.) 1903. V.

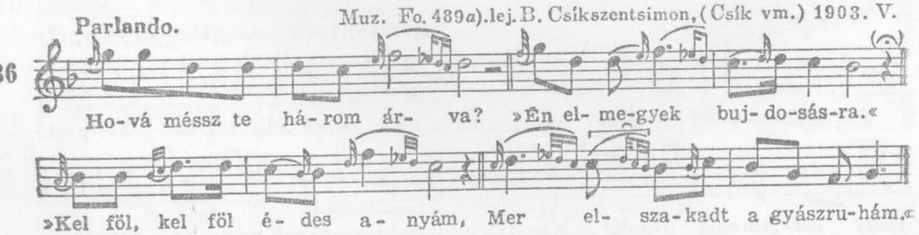

137 Parlando. ♪ = 180. allarg - - - - - al - - - - - ♪ = 120. Muz. Fo. 1033*c*). Tekerőpatak, (Csík vm.) 1907. B.

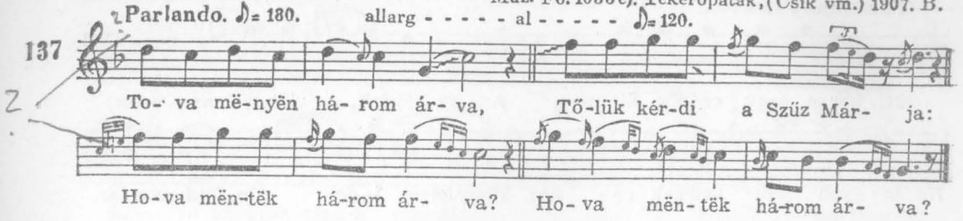

2. Álljatok më̈g, három árva, Adok néktek arany vesszőt.
Csapjátok meg a temetőt, Csapjátok meg a temetőt.

3. Kelj föl, kelj föl édes anyánk, Mer elszakadt a gyászgunyánk!
Nem kelhetek, édes fiam, Elrothadtak az inaim.

4. Elrothadtak az inaim. Két karjaim s két lábaim.
A vérem is elároklott, S a lelkem is elbucsuzott.

5. Adja ide, édes anyám A koporsójának kócsát,
Had' zárjam ki koporsóját, Csókoljam meg kezét, lábát.

6. Tova mënyën egy menyecske, két orcája ki van festve.
A'llesz néktek mostohátok, Aki fejért ad rëátok.

7. Mikor fejért ad rëátok, Vérrel virágzik hátatok.
Mikor kenyért ad kezedbe. Hull a könyved kebeledbe.

138 Parlando. Muz. Fo. 1503*a*). lej. B. Gyergyóalfalu, (Csík vm.) 1911. M.

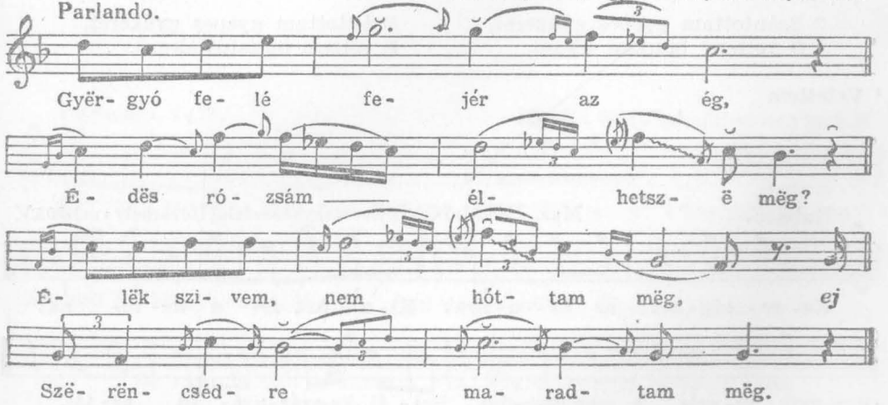

2. Zúg a harang vasárnapra,
Ne várj rózsám a templomba,
Szolgálónak nincs vasárnap,
Éjjel-nappal parancsolnak.

3. Minden vasárnap délután
Nálam nélkül táncolsz babám.
Táncolj rózsám, ne várj engem,
Ne kesergesd az én lelkem.

Parlando. ♩ = cca 144. Muz.Fo.1016a). Csíkvacsárcsi, (Csík vm.) 1907.B.

139

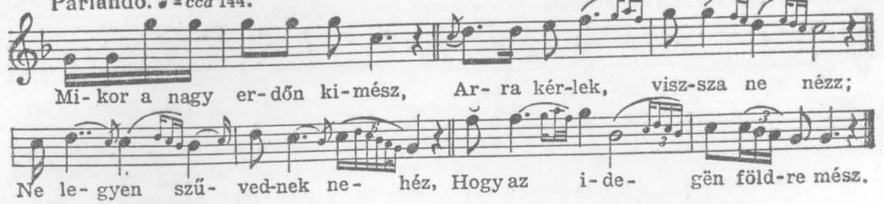
Mi-kor a nagy er-dőn ki-mész, Ar-ra kér-lek, visz-sza ne nézz;
Ne le-gyen szű-ved-nek ne-héz, Hogy az i-de-gën föld-re mész.

2. Fehér sziju az mejemen, Fehér sziju az mejemen,
Rezes csákó a fejemen, Rezes csákó a fejemen.

3. Jaj istenem, én istenem! Jaj, hát Csíkból ki kell mennem.
A babámat itt kell hagynom, A babámat itt kell hagynom.

4. Katonának vagyok írva, Meghal éldes anyám sírva,
Katonának vagyok írva, Meghal éldes anyám sírva.

5. Katonaságom sem bánom, Csak éldes anyám sajnálom,
Katonaságom sem bánom, Csak éldes anyám sajnálom.

Poco rubato. Muz. Fo.1530c). lej.B. Gyergyóujfalu, (Csík vm.) 1911.M.

140

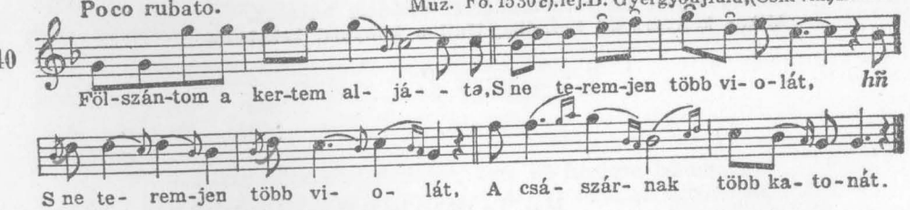
Föl-szán-tom a ker-tem al-já-ta, S ne te-rem-jen több vi-o-lát, hñ
S ne te-rem-jen több vi-o-lát, A csá-szár-nak több ka-to-nát.

2. Szántottam gyepes gyükeret,
S vettem[1] bánatot eleget.

Szántottam gyepes gyükeret,
S vettem bánatot eleget.

[1] Vetettem

Rubato. Muz. Fo.457a). lej.B. Szentegybázasfalu, (Udvarhely vm.) 1903.V.

141

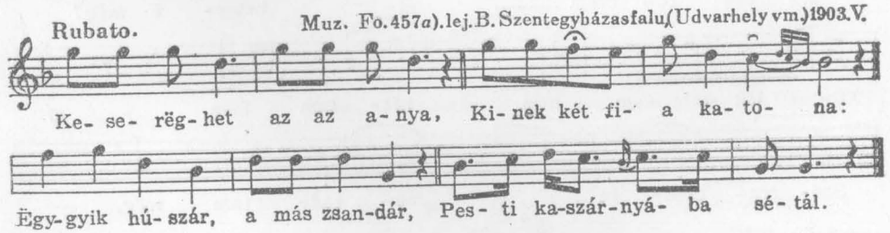
Ke-se-rëg-het az az a-nya, Ki-nek két fi-a ka-to-na:
Ëgy-gyik hú-szár, a más zsan-dár, Pes-ti ka-szár-nyá-ba sé-tál.

2. Pesti kaszárnya repedj mëg,
Édës fiam szabadulj mëg!
Szabadulnék, ha lehetne,
Ferenc József mëgëngedne.

Parlando. ♩ = 112-116. Muz. Fo.1275b). Gyergyóremete, (Csík vm.) 1910.K.

142

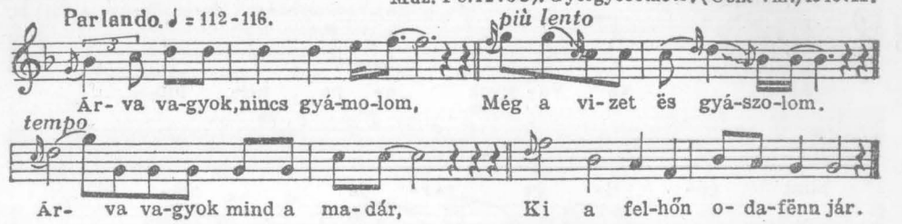
Ár-va va-gyok, nincs gyá-mo-lom, Még a vi-zet ës gyá-szo-lom.
Ár-va va-gyok mind a ma-dár, Ki a fel-hőn o-da-fënn jár.

2. Árva vagyok s az ës lëszëk,
Amig e világon élëk.
Árva vagyok s az ës lëszëk,
Amig e világon élëk.

3. Búsulhatok, amig élëk,
Mert én arra rëa érëk.
Búsulhatok, amig élëk,
Mert én arra rëa érëk.

Rubato. ♩ = 80. Fo.231a). Andrásfalva, (Bukovina) 1914.K.

143

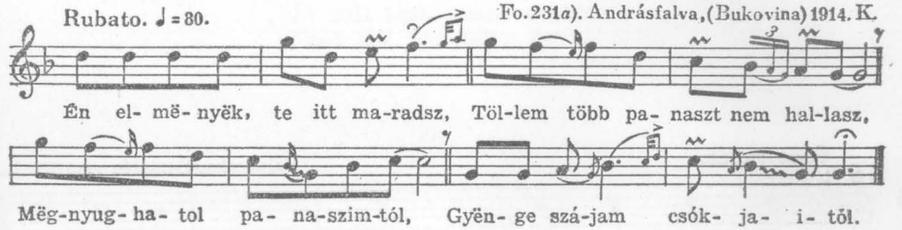
Én el-më-nyëk, te itt ma-radsz, Töl-lem több pa-naszt nem hal-lasz,
Mëg-nyug-ha-tol pa-na-szim-tól, Gyën-ge szá-jam csók-ja-i-tól.

2. Moduvának nagy a szílye,
Istenëm, vígy ki belőle,
Mett ha ki nem vissz belőle,
Mëghasad a szivem benne.

3. Indulj útnak, borulj búnak,
Ne higyj rózsám mindën szónak,
Jaj mett akik nekëd szónak,
Tudd mëg, nem mind jódra vannak.

Parlando. ♩ = 78. Muz.Fo.941a). Tura, (Pest vm.) 1906.B.

144

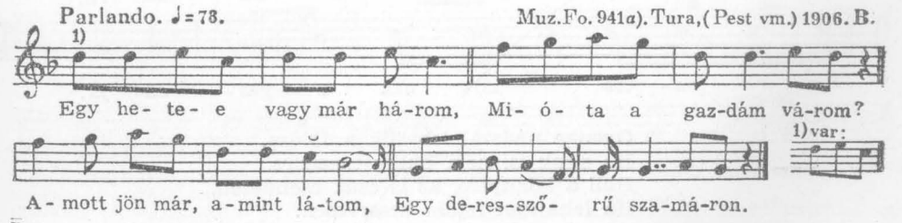
Egy he-te-e vagy már há-rom, Mi-ó-ta a gaz-dám vá-rom?
A-mott jön már, a-mint lá-tom, Egy de-res-ső-rű sza-má-ron.

2. Jó napot, jó bojtárom, Van-e hibád, van-e károd?
Se nem is vót, se nem is lesz, Míg a nyáj a kezemen lesz.

3. Dehogy is nincs, de bizony van! Hát a vezérürüd hol van?
Vezérürüd harangostul, Rózsás szamár kantárostul?

4. Zsidó elvitte a bőrit, Magam megettem a testit.
Zsidó elvitte a bőrit, Magam megettem a testit.

145 Parlando. ♩ = 132. Fo. 1310 b). Székelyhodos, (Maros-Torda vm) 1914. B.

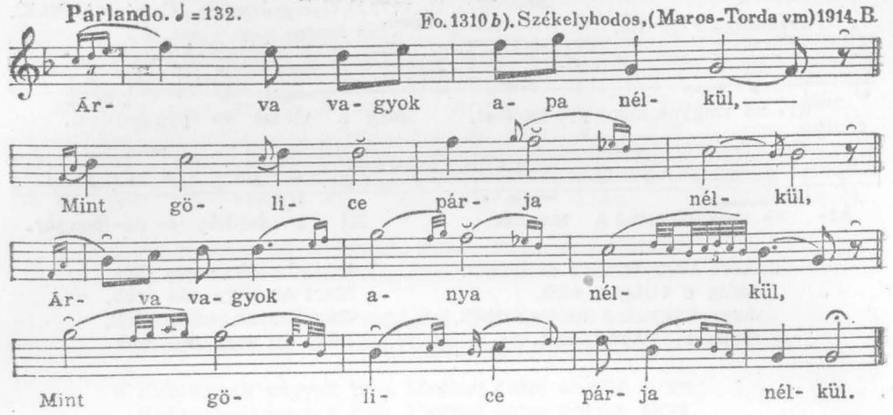

146 Poco rubato. Vajdácska, (Zemplén vm.) 1921. L.

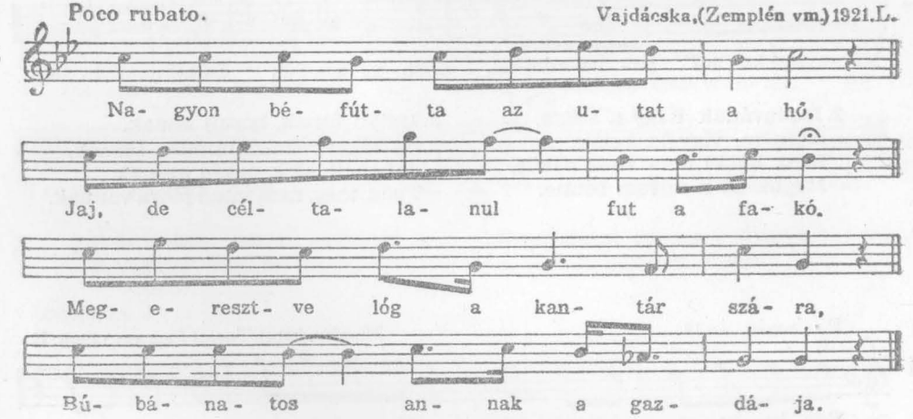

2. Gyenge nádszál lehajlik a földre.
Ha sirok is, nem hallik messzire.
Hull a könnyem, az is csak csendesen,
Ha lehajtom fejem keservesen.

3. Nagyon béfútta az utat a hó.
Nincs már nékünk, hová siess, fakó!
Mehetsz akár erre, akár arra,
Úgysem érünk mi, csak árvaságra!

147 Parlando. Kocsord, (Szatmár vm.) 1921. K.

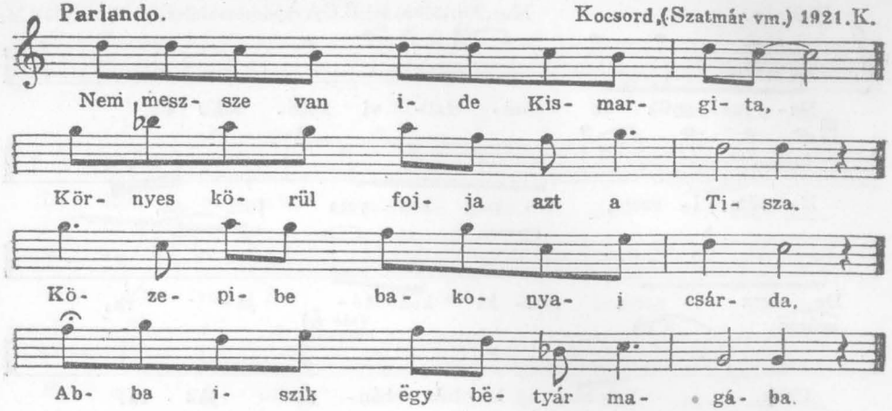

2. Jó estét te cifra csaplárosné!
Hát ez a szép szilaj csikó kié?
Jó bort iszik annak a gazdája,
Most jött ide, nincs egy félórája.

148 Rubato. Derzstomaj, (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) 1939. V. L.

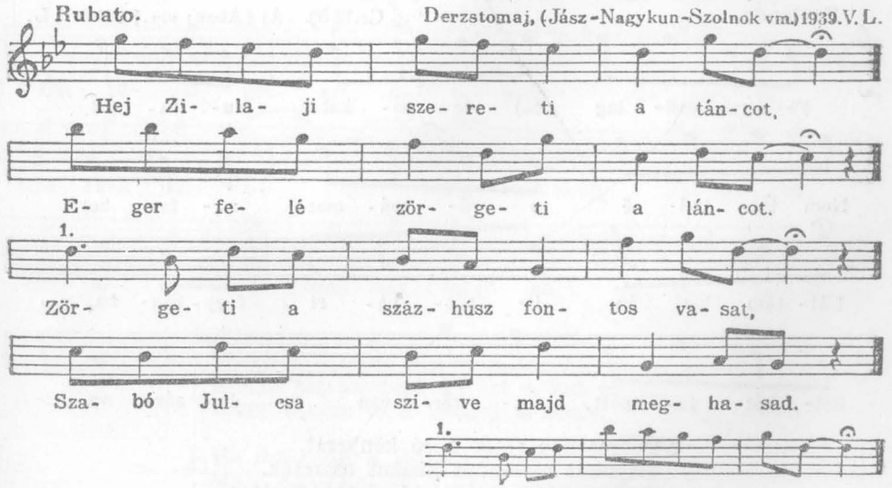

2. Hej Kunhegyes az én szülött hazám,
Abba lakik kedves édesanyám.
Benne hagyom hirëmet, nevëmet,
Benne hagyom csárdás szeretőmet.

149 Rubato. Muz. Fo. 1516*b*). lej. B. Gyergyócsomafalva, (Csík vm.) 1911. M.

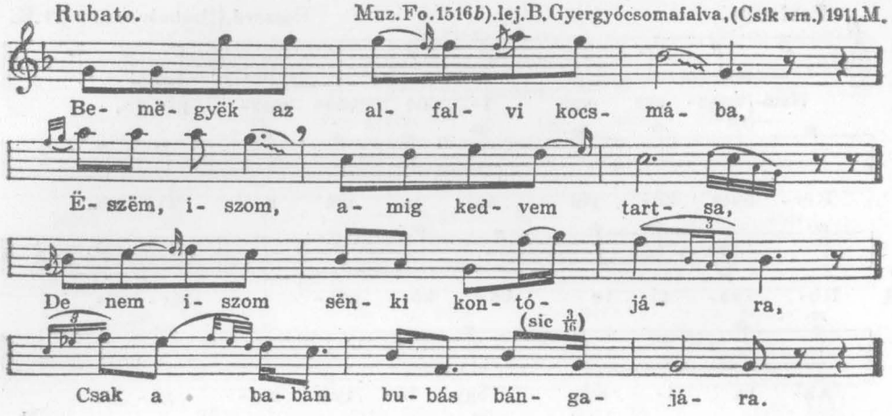

2. Kocsmárosné, tőtsön ëgy ice bort,
Had' mossam le a torkomról a port,
Enyhitsem më̈g bánatos szivemët,
Felejtsem el régi kedvesëmët.

150 Parlando. Gr. 73*B*). Aj (Abauj vm.) 1940. V. L.

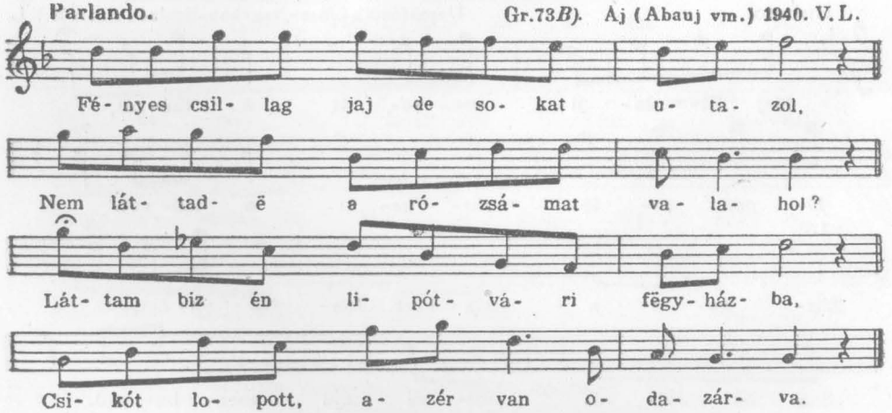

2. Debrecenbe sütik a jó kënyeret,
Tizënhat esztendős kislánt szeretëk.
Úgy szeretëm, szóval ki së mondhatom,
Majd mëghalok, ha ëgy napig nem látom.

151 Parlando, rubato. Aj, (Abauj vm.) 1940. V. L.

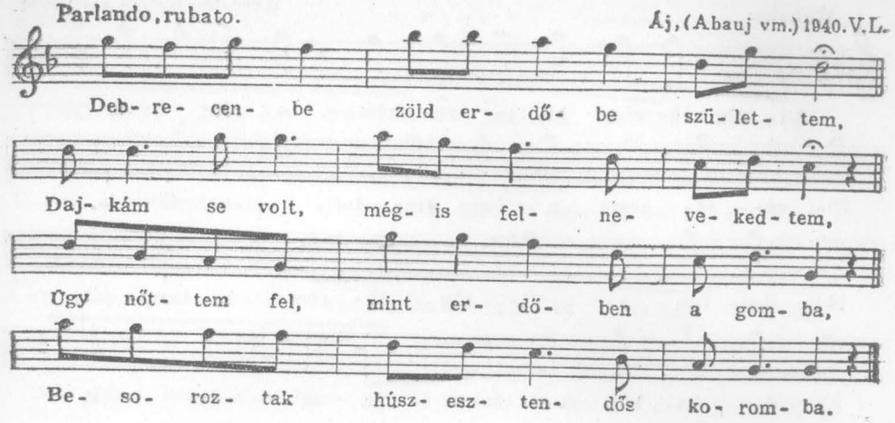

152 Parlando. ♪ = *cca* 140. Muz. Fo. 926*a*). Békésgyula, (Békés vm.) 1906. B.

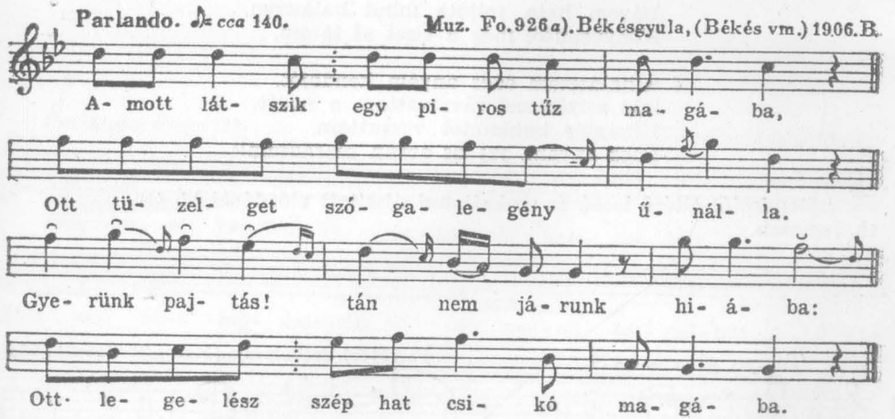

2. Kúcsot tegyél vágott szűröd ujjába,
Gyerünk pajtás! tán nem járunk hiába.
Eriggy pajtás, fogd fel azt a hat csikót,
Hagy veszem le a lábárul a békót.

3. Ha levágtam a lábárul a békót,
Majd elvégzem én a többi bajárul,
Majd elvisszük, amerre a nap szölke,
Ott aggyák a sok szép uj bángót érte.

Rubato. Körösfő, (Kolozs vm.) 1937.

153

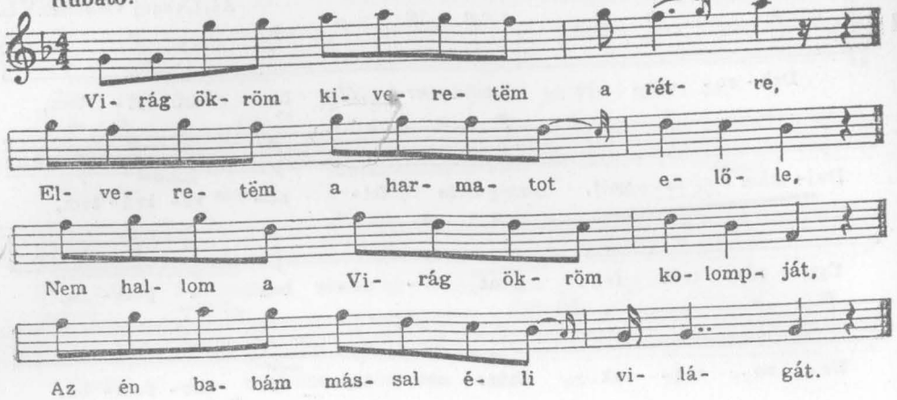

2. Árva, árva, joan árva nincs, mint én,
Aki olyan igazán sirjon, mint én.
Sirok biz én, siratom a lányságom,
Mindég sirok, még élëk a világon.

3. Vót énnekëm édës anyám, de már nincs,
Mer elvitte a tavaszi nagy árviz.
Három hete, mijóta mind halászom,
Könyveimtől még a vizet së látom.

4. Kihalásztam édës anyám kendőjét,
Ződ selyëmmel rávarrattam a nevét.
Közepibe bubánatot varrattam.
Édes anyám, jaj de árván maradtam![1]

[1] Rendestől eltérő lassú és szokatlanul díszített előadását ld. Gr. 18. lemezen.

Tempo giusto. ♩ = 76. Fo.1317c). Székelyvaja, (Maros-Torda vm.) 1914.B.

154

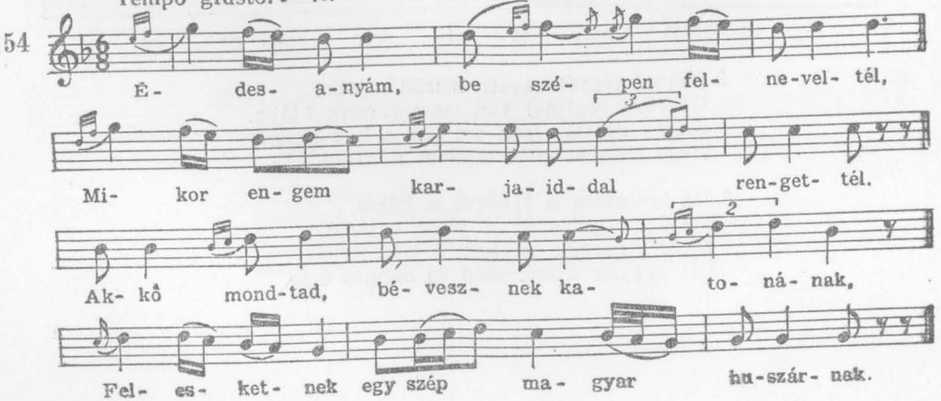

Parlando. ♩ = 80. Csíkverebes, (Csík vm.) L.

155

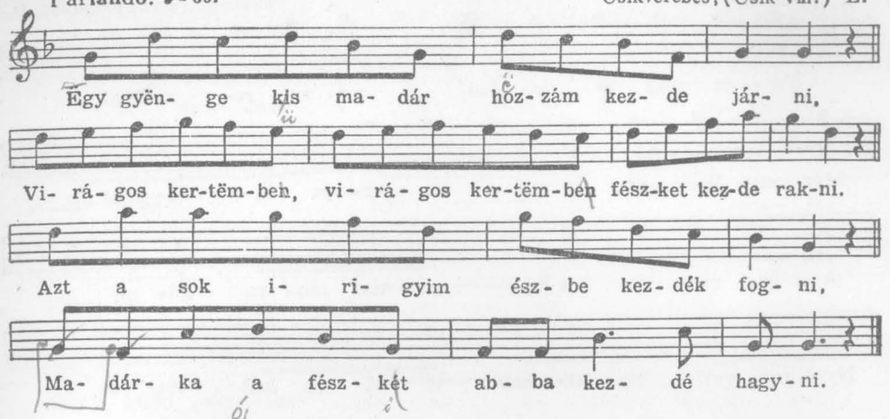

2. Csiriplő madárka, bánatim hordója,
Pënditsd më̈g nyelvedet, pënditsd më̈g nyelvedet gyönyörü nótára.
Hagyd sűrű bánatim fëlpanaszolását,
Dalold el lelkëmnek az fëlvidulását.

Parlando. ♩ = cca 126. Fo.1315c). Ehed, (Maros-Torda vm.) 1914.B.

156

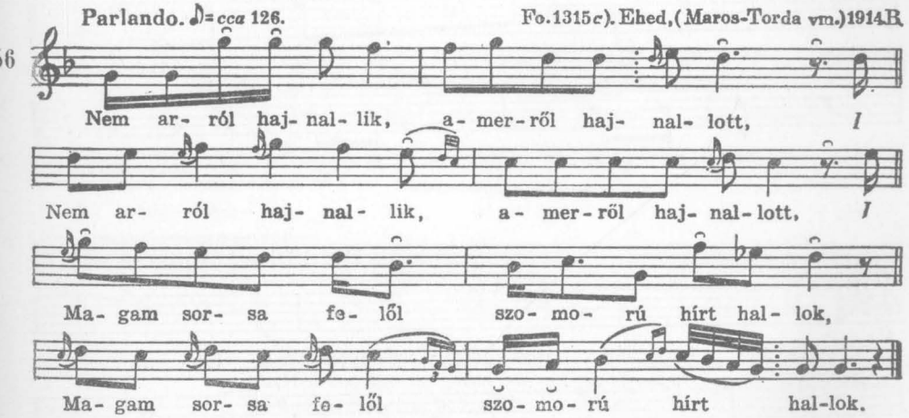

2. Árad napról-napra bánatja szivemnek,
Árad napról-napra bánatja szivemnek.
Már végire jártam szabad életemnek,
Már végire jártam szabad életemnek.

157 Parlando. Felsőiregh,(Tolna vm.) 1907. B.

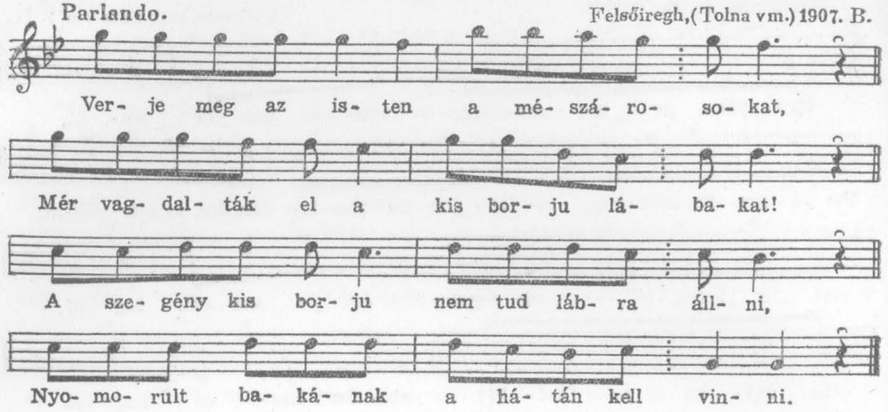

158 Tempo giusto. ♩=76, 102. Muz.Fo.1023c). Karczfalva,(Csík vm.) 1907. B.

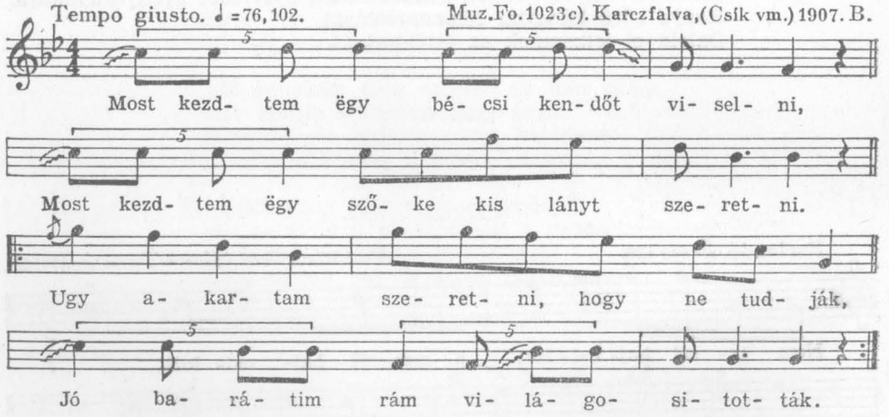

159 Tempo giusto. Muz. Fo. 2322c). Diósad,(Szilágy vm.)1914. L.

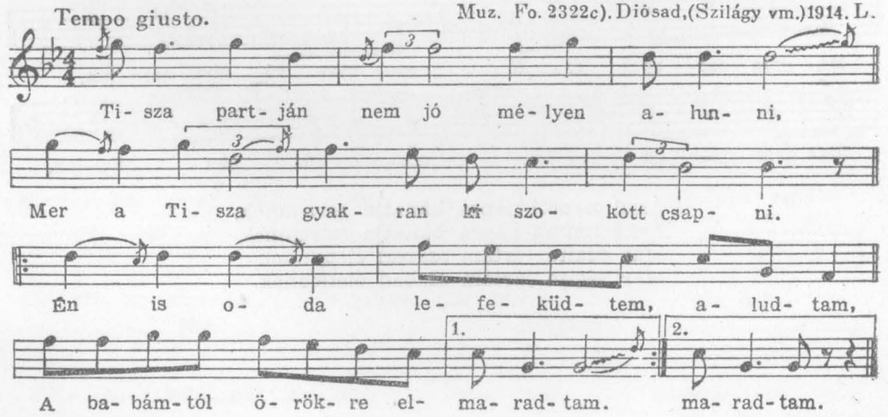

160 Tempo giusto. ♩=106. Fo.1301a). Jobbágytelke,(Maros-Torda vm.) 1914. B.

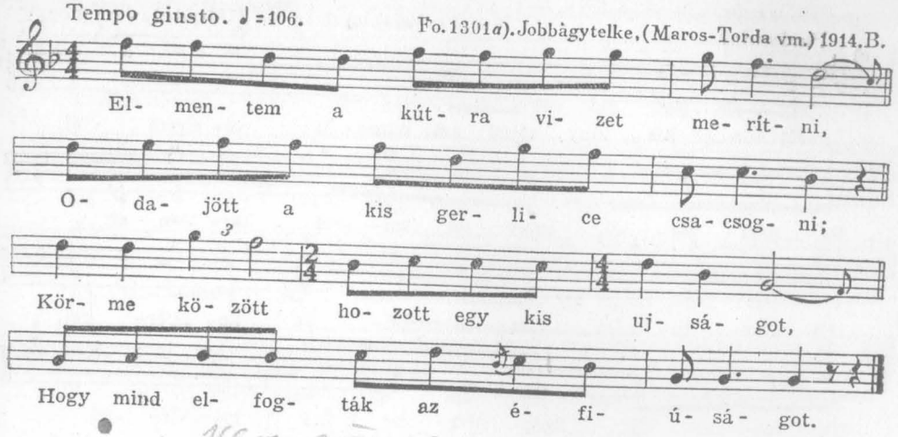

161 Moderato, rubato. Fo. 25a). Méra,(Kolozs vm.)1912. Ba.

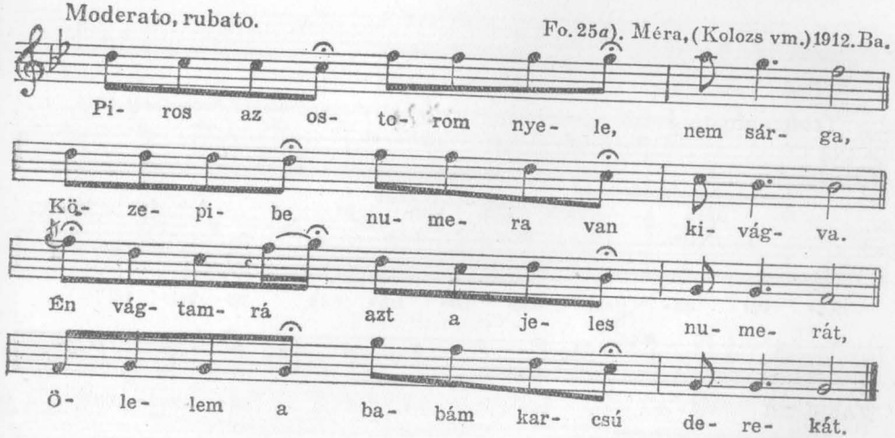

2. Édes anyám, hol fogok én meghalni,
Hol fog az én piros vérem elfolyni?
Lengyelország közepibe, a síkon,
Arra kérem, édes anyám, ne sírjon.

3. Ha megúntál kis angyalom szeretni,
Szabad neked más szeretőt keresni.
Adjon Isten szebbet-jobbat nállamnál,
Nekem pedig igazabbat, min' voltál.

Parlando. Muz. Fo. 404*a*). lej. B. Lövéte, (Udvarhely vm.) 1902. V.

162

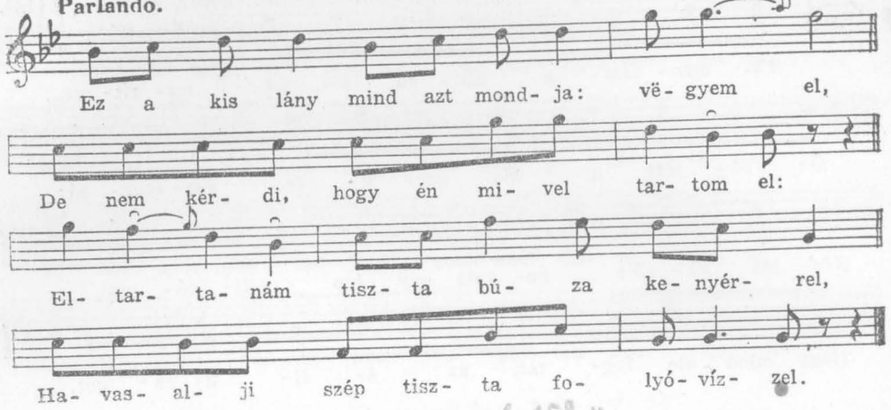

A 2. ütem oktávval mélyebben is hallható. Parlandó előadása kivételes, a giusto általános, mint variánsa, 164. sz. mutatja.

Tempo giusto. ♩ = 120. Szilágyperecseni katonáktól 1916. K.

163

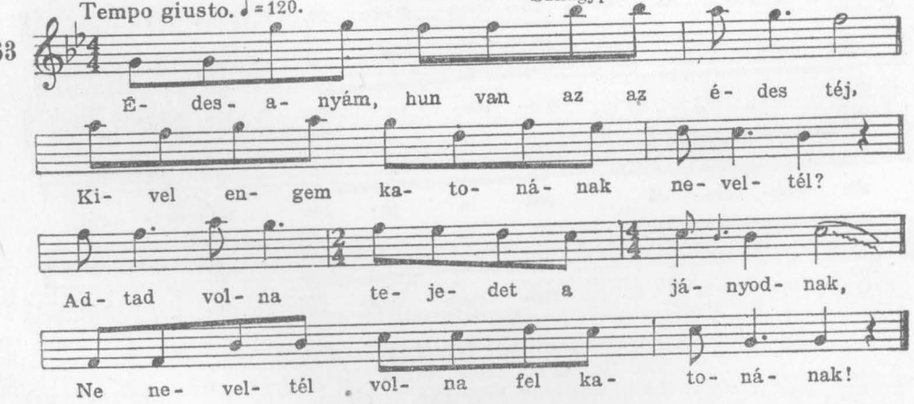

2. Besorozott katonának a német,
Most tapodom azt a tizennyolc évet.
Most vagyok az élet legszebb sorába,
Felöltözök abb' a szürke ruhába.

3. Mikor engem a főorvos vizitál,
Veregeti a vállamat, még megáll:
„No te fiú, jól leszel katonának,
Még pedig egy harminckettős bakának!"

Tempo giusto. ♩ = 108. Muz. Fo. 1601*d*). Gyimesközéplokk, (Csík vm.) 1912. L.

164

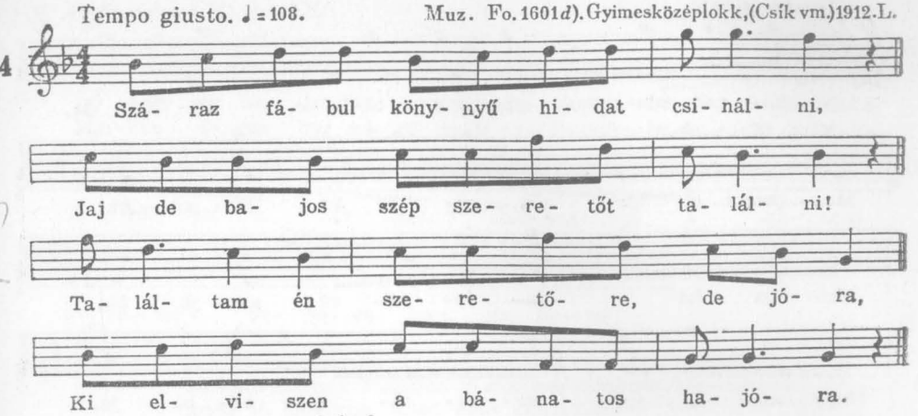

Tempo giusto. ♩ = 100 Muz. Fo. 1020*b*). Karczfalva, (Csík vm.) 1907. B.

165

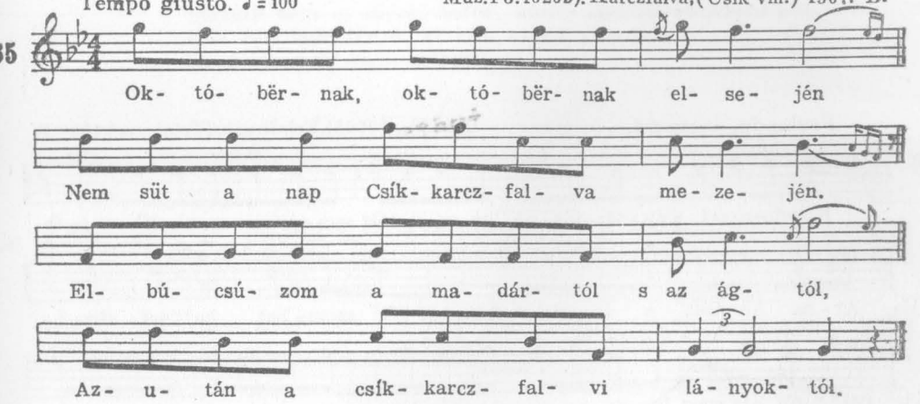

Tempo giusto. ♩ = 96, 108. Fo. 1311*a*). Székelyhodos, (Maros-Torda vm.) 1914. B.

166

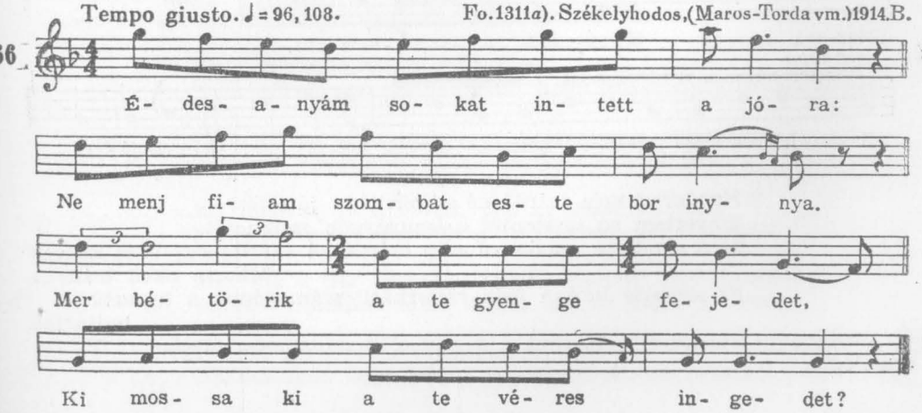

167 Tempo giusto. Kőrösfő,(Kolozs vm.) 1908. B.

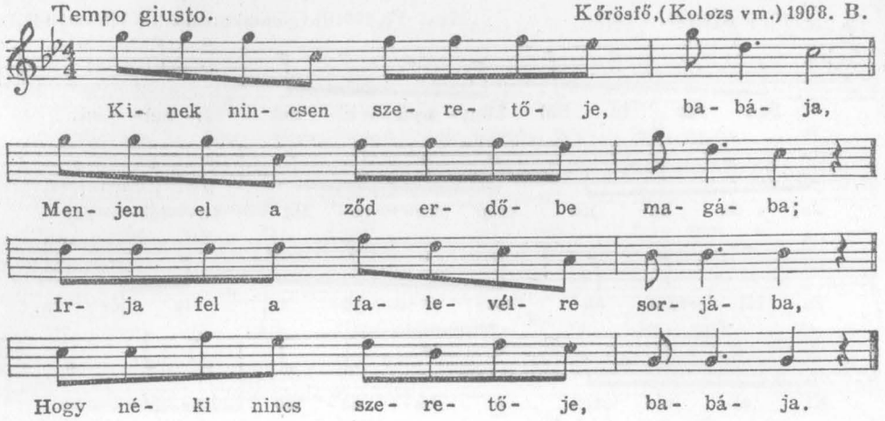

168 Parlando. ♩= cca 102. Muz.Fo. 2300*b*).Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

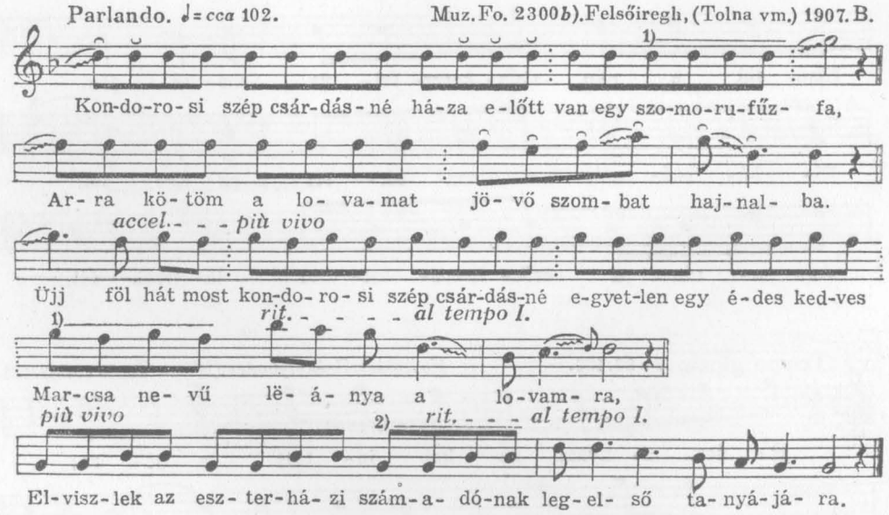

2. Kondorosi szép csárdásné adjon isten[1] jó estét!
Elnyertem az uristentől a legnagyobb szerencsét,
Mert elvettem kondorosi szép csárdásné egyetlenegy édes kedves[1]
Marcsa nevü leányát,
Ez szerette három évig eszterházi[2] számadónak a legszebbik
bujtárját.

[1] A megjelölt dallamrész elmarad. [2] a megjelölt dallamrész megismétlődik.

169 Poco rubato. Alsószecse,(Bars vm.) K.

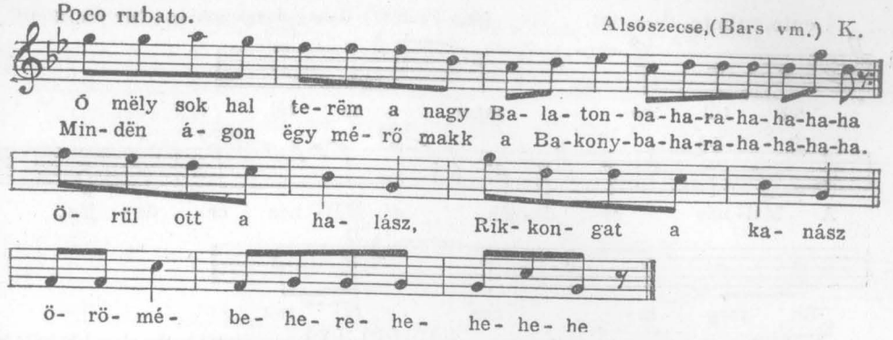

2. Szépen illik a sült kappan a cintálbahharahharahaha.
Jó bort mérnek Füredën és Kaposvárbahharahharahaha.
Igyál jó barátom, tőled nem sajnálom,
Sokáig éhhéréhhéréhéhélj!

3. Addig köll a vasat verni, amig tüzehherehherehehes.
Semmit sëm ér olyan hordó, amëly ürehherehherehehes.
Köll hát bele tënni, ki köll aztán vënni,
Ha szükségëhhérëhhérëhëhës.

170 Parlando. ♪= 380. Gr. 7*B*). lej. D. Borsosberény, (Nógrád vm.) 1937. L.

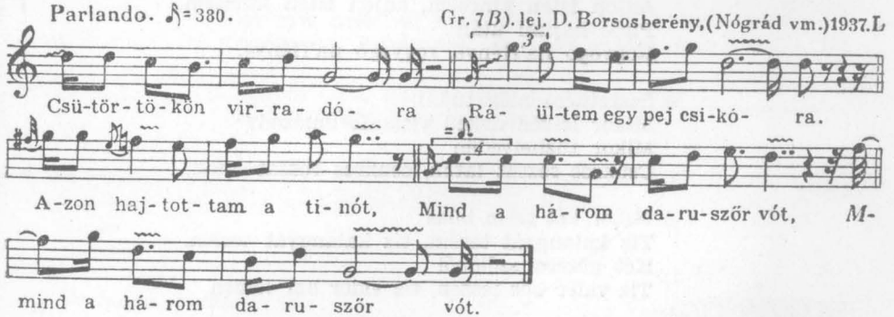

2. Egyet adtam a birónak, Másikat a főbirónak,
Harmadikat (az) alispánynak, Hogy könnyebben szabadullyak.

3. Könnyebben is szabadultam, Fejérvárnak elindultam.
Fejérvári fogadónál Kilenc zsandár előmbe jáll.

4. Azt kérdezi, mi a nevem, Hol az utazó levelem?
Dolmányomat kigombolom, Levelemet megmutatom.

5. Éles kés a bal kezembe, Töltött pisztoly jobb kezembe,
Hármat mindjárt fejbe lőttem: Itt az utazó levelem!

6. Jaj Istenem, mi' csinyállyak, Szaladjak-e, vagy megálljak?
Ha szaladok, fejbe lőnek, Ha megállok, megkötöznek!

171 Lento, rubato. ♪= cca 104. Muz. Fo. 1257). Gyergyószentmiklós, (Csík vm.) 1910. K.

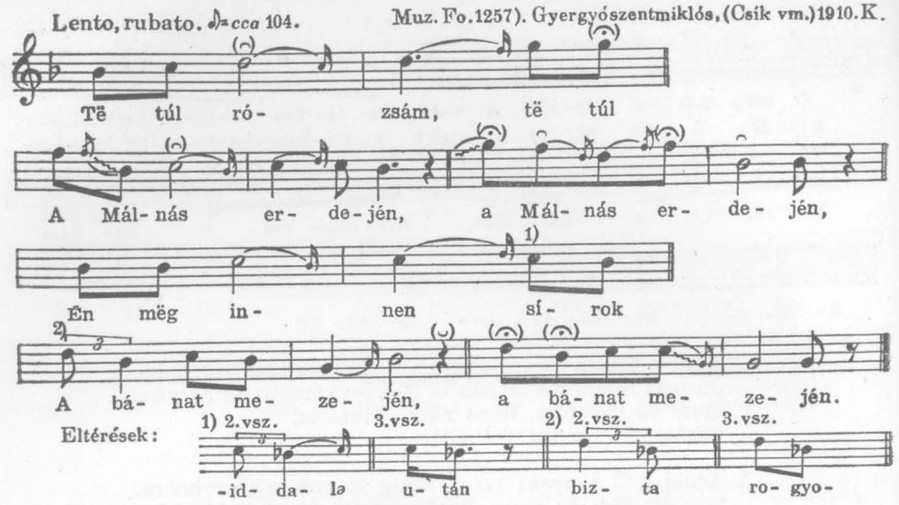

2. Szivárvány havasán
Fëlnőtt rozmaringszál, fëlnőtt rozmaringszál,
Ëngem szavaiddal
Biztató violám, biztató violám.

3. Jó estét, jó estét
Adjon isten kincsëm, adjon isten kincsëm,
Piros hajnal után
Rogyogó na'ffényë, rogyogó na'ffényë.

4. Szeretném még tudni,
Mikor lészën nékëd visszafordulásod?
Mikor tüzhelyedën
Csukros rózsát látok, csukros rózsát látok.

5. Mikor két szëm búza
Tíz kalangyát terëm, tíz kalangyát terëm,
Két gërëzd szőlőből
Tiz vidër bor lëszën, tiz vidër bor lëszën.

6. Aztot tudd më̈g rózsám,
Ho'ssohasem lëszën, ho'ssohasem lëszën,
Száraz jegënyének
Ződ levele lëszën, ződ levele lëszën.

172 Tempo giusto. ♩= 96. Muz. Fo. 1019 c). Csíkjenőfalva, (Csík vm.) 1907. B.

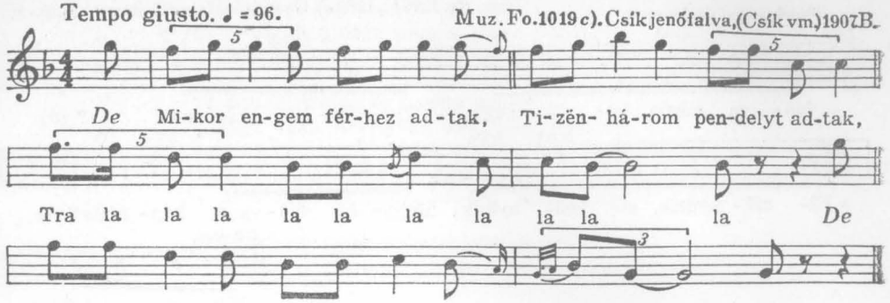

173 Parlando. Bálványosváralja, (Szolnok-Doboka vm.) 1942. V. L.

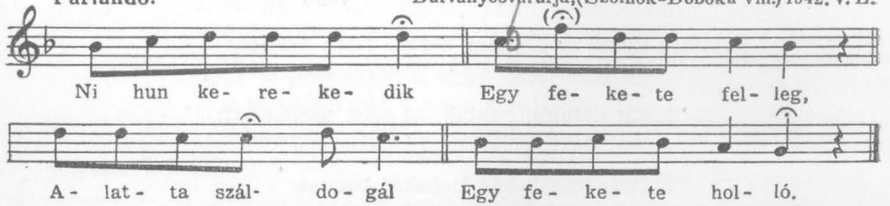

2. Áj meg holló, áj meg, Hagy izenjek tűlled
Apámnak, anyámnak, Jegybéli mátkámnak.

3. Három szem szilváér, Egy filleng szöllőér
Megunta két karom Hírharangot húzni.

4. Megunta két filem Hírharang zúgását.

174 Parlando. ♪= 192. Muz. Fo. 1016 b). Vacsárcsi, (Csík vm.) 1907. B.

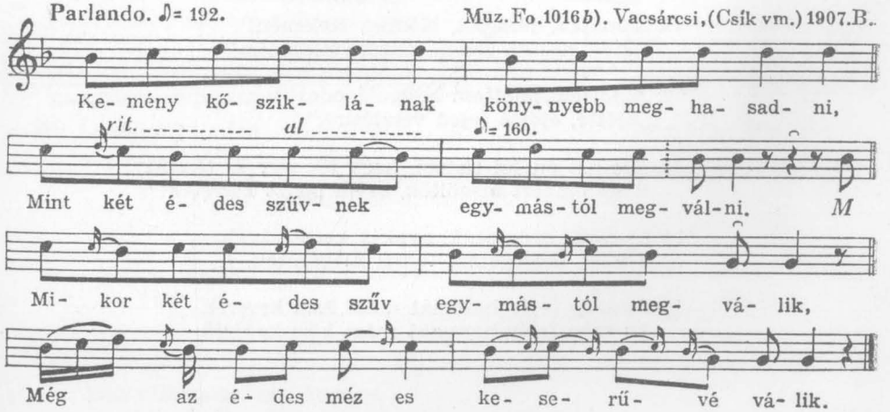

175 Parlando, rubato. Muz. Fo. 1266*b*), 1263*a*). Gyergyóalfalu, (Csík vm.) 1910. K.

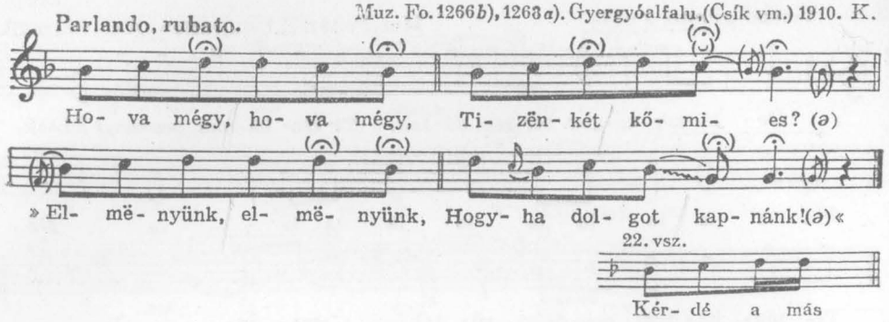

2. „Jertëk, mëgfogadlak, jertëk, mëgfogadlak,
Hogy épitsétëk föl magos Déva várát,

3. Ëgy véka arangyal, két véka ezüsttel,
Két véka ezüsttel, három véka rézzel."

4. Hozzá ës fogának magos Déva várhoz.
Kit délelőtt raktak, délután mëgomlott,

5. Kit délután raktak, az éjjel mëgomlott,
Kit délután raktak, az éjjel mëgomlott.

6. Arra tanakozék tizënkét kőmies:
„Améknek idejön előbb felesége,

7. Aztat aj fogjuk mëg, tüzzel égessük mëg,
Aztat aj fogjuk mëg, tűzzel égessük mëg.

8. A szép fejér hammát mész közi keverjük,
Magos Déva várát azzal fëlépitsük!"

9. „Istenëm, istenëm, adj ëgy sötét erdőt,
Hogy ha'ttérjen vissza asszonyfeleségëm!"

10. Azt ës adott isten, mégsem tére vissza,
Azt ës adott isten, mégsem tére vissza.

11. „Jónapot, jónapot, Kőmies Kelemën!"
„Isten hozott, isten, asszonyfeleségëm!"

12. „Eljöttem, êjöttem látogatásodra!"
„Ejötté, êjötté fejed vesztésire."

13. „De azt én jól tudom, hogy tik ugy ës tësztëk,
Hogy embërt mëgöltök, avval pénzt kerestëk!"

14. Aj avval mëgfogák, nyakát ketté vágák,
Tüzzel, mëgégeték, tüzzel mëgégeték,

15. Az szép fejér hammát mész közi keverék,
Az szép fejér hammát mész közi keverék.

16. Avval fëlépiték magos Déva várát,
Avval fëlépiték magos Déva várát.

17. Ara kifizeték ëgy véka arangyal,
Ëgy véka arangyal, két véka ezüsttel.

18. Két véka ezüsttel, három véka rézzel,
Két véka ezüsttel, három véka rézzel.

19. Elindula haza Kőmies Kelemën,
Kérdé a lëánya: „Apám, édës apám,

20. Apám, édës apám, hol van édës anyám?"
„Elmaradt messzére, hazajön estére!"

21. Este ës eljöve, mégse jöve haza.
Este ës eljöve, mégse jöve haza.

22. Kérdé a más lëánya: „Apám, édës apám,
Apám, édës apám, hol van édës anyám?"

23. „A te édësanyád a nagy kőfal közt áll,
A te édësanyád a nagy kőfal közt áll."

176 Parlando. ♪= 152. Muz. Fo. 1015*c*). Vacsárcsi, (Csík vm.) 1907. B.

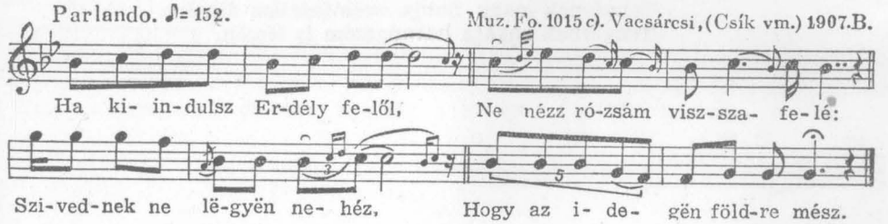

177 Poco rubato. ♩= 69—72. Fo. 181*a*). Istensegíts, (Bukovina) 1914. K.

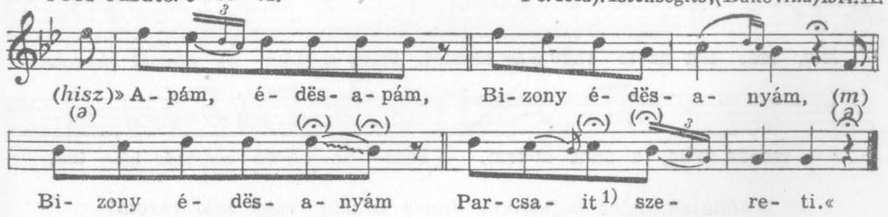

2. Hallod, aszony, hallod, mit mond a küs gyermëk?
A küs gyermëk szova bé ne teljesëdjék!

3. Uram, édëss uram, részëg a küs gyermëk,
Részëg a küs gyermëk, nem tudja mit beszél.

4. Vigyázz, asszony, vigyázz, a küs gyermëk szova,
A küs gyermëk szova bé ne teljesëdjék!

[1] Más változatokban: Barcsai.

178 Parlando ♩ = 76—72. Muz. Fo. 1272*a*). Gyergyószentmiklós, (Csík vm.) 1910. K.

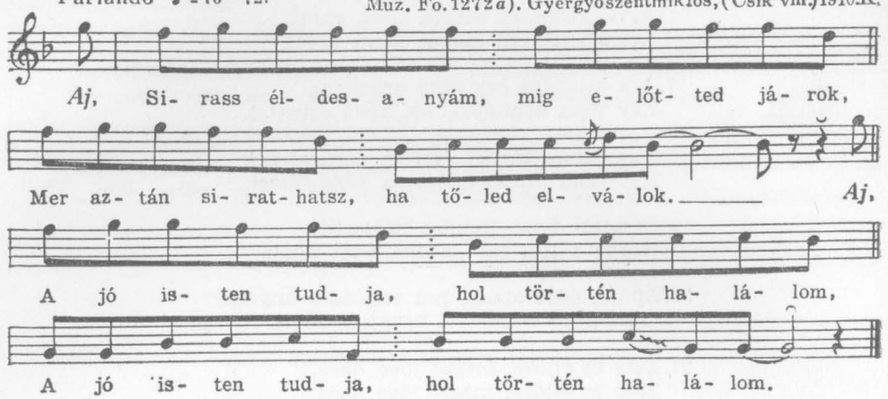

2. Istenëm, istenëm, hol lészën halálom,
Erdőn-ë, vaj mezőn, vaj pedig tengërën?
Ha erdőn veszëk el, ki temet el engëm,
Ha tengërën veszëk, ki sirat më̈g engëm.

3. El is eltemetnek az erdei vadak,
Meg is megsiratnak az égi madarak.
Tengërnek nagy habja szëmfedelëm lëszën,
Tengërnek zúgása harangszóm is lëszën.

179 Parlando. ♩ = 92. Muz. Fo. 926*b*). Békésgyula, (Békés vm.) 1906. B.

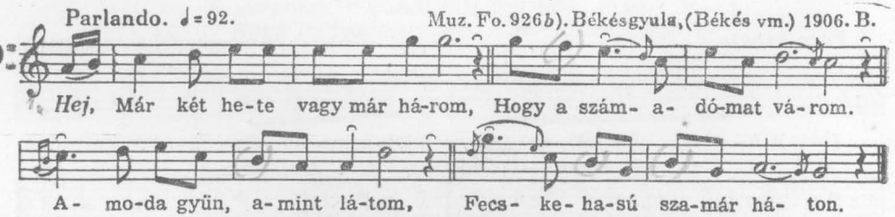

2. Jónapot, édes bojtárom, Van-e hibám, vagy sok károm?
Nincsen hibád, de nem is lesz, Még a nyáj az karomon lesz.

3. 4. Még azt mondod, nincsen hiba! Hát a vezérürüm hunn van?
Maj megkerül kikeletkor, Mikor a juh legel, akkor.

Egy fokkal magasabban végződő változata 142. sz. Lásd erről a tanulmány 18. lapját.

180 Parlando. ♩ = 72. Muz. Fo. 1013*b*). Csíkrákos, (Csík vm.) 1907. B.

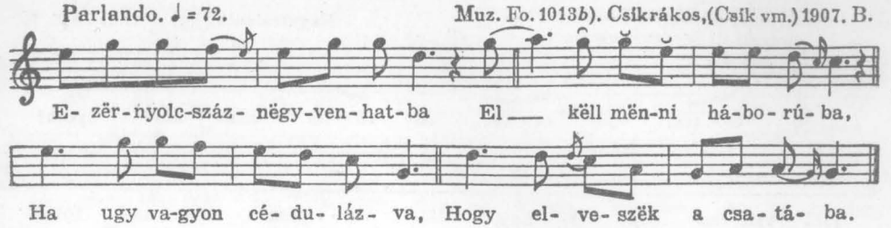

2. Keljetek fel Rákócziak,
Tü valátok magyar fiak.
Lássátok meg nagy romlását,
Magyar hazánk pusztulását.

3. Szép meghalni a hazáért,
Virtust tenni a nemzetért,
Most is halnak és születnek,
Nem lesz vége az életnek.

181 Poco rubato. Gr. F. 73*B*). Áj, (Abauj vm.) V. L.

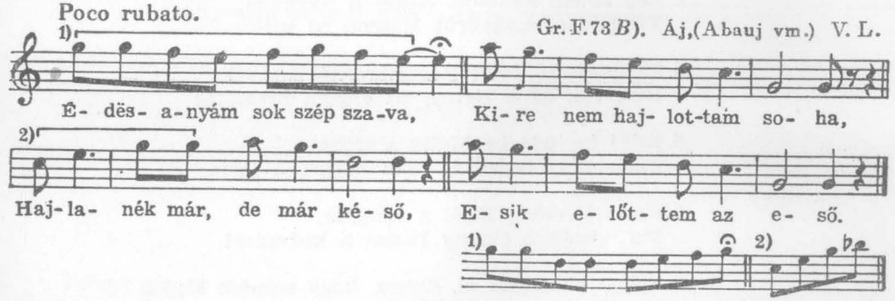

2. Nézz ki anyám ablakodon, Most visznek ki a kapudon.
Nézz utánam keservesen, Látsz-e többet, vagy sohasem?

3. Isten áldjon jaj áji völgy, Énfelőlem lehetsz már zöld!
Akár ki is virágozhatsz, Míg én téged letaposlak.

4. El kell menni, ha esik is, Noha nehezen esik is.
Nehezen esik a járás, Tőled, babám, az elválás.

182 Tempo giusto. Muz. Fo. 229*a*). lej. B. Pográny, (Nyitra vm.) V.

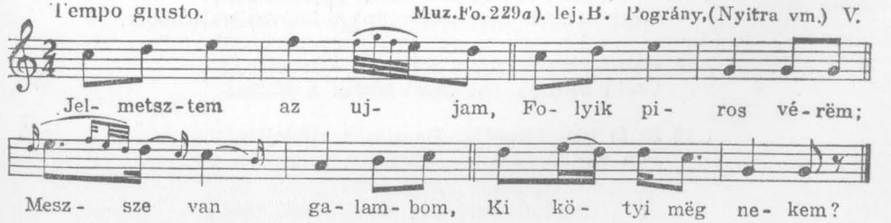

183 Tánclépés. ♩=66-72 a fonográf szerint, de rendesen gyorsabb. Nagyszalonta, (Bihar vm.) 1916. K.

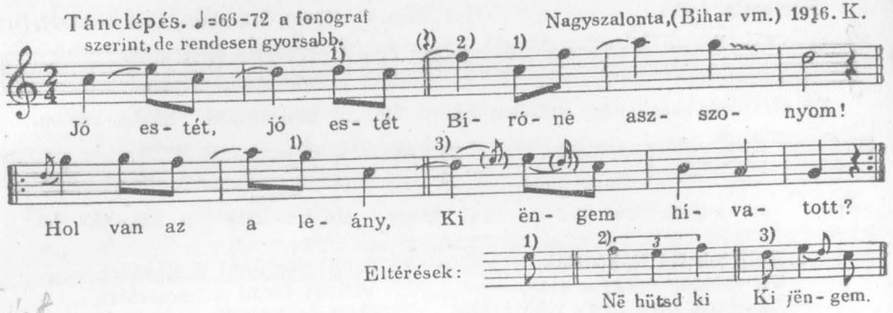

2. Itthun van, fekszik már Tormos nyoszojába,
Hát mit is csinájjon Ëgy lëány magába?

3. Mënjën be, kőtse fël, Hagy jöjjön a bálba,
Karmazsin csizsmáját Húzza a lábára.

4. Ződ sejëm kendőjit Kösse a nyakába,
Tiz pár aranygyűrűt Húzzon az ujjára.

5. Jó ëstét, jó ëstét Kocsmárosné asszony,
Hún van az a legíny, Ki éngëm hívatott?

6. Eridj be, oda be Múlat a szobába,
Tiz cigány hegedül, Csak ëgymaga járja.

6. Kerüljél előre, Üljél a rengőre,
Tiz muzsikás cigány Húzza a kedvedre!

7. Eressz ki, eressz ki, Eressz, hogy mënjek ki;
Karmazsin csizmámbúl A vért hagy öntsem ki.

8. Në mënj ki, në mënj ki, Në hütsd më̈g magadat,
Tíz pár aranygyűrű Az ujjadra dagad!

9. Húzzátok cigányok Ëstítű rëggelig!
Csáki bíró jánya Rëggêre elalszik.

10. Átkozott az apa, Még jobban az anya,
Ki ëggyetlen jányát Bálba elbocsátja.

11. Ëste elbocsátja, Rëggelig nëm látja,
Rëggel hat órakkor Mán halva tanálja.

12. Jó rëggelt, jó rëggelt, Csáki bíró asszony.
Mëghótt má, mëghótt mán A kedves galambom.

13. Harangoznak dírre, De nëm dílebídre,
Csáki bíró jányát Most tëszik a fődbe.

14. El is van temetve, De nincs elfelejtve,
Fën van a jó isten, Fizessën më̈g írte.

184 Tempo giusto. Kiskovácsvágása, (Gömör vm.) 1941. V. L.

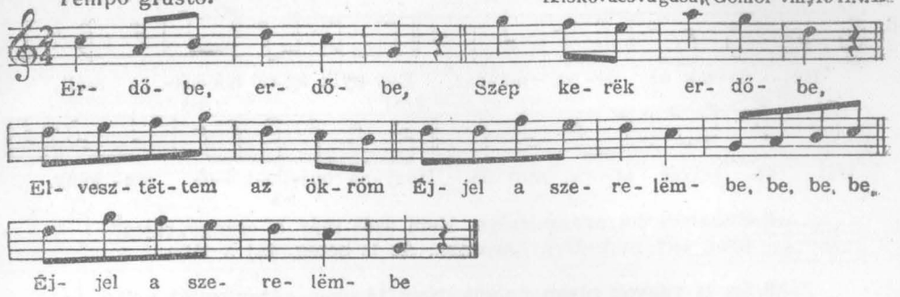

2. Elveszett, nem veszett, Csak be vagyon hajtva:
A biró udvarába Szól a rézcsengő rajtatatata stb.

3. Ismerem a csengőt, Vót is a kezembe,
Kereszturi vásáron Vettem Virág ökrömrererere stb.

4. Száz forint az ára, Rózsám adta rája.
Aranyozott betüvel Van a neve rávágvavavava stb.[1]

[1] Az előző dal kibővített formája.

185 Tempo giusto. ♩ = 80. Lábatlan, (Esztergom vm.) 1922. K.

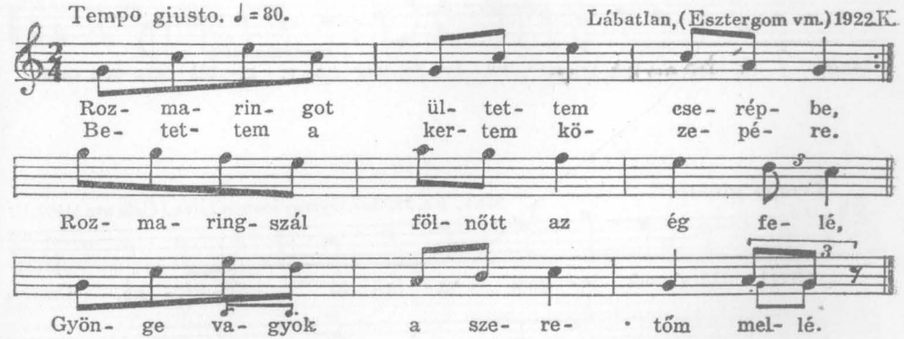

Más szövege:
1. Szegény vagyok, szegénynek születtem,
A rózsámat igazán szerettem.
Az irigyek elrabolták tőlem,
Most lett szegény igazán belőlem.

2. Elmennék én messze földre lakni,
Ahol engem nem ismer majd senki.
Ugy elmegyek a világ végére,
Hogy ne legyek senkinek terhére.

186 Rubato. ♩ = 46. Gr. 11 *A*). Tiszacsege, (Hajdu vm.) B.P.

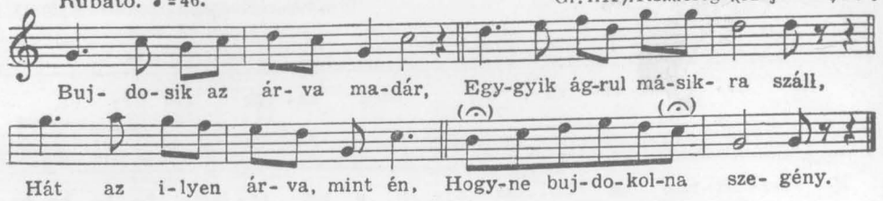

2. Elszaladt az arany gulya, Nem szól már a csengő rajta.
Csak egy maradt a karámba, Az is beteg, fáj a lába.

3. Én is vagyok olyan gulyás, Nem járok a gáton, mint más!
Sorba legel az én gulyám, Gyönyörü drága violám.

187 Parlando. ♩ = 68. Muz. Fo. 954 *a*). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

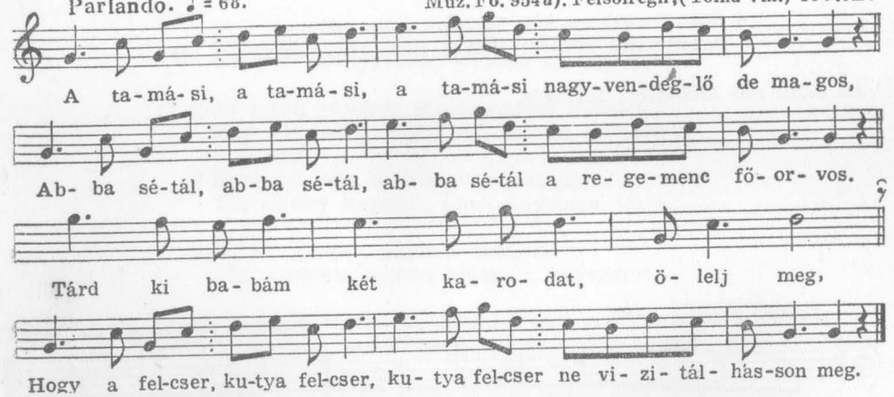

188 Tempo giusto. Muz. Fo. 2303 *a*). Gyergyócsomafalva, (Csík vm.) 1907. B.

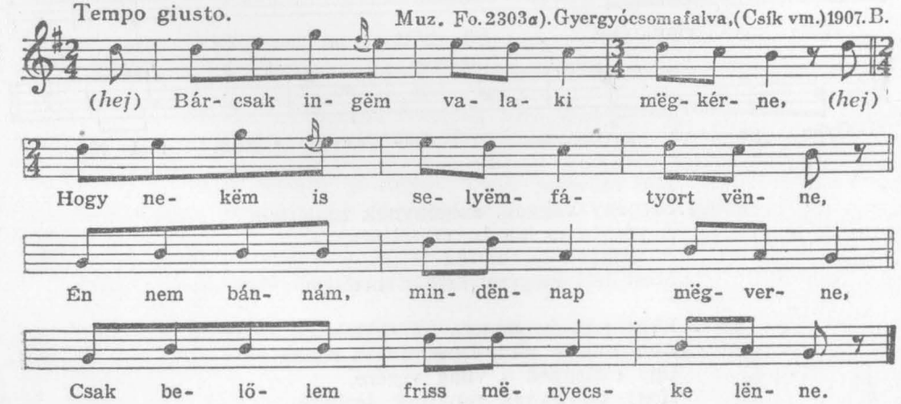

189 Tempo giusto. ♩ = 138. Muz. Fo. 1852 *a*). Fornos, (Bereg vm.) 1912. B.

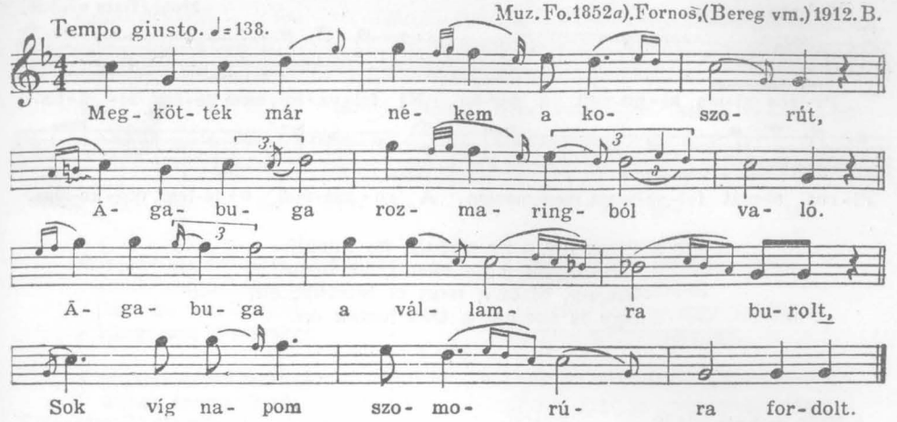

190 Tempo giusto. Muz. Fo. 267 *b*). lej. B. Szegvár, (Csongrád vm.) V.

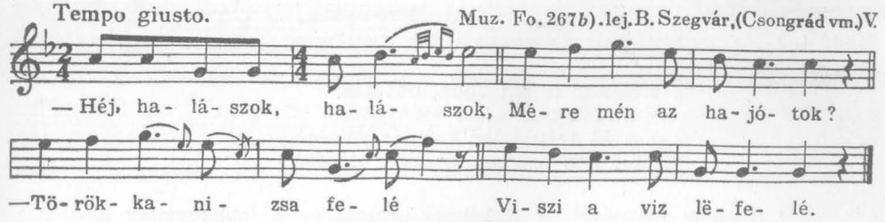

2. Hát a keszeg mit eszik, Ha ja bárkába teszik?
Nem eszik az egyebet, Csak szerelemgyökeret.

191 Rubato. ♩ = 80. Istensegíts, (Bukovina) 1914. K.

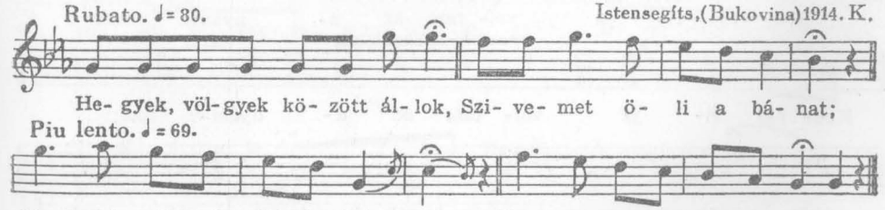

2. Engem anyám megátkozott,
Mikor a világra hozott.
Azt az átkot mondta reám:
Ország-világ legyen hazám!

3. Ott se legyen megállásom,
Csipkebokor a szállásom,
Ott se legyen megállásom,
Csipkebokor a szállásom.

192 Rubato. Mohi,(Bars vm.) K.

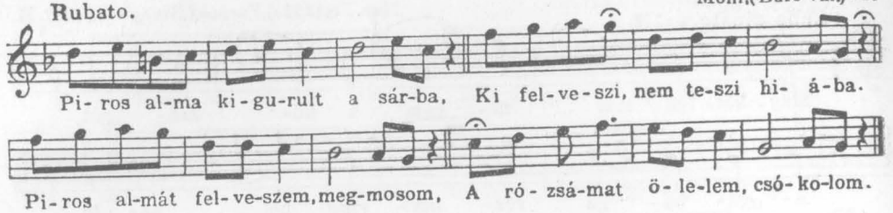

2. Piros alma ne gurúlj, ne gurúlj,
Kisangyalom ne búsulj, ne búsulj.
Bizony, bizony, nem is búsúlok én,
Úgy is tudom, a tiéd leszek én.

193 Poco rubato. ♩=80. Szalóc,(Gömör vm.) K.

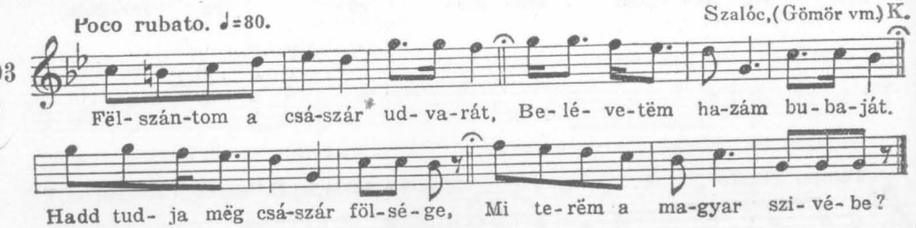

2. Bánat terëm abba, búvetés,
A'mmagyar élete szenvedés.
Áldd më̈g isten császár fölségét,
Në̈ sanyargassa magyar népét.[1]

[1] Szövege Szilicéről. A Habsburg-uralom és a jobbágyvilág kiszolgáltatottságát fejezi ki.

194 Tempo giusto. ♩=46. Muz.Fo. 9305). Felsőnyék,(Tolna vm.) 1907. B.

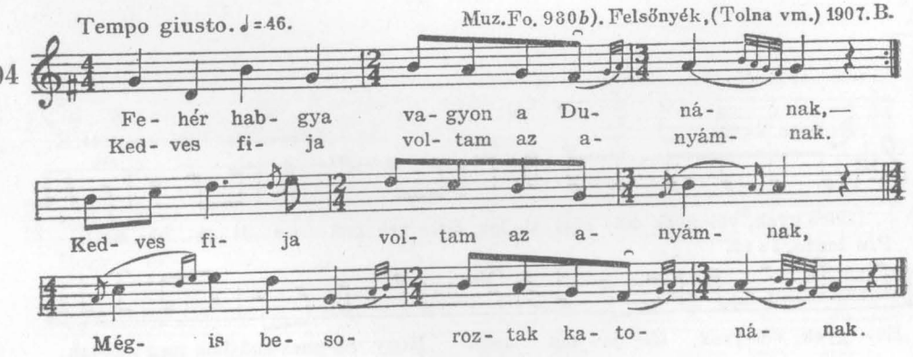

2. Bodor hajam, mikoron levágták,
Kedves rózsám kötényébe hányták.
Nem volt annyi a hajamnak szála,
Mint amennyi könnyem hullott rája.

195 Tempo giusto. Muz.Fo. 110 c). lej. B. Firtosváralja,(Udvarhely vm.) 1900. V.

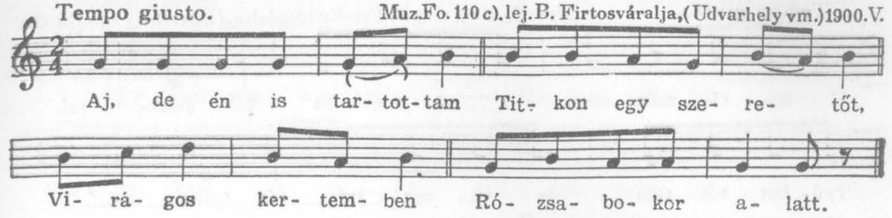

2. Aj de én azt nem mondom,
Csak magamnak tartom,
Mer ha kijelentëm,
Magamat elvesztëm.

3. Mózses uram haragja
Vörös tenger habja,
Lennék annak rabja,
Ki szépen tartana.

4. Aj de engem ne úgy tarts,
Mint siját rabodat,
Hanem engem úgy tarts,
Mint gyöngyalakodat.

5. Gyöngy vagy szivem, gyöngy vagy,
Gyöngynél is gyöngyebb vagy,
Ezüstnél, aranynál
Nálam kedvesebb vagy!

196 Tempo giusto. ♩=112. Muz. Fo. 1641a). Derczen,(Bereg vm.) 1912 B.

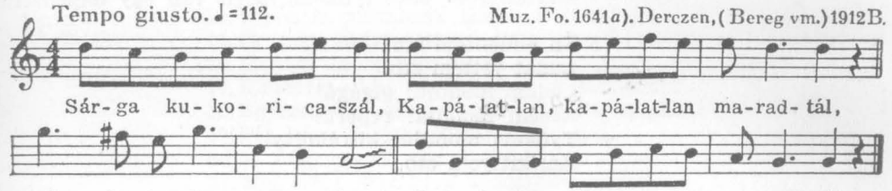

197 Tempo giusto. Ipolybalogh,(Hont vm.).1912. M.

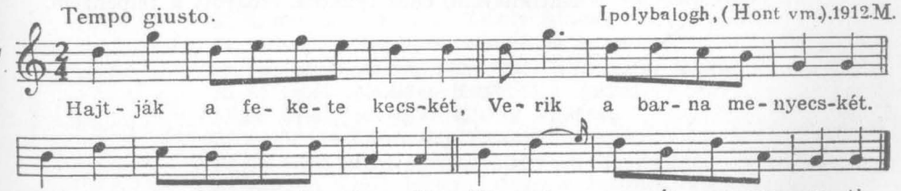

198 Tempo giusto. Muz. Fo. 507e). lej. B. Bözöd,(Udvarhely vm.) 1903. V.

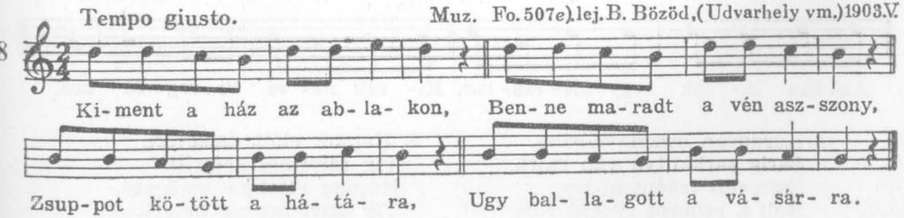

199 Tempo giusto. Muz. Fo. 470*a*). lej. B. Felsőboldogfalva, (Udvarhely vm.) 1903. V.

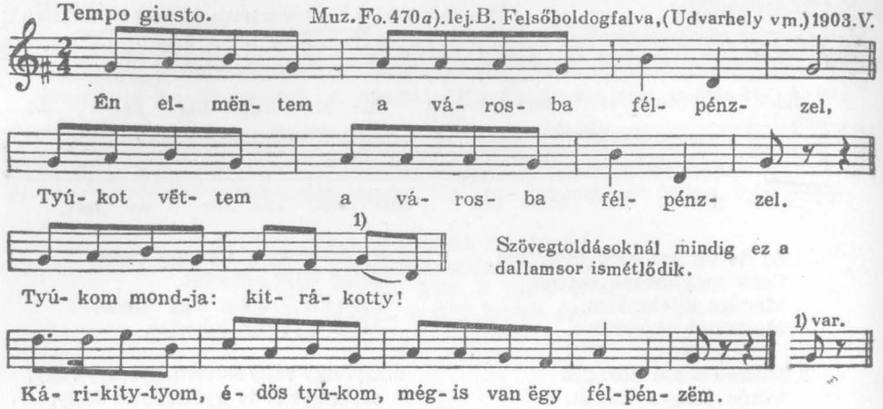

Szövegtoldásoknál mindig ez a dallamsor ismétlődik.

2. Én elmëntem a városba félpénzzel,
Récét vëttem stb.
Récém mondja: reperú!
Tyúkom mondja: kitrákotty!
Kárikittyom, édös tyúkom, mégis van ëgy félpénzëm.

3. Én elmëntem stb.
Lúdat vëttem stb.
Lúdam mondja: gigágá!
Récém mondja: reperú!
Tyúkom mondja: kitrákotty!
Kárikittyom stb.

3. Én elmëntem stb.
Pulykát vëttem stb.
Pulykám mondja: dandalú!
stb. ....
Kárikittyom, édës tyúkom, ëfogyott a félpénzëm.

200 Tempo giusto. Vacsárcsi, (Csík vm.) 1907. B.

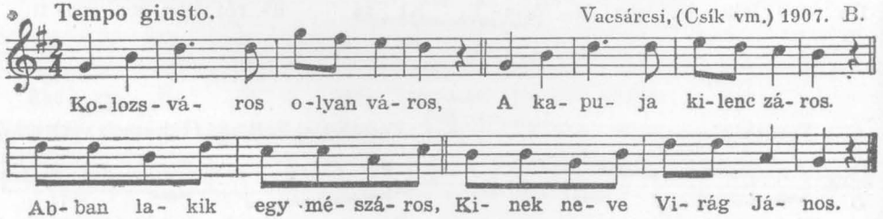

2. Kordován csizma lábába,
Sárig sarkantyu van rajta.
Ëszeveri legénymódra,
Hull a csukros szekfü róla.

3. Kapum előtt ëszeveri,
Víg szivemet keseríti.
Kapum előtt ne verëgesd,
Víg szivemet ne keserítsd.

201 Tempo giusto. Ujszász, (Pest vm.) 1918. B.

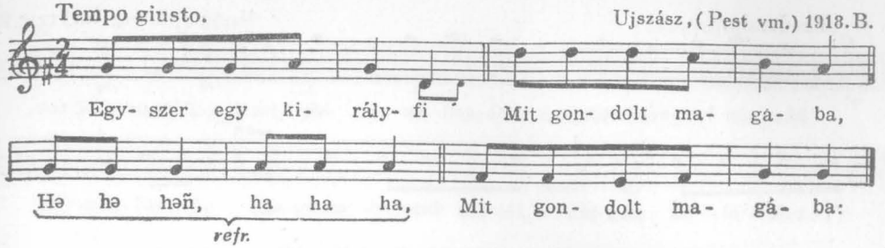

2. Föl kéne öltözni Kocsisom ruhába.
3. El kéne most menni Szoda városába.
4. Meg kéne kéretni a Szolgabíró lányát.
5. Jó estét, jó estét Szolgabíró lánya!
6. Jó estét, jó estét, Szegény kocsislegény!
7. Üjjön le minálunk Festett kanapéra.
8. De nem azért jöttem, Hogy én itt leüljek,
9. Hanem azért jöttem: Jössz-e hozzám, vagy nem?
10. Nem menek, nem menek, Szegény kocsislegény:
11. Van a szomszédunkban egy Kosárkötő lánya,
12. Jó estét, jó estét Kosárkötő lánya!
13. Jó estét, jó estét Szegény kocsislegény!
14. Üjjön le minálunk Hófehér padkára.
15. De nem azért jöttem, Hogy én itt leüljek,
16. Hanem azért jöttem, Jössz-e hozzám, vagy nem?
17. Elmenek, elmenek Szegény kocsislegény.
18. Egyszer egy királyfi Mit gondolt magába!
19. Föl kéne öltözni Királyfi ruhába.
20. El kéne most menni Szoda városába,
21. Meg kéne kéretni a Szolgabiró lányát.
22. Jó estét, jó estét Szolgabiró lánya!
23. Jó estét, jó estét Király őfölsége!
24. Üjjön le minálunk Zöld selem divánra.
25. De nem azért jöttem, Hogy én itt leüljek,
26. Hanem azért jöttem: Jössz-e hozzám, vagy nem?
27. Elmenek, elmenek, Király őfölsége.
28. Kellesz a fenének, Annak is a vénnek:
29. Van már nékem egy más, Kosárkötő lánya.
30. Jó estét, jó estét Kosárkötő lánya!
31. Jó estét, jó estét Király őfölsége.
32. Üjjön le minálunk Festett kanapére.
33. De nem azért jöttem, Hogy én itt leüljek,
34. Hanem azért jöttem: Jössz-e hozzám, vagy nem?
35. Nem menek, nem menek Király őfölsége,
36. Van már nékem egy más, Szegény kocsislegény.
37. Én vagyok az a más, Csókoljuk meg egymást.

202 Parlando. Nagygút,(Bereg vm.)1912.B.

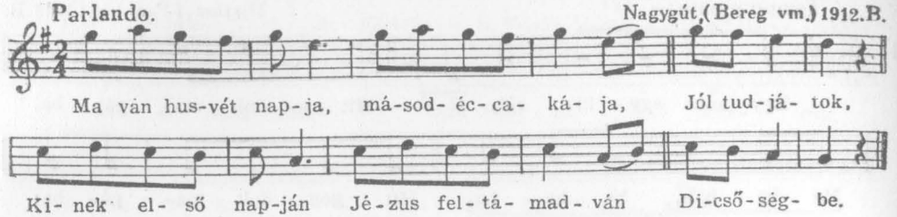

2. Márija, Zsuzsánna, Rebeka, Borbála, Kegyes szüzek,
Keljetek fel ágyból, cifra nyoszolyából, Mit alusztok?

3. Ződ plánták ujulnak, Termőfák virulnak, Virágoznak,
Még a madarak is Hangicsálnak, ők is Vigadoznak.

203 Egyenletes. ♩= 104,100. Nagyszalonta (Bihar vm.) 1916. K.

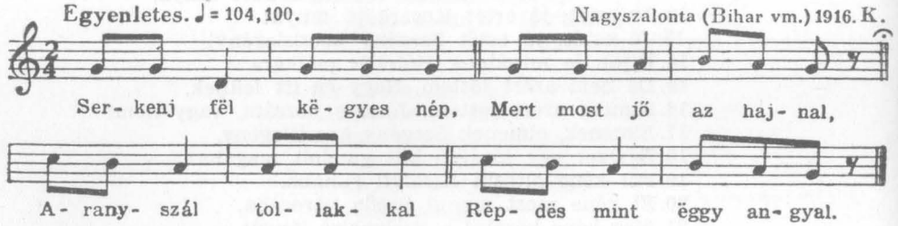

2. Ingó-bingó zöld fűszál Szépen felöltözik,
Liliom, rózsával Mëg is törülközik.

3. Amënnyi füszál van A tarka mezőbe,
Annyi áldás szálljon Szent János fejére.

204 Tempo giusto. ♩=126. Muz.Fo.927c).Békésgyula,(Békés vm.) 1906. B.

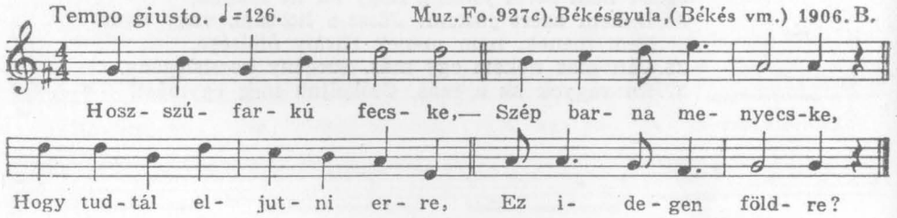

2. Nem jöttem én gyalog, Kis pej lovam hozott,
Kis pej lovam négy lábárul A patkó lehullott.

3. Csak egy maradt rajta, Az is úgy lóg rajta.
Kovács gyere, jó pajtásom, Igazítsd meg rajta.

205 Tempo giusto. Kassa,(Abauj vm.) K.

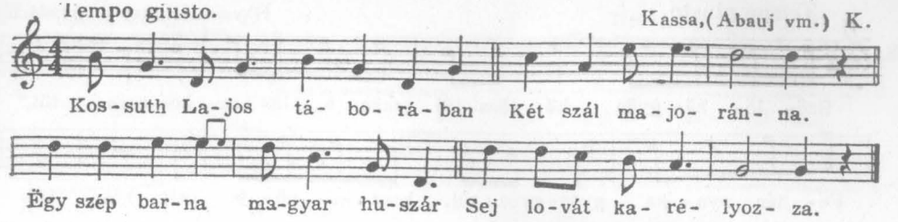

2. Në karélyozz magyar huszár, Mert lëesël róla,
Nincsen itt a të édësanyád, Sej, aki mëgsiratna.

3. Në sirasson engëm sënki, Jól vagyok tanitva,
Sëm lépésbe, de sëm mars-marsba, Sej lë nem esëk róla.

4. Mert a huszár a nyerëgbe Bele van terëmtve,
Mint a rozmaring a jó földbe Sej belegyökerezve.

206 Tempo giusto. ♩=92. Muz.Fo.991d).Felsőiregh,(Tolna vm.)1907.B.

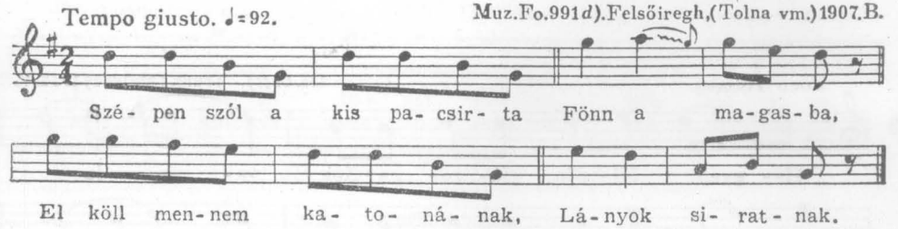

2. Nyiregyházán nyírik le a Göndör hajamat,
Csernovicban nyergelik a Kis pej lovamat.

Régi cseh ének. Lásd a tanulmány 47. lapját.

207 Parlando. Marosvásárhely, (Maros-Torda vm.)1916.B

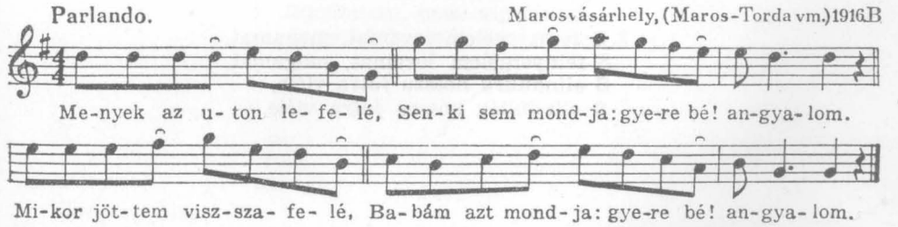

2. Ládd a kerek erdőt amott, Alatta a küs folyamot.
Folyamon túl van egy falu, Azzal, kiért epeszt a bú.

3. Abban lakik a nagy uccán, Gólyafészek van a házán.
Léces küs kert ablakj' alatt, Mos meszelték bé a falat.

4. Vidd oda a küs cédulát, Repdesd körül az ablakját.
De ha kérdi, hogy hogy vagyok, Érte is hogy mennyit sírok.

208 Tempo giusto. Ghymes,(Nyitra vm.)1906.K.

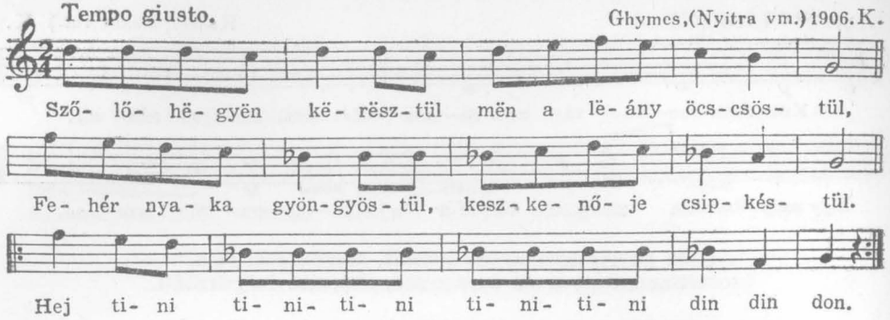

2. Hej Jancsika, Jancsika, Mér nem nyőtté nagyobbra?
Nyőtté vóna nagyobbra, Letté vóna katona.
Hej tini stb.

209 Poco rubato. Gr.47 B). Trunk,(Moldva)1938.V.S.

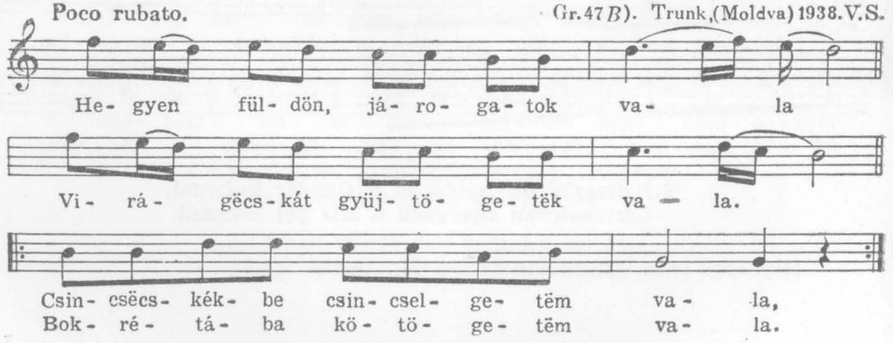

2. S fëlnyergëlem lovamat, magamat,
S fëlnyergëlem lovamat, magamat.
S elinduliék hosszu jutra viéle,
S elinduliék hosszu jutra viéle.

210 Poco rubato. Mohi,(Bars vm.) 1913. K.

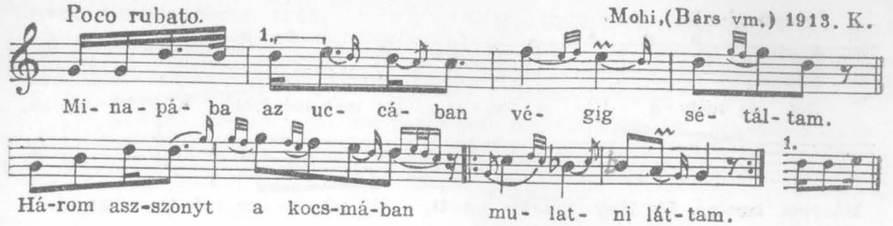

2. Az egyik az urát siratja, Másik jajgatja,
Az harmadik csak azt mondja: Bárcsak meghalna.

3. Nosza, édes komámasszony, Igyunk hát rája,
Hogy az urunknak halálát Meglássuk még ma!

211 Poco rubato. ♩=76-96. Muz. Fo. 3950/j. Szék,(Szolnok-Doboka vm.)1940.L.

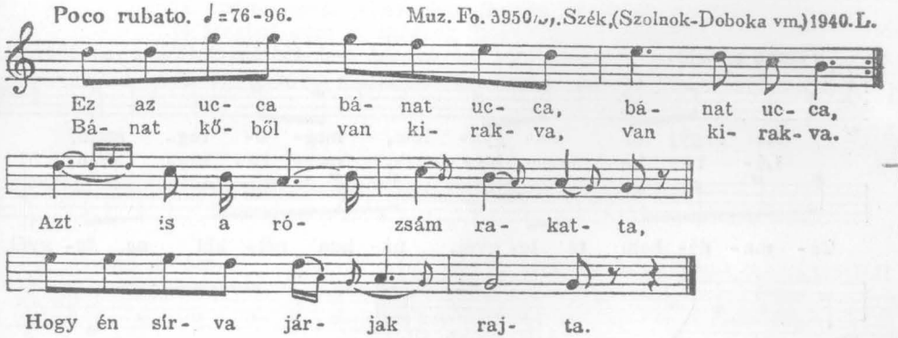

2. Két fekete göndör szőrű lovam vagyon.
Még az éjjel az egyiket elmulatom.
Elmulatom, nem sajnálom,
Szerettelek, csak azt bánom.

212 Tempo giusto. Doboz,(Békés vm.) 1906.B.

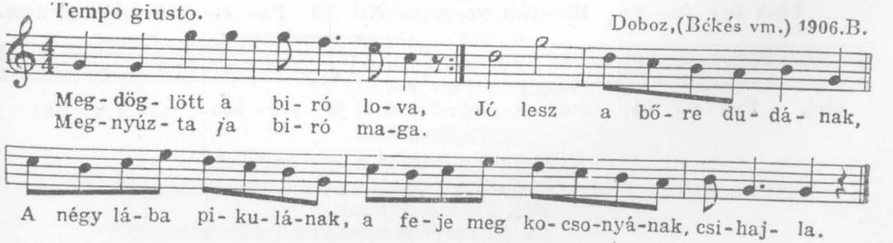

213 Tempo giusto. Általánosan ismert.

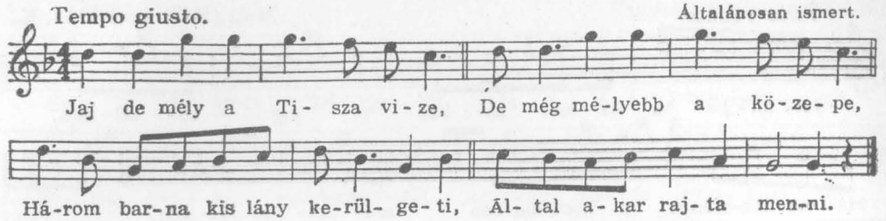

2. Által akar rajta menni, Tearózsát szakitani,
Sárga tearózsa ne illatozz, Reám babám ne várakozz!

4. Mert ha reám várakozol, Akkor meg nem házasodol,
Gyenge vagy babám a házasságra, Nem illik a csók a szádra.

Az előző dallam változata.

214 Tempo giusto. Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

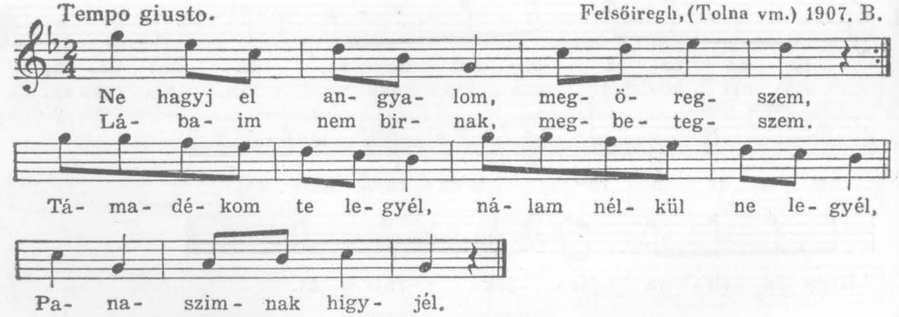

215 Allegretto. ♩ = 116, 120. Fo. 180 *d*). Istensegits, (Bukovina) 1914. K.

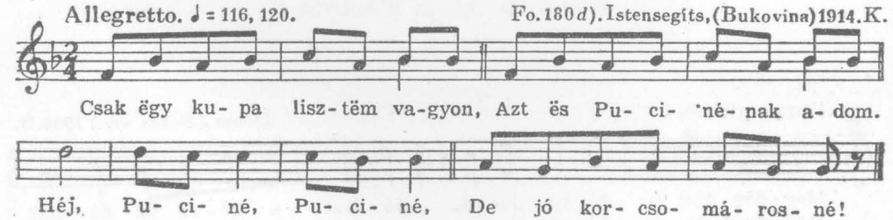

2. Csak ëgy ingëm s ëgy gagyám,
Pucinénak odadám,
Héj, Puciné, Puciné,
De jó korcsomárosné!

216 Tempo giusto. ♩ = 82. Muz. Fo. 957 *c*). Keszthely, (Zala vm.) 1906. B.

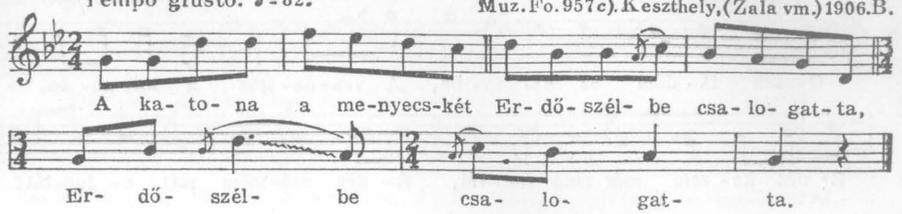

2. Addig-addig csalogatta, Erdőszélbe csalogatta.
2. Leültette a menyecskét, Ölébe hajtotta fejét.
4. Gondolkozik a menyecske, Hogyan váljon meg most tőle.
5. Kihúzta az egyik kardját, Avval vágta le a nyakát.
6. Fölöltözött ruhájába, Ugy vágtatott hazájába.
7. Ugy vágtatott hazájába, Bíró uram udvarára...
8. Bíró uram, adjál szállást, Lovamnak éjjeli állást.
9. Nem adhatok én most szállást, Lovadnak éjjeli állást,
10. Mert nincs nékem feleségem, Ki jó vacsorát készitsen.
11. Nem kell nékem jó vacsora, Csak kell nékem meleg szoba.
12. Húzd le fiam a csizmámat, Szárogasd meg a kapcámat.
13. Apám, apám, édesapám, Ez ám az én édesanyám!
14. Megismerem a lábárul, Bogárfekete hajárul.
15. Nincs teneked édesanyád, Mer elcsalták a katonák.
16. Kigombolja a dolmányát, Úgy szoptatja kis árváját.

217 Tempo giusto. Muz. Fo. 3272) Bogdánfalva, Bákó, Moldva. 1934. B. P.

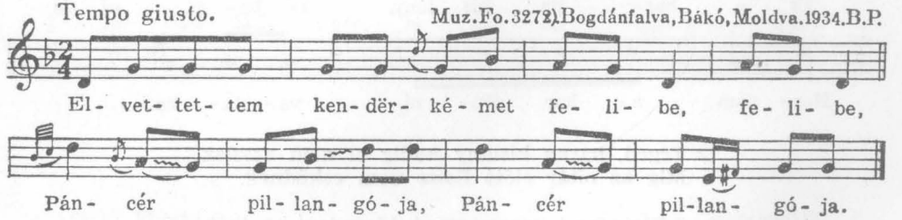

2. Lëszëdettem stb.
3. Elvitettem...
4. Eláztattam...
5. Hazahoztam...
6. Leragtattam...[1]
7. Mëgfonattam...
8. Mëgszőttettem...
9. Kiszabattam...
10. Mëgvarrattam...
11. Fëlvëtettem...
12. Elszaggattam...

Kis gyermekek körben állanak s megjátsszák a sokféle munkát.

[1] Kendertörővel megtör.

218 Tempo giusto. ♩. =63. Istensegíts,(Bukovina.) K.

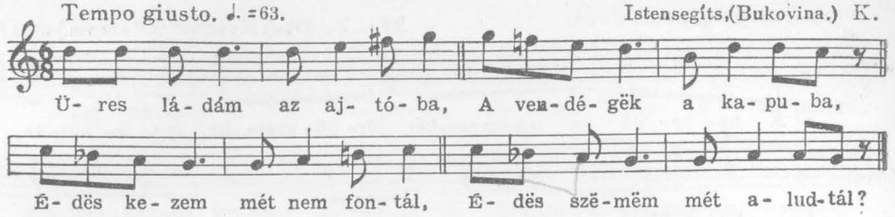

2. Nincsen fonál a rúdamon, Kilenc pászmám motollámon.
Azt ës hat hónapig fontam, Mégës ëleget aludtam.

3. Láda gúnyát nem adhatok, Hej de lëányt szépet adok,
Csëpükendőt hatot adok, Azt is ugyan szükre szabom.
(Hogy a rúdra në tëhesse, Sëmmi hasznát në vëhesse.)[1]

[1] A dallam második felére. — Munkadal. Fonás közben dalolják a rest lányok csúfolására.

219 Tempo giusto. Vacsárcsi,(Csík vm.) 1907.B.

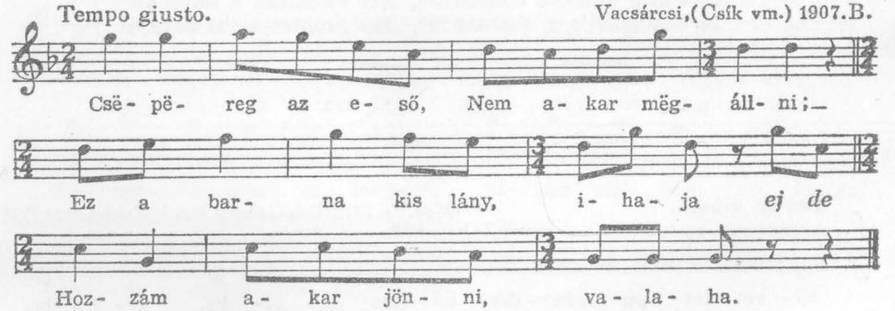

2. Téged, barna kislány Addig el nem veszlek,
Mig az oltár előtt Ëssze nem esküdnek.

b) 1. Hozz bort kocsmárosné, Megadom az árát.
Ha én meg nem adom, ihajja, Megadja galambom valaha.

220 Tempo giusto. ♩= 114. Muz. Fo. 791b) Körösfő,(Kolozs vm.)1908.B.

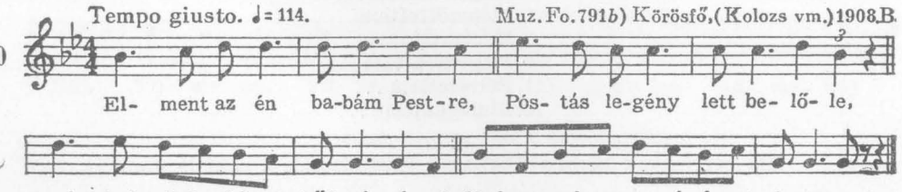

221 Tempo giusto. Muz. Fo. 644d).lej.B. Szombatfa,(Zala vm.)V.

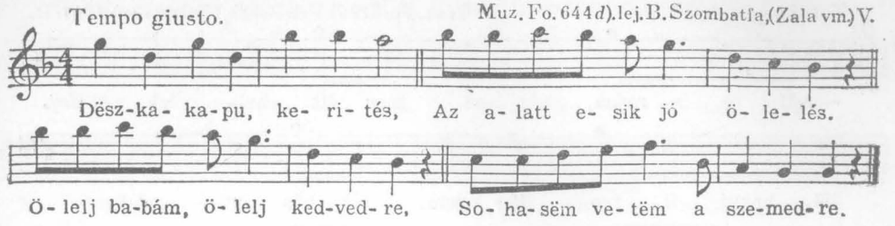

222 Tempo giusto. ♩ = 113. Muz. Fo. 794c). Nagymegyer,(Komárom vm.)1910.B

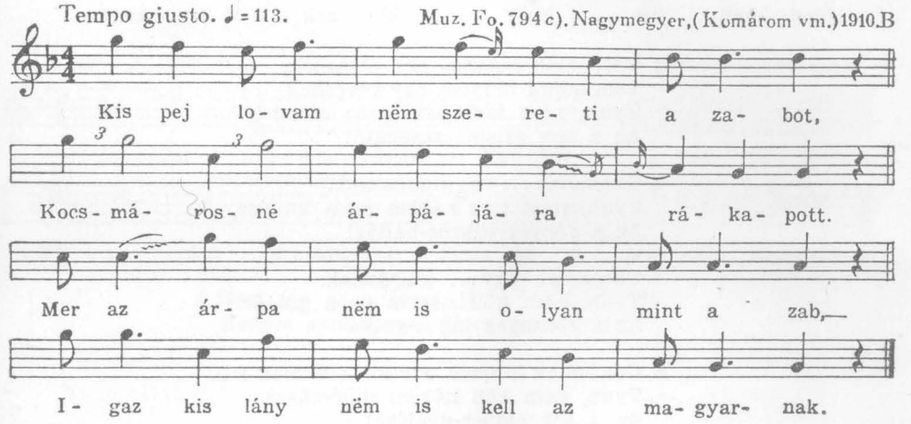

223 Tempo giusto. Felsőiregh,(Tolna vm.)1907.B.

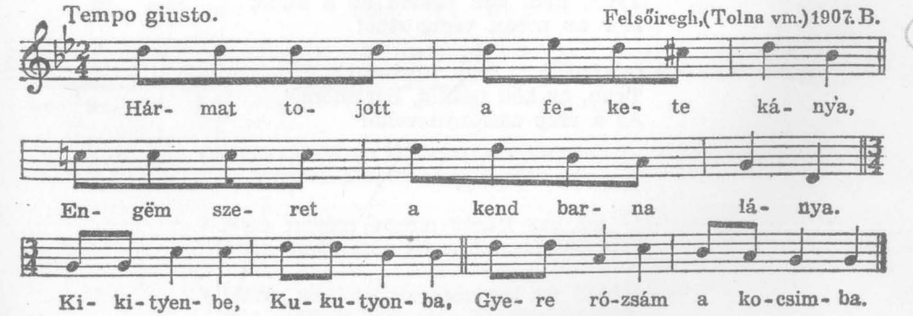

2. Nem ülök én a kend kocsijába,
Nem köll nékem a kend barna lánya.
Kikityenbe stb.

224 Tempo giusto. Muz. Fo. 979*d*) Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

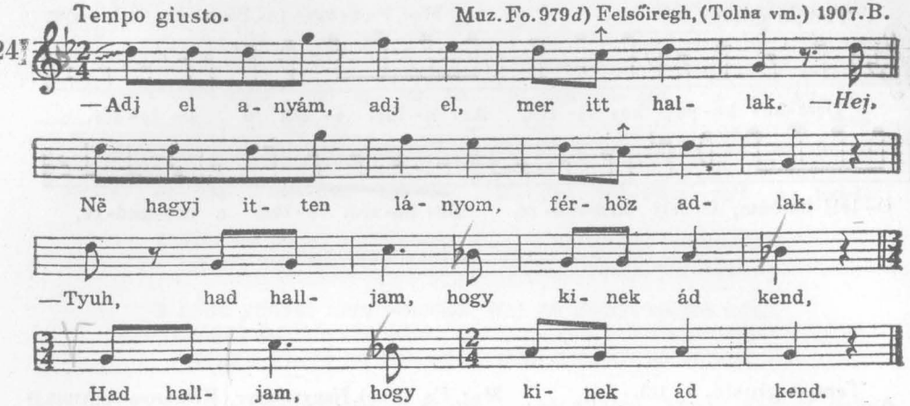

2. Odajadlak lányom egy bérësnek,
Odajadlak lányom egy béresnëk.
Tyuh, nem köll nékëm az a tahó,
Az a sok csizma-szaggató!

3. Odajadlak... egy kanásznak.
Tyuh, nem köll nékëm az a kanász,
Az a fényes tükrös-baltás!

4. Odajadlak egy... gulyásnak.
Tyuh, nem köll nékem az a gulyás,
Az a szennyes ingös-gatyás!

5. Odajadlak lányom egy kis csősznek stb.
Tyuh, nem köll nékëm dülőmászó,
Az a sok ember-gyalázó!

6. Odajadlak... egy drótosnak.
Tyuh, nem köll nékëm az a drótos,
Mer a haja igen kócos!

7. Odajadlak egy... zsidónak,
Tyuh, nem köll nékëm az a zsidó,
Mer az uccán végig sipó!

8. Odajadlak... egy juhásznak,
Tyuh, az köll nékëm, baromőrző[1]
Az a szép asszonynevelő!

[1] Valószínűleg eredetileg a gulyás volt a csattanó s a juhász a 4. vsz-ban szerepelt.

225 Tempo giusto. ♩=70. Muz. Fo. 1618 *c*). Köröstárkány, (Bihar vm.) 1912. B.

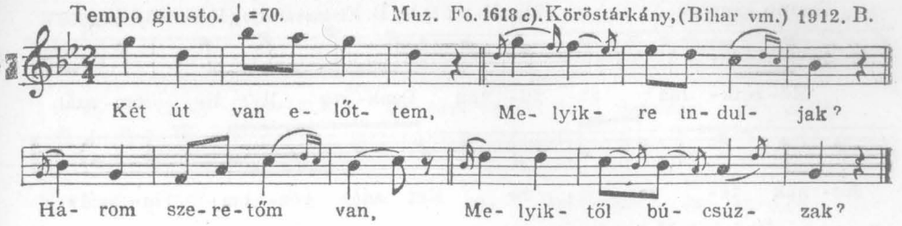

2. Ha jegytől búcsúztam, Kettő megharagszik,
Igy hát az én szivem Soha meg nem nyugszik.

226 Tempo giusto. Muz. Fo. 2239 *a*). lej. B. Resznek, (Zala vm.) V.

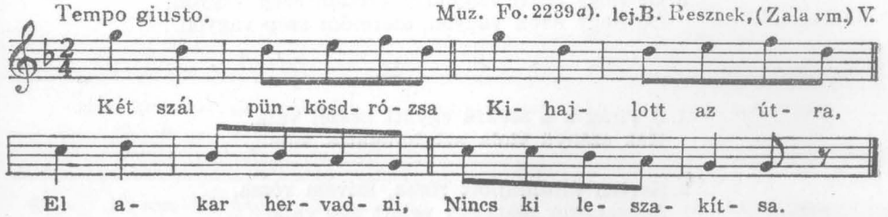

2. Nem ám az a rózsa, Ki a kertbe nyilik,
Hanem az a rózsa, Ki egymást szereti.

227 Poco rubato. ♩= *cca* 58—63. Muz. Fo. 1276 *a*). Gyergyóremete, (Csík vm.) 1910. K.

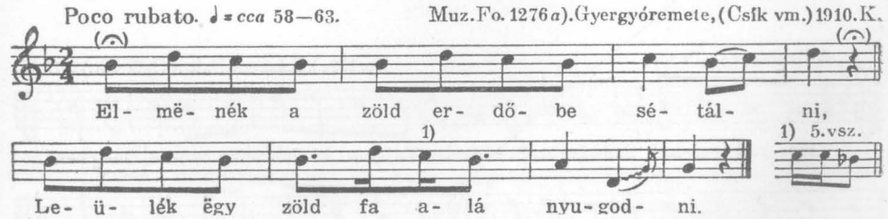

2. Nyugvásimban elaluván oly szépën,
S odajöve filibili szép madár.

3. Hoza nékëm körme között cédulát,
Abba hozá szép szeretőm szándékát.

4. Maros mellett két szép ződ ág, hajlandó,
Rëá szállott két szép madár, illendő.

5. Ëgyik madár Angi József, illendő,
Másik madár Szabó Katalin, hajlandó.

228 Tempo giusto. Muz.Fo.109*b*).lej.B. Firtosváralja,(Udvarhely vm)1900.V.

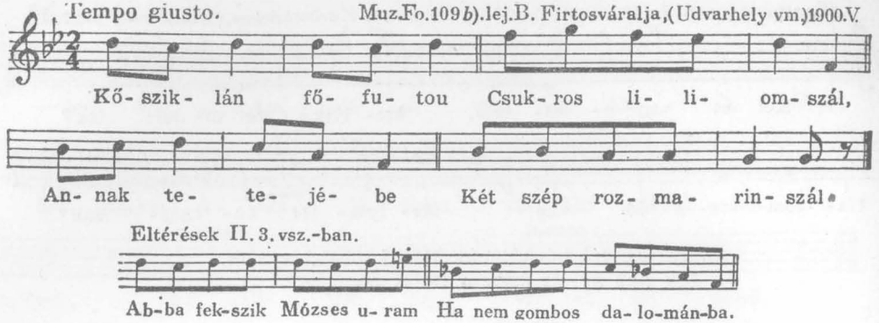

2. Vajjon az eggyiknek mi legyen a neve?
Ha Áron nem vóna, szeretőm se vóna.

3. De hogy Áron vagyon, szeretőm szép vagyon,
De hogy Áron vagyon, szeretőm szép vagyon.

II.

1. A virág s a szekfü együtt beszél vala,
Kék szényü viola azt hallgatta vala.

2. Kerten általhajlott rózsa, szivem rózsa,
Rózsabokor alatt egy vetett ágy vala.

3. Abba fekszik Mózses uram gombos dalománba.
Ha nem gombos dalománba, szürke szokmányába.

229 Allegretto. ♩ = 100. Fo.120*c*).Kászonujfalu,(Csík vm.)1912.K.

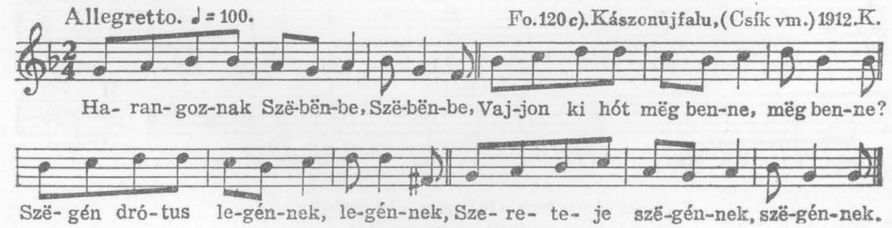

2. Kerüld mëg a kápolnát, kápolnát,
Lopd el az olvasóját, -vasóját.
Ellopád-ë? Nem biz én, nem biz én,
Kálvinista vagyok én, vagyok én!

230 Tempo giusto. ♩ = 112. Muz. Fo. 771*c*).Vésztő,(Békés vm.) 1909.B.

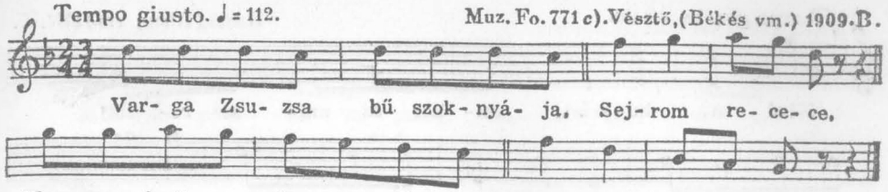

2. Nëm a kapufa fogta meg, Kara István markolta meg.

3. Ereszd István a ruhámat, Ne szomorítsd az anyámat.

231 Tempo giusto. Szolnok, 1918. B.

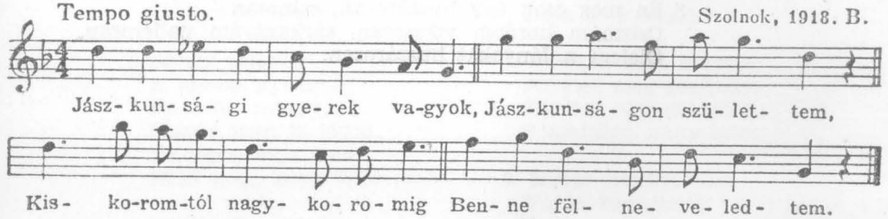

2. Kilenc zsandár kisér engem A szolnoki főuccán.
Véletlenül betekintek Kisangyalom ablakán.

3. Még onnan is azt kiáltja: Kedves babám, gyere be!
Adj egy csókot, egy utolsót, Kacsintsál a szemembe!

232 Tempo giusto. Muz.Fo.72*b*).lej.B.Zentelke,(Kolozs vm.) V.

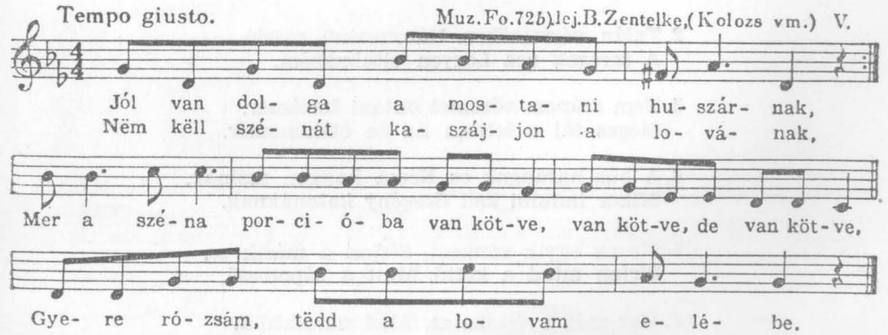

2. Édësanyám, ki a huszár, ha én nëm?
Ki nyergëli fël a lovat, ha én nëm?
Fëlnyergëlëm aranyszőrü lovamat, lovamat, de lovamat,
Lërúgatom véle a csillagokat.

233 Tempo giusto. ♩ = 116. Kassa (Abauj vm.) 1916. K.

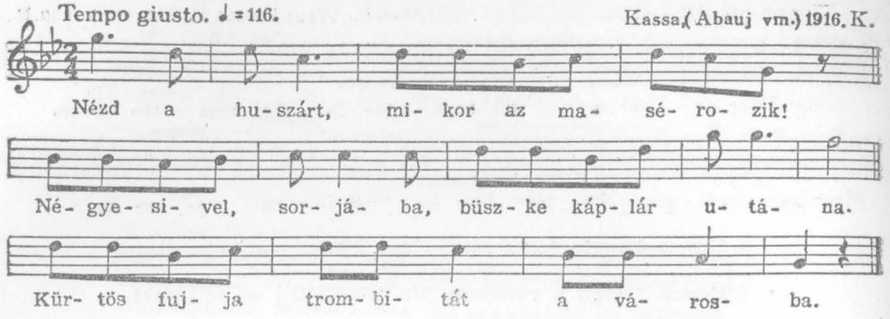

2. Nézd a bakát, mikor az masirozik!
Kettesivel, sorjába, rongyos káplár utána,
Csiszëg-csoszog a baka a nagy sárba.

3. Én meg csak úgy huszárosan, csinosan
Csizmám hordom vikszosan, sarkantyúm pallérosan,
Ölelem a lányokat huszárosan.

234 Tempo giusto. ♩ = 166. Muz. Fo. 1029 *d*). Tekerőpatak, (Csík vm.) 1907. B.

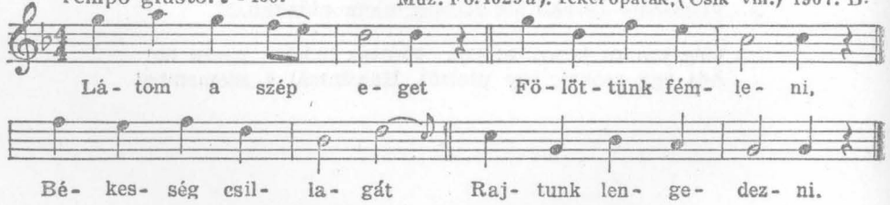

2. Talán vérmezőben Háromszinü zászló.
A seregek ura Legyen oltalmazóm.

3. Nem szánom véremet ontani hazámér,
Méges fáj a lelkem Az én otthonomér.

4. A bús harangok es Néma hangon szólnak,
Mikor indulni kell Szegény katonáknak.

5. Sír az egyik szemem, Sírjon a másik es,
Sírjon mind a kettő, Mint a záporesső:

6. Mer még a fecske es, Ahol nevelkedik,
Búsan énekel, ha Indulni kelletik.

7. Fëlkötöm a kardot Apámért s anyámért,
Megforgatom én a Szép magyar hazámért.

235 Poco rubato. Csíkmadaras, (Csík vm.) 1907. Bodon.

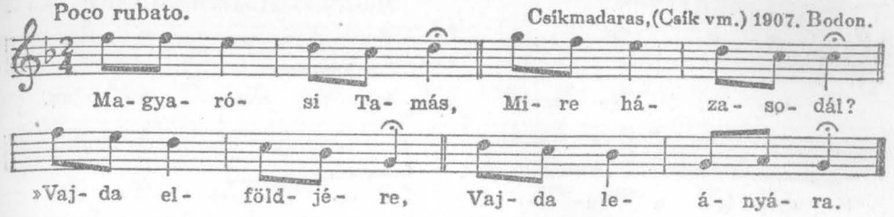

2. Vajda elföldjére,
Vajda leányára,
Vajda leányára,
Vajda Ilonára.

3. Mikor mennek vala
A nagy rengetegbe,
Mendegél a hintó,
Sírdogál a leány.

4. Szóval felfeleli
A kisebb nyoszoló:
Ha búja nem vóna,
Bizony nem is sírna,
De mivel búja van,
Hidd meg, hogy azér sir.[1]

5. Mendegél a hintó,
Sirdogál a leány,
Szóval felfeleli
Nagyobbik nyoszoló:

6. Hallod-e, hallod-e
Magyarósi Tamás,
Addsz ide, addsz ide
Potyolat ingedet.

7. Potyolat ingedet
Apróka ruhának,
Selyem keszkenődet
Burkozó kötőnek.[2]

8. Szógám, édes szógám,
Fordisd meg paripám,
Fordisd meg paripám,
Számtalan násznépim.

9. Mikor mentek vala
Vajda kapujánál:
Benn van-e, benn van-e
Vajda japám uram?
Benn vagyok, benn vagyok
Magyarósi fiam.[1]

10. Amit elvittünk vót,
Vissza es elhoztuk,
Ha igy tanitotta,
Már igy vegye hasznát!

[1] A dallam második felére.
[2] Pólyakötő

236 Tempo giusto. ♩ = 53. Muz. Fo. 1002 *a*). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

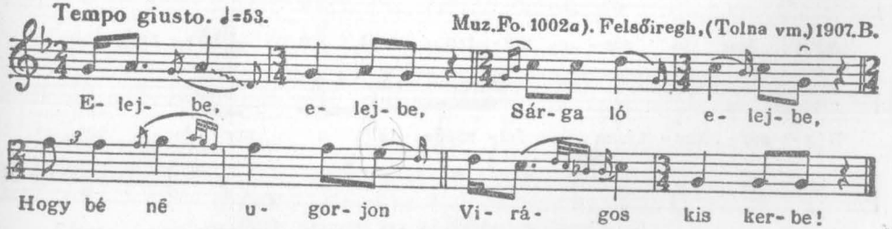

2. Bé talál ugornyi, Le találná szënnyi
Rózsafa bimbaját Le találná törnyi.

237 Tempo giusto. Muz.Fo.633c).lej.B. Resznek,(Zala vm.) V.

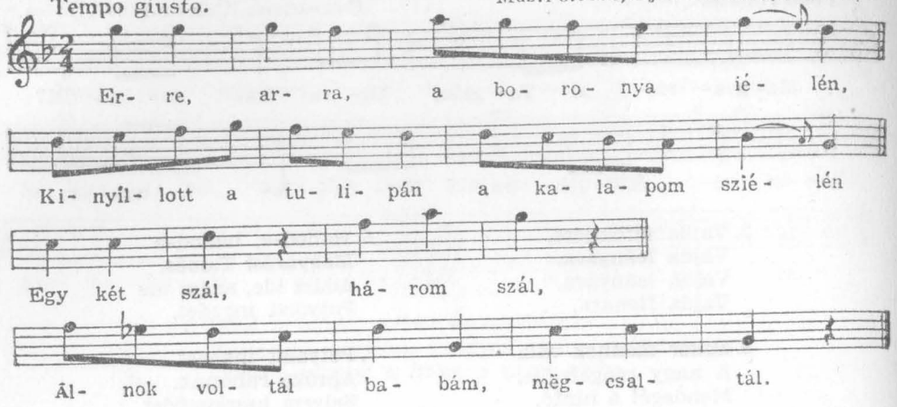

238 Tempo giusto. Körösfő, (Kolozs vm.) 1908.B.

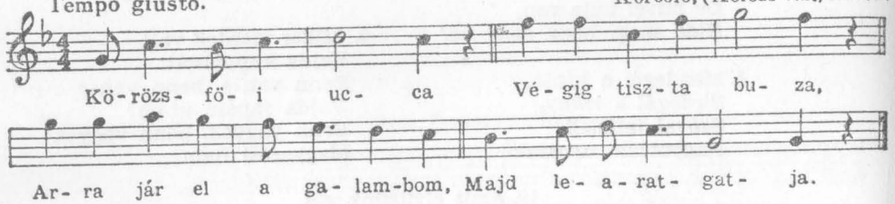

239 Tempo giusto. ♩=126. Muz.Fo.791a). Körösfő, (Kolozs vm.) 1908.B.

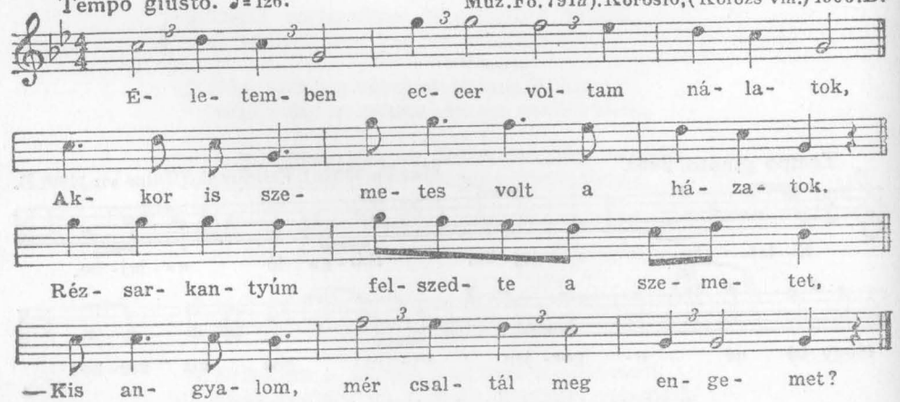

Szöveg- és ritmusváltozata a következő lapon.

240 Tempo giusto. Körösfő, (Kolozs vm.) 1906. B.

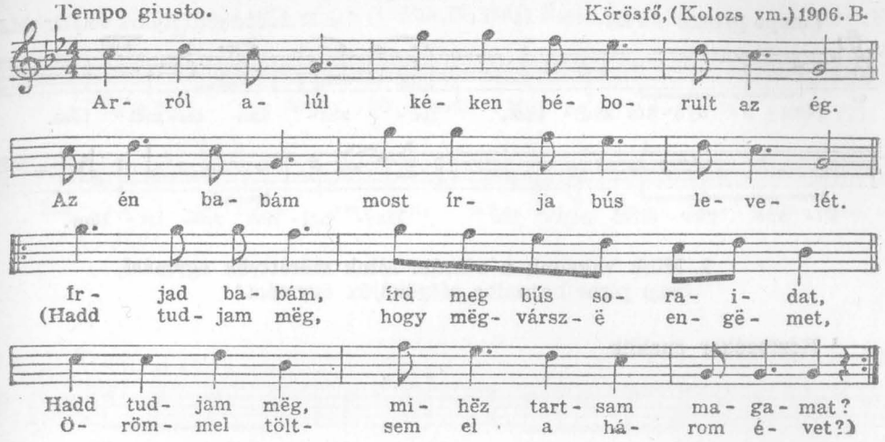

2. Sárgára van a kaszárnya befestve,
Harminchárom barna legény van benne.
Néz fël babám a felső emeletre,
Három éve, hogy ott szenvedëk benne.

3. Kitöltöttem három évet, hat napot,
Kapitány ur, szalutálni nem fogok!
Szalutáljon az a bundás rëgruta,
Kinek hátra harminchat kis hónapja!

241 Tempo giusto. Áj, (Abauj vm.) 1940. V. L.

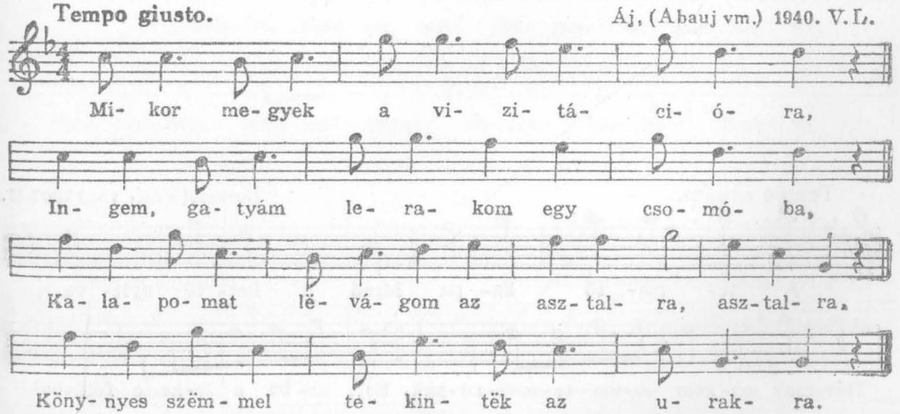

2. Mikor engem a főorvos vizitált,
Édës anyám az ambiton sirdogált.
Eredj haza édës anyám, nëvelj mást, nëvelj mást,
Az is jó lësz katonának, majd meglásd!

242 Tempo giusto ♩= 116 Gr. 37. L. Menyhe, (Nyitra vm.) 1938. M. J.

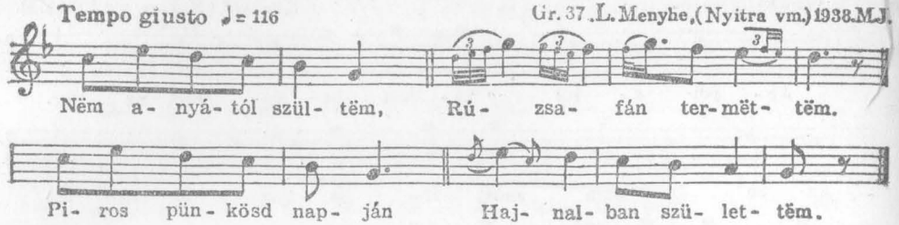

2. Mink vagyunk a rúzsák. Mink szërëttyük egymást,
Szép piros hajnalba Mëgölëljük ëgymást.[1]

[1] Kézfogókor éneklik.

243 Tempo giusto. ♩= 50—60. Muz. Fo. 952 *d*). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1916. B.

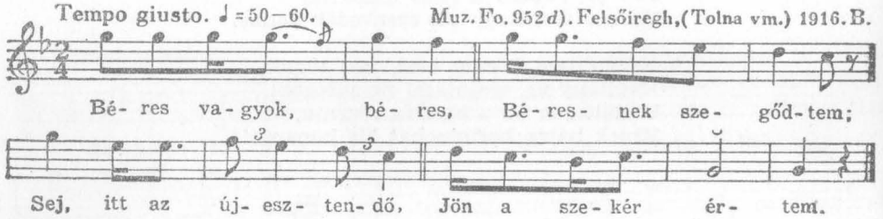

2. Sajnálom ökrömet, A járomszögemet,
Sej cifra ösztökémet, Barna szeretőmet.

244 Tempo giusto. Baracs, (Fejér vm.) 1906. B.

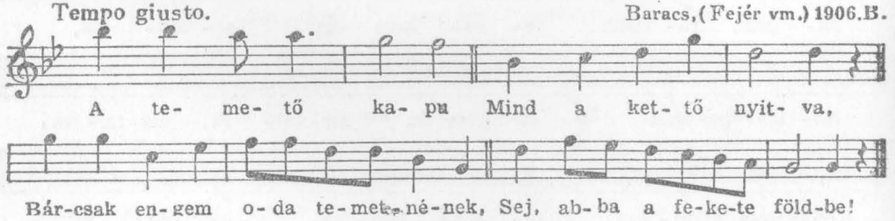

2. A sírom tetején Piros rózsa nyílik.
A baracsi piros barna lányok Sej rúlam szedik a virágot.

3. Szedjétek, szedjétek Rúlam a virágot,
Csak azt az egy fehér liliomot Sej, rúlam le ne szakítsátok.

245 Tempo giusto. ♩= 77. Muz. Fo. 796 *b*). Nagymegyer, (Komárom vm.) 1910. B.

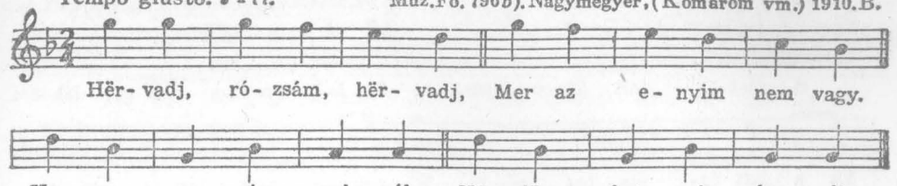

246 Tempo giusto. Zsére, (Nyitra vm.) 1906. K.

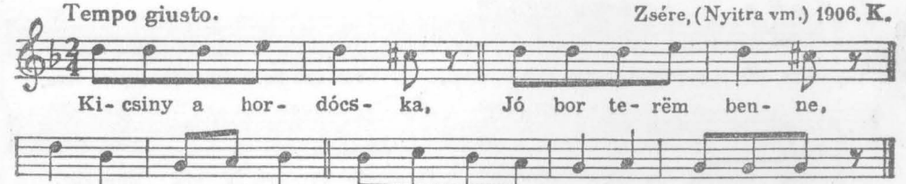

2. Nem iszom belőle, Részëg lëszëk tőle.
Díl dúl stb.

247 Tempo giusto. ♩= 72. Muz. Fo. 1008 *a*). Jászberény, (Szolnok vm.) 1907. B.

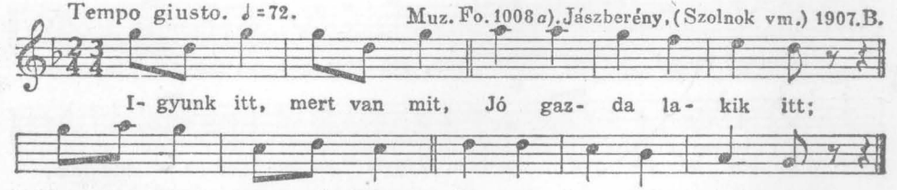

248 Tempo giusto. Gr. 8 *b*). Borsosberény, (Nógrád vm.) 1937. L.

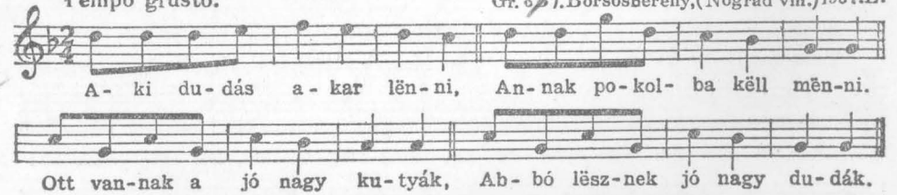

2. Megdöglött a tarka ludam, Kóbolygó lëtt az én uram.
De jaz uramat nem bánom, Csak a ludamat sajnálom.

249. Tempo giusto. Muz. Fo. 1314. Csíkmenaság, (Csík vm.) 1911. L.

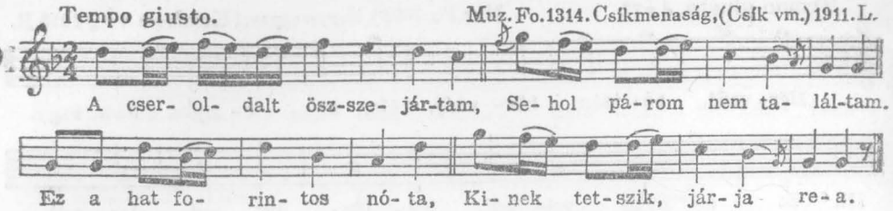

250. Tempo giusto. Gr. 60*A*). lej. B. és K. Nemespátró, (Somogy vm.) 1937. S. V.

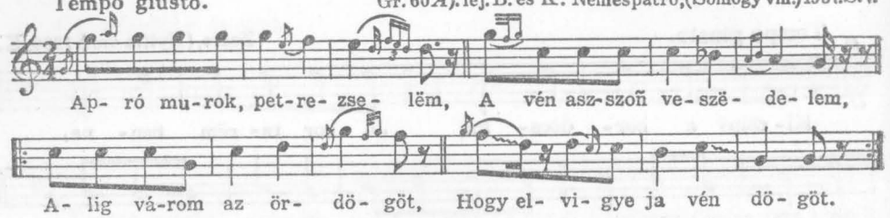

2. Vénasszonnak nem kár volna, Ha pokolba láncon volna.
Olyan ráncos annak bőre, Félre húz a vér is tőle.

251. Tempo giusto. Gr. 44*A*). lej. B. Kászonimpér, (Csík vm.) 1933.

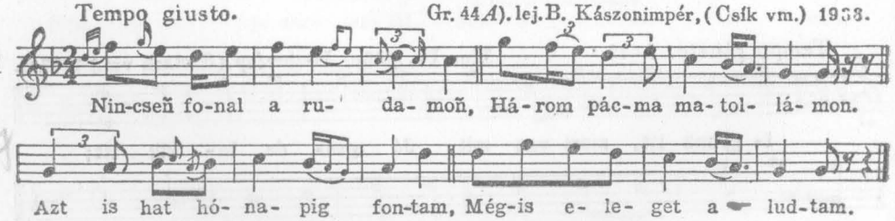

2. Edës kezem, mért nem fontál, Edës szëmëm mért aludtál?
A násznépe a kapun vár, A nagy láda üresen áll.

3. Elhajtottam a csárdábo, Komámasszont mëgtaláltam,
Panaszimat addig montam, Mig a csordát visszavártam.

252. Tempo giusto. ♩ = 148. Muz. Fo. 1344*b*). Ipolyság, (Hont vm.) 1910. B.

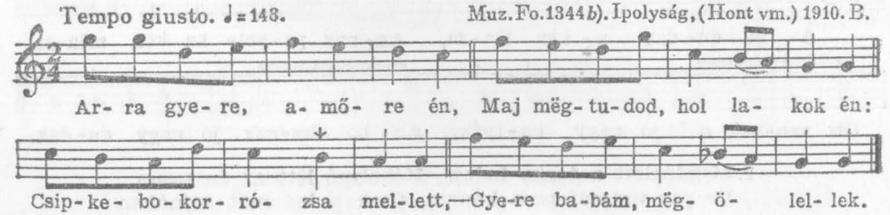

253. Tempo giusto. ♩ = 108. Fo. 232*b*). Andrásfalva, (Bukovina) 1914. K.

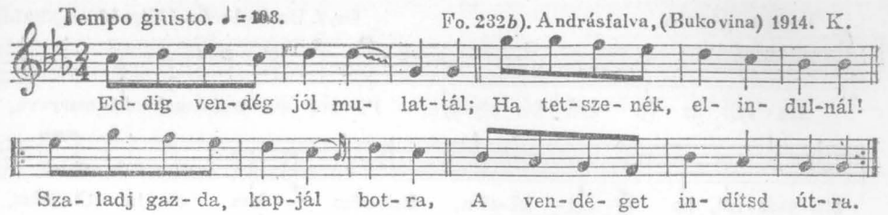

254. Tempo giusto. Csíkszentlamás, (Csík vm.) 1907. B.

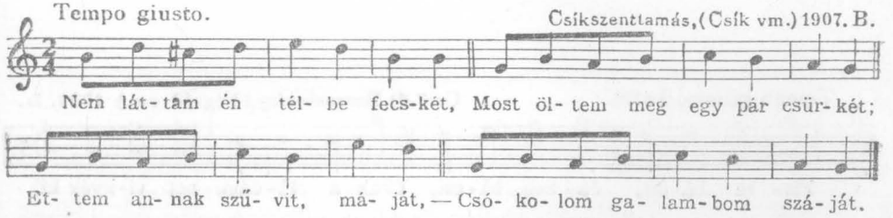

255. Tempo giusto. ♩ = 112-100-116-120. Gr. 23*A*). Törökkoppány, (Somogy vm.) L.

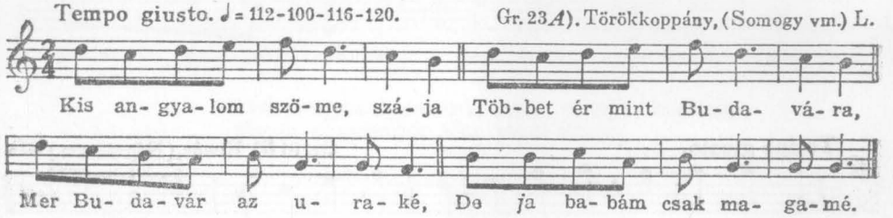

2. Erre gyere, në menj arra, Job ud van erre, mind arra,
Erre van a kerek ucca, Kisangyalom gyalogutja.

3. Engëm szeress, në anyádat, Én varrom a gyëgygatyádat,
Mer az anyád csëcsët adott, Én meg babám csolkot adok.

256. Tempo giusto. Nagykálló, (Szatmár vm.)

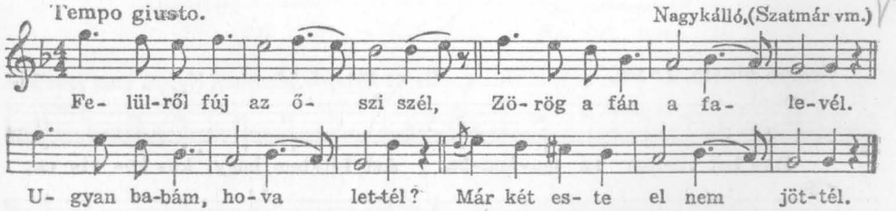

2. Már két este el nem jöttél, Talán a verembe estél?
Nem estem én a verembe, Véled estem szerelembe.

A „Kállai kettős" lassú, első felének dallama. Utána éneklik a 303. sz. dalt.

257 Tempo giusto. Gr. 7. Borsosberény, (Nógrád vm.) 1937. L.

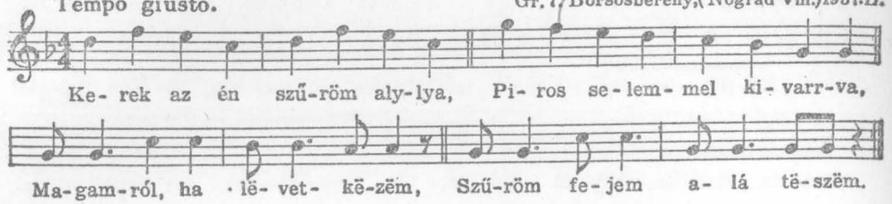

258 Tempo giusto. ♩ = 138. Gr. 7A). Borsosberény, (Nógrád vm.) 1937. L.

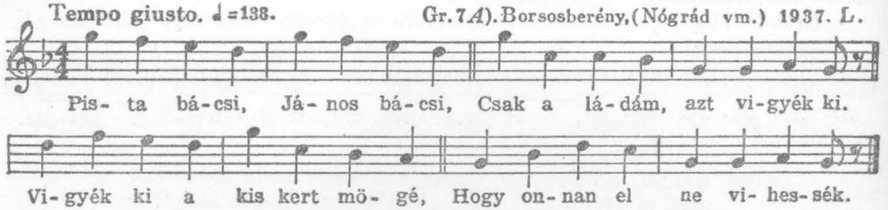

259 Tempo giusto. Gr. 51B). Rimóc, (Nógrád vm.) D.O.

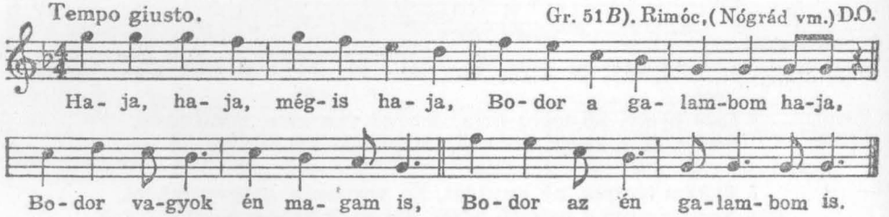

260 Tempo giusto. ♩ = 152. Gr. 42 B) lej. L. Menyhe, (Nyitra vm.) 1938. M.J.

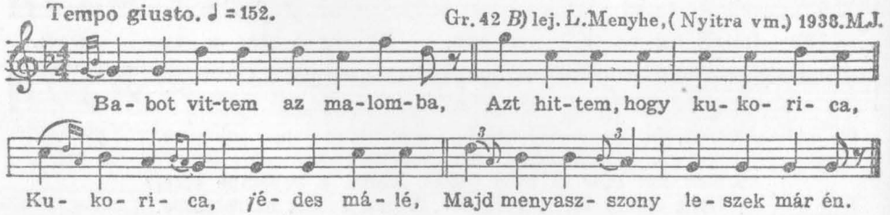

Régen „dudabálokon" énekelték.

261 Tempo giusto Muz. Fo. 1189c). lej. B. Pankasz, (Vas vm.) V.

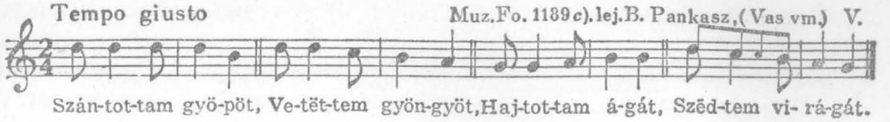

2. Az erdün járó A Márton Szidi,
Utána járó A Vörös Dezső.

3. Mit nézëk rajta, Nem fekszëk rajta.
Bús az ő szíve, Gyönggyel van kirakva.

262 Tempo giusto. ♩ = 88. Galambok, (Zala vm.) P. A.

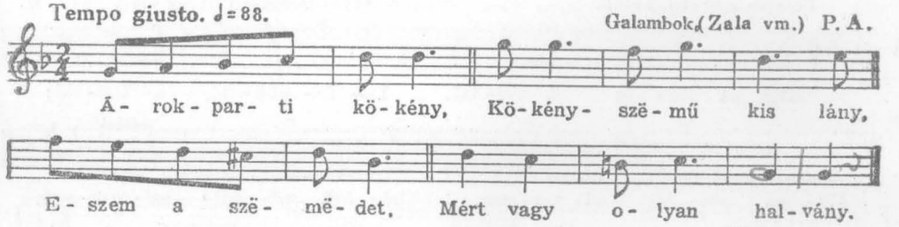

2. Nem vagyok halavány, Ilyen minden kislány,
Kinek a gyűrűjét Más viseli újján.

263 Tempo giusto. ♩ = 71-100. Muz. Fo. 815a). Magyargyerőmonostor, (Kolozs vm.) 1910. B.

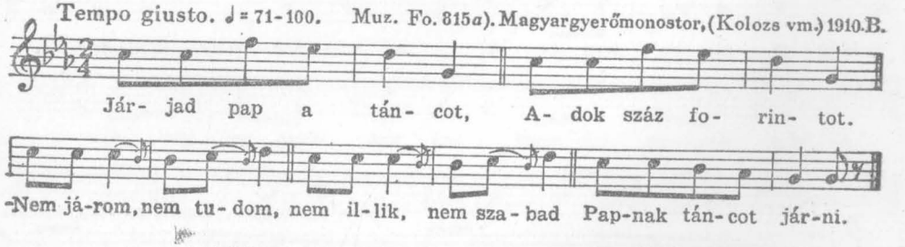

2. Járjad pap a táncot, Szép hat ökröt adok,
Nem járom, nem tudom, Nem illik, nem szabad
Papnak táncot járni.

3. Járjad pap a táncot, Szép menyecskét adok.
Járom is, tudom is. Illik is, szabad is
Papnak táncot járni.

264 Tempo giusto. ♩=138. Dercen,(Bereg vm.) 1912.B.

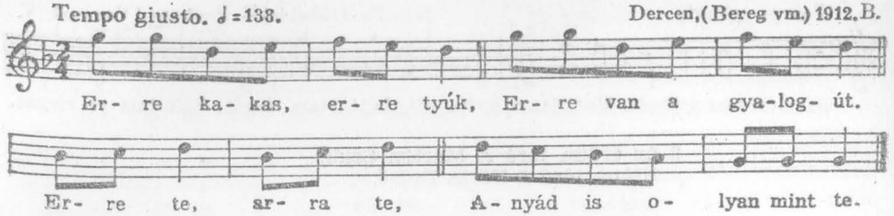

2. Komáromi kisleány, Vigyél átal a Dunán,
A Dunán, a Dunán, Vigyél átal a Dunán.

3. Ha átviszel a Dunán, Megcsókollak a partján,
A partján, a partján, Megcsókollak a partján.

265 Tempo giusto. ♩=100. Muz.Fo.1644*b*).Derczen,(Bereg vm.) 1912. B.

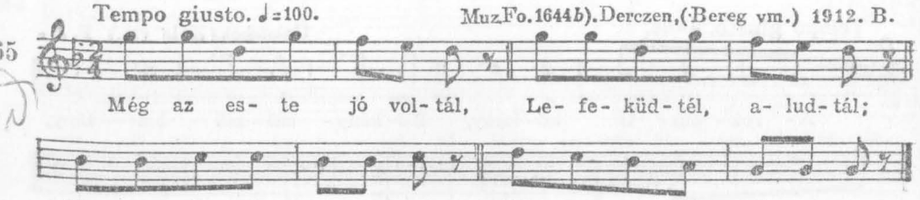

266 Tempo giusto. ♩=136. Nagymegyer,(Komárom vm.)1910.B.

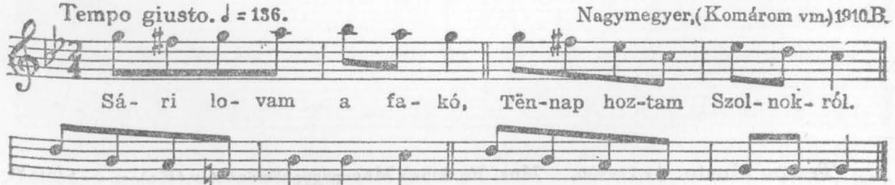

267 Tempo giusto. ♩=120. Muz.Fo. 806*d*). Nagymegyer,(Komárom vm.) 1910.B.

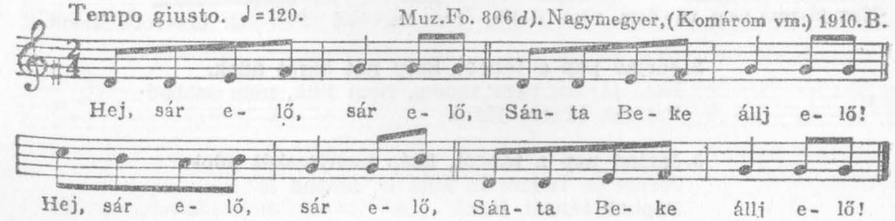

268 Tempo giusto. Nemesócsa,(Komárom vm.)1913.L.

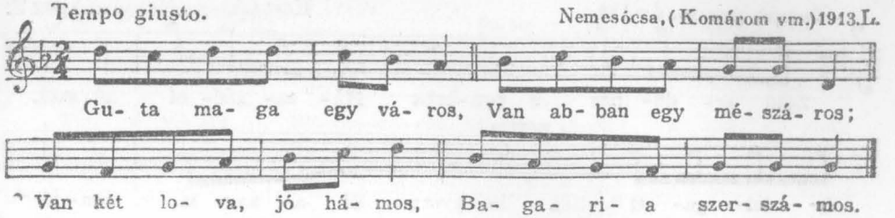

2. Alsó Gellér bóhasár, Felső Gellér mind takács,
Bogya mellett megállhatsz, Tetüt, bóhát találhatsz.

3. Alista és Felista, Tőnye jó kis falucska,
Sok pogácsát, réteskét Sütnek ott a menyecskék.

4. Ekel és Nemesócsa Hires vót ez valaha,
Sok krumpli termett benne, Csallóközbe tőtötte.

5. Aranyos és Nagy-Kisbér, Van ottan egy himpellér,
Van ott sok fehér kenyér, Nagy bélünkbe belefér.

269 Tempo giusto. Felsőiregh,(Tolna vm.) 1906.B.

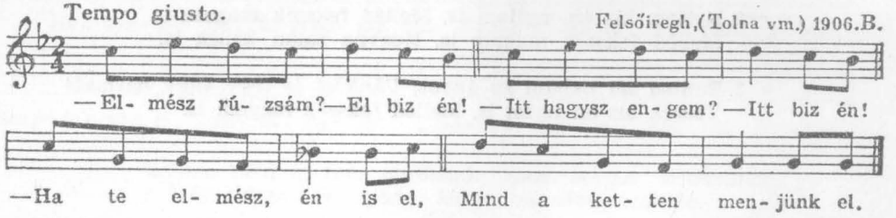

270 Tempo giusto. ♩=63. Kisvisnyó, (Gömör vm.) 1913. K.

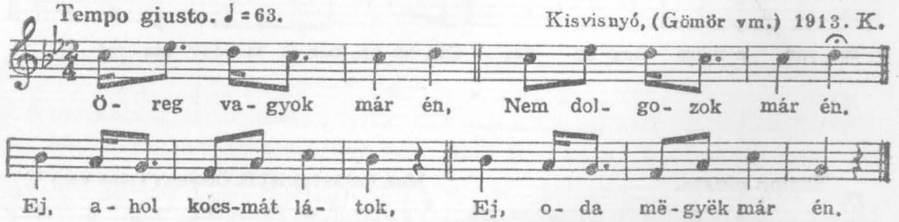

2. Istenem, azelőtt Tartottam szeretőt,
Ej de még most is tartok Ej titkon egyet-kettőt.

Az előző dal változata.

Tempo giusto. ♩ = 138. Köröstárkány, (Bihar vm.) 1912. B.

271

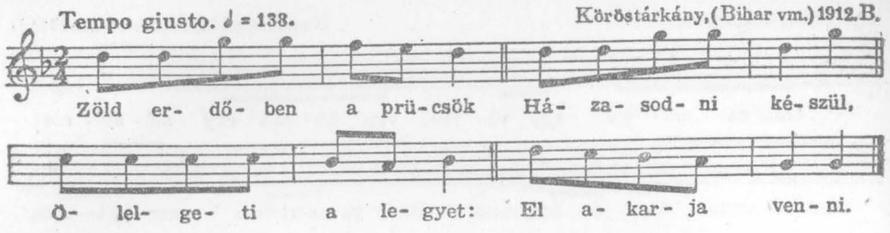
Zöld er- dő- ben a prü-csök Há- za- sod- ni ké- szül,
Ö- lel- ge- ti a le- gyet: El a- kar- ja ven- ni.

Elvennélek te kis légy, Ha kicsi nem volnál,
Hozzád mennék, te prücsök, Ha görbe nem volnál.

Teljes növeget

Tempo giusto. Muz. Fo. 313 a). lej. B. Derecske, (Heves vm.) V.

272

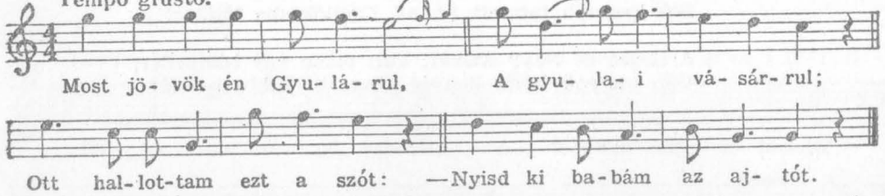
Most jö- vök én Gyu- lá- rul, A gyu- la- i vá- sár- rul;
Ott hal- lot- tam ezt a szót: —Nyisd ki ba- bám az aj- tót.

2. Nyitom biz én, nyitom is, Melléd fekszëk magam is.
Melléd fekszëk magam is, Hogyha talán këllëk is.

3. Bontsd fël babám az ágyat, Vánkost is tégy vagy hármat!
Tëszëk biz én hatot is, Melléd fekszëk magam is.

Gyere rózsám, váltsál ki

Tempo giusto. ♩ = 112. Muz. Fo. 946 a) Tura, (Pest vm.) 1906. B.

273

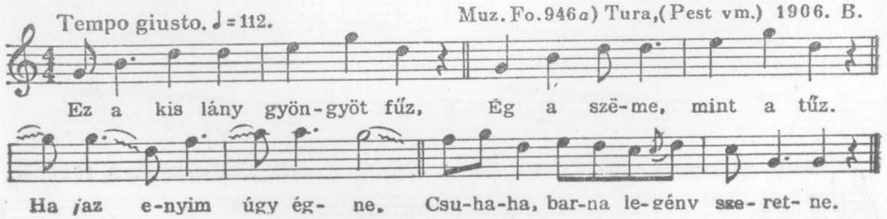
Ez a kis lány gyön- gyöt fűz, Ég a szë- me, mint a tűz.
Ha jaz e- nyim úgy ég- ne. Csu- ha- ha, bar- na le- génv sze- ret- ne.

Tempo giusto. Muz. Fo. 327 f). lej. B. Öcsény, (Tolna vm.) V.

274

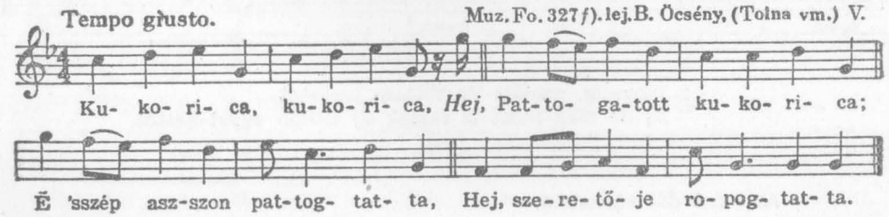
Ku- ko- ri- ca, ku- ko- ri- ca, *Hej*, Pat- to- ga- tott ku- ko- ri- ca;
Ë 'sszép asz- szon pat- tog- tat- ta, Hej, sze- re- tő- je ro- pog- tat- ta.

Tempo giusto. ♩ = 100, 126. Fo. 230 c). Andrásfalva, (Bukovina) 1914. K.

275

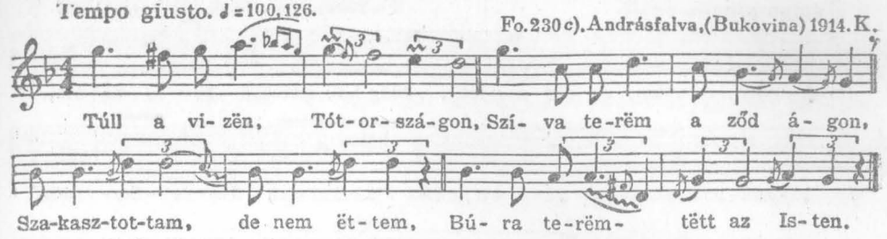
Túll a vi- zën, Tót- or- szá- gon, Szí- va te- rëm a ződ á- gon,
Sza- kasz- tot- tam, de nem ët- tem, Bú- ra te- rëm- tëtt az Is- ten.

2. Nagy gazda vót édësapám,
Nagy örökség maradt rëám!
Hat ökörnek a kötele,
Ë'vvasvillának a nyele.

3. Én fëlnőttem dërékségre,
Lábom a kevél lépésre,
Karom az ölelgetésre,
Fejem a hajtogatásra.

Tempo giusto. ♩ = 92-96. Muz. Fo. 774 b). Vésztő, (Békés vm.) 1909. B

276

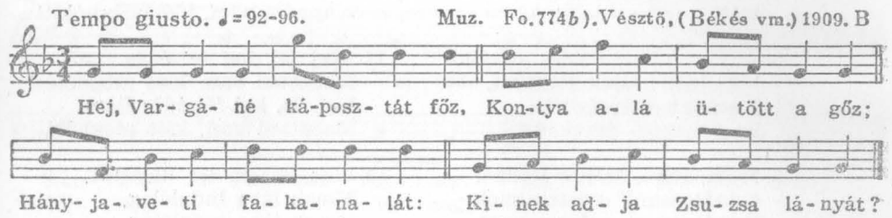
Hej, Var- gá- né ká- posz- tát főz, Kon- tya a- lá ü- tött a gőz;
Hány- ja- ve- ti fa- ka- na- lát: Ki- nek ad- ja Zsu- zsa lá- nyát?

2. Nem adta az más egyébnek: Kara István őkelmének.
Még akkor neki igérte, Mikor bölcsőbe rengette.

+ Amoda a halom mellett, hegj.

Moderato. Gyergyócsomafalva, (Csík vm.) 1907. B.

277

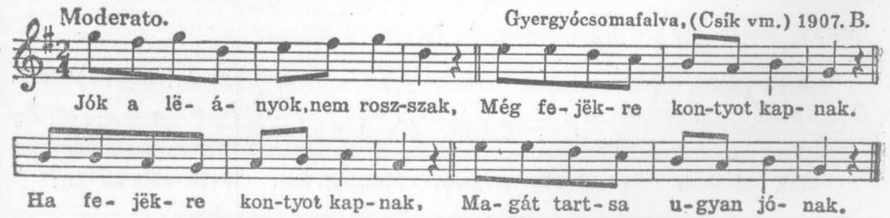
Jók a lë- á- nyok, nem rosz- szak, Még fe- jëk- re kon- tyot kap- nak.
Ha fe- jëk- re kon- tyot kap- nak, Ma- gát tart- sa u- gyan jó- nak.

2. Az urát nevezi lónak,
Vaj deresnek, vaj fakónak;
Nyerget teszen a hátára,
Mint a dádé a lovára.

278 Tempo giusto. ♩= 112. Fo. 220c). Józseffalva, (Bukovina) 1914. K.

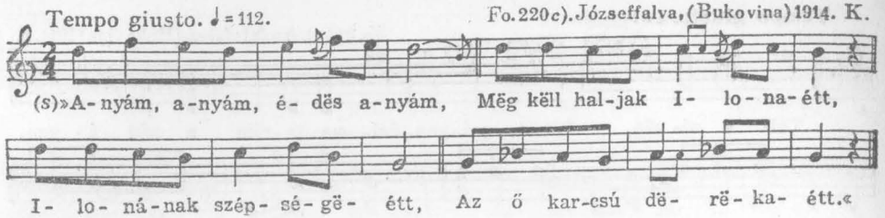

2. Fiam, fiam, Mónár Bálint,
Më̈g ne haj te Ilonaétt,
Ilonának szépségëétt,
Az ő karcsú dërëkaétt!

3. Anyám, anyám, édës anyám!
Më̈g këll haljak Ilonaétt,
Ilonának szépségëétt,
Az ő karcsú dërëkaétt.

4. Fiam, fiam, Mónár Bálint!
Csinátassunk aranymalmot,
Csinátassunk aranymalmot,
Hátha eljő szép Ilona?

5. Anyám, anyám, édës anyám!
Më̈g këll haljak Ilonaétt,
Ilonának szépségëétt,
Az ő karcsú dërëkaétt.

6. Fiam, fiam, Mónár Bálint!
Csinátassunk ezüstmalmot,
Csinátassunk ezüstmalmot,
Hátha eljő szép Ilona?

7. Anyám, anyám, édës anyám!
Më̈g këll haljak Ilonaétt,
Ilonának szépségëétt,
Az ő karcsú dërëkaétt.

8. Fiam, fiam, Mónár Bálint,
Tëdd magadat, hogy më̈ghóttál!
Më̈ghuzzassuk nagy harangot,
Hátha eljő szép Ilona?

9. Kej fël, kej fël édës fiam,
Utadba van, kiét më̈ghótál!
Kej fël, kej fël édës fiam,
Utadba van, kiét më̈ghótál!

10. Kej fël, kej fël édës fiam,
Kapudba van, kiét më̈ghótál!
Kej fël, kej fël édës fiam,
Kapudba van, kiét më̈ghótál!

11. Kej fël, kej fël édës fiam,
Melletted van, kiét më̈ghótál!
Kej fël, kej fël édës fiam,
Melletted van, kiét më̈ghótál!

12. Sose láttam ily halottat,
Kinek lába indulólag,
Kinek lába indulólag,
Kinek karja ölelőleg.

13. Kinek karja ölelőleg,
Kinek szája csókolólag,
Kinek szája csókolólag,
Kinek szëme kacsintólag.

14. Fëlkőt, fëlkőt Mónár Bálint
S më̈gölelte szép Ilonát,
Fëlkőt, fëlkőt Mónár Bálint
S më̈gölelte szép Ilonát.

279 Tempo giusto. Ipolybalogh, (Hont vm.) 1912. M.

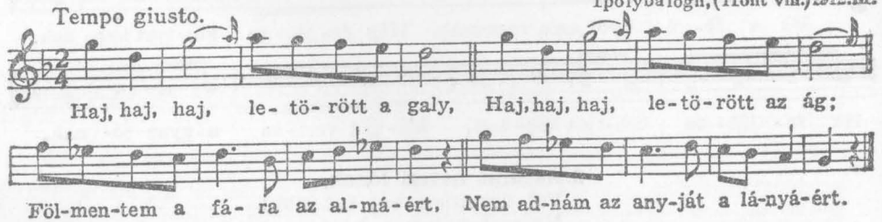

Táncdal-variánsa Kovács K.: Dalkoszorú VII. 1855.

280 Tempo giusto. Ujszász, (Pest vm.) 1918. B.

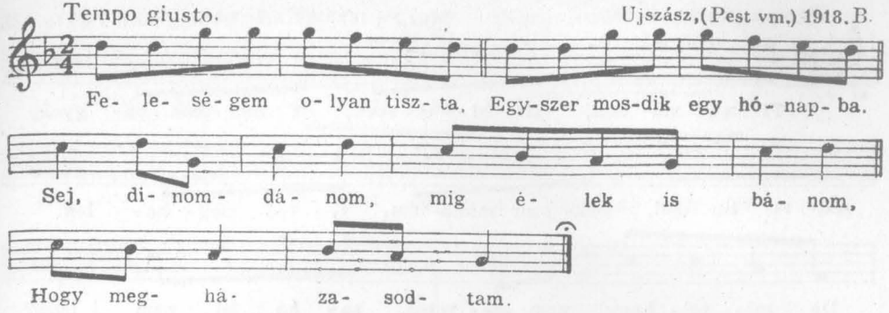

2. A fejibe olyan tetyü, Mint egy közönséges keztyü.

3. Kenyeret is jól tud sütni, Ötször-hatszor befűt neki.

281 Tempo giusto. Muz. Fo. 301b). lej. B. Pográny, (Nyitra vm.) V.

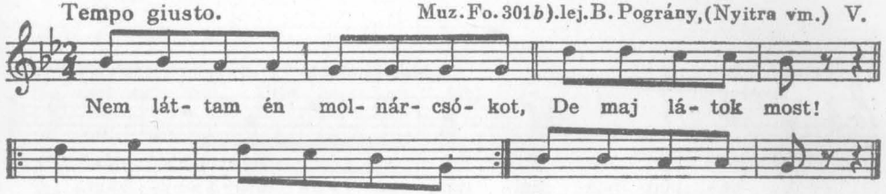

282 Tempo giusto. ♩= 120. Muz. Fo. 805c). Nagymegyer, (Komárom vm.) 1910. B.

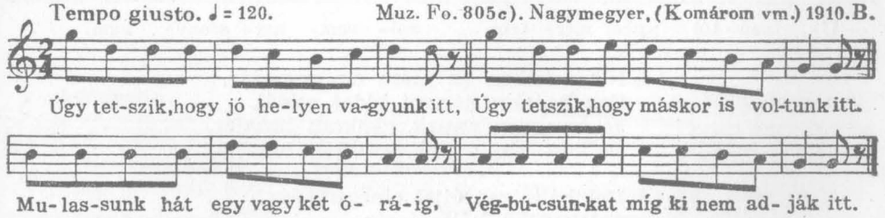

2. Végbúcsúnknak hamar vége lészen, Szegény legény akár hová mégyen,
Akár merre fordítsa kalapját! Szegény legény így éli világát.

Szövege Nagyszalontáról

283 Tempo giusto. ♩= 108. Muz.Fo.1620*b*). Köröstárkány, (Bihar vm.) 1912. B.

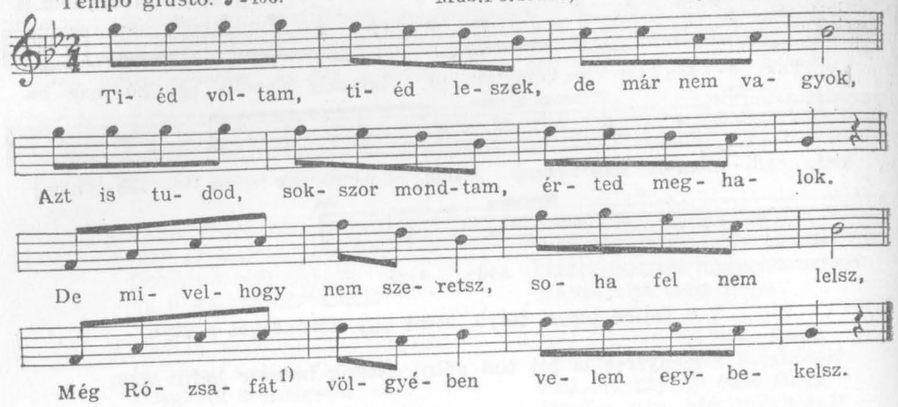

1. Jozsafát

284 Tempo giusto. ♩= 100. Muz.Fo.998*b*). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

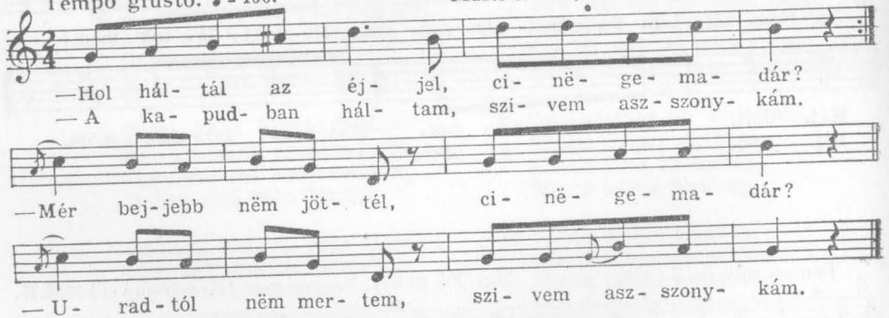

2. Nincs itthon az uram cinëgemadár,
Folyópatakra jár, uj hidat csinál.
Jó lova van annak, gyakran hazajár,
Jó lova van annak, gyakran hazajár,

3. Hol háltál az éjjel cinëgemadár?
Ablakodban háltam stb....

4. Nincs itthon az uram, stb...

5. Hol háltál...
Az ágyadon stb.

6. Nincs itthon az uram stb.

Szövege a fonogrammon más.

285 Tempo giusto. ♩= 120, 138. Kászonjakabfalva, (Csík vm.) 1912. K.

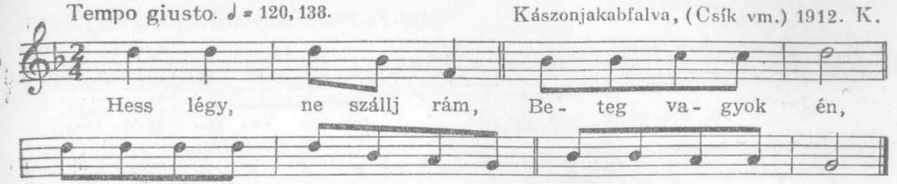

286 Tempo giusto. ♩= 86. Fo.1303*a*). Jobbágytelke, (Maros-Torda vm.) 1914. B.

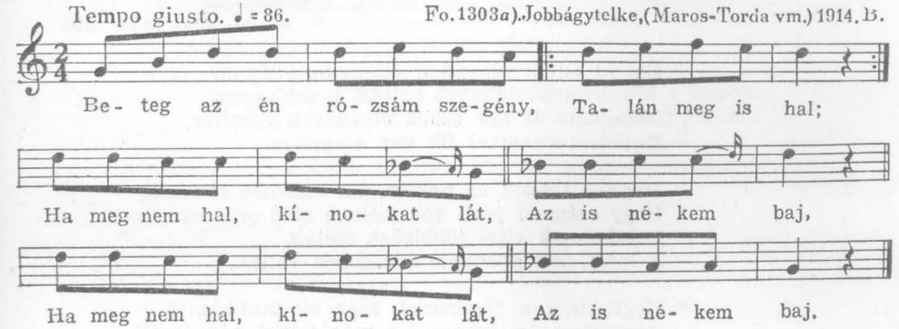

2. A te súlyos nyavalyádból adjál nékem is.
Hadd érezzük mind a ketten, érezzem én is.

287 Allegretto. Kászonujfalu, (Csík vm.) 1912. K.

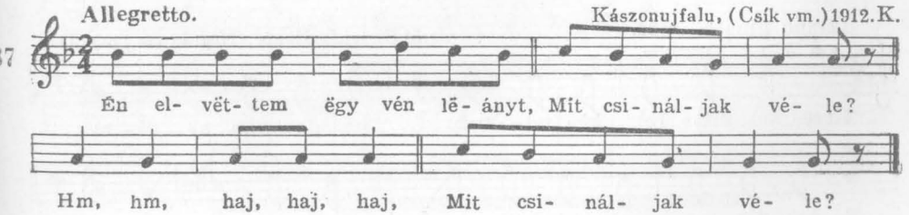

2. Kenyeremet, szalonnámat
Megetettem véle,
Hm hm, haj, haj, haj,
Megetettem véle.

3. Isten engem úgy segéljen,
Nem hálok én véle,
Hm stb.

288 Parlando. Muz. Fo. 1036 *b*). Kilyénfalva, (Csík vm.) 1907. B.

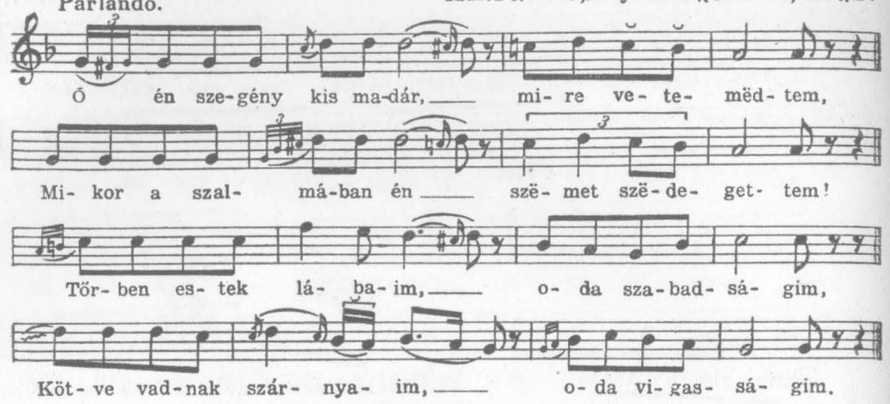

2. Én, ki eddig szabadon éltem az világon,
Mindennapi dalomat fúttam a zöld ágon,
Számomra is egy szoba el vagyon készítve,
Eledelem cukorral fël van elegyítve.

3. Mégsem tetszik az nékem, jut eszembe fészkem,
Hogy százszor jobb volt nékem zöld erdőben élnem,
Patakoknak vizei jobbizűek voltak,
A lucsfának gyöngyei édesebbek voltak.

4. Megraktam a fészkemet, más éli munkámat,
Megvettem az ágyamat s más fekszi párnámat.
Tarka nyakú páromat más öleli társam,
Szerelmébe nem veszi, csak úgy mosologja.

Szövege régi műdalnak látszik. Dallama csak a Dunántúl és Erdélyben ismeretes.

Táncdal, parlando-előadása kivételes.

289 Tempo giusto. ♩=96. Gr. 51 *B*). lej. L. Rimóc, (Nógrád vm.) 1938. D. O.

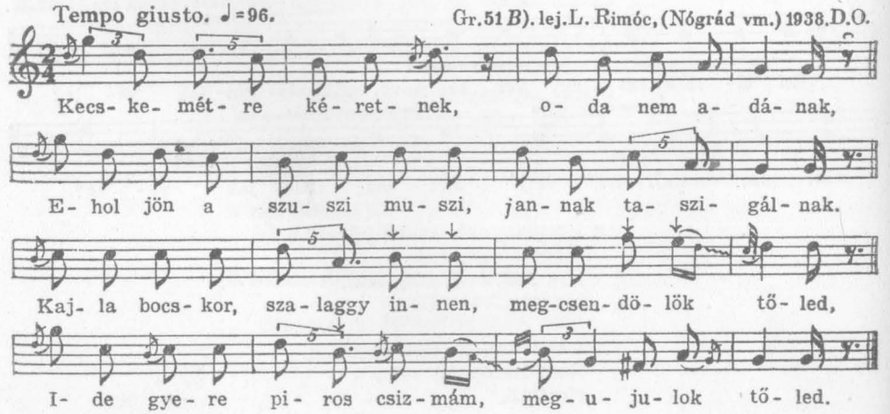

290 Tempo giusto. ♩= 160. Zsére, (Nyitra vm.) K.

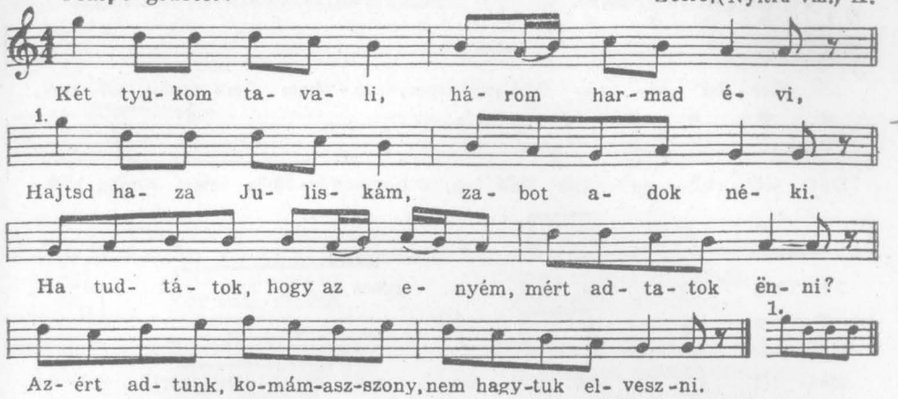

2. Két juhom tavali, három harmadévi,
Ha behajtom, mëgfejëm, ënni adok néki.
Helyre Daru, helyre Bimbó, helyre mind a három,
Az uram is itthon vagyon, nincsen sëmmi károm.[1]

[1] Zsérei variánsokból. Szövege Limbay alapján kiegészítve.

291 Tempo giusto. ♩=104. Zsére, (Nyitra vm.) 1910. K.

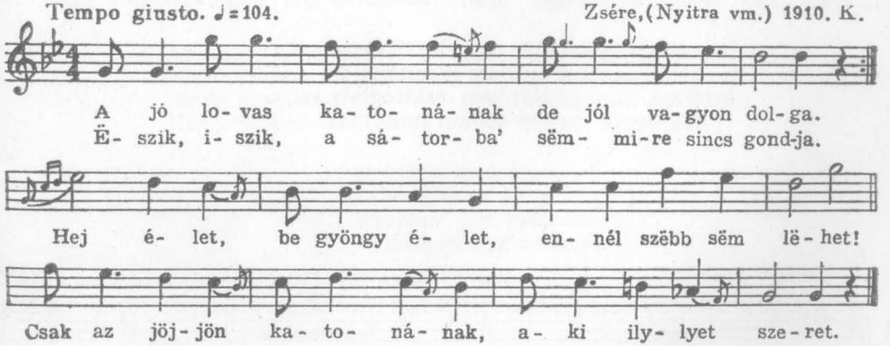

2. Mënjünk azért seregëssen, tartsuk mëg hazánkat,
Vérrel-bérrel oltalmazzuk mi meg országunkat.
Hej élet stb.

3. Isten hozzád apám, anyám, én édës szerelmem,
Húgom, bátyám, sógor, komám, avagy jertëk vélem.
Hej élet stb.

292 Tempo giusto. ♩= 84, 88. Muz. Fo. 1017 c). Vacsárcsi, (Csík vm.) 1907. B.

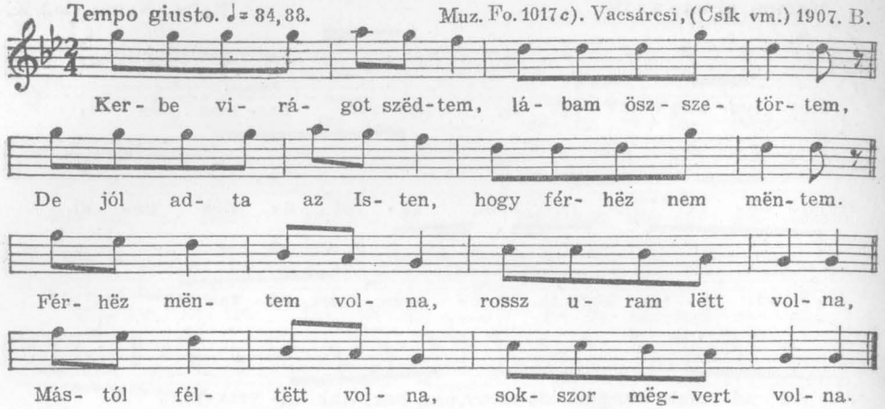

Sz. Nd. 74.

293 Tempo giusto. Muz. Fo. 502 a). lej. B. Szováta, (Maros-Torda vm.) 1904. V.

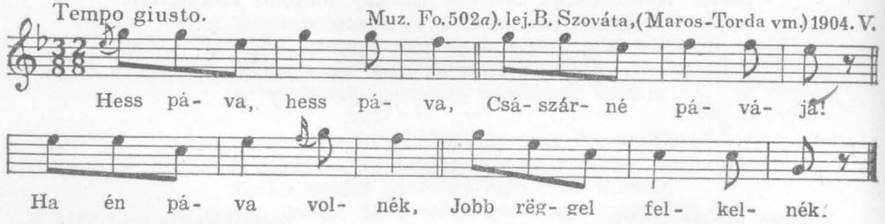

2. Jobb rëggel felkelnék,
Fojóvizre mennék,
Szárnyam csattogtatnám,
Szép tollam hullatnám.

Sz. Nd. 75.

294 Tempo giusto. Muz. Fo. 109 a). lej. B. Firtosváralja, (Udvarhely vm.) 1900. V.

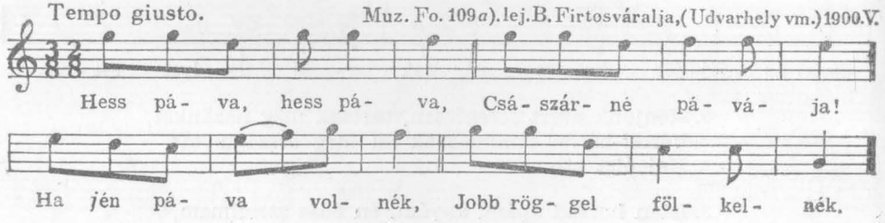

2. Fojóvizre mennék,
Fojóvizet innám,
Szárnyam csattogtatnám,
Tollam rázogatnám.

Sz. Nd. 72.

295 Tempo giusto. Muz. Fo. 452 c). lej. B. Szentegyházasfalu, (Udvarhely vm.) 1903. V.

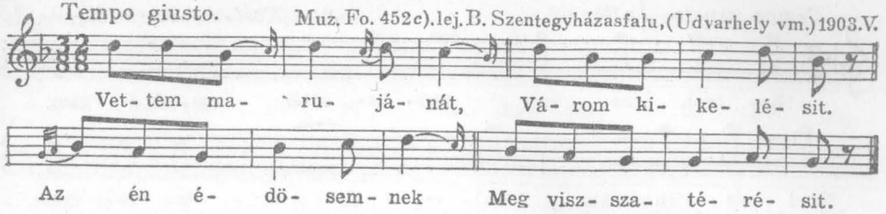

2. Kimenék, kimenék
Egy kis kerek dombra,
Arra neveltetëtt
Egy ídös almafa.

3. Annak almafának
Harminchárom ága.
Arra reaszálla
Harminchárom páva.

4. Páva, páva, páva,
Ha páva lehetnék,
Jobb röggel fölkelnék,
Folyóvizre mennék.

5. Folyóvizet innám,
Szárnyam csattogtatnám,
Szép tollam hullatnám,
Szép tollam hullatnám.

Sz. Nd. 73.

296 Tempo giusto. ♩= 164, 160. Fo. 178 c). Istensegíts, (Bukovina) 1914. K.

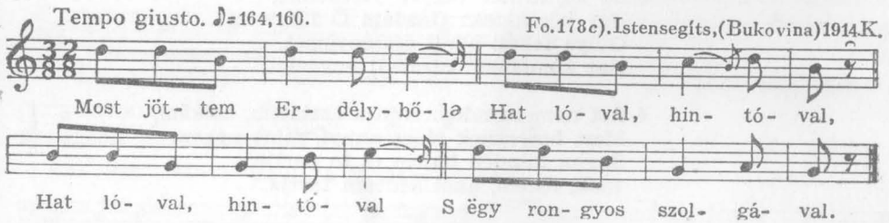

2. Az én szolgám neve:
Húzd-el-vond-el Gyurka,
Az én szolgám neve:
Húzd-el-vond-el Gyurka,

3. Csillagom, pajtásom,
Hol vagyon szállásom?
Csíkba van, Ámfalván,
Tompai Zsuzsinál.

4. Ebédëm, vacsorám
Cifra Boricánál,
Kardom, pár pistolom
Talpas Pann'Asszonnál.

297 Tempo giusto. ♩ =150. Muz. Fo. 958 a) Balatonberény, (Somogy vm.) 1906. B.

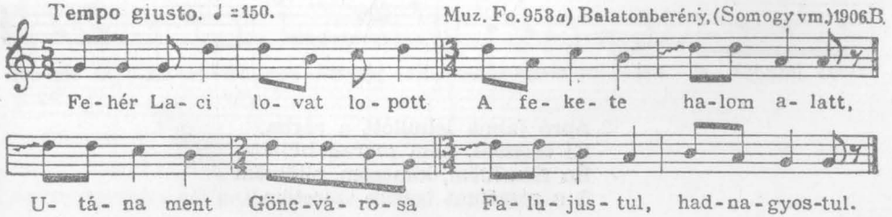

+ 2

298 Tempo giusto. ♩=168-200. Gr 23A). Törökkoppány, (Somogy vm.) L.

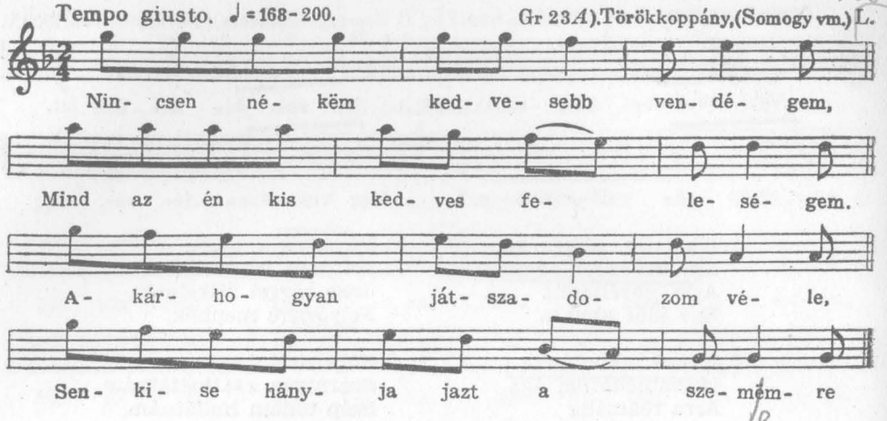

2. Nem bánom, hogy parasztnak születtem,
Csak azért, mert gulyássá lëhettem.
Eb cserélne cserényt palotával,
Sëm életët köszvényes nagy urral.

3. Öt bojtárnak vagyok fejëdelme,
Ugy böcsülnek: Gazdám Ő Këgyelme.
Gulya fekszi körül cserényëmet,
Hat komondor istrázsál engëmet.

4. Azt nem mondom: nincs asztalom, székëm,
Mert hercegnek sincs annyi, mint nékëm .
Enyim mindën halom és tó partja,
Ülök, ëszëm, ahol kedvem tartja.

5. Mikor látok fërgeteg idejét,
Kigyüröm a süvegëm tetejét,
Fël së vëszëm a fëlhőt alóla,
Mert a jég is visszapattog róla.[1]

[1] 2—5. vsz. Mátyási József verse, a Csikós c. népszínműből. A nép átvette.

299 Tempo giusto. ♩=100. Fo. 189 b). Fogadjisten, (Bukovina) 1914. K.

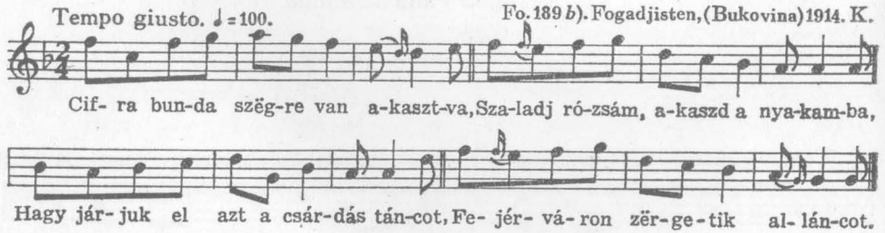

2. Apró jalma lehullott a sárba,
Ki fëlszëdi, nem marad hëjába,
Én fëlszëdëm, kimosom, eltëszëm
S a rózsámat igazán szeretëm.

300 Tempo giusto ♩=116 Kisbacon, (Háromszék vm.) K. Gy.

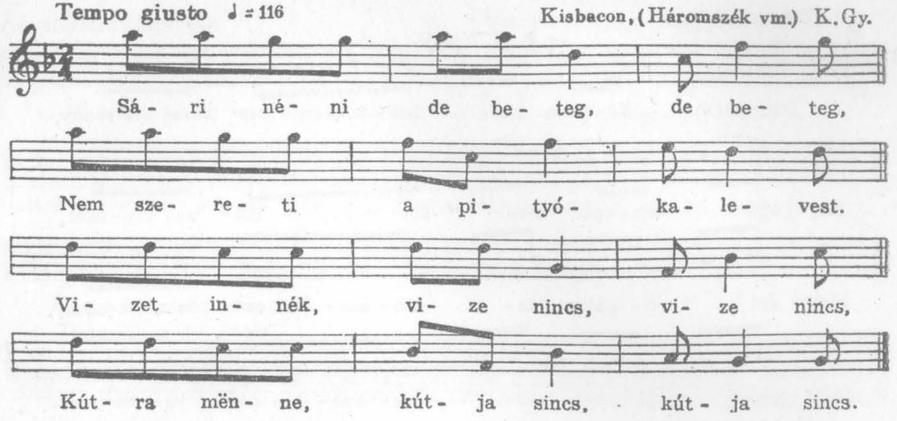

301 Tempo giusto. Nagyszalonta, (Bihar vm.) 1917. K.

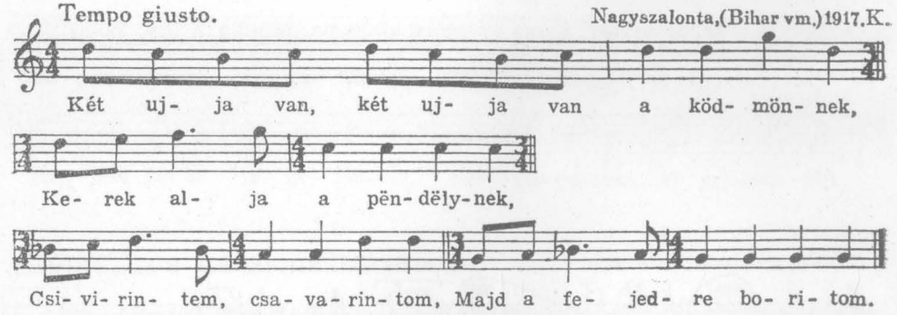

2. Azért, hogy én ilyen nagyon szegény vagyok,
Kinevetnek a gazdagok,
Jó a szegénynek a bab is,
Megeheti a gazdag is.

302 Tempo giusto. Jobbágytelke, (Maros-Torda vm.) 1914. B.

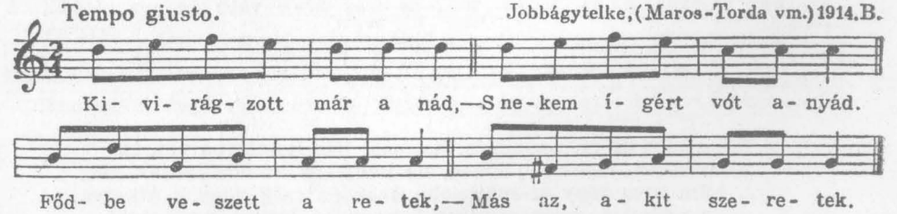

Legegyszerűbb változata a 303. sz. dal családjának.

303 Tempo giusto. Nagykálló,(Szatmár vm.)

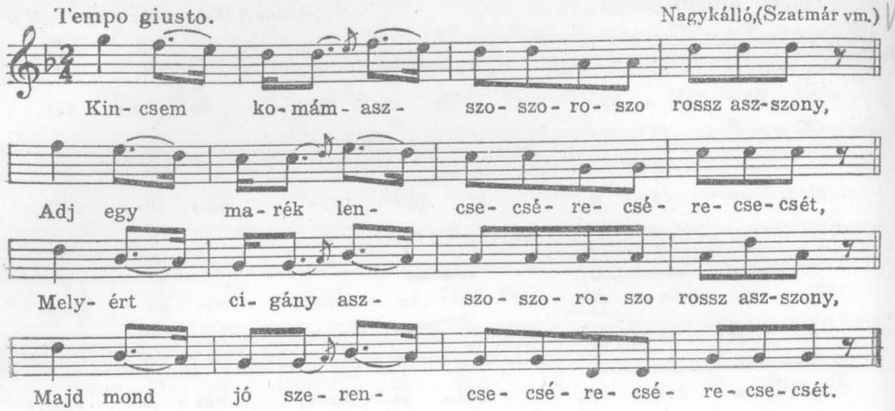

2. Ki sem merek men-nininininininini,
Kapum elébe kiállani-ninini,
Mert mingyár aszongya-gyáragyaragyagyák,
Hogy engem a szerelem babáraba-bánt.

A „Kállai kettős" gyors részének dallama. Mindig a 256. sz.-al együtt szerepel.

304 Poco rubato. ♩=92-120. Gr.91*B*).lej.L.Szék,(Szolnok-Doboka vm.)1941.L

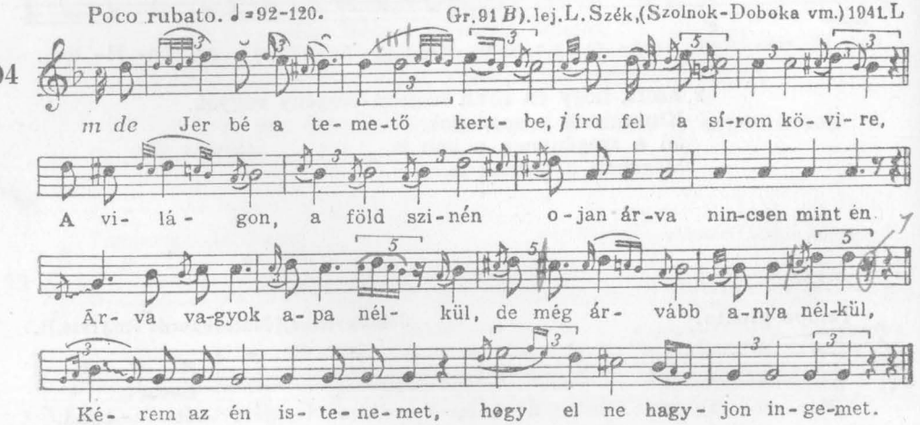

2. Eljön még az én napom is, ha most bús homályba van is,
Aj istenem, vigasztalj meg, ne hagyd, a búmba haljak meg.
A búm nem fogy el már soha, mer én meg vagyok átkozva,
Vagy apámtul, vagy anyámtul, vagy az idegen országtul.[1]

[1] Variánsa Kodály „Galántai táncainak" főtémája.

305 Tempo giusto. Muz.Fo.2320*b*). Diósad,(Szilágy vm.) 1914.L.

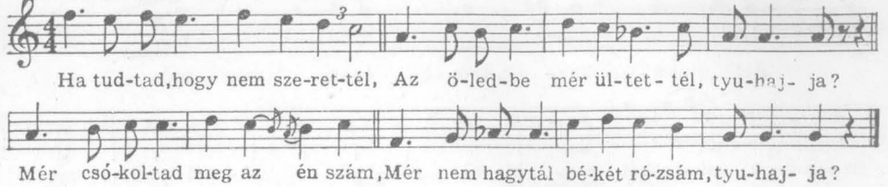

306 Tempo giusto. ♩=100. Dobó, (Udvarhely vm.) K.

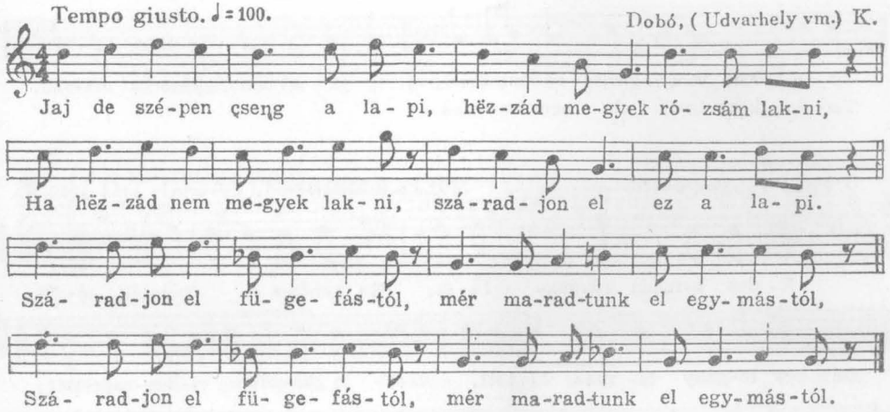

+ hörg

307 Poco rubato. ♩=116-132. Gr.89*A*).lej.L.Szék (Szolnok-Doboka vm.)1941.L.

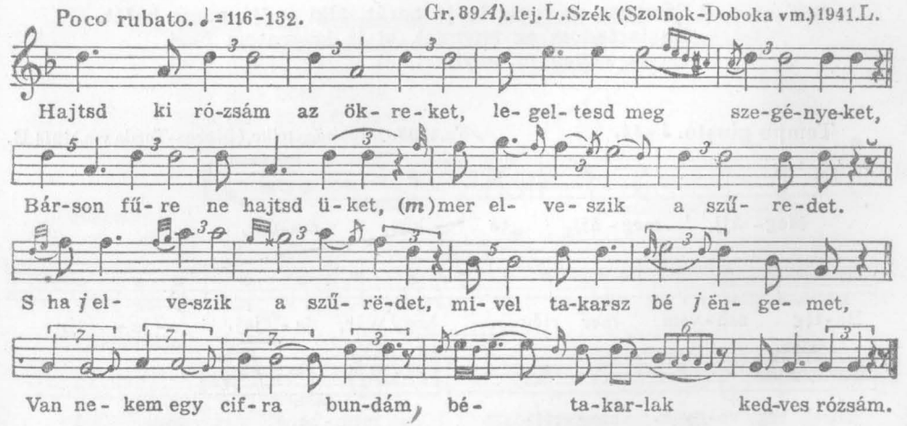

2. Azt mondja *j*a kakuk madár, nem sokáig élek én már.
Sirba viszen a bubánat, meghalok, rózsám, utánad.
Ha kivisznek az udvarra, borulj le *j*a koporsómra,
Ejtsél rëjám egy pár könnyet, talán megérdemlem tőlled.

308 Tempo giusto. ♩=113. Muz. Fo. 1014 *a*). Csíkrákos, (Csík vm.) 1907. B.

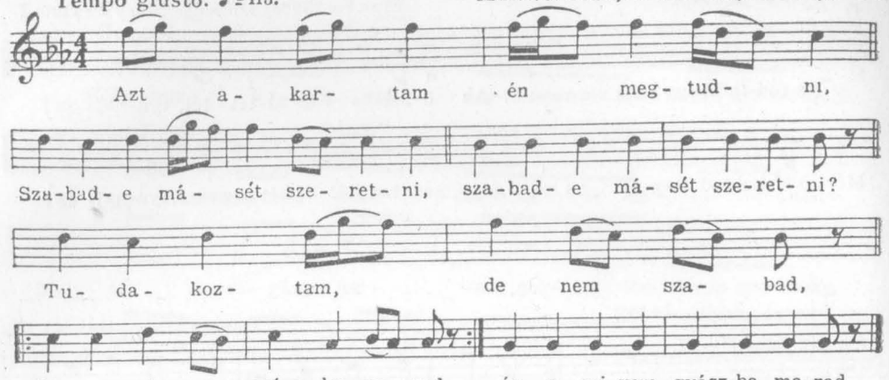

309 Poco rubato. ♩=126. Muz. Fo. 4023/*b*). Bözöd, (Udvarhely vm.) 1942. L.

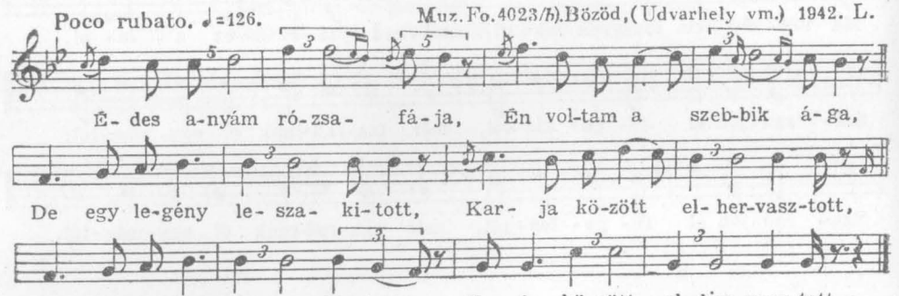

2. Szervusz, szervusz te jó barát, kiki tudja maga baját.
Én is tudom az enyimet, el is igazgatom őket.
Én is tudom az enyimet, el is igazgatom őket.

310 Tempo giusto. ♩=54. Fo. 1299 *a*). Jobbágytelke, (Maros-Torda vm.) 1914. B.

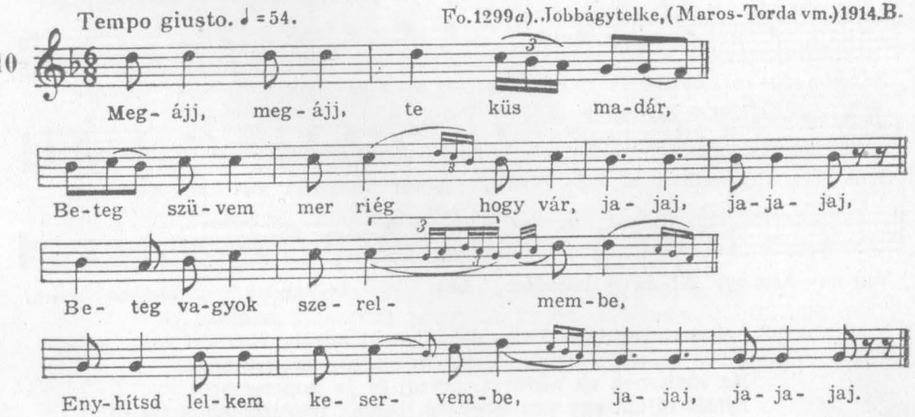

311 Andante. ♩.=70. Fo. 1300 *b*). Jobbágytelke, (Maros-Torda vm.) 1914. B.

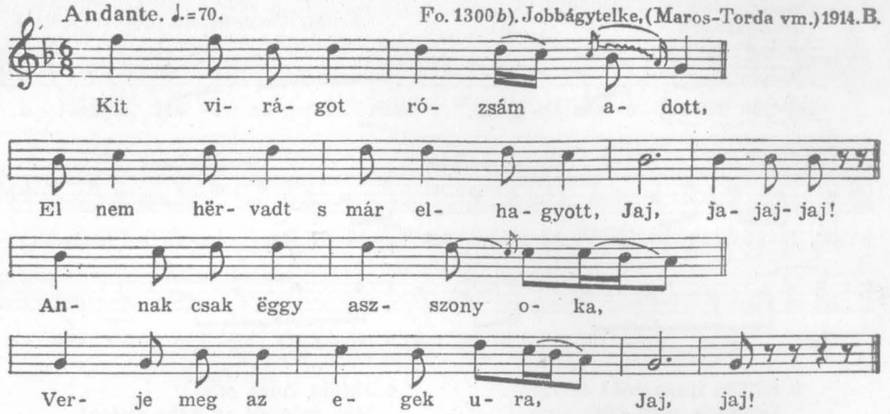

312 Poco rubato, parlando. Ditró, (Csík vm.) 1910. K.

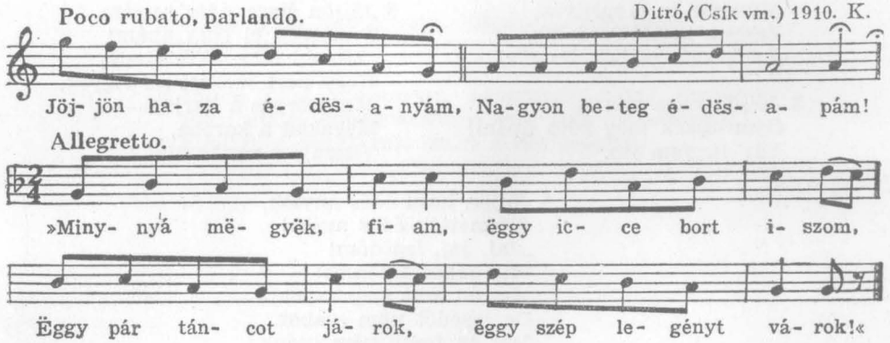

2. Jöjjön haza édesanyám,
Már vonaglik édesapám!
„Minnyá megyek fiam,
Egy icce bort iszom,
Egy pár táncot járok,
Egy szép legényt várok!"

3. Jöjjön haza édesanyám,
Eltemették édesapám!
„Minnyá stb.

313 Rubato. Kászonimpér, (Csík vm.) 1912. K.

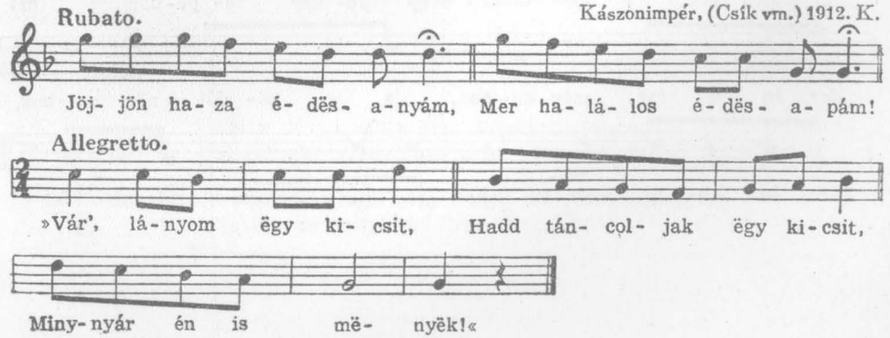

Poco parlando. ♩ = 100—108. *panaszosan*

Fo. 111. Kászonujfalu, (Csík vm.) 1912. K.

314

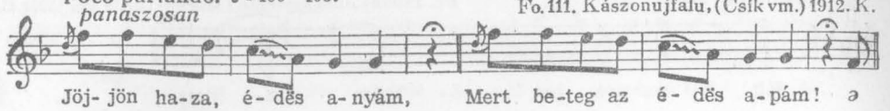

Tempo giusto. (♩ = ♩)

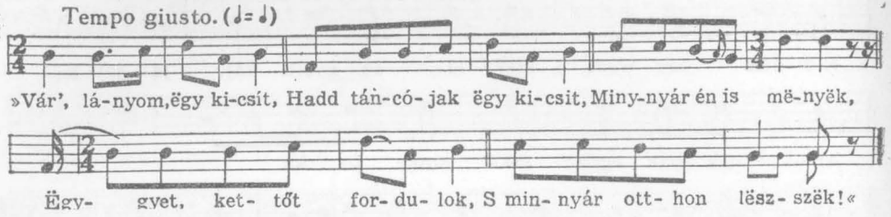

2. Jöjjön haza édës anyám,
Dörgöjje më̈g édës apám!
Vár' lányom ëgy kicsit,
Hadd táncójak ëgy kicsit,
Minnyár én is mënyëk,
Ëggyet, kettőt fordulok,
S minnyár otthon lësszëk!

3. Jöjjön haza stb.
Gyóntassuk më̈g édës apám!
Vár' lányom stb.

4. Jöjjön haza stb.
Már mëghót az édës apám!
Vár' lányom stb.

5. Jöjjön haza édës anyám,
Temessük el édës apám!
„Mondd më̈g, akik viszik,
Hogy kert mellett ne vigyék,
Mer horgas a karja,
Mëgakad a karóba,
Visszajő a nyakamba!"

6. Jöjjön haza édës anyám,
Eltemették édës apám!
„Jaj, jaj, lepëdőm!
Szép fehér lepëdőm!
Mer én urat még kapok,
De lepëdőt nëm szabok,
Mer én fonni nëm tudok,
Lepëdőt sëm csinálok!"

A 6. vsz. vége:

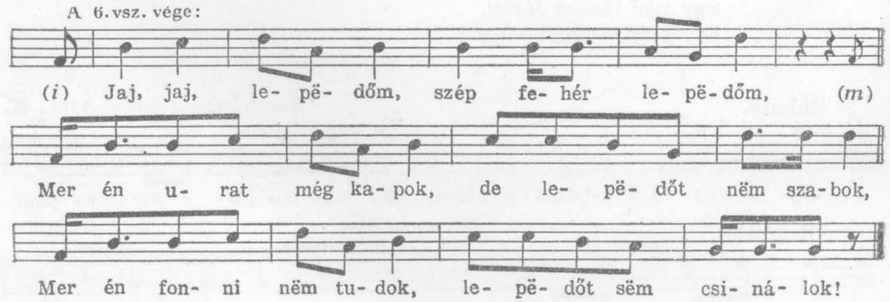

Tempo giusto. ♩ = 90.

Gr. 44 *A*). lej. B. Kaszonimpér, (Csík vm.) 1938.

315

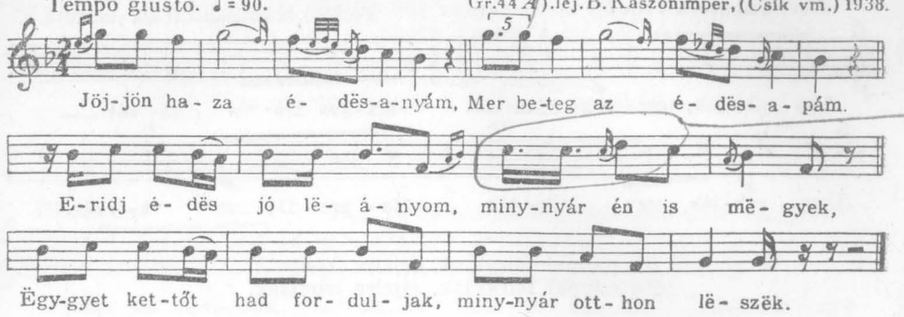

2. Jöjjön haza édësanyám, Mer mëghalt az édësapám.
Eridj stb. .. ..

3. Jöjjön haza édësanyám, Eltemettük édësapám.
Eridj stb. .. ..

4. Jöjjön haza édësanyám, Eltoroztuk édësapám.
Eridj stb.

5. Jöjjön haza édësanyám, Lëánkérők jöttek hozzám!
Isten áldja, komámasszony, mos már hazamëgyëk,
Eljöttek a lëánkérők, én is féhëz mëgyëk.

Poco rubato.

Gr. 73 *A*). Aj, (Abauj vm.). 1940. V. L.

316

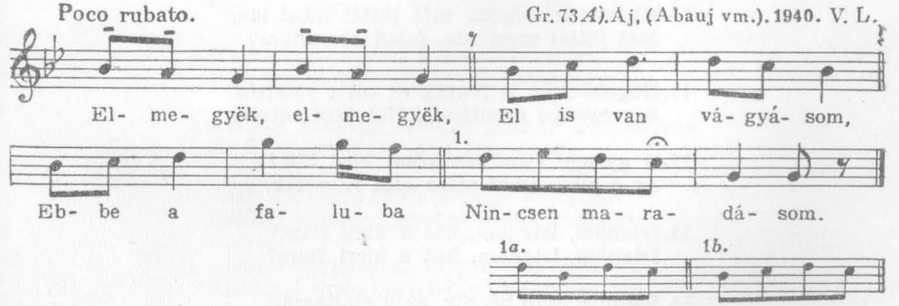

2. Akkor lësz, mikor lësz Visszajövetelem,
Mikor egy szëm búza Száz kërësztët terëm.

3. Az pedig sosëm lësz, Hogy annyi terëmjen,
Nekëm se várjátok Hazajövetelëm.

Poco rubato. ♩ = 63—69. Fo. 255). Kászonaltíz, (Csík vm.) 1912. K.

317.

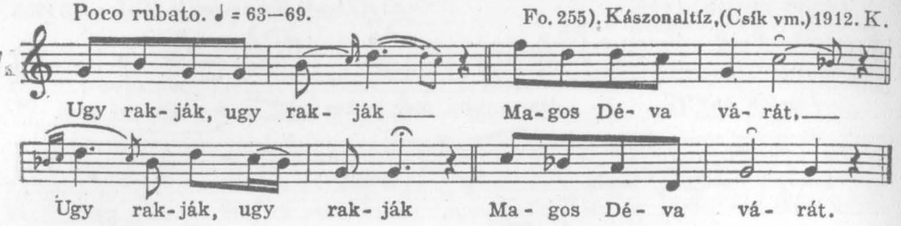

2. Ha nappal fëlrakják, éjjelre leontsák,
Ha nappal fëlrakják, éjjelre leontsák.

3. A legnagyobb pallér azt a törvényt tëtte;
Míknek felesége jó rëggel előre,

4. Rögtön mëgfogassék és vérit vëtessék,
Az gyënge csontjait kőfal közi tëgyék,

5. Az gyënge csontjait kőfal közi tëgyék,
Az ő piros vérit mész közi keverjék.

6. Pallér felesége azt az álmot látta:
Udvara közepén vérpatak fojdogál.

7. Kocsisom, kocsisom, legjobbik kocsisom,
Készítsd el a hintóm, fogd bé a hat lovam.

8. A ló az ebeké, az út az istené,
Hajtsad kocsis, hajtsad, magos Déva felé!

9. Jó rëggelt, jó rëggelt legkedvesebb uram!
Jó rëggelt, jó rëggelt kedves feleségëm!

10. Kedves feleségëm, mét jöttél most ide,
Mét jöttél most ide, fejed elvesztére?

11. Rögtön mëg is fogták és vérit vëtették
S a gyënge csontjait kőfal közi tëtték.

12. A gyënge csontjait kőfal közi tëtték,
Az ő piros vérit mész közi keverték.

13. Istenëm, istenëm, hát a kicsi fiam?
Istenëm, istenëm, hát a kicsi fiam?

14. Vadnak ingó bőcsők, akik elaltassák,
Vadnak jó asszonyok, akik mëgszoptassák!

15. Istenëm, istenëm, hol van édës anyám?
Istenëm, istenëm, hol van édës anyám?

16. Ne sír' kicsi fiam, haza jő estére,
Ha nem jő estére, haza jő rëggelre.

17. Ha nem jő rëggelre, elveszëtt örökre,
Ha nem jő rëggelre, elveszëtt örökre!

18. Átkozott lëgyën hát magos Déva vára,
Még a nap se süssön fényësën má rája.

19. Elvesztëttem érte kedves feleségëm,
Árva maradt immár a kedves gyermëkëm!

Parlando. Muz. Fo. 346*b*). lej. B. Rugonfalva, (Udvarhely vm.) 1902. V.

318

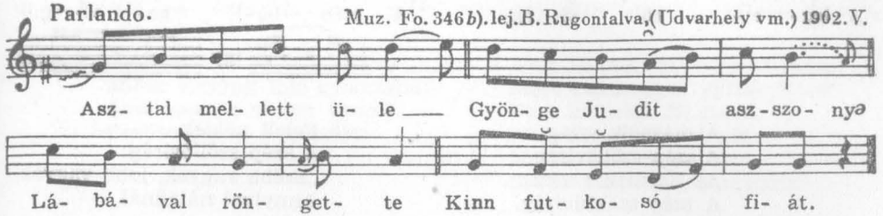

2. Beli fiam, beli, kinn futkosó fiam,
Mert nëm az az apád, Bátori Boldizsár.

3. Hanem az az apád: erdélyi kapitány,
Aki adta neked arany rengő bölcsőd,

4. Arany rengő bölcsőd, pozsonyi süvegöd,
Pozsonyi süvegöd, lobogós gyolcs ingöd.

5. Az ajtón hallgassa Bátori Boldizsár:
Meg ne tagadd asszony mostan mondott szódat!

6. Nem tagadom uram, leányokat szidtam,
Virágomnak szépét nyilatlan leszödték,

7. Bokrétába kötték, legényeknek tötték.
Készülj assszony, készítsd hatlovas hintódat,

8. Hatlovas hintódat, legszebb inasodat,
Pozsony városába, nagy lakodalomba.

9. Készülj asszony, készülj holnap álló délkor.
Ők is elmenének, oda érkezének.

10. Csak táncolni kezde erdélyi kapitány.
Erdélyi kapitány gyenge Judit asszonyt

11. Kétször forditotta, kétször megcsókolta.
Szemmel tartá őtet Bátori Boldizsár.

12. Készülj asszony, készülj holnap álló délre,
Holnap álló délre a fővevő helyre,

13. Fejeddel játszodnak, fejedet leütik.
Csak felhúzza kardját erdélyi kapitány,

14. Csak felhúzza kardját, beleereszkedik:
Te megholtál értem, én is meg éretted.

319 Lento, poco rubato. ♩ = 84–88. Fo. 112*a*). Kászonujfalu, (Csík vm.) 1912. K.

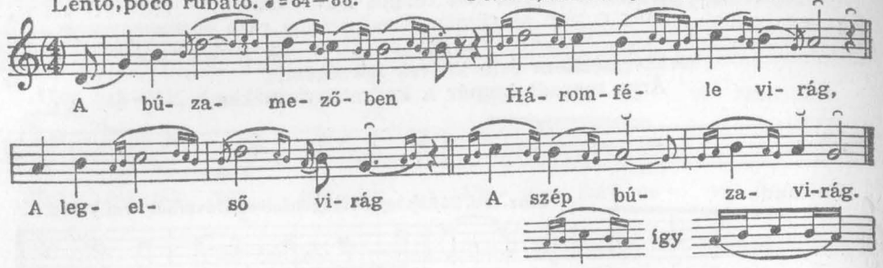

2. A második virág
A szép szöllővirág,
Az harmadik virág
A szép szëkfűvirág.

3. Felele nékie
A szép búzavirág:
„Szëbb vagyok, jobb vagyok
Annyival náladnál,

4. Mer ingëmët visznek
Az oltári helyre,
Ott ingëm neveznek
Jézus szënt testinek."

5. Feleli nékiëk
A szép szőllővirág:
„Szëbb vagyok, jobb vagyok
Annyival náladnál,

6. Mer ingëmët visznek
Az oltár szëgibe,
Ott ingëm neveznek
Jézus szënt vérinek."

7. Felele nékiëk
A szép szëkfűvirág:
„Szëbb vagyok s jobb vagyok
Annyival náladnál,

8. Mer ingëm leszëdnek,
Koszorúba kötnek,
Legényëk, lëányok
Kalapjukba tësznek."
(Kevélyen viselnek,
Pokolra vettetnek.)[1]

[1] A dallam második felére.

320 Parlando. Muz. Fo. 54*b*). lej. B. Hetes, (Somogy vm.) V.

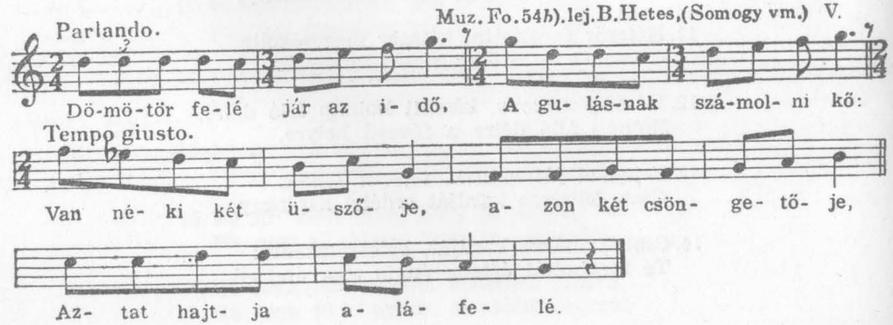

321 Poco rubato. ♩ = 76, 80. Fo. 176*a*). Istensegíts, (Bukovina) 1914. K.

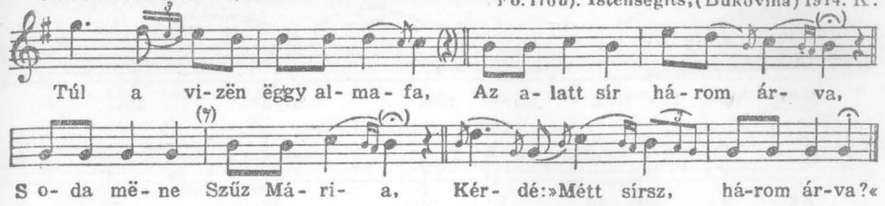

2. Hogyne sirnánk Szüz Mária,
Mikor anyánk föld gyomrába?
Adok nektëk három vesszőt,
Csabbodjátok a temetőt!

3. Kelj fël, kelj fël édës anyánk,
Mett elszakatt a gyászruhánk!
Nem kelhetëk fël fiaim,
Mett elszakadtak inaim,
Mett elszakadtak inaim,
S összehulltak a csontjaim.[1]

4. Tova mënyën ëgy mënyecske,
Az apátok felesége;
Mikor ingët ad rëátok,
Vérrel virágzik hátatok!

1. A dallam második felére.

322 Poco rubato. ♩ = 50. Pásztó, (Heves vm.) K.

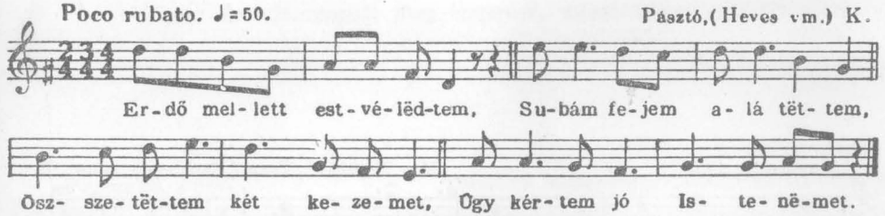

2. Én istenëm, adjál szállást,
Már mëguntam a járkálást,
A járkálást, a bujdosást,
Az idegën földön lakást.
3. Adjon isten jó éjtszakát,
Küldje hozzám szent angyalát,
Bátoritsa szivünk álmát,
Adjon isten jó éjtszakát.

Muz. Fo. 1027*b*). Csíkszenttamás, (Csík vm.) 1907. B.

323 Parlando. ♩ = 102.

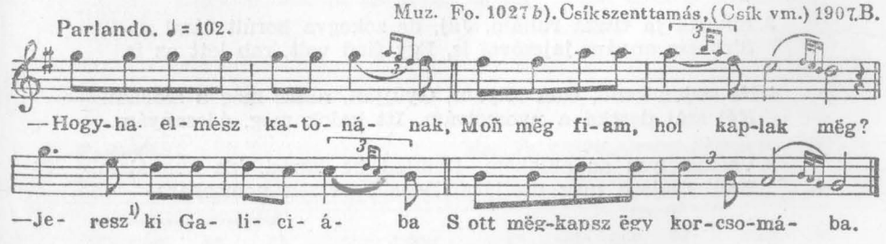

2. Ëgy kupa bor lësz előttem
S nekëd ës adok belőle.
Ëgy kupa bor lësz előttem
S nekëd ës adok belőle.

Muz. Fo. 483 *b*) Lej. B: Bükszád, (Háromszék vm.) 1903. V.

324 Parlando.

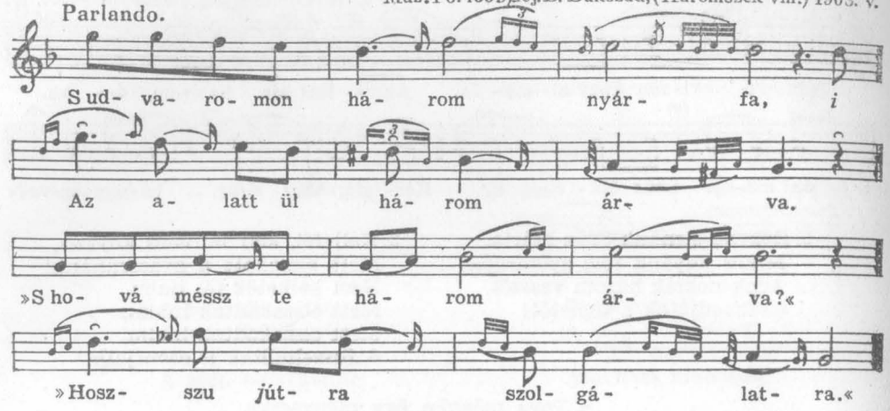

2. Térj meg vissza három árva,
S ne menjetek szolgálatra!
S adok hárman három vesszőt,
Csapjátok meg a temetőt.

Parlando. ♩= 84. Muz. Fo. 942 *a*). Tura, (Pest vm.) 1906. B.

325

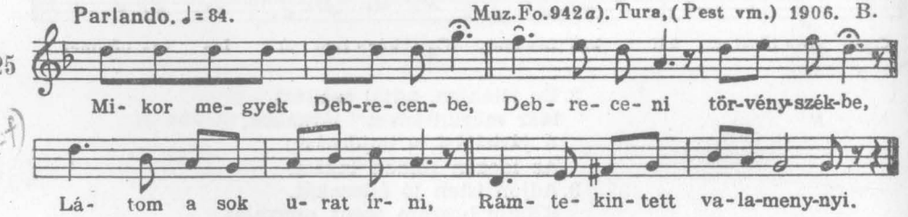

2. Le is irták a tiz évet, Szabadulnék, de nem lehet.
Irok haza jó anyámnak, Hozzon ruhát a fiának.

3. Elhozta *ja* tiszta ruhám, Jaj, de zokogva borúlt rám!
Sírhatsz anyám jajszóval is, Egy fiad volt, rab lett az is.

4. Ne sírjon kend, édes anyám, Gyűjjön, nézze meg a szobám.
Két szál deszka a nyoszolyám, Itt halok meg, édesanyám.

5. Vasrostélyos az ablakom, Nyújtsd be karod, kis angyalom.
Had' fogjam meg utoljára, Búcsút veszek nemsokára.

Parlando. ♪= cca 78. Muz. Fo. 939 *a*). Mikosszéplak, (Vas vm.) 1906. B.

326

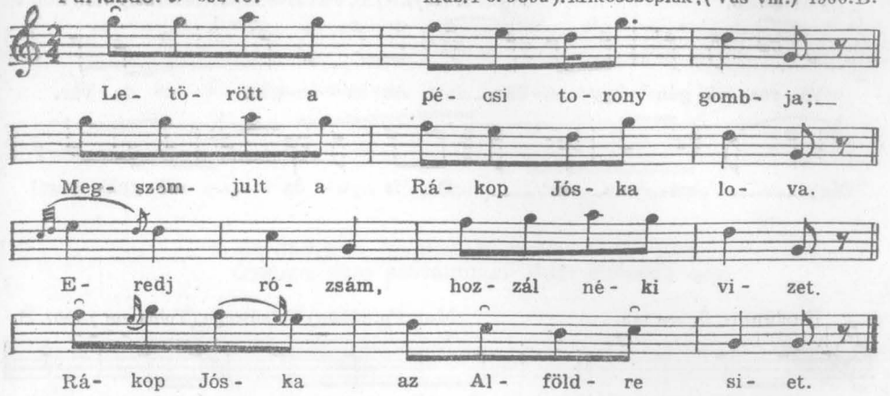

2. Rákop Jóska a lovát nyergeli, Szeretője az ablakon lesi.
Ne lesd, rózsám, gyászos iletemet, Mind teérted szenvedem ezeket!

3. Rákop Jóska mindig csak azt mondja, Senki őtet soha meg nem fogja.
Kilenc zsandár fogott meg engemet, Megkötöztek s Fehérvárra vittek.

Parlando. ♩= 80. Muz. Fo. 1030 *a*) Tekerőpatak, (Csík vm.) 1907. B.

327

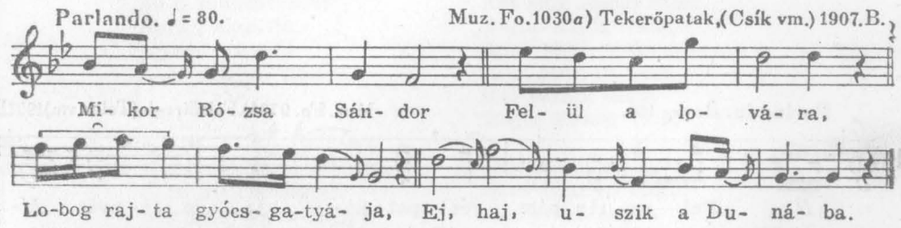

2. Fújd el szellő, fújd el A Dunának habját,
Hogy ne találja föl senki Ej haj Rózsa Sándor nyomát.

Parlando Muz. Fo. 2320 *b*). Öcsény, (Tolna vm.) 1913. L.

328

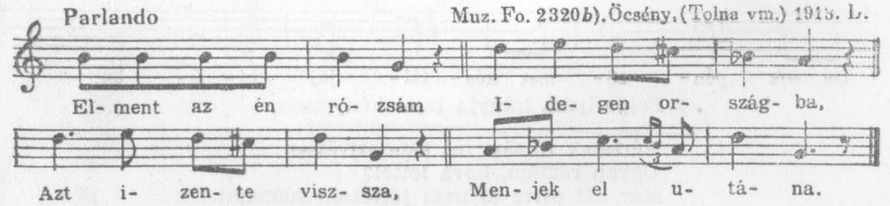

329 Parlando. Muz.Fo. 110*f*).lej.B. Firtosváralja,(Udvarhely vm.)1900.V.

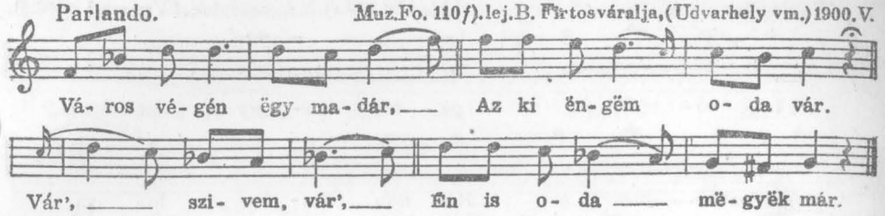

330 Parlando. ♪= *cca* 144. Muz. Fo. 2300*a*) Felsőiregh,(Tolna vm.) 1907. B.

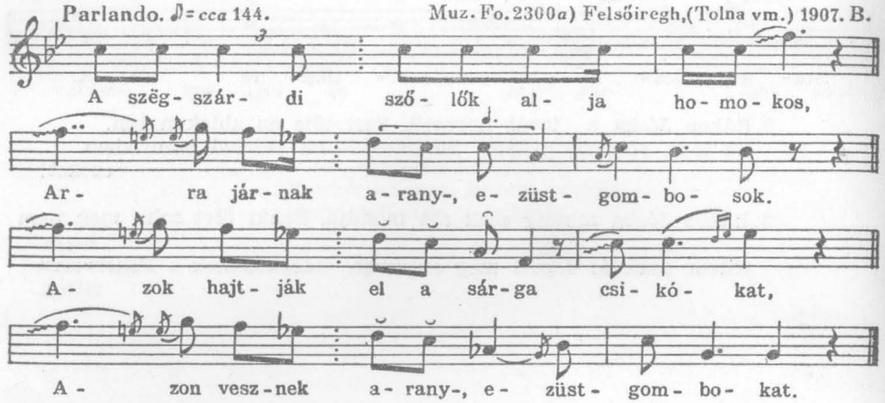

331 Parlando. ♪= *cca* 166. Muz. Fo. 978*b*).Felsőiregh,(Tolna vm.)1907.B.

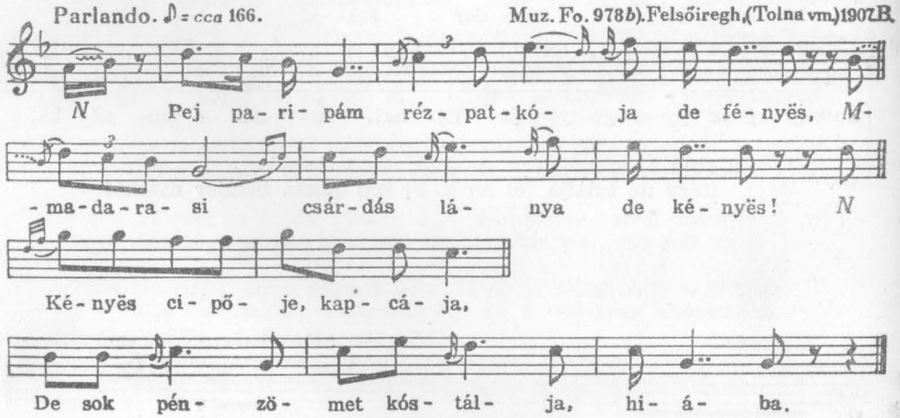

2. Pejparipám hányja fejét kényössen,
Vártalak rózsám, az este szivössen:
Ugyan rózsám, hová lettél?
Már két estve el nem jöttél én hozzám!

332 Parlando rubato. ♩=42. Ghymes,(Nyitra vm.) 1906.K.

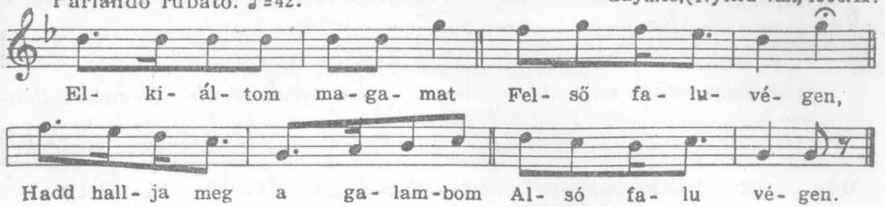

2. Ha hallja is, ha nem is, Nem tehetek róla,
Gyenge, ékes szavaimmal Nem mehetek oda.

333 Poco rubato. ♩=54—56. Fo.173*b*).Hadikfalva,(Bukovina)1914.K.

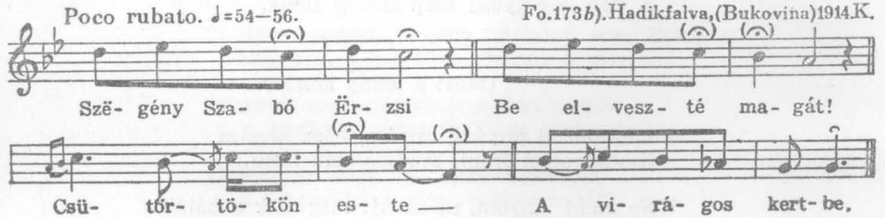

2. Az ő magzatkáját
Aprán elapritá,
Aprán elapritá,
A csihányba hányá.

3. S még ott sem állhatá,
S az útra kihányá, —
Átkozott Szőcs István
Kert mellett hallgatá.

4. Anyám, éldës anyám,
Mit láték álmomba!
Fekete kërësztfa
Fejem fëlëtt vala.

5. Két sing sejëm sinór
Rajta fityëg vala,
Apró vërës gyüngyszëm
Róla szotyog vala,
Két fekete holló
Rajta kuhog vala,[1]

6. Lëjányom, lëjányom,
Nem igën jó álom!
Fekete kërësztfa
A te akasztófád,
Két sing sejëm sinór
Az a te ëspárgád.

7. Apró vërës gyüngyszëm
Az a te sirásod,
Két fekete holló
Az a te hóhérid!

[1] A dallam második felére.

334 Tempo giusto. Muz. Fo: 346c). lej. B. Rugonfalva, (Udvarhely vm.) 1902. V.

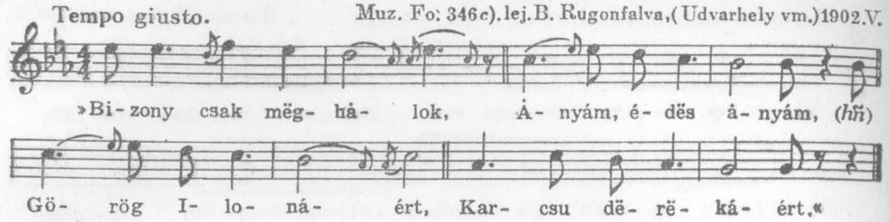

2. Karcsu dërëkáért, gombos ajakáért,
Gombos ajakáért, piros orcájáért!

3. Ne hajj fiam, ne hajj Bertelaki László!
Csináltatok nékëd ojan csuda malmot:

4. Kinek egyik köve bélán gyöngyöt hányjon,
Másod köve pedig sustákot, petákot.

5. Oda is eljönnek szüzek, szép leányok,
A tied is elgyün: szép Görög Ilona.

(Most a leány kezdi:)

6. Eresszen el anyám, anyám, édes anyám
Csudamalom látni, csudamalom látni.

7. Ne menj lányom, ne menj: megvetik a hálót.
Megvetik a hálót, megfogják a márnát!

8. Bizony, csak meghalok anyám, édes anyám,
Görög Ilonáért, karcsu derekáért,

9. Karcsu derekáért, piros orcájáért,
Piros orcájáért, gombos ajakáért.

10. Ne halj, fiam, ne halj, Bertelaki László!
Csináltatok neked olyan csuda tornyot,

11. Kinek magassága az eget fölérje,
Kinek szélessége Tisza partját érje.

12. Oda is eljönnek szüzek, szép leányok,
A tied is elgyün: szép Görög Ilona.

(A leány kéredzik:)

13. Eresszen el anyám, anyám, édes anyám
Csudatorony látni, csudatorony látni,

14. Kinek magassága az eget föléri,
Kinek szélessége Tisza partját éri.

15. Ne menj lányom, ne menj, szép Görög Ilona,
Megvetik a hálót, megfogják a márnát!

(A legény kéredzik:)

16. Bizony csak meghalok anyám, édes anyám,
Görög Ilonáért, karcsu derekáért,

17. Karcsu derekáért, gombos ajakáért,
Gombos ajakáért, piros orcájáért.

18. Halj meg fiam, halj meg, Bertalaki László!
Ide is eljönnek csuda halott látni,

19. A tied is eljő: szép Görög Ilona,
A tied is eljő: szép Görög Ilona.

(Most a leány kéredzik immán:)

20. Eresszen el anyám, anyám, édes anyám,
Csuda halott látni, csuda halott látni,
Ki érettem megholt, halálé változott!

21. Nem ereszlek lányom, lányom, édes lányom!
Megvetik a hálót, megfogják a márnát!

22. Avval csak bészökött öltöző házába,
A nyakába vette fontalan szoknyáját,

23. Elejébe vette (a) fehér előruhát,
A lábába húza piros patkós csizmát.

24. Kelj föl, fiam, kelj föl, Bertalaki László,
Mert a határon jön szép Görög Ilona,

25. Kiér te megholtál, halálé változtál!
Kelj föl fiam, kelj föl, mert a lábodnál áll,
Kiér te megholtál, halálé változtál!

(A leány mondja:)

26. Láttam én halottat, de ilyent sohase,
Kinek az ő lába felszökőleg álljon,

27. Kinek az ő karja ölelőleg álljon,
Kinek az ő szája csókolólag álljon!
Avval csak felszökött Bertalaki László.

335 Allegretto. ♩=96,104. Fo. 218*h*). Józseffalva, (Bukovina) 1914. K.

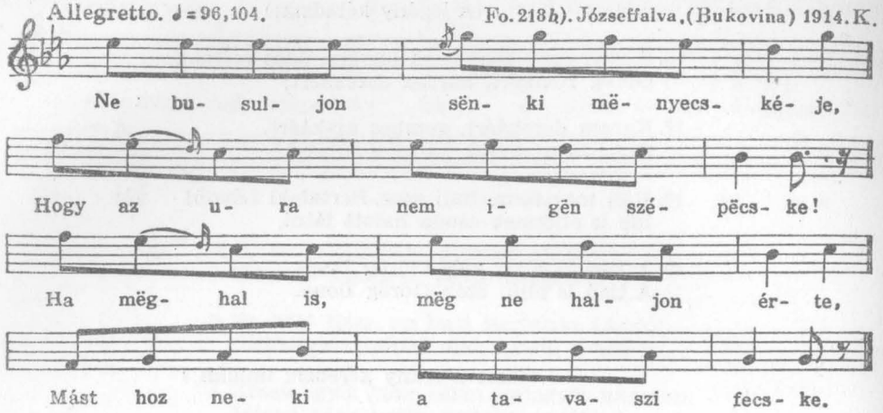

2. Nekëm olyan embërëcske kéne,
Aki nekëm recefátyolt vënne,
Ëccër-kéccër jól mëgverëgetne,
Úgy belőlem friss mënyecske lënne.

336 Moderato, poco parlando. Kászonjakabfalva, (Csík vm.) 1912. K.

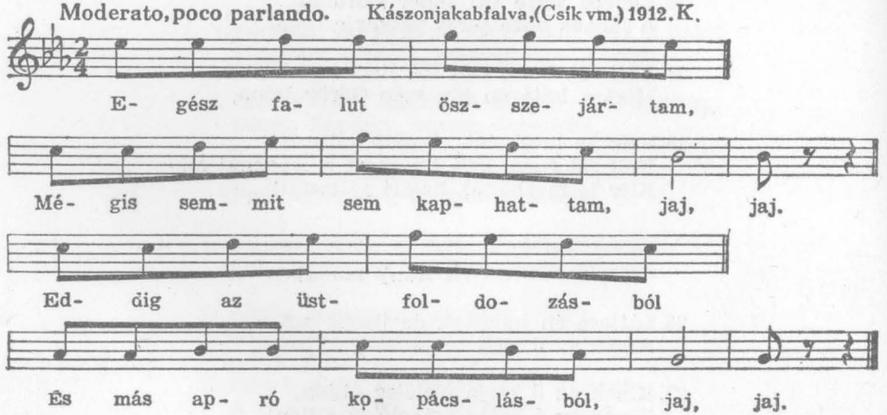

2. Tőt s mazedagot árultunk,
Rostát, ecsetet csináltunk, jaj jaj,
De már most nincs reménységünk,
Majd malotára[1] szorulunk, jaj, jaj.

3. Pedig attól úgy irtózunk,
Mint a purdé a puskától, jaj jaj,
Pedig attól ugy irtózunk,
Mint a purdé a puskától, jaj jaj.

[1] Malota = moslék.

4. Ver' meg isten rossz helségit,
Dögöltesd meg a sertésit, jaj jaj.
Abból ekkis sültet kapunk,
Egy lábig el nem pusztulunk, jaj jaj.

337 Tempo giusto. Nyitracsehi, (Nyitra vm.) 1909. K.

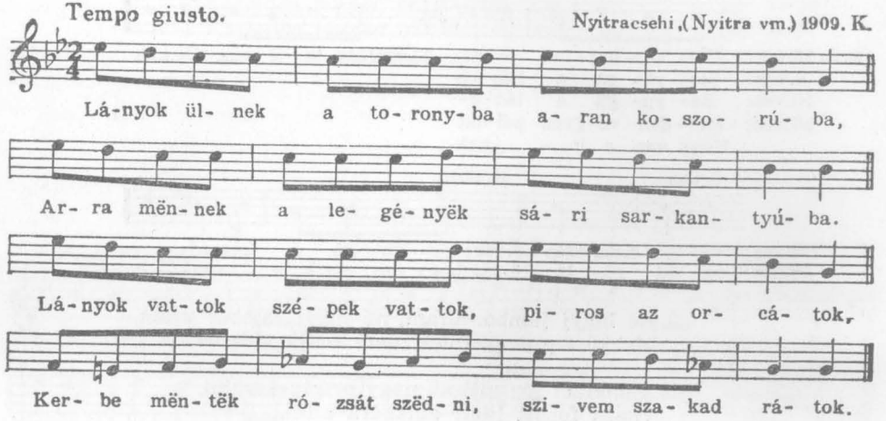

338 Tempo giusto, poco parlando. Muz. Fo. 430*c*), lej. B. Siklód, (Udvarhely vm.) 1902. V.

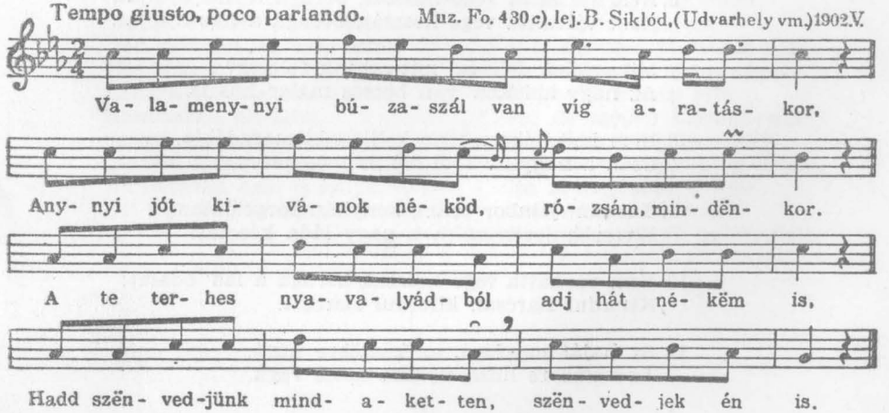

334—338. sz. dalok egy dallam különféleképpen kibővült változatai.

339 Parlando. ♩=60. Erd. muz. Fo. XXI*a*). Kibéd, (Maros-Torda vm.) 1907. Seprődi

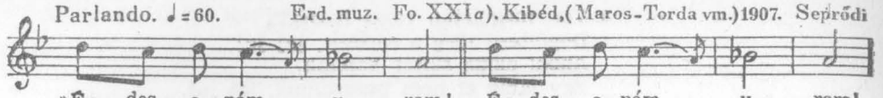

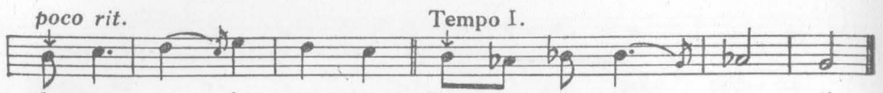

Eltérések:

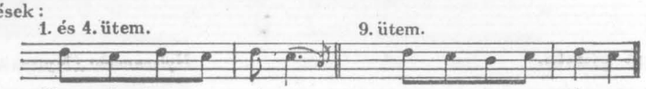

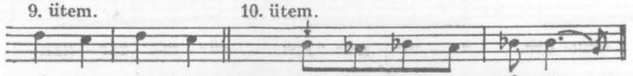

2. Ne higyj jámbor uram, ne higyj jámbor uram,
Me' részeg a gyermek, nem tudja, mit beszél.

3. Immár el fog menni, nagy ország-kerülni,
Vissza fogott jőni: ablakára állni.

4. Nyiss ajtót, nyiss ajtót, kedves feleségem!
Nyitok, mindjárt, nyitok, kedves jámbor uram.

5. Vándoron[1] szin szoknyám hadd vessem nyakamba,
Piros patkós csizmám hadd húzzam lábomba.

6. Nem várhatta vége-hosszát, bérugá a ház ajtóját,
Nem várhatta vége-hosszát, bérugá a ház ajtóját.

7. Mit eszünk feleség, mit eszünk feleség?
Az nagy ablakba' van borsos malac-hús is.

8. Nem kell nékem, nem kell senki maradékja,
Csak a nagy ládából dió és mogyoró.

9. Lelkem, jámbor uram, konyhán forgolódtam,
Elvesztém, elvesztém a nagy láda kóccsát.

10. Nem várhatta vége-hosszát, bérugá a lád' ódalát:
Kifordul Barcsai, kifordul Barcsai.

11. Az haját megfogá, az küszöbre húzá,
Az küszöbre húzá, nyakát ketté vágá.

[1] Vont arany

12. Kedves feleségem, asszony feleségem!
Három halál közül melyiket választod?

13. Húsvágó tőke léssz? Favágó tőke léssz?
Vagy tizenkét asztali vendégnek vigan gyertyát tartasz?

14. Vigan gyertyát tartok, vigan gyertyát tartok.
Hozzátok gyermekek az viasszos vásznot!

15. Lábánál megkezdjük, fejéig tekerjük,
A fején meggyujtjuk, vigan elégessük.

16. Minden vegyen példát róla: hogy van a k...nak dolga!
Minden vegyen példát róla: hogy van a k...nak latra.

340 Poco rubato. Muz. Fo. 106*c*). lej. B. Tordátfalva, (Udvarhely vm.) 1902. V.

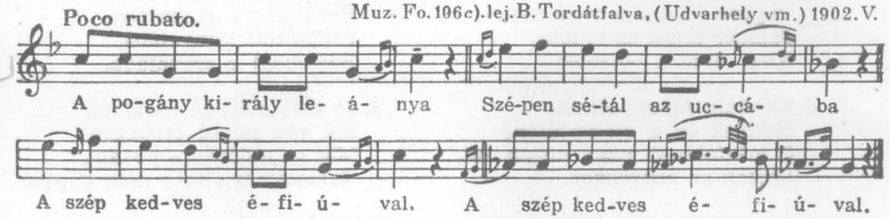

Azt meglátá pogány király,
Megfogatá szép éfiút,
Feltéteté a várfokra,
Ott fuvatá hideg széllel,
Ott vereté az esővel.[1]
Oda mene kis Lilia,
Szépen termett szép viola.
„Mit csinálsz itt, szép éfiú?"
„Én bizony csak mint egy árva,
Ki társától meg van válva."
Haza mene kis Lilia,
Szépen termett szép viola.
„Atyám király, egyet szólnék,
Ha nehezen nem is esnék.
Azt izente szép éfiú,
Vétesse le a várfokról,
Ne fuvassa hideg széllel,
Ne veresse az esővel."
Megfordula pogány király
S úgy megrugá az ő lányát,
Piros szoknya elhasada,
Piros vére elindula,
S ahajt szörnyü halált hala.
Huzni kezdék hirharangot,
Meghallá a szép éfiú.
Jaj de szépen harangoznak,
Talán az én Liliámnak?
Jaj, ha ő megholt én értem,
Én is meghalok ő érte.
Lefordula a várfokról
S ahajt szörnyü halált hala.

[1] A megismételt utolsó dallamsorra.

Poco rubato. ♩= 66. Fo. VI.*a*). Fogadjisten, (Bukovina) 1914. K.

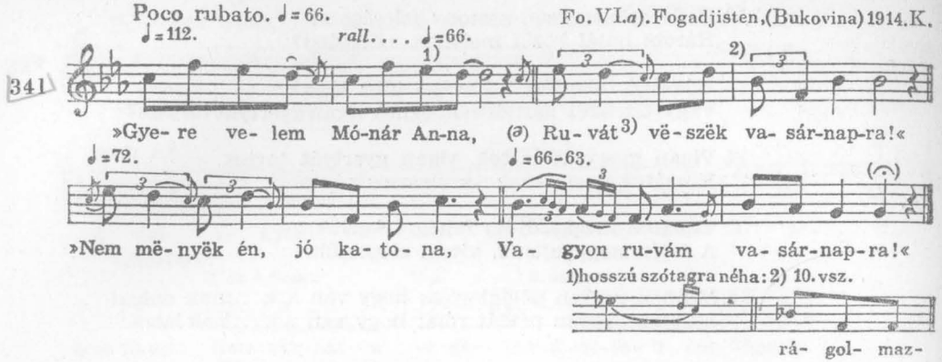

2. Jámbor uram az erdőbe,
Kicsi fiam a bőcsőbe!
Jere velem, Mónár Anna,
Csizmát vëszëk vasárnapra!

3. Nem mënyëk én, jó katona,
Vagyon csizmám vasárnapra,
Jámbor uram az erdőbe,
Kicsi fiam a bőcsőbe!

4. Elindula Mónár Anna,
Mënnek ők a császárúton,[1]
S mëgtalának nagy magos fát,
Leűtek az árnyékába.

5. Igy szólott az jó katona:
„Nézz fejembe, Mónár Anna,
De ne nézzél fël a fára!
De ne nézzél fël a fára!

6. Fëltekintett Mónár Anna
Nagy magos fa tetejében,
Ott látott ő sok szép fejet,
Aj, de nagyon mëgrëttene.

7. Eridj magad fël előre,
Met nem tudom én fëlmënni!
S ő fëlmënt, az jó katona
S fejit vëtte Mónár Anna.

8. Fëlöltözött gunyájába,
Hazamënt a szobájába,
Fëlöltözött gunyájába,
Hazamënt a szobájába.

9. Jó esét már, jó barátom,
Hol van nékëd feleségëd?
Míg az erdőben eljártam,
Hazajöttem s mëg nem kaptam.

10. Mëgérkëznék, mëgvernéd-e?
Megszidnád-ë, rágolmaznád-ë?
Én nem verném, mëg se szidnám,
Szívem mellé bégombolnám!

11. Mënj el, mënj el a korcsmába,
Hojzál nékëm ëgy icce bort!
Nem tëhetëm jó barátom,
Nagyon sir a kicsi fiam!

12. Eredj, eredj, elálítom,
Eredj, eredj, elálítom!
Elmënt, elmënt jámbor ura,
Kigombolta s mëgszoptatta.

[1] Országút. [3] Ruhát.

Tempo giusto. ♩= 92, 100. Fo. 120 *d*). Kászonujfalu, (Csík vm.) 1912. K.

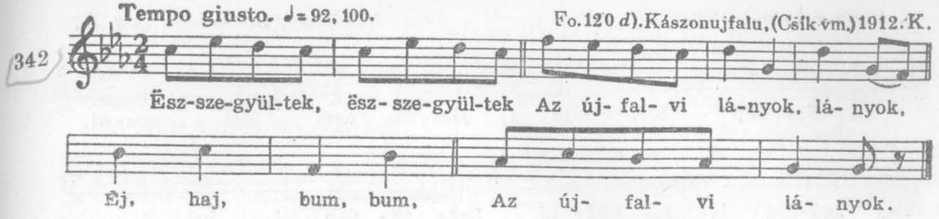

2. Ëssszeszëdtek, összeszëdtek ëgy-ëgy marék lisztët, lisztët,
Éj haj, bum bum, ëgy-ëgy marék lisztët.

3. Ësszegyúrták, ësszegyúrták, zsíros galuskának, -kának,
Éj haj, bum bum, zsíros galuskának.

4. S odamëne, odamëne a biró kutyája, -tyája,
Éj haj stb.

5. Min' mëgëvé, min' mëgëvé a zsíros galuskát, -luskát,
Éj haj stb.

6. S úgy mëgüték, s úgy mëgüték a laskanyujtóval, -tóval
Éj haj stb.

7. Min' le...á, min' le...á az ajtó küszöbét, -szöbét,
Éj haj stb.

8. Igy lén vége, így lén vége a lëányi bálnak, -bálnak,
Éj haj stb.

Poco rubato. ♩= 63. Ghymes, (Nyitra vm.) 1906. K.

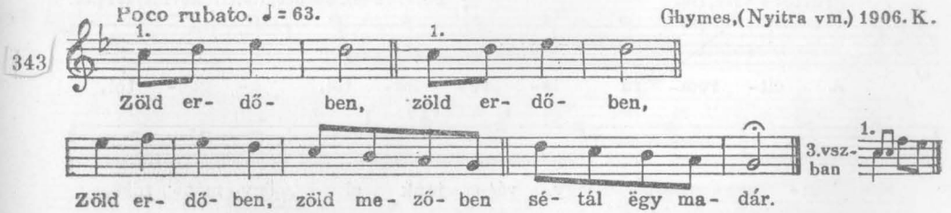

2. Kék a lába, Zöld a szárnya,
Kék a lába, zöld a szárnya, Jaj bë gyöngyën jár.

3. Várj madár, várj, Të csak addig várj,
Még az Isten mëgengedi, Tejjed lësszëk már.[1]
Enyém lësszël

[1] A közönség körében „Szól a kakas már" szöveggel olyan változata terjedt el, mely *c*-n végződik.

344 Poco rubato. ♩= 108. Alsóbalog, (Gömör vm.) 1912. K.

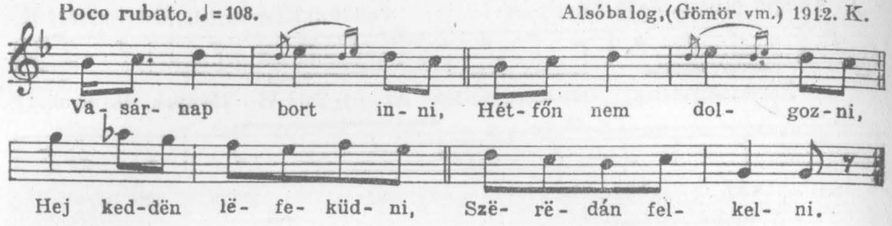

2. Csütörtökön irni, Péntëkën számolni,
Hej szombaton kérdëzni, Mit fogunk dolgozni?

345 Tempo giusto. ♩= 98. Vacsárcsi, (Csík vm.) B.

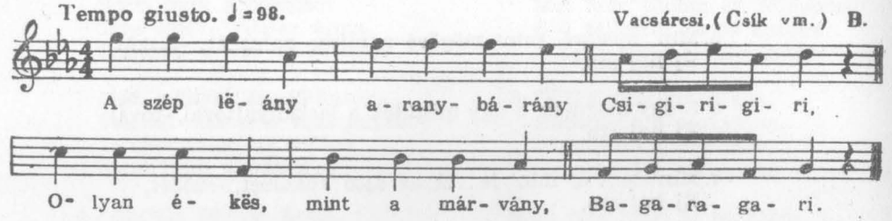

2. Tiz városban sincsen párja Csigirigiri,
A táncot is könnyen járja, Bagaragari.

346 Allegretto. ♩= 112, 116. Fo. 185 *a-c*). Istensegíts, (Bukovina) 1914. K.

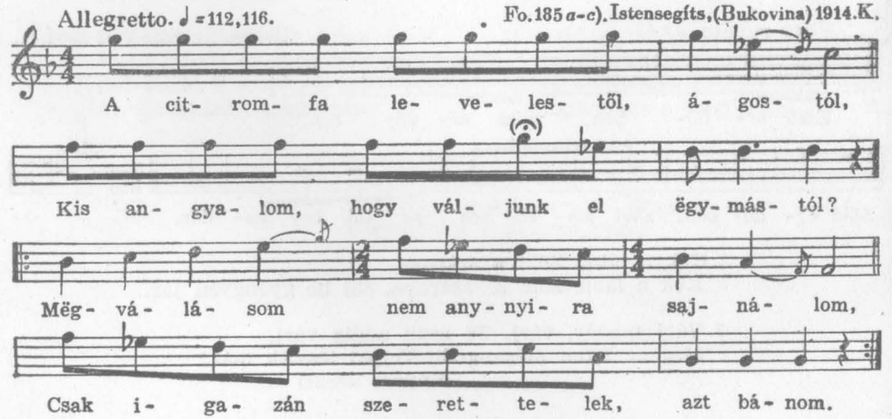

2. Édësanyám kiállott a kapuba,
Sírva mondja, hogy a fia katona.
Ne sírj anyám, nem vagyok én katona,
Hazajövök három esztendő mulva!

347 Parlando. ♩= *cca* 104. Muz. Fo. 1042 *b*). Gyergyóújfalu, (Csík vm.) 1907. B.

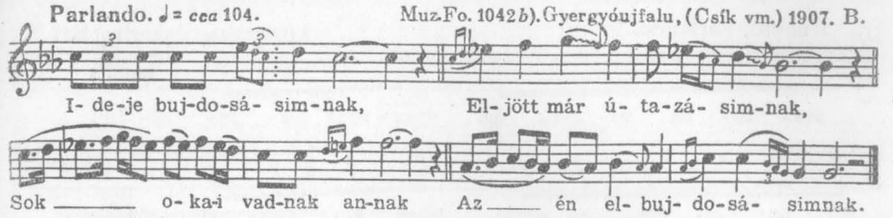

2. Ződ az útnak a két szélje, De bánatos a közepe.
Masérodzom búval benne, Masérodzom búval benne.

3. A két lábam masérodzik, A két szemem búsalkodik.
A két lábam masérodzik, A két szemem búsalkodik.

4. Fejem fëlett az nagy fëlhő, De nem abból hull az esső.
A két szemem sűrű felhő, Mind onnét csurog az esső.

5. Idehaza a legénynek Nincsen becsüje szegénynek,
Mert itthon inkább kedveznek Az idegën jövevénynek.

6. Ha a tengeren túll menyek, Ott ës jó hirt-nevet szerzek.
Ha a tengeren túll menyek, Ott ës jó hirt-nevet szerzek.

7. De itthon nem fogják tudni, Szegény fejem él-e, hal-e,
Szegény fejem él-e, hal-e S az életbe módja van-e?

8. Isten veled, jó pajtásim Barátim s felekezetim!
Akik velem jót tettetek, Isten fizesse meg nektek!

348 Parlando. Székelyvaja, (Maros-Torda vm.) B.

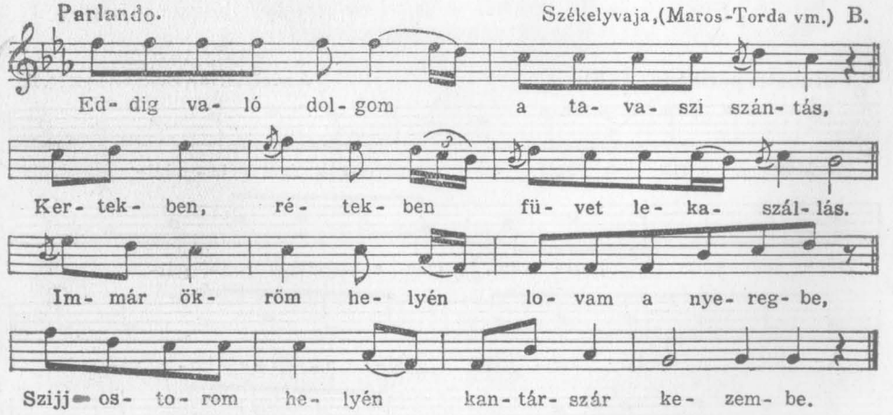

2. Eljött már az a nap, melyben kell indulni,
Házamtól, hazámtól bús szivvel távozni,
Kedves szüleimtől sirva elbúcsuzni,
Kedves hites társam árván itt kell hagyni.[1]

Szövege Csíkszenttamásról.

349 Rubato, parlando. Istensegíts, (Bukovina) 1914. K.

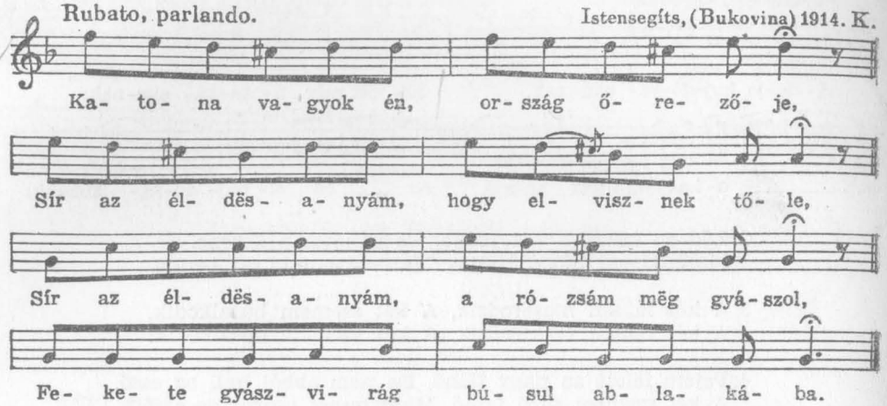

2. Falu legényei, kenyeres pajtásim,
Az isten áldása szálljon le reátok,
Éljetek örömmel, mert én búval élek,
De az én rózsámat el ne szeressétek!

3. Megpendült harangom, pallérozott kardom,
Nem szabad énnékem az ágyban meghalnom,
Áldozom éltemet az ország javára,
Forgatom fegyverem vitézek módjára.[1]

[1] Erre a dallamra énekelték ugyanott Árgirus XVII. századi széphistóriáját.

350 Rubato, parlando. ♩ = 84. Andrásfalva, (Bukovina) 1914. K.

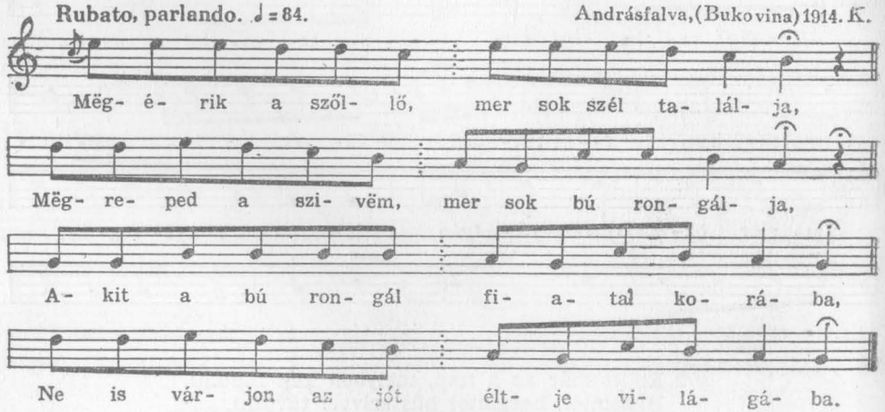

2. Én még a szerencsét még meg sem ismertem,
Mikor már egészen hogy el is vesztettem,
Akár, ha elmenyek, akár várakozom,
Mindenütt csak én a búval találkozom.

351 Parlando. ♩ = 106. Muz. Fo. 1021 c). Csíkjenőfalva, (Csík vm.) 1907. B.

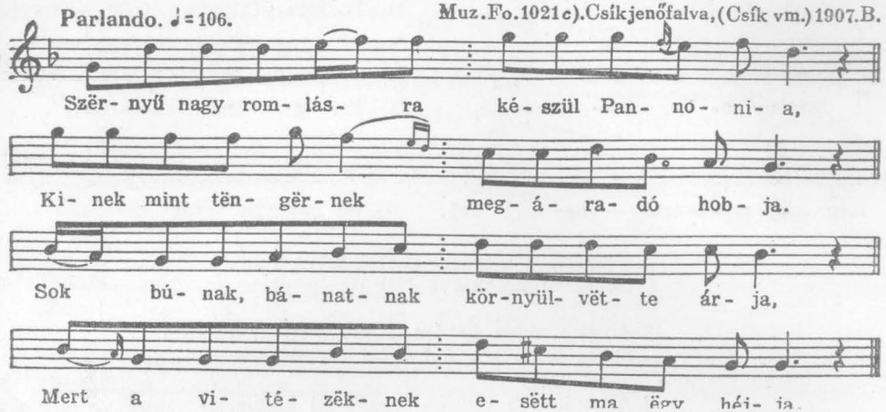

3. Fölemeli Kádár szemeit az égre,
Mondván: Uram Jézus, jöjj segítségëmre!
Nosza, jó katonák, harcoljunk két kézre!
Mert nëm látok embërt jőni segítségre.

3. Az zászlótartónak fëlszóval kiáltja:
Vidd el fiam, vidd el a zászlót más utra,
Hogy el në vesszën mi urunk kevés hadja,
Mert Magyarországért mëghalok én még ma!

4. Kiontom vërëmet én szëgény hazámért,
Ezënről mëghalok kedves nëmzetëmért.
Nëm szánok érette bizony ontani vért,
Mert én a Krisztustól vëszëk jutalmat, bért.

Kádár István 1657-ben esett el a törökök elleni harcban. A róla szóló históriás ének rövidebb-hosszabb töredékekben máig fennmaradt a nép közt.

352 Parlando. Muz. Fo. 391 b). lej. B. Oroszhegy, (Udvarhely vm.) 1902. V.

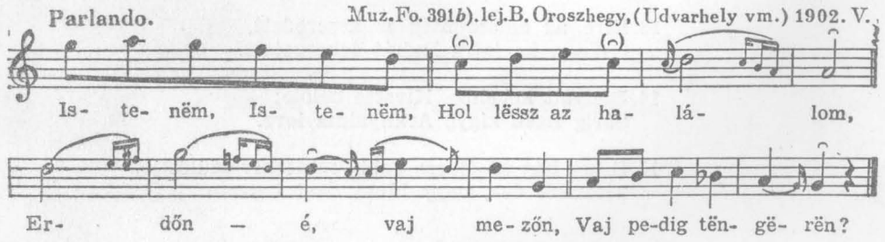

2. Ha tëngërën veszëk,
Végtire elveszëk,
Apró halacskáknak
Eledele lëszëk.

353 Parlando. ♩ = cca 116. MuzFo. 1012c). Csíkrákos, (Csík vm.) 1907.B

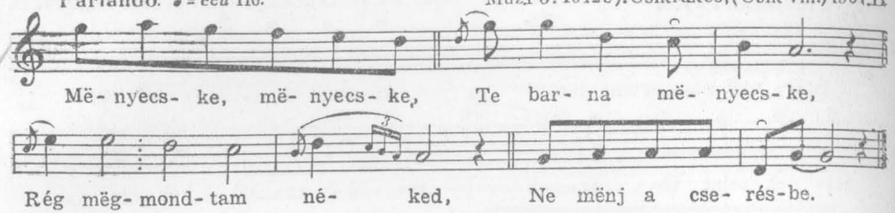

2. Bémënt a cserésbe, Lefeküdt a fűbe,
Sárig hasú kigyó Bébútt kebelébe.

3. Anyám, édes anyám, Kedves és jó dajkám,
Sárig hasú kigyó Bébútt kebelëmbe.

4. Arra kérem magát, Vegye ki belőle,
Szerelmes szivemët Mëgemészti benne.

5. Nem veszem lëányom, Kezemet mëgmarja,
Az én kicsi gyënge Ujjam leszakajsza.

6. Inkább elleszek én Jó lëányom nélkül,
Hogysem én ellegyek Gyënge karom nélkül.

7. Bátyám, édes bátyám, Kedves és jó bátyám,
Sárig hasú kigyó Bébútt kebelëmbe.

8. Arra kérem magát, Vegye ki belőle,
Szerelmes szivemët Mëgemészti benne.

9. Nem veszem, testvérem, Kezemet megmarja,
Kezemet megmarja, Ujjam leszakajsza.

10. Inkább elleszek én Jó testvérem nélkül,
Hogysem én ellegyek Gyënge karom nélkül.

11. Kedvesem, kedvesem, Hüséges kedvesem,
Sárig hasú kigyó Bébútt kebelëmbe.

12. Arra kérem magát, Vegye ki belőle,
Tüdőmet, májamat Mëgemészti benne.

13. Erre az éldese Mëg is keseredett,
Gyënge karjaira Ruhát tekergetett.

14. Bényúlt kebelibe, Kivette belőle:
Sárig hasú kigyó Aranyalma leve.

15. S így hát az éldese Jobb, mint hív szülöttje,
Tizenkét éve, hogy Mind őket kereste.

354 Parlando. ♩ = 88. Muz. Fo. 1258a). Gyergyószentmiklós, (Csík vm.) 1910.K

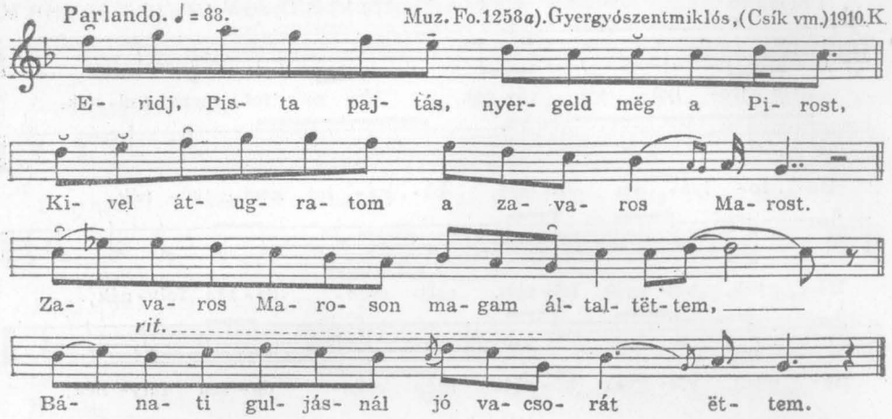

2. Egyél-igyál pajtás, hisz e'ccsak áldomás,
Mert ha visszofordulsz, tudom hogy hajtol mást.
Egyél-igyál pajtás, hisz e'ccsak áldomás,
Mert ha visszafordulsz, tudom, hogy hajtol mást.

3. Ha visszafordulok, hajtok egy tehenet,
Kiér a mészáros bángót ad eleget,
Ha visszafordulok, hajtok egy tehenet,
Kiér a mészáros bángót ad eleget.

4. A szegedi várban negyvennégyen ülnek,
Mind a negyvennégyen rólam törvénkennek.
Egy része azt mondja: fel kő akasztani!
Más része azt mondja: kár vóna bántani.

5. Uraim, uraim, kárvallott uraim,
Kár volna még nekem akasztófán függni,
Gyócs ingem, gyócs gatyám szélnek lobogtatni,
Rézsorkantyus csizmám szélnek összeverni.

6. Jó ló vót a Piros, jó ló is ellette,
Áldja meg az isten, aki fölnevelte,
Jó ló vót a Piros, jó ló is ellette,
Áldja meg az isten, aki fölnevelte,

7. Áldja meg az isten, aki fölnevelte,
Mer az én életem sokszor megmentette,
Áldja meg az isten, aki fölnevelte,
Mer az én életem sokszor megmentette.

Parlando. Muz. Fo. 1507. lej. B. Gyergyóalfalu, (Csík vm.) 1911. M.

355

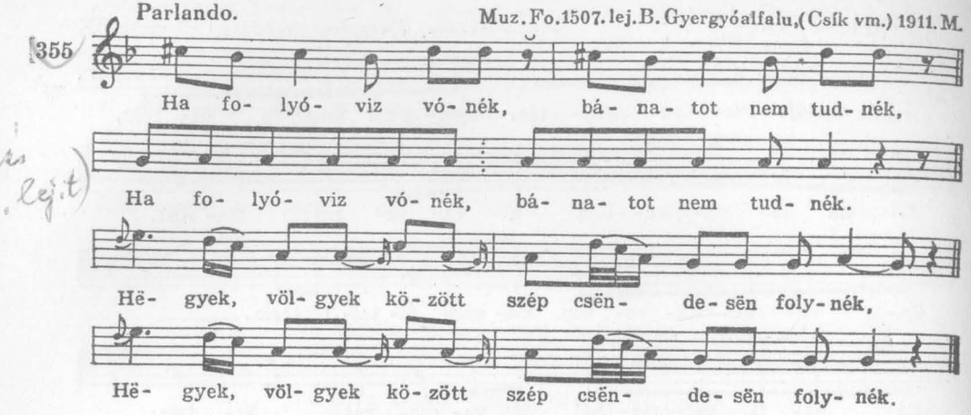

2. Martot mosogatnék, füvet újitanék,
Martot mosogatnék, füvet újitanék.
Szomjú madaraknak innyok adogatnék,
Szomjú madaraknak innyok adogatnék.

Rubato. Muz. Fo. 2342*a*). Diósad, (Szilágy vm.) 1914. L.

356

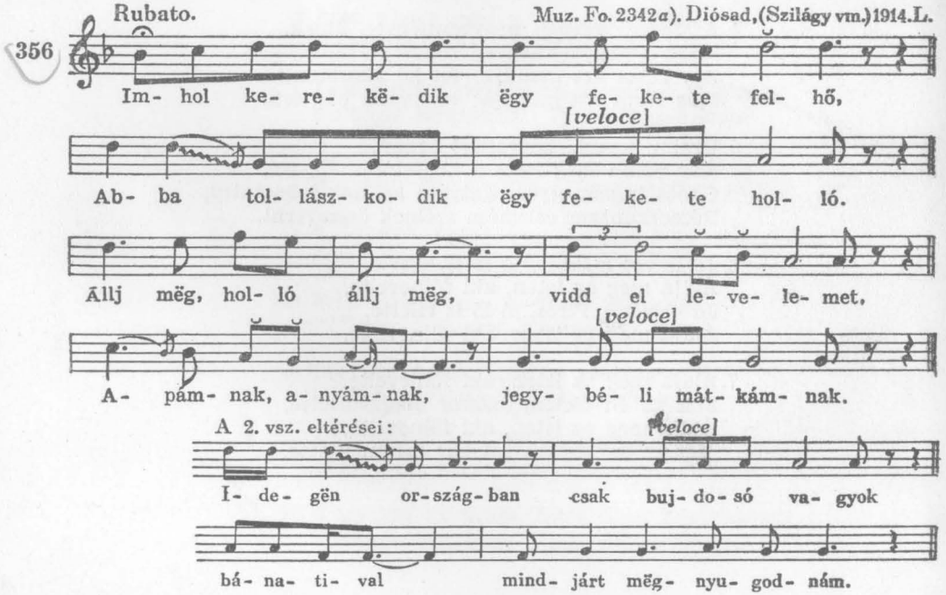

2. Ha kérdik hogy vagyok, mondjad: beteg vagyok,
Idegen országba csak bujdosó vagyok.
Akiket szeretëk, csak ëgyszër láthatnám,
Árva szivem bánatival mindjárt më̈gnyugodnám.

1. Istenem, istenem, áraszd meg a vizet,
Had vigyen el éngem apám kapujára,
Had hajtson el éngem anyám asztalára,
Had panaszoljam el én sok panaszimat.

Parlando. ♩ = 114. Muz. Fo. 1020*a*). Csíkjenőfalva, (Csík vm.) 1907. B.

357

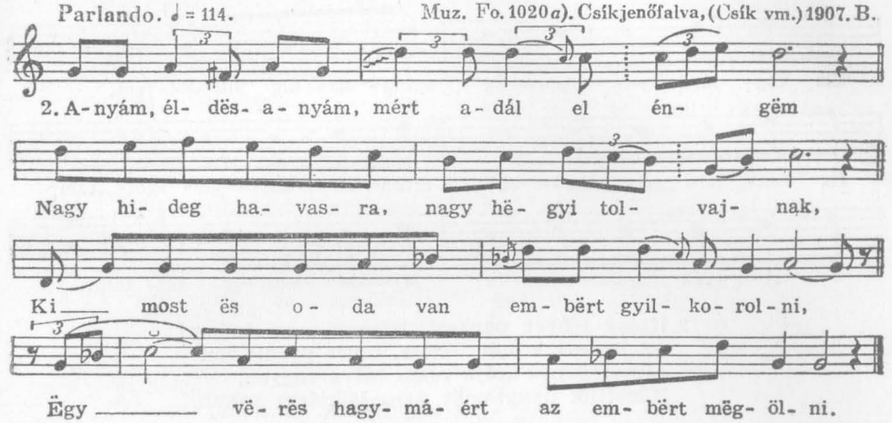

3. Hegyek és völgyek közt van az én lakásom,
Csëndës folyóviznek csak zúgását hallom.
A csëndës folyóviz télen megaluszik,
De az én bánatom soha meg nem nyugszik.

4. Megunta két fülem zöld erdő zúgását,
Megunta két lábom gyémántkövet nyomni,
Megunta két lábom gyémántkövet nyomni,
Megunta két karom hírharangot huzni.

5. Azon hazaére az ő gyilkos ura:
Mért sírsz asszony, mért sírsz, mindjárt fejed veszem!
Nem sírok, nem sírok, gyereket rengetek,
Cserefának füstje huzta ki könyvemet.

6. Levivé pincébe s elvágá a nyakát.
Apám, édes apám, hol van édes anyám?
Hallgass fiam, hallgass, majd eléjő anyád,
Majd eléjő anyád, ugy ebéd tájékán.

7. Apám, édes apám, eljött egy ebédtáj,
Eljött egy ebédtáj, még sincs édes anyám!
Levivé pincébe, elvágá a nyakát,
Elvágá a nyakát: itt van édes anyád!

358 Parlando. ♩ = 100. Lédec (Bars vm.) 1907. K.

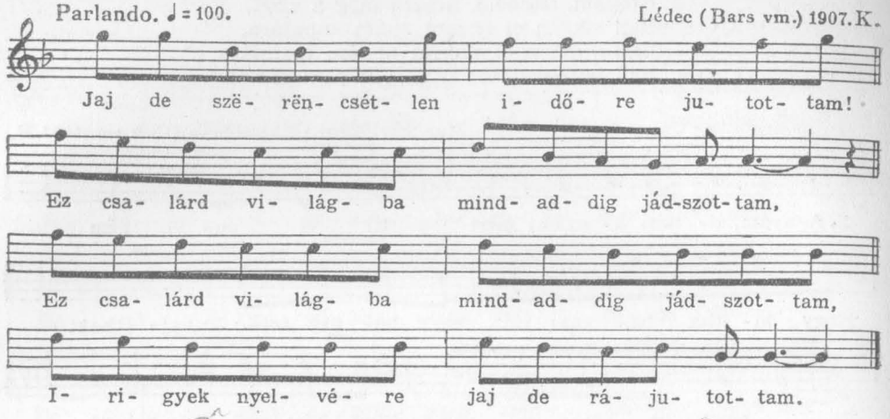

2. Kinek tegyek panaszt, istenem nem tudom!
Az irigyek között, látom, nincs gyámolom.
Mindeniknek szája reám tátva vagyon,
Közöttük nyugtomat nem lelhetem sohun.

3. Nem vétek senkinek, mégis bünös vagyok,
Az irigyek között, látom, csak csúf vagyok,
Valamerre mégyek, kelek, vagy fáradok,
Mindenütt fejemre gyalázatot hallok.

4. Látod én Krisztusom, hogy megszomorodtam,
Az irigyek között mint megnyomorodtam.
Ha szent istenséged nem könyörül rajtam,
Szegény árva fejem, meghal nagy bánatban.

5. Hozd fel reám, kérlek, azt a drága időt,
Kiben vigasztalj meg az irigyek előtt,
Hogy ne vegyen rajtam minden irigy erőt,
Hirem s nevem légyen gyöngy mindenek előtt.[1]

[1] Szövege rokon a XVI. századi históriás énekek stílusával. Dallama abba a recitáló típusba tartozik, amelyre az ekorból fennmaradt szövegeket éneklik (Árgirus, Kádár István). Ld. 349. sz. dalunkat.

359 Rubato. ♩ = cca 76—80. Muz.Fo.1274 a). Szárhegy, (Csík vm.) 1910. K

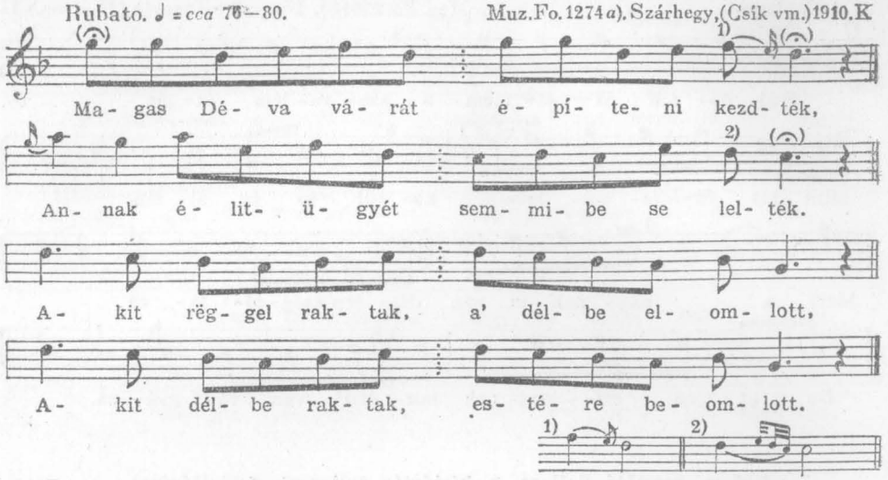

2. Mi együtt azt mondjuk kőmíves barátim,
Melyiknek hamarébb feleség érkezik,
Annak vegyük vérét a meszes cseberbe,
Állítjuk meg véle magas Déva várát.

3. Adjon isten, adjon szeles-vadas üdőt,
Hogy egye meg farkas a lovamnak orrát,
Hogy ne hojza ide kedves feleségem,
Hogy ne hojza ide kedves feleségem.

4. Jó napot, jó napot Kőmives Kelemen;
Adjon isten, adjon kincsem, feleségem!
Istenem, istenem, mi dolog lehessen,
Ha egyszer köszöntém, kétszer es fogadta,

5. Ha egyszer köszöntém, kétszer es fogadta,
Most kétszer köszöntém, egyszer se fogadta.
Édes feleségem, meg kell néked halni,
Magos Déva vára úgy fog felépülni.

6. Mi együtt azt mondtuk: Kőmives barátim,
Melyiknek hamarébb feleség érkezik,
Annak vegyük vérét a meszes cseberbe,
Megállitjuk vele magas Déva várát.

Parlando. Muz. Fo. 2561*b*). Nagykőrösi tanyák, (Pest vm.) L.

360

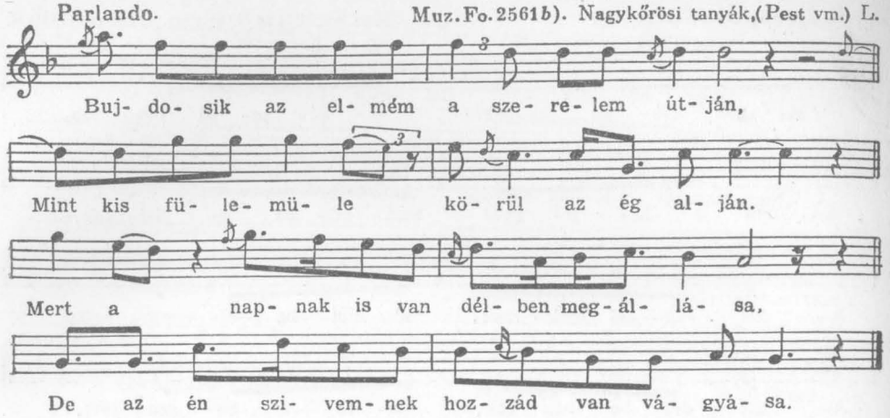

Erősen recitáló dallam, a históriás-dallamok felépítésével.

Tempo giusto. Ghymes, (Nyitra vm) 1906. K.

361

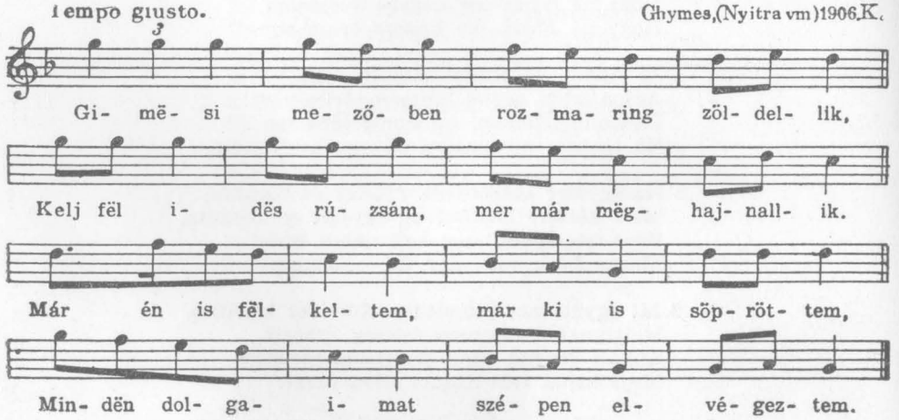

Az előző dal feszes ritmusú változata. Az azonosság még feltűnőbb, ha a következő dalt is tekintetbe vesszük.

Parlando. Muz. Fo. 165/*a*). lej. B.-Tiszapély, (Heves vm.) V.

362

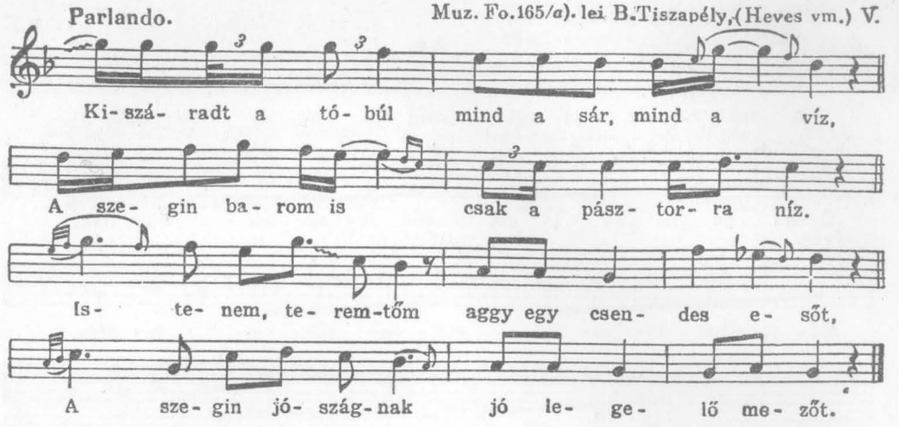

Az előző dal „parlando"-variánsa. Még kivehető helyenként az eredeti ritmusváz. Szövege: Hortobágy. (Ecsedi—Bodnár.)

Tempo giusto. ♩ = 104. Alsószecse, (Bars vm.) K.

363

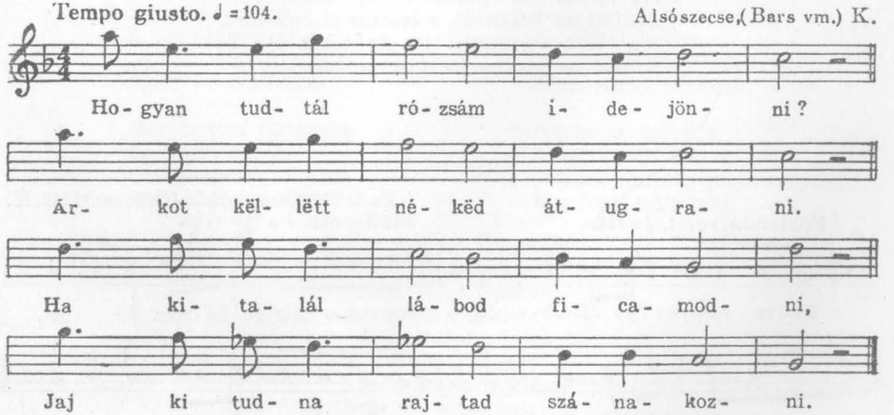

2. Azért, hogy én ilyen sárga vagyok,
Ne hidd rózsám, hogy én beteg vagyok.
Megsárgitott engëm a szerelëm,
Nálad nélkül mit ér az életëm!

A 361. sz. dal változata, megrövidült sorvégekkel. 3—4 sora majdnem hangról-hangra megegyezik vele.

364 Poco rubato. ♪=112. Fo. 227a). Andrásfalva, (Bukovina) 1914. K.

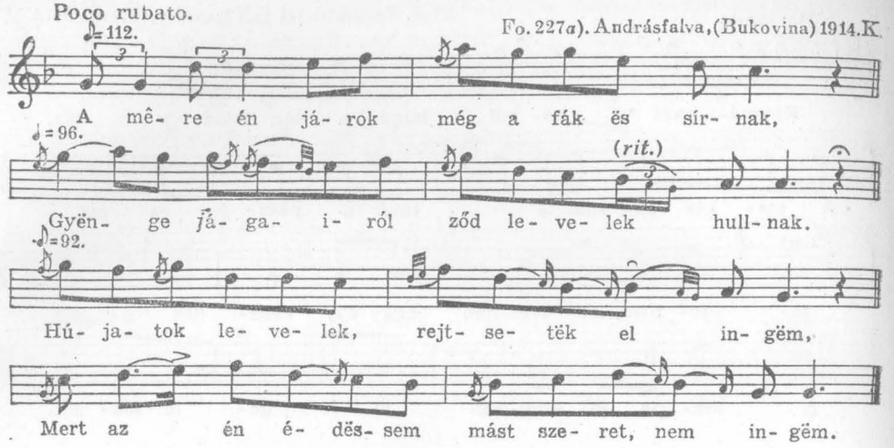

2. Hagy szeressën mást ës, ne csak mind ëngëmët,
Kivel az ű szíve sohase nyugudjék,
Mind éjjel, min' nappal ëgyformán bánkódjék,
Mind a só a vizbe, ugy elolvadozzék.

3. Azt hallottam rózsám, nem akarsz szeretni,
Velem ëgy faluba nem ës akarsz lakni.
Szeretném mëgtudni, mêre mész bujdosni,
Én ës édës rózsám, âra fogok mënni.

4. Ha mëguntad rózsám velem életëdët,
Csináltass koporsót, s temess el ëngëmët,
Ird fël a fejfámra: itt nyugszik ëgy árva,
Kinek szeretetbe történt az halála.

365 Fo. 112 b). Kászonujfalu, (Csík vm.) 1912. K.

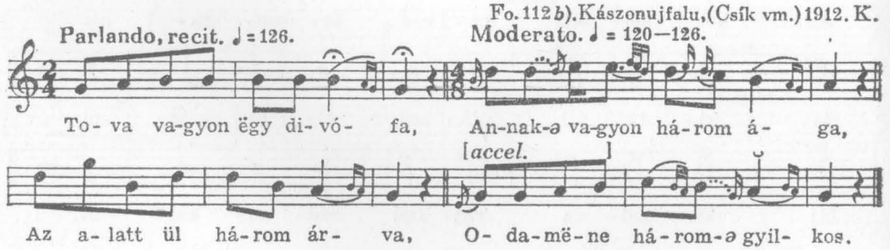

2. A nagyobbik csak azt mondja:
„Öljétëk mëg a küssebbet!"
„Én nëm bánom êdës bátyám,
S vëgyétek ki a szivemët.

3. S mossátok mëg ürmös borba,
Takarjátok gyënge gyócsba,
Zárjátok bé ëgy ládába,
Vigyétëk bé Barassóba.

4. Tëgyétëk ki a piacra,
Vëgyën példát mindën róla;
Vëgyën példát mindën róla;
Hogy van az árvának dolga!

5. Adsza bátyám aran vesszőt,
Hadd csapjam mëg a temetőt. —
Kel fël, kel fël êdës anyám,
Mer elszakadt a gyászruhám."

6. Nëm kelhetëk êdës fiam,
Mert mëgnyomott a föld muha,
S vagyon nektëk mostohátok,
Aki fehért ad rëátok.

7. Mikor fehért ad rëátok,
Vérrel virágzik hátatok,
Mikor fésüli fejetëk,
Vérrel virágzik fésütök."

366 Rubato. Muz. Fo. 2301a). Gyergyócsomafalva, (Csík vm.) 1907. B.

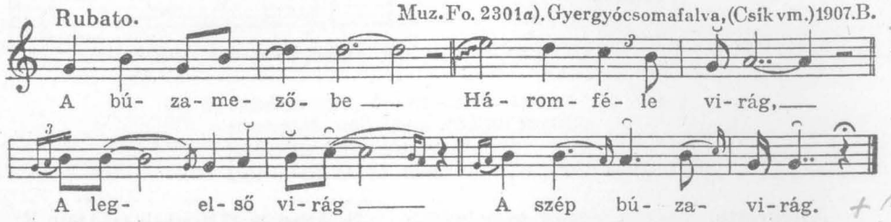

2. A második virág
A szép szőlevirág,
A harmadik virág
A szép szekfűvirág.

3. Igy szóla hozzája
A szép búzavirág:
„Szebb vagyok s jobb vagyok
Annyival náladnál,

4. Mer éngem elvisznek
az oltári helyre,
Ott neveznek éngem
Jézus szent testének."

5. Igy szóla hozzája
A szép szőlevirág:
„Szebb vagyok, jobb vagyok
Annyival náladnál,

6. Mer éngem elvisznek
Az oltári helyre,
Ott neveznek éngem
Jézus szent vérének."

7. Igy szóla hozzája
A szép szekfűvirág:
„Szebb vagyok, jobb vagyok
Annyival náladnál,

8. Mer éngem leszednek,
Kalapjokba tesznek,
Kalapjokba tesznek,
Kevélyen viselnek."
(Néha hozzátoldják
a dallam 2. felére:
Kevélységek miatt
Pokolra vettetnek.)

367 Parlando Muz. Fo. 2303*b*). Gyergyócsomafalva, (Csík vm.) 1907. B.

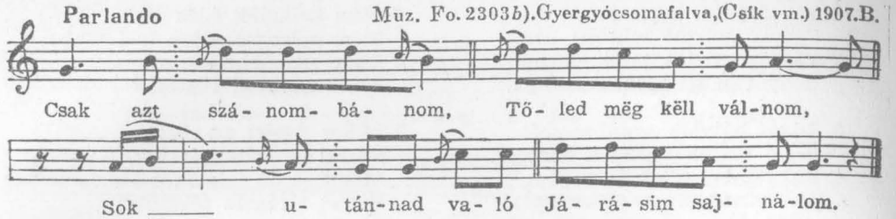

2. Hérvadni kezdettem, Mint ősszel a rózsa,
Mert bokros búbánat A szívemet járja.

3. Vagy mëghalok érted, Vagy magamnak tëszlek,
Vagy piros vérëmmel Fődet festëk érted.

368 Allegretto. Székelydobó, (Udvarhely vm.) 1910. K.

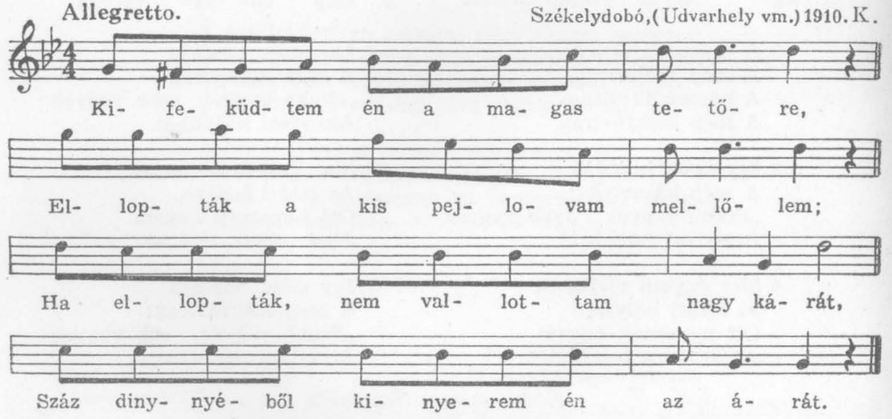

2. A citrusfa levelestől, ágastól,
Kis angyalom, meg kell válnunk egymástól!
Ugy megválunk kis angyalom, egymástól,
Mint a csillag fényes ragyogásától.

Tinódi „Egervár viadaláról" szóló énekének dallama.

369 Poco rubato. ♩ = 69-80. Nagyszalonta, (Bihar vm.) 1916. K.

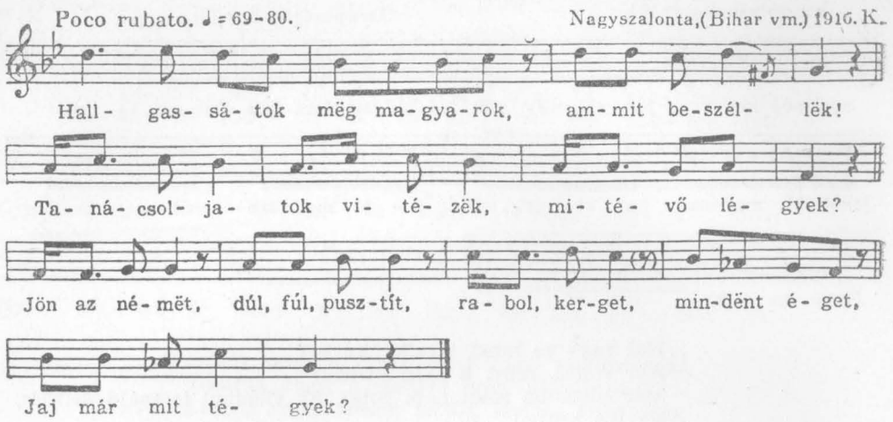

2. Tanácsoljuk, fëlségëdnek, mëg së is vesse,
Aranyait, ezüstjeit rúdba veresse,
Rakassa fël, vitesse el,
Hordassa el és mënjën el, merre szëme lát.

3. Sok pénzëmbe, költségëmbe került váraim,
Ahoz készült pompásaim, szép palotáim,
Itt hagylak már, pataki vár,
Nem szánlak már, munkácsi vár, Isten mëgáldjon!

4. Országomból, az hazámból már ki këll mënni,
Mordságimért, hibáimért engedj, Thököly!
Mëgölellek, mëgcsókollak,
Amig élëk, mindig szánlak, kedves Bercsényi!

5. Mëgengedjën *am* magyarság, csak azt kiáltom:
Édës hazám, mire jutál, csak azt sajnálom!
Idegen lësz a vezérëd,
De të nékëd az nem vérëd, jaj, ki në szánna!

370 Poco rubato. ♪ = 69. Ghymes, (Nyitra vm.) 1906. K.

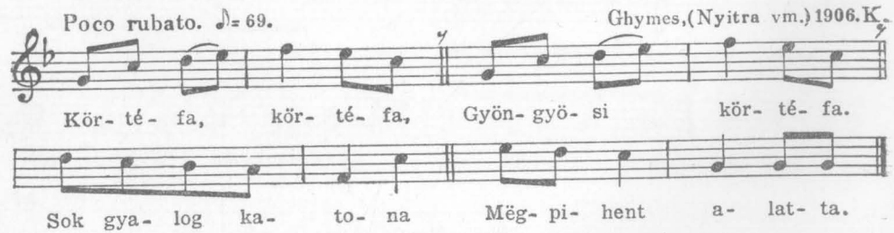

2. Alúró szél fújja, Felűrő nap süti.
Jó annak nevetni, ki egymást szereti.

Thaly szerint Rákóczi gyöngyösi hadikórházára vonatkozik.

371 Tempo giusto. ♩= 126. Garamszentgyörgy,(Bars vm.) 1913. K.

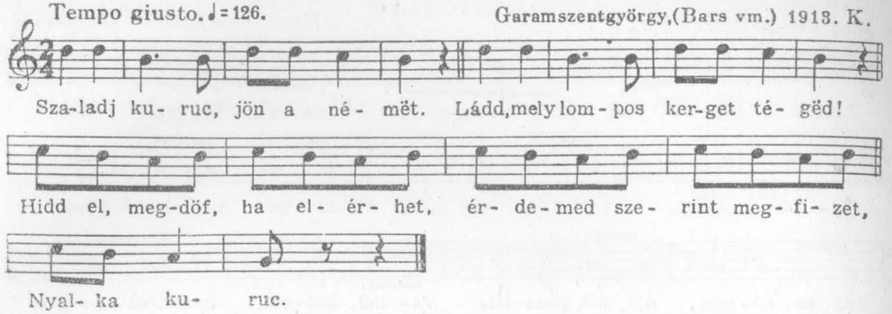

2. Hol vagy te most, nyalka kuruc?
Aki voltál, mint a szép strucc?
Már hazádba soha nem jutsz, Ez világbul is majd kifutsz,
Nyalka kuruc!

3. Fájhat szived alsó földért,
A Dunántul szép országért,
Elhagyott szép asszonyokért, Télben rendelt kvártélyokért,
Nyalka kuruc.

4. Nem vigyáztál Sopron tájra,
A kőszegi nyájasságra,
Szombathelyi szép dámákra, A sümegi kevély táncra,
Nyalka kuruc!

5. Kiért isten megbüntetett,
Szabadságot tőled elvett,
Idegen földre kivetett, Ugyan nagy rabságra vetett,
Nyalka kuruc!

6. Ez kis verset ki szerzette,
Kurucokat kesergette,
Mert pusztulását érzette,
Ugyan meg is jövendölte.[1]

[1] Az énekszerző a kurucok vereségén érzett keserűségében öngúnnyal ostorozza hibáikat. — Szövege Thalyból kiegészítve.

372 Parlando. Tura,(Pest vm.) 1906.B.

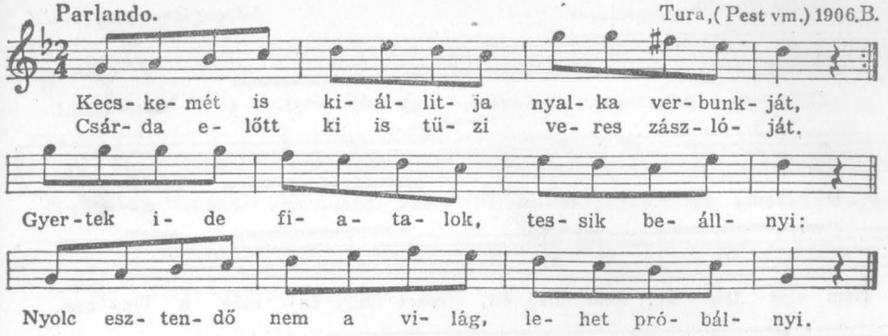

2. Amott sétál egy kis leány nagy vidámsággal,
Utánna megy a rózsája nagy bátorsággal.
Lassan siess, lassan sétálj, kedves angyalom,
Fényes kard az oldalamon, ne csillámoljon.

3. Kardomnak a markolatja nem csupa rézbül,
Ki van öntve csillagosra sárga jezüstbül,.
A finyes nap hogyha rásüt, szépen tündöklik,
Kisangyalom, ha rátekint, elszomorodik.

A Tyukodi-nóta dallamának népi változata.

373 Rubato. ♩= 112-116. Nagyszalonta,(Bihar vm.)1916. K.

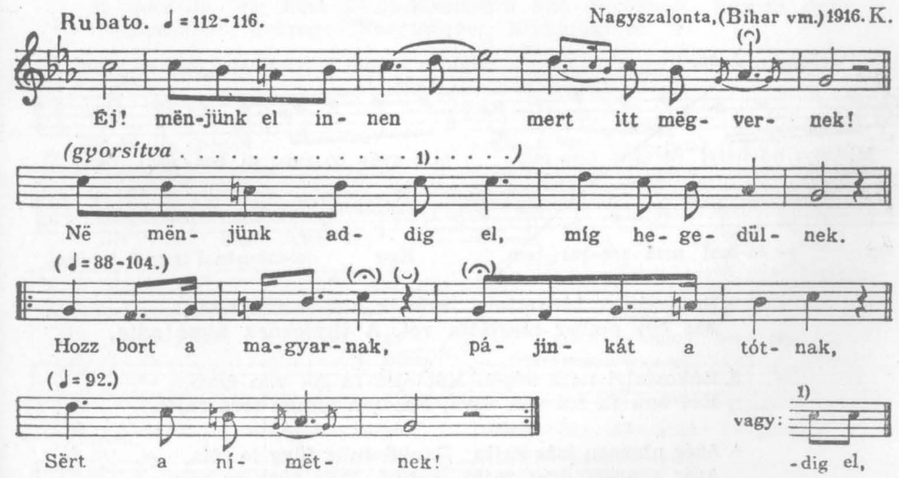

XVII. sz.-i dallam. Lásd a tanulmány 45. lapját és 82. sz. jegyzetét. A Rákóczi-nóta dallam-családjába tartozik.

374 Tempo giusto. Lédec,(Bars vm.) 1907. K.

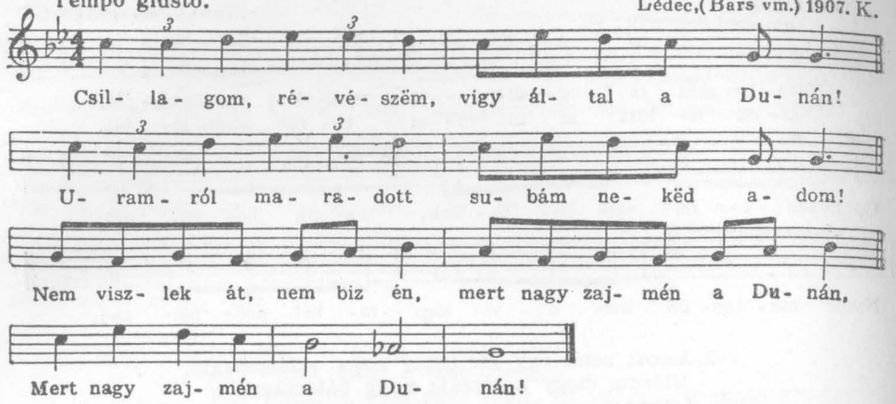

2. Csillagom stb.
Uramról maradott lovam neked adom!
Nem viszlek stb.

3. Csillagom stb.
Uramról maradott magam neked adom!
Át is viszlek a Dunán, Arany szőrü paripán,
Megölellek a partján.[1]

[1] Az előző dal variánsa.

375 Parlando. ♩=60. Muz.Fo. 1028 *c*).Tekerőpatak, (Csík vm.) 1907. B.

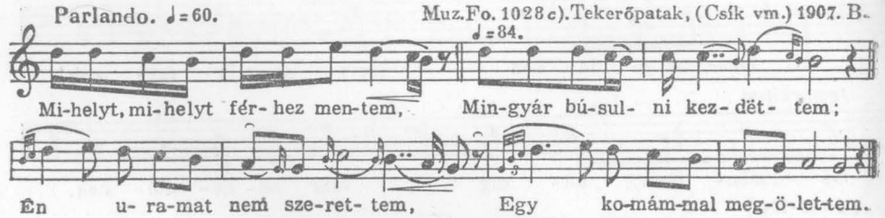

2. Erdőszádba kivitettem, Nyirfák alá eltemettem,
Azt egy ember meglátta vót, A tiszteknek hirré adta.

3. Rákosfalvi ucca végén Két ágú fa föl van ásva,
Két ágú fa föl van ásva, Nincsen semmi irás rajta.

4. Azér nincsen írás rajta: Benkő Julis függ le róla,
Azér nincsen irás rajta, Benkő Julis függ le róla.

XVII. sz.-i egyházi énekeskönyvben kimutatható dallam.

376 Tempo giusto. Nagymegyer,(Komárom vm.) 1910. B.

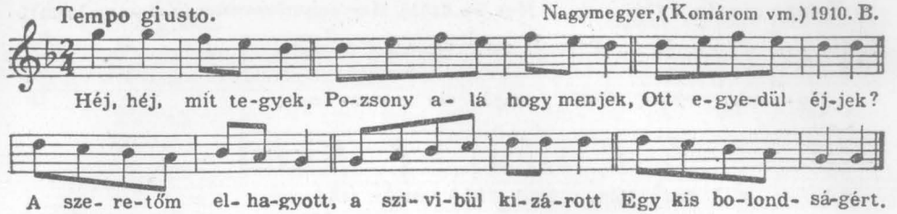

Az ismert „Ej haj gyöngyvirág" kezdetű XVIII. sz.-i éneknek népi változata. (Az éneket Pálóczi Horváth Ádám gyüjteményéből hiteles formában közli Szabolcsi: MZt 70*. 1.-on.)

377 Tempo giusto. Egyházasbetye,(Vas vm.) K.

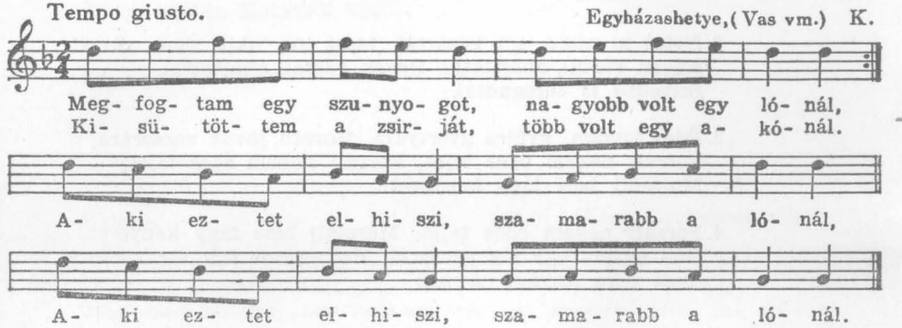

Az előbbi dal variánsa. Közismert változatában a dallam első és második fele nem kvint-távolságra van egymástól, hanem egy magasságban. Szövege: Nagymegyer, Komárom m. B.

378 Parlando. ♩=68. Muz. Fo.1030 *b*).Tekerőpatak,(Csík vm.) 1907. B.

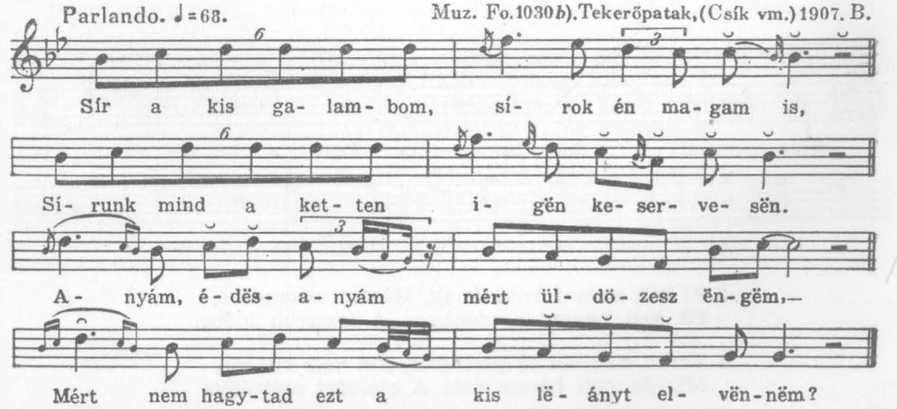

XIX. sz.-i egyházi énekeskönyvekben meglévő dallam.

379 Tempo giusto. ♩=54. Muz. Fo. 810 b). Magyargyerőmonostor, (Kolozs vm.) 1910. B.

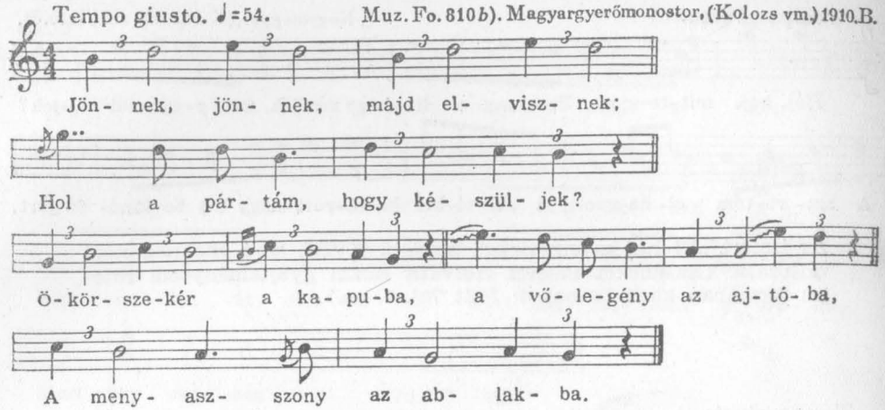

2. Nyisd ki ajtód, kit bézártál, Most jön, akit régen vártál,
Régen vártál, óhajtottál, Régen vártál, óhajtottál,
Szivedbe is befogadtál.

3. Édes anyám, gyújcs gyertyára, Hozzád jövök vacsorára,
Forralj nekem édes tejet, Forralj nekem édes tejet,
Morzsálj belé lágy kenyeret.

4. Forralj nekem édes tejet, Morzsálj belé lágy kenyeret.
Had egyem egy víg vacsorát, Had egyem egy víg vacsorát,
Amit édes anyám csinált.

Bordal a XIX. sz. elejéről. Lásd a tanulmány 54. lapját.

380 Tempo giusto Sámson, (Hajdu vm.) 1906. B.

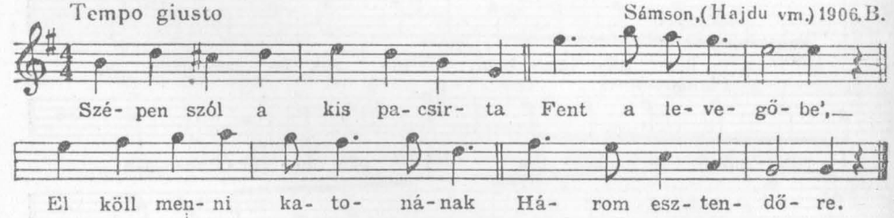

2. El köll menni katonának, Három esztendőre,
Itt kell hagyni a rózsámat A legszebb időbe.

3. Terád hagyom jó pajtásom, Éld vele világod,
Míg én oda három évig A császárt szólgálom.

A „Hunyadi László-nyitány" egyik motívumának második fele.

381 Tempo giusto Kolon, (Nyitra vm.) 1906. K.

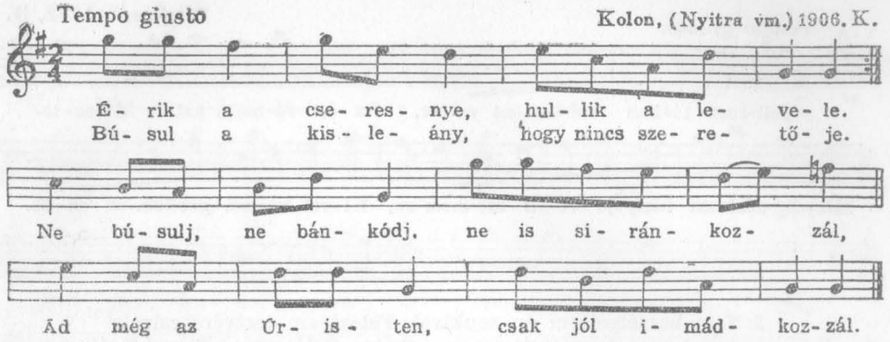

Eredetije Szerdahelyi: Tündérkastély c. kéziratából. Mátray 56. sz. alatt szintén Kolonból közli.

382 Rubato. Jobaháza, (Sopron vm.) 1937. V. L.

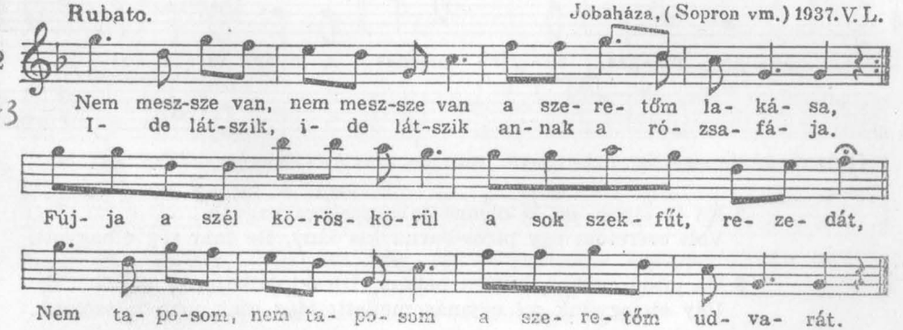

2. Csak titokba, csak titokba akartalak szeretni,
De ki kellett, de ki kellett annak világosodni.
Megtudta az édesanyád, hogy én téged szeretlek,
Kihajtatott a faluból, hogy el ne vehesselek.

3. Szél fújja le, szél fújja le a fáról a levelet.
Szőke kislány, szőke kislány, felejtsd el a nevemet!
Ne tarts engem, ne tarts engem abb' az árva szivedbe,
Öleltelek, csókoltalak mostanáig kedvemre.

A 3. sor első része gyakran alul marad. — Talán a 381. dalból keletkezett.

383 Tempo giusto. Felsőiregh, 1907. B.

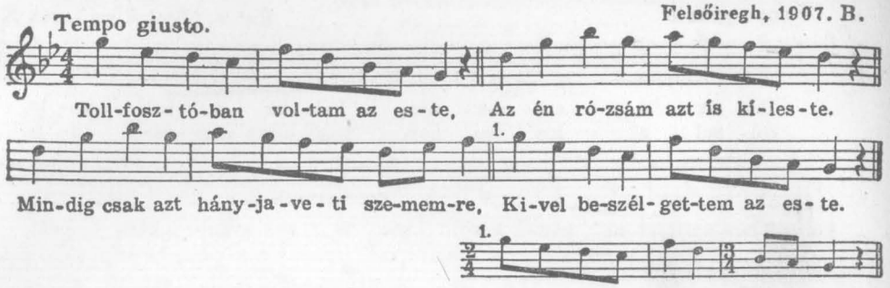

2. Nem beszélgettem én senkivel, Feleségem testvéröccsivel,
Avval sem beszélgettem én sokáig: Éjfél után három óráig.

A dallam népivé vált formája a „Csak egy kislány van a világon" kezdetű műdalnak. Utolsó sora rendesen ugyanolyan, mint az első, kivételesen a jelzett ritmusban is énekelték.

384 Tempo giusto. Általánosan ismert.

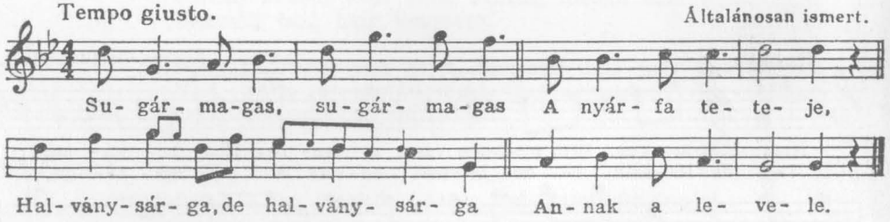

2. Én is olyan, én is olyan Halványsárga vagyok,
Volt szeretőm egy piros-barna kis lány, De már rég elhagyott.

3. Ha majd egykor, hűtlen babám, Ujra találkozunk,
Ugy elmegyünk mi egymás mellett, Még csak nem is szólunk.

4. Te mész jobbra, hűtlen babám, Én meg megyek balra.
Sárba taposom a fényképedet, Nem veszlek el soha.

A „Kocsmárosné, szép csárdásné de ugat a kutyája" kezdetű műdal második feléből alakult.

385 Tempo giusto. Fóth, (Pest vm.) 1907. B.

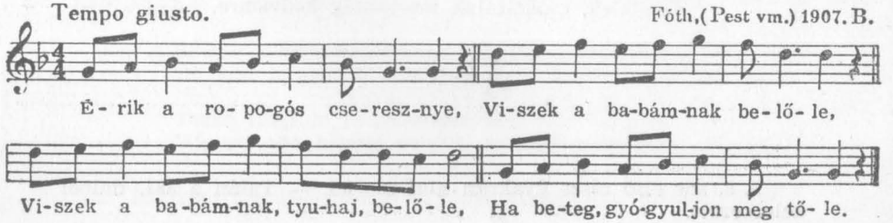

386 Tempo giusto. Áj, (Abauj vm.) 1940. V. L.

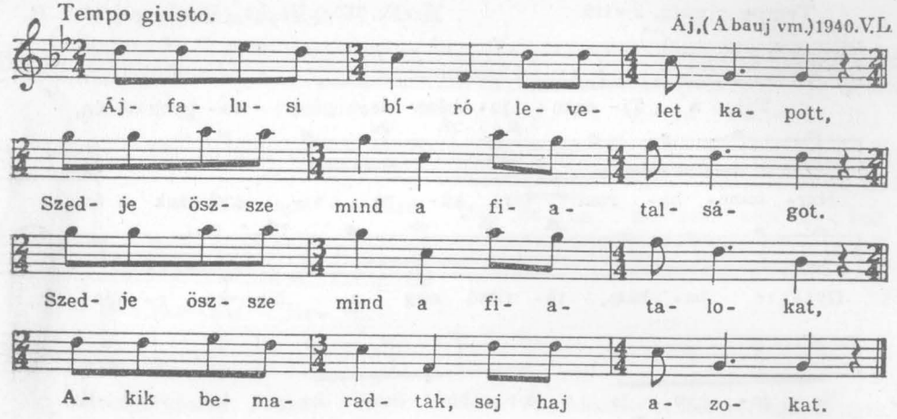

2. Ájfalusi biró háza de magos.
Három ablak benne salugátéros.
Negyediken néz ki maga a biró:
Igyunk fiuk, itt van már a behivó!

387 Tempo giusto. ♩= 108. Gerencsér, (Nyitra vm.) K.

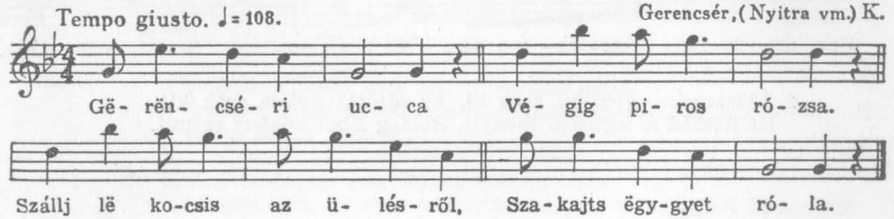

2. Lë is szakajtottam, El is hërvasztottam.
Gërëncséri lányok közül Ëggyet választottam.

388 Tempo giusto. ♩= 88. Muz. Fo. 2551c). Karos, (Zemplén vm.) 1921. L.

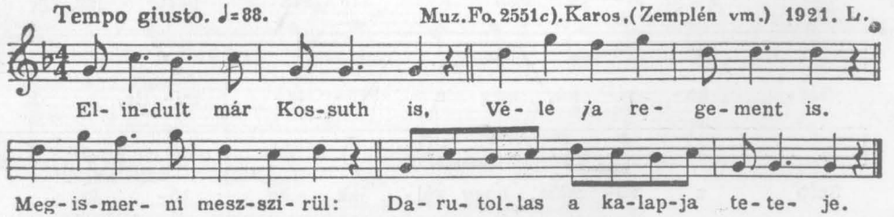

2. Kossuth Lajost az anyja Keservesen siratja.
Ne sirjon édes anyám! Kis Magyarországért magam megvivnám!

Tempo giusto. ♩= 116. MuzFo. 960c). Vésztő, (Békés vm.) 1906. B.

389

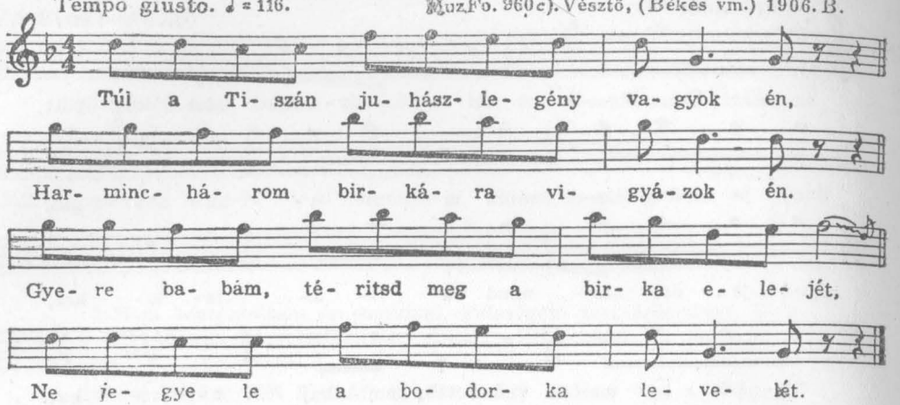

Tempo giusto. ♩= 88. Lukanénye, (Hont vm.) K.

390

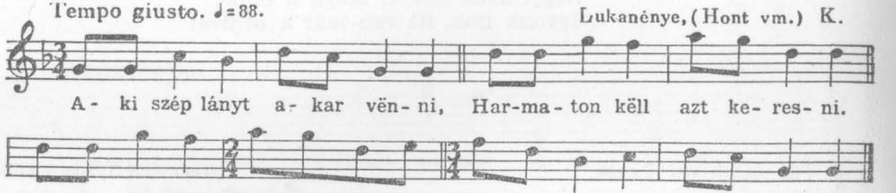

2. Édësanyám, gyüjjön csak ki, Az ajtóját nyissa csak ki!
Itt hozzák a legszëbb mënyit, Boldog Apol kökény szëmit.

Rubato. ♩= 72. Somogy vm. V.

391

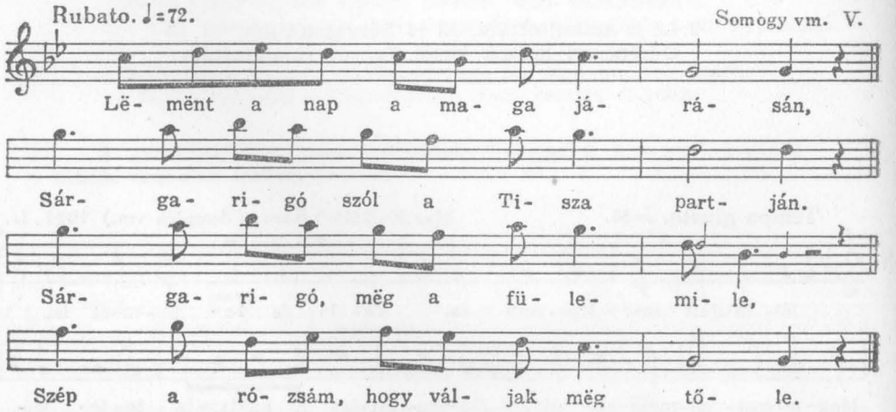

2. Ha mëghalok, temetőbe visznek, A síromra fakërësztët tësznek.
Jöjj ki hozzám holdvilágos este, Úgy borulj lë a sirkërësztëmre.

Tempo giusto. ♩= 38. Nógrádmegyer, 1918. Á.

392

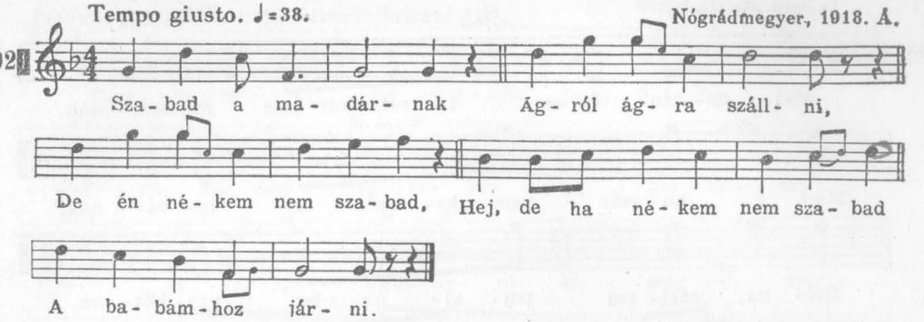

Tempo giusto. ♩= 126. Muz. Fo. 776c). Ákosfalva, (Maros-Torda vm.) 1909. B.

393

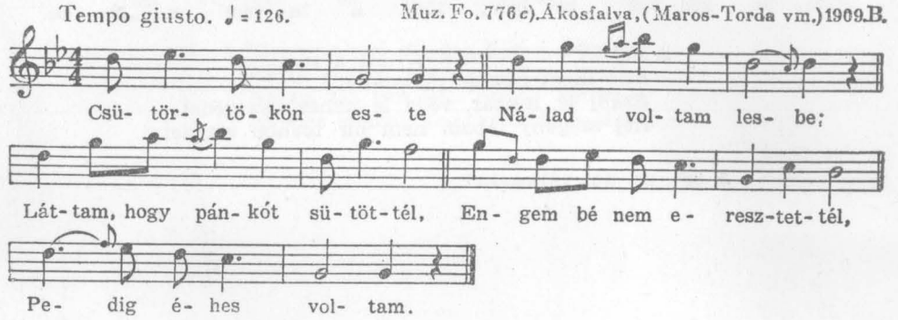

2. Még szombaton este Nálad voltam lesbe,
Láttam, hogy ágyat vetettél, Engem bé nem eresztettél,
Pedig álmos voltam.

3. Még vasárnap este Nálad voltam lesbe,
Láttam, hogy jegyet váltottál, Engem a szivedből kitagadtál.
Verjen meg az isten!

Az előző dal változata.

Tempo giusto. Kalotaszeg, Bereczky S

394

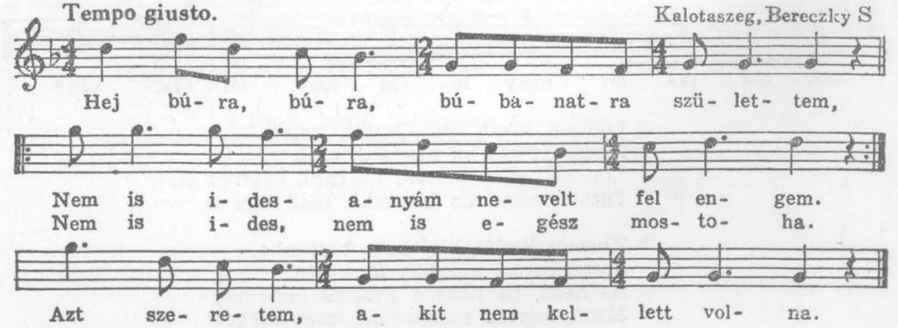

395 Tempo giusto. Szépkenyerűszentmárton (Szolnok-Doboka vm.) 1940. L.

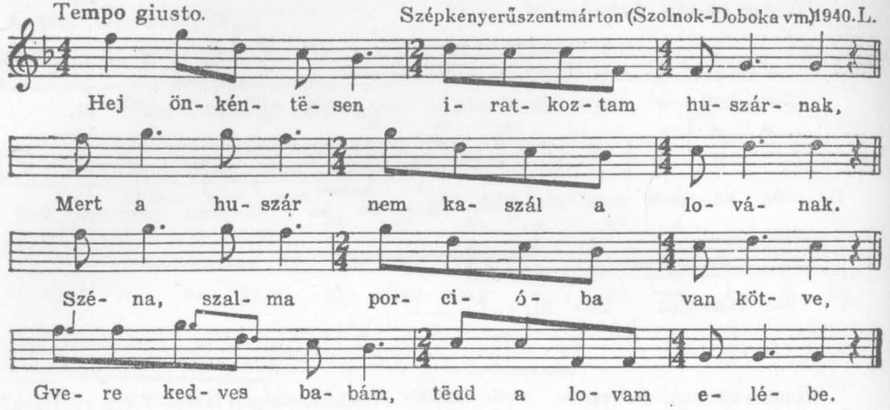

2. Hej az én lovam nyeritëtt a csatába,
Első lábát élës golyó találta.
Szállj lë, huszár, vëdd lë nehéz nyergëdet,
Hej szëgény lábam nem bir tovább tégëdet.

A 394. sz. dal változata.

396 Tempo giusto. Karád, (Somogy vm.) 1935. K.

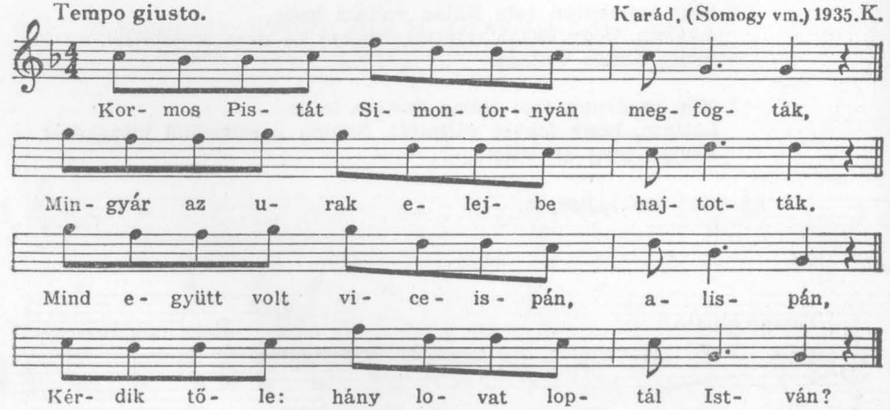

2. Loptam lovat, ötöt, hatot, hetet is,
Mégse jutott az uraknak csak egy is!
Loptam volna ötvent, hatvant, hetvent is,
Jutott volna az uraknak csak egy is.

3. Kormos Pistát kísérik a börtönbe,
Szeretője az ablakon át nézte.
Ne nézd, ne nézd a gyászos életemet,
Mind teérted szenvedëm most ezeket.

397 Tempo giusto. Rigyác, (Zala vm.) 1935 S.V.

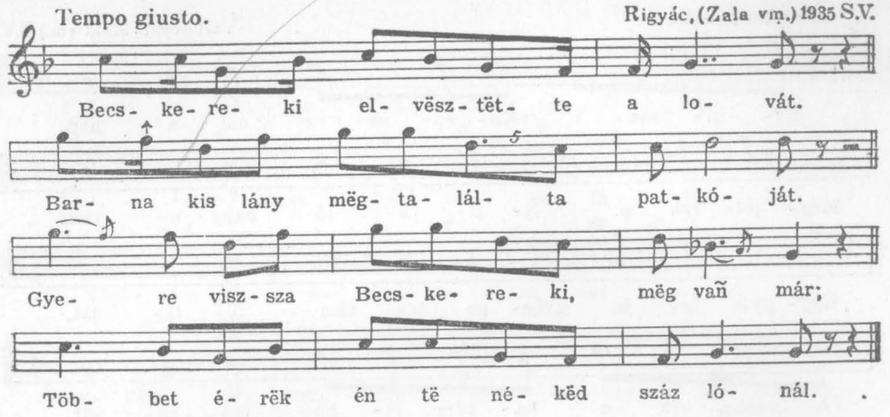

2. Kisangyalom, világos kék a szëmëd.
Megöl engëm a të gyönyörüségëd!
Nálam izs van két leveled lejírva,
Az visz engëm, kisangyalom, a sírba,

398 Tempo giusto. ♩=92. Bogyiszló, (Pest vm.) 1922. L.

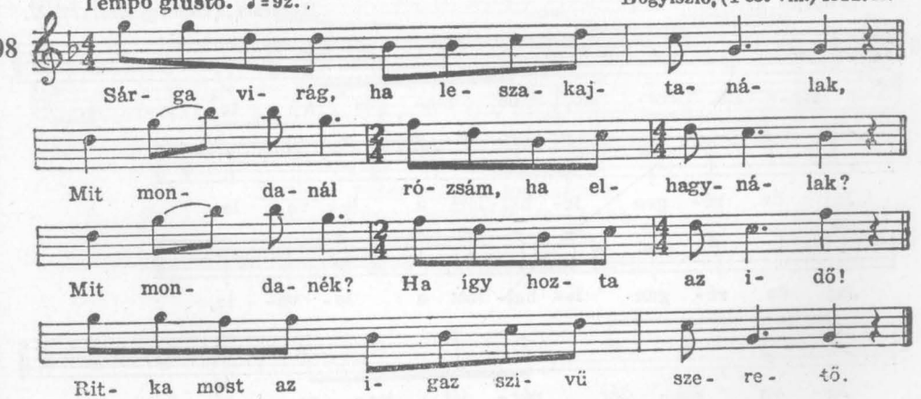

2. Búra, búra, búbánatra születtem,
Anyám se volt, mégis fölnevekedtem.
Ugy nőttem fel, mint a réten a virág,
Árva vagyok, nem süt rám a holdvilág.

399 Tempo giusto. Valkonya, (Zala vm.) S.V.

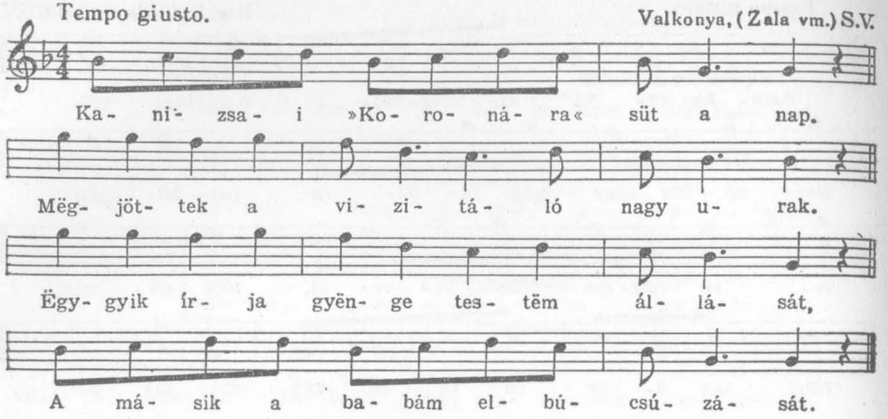

2. Alig hogy én Kanizsára beérëk,
Kalapomba piros szalagot tëszëk.
Ollyan szépen fújdogálja (a) hideg szél!
Édësanyám, katonának neveltél.

400 Tempo giusto. Berzence, (Somogy vm.) S.V.

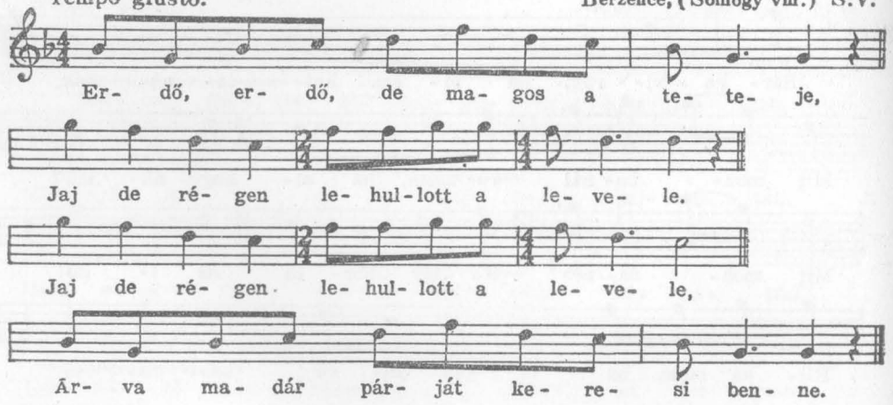

2. Buza közé szállt a dalos pacsirta,
Mert odafönt a szemeit kisirta.
Buzavirág, buzakalász árnyába
Rágondolt a régi első párjára.

3. sorának utolsó hangja Bartók nyomán, lásd Mikrokozmosz, 5. füzet.

401 Tempo giusto. ♩= 76. Diósad, (Szilágy vm.) L.

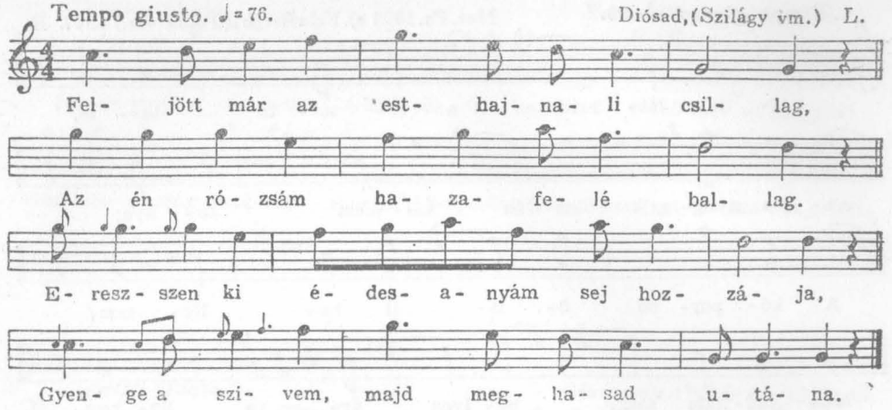

2. Jaj de szépen ragyognak a csillagok,
Sötét van és mégis az uccán járok!
Takarj el este sej fekete takaróval,
Meg ne lássanak a babám karjában.

402 Tempo giusto. ♩=112. Muz.Fo.7725). Vésztő, (Békés vm.) 1909.B.

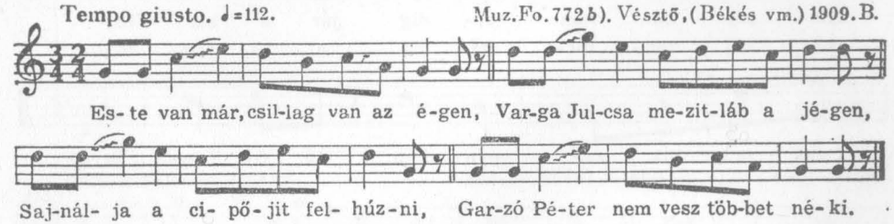

2. Garzó Péter elment katonának,
Acélfegyvert csináltat magának.
Acélfegyver, rózsafa a nyele,
Rá van irva Varga Julcsa neve.

403 Tempo giusto. Vésztő, (Békés vm.) 1906.B.

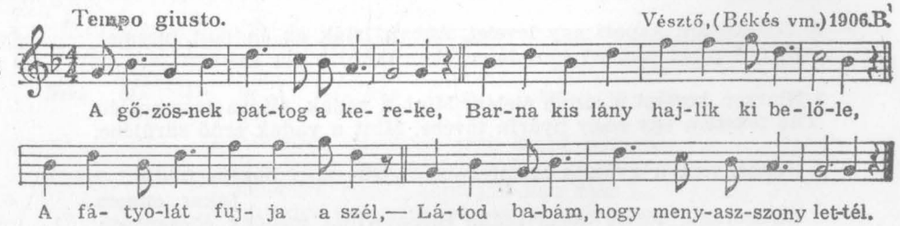

404 Tempo giusto. ♩=93. Muz.Fo.1004 c). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

I- de lát- szik a te- me- tő szé- le,
Ab- ba nyug- szik az én szë- mem fé- nye;
A ko- por- só ö- le- li he- lët- tem,
Mos tud- tam mëg, mi- lyen ár- va lët- tem.

405 Tempo giusto. Apátfalva, (Csanád vm.) 1906.B.

Ki- ön- tött a Ti- sza a part- já- ra,
Kis pej lo- vam tér- dig jár a sár- ba,
Sá- ros kan- tár- szá- ra a ke- zem- be,—
Gye- re kis an- gya- lom az ö- lem- be.

406 Parlando. Marosvásárhely, (Maros-Torda vm.) 1916.B.

Lem-berg a-latt van egy ma-gas er- dő, Kö-ze-pi-be van egy gyász te-me- tő,
Ab-ban fek-szik száz-húsz-e-zer ba- ka: El-te-met-te gyá-szos Ga-li- ci- ja.

2. Édesanyám kapott egy levelet, Abban irják az én holt hiremet:
Sírhat-ríhat szegény bánatába, Nem borul a fia sírhalmára.

3. Nincsen kereszt a sirom elején, Mint a vadak, elásva fekszem én.
Ott fekszem egy nagy nyárfa tövébe, Mint a vadak erdő sűrűjébe.

4. Köppenyem a gyászos szemfedelem, Nem szép hazám földje takar engem,
Olaszország földje borul reám, Sírhat-ríhat szegény édesanyám.

407 Tempo giusto. Horgos, (Csongrád vm.) 1906.B.

Jaj de so-kat a-rat-tam a nyá-ron, De ke-ve-set a-lud-tam az á-gyon!
Vesd meg ró-zsám, vesd meg a slin-gölt á-gya-dat, Had pi-hen-jem ki magam az a-latt.

408 Tempo giusto. Békésgyula, (Békés vm.) 1906. B.

Ked-ves lá-nya vol-tam az a-nyám-nak, Még-is o-da a-dott egy o-láh-nak;
An-nak a-dott, a- kit nem sze-ret-tem, Gyász lesz vé-le az e-gész é- le-tem.

Az előző dal változata. 1. és 4. sorának zárlatai leugrás helyett kvarttal magasabban maradnak.

409 Tempo giusto. ♩= 125. Muz.Fo.956 b). Keszthely, (Zala vm.) 1906.B.

Csil- la- gok, csil- la- gok, szé- pen ra-gyog- ja- tok,
A sze- gény le- gény- nek u- tat mu- tas- sa- tok;
Mu- tas- sa- tok u- tat a sze- gény le- gény- nek,
Nem ta- lál- ja há- zát a sze- re- te- jé- nek.

2. Udvarom, udvarom, szép kerek udvarom,
Nem söpör már többé az én gyenge karom.
Söpörtem eleget, söpörjön már más is,
Szerettelek babám, szeressen már más is.

410 Tempo giusto. Körösladány, (Békés vm.) 1918. B.

Ki- me- gyek a do- ber- dó- i harc- tér- re,
Föl- te- kin- tek a csil- la- gos nagy ég- re
Csil- la- gos ég, mer- re van a ma- gyar ha- zám,
Mer- re si- rat en- gem az é- des a- nyám?

411 Tempo giusto. ♩ = 80. Muz. Fo. 993 c). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

Vé- gig- men- tem az ü- rö- gi nagy uc- cán,
Be- te- kin- tek kis an- gya- lom ab- la- kán.
É- pen ak- kor, *de* se- je- haj, ve- tët- te föl az á- gyát,
Roz- ma- ring- gal sö- pör- te *ja* szo- bá- ját.

412 Tempo giusto. ♩ = 88. Muz. Fo. 935 b). Vésztő, (Békés vm.) 1906. B.

Ká- sát et- tem, meg- é- get- tem a szá- mat;—
Ki vi- se- li gond- ját az én a- nyám- nak?
Én már lá- tom, nem vi- se- lem sze- gény- nek,
Ol- tal- má- ra bi- zom a jó is- ten- nek.

413 Parlando. ♩ = 66. Muz Fo. 983 b). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

Hñ Szép csár- dás- né ki- sé- tál az uc- cá- ra,
Raj- ta van a nyá- ri pi- ros szok- nyá- ja,
Raj- ta van a nyá- ri pi- ros szok- nyá- ja,
Ku- tya szol- ga- bi- ró sé- tál u- tá- na.

414 Tempo giusto. ♩ = 102. Muz. Fo. 933 b). Békésgyula, (Békés vm.) 1906. B.

Ha csak- u- gyan, csak- u- gyan, ha csak- u- gyan nem ta- lá- lok sze- re- tőt,
Fel- szán- ta- tom a csor- vá- si te- me- tőt.
Ve- tek be- lé roz- ma- rin- got,
Az én ba- bám, a ba- bám, az én ba- bám más- sal é- li vi- lá- gát.

415 Tempo giusto. Jánoshida, (Szolnok vm.) 1918. B.

Ha fel- ü- lök, Bö- zsi- kém, a fe- ke- te gő- zös- re,
Is- ten tud- ja, hol szál- lok ki be- lő- le.
Majd ki- szál- lok a sva- rom lé- ni- a *je*- lőtt,
Ott vár en- gem, Bö- zsi- kém, a szép gyá- szos te- me- tő.

416 Tempo giusto. Jánoshida, (Szolnok vm.) 1918. B.

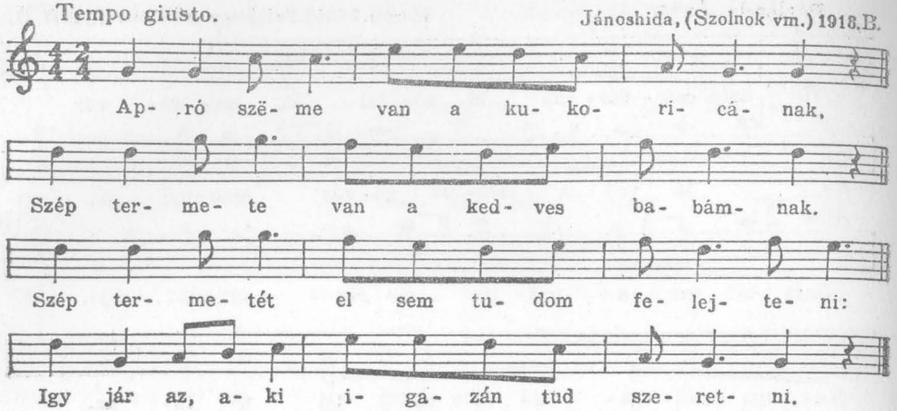

417 Tempo giusto. ♩ = 80. Muz. Fo. 928 *a*). Békésgyula, (Békés vm.) 1906. B.

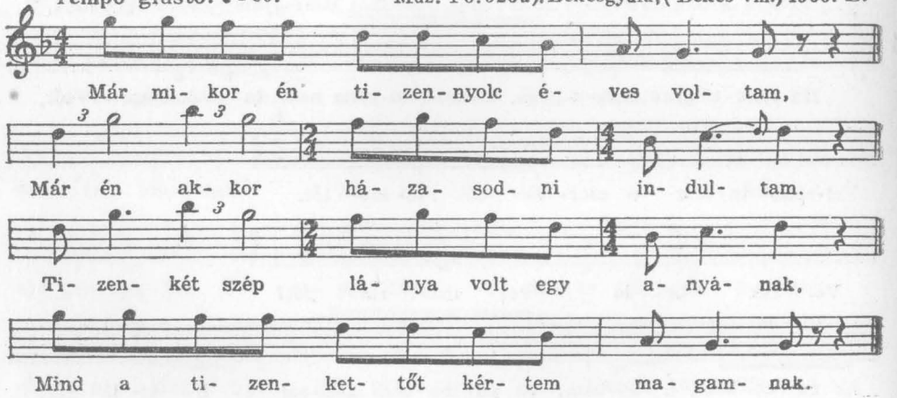

2. Az elsőnek kicsi voltam, az vót baj,
A másiknál csalfa voltam, az vót baj.
A harmadik, hogy a szemem kéket nyit,
Negyediknek kacsintásom nem tetszik.

3. Ötödiknél: miért nincs édesanyám,
Hatodiknál: mert nem jöttem paripán,
Hetedik a pipafüstöt nem állja,
Nyolcadikat lebeszéli mamája.

4. Kilencedik: miért nincs édesapám,
Tizediknél: mért nem jöttem hamarább,
Tizenegyediket atyja nem adja,
Tizenkettedik nem mén férjhez soha.

5. Így már nékem házasodnom nem lehet,
Szomorúan kell élni életemet.
Beizentem a budai bírónak:
Irasson be engemet katonának.

418 Tempo giusto. Vésztő, (Békés vm.) 1906. B.

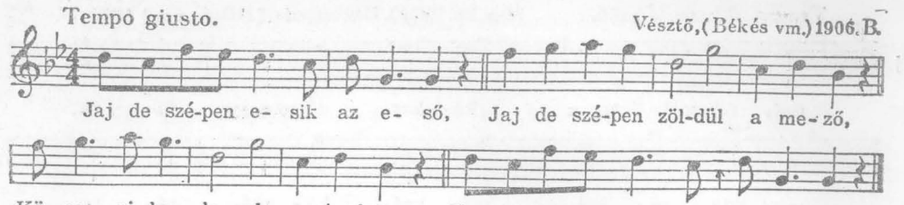

419 Tempo giusto. ♩ = 84. Gr. 49 *B*). Rimóc, (Nógrád vm.) 1938. D. O.

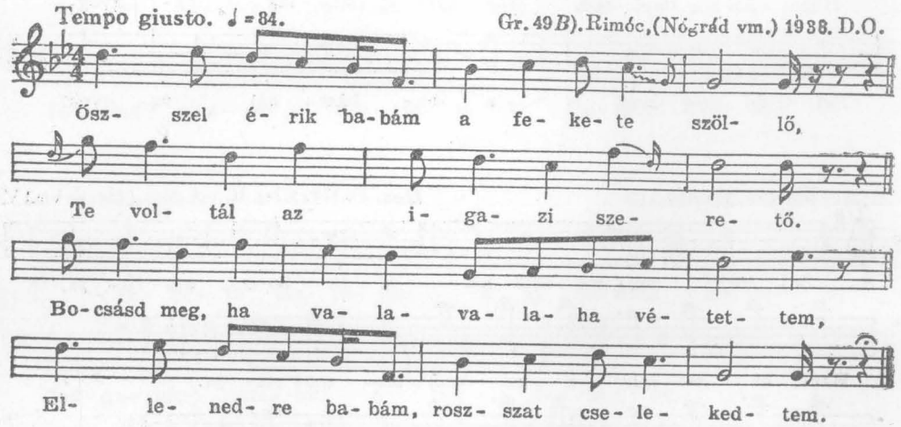

2. Kinek varrod babám azt a slingőt kendőt?
Néked varrom, hogy legyél szeretőm.
Négy sarkába négy szál szagos rozmaringot,
Közepibe, babám, hogy szeretőd vagyok.

420 Tempo giusto. ♩ = 72-80. Békés vm. B.

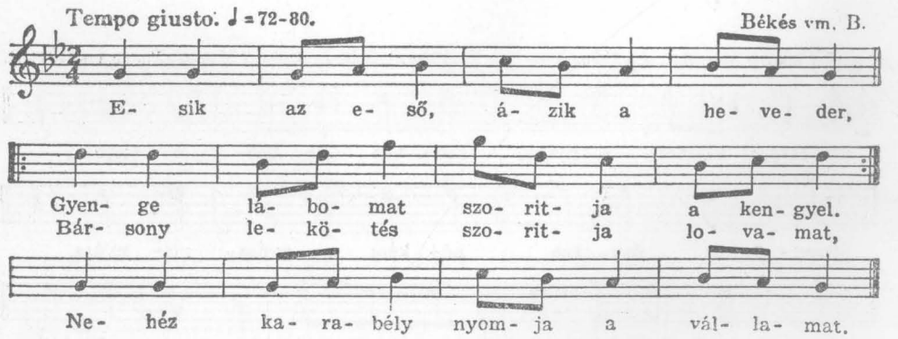

2. Pajtás, hogyha látsz elesni engemet,
Szállj le lovadról, lőjj agyon engemet,
Vagy szuronyodat szegezd a mejjemnek,
Ne hagyj sokáig szenvedni engemet.

421 Tempo giusto. ♩= 104. Muz. Fo. 927*b*). Békésgyula, (Békés vm.) 1906. B.

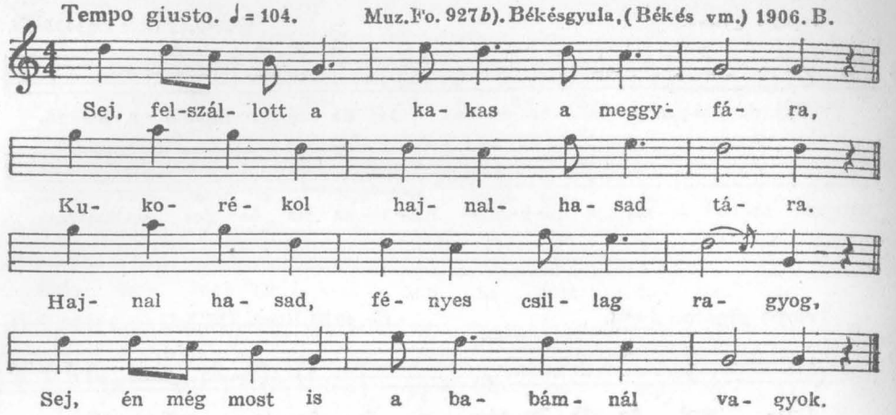

422 Tempo giusto. Muz. Fo. 172*c*). lej. B. Adács, (Heves vm.) V.

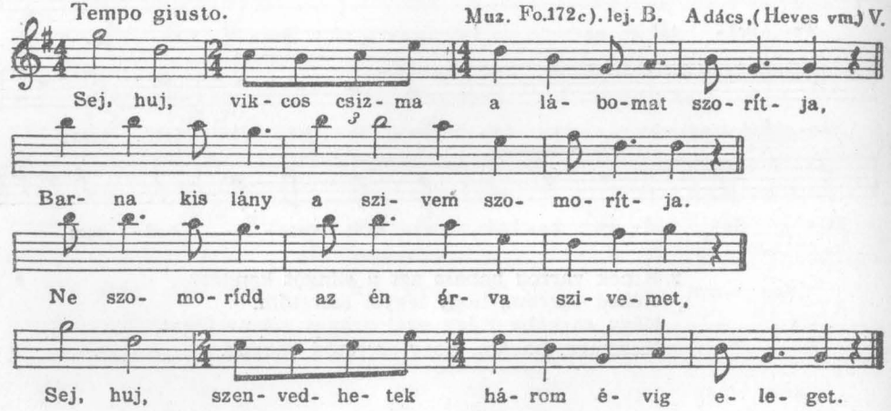

423 Tempo giusto. ♩= 100. Fo. 1304*a*). Jobbágytelke, (Maros-Torda vm.) 1914. B.

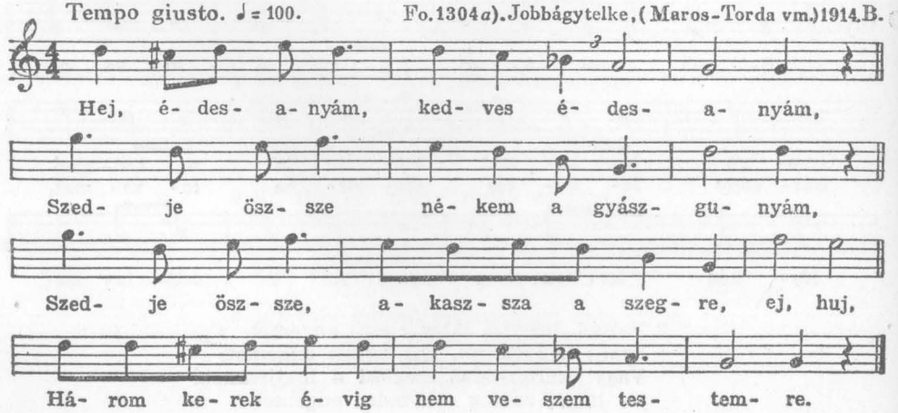

424 Tempo giusto. Muz. Fo. 187*a*) lej. B. Felsőtárkány, (Heves vm.) V.

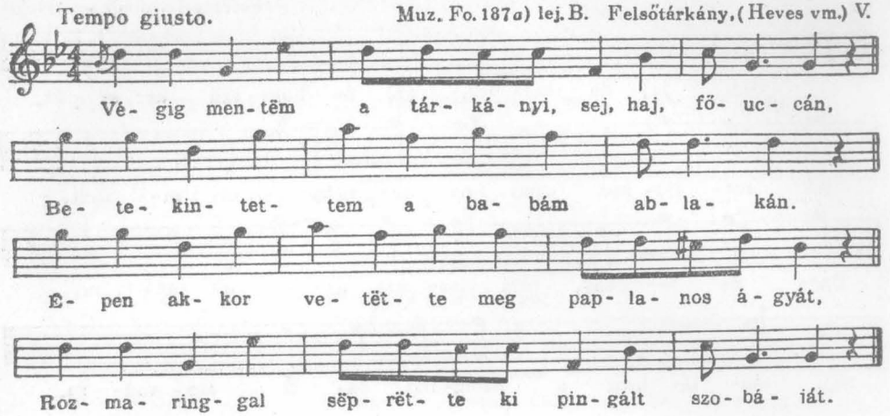

425 Tempo giusto. Vésztő, (Békés vm.) 1918. B.

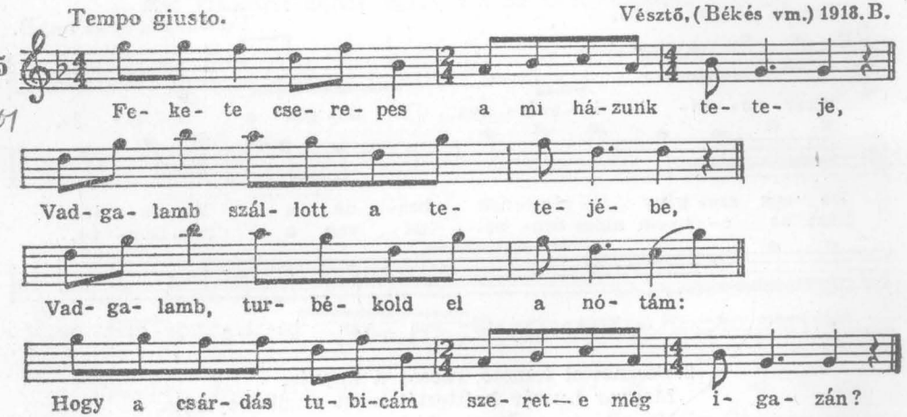

426 Tempo giusto. ♩= 150. Muz. Fo. 1000*a*). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

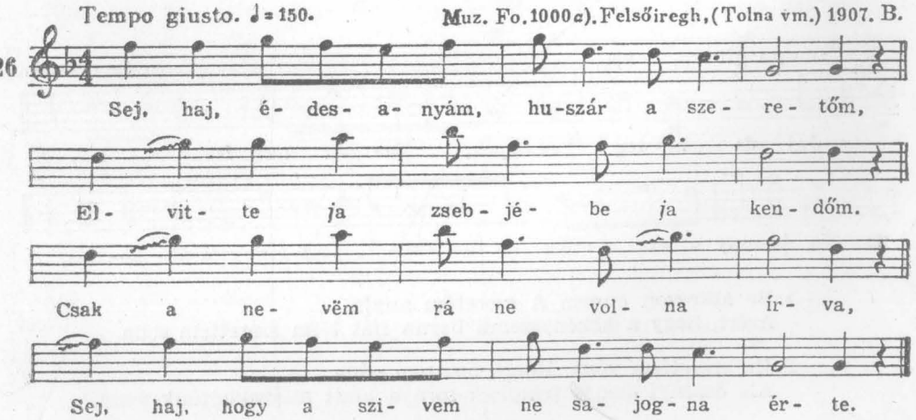

427 Tempo giusto. Jánoshida, (Szolnok vm.) 1918. B.

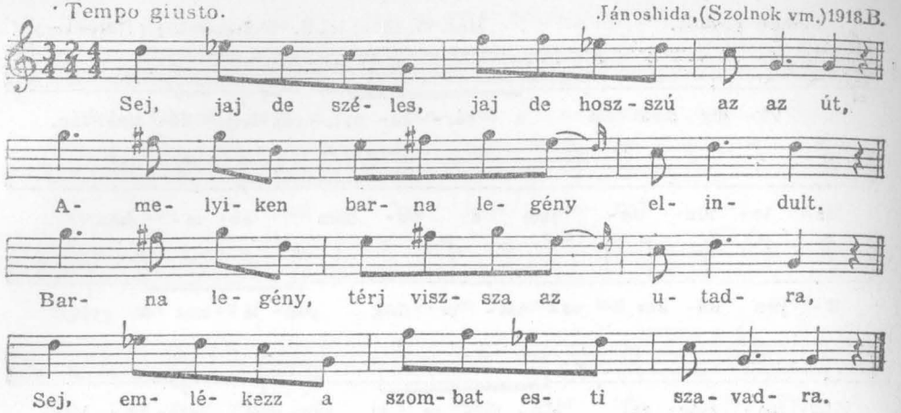

428 Tempo giusto. ♩ = 84. Felsőiregh, (Tolna vm.) B.

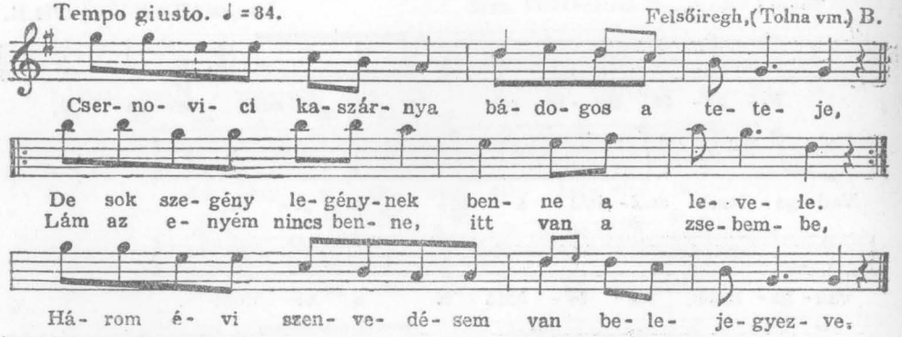

2. Csernovici temető, rácsos a kapuja,
Magyar huszár holttestét most viszik be rajta.
Kis pej lova siratja, hol van a gazdája?
Csernovici temetőben nyugszik a sirjába.

429 Tempo giusto. ♩ = 96. Muz. Fo. 2330 b). Öcsény, (Tolna vm.) 1913. L.

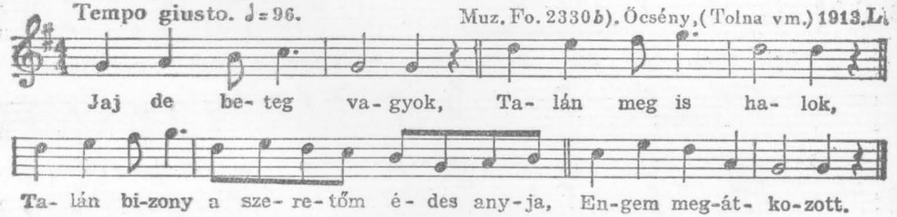

2. Ne átkozzon engem A szeretőm anyja,
Azért, hogy a kökényszemű barna fiát Nem szerettem soha.

3. Ha szerettem vóna, Hozzá mentem vóna,
Kis öcsényi magos templom tornya alatt Megesküdtünk vóna.

430 Tempo giusto. Jánoshida, (Szolnok vm.) 1918. B.

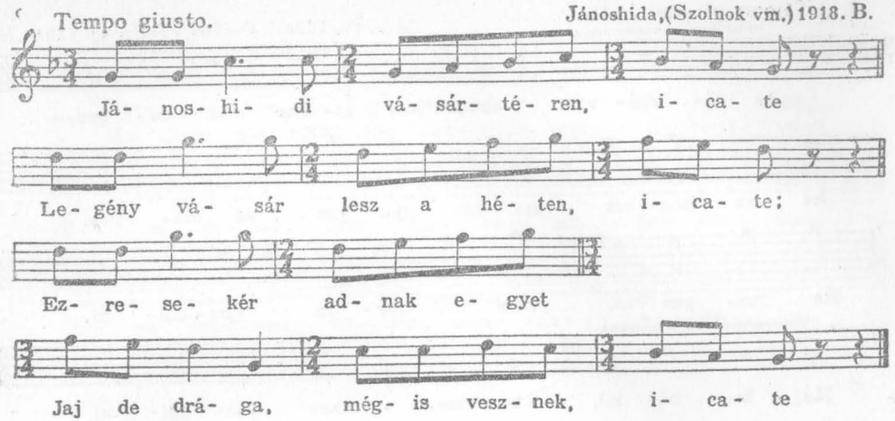

2. Jánoshidi vásártéren Kislányvásár lesz a héten.
Két krajcárér adnak egyet, Jaj de olcsó, mégsem vesznek.

4. sorának első három hangja zeneileg az előző sorhoz tartozik.
A többi hang az első sor összevont formája.

431 Tempo giusto. Sámson, (Hajdu vm.) 1906. B.

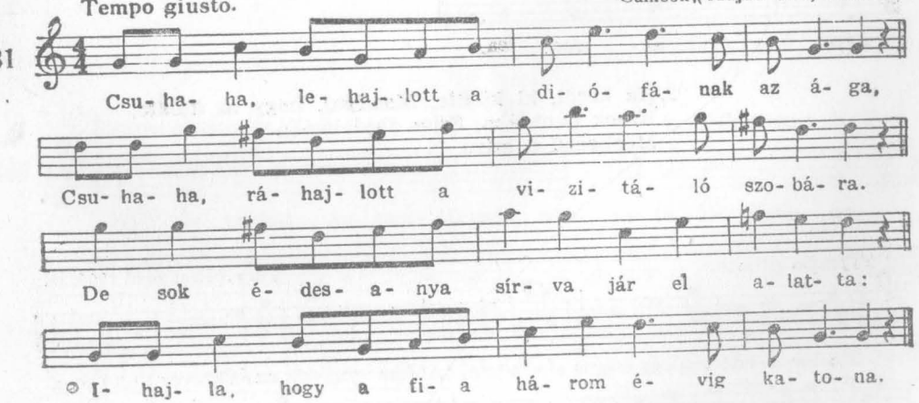

432 Tempo giusto. ♩ = 72. Muz. Fo. 2328c). Öcsény, (Tolna vm.) 1913. L.

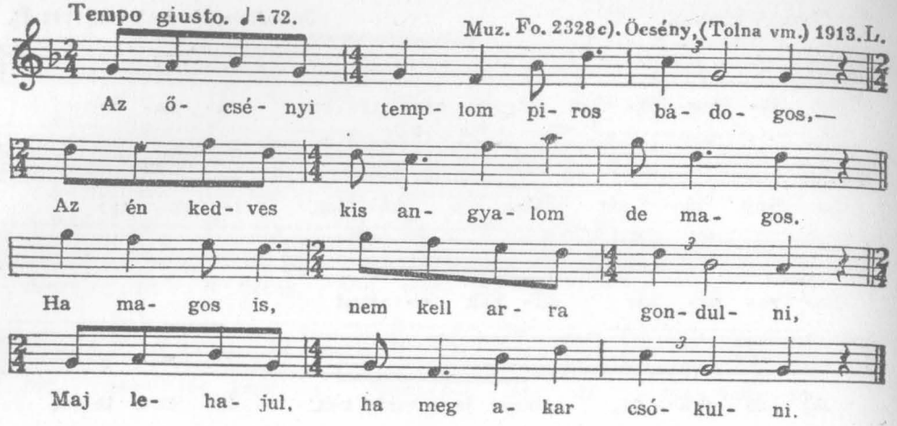

433 Tempo giusto. Szuha, (Heves vm.) K.

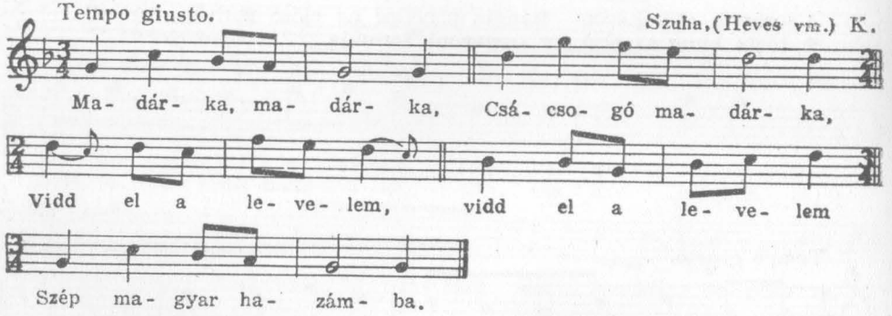

2. Ha kérdi, ki küldte, Mondjad, hogy az küldte,
Kinek bánatába, Szive fájdalmába
Mëghasad a szíve.

434 Tempo giusto. Tura, (Pest vm.) 1906. B.

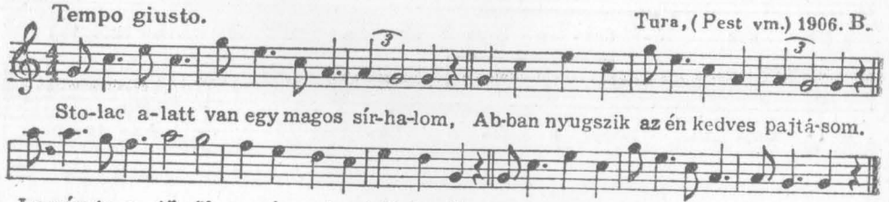

2. Irjál pajtás az én kedves babámnak,
Választhat már más szeretőt magának.
Levágta a török ártatlan jobb kezemet,
Kivel mindig irtam a levelemet.

435 Tempo giusto. Muz. Fo. 946c). Tura, (Pest vm.) 1906. B.

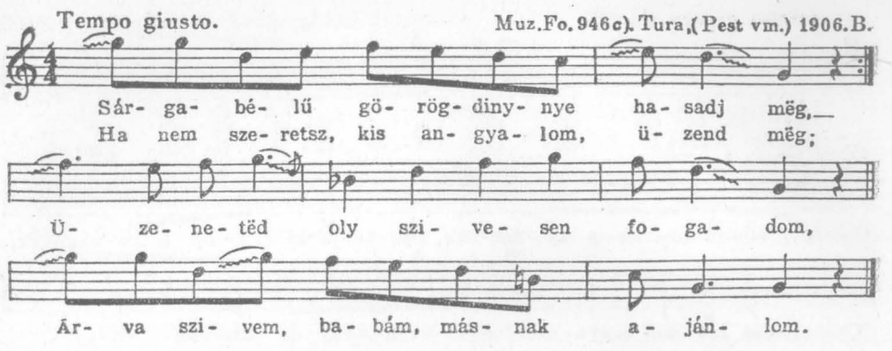

436 Tempo giusto. ♩ = 120. Muz. Fo. 994c). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1918. B.

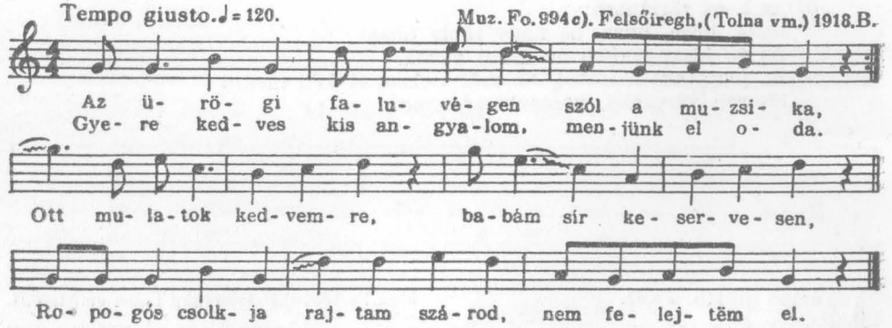

437 Tempo giusto. ♩ = 120. Érd, (Fejér vm.) K. Z-né

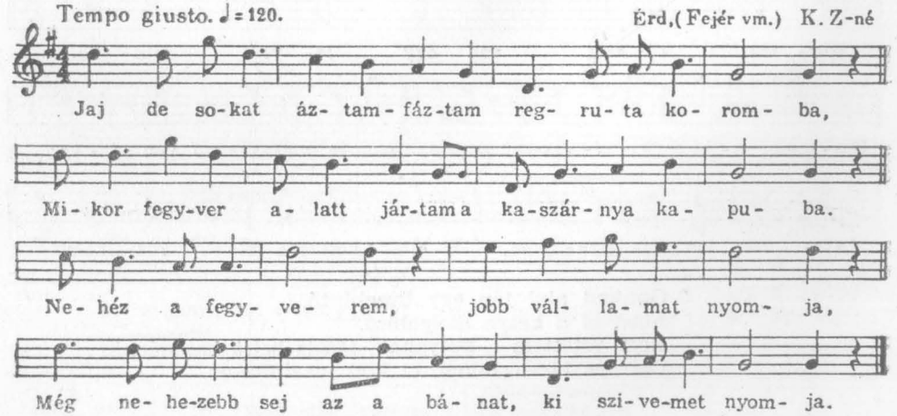

Első feltünése Csokonai egy kéziratában. Lásd a Harsányi-Gulyás kiad. III. köt. kótamell. 1. sz.-t.

Tempo giusto. ♩=102. Fo.1304 c). Jobbágytelke, (Maros-Torda vm.) 1914.B.

438

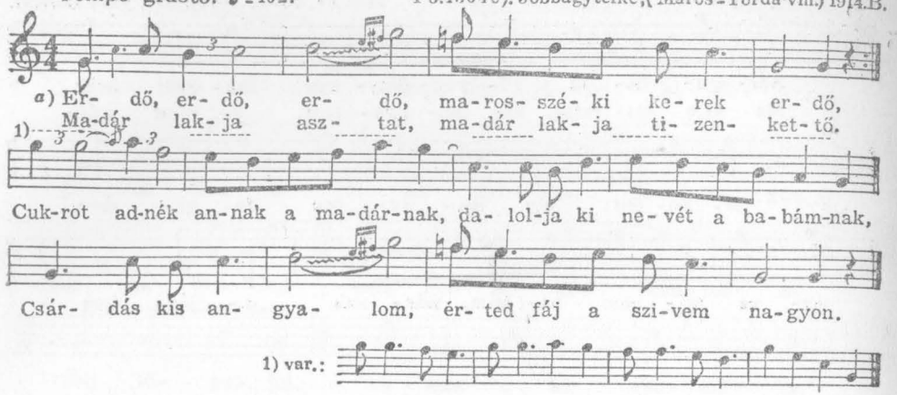

J 164

b) az 1.-es variánsra:
Búza, búza, búza, be nagy tábla búza!
Az én kisangyalom az arató gazda.
Ki fogja azt learatni, ha már nekem el kell menni
Sopron városába, huszárkaszárnyába.

Tempo giusto. ♩=82. Muz.Fo.1001*a*).Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907.B.

439

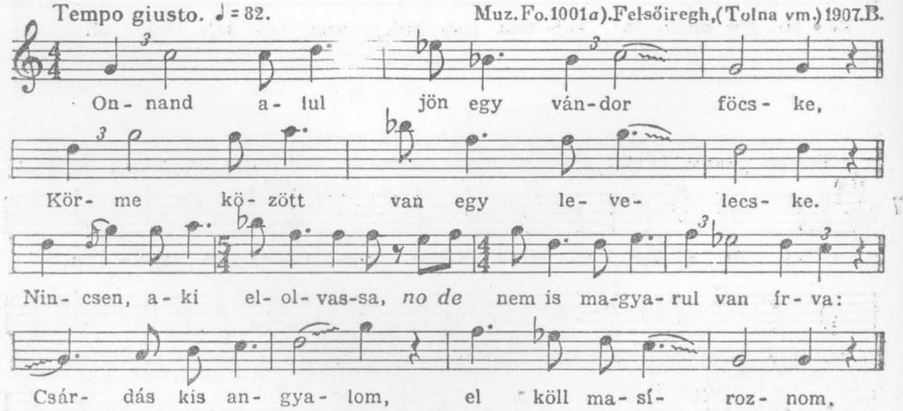

2. Onnand alul jön egy üveghintó,
Abba ül a kutya szolgabiró.
Nem vétettem a kutyának, Mégis beírt katonának!
Csárdás kisangyalom, el köll masíroznom.

Ebből alakult az előző, 438. sz. dal; utolsó sorát háromszor megismételték.

Tempo giusto. ♩=100. Doboz, (Békés vm.) 1917. B.

440

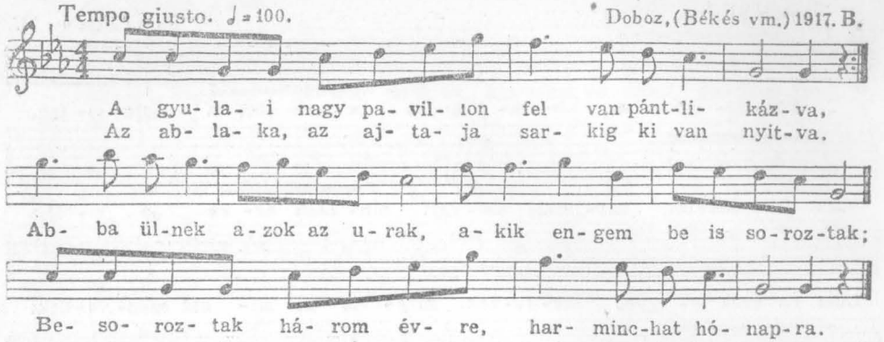

J 149

Tempo giusto. Baracs, (Fejér vm.) 1906.B.

441

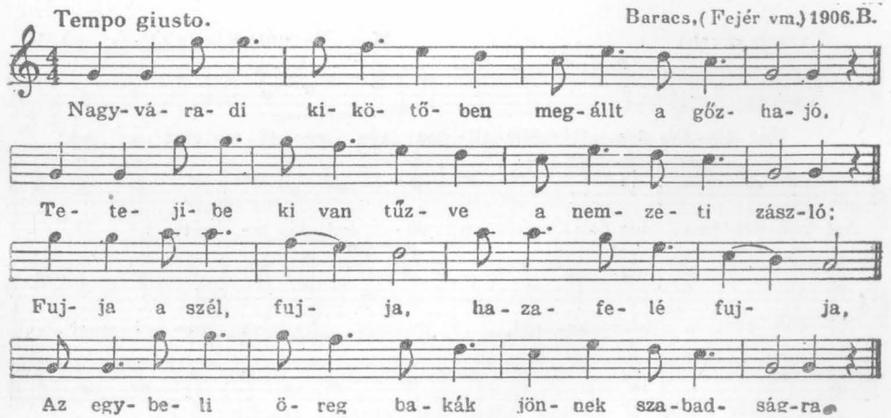

J 137

Tempo giusto. Baracs, (Fejér vm.) 1906.B.

442

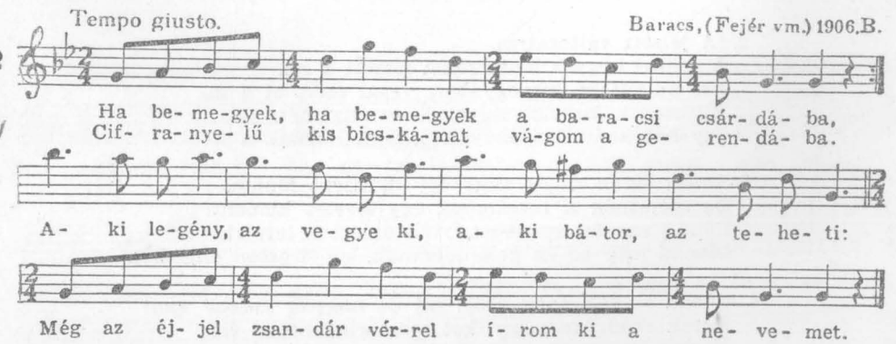

J 151

Más hangulatú variánsa 443. sz.

443 Tempo giusto. ♩ = 80. Tura, (Pest vm.) B.

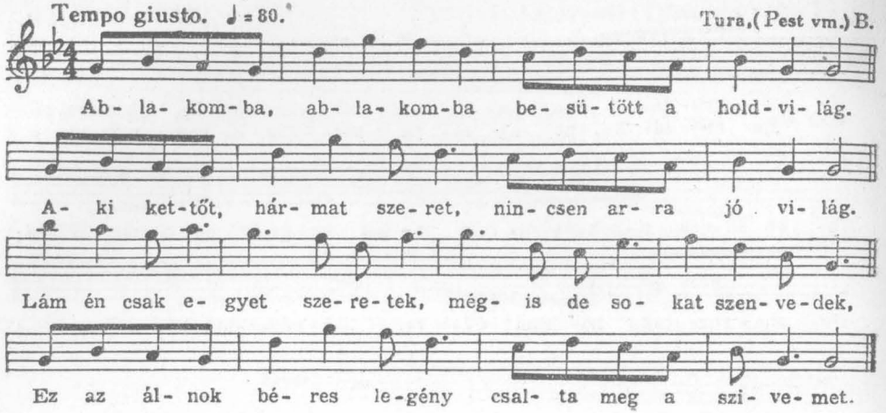

444 Tempo giusto. Muz. Fo. 3105). Kistild, (Bars vm.) V.

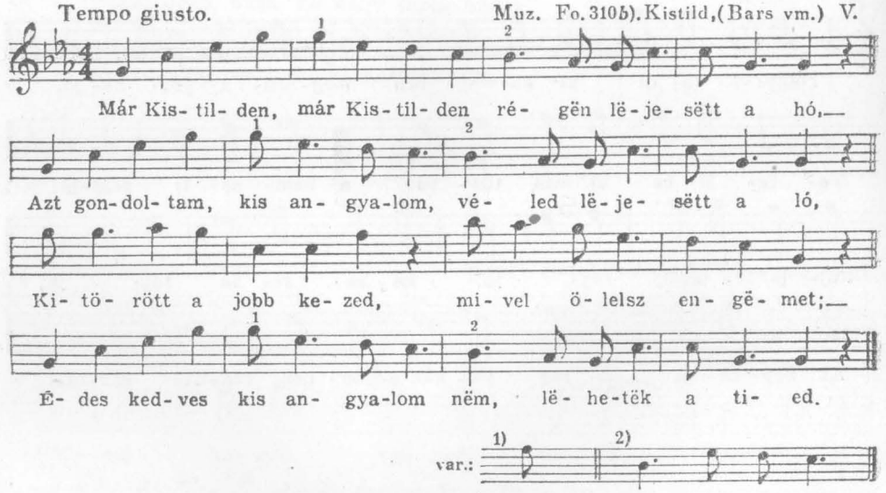

2. (A jelzett változatra)
A csitári hëgyek alatt rígën lëesött a hó.
Azt hallottam, kisangyalom, véled esött el a ló.
Kitörted a kezedët, mivel ölelsz ëngëmët,
Igy hát kedves kisangyalom, nem lëhetëk a tied.

3. Amott látok az ég alatt ëgy madarat rëpülni.
De szeretnék a rózsámnak ëgy levelet küldeni!
Rëpülj madár, ha lëhet, vidd el ezt a levelet,
Mondd më az én galambomnak, në sirasson ëngëmët.

4. Amoda le van ëggy erdő, jaj de nagyon messzë van!
Kerek erdő közepében két rozmaring-bokor van.
Ëggyik hajlik a vállamra, másik a babáméra,
Igy hát kedves kisangyalom enyém lëszel valaha.
tiéd lëszëk

445 Tempo giusto. ♩ = 120. Zsigárd, (Pozsony vm.) K.

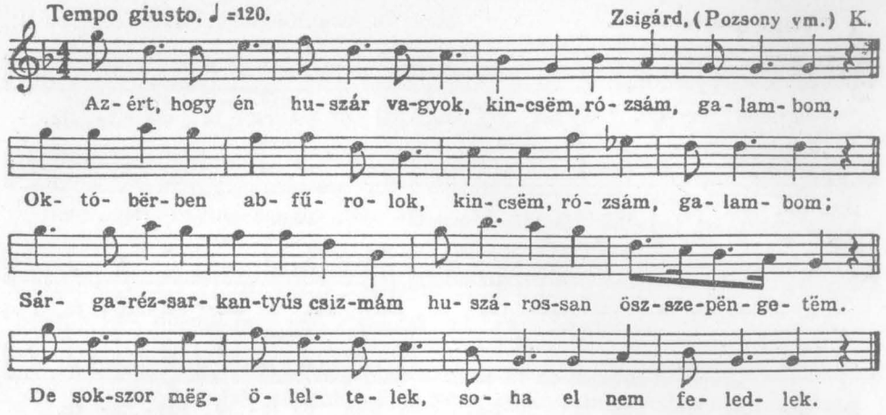

446 Tempo giusto. Általánosan ismert

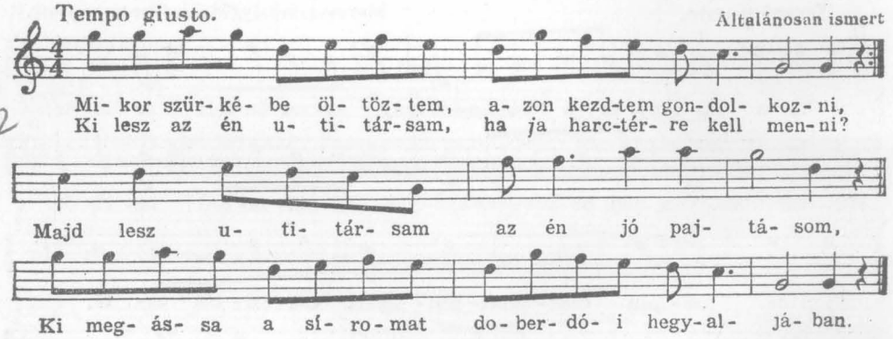

2. Csivirgónak, csavargónak mond engem az egész világ,
Pedig az én kalapomon nem hervad el a gyöngyvirág.
Szervusz, kutyavilág, vedd le rólam a szádat,
Én elmegyek a csatába, más öleli a babámat.

447 Tempo giusto. Áj, (Abauj vm.) 1940. V. L.

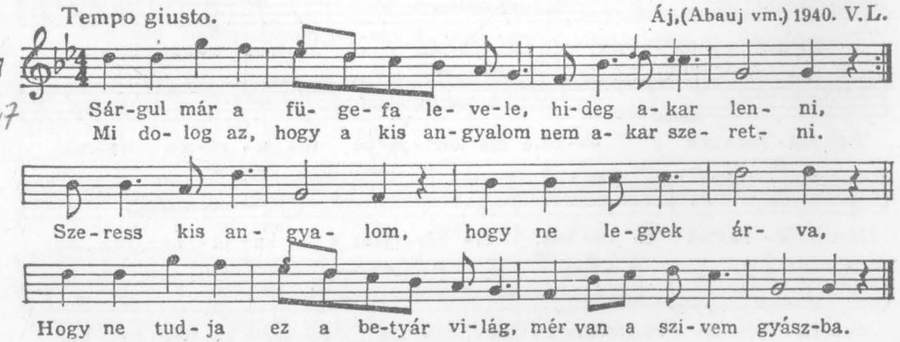

448 Tempo giusto. ♩= 140. Muz. Fo. 956a). Keszthely, (Zala vm.) 1906. B.

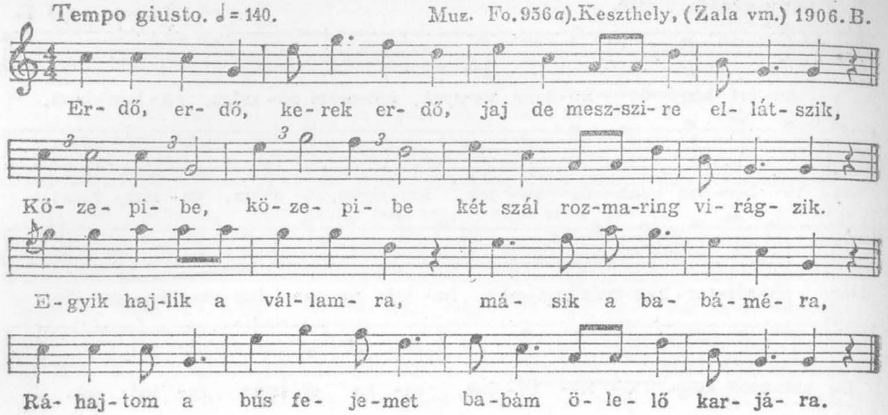

449 Tempo giusto. Marosvásárhely, (Maros-Torda vm.) 1916. B.

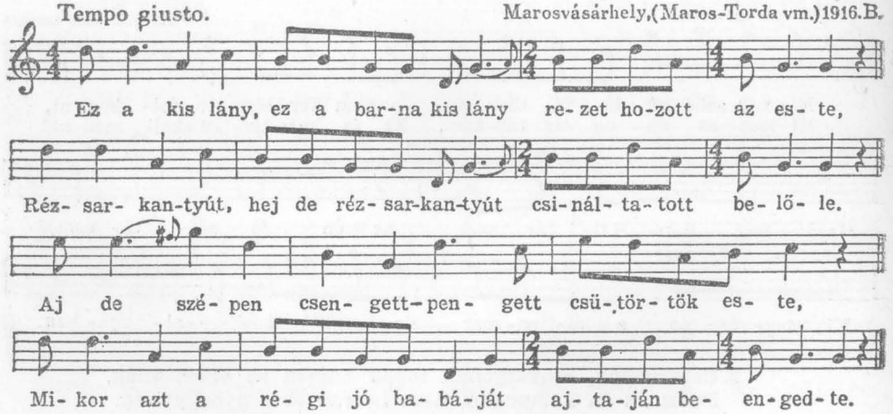

450 Tempo giusto. Gr. 49b). Rimóc, (Nógrád vm.) D.O.

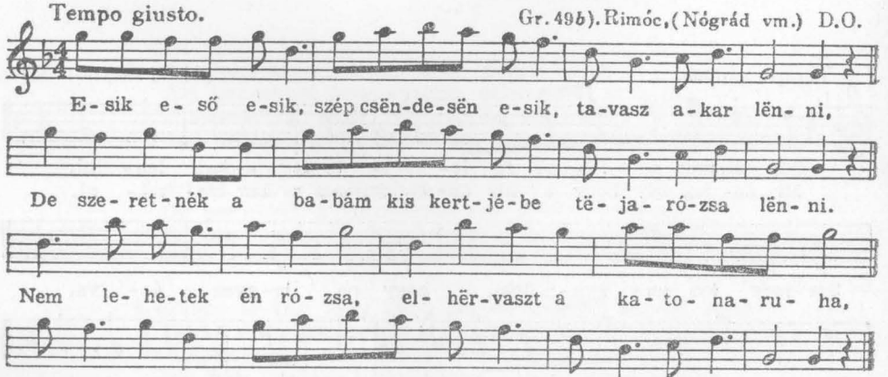

451 Tempo giusto. ♩= 108. Érd, (Fejér vm.) K.Z-né

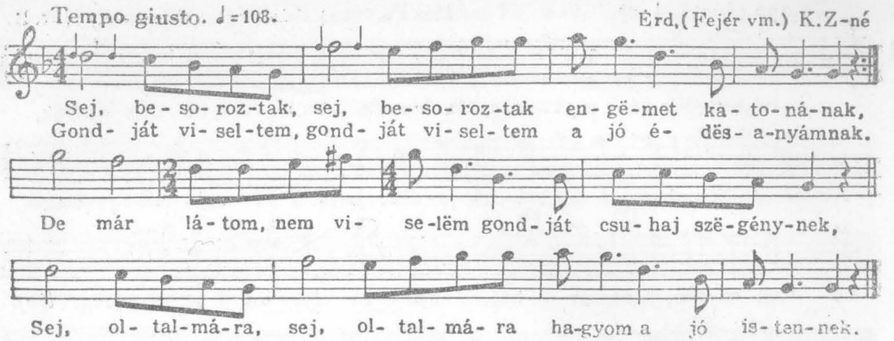

2. Sej még a buza, sej még a buza ki se hányta a fejét,
Páros fehér galamb, páros fehér galamb mind elhordta a szemét.
Páros fehér galamb ne hordd el a buza kalászát.
Sej miből süt a, sej miből süt a kisangyalom pogácsát.

452 Tempo giusto. Sámson, (Hajdu vm.) 1906. B.

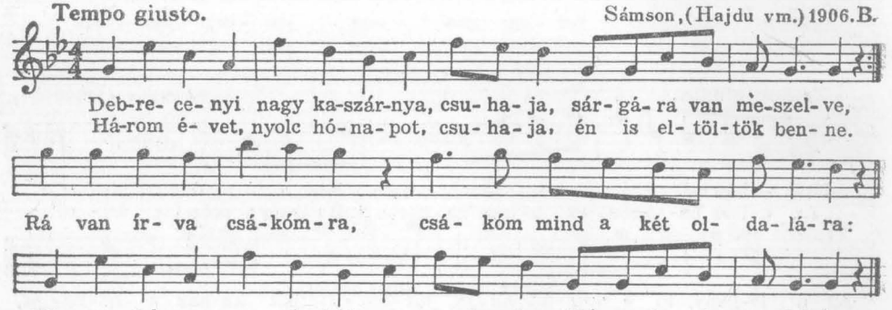

453 Tempo giusto. Horgos, (Csongrád vm.) 1906. B.

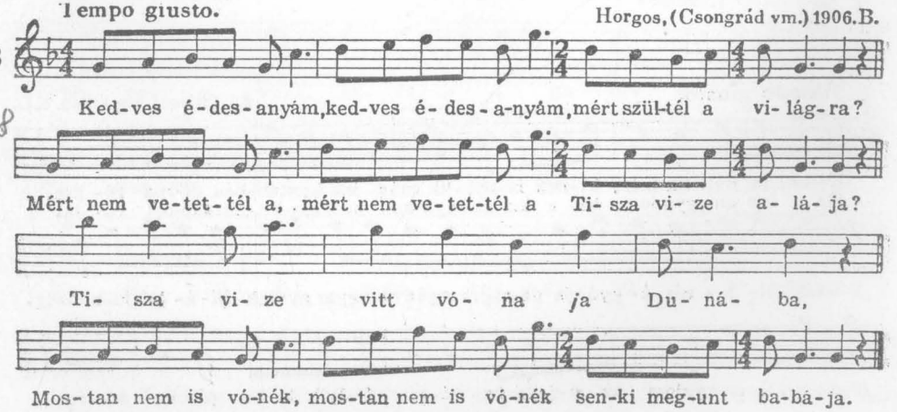

454 Tempo giusto. ♩ = 80. Muz. Fo. 998*a*). Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

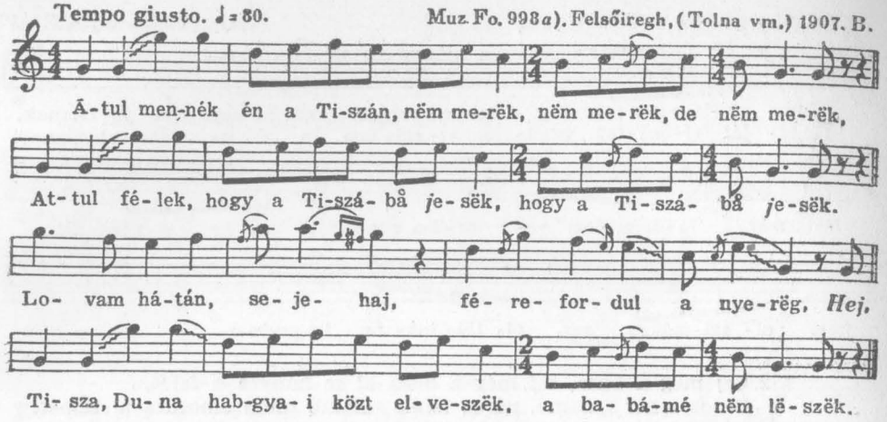

b) Által mennék én a Tiszán ladikon, ladikon, de ladikon.
Ott lakik a, ott lakik a galambom, az én kedves galambom.
Ott lakik a városba, a harmadik uccába,
Piros rózsa, kék nefelejts, ibolya virit az ablakába.

455 Tempo giusto. Áj, (Abauj vm.) 1940 V. L.

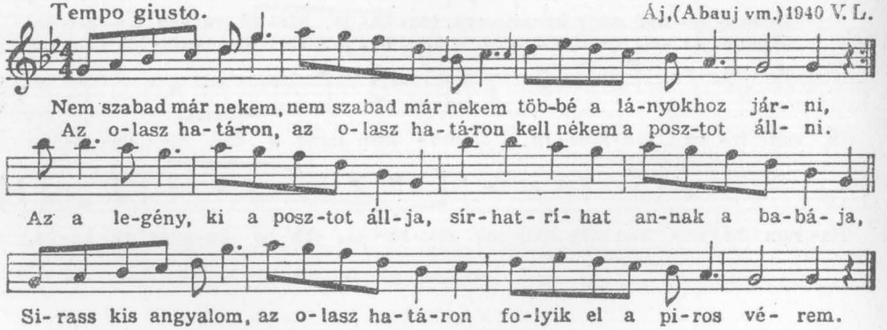

456 Tempo giusto. Áj, (Abauj vm.) 1940. V. L.

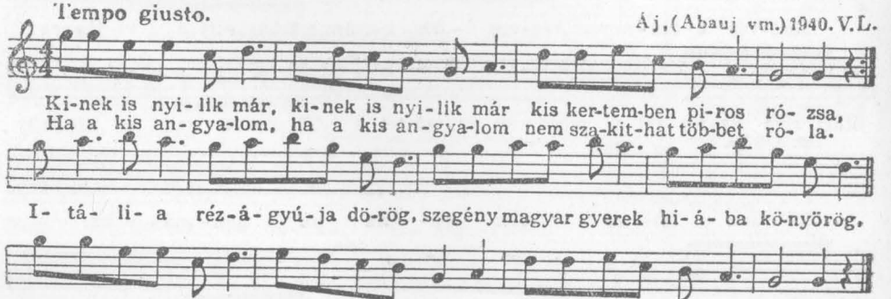

457 Tempo giusto. ♩ = 104. Muz. Fo. 963*b*). Doboz, (Békés vm.) 1906. B.

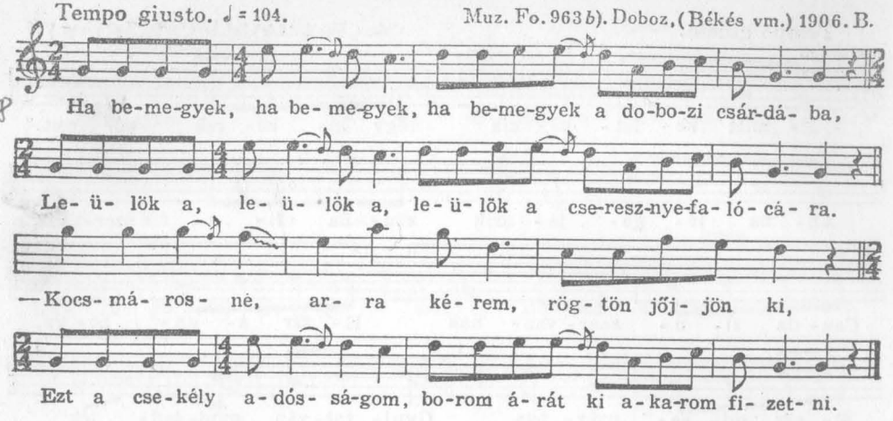

458 Tempo giusto. ♩ = 108. Resznek, (Zala vm.) V.

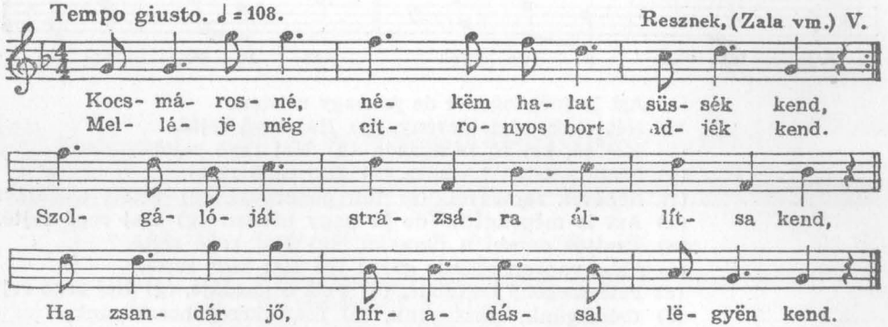

2. Ëgyszër csak jön a szolgáló ijedve:
Kilenc pandur közeledik fegyverbe.
De a bëtyár fölpattan a lovára,
Elvágtat a délibábos pusztába.

459 Rubato. *Lassan.* Pográny, (Nyitra vm.) V.

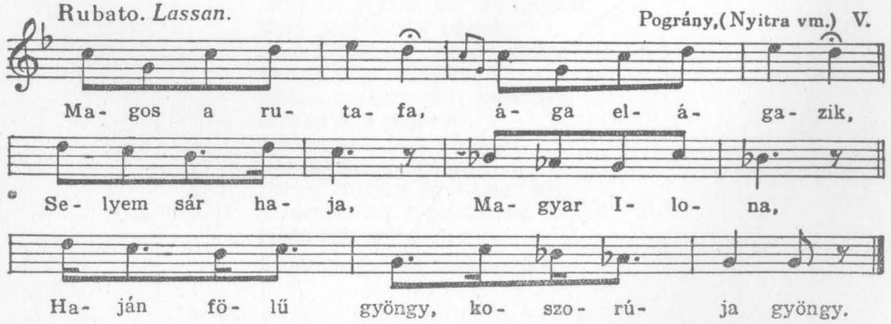

A Szent Iván-napi tűzgyujtás egyik éneke.

A 3. ütem bővülése a további versszakok szövegére, mint a 467. dalban.

460 Tempo giusto. Muz. Fo. 2514/a).lej. L. Cseh, (Zala vm.) S.

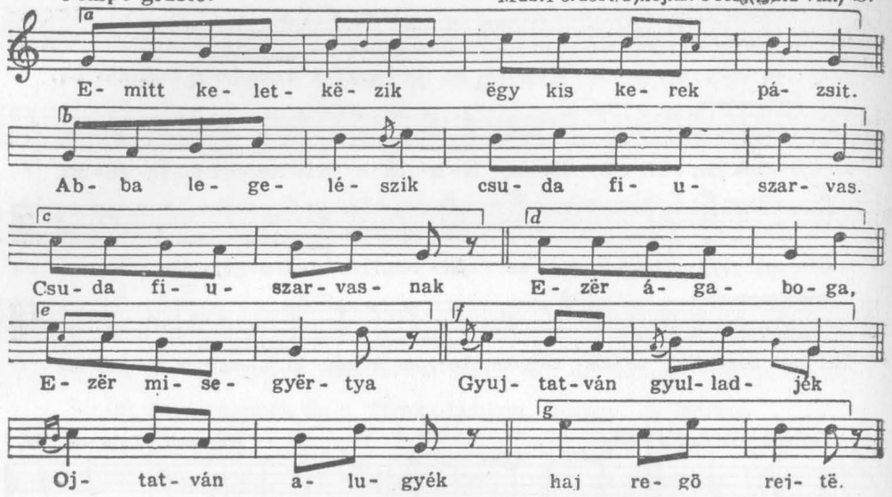

(a) Azt is mëgengedtë de *ja* nagy uristen.
(f) Hét ökör, régi törvény, (g) Haj regö rejtë.
(a) Kel fő, kel fő házigazda (g) Haj regö rejtë.
(a) Szállott isten házadra (g) Haj regö rejtë
(f) Népével, seregével, (e) teli poharával, (e) vetëtt asztalával.
(a) Azt is mëgengedtë de ja nagy uristen (g) Haj regö rejtë.
(a) Csattos erszén a derekán, (g) Haj regö rejtë.
(c) Abba vagyon száztiz garas (g) Haj regö rejtë.
(c) Felë szegény regösöké, (d) Felë a gazdájé, (g) Hej regö rejtë.
(c) Csiszegünk, csoszogunk, (c) cserfakéreg bocskorunk,
(h) Hajdina pelva köntösünk, zab nadrágunk.[3]

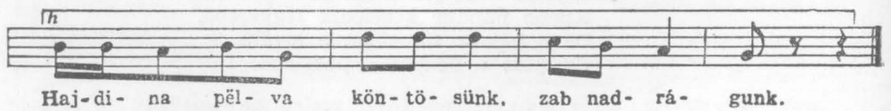

[3] A téli napraforduló pogány alakoskodásának töredékes szövege. A teljes refrain: Haj regö rejtem. Varázsló mondás lehetett. Erről nevezik a szokást „regölés"-nek.

461 Tempo giusto. Gyenesdiás, (Zala vm.) S.

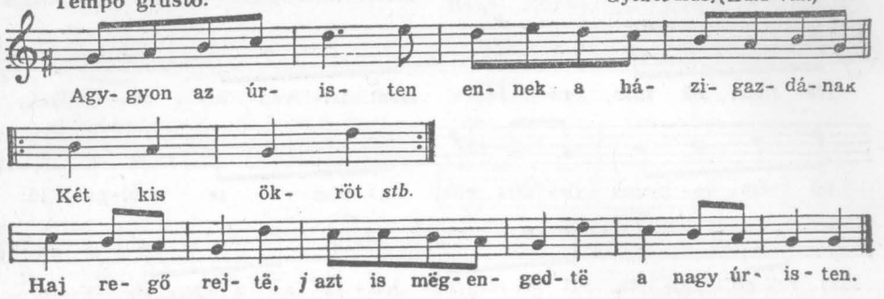

A 2. vsz.-ban „két kis bérest", a 3.-ban „tejet, vajat" szokás kívánni.

462 Moderato. Muz. Fo: 395. 397 *a*)-lej. B. Kénos, (Udvarhely vm.) 1903. V.

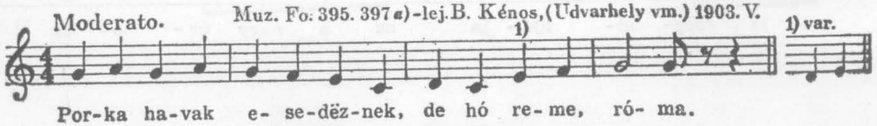

Nyúlak, rókák játszadoznak, — de hó reme, róma,
Bényomoztunk a faluba „
Fóris Mózses udvarába, „
Ottan látánk rakval házat, „
Abba látánk vetve ágyat, „
Küjjel fekszik jámbor gazda, „
Belül fekszik gyënge hölgye, „
Közbül fekszik párizs gyermëk, „
Sërkëngeti atyját s anyját: „
„Kej fël atyám, kej fël anyám, „
Mert bejöttek a régiek!" „
Régi törvény nagy rét ökör, „
Annak fele regösöké, „
Hátán hosszan sült pecsënye, „
Annak fele regösöké, „
Szarva teli főtt pereccel, „
Annak fele regösöké, „
Farka bojtján ëgy kossó sör, „
A' maradjon a gazdának, „
Kődökibe köböl komló, „
A' maradjon az asszonynak.

Tempo giusto

Muz.Fo.2518/a).lej.L.Garabonc(Zala vm.) S.

463

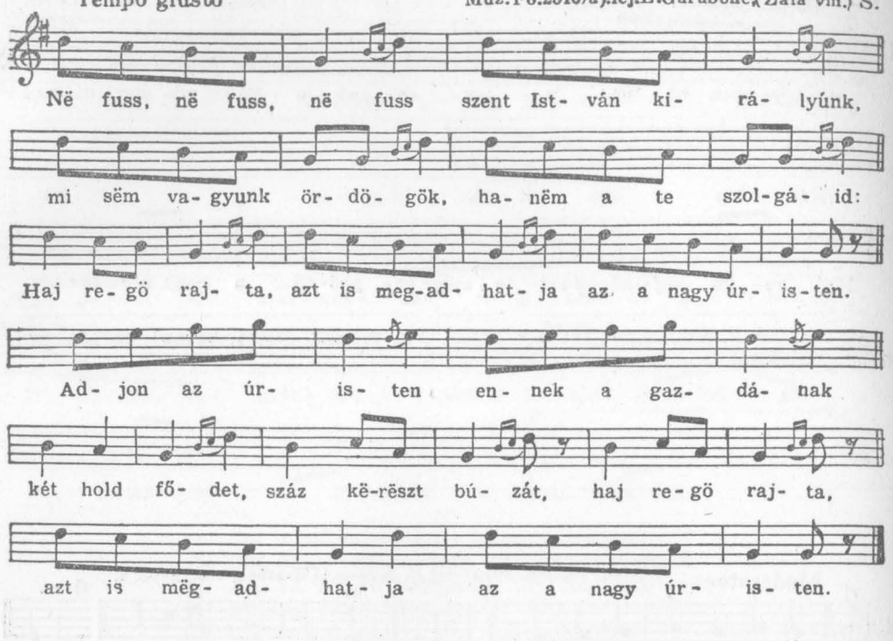

Rubato. ♪=160.

Gr.41 *A*).lej.L.Menyhe,(Nyitra vm.)1938.M.J.

464

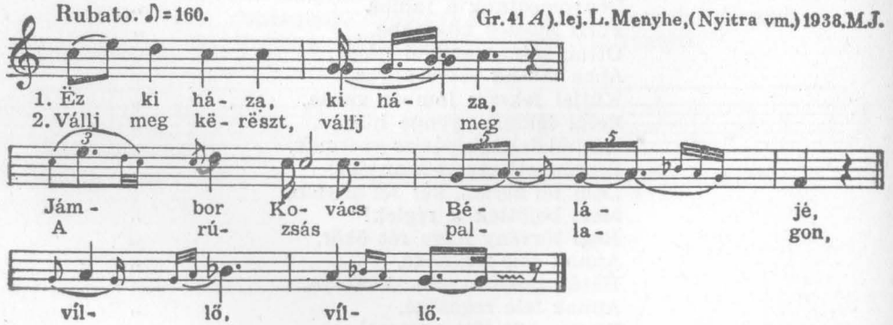

2. Vállj mëg kërëszt, vállj meg A rúzsa-pallagon.
Villő, villő.[1]

[1] Virágvasárnap a „kice-vice" hajtás után mentek villőzni. Felpántlikázott fűzfaágat vittek minden ház elébe, ott énekelték és tojást kaptak, utána a gazdasszony letörött egy ágat és sorba verte a lányokat: „Mind mënjëtëk férhöz."

A Tempo giusto. ♩=72.

Muz.Fo.3297/a).lej.L. Menyhe (Nyitra vm.) M.J.

465

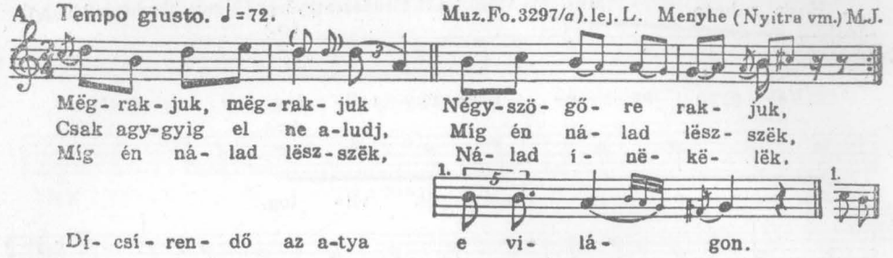

B ♩=144.

466

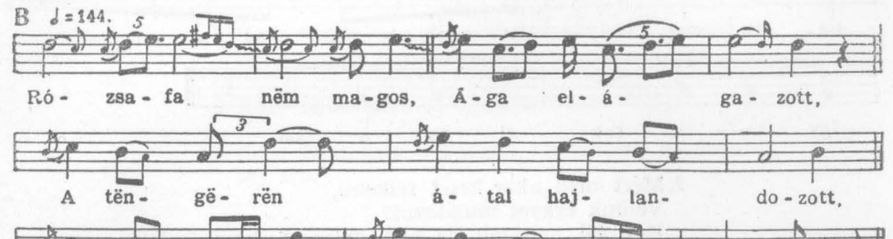

C ♩=126.

467

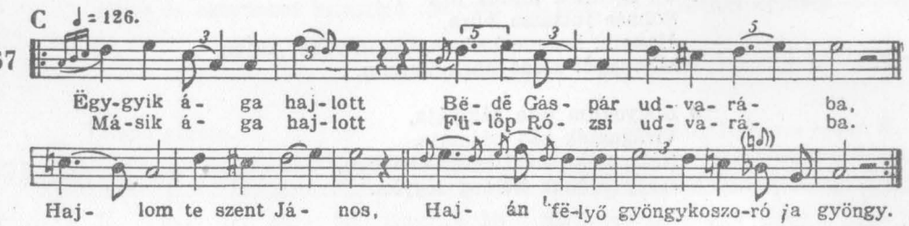

A) dallamra; A, B, C dallam eléneklése után:
Ki *j* ökrei ësznek a nagy hegyek alatt?
Ej ott is ësznek a Bëdë Gáspáré.
Fordítsd Rúzsi, fordítsd az én ökreimet,
Majd én is elforditom a te ludjaidat.
Dicsérendő az atya ë világon.[2]

[1] felyö = felül. [2] Iván napján a falu végén szalmából tüzet gyujtottak s mindig az a lány ugrotta át, akit kiénekeltek. A tűz fölött bodzaágat pácoltak s azt a daganatra kötötték. A párok összeénekelése és a tűznek „tisztulásra" való felhasználása a pogány hitvilágból való maradvány. A szokás szomszédainknál is mindenütt valamilyen formában megtalálható.

468 Poco rubato. Muz. Fo. 510*b*). lej. B. Erdőszentgyörgy, (Maros-Torda vm.) 1903. V.

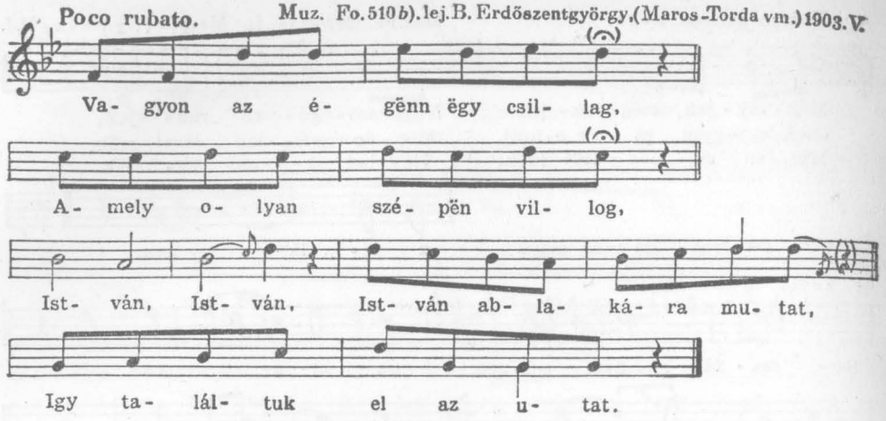

2. Mért nem akar kend fëlkelni,
Velünk ëggyet mulatozni?
Kelj fël, kelj fël! ha nem kelsz fël, huzunk fël,
Nëkünk ilyen legény këll.

3. Az egeknek áldott ura
Sohase juttassa búra,
Hanem, hanem hanem víg napokot adjon,
Mënnyből áldás harmatozzon.

4. Rogyogjon élte fáklyája,
Virágozzék ződ pálmája,
Néki, néki, néki egész életében,
Hogy örökké boldog légyën.

Légyën, légyën, részë az egekben,
Szivünkből kívánjuk! Ammen!

[1] A dallam második felére. „Hajnalozó". Istvánnapi köszöntő dallama.

469 Rubato. ♩ =176. Muz. Fo. 2690/*b*). Szenna, (Somogy vm.) 1934. L.

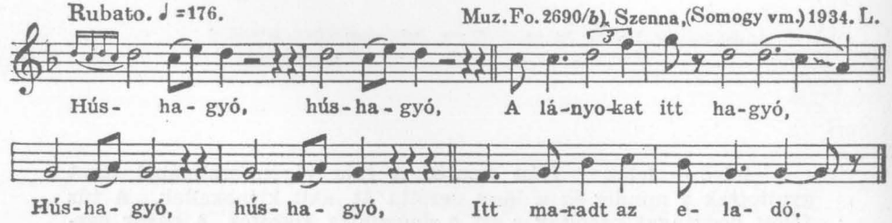

[3] Farsang végén evvel csúfolják a pártában maradt lányokat.

470 Tempo giusto. Doboz, (Békés vm.) 1906. B.

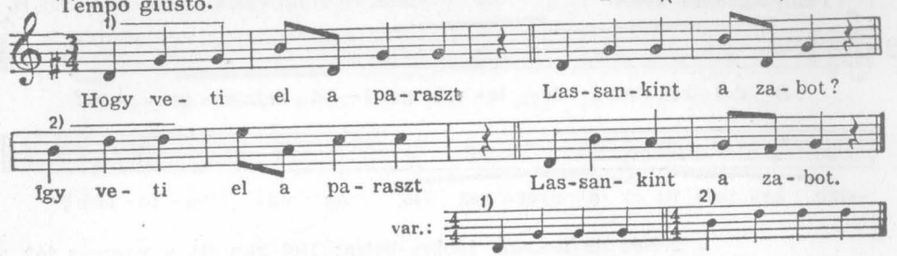

2. Hogy vágja le a paraszt Lassankint a zabot?
Igy vágja le a paraszt[1] Lassankint a zabot.

3. Hogy nyomtatja el a paraszt stb.

4. Hogy issza meg a paraszt Lassankint az árát?
Igy stb.

[1] Mindig a megfelelő mozdulattal kísérik. Háromnegyedes ritmusa és akordokat kirajzoló dallama elárulja, hogy német eredetű.

471 Tempo giusto. Istensegíts, (Bukovina) 1914. K.

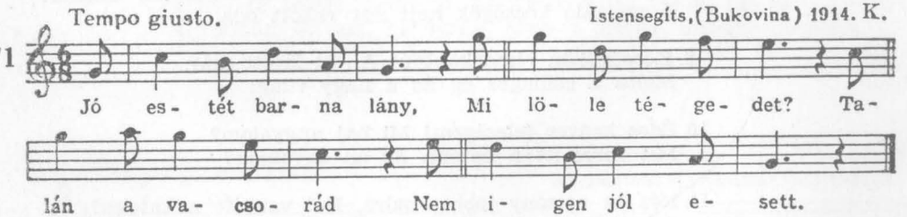

2. Hoztam egy kulacs bort, Igyál csak belőle.
Szomoru szivedet Oltalmazzad vele.

3. Nem kell nékem a bor, Igyad meg te magad!
Én leányságomat Hogy is nem sajnáltad?

4. Sajnáltalak biz én, Mig megcsalhattalak,
De már a jó isten Viselje gondodat![1]

[1] Az ütemelőző és a $\frac{6}{8}$ ritmusnak ez a fajtája német eredetre vall. Más változatokban a hangsúly előre tolódik és az ütemelőző eltűnik. Ld. Bartók 165. sz.

472 Tempo giusto. ♩=110. Muz. Fo. 770*a*). Vésztő, (Békés vm.) 1909. B.

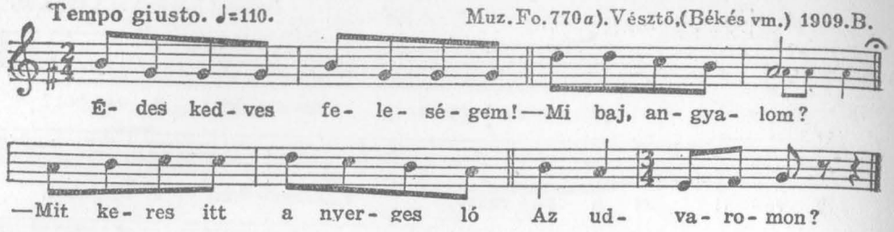

2. Néz az asszony jobbra-balra: Hol van itt a nyerges ló?
A tehenet kötötte meg Borcsa szolgálló.

3. Tehén hátán sárga nyerget Aj, ki látott már,
Mióta a nagy, magas ég És a nagy világ!

4. Édes kedves feleségem! Mi baj, angyalom?
Mit keres itt a kék dolmány Az én ágyamon?

5. Néz az asszony jobbra-balra, Hol van itt a kék dolmány?
Ágyterítőm penészedett, Aztat tettem rá.

6. Ágyterítőn sárga gombot Aj, ki látott már,
Mióta a nagy, magas ég És a nagy világ!

7. Édes kedves feleségem! Mi baj, angyalom?
Mit keres itt a pár csizma A fogasomon?

8. Néz az asszony jobbra-balra, Hol van itt a pár csizma?
A szolgáló köcsögök hejt Azt rakott oda.

9. Köcsögökön rézsarkantyút Aj, ki látott már,
Mióta a csillagos ég És a nagy világ!

10. Édes kedves feleségem! Mi baj angyalom?
Mit keres itt a katona Az én ágyamon?

11. Néz az asszony jobbra-balra, Hol van itt a katona?
A szolgálóm hideg lelte, Az feküdt oda.

12. Szolgálónak pörge bajszát Aj, ki látott már,
Mióta a csillagos ég És a nagy világ!

13. Édes kedves feleségem! Mi baj, angyalom?
Még az éjjel bált csinálok Hogyha akarom.

14. Nézz az asszony jobbra-balra, Milyen lesz itt az a bál?
Ajtó megett ázott kötél És egy nagy bot áll.

473 Rubato. ♩=69-72. Kolon, (Nyitra vm.) 1906. K.

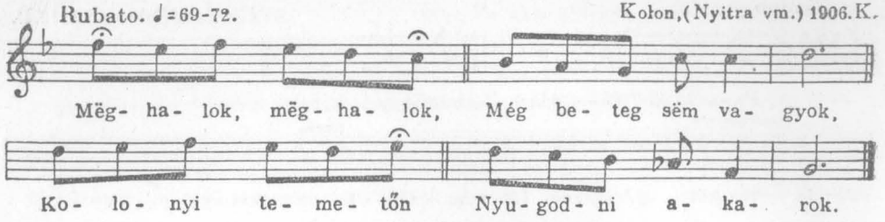

2. Érted vagyok, érted, Érted ilyen beteg.
Teérted lél, rúzsám, Mindennapi hideg.

474 Tempo giusto. ♩=132. Muz. Fo. 771*b*). Vésztő, (Békés vm.) 1909. B.

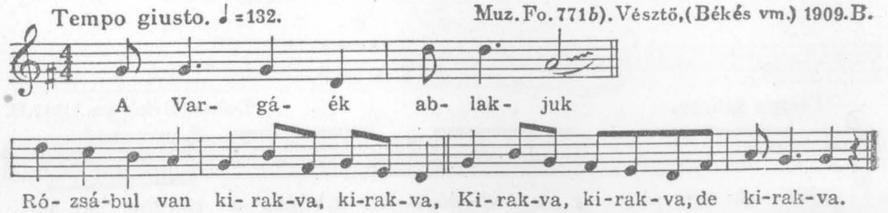

2. Azér van az kirakva, Garzó Péter jár ide, jár oda,
3. Hej te Julcsa, gyere ki, Vár már Péter ide ki ide ki.
4. Tudnám én azt, ha várna, Mert a szivem dibegne-dobogna.

475 Tempo giusto. ♩=116. Komlódtótfalu, (Szatmár vm.) 1921. K.

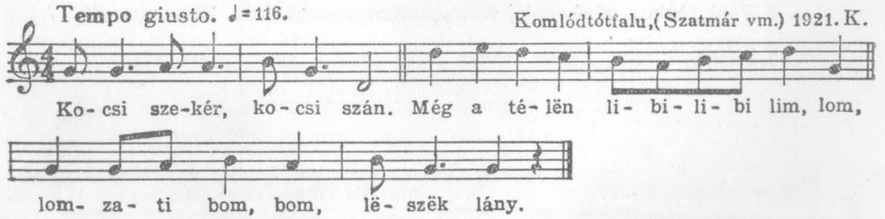

2. Jövő télen, ha élek,
Férhez megyek, libilibi lim lom lomzati bom bom ha vesznek.

3. Ha nem vesznek, maradok.
Ugy is csak el- libilibi lim lom lomzati bom bom lakhatok.

476 Tempo giusto. Ujszász,(Pest vm.) 1918.B.

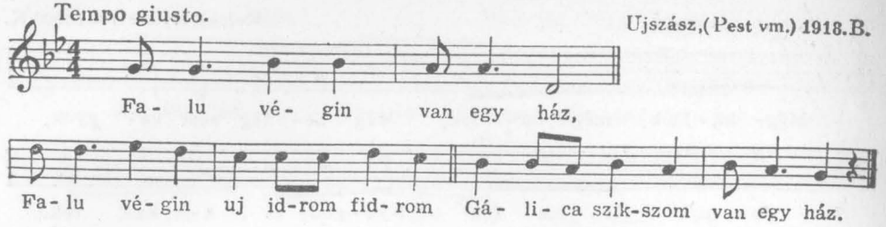

2. Abba lakik egy asszony stb.
3. Van annak egy szép lánya.
4. Julcsa annak a neve,
5. Sütött Julcsa pogácsát,
6. A Pistának od'atta.
7. A Pista azt megette.
8. A hideg is kilelte.

477 Tempo giusto. Doboz,(Békés vm.)1917.B.

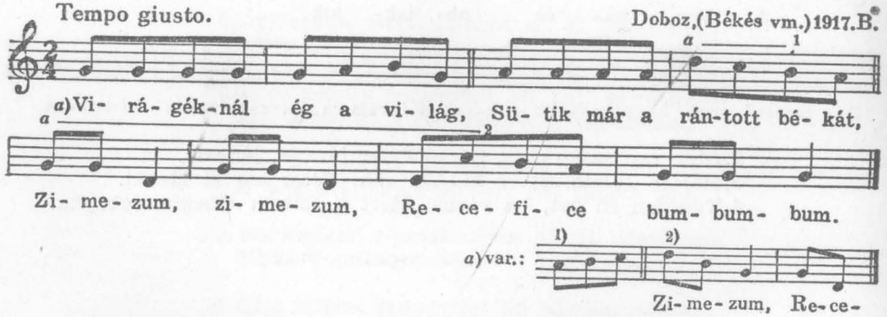

2. Váci Gábor odakapott, Békacombot ropogtatott, Zimezum stb.

3. Puskás Gábor későn futott, Neki csak a fara jutott, stb.

478 Tempo giusto. ♩=120. Muz.Fo. 770*b*). Vésztő,(Békés vm.) 1909. B.

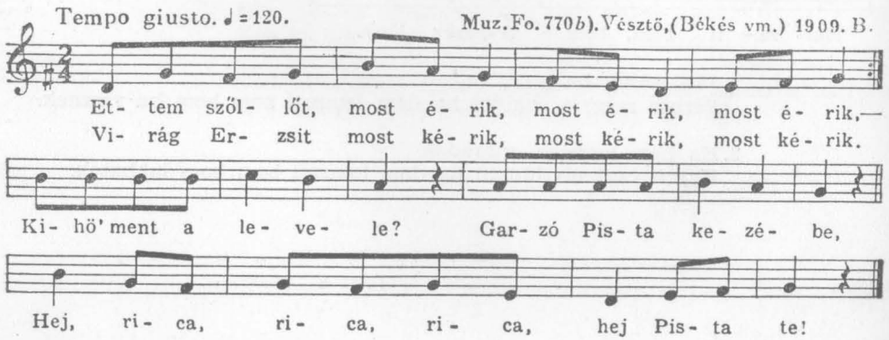

479 Tempo giusto. ♩= 63. Muz. Fo. 804*b*). Nagymegyer,(Komárom vm.)1910.B.

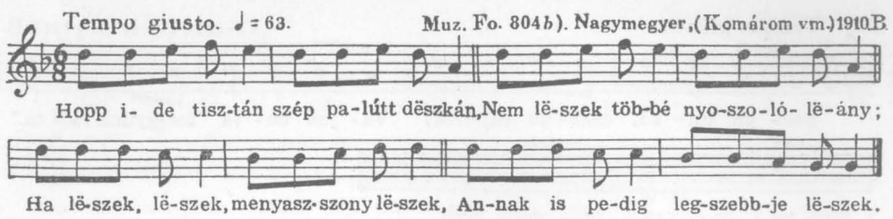

480 Tempo giusto. Muz.Fo. 11). lej.B. Csincse,(Borsod vm.) V.

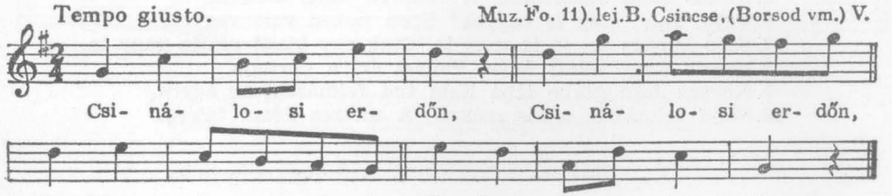

2. Az alatt fojik ëgy Csendes patakocska.

3. Oda jár fürödni Egy pár galambocska.

4. Az egyike mintha Majoránna volna,

5. A másika mintha Teljes szegfü volna.

6. Az ágya dëszkája Majoránna fája.

481 Tempo giusto. Ujszász,(Pest vm.) 1918.B.

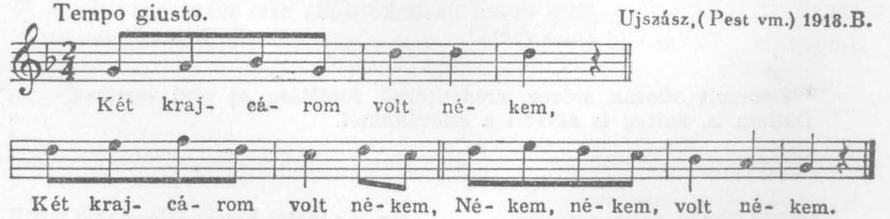

2. Elvittem a malomba, -lomba, -lomba, malomba,
3. Megőröltem a buzát stb.
4. Hazavittem a lisztet.
5. Süttem vele perecet.
6. Megették a gyerekek.

Középső sorában a két negyed hang össze van vonva nyolcadokká. Ezt a „ritmus-szűkítést" a szlovákok szeretik, a dallam valószínűleg tőlük származik. Erre vall 3-soros felépítése és a szöveg-aláhelyezés módja is.

482 Tempo giusto. Vésztő, (Békés vm.) 1917. B.

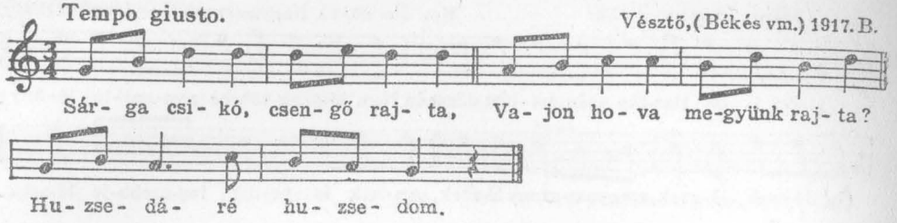

2. Majd elmegyünk valahova, Kocsis Róza udvarukra.
3. Betekintünk az ablakon, Ki kártyázik az asztalon?
4. Kovács Jani karosszékben, Cigánykártya a kezében.
5. Kocsis Róza fésülködik, A tükörbe biggyeszkedik.
6. Ugye, Jani, szép is vagyok? Épen neked való vagyok.
7. Szép is vagy te, jó is vagy te, Csak egy kicsit csalfa vagy te.
8. Kocsis Róza vetett ágya, Pallást éri a párnája.
9. Kovács Jani görbe lába Nem tud felmászni az ágyra.
10. Majd felmászik a kis székről, A meszes dézsa füléről.

483 Parlando. Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

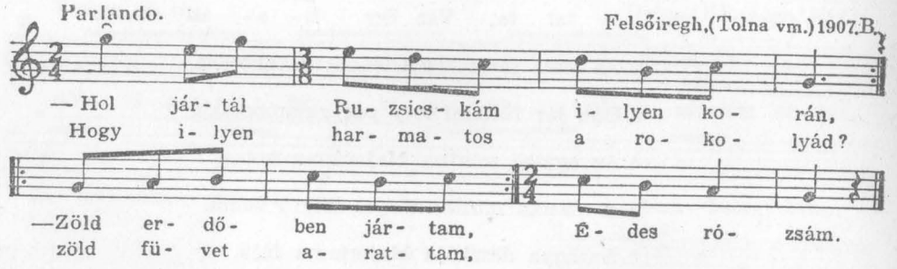

2. Jászburi ruzsicska, ü szi bujár
Ö szi szi szicsmiska zaresztellá

Zare sztem dávicsko mula szto mámicsko
Dusa mojá.[1]

[1] Eltorzult szlovák szöveg, eredetijének fordítása az első versszak. Dallam is, szöveg is átvétel a szlovákoktól.

484 Tempo giusto ♩=112. Muz. Fo. 1652 c). Fornos, (Bereg vm.) 1912. B.

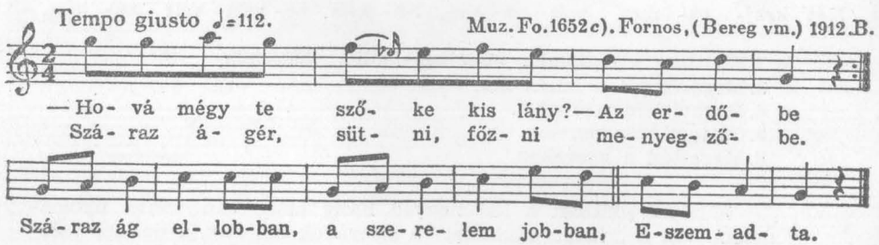

Az előbbi dal variánsa.

485 Rubato. Mohi, (Bars vm.) 1913. K.

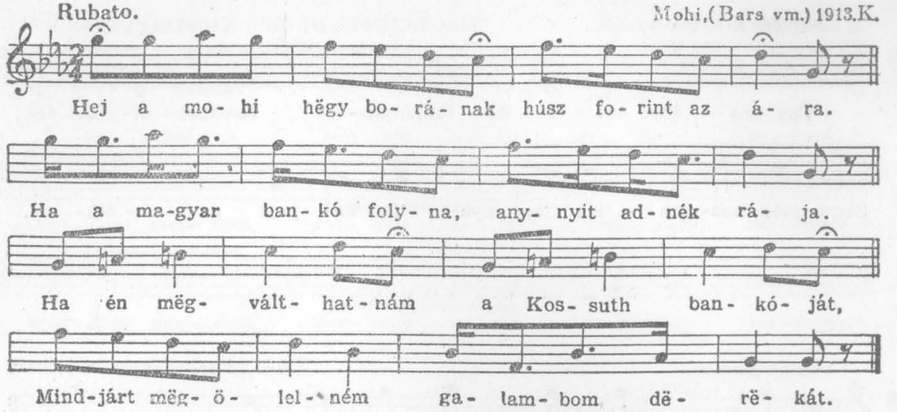

2. Hej eladtam magyar pénzen virágszarvu ökröm.
Szántani kellene, nincs min szép telkem, örököm.
Sem ökör, sem bankó, hallod-é te Jankó,
Igen sok pénz nem jó, pallag a rozstalló.[1]

[1] Az előző két dallam variánsa. Az utolsó rövid sor eltűnt, dur hangsorából frig lett; formában, dallamvonalban megmagyarosodott.

486 Tempo giusto. Muz. Fo. 93 I.b). lej. B. Pürkerec, (Brassó vm.) V.

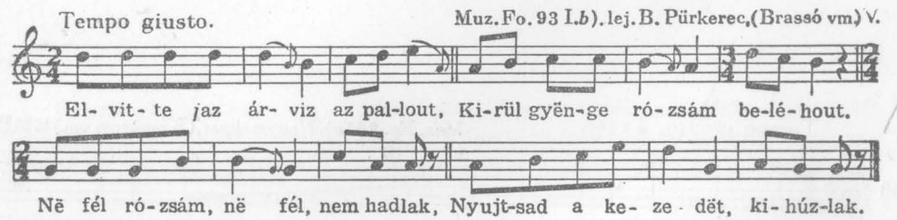

487 Tempo giusto. Felsőiregh, (Tolna vm.) 1907. B.

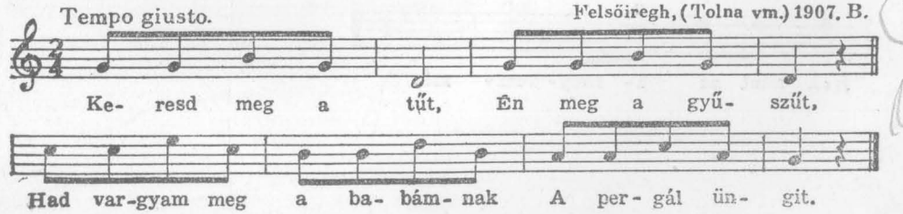

2. Meg is varrtam már, Rá is adtam már,
Barna piros két orcáját Megcsolkultam már.

488 Tempo giusto. Muz. Fo. 1173*b*). lej. B. Kisrákos, (Vas vm.) V.

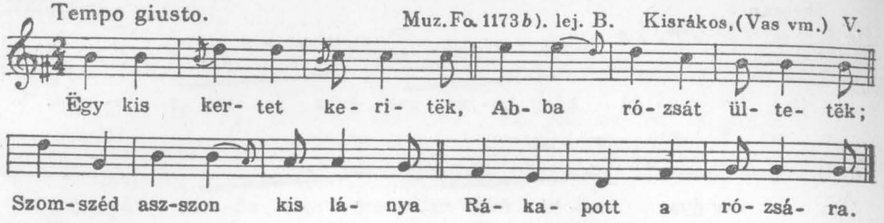

489 Tempo giusto. Kibéd, (Maros-Torda vm.) 1904. B.

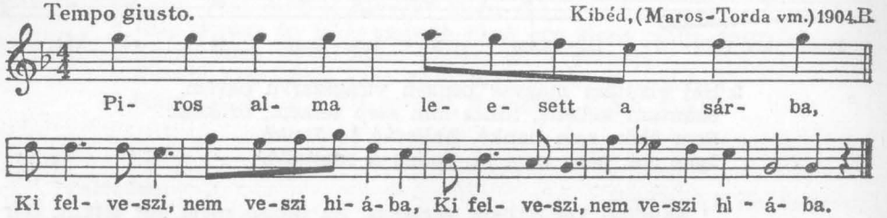

A „Kertem alatt faragnak az ácsok" kezdetű műdal változata. Szlovákok közt ennek olyan változatai ismeretesek, melyeknek középső soraiban „ritmus-szűkítés" van — lásd a 481. dal jegyzetét. Egy ilyen változat, első sora elhagyásával, került vissza a magyarokhoz.

490 Tempo giusto. ♩ = 140. Muz. Fo. 804*a*). Nagymegyer, (Komárom vm.) 1910. B.

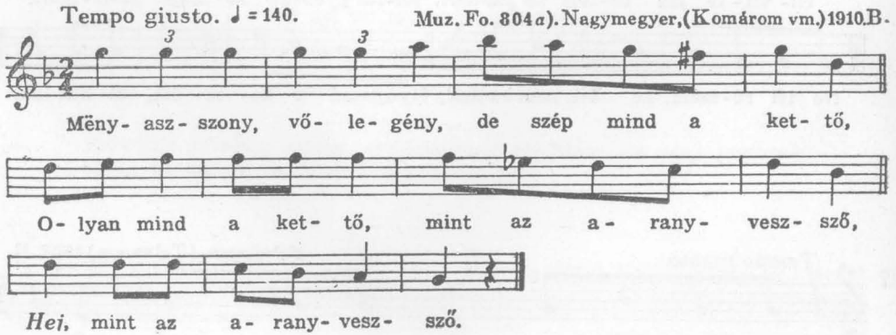

491 Tempo giusto Felsőireg, (Tolna vm.) 1906. B.

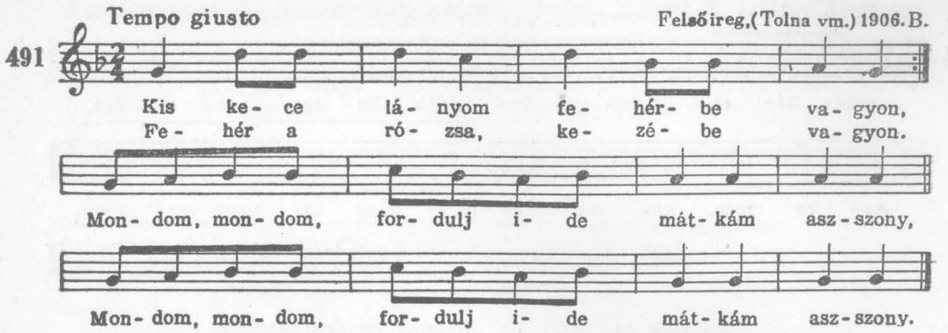

492 Tempo giusto. Muz. Fo. 1505*a*). Gyergyóalfalu, (Csík vm.) 1911. M.

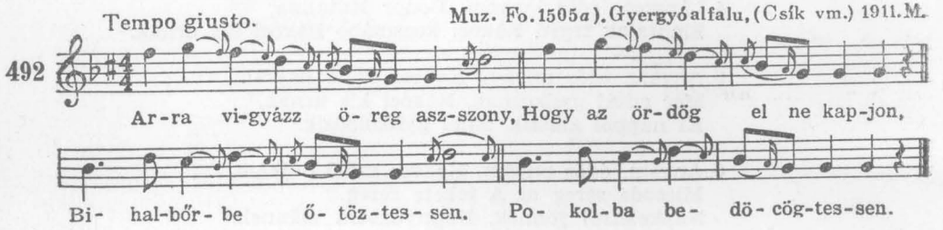

493 Tempo giusto. ♩ = 96. Muz. Fo. 809*a*). Magyargyerőmonostor, (Kolozs vm.) 1910. B.

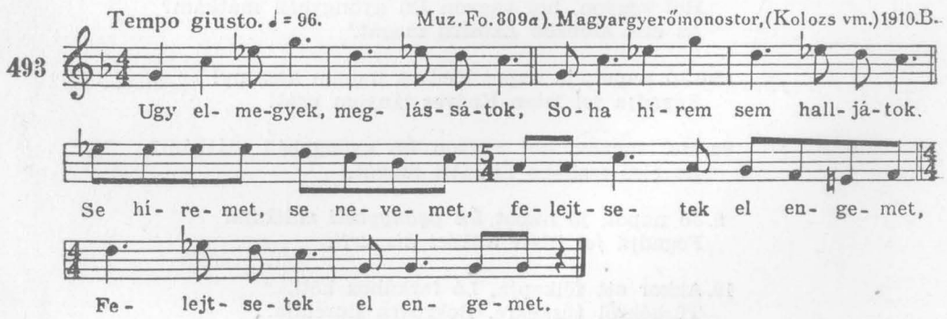

Magyar hatás alatt keletkezett román dallam átvétele.

494 Poco rubato. ♪= 140. Gr. 21 *A-B*). Törökkoppány, (Somogy vm.) 1938. L.

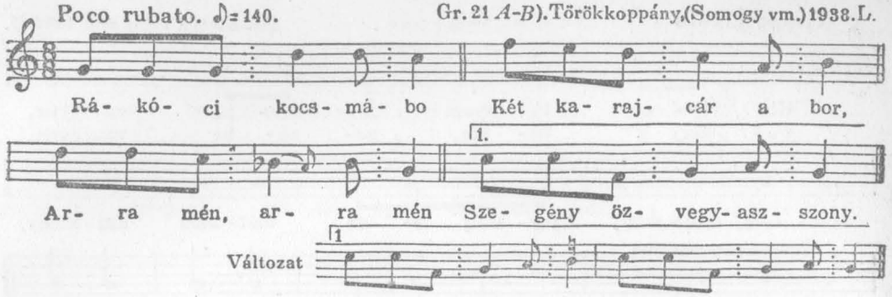

2. Gyere be, gyere be, Szëgény özvegy asszony,
Igyál ëgy icce bort, Vagy ha kettő këll is.

3. Sëm magad pénzire, Sëm a fiadéra,
Hanëm a lányodé', Bodor Kataliné'.

4. Lányom, édës lányom, Bodor Katalina,
Eladtalak tégëd Rákóci kocsmábo Rákóci kis urnak.[2]

5. Anyám, édös anyám, Kedves szülő dajkám,
Mér adtál gyilkosnak, Rákóci kis urnak,
Ki nappal aluszik, Éjjel gyilkolódzik.[3]

6. Anyám, édös anyám, Kedves szülő dajkám,
Micsoda sereg az A fekete sereg.
Napkeletről jönnek, Napnyugotra mënnek.[4]

7. Lányom, édös lányom, Bodor Katalina,
Az teérted jön az A fekete sereg.

8. Jó napot, jó napot, Kedves napam asszony,
Hol vagyon, hol vagyon Én gyöngybéli mátkám?
Az első szobábo Ékösítti magát.[3]

(8a. Jó napot, jó napot Kedves napam asszony!
Fogadja jel Isten Kedves lányom urát!

9a. Hol vagyon, hol vagyon Én gyöngybéli mátkám?
Az első szobábo Ékösítti magát.)

9. Jó napot, jó napot *Én gyöngybéli mátkám!*
Fogadja jel isten *Rákóci kis urfi.*

10. Akkor ott fëlkapja, Ló farkához köti,
Tüskékről tüskékre, Bokrokra hurculja.

11. Lassul járgy, lassul járgy *Rákóci kis urfi,*
Már piros cipellőm Sarkig vérbenn uszik!

12. Akkor ott fölkapja, Kengyelt mëgszoritja,
Tüskékről tüskékre, Bokrokra hurculja

13. Lassúl járgy, lassúl járgy *Rákóci kis urfi!*
Már szép selëm ruhám Félig vérbenn uszik!

14. Akkor ott fölkapja, Kengyelt mëgszorítja,
Tüskékről, tüskékre, Bokrokra hurculja.

15. Lassúl járgy, lassúl járgy *Én gyöngybéli mátkám!*
Már aran koszorúm Félig vérbenn uszik!

16. Akkor ott fölkapja, Keblére szorítja:
Mit önnél, mit innál Én gyöngybéli mátkám?

17. Sëm önném, sëm innám, Csak ágybo fekünném.
Sëm innám, sëm önném, Csak ágybo fekünném.

18. Mit önnél, mit innál Én gyöngybéli mátkám?
Anyám asztalárul Csecse madár szárnyát.
Atyám ablakábul Jó fehér bort innám.[3]

19. Nyis' ki anyám, nyis' ki Zöldelő kapudot,
Vess mëg anyám, vess mëg Vig halott ágyamot.

[2] A jelzett variánsra, [3] A dallam végig, utána a teljes variáns. [4] A jelzett variánsra, de az első üteme megismételve. — A dallam bolgár eredetű, 3+2+3 beosztású ritmusa jellegzetes bolgár ritmus.

Francia

3+2

Tempo giusto. Vésztő, (Békés vm.) 1918. B.

495

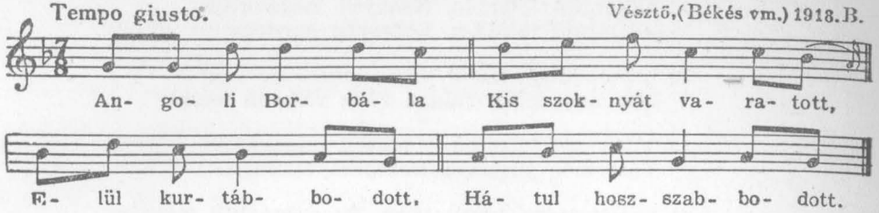

2. Elül kurtábbodott, Hátul hosszabbodott,
Szép karcsú dereka Egyre vastagodott.

3. Lányom, lányom, lányom, Angoli Borbála,
Mi dolog lehet a': Kerek aljú szoknya

4. Elül kurtábbodik, Hátul hosszabbodik,
Szép karcsú derekad Egyre vastagodik?

5. Szabó nem jó szabta, Varó nem jó varta,
Ez a szobaleány Reám nem jól adta.

6. Lányom, lányom, lányom, Angoli Borbála,
Mi dolog lehet a': Kerek aljú szoknya

7. Elül kurtábbodik, Hátul hosszabbodik
Szép karcsú derekad Egyre vastagodik?

8. Anyám, anyám, anyám, Vándorvári Kati!
Fojóvizet ittam, Attól vastagodom.

9. Lányom, lányom, lányom, Angoli Borbála,
Mi dolog lehet a': Kerek alju szoknya

10. Elül kurtábbodik, Hátul hosszabbodik,
Szép karcsu derekad Igen vastagodik?

11. Mit tűröm, tagadom. Csak ki kell vallanom:
Gyöngyvári úrfitól, Attól vastagodom.

12. Pandúrok, jöjjetek, Fogjátok, vigyétek,
Fogjátok, vigyétek, Börtönbe tegyétek.

13. Tizenhárom napig Sem enni, sem inni,
Sem enni, sem inni, Sem pedig aludni.

14. Tizenharmadnapra Előjön az anya:
Eszel-e, vagy iszol, Vagy pedig aluszol?

15. Nem eszem, nem iszom, Sem pedig nem alszom,
Csak egy órát engedj, Levelem had' írom.

16. Levelem had' írom Gyöngyvári urfinak,
Gyöngyvári urfinak, Kedves galambomnak.

17. Jó estét, jó estét Ösmeretlen anyám,
Hol vagyon, hol vagyon Az én kedves babám?

18. Kinn van a kis kerben Gyöngyvirágot szedni,
Bús koszorút kötni, A fejére tenni.

19. Nincsen ott, nincsen ott, Ösmeretlen anyám.
Mondja meg, hol vagyon Az én kedves babám?

20. Mit türöm, tagadom, Csak ki kell vallanom:
Benn van a szobában Fekete-szín padon.

21. Bemegy a vőlegény, Bemegyen sietve,
Veszi a nagy kését, Szegezi szivének:

22. Vérem a véreddel Egy patakot mosson,
Szívem a szíveddel Egy sirba nyugodjon.

23. Szívem a szíveddel Egy sirba nyugodjon,
Lelkem a lelkeddel Egy istent imádjon.

Az előző dal változata.

DALLAM- ÉS SZÖVEGMUTATÓK

A vastagon szedett szám a Példatár sorszámára utal, a dőlt szedés és utána «l» betű a lapszámot jelöli a tanulmányban. Ha utána római szám is áll, akkor azt jelenti, hogy az illető oldalon található több dallampélda közül melyik értendő. (Csakis a szöveges dallamokat, éspedig csak a magyar szövegűeket vesszük számításba.)

1. TÍPUSOK, EREDET

A NÉPZENE ŐSRÉTEGE: ÖTFOKÚ DALOK

1. *Kvintváltó dallamok* vagy kvintváltás nyomai a dallam egyes részeiben ..... **1—40.,**
(N. B. a **22.** és **37. sz.** nem kvintváltó változata az előtte álló dallamnak.) **45., 63., 115., 123., 300. sz.** és *9. l. I—II., 11. l., 12. l. I—IV., 13. l., 14. l., 43. l.*

Nem ötfokú kvintváltók: **202., 231., 234., 247., 252., 259., 262., 266., 277., 298., 323., 345., 377., 469. sz.**

2. *Táncdalok* ..... **21—70. sz.,**

6—11 szótagú kvintváltók	**21—37. sz.** és *12. l. I—III.*
Kanásznóták és rokonaik	**38—46. sz.** és *11. l., 16. l. I., 43. l.*
6—10 szótagos nem kvintváltók	**47—69., 311. sz.** és *17. l. I., 18. l. II—III., 20. l. II.*
Heterometrikus	**70. sz.** és *16. l., II—III.*

3. *Ismétlődő sorok* kvintváltás nélkül ..... **71—94., 101., 125., 128., 137., 143—145. sz.** és *20. l. I., 18. l. I.*

AABB (AA_vBB_v)*	**71—75. sz.**
AABC	**76—86. sz.** és *20. l. I.*
ABBC	**87—92., 101., 125., 128., 137., 143—145. sz.** és *18. l. I.*
ABCC	**93. sz.**
ABBA	**94. sz.**

(Az utolsó forma az újabb dalokra jellemző. Példánk azonban parlando-előadásmódja, valamint dallamvonalának jellege alapján a régi ötfokú dalok közé tartozik.)

Táncdalokban is gyakori az ismétléses forma. *AABB:* **61., 64., 67. sz.** és nem ötfokú: **283—84., 289., 292. sz.** *AABC:* **42—43., 54., 62., 68. sz.** és nem ötfokú: **246., 255., 263—265., 269—270., 273., 279., 282., 288., 290—91., 293—96., 302., 306—7. sz.** *ABBC:* **56—57., 60., 69. sz.;** nem öt fokú: **256., 274., 278. sz.** *AABA:* **41. sz.;** nem ötfokú: **267. sz.** *ABCC:* nem öt fokú: **245., 248., 257., 266., 298. sz.** *ABCB:* nem ötfokú: **249., 252., 259. 277., 293. sz.** *ABB_vB:* nem ötfokú: **254., sz.**

* A_v és B_v = A és B sor kis változtatással, rendszerint a sorvégen.

4. *Ismétlődő sorok nélküli dalok* (ABCD) ..... 95—157. sz.
(kivéve a 101., 125., 128., 137., 143—45. sz.-t)
6 szótagos 95—113. sz. és *17. l. II., 20. l. III., 21. l. II.*
8 szótagos, recitáló kezdettel 114—116., 10. sz.
8 szótagos 6 + 2 tagolással 117—120. sz. és kvintváltó: *12. l. IV.*
Egyéb 8 szótagos 121—145. sz. és *22. l. I.*
10 szótagos 146—149. sz.
11 szótagos 150—154. sz.
12 szótagos 155—157. sz.

5. *Ismétlődés nélküli, feszes ritmusú 11 szótagosok* ..... 158—167. sz.

6. *Különleges formájú dalok* ..... 168—172., 184. sz., *9. l. I—II.*
Bővült formák 168—69., 15., 34., 58., 155., 184. sz.
Ötsoros 170., 7., 14., 135. sz. és *21. l. I.*
Hatsoros 171., 8., 34. sz. és *9. l. I—II.*
N. B. 6—8. sz. ugyanannak a dallamnak 4—5—6 soros változata.
Nem ötfokú, hatsoros: 202., 376. sz.

7. *Recitáló dallamok* ..... 173—178. sz.
Zsoltár-típus 173—176. sz. és *22. l. II.*
Oktáv-terjedelmű 177—178. sz. és *18. l. I.*

8. *Különleges ötfokúság* ..... 179—193. sz.
g a — c d e — g hangsor: 179—187. sz.
(*s l d r m s*)
g a h — d e — g hangsor: 188. sz. és *17. l. I., 19. l. I., 21. l. I.*
(*d r m s l d*)
Feltehető
g — b c — es f g hangsor: 189—191. sz.
(*m s l d r m*)
Keveredett formák: 192—193. sz.

NEM ÖTFOKÚ, MÁSFAJTA RÉGI DALOK

9. *Kötött ritmusú dallamok* ..... 194—244. sz.
Dur 194—207. sz. (197. kivételével) és *55. l., I—III.*
Mixolyd 208—212., 197. sz. *56. l. II.*
Moll 213—244. sz.

10. *Régi táncdallamok* ..... 245—315. sz.
Dudanóták 6 szótaggal 245—247. sz.
(Dudanóták 7 szótaggal 272. sz. Ötfokú: 27., 56. sz.)
Dudanóták 4 + 2 + 2 szótaggal 248—256. sz.
Dudanóták 4 + 4 szótaggal 257—260. sz. és *36. l.* Ötfokú: 60. sz.
5 szótagos volta-ritmus 261. sz.
6 szótagos egyéb 262—263. sz.
7 szótagos 264—273. sz.
8 szótagos 274—278. sz.
8 szótagos heterometrikus 279—281. sz.
10 szótagos 282. sz.
Kanásztánc-ritmus 283—292. sz.
Bolgár- vagy változó-ritmus 293—297. sz.
Lépcsőzetesen ereszkedő 298—303. sz.
Lassú táncdallamok kibővült sorokkal
(«Jaj-nóták», 16 szótagosak) 304—311. sz. (Az utolsó ötfokú.)
Táncdallamok parlando-bevezetéssel 312—315. sz.

11. *Parlando, rubato dalok* ..... 316—333. sz.

12. *Frig dalok* (*g as b c d es f g* hangsorral) ..... 334—348. sz.

13. *Históriás ének és rokonai* ..... 348—367. sz. és *52. l. I.*

RÉGI MŰZENE NÉPI VÁLTOZATAI

14. ..... 368—384. sz. és a tanulmány *VII.* fejezete.
Gregorián-ének *44. l.*
Egyéb középkori *48. l. I.*
XVI. századi 368. sz. és *47. l. I—II., 49. l. I., 52. l. II., 53. l. I.*
XVII. századi 373—374. sz., (talán 347. sz.) és *48. l. II. 49. l., II., 50. l., 51. l. II—IV., 64. l. II.*
Kuruc-zene 369—374. sz. és *45. l.*
XVIII. századi 375—377. sz. és *26. l. I—II., 27. l. 46. l. I.*
XIX. századi 378—384. sz. és *33. l. II., 36. l., 54. l. III.*

A NÉPZENE ÚJABB RÉTEGE

15. *AA^5A^5A* (*$AA^5A^5_vA_v$*)* formájú dalok ..... 385—392. sz. és *29. l. I—III., 30. l. I.*

16. *ABBA* (*ABB_vA_v*) formájú dalok ..... 393—428., 445. sz. és *19. l. II—III., 30. l. II., 31. l. I—IV.*

17. *$AA^5A_v{}^5B$* (AA^5A^5A elváltozása változatosság kedvéért) ..... 429—430. sz.

18. *AA^5BA* formájú dalok ..... 431—433. sz.

19. *AABA* formájú dalok ..... 434—457. sz. (445. kivételével és *AABC* 458. sz.

A 15—19. csoportban tisztán ötfokú a 394—399., 388. sz. és *19. l. II—III., 29. l. II—III.* Ugyanitt *s*-on és *m*-n («dominánson») végződő plagális (= *g — c d e — g* azaz *s — d r m — s* vagy *g — c d es — g* azaz *m — l t d — m* főhangokkal): 387., 391., 393., 401—402., 407., 412., 416., 434., 438., 440—441., 444., 448. sz.

A NÉPSZOKÁSOK DALLAMAI

20. *A Szentiváni tűzgyujtás, regölés, villőzés, hajnalozás, húshagyó és sirató dallamai* 459—469. sz. és *37. l.*, valamint a tanulmány *V.* fejezete.

SZOMSZÉDAINKTÓL ÁTVETT DALLAMOK

21. ..... 470—495. sz.
Német 470—472. sz.
Cseh 206. sz. és *47. l. I—II.*
Morva 473.
Szlovák 474—490. sz. (és valószínűleg 219. sz.)
Ukrán 491. sz.
Román 492—493. sz.
Bolgár 494—495. sz.

2. SORVÉGZŐK (KADENCIÁK)

8	(8)	4	332.
8	(8)	3 [8 (8) 1 3]	320.
7	(8)	VII	105., 107.
5	(8)	b3	271.
4	(8)	1	44.
4	(8)	VII	(Lásd 105?)

* A^5 A = sor öt hanggal magasabban.

4 (7) 4 **238.**
8 (6) 4 **26.**
7 (6) 7 **294.**
5 (6) b3 **262.**
1 (6) 5 **380.**
7 (b6) 7 **293.**
9 8 (5) 5 4 *9. l., I.*
6 (5) 5 **115.**
8 (5) 7 **48., 123.**
8 (5) 6 **34.**
8 (5) 5 **23., 98., 168.**
8 (5) 4 **9., 15., 33., 63., 247., 300.**
8 (5) b3 **106.**
8 (5) 2 **325.**
#7 #7 (5) 3 3 (= 7 7 (5) b3 b3) *9. l. II.*
#7 (5) 3 **323. sz.**
7 b3 (5) b6 5 *49. l. I.*
7 (5) 4 **25.**
7 (5) b3 VII **14.**
7 (5) b3 **27., 29., 30., 32., 35., 39., 40., 116., 157.,** *11. l., 12. l. I—IV.*
(Lásd még **25., 26., 31., 33.** és *9. l. II.* elváltozott formákat.)
7 (5) 1 **244., 384.**
6 6 (5) 2 2 **202.**
6 (5) 2 **298.**
b6 (5) b2 **345.**
5 (5) 8 **42., 273., 291.**
5 5 (5) 1 5 **376.**
5 (5) 5 **264., 279., 280., 368., 372., 377.**
8 5 (5) 4 1 **8.**
5 (5) 4 **68., 265., 331.**
5 (5) b 3 **110., 120., 270.**
5 (5) 2 **196.**
5 (5) 1 **28., 169., 226., 241., 292., 307., 343.**
4 (5) 7 **152.**
4 (5) 5 *53. l. II.* (**210?** két soros?)
4 (5) 4 **137., 147., 183., 186., 230.**
4 (5) b3 **61., 134., 144.**
4 (5) b3b3 **135.**
4 (5) 1 **6., 18.**
4 (5) VII **7.**
4 (5) VII **45., 346.,** *13. l.*
b3 (5) 4 **10.**
1 (5) 8 5 **170.**
1 (5) 8 **415., 422., 430?**
1 (5) 7 **383., 389., 393.**
1 (5) 6 **231., 390., 416., 423.,** *27. l.*
1 (5) b6 **410., 419.**
1 (5) 5 **94., 385., 388., (392?) 394., 401., 405., 407., 408., 411., 417., 420., 426., 428., 431., (433.?)** *26. l. II., 29. l. III.*
1 (5) 4 **22., 99., 387., 395., 400., 412., 425., 439.**
1 (5) 3 **184., 207., 429.,** *26. l. III., 47. l. I.*
1 (5) b3 **386., 391., 409., 424.**
1 (5) 2 **406., 432.,** *33. l. II., 48. l. III.*
1 (5) 1 **155., 206., 242., 396., 397., 402., 404., 413., 414., 421., 427., 445.,** *19. l. II—III., 29. l. II., 30. l. I—II., 31. l. I—IV.*
1 (5) V **205.**
VII (5) 1 (**285?** 2 soros?), **327.**
V (5) V *19. l. I.*
8 (4) 5 **5., 179.**
8 (4) 4 **218., 266.**
8 (4) b3 **128., 129., 172.,** *22. l. I.*
7 (4) 5 **49.**
7 (4) 4 **243.**
7 (4) b3 **76.**
7 (4) 1 **124.**
6 (4) 6 **272.**

b6 (4) 7 **190.**
5 (4) 5 **148., 156., 234., 301., 361., 362.**
5 (4) 4 **119., 260.**
5 (4) b3 **62., 118., 154., 306., 329.**
5 (4) 2 **302., 303., 357., 360.** (Lásd még **301.** elváltozott formát.)
5 (4) 1 **151., 180., 235., 317., 359.**
5 (4) VII (58?)
4 (4) b6 **344.**
4 (4) 5 **363.**
4 (4) 4 **370.,** *49. l. II.*
#4 #(4) b3 **246.**
4 (4) b3 **75., 167., 213.**
4 (4) 1 **139., 140., 212.**
1 (4) b3 **149.**
7 (3) 1 *47. l. II.*
5 (3) 4 **200.**
5 (3) 3 **198., 375.**
5 (3) 2 **318.**
5 (3) 1 5 **379.,** *54. l. III.*
5 (3) 1 **209., 278.**
4 (3) 4 **296.**
4 (3) 3 **321.**
3 (3) 4 **269.**
3 (3) 3 **195., 284., 371.**
3 (3) 1 **188., 211.**
3 (3) VII **255.**
9 (b3) b3 **221.**
9 (b3) VII **153.**
8 b3 (b3) b3 b3 **171.**
8 (b3) 4 **11., 12., 13., 16., 17., 20., 66., 117., 126., 191., 335.**
8 (b3) b3 **131.**
8 (b3) 1 **55.**
7 (b3) 7 **165.**
7 (b3) b6 **330.**
7 (b3) 5 **150.**
7 (b3) 4 **142., 163.**
7 (b3) b3 **1., 31., 50., 51., 52., 67,. 73., 103., 133., 193.,** *18. l. II—III.*
7 (b3) 1 **64., 162., 164.,** *20. l. III.*
7 (b3) VII **161.**
b6 (b3) 4 **334., 336.**
5 (b3) 5 **60.**
5 (b3) 4 **136., 173., 176., 341.**
5 (b3) b3 **92., 127., 177., 178., 225.,** *14. l.*
5 (b3) 2 **245.,** *53. l. I.*
5 (b3) 1 **24., 96., 141., 160., 166., 174.,** *22. l. II.*
5 (b3) VII **2., 3., 121., 130., 159.**
4 (b3) 7 **347.**
4 (b3) 5 **295., 348.**
4 (b3) 4 **114., 338., 340.,** *20. l. II.*
4 (b3) b3 **102., 308.**
4 (b3) 1 **90., 138., 146.**
4 (b3) VII **125., 220.,** *16. l. I.*
b3 (b3) 4 **86., 378.**
b3 (b3) b3 **54., 132., 175., 215.**
b3 (b3) VII **315.,** *20. . I.*
1 (b3) 7 **316., 398.**
1 (b3) 5 **310., 403.**
1 (b3) 4 **253., 311.**
1 (b3) b3 **145., 418.**
1 (b3) 1 **88., 91., 281., 337., 399.**
VII (b3) 1 **158.**
VII (b3) #VII **229.**
8 (2) b3 **358.**
6 (2) 5 **299.**
5 (2) 4 **366.**
5 (2) 2 **353., 355., 356.**

5 (2) I 297., 349., 352.
5 (2) VI 204.
4 (2) 4 305.
4 (2) I 364., *52. l. II.*
4 (2) VII 333.
3 (2) 4 367.
3 (2) 3 261.
3 (2) I 319., 350.
b3 (2) 5 304.
b3 (2) 2 287? (2 soros?)
2 (2) 4 288., 339.
2 (2) 3 *46. l. I.*
I (2) I 328., 365.
V (2) 2 201.
8 (1) 4 109.
8 (1) 3 *17. l. I.*
8 (1) I 87.
8 (1) VII 70.
7 (1) 4 143.
6 (1) 5 181.
5 (1) 8 237.
5 (1) 7 250.
5 (1) 5 256., 275., 276., *36. l., 56. l. II.*
5 (1) 4 182.
5 (1) b3 111., 324., 351., *16. l. II—III., 17. l. II., 50. l.*
5 (1) 2 197., 222., 258., 277., 282.
5 (1) I 4., 21., 36., 37., 56., 69., 259., *43. l.* (? 2 soros?)
5 (1) VII 97.
4 (1) 8 93.
4 (1) 5 249., 251., 354.
4 (1) 4 101., 112., 113.
4 (1) b3 59. (342? 2 soros?)
4 (1) 2 248., 252., 257.
4 (1) I 53., 89., 192., *52. l. I.*
4 (1) VII 58., 74.
3 (1) 5 254.
b3 (1) b3 283., *18. l. I.*
b3 (1) VII (47? 2 soros?)
2 (1) 2 290.
I (1) 8 450.
I (1) 7 381., 382.
I (1) b6 236.
I (1) 5 82., 83., 187., 203., 263., 289., 436., 437., 446., 447., 452., 453., 456.
I (1) 4 185., 273., 449., *56. l. I.*
I (1) 3 267.
I (1) b3 5 *51. l. IV.*
I (1) b3 77., 84., 85., 224., 239., 240., 374., *45. l.*
I (1) 2 194., 441.
I (1) I 38., 71., 72., 78., 80., 81., 189., 199., 208., 274., 326., 434., 435., 438., 440., 442., 443., 444., 448., 451., 454., 455., *64. l. II.*
I (1) VII 41., 79.
I (1) V *21. l. I.*
V (1) VI 322.
7 (VII) VII 122.
5 (VII) I (Lásd: 24.)
5 (VII) VII 57., 228.
4 (VII) 5 108.
b3 (VII) b3 46., 100.
I (VII) VII 369.
VII (VII) 4 95., 104.
b3 (V) 5 (217? 2 soros?)
b3 (V) b3 223.
2 (V) b5 268.
V (V) IV 232.

3 sorosak

1 (7) 233.
5 (5) 219., 286.
(b3) b3 309.
3 (1) *55. l. III.*
4 (V) 216.

2 sorosak

(5) 227.
(b3) *51. l. III.*
(2) *51. l. II.*
(VII) *48. l. I.*

2 részes 312., 313., 314., (315.)
? *44. l.*

3. SZÓTAGSZÁM, RITMUS

4,4,8,5: (4,4=8?) ..... 343.
5,5,5,5: ..... 261., *53. l. I.*
5,5,6,5,5,6: ..... *9. l., I.*
5,5,8,5: ..... (285., 487.), *29. l. II.*
6,6,6,6: parlando, osztatlan: 1., 2., 3., 6., 9., 20., 95—109., 112? 113? 173., 175., 177., 317., 318., (319?) 327., 328., 333., 339., 352., 353., 366., 367., 473., *17. l. II., 46. l. II.*
giusto 3+3,4+2: 24., 49., 201., 203., 228., 234., 235., 243., 316., 319., 334., *21. l. II., 47. l. II.*
3+3//3+2+1 183., *46. l. I.*
2+2+2: .. 21., 22., 245.
3+3//2+2+2: ... 247.
4+2//2+2+2: ... 262.
♩ ♩ | ♩♫ || ♩ 2+3+1: 225.
4+2//2+3+1: .. 242., 480.
2+4//4+2: ..... (47)., 226.
♫ ♩ | ♩ ♩ | ♩ 3+2+1: 5.
♩ ♫ | ♫ ♩ || ♩ ♫ | ♩ ♩ | ♩ 3+3//3+2+1: 23.
♫ ♩ | ♩ ♫ 3+3: 110., 111., (112—113?), 182., 183? 236., 370?
6/8 ..... 471.
2+3+2/8 3+3+2/8 3+2+3/8 50—52., 293—296., 494., 495.
6,6,6,6,6: ..... 7., 263., 433.
6,6,6,6,6,6: 8., 171., (72.)
6,6,4,6,6,4: ..... 202.
6,6,5,9: ..... 246.
6,6,7,6,6,7: ..... *49. l. I.*
6,6,7,7,6: ..... 392., 393.
6,6,7,6: ..... 344.
6,6,7,7: ..... 270.
6,6,7,10,7: ..... 184.
6,7,6,7: ..... 469.
6,6,8,6: ..... 48., 84., 85., 204., 238., 387., *20. l. III.*
6,6,8,8: ..... *49. l. II.*
6,6,10,9: ..... 244.
6,6,10,10: ..... 466.
6,6,12,6: ..... 429.
6,8,6,10: ..... 467.
7,7,7: ..... 481.
7,7,7,7: .....

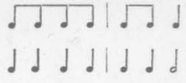 4+3 **27.**, **53.**, **54.**, **55.**, **190.**, **265—269.**, **272.**, **273.**, **302.**, *12. l. I.*, *17. l. I.*
18. l. II—III. $\left(\frac{6}{8}\right)$ *20. l. I—II.* (**215?** váltak. 8,8,7,7)

4+3 **26.**

2+2+3 ..... **25.**, **57.**, **488.**
7,7,4: ..... **464.**
7,7,4,7: ..... **329.**
7,7,5,5: ..... *55. l., I—II.*
7,7,7,7,6: ..... **58.**
7,7,6,6: ..... **70.**
7,7,6,7: ..... **264.**, *56. l. II.*
7,7,6,7,7,6: ..... *9. l. II.* (**376:** 5,7,6,7,7,6)
7,6,7,6: ..... **46.** (2×13), **271.**, **470.** $\left(\frac{3}{4}\text{-es, } 3+4\right)$
7,6,6,6: ..... **195.**
7,6,8,6: ..... **332.**
7,8,10,17: (10=5+5) .... *45. l.*
7,7,7,11: ..... **388.**
7,7,7,7,11: ..... *21. l. I.*
7,11,7,(8)11: ..... **15.**, **196.**
7,9,9,9: ..... **221.**
7,9,8: ..... **476.**
7,10,8: ..... **475.**
7,10,10: ..... **474.**
8,8: ..... *44. l.*
8,8,8: ..... **216.**, **482.** $\left(\frac{3}{4}\right)$
8,8,8,8: parlando, osztatlan **10.**, **12.**, **13.**, **16.**, **18.**, **79.**, **81.**, **83.**, **87.**, **92.**, **114—116.**, **121—134.**, **136—145.**, **176.**, **179—181.**, **186.**, **191.**, **321—325.**, **340.**, **341.**, **347.**, **365.**, **375.**, *18. l. I.*, *19. l. I.*, *22. l. I.*
parlando 6+2 ... **117—120.**, *14., l. b.*
giusto 4+4: ..... **60.**, **257—260.**, **274.**, **275.**, *16. l. III.*, *36. l.*
4+4 $\frac{3}{4}$ ..... **276.** **390.**
4+4 $\frac{6}{8}$ **59.**, **218.**,
4+4 $\frac{3}{4}$ $\frac{4}{4}$ ..... **301.**
giusto 6+2 ..... **29.**
4+2+2 ..... **248—256.**, **66?**
2+2+3+1 .... **61—63.**, **492.**
4+3+1 ..... **65.**, **198.**, **277.**, **278.**, *27. l.*

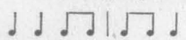 4+4 **80.**, **82.**
2+4+2: ..... **197.**
giusto, váltakozó **64.**, **66?** **200.**, **297.**
8,8,8,8,8: ..... **14.**, **135.**, **170.**, **379.**, **493.**, *51. l. IV.*
8,8,8,8,8,8,8: ..... **308.**
(8×8-at lásd 16-nál)
8,5,6,5: ..... **281.**
8,5,8,5: ..... **206.**, **210.**, **230.**, **345.**, **472.**
8,6?4,6: ..... **342.**
8,6,5,6: ..... **287.** (?14, 11)
8,6,6,6: ..... **217.**
8,6,8,5: ..... *47. l. I.*
8,6,8,6: ..... **44.**, **205.**, **380.**, **384.** (?2×14), *16. l. I.* (?2×14), *43. l.* (?2×14).
8,6,8,10+6: ..... **45.**
8,7,8,7: ..... **231.**, *53. l. II.*
(8,8,5): ..... **(343).**
8,8,5,5,6: ..... **280.**
8,8,6,7: ..... **477.**
8,8,7,7: ..... *16. l. II.*
8,8//6,6,6,6: ..... **312.**
8,8//6,7,6: ..... **313.**
8,8//6,7,6,7,6: ..... **314.**
8,8//8,6,8,6: ..... **315.**
8?8,7,7,8: ..... **320.**
8,8,8,6,6: ..... *54. l. III.*
8,8,3,8,8,3: ..... **34.**
8,8,8,8,4: ..... **371.**
8,8,9: ..... *55. l. III.*
8,8,10,8: ..... **213.**
8,8,12,8: ..... **468.**
8,8,10,10: ..... **279.**
8,8,10,11: ..... **220.**
8,8,8,8,11: ..... **212.**
8,8,11,11: ..... **172.**
8,10,8,10: (10=8+2) .... **336.**
8,11,8,11: (11=8+3) .... **207.**, **305.**
8,12,8,10: (12=8+4, ...
10=8+2) .... **311.**
8,13,8,13: (13=8+5) .... **310.**
9,9,9,9: 4+2+3 ..... **31.**, **67.**, **193.**, **486.** *12. l. II.*
4+3+2 ..... **30.**
4+5 ..... **383.** (3. sor 11-es) *12. l. III.*
3+3+3 ..... **385.** (3. sor 11-es)
6+3//4+2+3 ... **418.**
10,10,10: ..... **489.**
10,10,10,10: parlando és giusto 4+4+2 **93.**, **94.**, **146.**, **147.**, **149.**, **189.**, **194.**, **209.**, **282.**, **326.**, **335.**, **391.**, **404.**, **406.**, *19. l. II—III.*, *33. l. II.*, **402.** $\left(\frac{3}{4}\ \frac{4}{4}\right)$
parl. és giusto
4+3+3 ... **32.**, **33.**, **68.**, **69.**, **148.**, **185.**, **188.**, **192.**, **229.**, **298—300.**, **408.**
4+2+3+1 .. **363.**, **405.**
5+5(3+2+3+2) **479.**, *52. l. II.*
10,10,8,8: ..... **223.**
10,10,8,10: ..... **403.**, *29. l. III.* $\left(\frac{5}{8}\ \frac{4}{8}\right)$
10,10,9,8: (10=4+2+3+1) **224.**
10,10,12,4: (10=3+3+3+1) **483.**
10,10,12,10: ..... **407.**
10,10,12,11: ..... **401.**
10,10,12,12: (10=
=3+2+3+2) **491.**
10,10,14,6: (10=
=3+3+3+1 **214.**
14=7+7) ...
10,10,16,12: ..... **439.**
(10,13): ..... **(285.**, **487.)**
10,10,13: ..... *56. l. I.*
11,11: ..... **227.**, *48. l. I.*
11,11,11,11: 4+4+3 .... **11.**, **17.**, **36.**, **37.**, **73—76.**, **150—153.**, **158—167.**, **222.**, **239.**, **240.**, **330.**, **346.**, **368.**, **394?** **395?** **396—400.**, **410.?** **412.**, **413.**, **417.**, **432.**, **435.**, **458.**, *13. l.*, *14. l.*, *29. l. I.*, *30. l. I.*
4+4+3 $\frac{3}{8}$ $\frac{2}{8}$ **35.**
4+4+3 $\frac{2}{4}$ $\frac{3}{4}$ $\frac{4}{4}$ **386.**
$\frac{6}{8}$ ..... **154.**
2+3+3+3 ..... **420.**
6+5 ..... **40.**, **284.**
11,11,8,11: ..... **331.**, **430.**
11,10,10,11: ..... **421.**
11,10,12,12: ..... **423.**

11,11,12,5: (11=6+5, 12=6+6) ..... 373.
11,11,12,11: ..... 410.
11,11,12,12: ..... 416.
11,11,13,11: ..... 389., 434., *31. l. I.—IV.*
11,11,14,11: ..... 241., 411.
11,11,18,11: ..... 232.
11,14,11: ..... 233.
12,12: ..... 47. (? 4×6)
12,12,12,12: parlando 6+6 155. (2. sor bővült), 156., 157., 174., 178., 348—351., 354—360., 362., 364., 378., *22. l. II., 52. l. I.*
giusto 6+6 .. 72. (? 3 sor), 361., 381., *64. l. II.*
2+3+4+3 303.
6+4+2 ... 409.
12,9,9: ..... 219.
12,10,10: (10=5+5 és 4+4+2)... 459.
12,10,10,12: ..... 426.
12,10,12,12: ..... 419.
12,11,11,12: ..... 427.
12,11,15,12: ..... *30. l. II.*
12,12,7: ..... 490.
12,12,8,8: (12=8+4) .... 211.
12,12,12,4: (12=4+4+3+1) 484.
12,12,12,13: ..... *26. l. III.*
12,12,14,7: (14=7+7) .... 374.
13,13: ..... (210.), (46=7+6), *51. l. II—III.*
13,13,13: ..... 286.
13,13,13,13: 4+4+4+1 338., 372.
7+6 ..... 42., 43., 288., 377., *26. l. II., 50. l.*
4×13—12 váltakozik .... 283., 292.
13,10,10,13: ..... 425.
13,11,11,13: ..... 422.
13,11,13,13: ..... 424.
13? 13,13,14: ..... 428.
13,13,14,11: (14=7+7) .. 478.
13,13,14,13: ..... 436.
13,13,16,5: ..... 369.
14: ..... 462.
14,14: ..... (384? 8,6,8,6) *43. l., 16. l. I.*
14,14,14,14: 8+6-os ..... 41., 77. (? 4. sor 13), 291. (3. sor 13.), 337.
7+7-es ..... 208.
4×14—13 stb. váltakozik 38., 39., 78., 289., 290., *11. l.*
(14,11): ..... (287).
14,11,11,14: ..... 415.
14,14,11,11: ..... 71.
14,14,12,12: ..... 485.
14,14,12,14: ..... 437., 441.
14,14,13,14: ..... 431.
14,14,18,14: ..... 440.
14,14,20,14: ..... 438.
15,15,15,15: ..... 382.
15,15,14,15: ..... 444.
15,15,16,15: ..... 442., 443.
15,15,17,15: ..... 445.
16,16,16 (8+8): ..... 309.
16,16,16,16(8+8): ..... 304., 306., 307.
16,16,16,16: ..... 448.
16,16,12,16: ..... 446., 447.
16,16,15,16: ..... *48. l. III.*
17,17,13,17: ..... 449.
17,17,15,17: ..... 451.
18,11, 8, 18: ..... 414.
18,18,12,10: ..... 169.
18,18,14,18: ..... 450., 454.
18,18,16,18: ..... 452.
19,19,11,19: ..... 187., 453.
19,19,13,19: ..... 457.
20,20,20,20: ..... 455., 456.
Szabálytalan (bővülő, változó) ..... 168., 199., 237., 460., 461., 463., 465., *37. l., 39—41. l.*
1 soros 462. (14-es)
2 soros ..... 8-as: *44. l.* 10, 13-as: 287? 487? 11-es: 227., *48. l. I.*, 12-es: 47., 13-as: 46? 210., 14-es: 384? *16. l. I.? 43. l.*
3 soros ..... 216., 219., 233., 286., 309., 343., 459., 464., 474—476., 481. 482., 489., 490., *55. l. III., 56. l. I.*
5 soros ..... 7., 14., 58., 135., 170., 184., 212., 263., 280., 313., 320., 371., 379., 392., 393., 433., 493., *51. l. IV. 54. l. III.*
6 soros ..... 8., 34., 72? 171., 202., 312., 315., 376., *9. l., I—II, 49. l. I.*
7 soros ..... 308., 314.

4. BETŰRENDES SZÖVEGMUTATÓ

Ablakomba, ablakomba 443.
A bolhási kertek alatt *29. l.*
A búbánat keserűség *18. l.*
A búzamezőbe háromféle virág 319., 366.
A citromfa levelestül, ágastul 346.
A cseroldalt összejártam 249.
A csikósok, a gulyások 41., 44., 45.
A csitári hegyek alatt 444.
Adj el anyám 224.
A fekete halom alatt 129.
A gőzösnek pattog a kereke 403.
Aggyon az úristen 461.
A gyulai nagy pavillon 440.
Aj de én is tartottam 195.
Aj Istenem, hogy búsulok 59.
A jó lovas katonának 291.
A kaposi kanális 68.
A katona a menyecskét 216.
A kenderem kiázott 54.
Aki a babáját 48.
Aki dudás akar lenni 248.
Aki szép lányt akar venni 390.
A királyfi 201.
Akkor szép az erdő 67.
A me házunk felett *31. l.*
Amere én járok 364.
A miskolci hírös boltba *19. l.*
Amott egy kis patak mellett 128.
Amott megy egy kisleány *26. l.*
Amott látszik egy piros tűz 152.
Angoli Borbála 495.
Anyám, anyám 278.
Annyi bánat a szüvemen 122.
Apám, édesapám 177.
A pogány király leánya 340.
Apró murok, petrezselyem 250.
Apró szeme van a kukoricának 416.
Arany-ezüstért *52. l.*
Arass ruzsám, arass *46. l.*
Arra gyere, amőre én 252.
Arra vigyázz öreg asszony 492.
Arról alul kéken béborult az ég 240.
A szegszárdi szőlők alja 330.
A szép leány aranybárány 345.
Asz' hittem = Azt hittem
Asszony, asszony ki a házból 65.
Asszonyok, asszonyok hogy legyek társatok 78.
Asztal mellett üle 318.
A tamási, a tamási nagy vendéglő 187.
A temető-kapu 244.
A Tiszából a Dunába foj a víz 75.
A Vargáék ablakjuk 474.
A Vidrócki híres nyája 118.
Az én lovam Szajkó 52.
Azért, hogy én huszár vagyok 445.
Azhol én elmegyek 2.
Az őcsényi templom piros bádogos 432.
Azt akartam én megtudni 308.
Azt gondulod, mindig így lesz *55. l.*
Azt hittem, hogy nem kellek *14. l.*
Az ürögi faluvégen 436.
Az ürögi ucca sikeres 31.
Ájfalusi bíró 386.
Árokparti kökény 262.
Árva madár, mit keseregsz 17.
Árva vagyok apa nélkül 145.
Árva vagyok, árva *20. l.*
Árva vagyok, nincs gyámolom 142.
Átul mennék én a Tiszán 454.

Babot vittem az malomba 260.
Barcsai 177., 339.
Basa Pista 88.
Bárcsak engem valaki, valaki 32.
Bárcsak ingem valaki megkérne 188.
Becskereki elvesztette a lovát 397.
Bemegyek az alfalvi kocsmába 149.
Beteg az én rózsám szegény 286.
Be van Kenderes kerítve *22. l.*
Béreslegény, jól megrakd a szekered 35.
Béres vagyok, béres 243.
Bizony csak meghalok 334.
Boszniába szépen muzsikálnak *19. l.*
Bújdosik az árva madár 186.
Bújdosik az elmém 360.
Búsulj rózsám, mer én sírok *51. l.*

Cifra bunda 299.
Cipellő szájó kevil menyasszony *56. l.*

Csak azt szánom-bánom **367.** és *17. l.*
Csak egy kupa lisztem vagyon **215.**
Csató, csató **14.**
Csernovic piacán **106.**
Csepereg az eső **219.**
Csernovici kaszárnya **428.**
Csillagok, csillagok **409.**
Csillagom, révészem **374.**
Csinálosi erdőn **480.**
Csóri kanász mit főztél **43.**
Csuhaha lehajlott a diófának az ága **431.**
Csütörtökön este **393.**
Csütörtökön virradóra **170.**

Debrecenbe, zöld erdőbe **151.**
Debreceni nagy kaszárnya **452.**
Deszka kapu, kerítés **221.**
Dömötör felé jár az idő **320.**
Dudaszó hallatszik **5.**
Duna-parton van egy malom **34.**
Dunyhám, párnám de hat **25.**

Eddig való dolgom **348.**
Eddig vendég **253.**
Egész falut összejártam **336.**
Egy gyenge kis madár **155.**
Eggyik ága hajlott **467.**
Egy hete-e vagy már három **144.**
Egy kicsi madárka **105., 107.**
Egy kis kertet kerítek **488.**
Egykor elindula tizenkét kőmies **86.**
Egy nagyóru bóha **103.**
Egyszer egy királyfi **201.**
Elejbe, elejbe, pej lovam elejbe **49.**
Elejbe, elejbe, sárga ló elejbe **236.**
Elhervadt cidrusfa **113.**
Elindula három árva **90.**
Elindultam szép hazámból **117.**
Elindultam vala Sárpataka felé **51.**
Elindultam Vásárhelyrü **135.**
Elindult már Kossuth is **388.**
El kéne indulni **72.**
Elkiáltom magamat **332.**
Elmegyek, elmegyek, el is van vágyásom **84., 316.**
Elmegyek, elmegyek, vissza sem tekintek **23.**
Elmenék a zöld erdőbe **227.**
Elment a pap almát lopni **29.**
Elment az én babám Pestre **220.**
Elment az én rózsám **328.**
Elmentek a cigányok **71.**
Elment a kútra **160.**
Elment Simon disznót lopnyi **83.**
Elmenyek, elmenyek, hosszú útra menyek **97.**
Elmész ruzsám? **269.**
Elvetettem kenderkémet **217.**
Elvégeztük, elvégeztük *44. l.*
Elvitte *j* az árvíz az pallout **486.**
Emitt keletkezik **460.**
Engedje meg édes anyám **119.**
Erdőbe, erdőbe **184.**
Erdő, erdő, de magos a teteje **400.**
Erdő, erdő, erdő, marosszéki kerek erdő **438.**
Erdő, erdő, kerek erdő **448.**
Erdők, völgyek, szűk ligetek **114.**
Erdő mellett estvéledtem **322.**
Erdő nincsen zöld ág nélkül **91.**
Ere lőtték füődnek nyomát *37. l.*
Eridj, Pista pajtás **354.**
Erre, arra a boronya iélén **237.**
Erre kakas, erre tyúk **264.**
Esik az eső, ázik a heveder **420.**
Esik eső, esik, szép csendesen **450.**
Este későn falu végön jártam **93.**
Este van már, csillag van az égen **402.**
Esszegyültek, esszegyültek **342.**
Ettem szőlőt, most érik **478.**
Ez a kislány akkor sír *48. l.*
Ez a kislány, ez a barna kislány **449.**
Ez a kislány gyöngyöt fűz **273.**
Ez a kislány mind azt mondja **162.**
Ez az ucca bánatucca **211.**
Ezernyolcszáznegyvenhatba **180.**
Ez ki háza **464.**
Édesanyám be szépen felneveltél **154.**
Édesanyám, hun van az az édes téj **163.**
Édesanyám megátkozott **130.**
Édesanyám rózsafája **134., 309.**
Édesanyám sokat intett **166.**
Édesanyám sok szép szava **181.**
Édes apám uram! **339.**
Édes kedves feleségem **472.**
Édösanyám, temetőben eredj ki **37.**
Éjfél után eggyet ütött az óra *31. l.*
Éj, menjünk el innen **373.**
Élek, élek, minek élek **124.**
Életemben eccer voltam nálatok **239.**
Én elmentem a városba félpénzen **199.**
Én elmenyek, te itt maradsz **143.**
Én elvettem egy vén leányt **287.**
Én Istenem add megérnem **60.**
Érik a cseresnye **381.**
Érik a ropogós cseresznye **385.**
Éva, szívem, Éva **21.**

Falu végin van egy ház **476.**
Fehér habgya vagyon a Dunának **194.**
Fehér Laci lovat lopott **297.**
Fehér László **10., 115., 116., 129., 297.**
Fehér László lovat lopott **115., 116.**
Fehír László lovat lopott **10.**
Fekete cserepes a mi házunk **425.**
Fekete föld termi a jó búzát **4.**
Feleségem olyan tiszta **280.**
Feljött már az esthajnali csillag **401.**
Felsütött a nap sugára **127.**
Felszántom a császár udvarát **193.**
Felülről fúj az őszi szél **256.**
Fogarasi **318.**
Fölmentem a szilvafára **64.**
Fölszántom a kertem alját **140.**
Félre tőlem búbánat **69.**
Fényes csillag jaj de sokat utazol **150.**

Gerencséri ucca **387.**
Gimesi mezőben **361.**
Görög Ilona **278., 334.**
Guta maga egy város **268.**
Gyere velem Molnár Anna **79., 341.**
Gyergyó felé fejér az ég **138.**
Gyulainé édes anyám **13., 133.**

Ha bemegyek... a baracsi csárdába **442.**
Ha bemegyek... a dobozi csárdába **457.**
Ha csakugyan, csakugyan **414.**
Ha felülök, Bözsikém **415.**
Ha felülök kesely lábú lovamra *31. l.*
Hallgassátok meg magyarok **369.**
Harangoznak Szebenbe **229.**
Had mondjanak, szapuljanak *51. l.*
Ha folyóvíz vónék **355.**
Haja, haja, mégis haja **259.**
Haj, haj, haj, letörött a galy **279.**
Hajnallik, hajnallik **85.**
Hajtják a fekete kecskét **197.**
Hajtsd ki rózsám a ökreket **307.**
Ha kiindulsz Erdély felől **176.**
Halálra táncoltatott lány **19., 183.**
Hallottátok-e már hírül? **82.**
Ha még egyszer tüzes ménkü lehetnék *31. l.*
Harangoznak Szebenbe **229.**
Harangoznak vecsernyére **132.**
Ha tudtad, hogy nem szerettél **305.**
Ha tudtad te, kis angyalom **74.**
Hála Isten, makk is van *12. l.*
Három árva **90., 136., 137., 365.**
Három huszár a csárdába **121.**
Hármat tojott a fekete kánya **223.**
Hegyek, völgyek között állok **191.**
Hegyen, földön járogatok vala **209.**
Hej a mohi hegy borának **485.**
Hej búrə, búra, búbánatra születtem **394.**
Hej, édesanyám, kedves édesanyám **423.**
Hej gazduram adja ki a bérem *33. l.*
Hej két tikom tavali **39.**
Hej önkéntesen iratkoztam huszárnak **395.**
Hej sár elő **267.**
Hej Vargáné káposztát főz **276.**
Hej Zilaji szereti a táncot **148.**
Hervadj rózsám, hervadj **245.**
Hess légy, ne szállj rám **285.**
Hess páva **293., 294.**
Héj halászok, halászok **190.**
Héj, héj, mit tegyek **376.**
Hírös betyár vagyok *26. l.*
Hogyan tudtál rózsám idejönni **363.**
Hogyha elmész katonának **323.**
Hogy veti el a paraszt **470.**
Hol háltál az éjjel, cinegemadár? **284.**
Hol jártál az éjjel, cinegemadár? **40.**
Hol jártál Ruzsicskám **483.**
Hopp ide tisztán **479.**
Hosszú farkú fecske **204.**
Hova mégy, hova mégy tizenkét kőmies? **175.**
Hová mégy te szőke kislány **484.**
Hová méssz te három árva? **136.**
Hozz bort kocsmárosné **219.**
Hull a szilva a fáról **70.**
Húshagyó **469.**

Ideje bujdosásimnak **347.**
Idelátszik a temető széle **404.**
Ifjúság, mint sólyommadár **62.**
Igyál Petro *54. l.*
Így iszik, úgy iszik *46. l.*
Igyunk itt **247.**
Imhol kerekedik **9., 356.**
Istenem, Istenem áraszd meg a vizet **357.**
Istenem, Istenem, hol lessz az halálom **352.**
Istenem, Istenem, szerelmes Istenem **108.**
Isten hozzád szülöttem föld **120.**

Jaj de beteg vagyok **429.**
Jaj de mély a Tisza vize **213.**
Jaj de sokat arattam a nyáron **407.**
Jaj de sokat áztam-fáztam **437.**
Jaj de szerencsétlen időre jutottam **358.**
Jaj de szépen cseng a lapi **306.**
Jaj de szépen esik az eső **418.**
Jaj Istenem, kire várok *16. l.*
Jánoshídi vásártéren **430.**
Járjad pap a táncot **263.**
Jászkunsági gyerek vagyok **231.**
Jelmetsztem az ujjam **182.**
Jer bé a temető kertbe **304.**
Jó estét barna lány **471.**
Jó estét, jó estét bíróné asszonyom **183.**
Jó estét, jó estét Csáti bíró asszony **19.**
Jók a leányok, nem rosszak **277.**
Jól van dolga a mostani huszárnak **232.**
Jó napot, jó napot te gulyás bácsika **109.**
Jöjjön haza édesanyám **312—315.**
Jönnek, jönnek **379.**
Juhászlegény a határon furulyál *29. l.*
Juki disznú a berektű **38.**

Kalapom a Tiszán úszkál *12. l.*
Kanizsai „Koronára" **399.**
Katona vagyok én **349.**
Kádár István **351.**
Kádár Kata **13., 119., 133.**
Kását ettem **412.**
Kecskemét is kiállítja **372.**
Kecskemétre kéretnek **289.**
Kedves édesanyám **453.**
Kedves lánya voltam az anyámnak **408.**
Kemény kősziklának **174.**
Kerbe virágot szedtem **292.**
Kerek az én szűröm allya **257.**
Kerek ucca szegelet *18. l.*
Keresd meg a tűt **487.**
Keresztúri saláta **58.**
Kesereghet az az anya **141.**
Ketten mentünk, hárman jöttünk **33.**
Kéreti a nénémet **42.**
Kérették nénémet **111.**
Két fa között kisütött a holdvilág *30. l.*
Két krajcárom volt nékem **481.**
Két szál pünkösdrózsa **226.**
Két tyukom tavali **290.**
Két ujja van... a ködmönnek **301.**
Két út van előttem **225.**
Kicsi kutya tarka *64. l.*
Kicsi madár jaj de fenn szállsz **12.**
Kicsiny a hordócska **246.**
Kifeküdtem én a magas tetőre **368.**
Kimegyek a doberdói harctérre **410.**
Kiment a ház **198.**
Kincsem komámasszony **303.**
Kinek is nyílik már **456.**
Kinek nincsen szeretője **167.**
Kiöntött a Tisza **405.**

Kisangyalom szöme, szája 255.
Kis kacsa fürdik *53. l.*
Kis kece lányom 491.
Kis kertembe uborka 57.
Kis pej lovam nem szereti a zabot 222.
Kiszáradt a tóbul 362.
Kit virágot rózsám adott 311.
Kivel hátá az éjje? *56. l.*
Kivirágzott már a nád 302.
Kocsi szekér 475.
Kocsmárosné, nékem halat süssék kend 458.
Kolozsváros olyan város 200.
Kondorosi szép csárdásné 168.
Kormos Pistát Simontornyán megfogták 396.
Kossuth Lajos táborába 205.
Kőmíves Kelemen 86., 175., 317., 359.
Körözsfői ucca 238.
Körtéfa 370.
Kősziklán főfutou 228.
Kukorica, kukorica 274.

Lányok ülnek a toronyba 337. és *43. l.*
Látod-e te, babám 8.
Látom a szép eget 234.
Látom az életem 102.
Leesett a makk a fárú *16. l.*
Lemberg alatt van egy magas erdő 406.
Lement a nap a maga járásán 391.
Leszállott a páva 1., 101.
Letörött a pécsi torony gombja 326.
Lóra csikós, lóra 6., 7.
Ludaim, ludaim 50.

Macska ment disznótorba *17. l.*
Madárka, madárka 433.
Magas Déva várát építeni kezdték 359.
Magos a rutafa 459.
Magos kősziklának oldalából nyílik *49. l.*
Magyarország szélén vagyon eggy almafa 20.
Magyarósi Tamás 235.
Ma van húsvét napja 202.
Már ezután, ha elmék a bálba *19. l.*
Már két hete vagy már három 179.
Már Kistilden 444.
Már mikor én tizennyolc éves voltam 417.
Megájj, megájj te küs madár 310.
Megállj pajtás, hagy panaszolom el sorsom 87.
Megcsalt férj 472.
Megdöglött a bíró lova 212.
Megérik a szőllő 350.
Megfogtam egy szúnyogot 377.
Meghalok, meghalok 473.
Meghalt a béres *29. l.*
Megházasodtam, te Miska 63.
Megismerni a kanászt *11. l.*
Megkötöm a lovamot 98.
Megkötték már nékem a koszorút 189.
Megmondtam én bús gerlice 92.
Megölték a Basa Pistát 88.
Megrakjuk, megrakjuk 465.
Menyasszony, vőlegény 490.
Menyecske, menyecske 353.
Menyek az úton lefelé 207.
Még az este jó voltál 265.
Mihelyt, mihelyt férhez mentem 375.
Mikor a nagy erdőn kimész 139.
Mikor a szolgának 104.
Mikor engem férhez adtak 172.
Mikor gulásbojtár voltam 81.
Mikor guláslegény voltam 80.
Mikor katonává lettem 18.
Mikor megyek a vizitációra 241.
Mikor megyek Debrecenbe 325.
Mikor Rózsa Sándor 327.
Mikor szürkébe öltöztem 446.
Minapába az uccában 210.
Minden ember szerencsésen 89.
Mónár Anna 79., 216., 341.
Most csinátattam egy ösvenyt *27. l.*
Most jöttem Erdélyből 296.
Most jövök én Gyulárul 272.
Most kezdtem egy bécsi kendőt viselni 158.

Nagy fenn repül hattyumadár 126.
Nagyon befútta az utat a hó 146.
Nagy hegyi tolvaj 357.
Nagyváradi kikötőben 441.
Ne alugy el két szememnek világa *48. l.*
Ne búsuljon senki menyecskéje 335.
Ne fuss, ne fuss, ne fuss 463.
Ne hagyj el angyalom 214.
Ne húzzon úgy édes anyám *16. l.*
Nem anyától szültem 242.
Nem arról hajnallik 156.
Nem bánom, hogy parasztnak születtem 298.
Nem láttam én molnárcsókot 281.
Nem láttam én télbe fecskét 254.
Nem loptam én életembe 123.
Nem messze van ide Kismargita 94., 147.
Nem messze van, nem messze van 382.
Nem szabad már nekem 455.
Nem szeretek, nem szeretek *53. l.*
Nézd a huszárt 233.
Ni hun kerekedik 173.
Nincsen fonal a rudamon 251.
Nincsen nékem kedvesebb vendégem 298.
Nővérek 111.

Od' alá szolgáltam *21. l.*
Ó én szegény kis madár 288.
Októbernak, októbernak elsején 165.
Ó mely sok hal 169.
Onnand alul 439.
Öreg vagyok már én 270.
Ősszel érik babám 419.

Pej paripám rézpatkója 331.
Piros alma kigurult 192.
Piros alma leesett a sárba 489.
Piros alma mosolyog a dombtetőn 36.
Piros az ostorom nyele 161.
Pista bácsi, János bácsi 258.
Pogány király lánya 340.
Porka havak esedeznek 462.

Rab vagyok, rab vagyok 112.
Rákóci kocsmábo 494.
Rákóczi, Bezerényi *45. l.*
Rákóczi kesergője 369.
Rámás csizma, gombos ing *65. l.*
Repülj madár, repülj 100.
Régen vót, soká lesz *47. l.*
Ritta szietál küsz gerice *51. l.*
Romlott testem a bokorba 16.
Rosz feleség 312—315.
Rozmaringot ültettem 185.
Rózsafa nem magos 466.

Sarjút eszik az ökröm 53.
Sárga csikó, csengő rajta 482.
Sárga kukoricaszál 196.
Sárgabélű görögdinnye 435.
Sárga virág, ha leszakajtanálak 398.
Sárgul már a fügefa levele 447.
Sárig bőrű kígyó 51., 353.
Sári lovam, a fakó 266.
Sári néni de beteg 300.
Sej, besoroztak 451.
Sej felszállott a kakas 421.
Sej haj, édesanyám, huszár a szeretőm 426.
Sej, huj, vikcos csizma 422.
Sej, jaj de széles 427.
Sej rozmaring, rozmaring 27.
Sej, verd meg Isten *30. l.*
Serkenj fel kegyes nép 203.
Sír a kis galambom 378.
Siralmas ez világ *52. l.*
Siralmas volt nékem *49. l.*
Sirass édesanyám, míg előtted járok 178.
Siratók 39—41. l.
Sír az út előttem 96.
Soha Isten házára *50. l.*
Stolac alatt 434.
Sugár magas 384.
Sütött ángyom rétest 22.
Szabad a madárnak 392.
Szaladj kuruc 371.
Szántani kék, tavasz vagyon 131.
Szántottam gyöpöt 261.
Száraz a bokor a tetőn 66.
Száraz dió rotyogató 28.
Száraz fábul könnyű hidat csinálni 164.
Szegény Szabó Erzsi 333.
Szegény vagyok, szegénynek születtem 185.
Szegín legín a prücsök 46.
Szeretnék szántani 110.
Szernyű nagy romlásra készül Pannónia 351.
Széles vízen keskeny palló *13. l.*
Szép a leány ideig 56.
Szép csárdásné 413.
Szépen szól a kis pacsirta fent a levegőbe' 380.
Szépen szól a kis pacsirta fönn a magasba 206.
Szivárvány havasán *22. l.*
Szomorú fűzfának harminchárom ága 95.
Szőlőhegyen keresztül... Dunárul fúj a szél *9. l.*
Szőlőhegyen keresztül... Hej tini din din don 208.
Szöllő hegyin egy körtefa *47. l.*

Tele kertem zsályával *55. l.*
Teli kertem zsályával *55. l.*
Tele van a sötét égbolt 77.
Te tul rózsám, te tul 171.
Tiéd voltam, tiéd leszek 283.
Tisza partján lakom 3.
Tisza partján nem jó mélyen alunni 159.
Tiszán innen, Dunán túl 15.
Tizenhárom, meg egy fél *18. l.*
Tollfosztóban voltam az este 383.
Tova menyen három árva 137.
Tova vagyon egy divófa 365.
Tőlem a nap úgy telik el 125.
Túl a Tiszán juhászlegény 389.
Túl a vízen eggy almafa 321.
Túl a vízen egy kosár *20. l.*
Túl a vízön, a töngörön 61.
Tull a vízen, Tótországon 275.
Túlsó soron, innend is 26.
Túlsó soron nyílik... *12. l.*
Túrót eszik a cigány 30.
Tücsöklakodalom 46., 271.

Udvaromon három nyárfa 324.
Úgy elmegyek, meglássátok 493.
Úgy ég a tűz, ha lobog 55. *21. l.*
Úgy rakják, úgy rakják 317.
Úgy tetszik, hogy jó helyen 282.
Új korába megrepedjen a csizsmám 76.
Üres ládám az ajtóba 218.

Vagyon az égen egy csillag 468.
Valamennyi búzaszál van 338.
Varga Zsuzsa bű szoknyája 230.
Vasárnap bort inni 344.
Város végén egy madár 329.
Verje meg az Isten a mészárosokat 157.
Verjen meg az egek ura 11.
Verjen meg az Isten te Vargyasi Elek 99.
Verd meg Isten azt az anyát 73.
Vettem marujánát 295.
Végigmentem a tárkányi... 424.
Végigmentem az ürögi nagy uccán 411.
Vékony cérna, kemén mag *20. l.*
Virágéknál ég a világ 477.
Virágok vetélkedése 319., 366.
Virágos kenderem 24.
Virág ökröm kiveretem 153.
Volt nekem egy kecském *12. l.*

Z annya ő sziep lányát 47.
Zibit-zabot *36. l.*
Zöld erdőben 343.
Zöld erdőben a prücsök 271.
Zörög a kocsi *9. l.*

TARTALOM

Előszó az első kiadáshoz V
Előszó a második és harmadik kiadáshoz VIII
I. Zenei néphagyomány 1
II. A népzene ősrétege 8
III. A mai népi dallam stílusa 24
IV. Gyermekdal és regösének 34
V. Sirató 38
VI. Népi kölcsönhatások 42
VII. Műzene nyomai 44
VIII. Hangszeres zene 56
IX. Hagyomány és zenekultúra 67
Jegyzetek 69
Képek, Tartalomjegyzék a tanulmányhoz 79
Példatár 81
Jelmagyarázat 83
Dallamok .. .. 85—291
Dallam- és szövegmutatók .. .. 293—307
1. Típusok, eredet 293
2. Sorvégzők, (kadenciák) 295
3. Szótagszám, ritmus 299
4. Betűrendes szövegmutató 303
Tartalommutató 308